بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

BU TEFSİRİN HAZIRLANMASINDA FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1- AHKAM'UL-KUR'AN — Muhammed İdris eş-Şafii
2- AHKÂM'UL-KUR'AN — İmam Ebû Bekr Ahmed er-Razî el-Cessas
3- ALÛSÎ TEFSİRÎ (Ruhul Meanî), — Alusî
4- BUHARÎ'nin ŞERHİ AYNI
5- CELALEYN TEFSİRÎ
6- EL-BURHAN FÎ ULÛMÎ'L-KUR'AN — Bedrüddin ez-Zerkeşî
7- EL-CEVAHİR TEFSİRÎ — Allame Tantavî Cevheri
8- ED-DURRÛL-MENSÛR FÎ'T-TEFSİRİ Bİ'L-ME'SUR, — İmam Celalüddin Abdurrahman es-Suyûtî
9- EL-ESAS FÎ'T-TEFSİR — Said Havva
10- EBUSSUUD TEFSİRÎ (İrşadül-Akli's-Selim ilâ Mezaya'l-Kur'ani'l-Azîm)
11- FETHU'L-BEYAN — Sıddık Hasan Han el-Buharî el-Kanucî
12- FETHU'l-KADİR — Muhammed Bin Ali eş-Şevkânî
13- FİZİLALİ'L-KUR'AN — Prof. Seyyid Kutub
14- HAK DİNİ KUR'AN DİLİ — Elmalılı Hamdi Yazır
15- HÛLASATÛ'L-BEYAN — Konyalı Mehmed Vehbi Efendi
16- EL-İTKAN FÎ ULÛMİ'L-KUR'AN — İmam Suyûtî
17- İŞARETÜ'L-İCAZ — Bediüzzaman Said Nûrsî
18- KURTUBİ TEFSİRİ — Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmet el Kurtubî
19- MEHASİNÜ'T-TE-VİL — Allame Cemaleddin el-Kasımî
20- MENAHİLÜ'L-İRFAN — M. Abdülazim ez-Zerkan
21- MÜSLİM ŞERHİ — İmam Nevevî
22- SA'LİBİ TEFSİRİ (Cevahirû'l-Hisan Fî Tefsir-i Kur'an)
23- TEFSİR-İ BEGAVÎ — Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî
24- TEFSİR-İ BEYZAVÎ (Envaru't-Tenzil), — Nâsıruddin Abdullah b. Ömer el-Beyzavî
25- TEFSİR-İ KEŞŞAF — Zemahşerî
26- TEFSİR-İ EBÛ HAYYAN (el-Bahru'l Muhit), — Ebû Hayyan
27- TEFSİR-İ İBN KESİR — Hafız İmamüddin Ebu'lFida İsmail b. Kesir
28- RUHU'L-BEYAN TEFSİRİ — İsmail Hakkı el-Bursevi
29- EL-MUNTAHEB FÎ TEFSİRU'L-KUR'AN — (Lecnetu'l-Kur'an Ves-Sunne)
30- ET-TEFSİRU'L-KAYYIM — İbn Kayyım el-Cevzî
31- TEFSİRU'L-MENAR, — es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza
32- TEFSİRU'L-MERAĞI,
33- TEFSİR-İ RAZİ (Mefatihu'l-Gayb) — Fahreddin er-Razî
34- TEFSİR'İ ES-SİRAC EL-MÜNİR, — Hatıbi Şerbinî
35- TEFSİR'İ TABERİ — Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî
36- TEFSİR'İ AYATÜ'L-AHKAM — Muhammed Ali es-Sabunî
37- İBN ABBAS'dan rivayet edilen TENVİRU'L-MİKYAS
38- ZADU'L-MESİR Fİ İLMİ'T-TEFSİR — İbnu'l-Cevzî
39- Ebû Kasım Hüseyin b. muhammed er-ragıp el-İsfehanî'nin Tefsiri
40- Fetevâ Ibn-is-Salah Fit-Tefsir — Ebu Amr Osman b. Abdurrahman eş Şehrazari

Bu kaynaklardan başka sahih hadis kitaplarının tefsir bölümlerinden de büyük ölçüde istifade edilmiştir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

Cilt: 15-

ALİ ARSLAN
(Tekirdağ Eski Müftüsü
İstanbul Eski Merkez Vaizi)

Arslan Yayınları'nın yayınladığı bu eser
Okusan KültürHizmetleri tarafından organize
edilmektedir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

© Copyright Arslan Yayınları

Arslan Yayınları Adına
Sahibi:
Mehmet Arslan
Dağıtım

OKUSAN

KÜLTÜR HİZMETLERİ

Redaksiyon:
Dücane Cündioğlu

Yazı İşleri:
Hikmet Kurtuluş

Dizgi:
Teknografik Matbaacılık

Montaj ve Baskı:
Gündoğdu Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii

Film:
Mustafa Dinsever

ARSLAN YAYINLARI UMUMİ NEŞRİYAT no. 25
Temel Eserler serisi: - 2/15-

ARSLAN YAYINLARI
Binbirdirek, Su terazisi sok. No: 2/2 Kat: 3
Sultanahmet/İstanbul
Tlf: 512 73 30 – 526 30 52 – 511 32 65

Tefsirde kullanılan Kur'an-ı Kerim metninin Copyright Tenvir Neşriyata aittir. Kullanımda bize gösterdikleri anlayışa teşekkür ederiz.

HÂDİD SÛRESİ

Sûre: 57

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ۚ
وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُوْرُهُمْ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١٩﴾ اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ
فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ؕ وَفِي الْاٰخِرَةِ
عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ
اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ؕ
ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيْمِ ﴿٢١﴾ مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِيْ
كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۖ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَاْسَوْا
عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوْا بِمَآ اٰتٰىكُمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِ ۙ ﴿٢٣﴾ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿٢٤﴾

19 — Allah'a ve peygamberlerine inananlarsa, Rablerinin nezdinde sözü özü gerçek olanlar ve şehitlerdir. Onların ecri ve aydınlığı vardır. Kâfir olup da ayetlerimizi yalan sayanlar ise, cehennemlik olanlardır.

20 — Bilin ki dünya hayatı ancak oyundur, eğlencedir, süstür. Birbiriniz arasında öğünmedir. Mal yığma ve çoluk çocuğu çoğaltma yarışıdır. Bu, tıpkı bir yağmur gibidir. Bitirdiği o ekincilerin hoşuna gider. Sonra da kurur. Onu sararmış ve solmuş ve sonra da bir saman kırıntısına dönmüş görürsünüz. Ahirette ise şiddetli bir azap; Allah tarafından bir mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka birşey değildir.

21 — Rabbinizden bir mağfirete ve genişliği yerler ve göğün genişliği gibi olan cennete koşuşun. Bu Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmıştır. O Allah'ın ihsanıdır. Onu dilediği kimselere verir. Allah büyük bir fazl (ihsan) sahibidir.

22 — Yeryüzünde ve öz nefsinizde (başınıza gelen) hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmazdan önce o, bir kitapta bulunmasın. Bu Allah için pek kolaydır.

23 — Ki elinizden çıkana tasalanmayasınız ve size verdiği ile sevinip şımarmayasınız. Allah kendilerini beğenenleri, övünenleri sevmez.

24 — O övünenler ki cimrilik edip, insanlara da cimriliği emrederler. Kim (Allah'tan) yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir ve hamdedilmeye layıktır.

(19-24) *«Allah'a ve peygamberine inananlarsa...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ayetin başındaki *«ellezîne»* mübtedadır. *«Ulaike»* ise ikinci mübtedadır. *«Hum»* üçüncü mübtedadır. *«Es-Sıddîkûne ve'ş-Şühedaü»* üçüncü mübtedanın haberidir. O cümle ikinci mübtedanın haberi, onun cümlesi de birinci mübtedanın haberidir. Yani onlar Rablerinin katında onun hükmünde ve ilminde sıddık ve şehitlerin tâ kendileridir. Onlar Allah'ın hükmünde sıddık ve şehitlerin hükmündedirler. Çünkü onlar evvelâ Peygamber'i tasdik ettiler ve tasdik onların kalbine yerleşti, Allah yolunda savaştılar, şehit olmak istediler. Allah yolunda mücadele edip öldürülen bir kimseye şehit denilmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak ve melekleri onun hakkında cennetle şehadet etmektedirler. Bazıları *«O ölmemiştir, diridir. Sanki hazırdır»* demiştir. Bazıları ise *«Çünkü rahmet melekleri daima onun yanına varırlar»*, bazı kimseler de *«O, Allah'ın kendisine va'dettiği keramet ve lütfu gördüğünden ona şehit denilmiştir»* derler.

«Onlar için ecirleri ve nurları vardır» cümlesi'nin *«ellezîne»* nin ikinci haberi olması muhtemeldir. *«Lehum»* tabirindeki zamir mevsule racidir. Diğer iki zamir ise sıddık ve şehitlere racidir. Bu ayetten maksat, onların kemâl sıfatlarıyla muttasıf olmalarından dolayı elde ettikleri ecirleri açıklamaktır. *«İşte onlar var ya onlar*

için sıddıkların, şehitlerin ecirleri gibi ecir vardır, nurları gibi nurlar vardır».

«Onlar cahimin (ateşin) arkadaşlarıdır» tabirinden maksat, ebediyyen ateşte kalacaklar demektir. Cenab-ı Hak iki grubun halini açıkladıktan sonra kâfir grubun güvendiği dünya halini açıklamaya başladı ve *«bilin»* tabiriyle ayet devam etti. Bu işaret eder ki onları aldatan, onların güvendikleri dünya çok kıymetsiz nesnelerdendir. Akıl sahipleri böyle şeylere güvenmez ve dayanmazlar. Oyuncaktır, meyvesi yoktur. Yorgunluktan başka bir şey getirmez. Lehivdir, insanı esas hedeflerinden saptırır. Ziynettir, süstür, zati bir şeref getirmez. Soy soplarla iftihar etmektir. Mal ve evlatla başkasına karşı böbürlenmektir. Tıpkı bitkileri (kâfirlerin) ekicilerin de hoşuna giden bir yağmur gibidir.

İbn Mesud «Buradaki kâfirlerden maksat çiftçilerdir» der. Çünkü onlar tohumları yere serpip toprakla örttükleri için onlara setr ve örtmek mânâsına gelen küffar vasfı verilmiştir. Onları bütün sınıflar içerisinde zikretmenin nedeni açıktır. Çünkü yağmur onlarla ilgilidir. Veya bu kâfirlerden imanın zıddı olan küfür kastedilmektedir. Yani Allah'ı ve sıfatlarını inkâr edenler. Onların betahsis zikredilmesi dünya ziynetlerine herkesten daha fazla daldıkları içindir. Zira mümin bir kimse hayret verici bir iş görse hemen fikri o işten onu icad edenin kudretine doğru kayar. Kâfir ise hoşuna giden bir şey görse fikri orada saplanır, kalır.

«Yelicu» fiili son noktaya kadar hareket eder, vardığı noktaya kadar varır, demektir. Yani yeşillikten sonra kurur, onu yesil gördükten sonra sararmış görürsün.

«Hutam» kelimesi parçalanmış, kırılmış, hurdahaş olmuş demektir. Bu ayet, uzun seneler dünyada mevcut olanın hepsini bir tek yağmurla meydana gelen, şiddetle, süratle yok olup giden bir bitkiye benzetme mânâsını kapsadığından dolayı onun zevalinin

süratli olduğunu, izmihlalinin çok yakın bulunduğunu dile getirmektedir. Cenab-ı Hak, iman edenler ondan kaçsın, ona dalmaktan sakınsılar diye önce dünyanın hakir olduğunu ortaya koymuştur. Sonra da ahiretin şanının yüceliğine, oradaki lezzet ve elemlerin çok büyük olduğuna işaret etti ki onun daimi ve bitmez-tükenmez nimetini elde etmek için insanlar çalışsınlar, onun elem verici azabından korunmak için de sakınsınlar. Cenab-ı Hak önce azabı öne alarak buyurdu: Ahirette şiddetli bir azap vardır. Çünkü o, hali belirtilen dünya hayatına dalan kimselerin akibetidir. Bir de yüce bir mağfiret vardır orada, yüce bir rızık, rıdvan vardır. Bunun takdirini ancak Allah yapar!

Cenab-ı Hak şiddetli azap karşısında iki nimeti zikretti. Bu da rahmetin galip olduğuna işaret eder. Yani ahirette ya şiddetli azap veya mağfiret vardır.

«Dünya hayatı gurur metaıdır» cümlesi daha önceki mânâyı tekid etmektedir. Yani kâfiri aldatır. Mümine gelince, dünya onun için cennete götüren bir metadır.

«Rabbinizden olan bir mağfirete koşuşun»; Yani salih ameller yapmak suretiyle Rabbinizden gelen mağfireti elde etmeye çalışın veya tevbe ile bu koşmayı yapın. Çünkü tevbe mağfirete götürür. (Bu yorum Kelbi'den gelmektedir).

«Genişliği gök ve yerin genişliği gibi olan bir cennete koşuşun». Yani yer ve gökler parça parça birbirlerine eklenirse onların genişliği kadar bir cennet olur.

«Uiddet» fiili hazırlanmış demektir. Bu ayet cennetin elan mevcut olduğunun delilidir. Çünkü Cenab-ı Hak mazi sigasını kullanıyor: Hazırlanmıştır. Tevil etmek de zahirin hilafıdır. Zaten Kur'an'ın zahiri buna delâlet eder, tevile ihtiyaç yoktur.

Aynı zamanda bu ayet sadece imanın cennete götürmeye kâfi olduğu hükmünü de getirmektedir. Çünkü iman burada tek olarak zikredilmiştir. *«Amel ba harfiyle tadiye edilmiş imana dahildir»* hükmü kabul edilmez. Kelamcılar böyle söylemişlerdir.

«Ancak bir kitapta'dır» tabirinden maksat, Levh'il-Mahfuz'da sabit ve yazılıdır veya Allah'ın ilmindedir, demektir. *«Berae»* fiili yaratmak mânâsını ifade eder. *«Nebraeha»*daki zamir, İbn Abbas, Katade ve Hasan'ın rivayetine göre kendilerine racidir. Bazıları da *«Yer mânâsına gelen arz kelimesine racidir»* demişlerdir.

Mehdevi *«Zamir bütün bunlara raci olabilir»* diyor. Bir grup da *«Her ne kadar mahlûkatın bahsi ayette geçmemişse de mahlûkata racidir»* demiştir.

22. ayet *«Hadiseler vukubulmazdan önce Allah'ın malumu değildir»* diyen Hişam bin Hakem'in iddiasını reddetmektedir. El-İklil'de *«Bu ayette kaderiyecilerin reddi de vardır. Aynı zamanda bu, merfu bir hadiste de gelmiştir»* denilmektedir.

23. ayette yasaklanan hüzünden maksat aşırısıdır. Yani insanı çileden çıkaran ve ona adeta kaza ve kadere karşı gelmek gibi bir durum veren üzüntüdür. Yasaklanan sevinme de insanı şükrü eda etmekten uzaklaştıran ve tuğyan haline getiren bir sevgidir. Yoksa insanın tabiatında bulunan ve Allah'ın emrine teslim olmakla beraber olan üzüntü, Allah'ın nimetlerine karşı duyulan sevgi ve onları şükürle karşılamak gibi hususlarda bir beis yoktur.

«Muhtal» elindeki dünyalıkla böbürlenen demektir. *«Fehur»* da o dünyalıkla insanlara karşı fahr, gurur taslayan demektir.

24. ayet *«muhtal»* kelimesini tefsir etmektedir: *«Onlar hem kendileri cimrilik yaparlar ve hem de halka cimrilik yapmalarını emrederler»*. Bu emir hakiki veya mecazi bir emir de olabilir. Zira

onlar önder idiler, halka sanki bu hususları emrediyorlarmış gibidirler.

Said bin Cübeyr *«İlimle cimrilik yapıp halka da cimrilik yapmayı emredenden maksat kendisi öğretmediği gibi başkalarına da öğretilmemesini emreden kişidir»* demiştir.

Zeyd bin Eslem *«Burada Allah'ın hakkını yerine getirmekteki cimrilik kastedilmektedir»* demiştir. Bazıları da *«Burada sadaka ve haklar hususundaki cimrilik kastedilmektedir»* demiştir. Tavus ise *«Elindekinde bahillik yapmakdır»* dedi. Bu üç görüş de birbirlerine yakındır.

Gönül erbabı cimrilik ile cömertlik arasında iki alameti farika getirmişlerdir. Biri; cimri o kimsedir ki vermemekle lezzet alır. Cömert o kimsedir ki vermekle lezzet alır. İkincisi, cimri o kimsedir ki istenildiği zaman verir. Cömert o kimsedir ki istenilmeden verir.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ
لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاْسٌ شَدِيْدٌ
وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ
قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا وَّاِبْرٰهِيْمَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِمَا
النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى
ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ
اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ۭ وَرَهْبَانِيَّةَ ۨ اِبْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا
عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَاۗءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ
فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٧﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوْا بِرَسُوْلِهٖ يُؤْتِكُمْ
كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ نُوْرًا تَمْشُوْنَ بِهٖ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۙ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ
عَلٰي شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ
يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾

25 — Andolsun ki biz peygamberlerimizi apaçık beyyineler (deliller) ile gönderdik. İnsanlar adalet ve insaf ile hareket etsinler diye onlarla birlikte kitabı ve mizanı indirdik. Demiri son derece sert, mukavemetli ve insanlara çok faydalı olmak üzere indirdik (yarattık). Bu, Allah kendisine (dinine) ve peygamberlerine gaybte yardım edenleri bilsin diyedir. Şüphesiz ki Allah kuvvetlidir ve yegâne galiptir.

26 — Andolsun ki biz Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve Kitabı ikisinin zürriyetlerine verdik. Onların içinde doğru yolu bulanlar vardı. Fakat çoğu haddi aşmış azgınlardı.

27 — Sonra arkalarından peşpeşe peygamberlerimizi gönderdik. Arkalarından Meryem'in oğlu İsa'yı da gönderdik ve ona İncil'i verdik. Kendisine bağlı olanların kalplerine ince bir duygu ve merhamet ihsan ettik. Ruhbanlığa gelince, biz onu onlara farz etmedik. Onu kendileri Allah'ı hoşnud etmek için ortaya çıkardılar. Durum böyle iken ona da hakkıyla riayet etmediler. Onlardan iman edenlere ecirlerini verdik. Çokları ise fasıktırlar.

28 — Ey iman edenler! Allah'tan (azabından) korkunuz. Ve peygamberine iman ediniz ki size rahmetinden iki kat nasip versin ve size bir nur ihsan etsin ki onunla yürüyesiniz. Hem de sizi bağışlasın. Allah çokça bağışlayandır, çokça merhamet edendir.

29 — Kitap ehli olanlar şunu bilsinler ki Allah'ın inayetinden bir şeyi geri vermeye onların gücü yetmez. Şüphesiz ki fazilet Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah büyük fazilet sahibidir.

(25-29) *«Andolsun ki biz peygamberlerimizi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre bütün peygamberler Ademoğulları'ndan gelmiştir. *«Beyyinat»*tan maksat, daha önce de geçtiği gibi, hüccet ve mucizelerdir. *«El-Kitab»*tan maksat, kitapların cinsidir. Tevrat, İncil, Zebur, Kur'an ve diğer inen kitapları kapsamaktadır. *«Mizan»* insanlar arasında bilinmekte olan terazidir. (Bu, İbn Zeyd ve bir grup alimin yorumudur). Mizan'ın indirilmesinden maksat onun sebeplerini indirmek ve halka onu öğrenin diye verilen emirdir. İnsanların adaletle kaim olmaları, kitapların ve mizanların indirilmesinin nedenidir ve bu ibarenin mânâsı adalet yapmaları demektir. Muamelat işlerinde mizanı kullanmak suretiyle musavatı gözetmektir.

DEMİRİN İNDİRİLMESİ

«Demiri indirdik» ifadesinden maksat, Hasan Basri'ye göre *«onu yarattık»* demektir. Zira Cenab-ı Hak *«Enzele»* sigasını Zümer Suresinin 6. ayetinde yarattık mânâsında kullanmıştır. Bu bir şeyi kendisinden ayrılmayan lazımıyla tefsir etmektir. Zira her mahlûk Levh'il-Mahfuz'da sabit olduğu için indirilmiş sayılır.

Kutrab *«Enzele sigası burada «Hazırladık. Size bir ikram ola-*

rak verdik» demektir. Misafire ikram mânâsına gelen nüzul kökünden gelir» demiştir.

«Onda şiddetli bir azap vardır». Zira harpte kullanılan bütün aletler demirden yapılmıştır. Bu ayet gerek kitabın gerekse mizanın kılıçla onları icra edene muhtaç olduğuna işaret etmektedir. Evet, adaletle hükmetmek kılıçla kaim olmaya bağlıdır. Zira nefislerin adeti zulmetmektir.

«İnsanlar için demirde yararlar da vardır», yani insanlar maişetlerinde demire muhtaçtırlar. Kürek, kazma, tırmık, araba, makas, bıçak, balta, keser gibi hayatın gerekleri olan aletler demirden yapılmaktadır. Hiçbir alet yoktur ki demirden olmasın veya onu yapan, meydana getiren fabrika demirden olmasın. Bu cümle de delâlet eder ki adaleti yerine getiren kılıç sahibine ihtiyaç olduğu gibi, onda kullanılan maddelere de ihtiyaç vardır. Ve o maddeleri meydana getiren mühendis, işçi ve mütehassıs kişilere de ihtiyaç vardır. Böylece muhtaç olduğumuz medeniyet tam mânâsıyla tahakkuk etmiş olur.

«Demiri indirdik ki Allah kimin gaybta Allah'a ve Rasûllerine yardım edeceğini bilsin» cümlesi mukadder bir cümlenin üzerine atfedilmektedir. Yani onlara yarar versin!

«Kesinlikle Allah kuvvet sahibidir ve galiptir.» cümlesi, insanların cihad ve savaşla mükellef kılınmalarının, Allah'ın onların yardımlarına ihtiyaç duyduğundan ileri gelmediğine işaret etmektedir. Allah insanlara cihad teklifini, kendi dinini izhar ve dinine yardım etsinler diye yüklememiştir. Ancak Cenab-ı Hak demiri, insanlar ondan yararlansın, cihad emrini yerine getirerek emre itaat etmenin sevabına ersinler diye yaratmıştır. Çünkü Allah, sahip bulunduğu kudret ve izzetiyle her türlü yardıma ihtiyaç duymaktan yücedir, hiçbir şeye muhtaç değildir.

Zemahşeri *«Peygamberlerden maksat meleklerden olan elçilerdir»* diyor. Onları biz peygamberlere gönderdik anlamındadır Beyyinat'tan maksat da mucizelerdir. Zira melekler ve mucizeler de tıpkı hüccetlerle gönderildiği gibi gönderilirler ki onların mucize olduğunu haber versinler.

TERAZİNİN İNDİRİLMESİ

«Teraziyi/mizanı indirdik» sözündeki teraziden kastedilen hakiki mânâdır. Zira rivayete göre Cebrail teraziyi indirdi, onu Hz. Nuh'a verdi ve *«Kammine emret, bununla tartsınlar»* dedi. Fakat birçok alim *«Teraziyi indirdik»* sözünü adaletle tefsir etmişlerdir.

*«Nuh ve İbrahim'in zürriyetinde kılınan kitap»*tan maksat, İbn Abbas'a göre kalemle yazmaktır. Cenab-ı Hak, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'den sonra Hz. İsa'ya gelinceye kadar peygamber gönderdi. Hz. İsa'nın etbaının kalbine kılınan rafet ve rahmetten maksat, onların birbirlerine şefkat göstermeleri, merhamet etmeleridir. Bunun benzeri tıpkı Rasûlullah'ın ashabı hakkında da gelmiştir. Onlar aralarında birbirlerine merhamet ederlerdi. Meşhur görüşe göre rafet, rahmetin kendisidi. Fakat bazı alimler *«İki kelime aynı anda kullanıldığı takdirde rafet'ten maksat şerri defeden nesnedir. Rahmet'ten maksat da yararı celbeden nesnedir»* demiştir. Bunun için çoğu yerde rafet, rahmetten önce gelmiştir. Çünkü şerri defetmek yararı celbetmekten daha mühimdir.

«Ruhbaniyet» mübalağalı bir şekilde ibadete dalmak, riyazet çekmek, halktan uzaklaşmaktır. Bunun esas mânâsı ruhbana nisbet edilen fiil demektir. Ruhban ise Allah'tan korkan kişidir. Yani biz İsa'nın etbaının kalbinde rafet ve rahmeti yarattık. Bir de onlar tarafından icad edilen ruhbanlık sevgisi yarattık!

Cenab-ı Hak kulların fiillerini kılan, yani yaratandır. Fakat o fiillerin kâsibi kullardır. *«Allah'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icad ettiler»* cümlesindeki istisna, munkatıdır. Yani biz onu onların boynuna re'sen farz kılmadık. Onlar onu kendiliklerinden icad ettiler ve Allah'ın rızasını elde etmek için de onu nefisleri için lüzumlu kıldılar. Fakat onu gereği gibi koruyamadılar. Nezir gibi Allah'la yapılan bir ahd olmak hasebiyle onu gözetmeleri vacibti. Fakat bunu yapmadıkları için yerilmektedirler. Bu ayetle bir kimse herhangi bir nafile ibadeti adet edinirse onu bırakmak kendisi için mekruh olur şeklinde istidlâl edilmiştir.

*«Onlardan iman edenler»*den maksat, sıhhatli bir şekilde iman edenlerdir. O kimseler Rasûlullah'ın dönemine yetiştiler ve ona iman ettiler. Yani biz onlardan sıhhatli bir imana sahip olanlara ve ruhbanlıklarını gözetenlere ecirlerini verdik. Yani onlara mahsus olan ücretlerini verdik. Bu hem önce onların yaptıklarına karşılık olarak verilen ücrettir, hem de Rasûlullah'a iman etmelerine karşılık olarak verilen ücrettir. Burada onlardan peygamberlik zamanına kadar ruhbanlığı gözeten, fakat Peygamber'e iman etmeyen kimseler kastedilmemektedir. Zira Peygamber'e iman etmedikten sonra onun ruhbanlığı mânâsızdır ve katıksız bir küfürdür.

Zeccac *«Onu gereği gibi gözetmediler»* ayeti hakkında *«Bu, iki kısma ayrılır»* demiştir.

1 — Nefislerine gerekli kıldıkları ruhbanlıkta kusurludurlar.

2 — Rasûlullah peygamber olarak geldikten sonra iman etmeleri gerekirdi. İman etmedikleri takdirde Allah'ın taatini terketmiş olurlar ve ruhbanlığı da gözetmiş sayılmazlar. Çünkü Cenab-ı Hak *«Biz onları iman edenlere verdik»* diyor. *«İman edenleri»* de Rasûlullah'ın zamanına yetişen ve ona iman edenler şeklinde tefsir etmek en uygunudur.

«Onlardan birçoğu fasıktırlar» tabiri Rasûlullah'a iman etmeyenler için kullanılmıştır.

Hakim ve Beyhaki, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ederler:

«Bizden öncekiler yetmişiki fırkaya ayrıldılar. Yetmişiki fırkadan üçü kurtuldu, diğerleri helâk oldu»:

1 — Bir grup krallara karşı çıktı. Allah'ın dini, İsa ibn Meryem'in dini için onlarla savaştılar.

2 — Bir grup krallara savaş açma gücüne sahip değildi. Milletlerinin arasında durdular, onları Allah'ın dinine, İsa'nın dinine davet ettiler. Krallar onları öldürdü, kimi de biçkilerle biçildi.

3 — Bir grup da krallarla mücadele gücüne sahip olmadığı gibi kavminin arasında da durmadı. Dağlarda seyahat ettiler ve oralarda ruhbanlık yaptılar.

İşte *«İhdas ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamıştık. Yalnız Allah'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icad etmiştir. Fakat onu gereği gibi de yapamadılar. Biz de onların iman edenlerine mükâfatlarını verdik. Onlar bana iman eden ve beni tasdik edenlerdir. Onların çoğu fasıktırlar»* cümlesinde sözkonusu edilenler Hz. Muhammed'i inkâr eden kimselerdir!

Bu rivayet, Zeccac tarafından güzel görünen yorumu desteklemektedir. Bu rivayette onların ruhbanlığı icad etmelerinin sebebi de belirtilmektedir. Bu ayette mutlak mânâda bidatı zemmetmek diye bir şey bahis konusu değildir. Ayetin zahirinin de delâlet ettiği gibi, iltizam edilen bir şeyi gözetmemeleri, ona riayet etmemeleri zemmedilmektedir.

*«Rahmetten olan iki kifil»*den maksat, (Ebu Musa el-Eş'ari'nın ifade buyurduğu gibi) iki kat demektir ve bu kelime Habeş dilinden gelmiştir. Başka alimler de *«İki nasib mânâsınadır»* demişlerdir. Ayetten maksat, onlara iki ecir verilecektir. Onlar da ehli kitaptan iman eden kimselerdir. Sanki şöyle deniliyor: Allah'ın size va'dettiği size gelecektir. O da ehli kitaptan kim iman ederse ona iki ecir verilecektir. Zira siz geçmiş peygamberlere ve peygamberlerin sonuncusuna da iman etmekle onlar gibisiniz. Peygamber arasında herhangibir tefrik yapmazsınız.

Ragıb *«Kifl kişiye yetecek derecedeki paydır»* der. Sanki bu pay kişinin durumunu tekeffül etmiştir. Allah tarafından teşvik ve tergib edilen iki pay, *«Ey Rabbimiz! Dünyada da, ahirette de bize hasene ver»* ayetinin mânâsıdır.

29. ayetin hülâsası şudur: *«Sizin kitabınıza bizden iman eden kimse için iki ecir vardır. Ve bizden sizin kitabınıza iman etmeyene de sizin ecirleriniz gibi bir ecir vardır»* diyen ehli kitap bilsin ki onlar Allah'ın fazlından ne iki ecre ne de başkasına nail olamayacaklar, Hz. Muhammed'e iman etmedikçe onu elde etme imkânı onlara verilmeyecektir.

Bazıları *«Kişi hıristiyanlıktan önce şeriat getiren peygamberine iman ettiğinden dolayı sevap alır. Şeriatın neshedilmesi buna bir engel teşkil etmez. Çünkü her peygambere iman etmek farzdır. İsterse şeriatı neshedilsin, isterse nesh edilmesin»* demişlerdir.

HADİD SURESİ'NİN SONU

MÜCADELE SÛRESİ

Sûre: 58

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ اِلَى
اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ
۝١ اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ۭ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓئِيْ
وَلَدْنَهُمْ ۭ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ
۝٢ وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ
مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَاۗسَّا ۭ ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٣
فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَاۗسَّا ۚ
فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ۭ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۭ وَتِلْكَ حُدُوْدُ
اللّٰهِ ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٤ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَاۗدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا
كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ
عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝٥ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۭ
اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَنَسُوْهُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝٦

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitir. Zira Allah işiten ve görendir.

2 — İçinizden hanımlarına zihar yapanların, hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Kuşkusuz ki onlar çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır.

3 — Kadınlarına zihar yapıp, ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmezden önce bir köle azad etmelidirler. Size öğütlenen (keffâret) budur. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

4 — Kim azad edecek bir köle bulamazsa hanımıyla birleşmezden önce birbiri ardınca iki ay oruç tutsun. Kimin gücü buna yetmezse altmış yoksulu doyursun. Bu emir Allah'a ve peygambere inanmanız içindir. Allah'ın hududu bunlardır. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.

5 — Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelenler kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz (bu hususta) apaçık ayetler indirdik. Kâfirler için rezil edici bir azap vardır.

6 — O gün Allah onların tümünü diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah onları birbir saymıştır. Onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 22 ayettir.

(1-6) *«(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sureye *«mücadele»* denildiği gibi *«mücadile»* de denilmek tedir. Hatta *«Mücadile»* denilmesi daha maruftur. Aynı zamanda bu sureye *«Kad Semia»* Suresi de denilmektedir. Ubeyy'in mushafında *«Zihar Suresi»* diye yazılmıştır. İbn Abbas ve İbn Zübeyr'den gelen rivayete göre bu sure Medeni'dir. Kelbi ve İbn Said *«Sure Medeni'dir ancak 7. ayet müstesnadır»* demiştir.Ata *«Surenin ilk on ayeti Medeni'dir, diğerleri Mekki'dir»* der. Beyzavi ise bunun tam aksini söyler. Bu sure Mekki sayıma ve ayrıca Medine'deki sayıma göre 21 ayettir. Diğer sayımlara göre ise 22 ayettir. Teysir' de *«Bu sure, 24 ayettir»* diye geçmektedir Fakat Kitab'ul-Adet'te bu rakam marufun hilafıdır denilmiştir!

Kelimeleri 473, harfleri 1792'dir. Daha önceki sure ile münasebetine gelince Hadid Suresi Allah'ın fazlıyla sonuçlandı. Bu sure ise Allah'ın fazlıyla açılmaktadır. Hadid Suresi'nin başında Allah' ın isimleri, sıfatları zikredildi. Bu sure de *«Allah mücadele edenin kavlini dinledi»* şeklinde Allah'ın sıfatları ile başlamaktadır.

Allah'a şikâyette bulunan Salebe'nin kızı Havle'dir. Bazı müfessirler *«Hakim'in kızı Havle'dir»* derlerken, bazıları da *«Onun*

ismi Havle değil Cemile'dir» demişlerdir. Fakat en doğrusu isminin Havle olmasıdır. Kocası Evs bin Samit'tir. Übade bin Samit'in kardeşi idi.

Hz. Ömer halife iken halkla beraber Havle'nin yanından geçti, bir merkebe binmişti. Havle, Hz. Ömer'i durdurdu, uzun bir zaman ona va'z'da bulunduktan sonra dedi ki: *«Ya Ömer! Sana daha önce Umeyr deniliyordu. Sonra Ömer sonra Emirulmüminin denildi. Ey Ömer! Allah'tan kork. Kesinlikle ölüme inanan bir kimse fevtolmaktan korkar. Hesaba iman eden bir kimse azaptan korkar».*

Hz. Ömer durmuş, onun sözlerini dinliyordu; Hz. Ömer'e denildi ki: *«Ey Müminlerin Emiri! Sen böyle ihtiyar bir kadın için nasıl bu kadar bekliyorsun?»*

Hz. Ömer: *«Allah'a yemin ederim, bu kadın beni gündüzün başından sonuna kadar durdursaydı ben ancak farz namazlara giderdim ve yerimden kıpırdamazdım. Siz bu ihtiyar kadının kim olduğunu biliyor musunuz? Bu, Salebe kızı Havle'dir. Allah yedi tabaka göğün üstünden onun sözlerini dinledi. Alemlerin Rabbi onu dinler de Ömer nasıl dinlemez!»* dedi.

Aişe validemiz şöyle anlatır: *«İşitmesi her şeyi kapsayan Allah ortaktan yücedir. Ben Havle binti Salebe'nin kelâmını dinliyordum. Bazıları da bana gizli geliyordu, onları işitiyordum. O, kocasını, Allah'ın Rasûlü'ne şikâyet ediyordu ve diyordu ki: «Ey Allah'ın Rasûlü! O benim gençlik zamanımı yedi. Benim karnım onun için çocuklar çıkardı. Yaşım ilerleyince çocuk doğuramaz olduğum zaman bana zihar yemininde bulundu. Yarab! Bu derdimi sana anlatıyorum». Havle durmadan bunu söylüyordu, ta ki Cebrail birinci ayeti getirinceye kadar».* (Bu hadisi İbn Mace Sünen'inde rivayet etmiştir. Buhari de Hz. Aişe'nin sözünü daha önce başka bir tarzda rivayet etmiştir.)

Urve der ki: *«Kocası hastalıklı bir kişiydi. Onun elemlerinden bazısı ona isabet etmişti ve hanımına 'Sen benim üzerimde annemin zahri gibisin' dedi. Cahiliye Döneminde ila ve zihar talak sayılırdı. Rasûl-ü Ekrem'e gelerek meseleyi sordu. Hz. Peygamber ona «Sen kocana haram oldun» dedi. Havle «Allah'a yemin ederim, kocam talak kelimesini telaffuz etmedi» dedikten sonra «Ben Allah'a şikâyet ediyorum. Fakirliğimi, tekliğimi, sıkıntımı, kocamdan ayrılmamı, amcamın oğlundan ayrılmamı Allah'a şikâyet ediyorum. Onun için benim karnım çok çocuk doğurdu» dedi. Bütün bunlara rağmen Rasûl-ü Ekrem «Sen kocana haramsın» dedi. O, Rasûlullah'a durmadan müracaat ediyor, Rasûlullah da «sana haramdır kocan» diyordu. Sonunda bu ayet nazil oldu.»*

Allah'ın Rasûl-ü, Evs'e *«Bir köle azat et»* deyince, Evs, *«Buna kudretim yetmez»* dedi. Rasûlullah *«O halde arka arkaya iki ay oruç tut»* dedi. Evs, *«Ben günde üç defa yemek yemeği unuttuğum zaman gözlerim görmez olur»* dedi. Rasûl-ü Ekrem *«O halde kefaret olarak altmış fakire yemek yedir»* dedi. Bunun üzerine Evs *«Böyle bir imkânım da yoktur. Ancak sen bana bir yardımda, bir sılada bulunursan»* dedi. Rasûl-ü Ekrem ona onbeş sa' yardımda bulundu ve böylece Cenab-ı Hak'kın yardımıyla sahabiler ona kefaret verecek kadar yardım ettiler.

Bazı rivayetlere göre, yanında da onbeş sa' vardı ve bu da altmış fakire kâfi gelirdi, denilmiştir.

«Tahavure» fiili karşılıklı konuşmak; yani bir nevi müzakere etmek demektir. *«Tucadilu»* fiili ise karşısındaki zatla mücadele etmek, onunla tartışmak demektir.

ZİHARIN HÜKMÜ

«Yuzahirune» fiili mufaalat babındandır. Ve sırt mânâsına ge-

len zahr kelimesinden gelir. Zihar burada kişinin hanımına *«Sen bana annemin sırtı gibisin»* demesidir.

«Sen benim için annemin sırtı gibisin»; yani sen bana haramsın. Benim için seninle ilişki kurmak artık helâl değildir, demektir. Zihar'ın tafsilatı fıkıh kitaplarında mevcuttur. Cahiliye döneminde ve İslâm'ın başlangıcında *«Sen benim üzerimde annemin sırtı gibisin»* sözü; yani zıhar, talak (boşanma) sayılıyordu.

İmam Malik'e göre kadın zıhar yapamaz. Zira Cenab-ı Hak *«Siz erkeklerden hanımlarına zihar yapanlar»* buyuruyor. Kocalarına zihar yapan kadınlar dememiştir. Zihar ancak erkeklere aittir. Sadece onlar yapabilirler.

«Onlar sözden münkeri ve yalanı söylemiş olurlar». Münker olması şer'an, aklen ve tab'andır. Çünkü insanın karısı annesi olmaz. Yalan olması da haktan uzak, bâtıl bir söz söylemiş olduğu içindir. Zihar büyük günahlardandır ve bu ayetlerden anlaşıldığına göre de haramdır. Çünkü ziharda Allah'ın hükmünü Allah'ın izni olmaksızın tebdil etmek cüreti vardır. Bu yönden zihar birçok büyük günahtan daha tehlikelidir. Zira insan böyle bir şeye inanırsa o vakit küfre kaymış olur. Benzetme hem bunu hem de başka bir mânâyı muhtemeldir. Onun için Cenab-ı Hak *«sözün münkerini ve yalanını söylüyorlar»* buyurmuştur. Bunun için de en büyük keffaret vacib olmuştur.

3. ve 4. ayetler ziharın hükmünü tefsir etmektedirler. Cenab-ı Hak bunun münker bir emir olduğunu açıkladıktan sonra onun hükmünü tafsile yöneldi: *«Kadınlarına zihar ettikten sonra söylediklerine dönenler»* cümlesi hakkında değişik yorumlar vardır: Bu cümlenin mânâsı şu da olabilir: *«Sonra ikinci kez öyle yapmaya dönenler!»* Şu mânâ da muhtemeldir. *«Onlar söylediklerini nakzetmek, kaldırmak, izale etmek suretiyle O'na dönerler».* Bu ihti-

mal müçtehidlerin çoğunun görüşüdür. Sonra bu hususta müctehidler birkaç yorum belirtmişlerdir:

1 — İmam Şafii'ye göre Zihar'dan sonra boşamayı mümkün kılacak bir zaman olduğu halde koca sükût edip hanımını boşamamışsa bu bir dönüş sayılır. Çünkü kişi kadınıyla zihar ettiğinde onu kendisine haram etmeyi kastetmiştir. Eğer ziharın arkasında onu boşasaydı başlamış olduğunu tamamlamış olurdu, keffaret de olmazdı. Madem ki boşamadı, bu delâlet eder ki başlamış olduğu işten pişman olmuştur. O zaman onun üzerine keffaret vaciptir.

İbn Abbas *«Dönüş»ü* pişmanlıkla tefsir etmiştir. Yani onlar pişman olurlar ve hanımlarıyla tekrar ülfete dönerler.

2 — İkinci görüş, Ebu Hanife'nin görüşüdür. Dönüş burada cinsi ilişkinin, şehvetle kadına bakmanın mübah olmasından ibarettir. Zira kişi kadınını annesine bu şeylerin haram olması hususunda benzettiğinde ve sonra da bunları helâl etmeyi kastettiğinde daha önce yapmış olduğunu yıkmış oluyor demektir. Yani *«Sen bana annemin sırtı gibisin»* sözünü kaldırmış olur!

3 — Üçüncü görüş, İmam Malik'in görüşüdür: Kadınla cinsi ilişki kurma azmidir. Yani bu hususta azmetti mi dönüş yapmış oluyor demektir. İmam Malik'in içtihadı İmam Azam'ın içtihadına yakındır.

4 — Dördüncü görüş, dönüş onunla cinsi ilişki kurmaktan ibarettir. Bu, Hasan Basri, Katade, Tavus ve Zühri'nin görüşüdür.

«Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmeniz, Cenab-ı Hak'kın kanunlarıyla amel etmeniz için ve cahiliyette üzerinde bulunduğunuz sistemi bırakmanız için bu durum size açıklanmıştır». Bu surede belirtilen hükümler Allah'ın hududlarıdır. Onları geçmek caiz de-

ğildir. Onlarda durmak lazımdır. Bu hududları aşan, Allah'ı dinlemeyen ve bunlarla amel etmeyen kâfirler için elem verici bir azap vardır. Bu azap onların küfürlerinden dolayıdır. Dikkat edilirse bu ayette Cenab-ı Hak kendisinin çizdiği hududu geçen bir kimseye kâfir demiştir. Bu, hududu geçmekten insanları şiddetle menetmek için kullanılmıştır. Tıpkı Al-i İmran Suresi'nin 97. ayetinde *«Kefere»* maddesinin bu gaye ile kullanılmış olması gibi.

«Yuhaddune» fiili Allah ve Rasûlü'ne düşmanlık yaparlar, onlara karşı gelirler demektir. Burada muşareket sigası kullanılmıştır; çünkü Allah ve Rasûlü'ne karşı gelen herkes sanki ayrı bir hududa saldırıyor, ayrı bir cihetten geliyor. Beyzavi *«Mezkûr fiil koyarlar, seçerler mânâsına gelir»*. diyor. Yani Allah'ın ve Rasûlullahın hudutlarından başka hudutlar seçerler, koyarlar demektir.

«Kubitu» fiili rezil olurlar, mahrum olurlar demektir. Bu, Katade'nin yorumudur. Veyahut da öfkelenirler demektir ki bu da Ferra'ya aittir. Veya mahrum olarak reddedilirler demektir ki bu da Ebu Zeyd'in yorumudur. Bu ayet müfessirlerin çoğuna göre Hendek Günü'nde Medine'yi muhasara altına alan müşriklere işaret eder. Bazıları «Bedir Günü'ne işarettir» demişlerdir. Bazılarına göre de mazi sigası, burada muzari mânâsını ifade eder! Yani gelecekte böyle olacaklardır demektir. Dolayısıyla bu, kâfirlere karşı müminler için bir müjdedir.

«Halbuki biz apaçık ayetleri indirmiştik»; yani onlar düşmanlıklardan dolayı bu ayetler indiği halde helâk oldular. Bu ayetler Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelen ve daha önceki ümmetler için nazil olan ayetlerdir. Veya Allah'ın Rasûlü Hz. Muhammed'in doğruluğuna delâlet eden ayetlerdir.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى
ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى
مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوْا ۚ ثُمَّ
يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ
لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَيَتَنٰجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ ۡ وَاِذَا جَاۗءُوْكَ
حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ ۙ وَيَقُوْلُوْنَ فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا
نَقُوْلُ ۭ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا
اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ
الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ
اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝ اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ لِيَحْزُنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
وَلَيْسَ بِضَاۗرِّهِمْ شَيْـــًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ
۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِي الْمَجٰلِسِ فَافْسَحُوْا
يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ وَاِذَا قِيْلَ انْشُزُوْا فَانْشُزُوْا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مِنْكُمْ ۙ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝

7 — (Ey Rasûlüm!) Göklerde ve yerde olanları Allah'ın muhakkak bilmekte olduğunu görmez misin? Gizli konuşan üç kişinin dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin altıncısı da mutlaka O'dur. Bundan az ve çok da olsalar mutlaka O onlar iledir. Sonra yaptıklarını Kıyamet Günü'nde kendilerine haber verecektir. Kuşkusuz ki Allah herşeyi bilendir.

8 — (Ey Rasûlüm!) O gizli söylemekten menedilen kimseleri bilmez misin? İşte kendisinden yasak edildikleri şeye dönmektedirler. Günah, düşmanlık ve peygambere karşı gelme hususunda fısıldaşmaktadırlar. Sana geldikleri zaman seni Allah'ın selamladığı bir surette selamlıyorlar. Kendi aralarında da «Allah bizi bu söylediklerimizle azablandırsa ya» diyorlar. Onlara cehennem yeter. Oraya gideceklerdir. Orası ne kötü bir dönüş yeridir!

9 — Ey iman edenler! Fısıldaştığınız zaman günah, düşmanlık ve peygambere isyan hususunda fısıldaşmayın; iyilik ve takva üzerine konuşun. Huzurunda haşrolunacağınız Allah'tan (azabından) sakının!

10 — Muhakkak ki iman edenleri üzmek için yapılan fısıltı şeytandandır. Oysa Allah'ın izni olmadan, o onlara hiçbir şeyle zarar verici değildir. Bütün müminler sadece Allah'a dayansınlar.

11 — Ey iman edenler! Sizlere meclislerde «yer açın» denildiği zaman hemen yer açın ki Allah da size genişlik versin. «Kalkın» denilince de hemen kalkın ki Allah sizden iman edenleri yükseltsin. Kendilerine ilim verilenler içinse dereceler vardır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır!

(7-11) *«(Ey Rasûlüm!) Göklerde ve yerde olanları...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Necva» kelimesi mastardır. Gizli konuştular, fısıldaştılar demektir. Bu kelime esasında yerden biraz yüksek olan tepeciklere denir. Gizli konuşanlar da yanlarındakilerden ayrılarak yerin yüksek bir yerine çıkarak konuşmalarını yaparlar. Yani üç kişi gizli konuşurlarsa onların dördüncüsü mutlaka Cenab-ı Hak'tır. Beş kişi gizli konuşursa onların altıncısı mutlaka Cenab-ı Hak'tır. Yani onların aralarında cereyan eden konuşmaları dinler. Onlar nerede olurlarsa, mesela yerin altında olsalar da Allah onları bilir. Çünkü Cenab-ı Hak için mekânın yakınlık ve uzaklığı fark etmez. Cenab-ı Hak ayette niçin üç ile beş rakamını tahsisen söylüyor. Onları zikrediyor da başka bir sayı zikretmiyor? Bunun nedenlerinden biri şudur: Münafıklardan bir grup geride kalarak fısıldaşıyordu. Bunu da müminlerin öfkelenmesi için yapıyorlardı. Geri kalan grup üç veya beş kişiydi. Bunun üzerine *«Onlardan üç veya beş kişi sizin gördüğünüz gibi fısıldaşırlarsa, onlar az da olsa, çok da olsa, kesinlikle Allah onlarla beraberdir, onların dediklerini duyar»*. Bu yoruma binaen ayet bir vakıayı tariz etmektedir: İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre bu ayet Amr'ın oğlu Rebia ile Ümeyye'nin oğlu Saffan hakkında nazil olmuştur.

İbn Süraka şöyle bir iddiada bulunur: *«İkiden yukarı olan fısıldaşmaya «Necva» denilir. İki kişi arasında olana da «Sırar»*

(gizlilik) denilir». İbn İsa *«Her sırar necvadır»* der. Bazıları da şöyle derler: *«Gizli konuşma çoğu zaman şura için olur. Bu da ancak adedi az kimseler için bahis konusudur. Bunun için en uygunu gizli konuşanların, istişare edenlerin üç, beş, yedi, dokuz gibi tek olmalarıdır. Ta ki ihtilaf olduğu zaman bir taraf ağır gelsin. Hz. Ömer kendisinden sonra gelen halifeyi seçmek için şura meclisinin altı kişiden oluşmasını emretmiştir. Çünkü halifeliğe ancak altı kişiden birisi layıktı.»*

8. ayet İbn Abbas'ın rivayetine göre yahudiler ve münafıklar hakkında nazil olmuştur. Onlar müslümanlardan ayrılarak fısıldaşırlardı. Onlar müslümanlara bakarlar, gözleriyle işaret ederler, müslümanlara akrabalarının başına bir şeyler geldiği vehmini verirlerdi. Onlar müslümanların akrabaları gelinceye kadar bu duruma devam ettiler. Ve bu durum onlardan tekrar tekrar zahir olunca müslümanlar onları Rasûlullah'a şikâyet ettiler. Rasûl-ü Ekrem onlara *«Müminleri bırakmalarını, tek başlarına fısıldaşmayı terketmelerini»* emretti. Onlar ise bu yasağı çiğnediler.

Mücahid diyor ki: *«Bu ayet yahudiler hakkında nazil olmuştur».* İbn Said ise, *«Münafıklar hakkında nazil olmuştur ve hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Başındaki hemze de hayret içindir»* der. Muzari sigası kullanılmasından anlaşıldığına göre onlar bu işi zaman zaman yapmaktaydılar. Ayrıca o acaib manzarayı insanların gözleri önüne getirmek için bu siga kullanılmıştır. Onlar düşmanlık ve peygamberle istihza için fısıldaşırlardı. Onların yapmış oldukları günahın ne kadar şeni ve korkunç olduğunu belirtmek için Rasûlullah'a yapılan iki hitap arasında onun Rasûllük vasfı da zikredilmiştir.

«Getirdiklerinizden ve bıraktıklarınızdan Allah'ı gözetiniz, O'ndan korkunuz. Çünkü sadece ve sadece O'nun huzurunda haşrolunacaksınız».

«Necva», yani düşmanlık ve Peygamber'e isyan hususundaki gizli konuşmalar şeytandandır. Çünkü şeytan onlara bunu süslü gösteriyor ve onları buna teşvik ediyordu. Böyle olması, müminlerin mahzun olması içindir. Ama şeytan veya bu tarzda gizli gizli konuşanlar Allah'ın izni olmadıkça müminlere hiçbir zarar veremezler.

GİZLİ KONUŞMAK NE ZAMAN YASAKTIR?

Müminlerin kendi aralarında gizlice fısıldaşmaları bazen yasaktır. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ederler. Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu: *«Siz üç kişi iseniz iki kişiniz fısıldaşmasın. Ta ki inanlara katıldığınız zamana kadar»*, yani çok olduğunuz zaman gizlice konuşabilirsiniz ki sizin bu gizli konuşmanız üçüncü kişiyi üzmesin. Bir hususta gizli konuşulacağı vakit, üç kişinin ikisi üçüncü kişinin bilmediği bir dille konuşsunlar. Tabi bu, üçüncü kişiyi rahatsız ettiği takdirde böyledir. Allah necva ve fısıldaşmayı yasakladıktan sonra anlaşıldı ki cemaatla beraber oturmak gerek. Bu sefer cemaatla beraber oturmanın adabını belirten şu ayet geldi:

«Ey iman edenler! Size meclislerde yer açın dendiği zaman genişletin...» Yani kim olursa olsun, biri size yer açın dediği zaman onun oturacağı yeri açın, orada ona zulmetmeyin!

«Yer açın ki Allah da size rahmetinde veya cennetteki konaklarında veya göğsünüzde veya rızkınızda genişlik yapsın».

Bazılarına göre *«Allah'ın genişlik yapmasından maksat, nerede genişliği irade ederseniz orada yapar demektir».*

Size gelenlere yer açmak üzere *«ayağa kalkınız»* denildiğinde ayağa kalkın, gecikmeyin!

Hasan Basri, Katade ve Dahhak *«Ayetin mânâsı bir savaşa, bir namaza veya bir taata çağrıldığınızda derhal icabet edin, demektir»* dediler. Bazıları da *«Peygamber'in meclisinden kalkmanız istendiğinde hemen kalkın. Çünkü Rasûl-ü Ekrem bazı durumlarda İslâm hakkında tek başına kalmayı veya kendisine mahsus vazifeleri yerine getirmek için yalnız olmayı istiyordu»* demişlerdir. Böylece hüküm umumileştirildi ve denildi ki: *«Bir meclisin veya evin sahibi mecliste bulunanlara kalkın dediği zaman hemen buna icabet etmek, kalkmak lâzımdır»*. Bunu bir ihtiyaç için yapmak, eğer daha büyük bir mefsedete yol açmıyorsa caizdir. Evet, gelen bir insan başka birini kaldırıp onun yerine oturmak isterse bu uygun değildir. Nitekim Malik, Buhari, Müslim ve Tirmizi, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyorlar:

Allah'ın Rasûlü buyurdu: *«Sakın bir kişi diğer bir kişiyi yerinden kaldırıp onun yerine oturmasın. Fakat genişletme yapın»*.

«Eğer genişletme yaparsanız Allah sizden mümin olanları Kıyamet Günü'nde yükseltecektir. Ayrıca meşrû ilim sahiplerini birçok derecelerle yükseltecektir».

İman edenler üzerine ilim sahiplerinin atfedilmesi, hassın amm üzerine atfı demektir. Çünkü iman edenler daha iyi bilir. Fakat onları tazim etmek için, sanki onlar başka bir cins imiş gibi Cenab-ı Hak kendilerini özellikle zikretmiştir. Ve buunn için de ayette mevsul olan *«elleziy»* kelimesi tekrar edlimiştir.

İlim ve alimlerin faziletine delâlet eden hadisler sayılmayacak kadar çoktur. Fakat benim nezdimde onların fazileti hakkında gelen ve İmam Ebu Hanife'nin müsnedinde İbn Mesud'dan rivayet edilen şu hadis en ümid verici olanıdır: *«Allah alimleri Kıyamet Günü'nde bir araya getirir ve onlara şöyle der: Ben hikmeti*

mi sizin kalbinizde ancak hayrı irade ettiğim için kıldım. Cennete gidin. Sizden sadır olan her şeye rağmen ben sizi affettim» (1)

Celaleddin Suyuti El-Ahkâm adlı kitabında diyor ki: «*Bir grup şöyle dedi: «Bu ayetin mânâsı, Allah alim olan müminleri alim olmayan müminlerden derece derece üstün kılmış. Bu nedenle onların hatırı için yer açın buyurmuştur.*» Bu ayet de alimlerin meclislerde en üstte oturmalarını ve en yüksek yerde oturanların kalkıp kendilerine yer vermelerini ortaya koyan bir delil ihtiva etmektedir.

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 28, sh: 28-29

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً ؕ
ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٢﴾
ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ؕ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللّٰهُ
عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ
بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؕ
مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۙ وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ
وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿١٤﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا
كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٥﴾ اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ
عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ
شَيْـًٔا ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ
جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ
عَلٰى شَيْءٍ ؕ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿١٨﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ
فَاَنْسٰىهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ؕ اَلَآ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ
هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ اُولٰٓئِكَ فِي
الْاَذَلِّيْنَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿٢١﴾

12 — Ey iman edenler! Peygamberle mahrem birşey konuşmak istediğinizde, bu konuşmanızdan önce sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer (sadaka) bulamazsanız şüphesiz ki Allah çok affedici ve çok esirgeyicidir.

13 — Gizlice konuşmanızdan önce sadaka vermekten ürktünüz mü? Çünkü bunu yerine getirmediniz. Fakat Allah tevbenizi kabul etmiştir. Öyleyse namazınızı kılın, zekâtınızı verin. Allah'a ve peygamberine itaat edin. Allah işlediklerinizden haberdardır.

14 — (Ey Rasûlüm!) (şu münafıklara) bakmaz mısın? Allah'ın gazap etmiş olduğu bir kavme yardaklık etmektedirler. Onlar ne sizdendirler ne onlardan. Bilip dururlarken de yalan yere yemin ederler.

15 — Allah onlara (münafıklara) şiddetli bir azap hazırlamıştır. Gerçekten onların yaptıkları ne fena işlerdir!

16 — Onlar yeminlerini kalkan edindiler ve (insanları) Allah'ın yolundan (dininden) çevirdiler. Bunun için onlara rezil edici bir azap vardır.

17 — Onların malları da, çocukları da onlardan, Allah'tan hiçbir şey savamaz! Onlar cehennemliktirler. Orada temelli kalıcıdırlar.

18 — Allah'ın onları hep biraraya toplayıp dirilteceği gün size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve sanacaklar ki birşey üzerindedirler. Bilin ki onlar yalancıların tâ kendileridir!

19 — Şeytan onları istila etmiş ve onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın grubudurlar. İyi bilin ki şeytanın grubu zarar edenlerin tâ kendisidir.

20 — Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet edenler var ya! Onlar en zeliller arasında yer almaktadırlar.

21 — Allah yazmıştır: «Muhakkak ki galip gelecek olan ben ve peygamberlerimdir». Kuşkusuz ki Allah güçlüdür, yegâne gâlibtir.

(12-21) *«Ey iman edenler! Peygamberlerle mahrem bir şey...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

12. ayet Rasûlullah'ın tazimini ve fakirlerin yararını, ihlaslı insan ile münafığın ayırdedilmesini, ahiret dostu ile dünya dostunun arasının tefrik edilmesini sergileyen bir ayettir. Bu ayet Rasûl-ü Ekrem'in gizli konuşmak suretiyle meşgul ve rahatsız edilmemesi lüzumunu getirmektedir. İbn Abbas'tan ve Katade'den şöyle rivayet ediliyor: Müslümanlardan bir grup Rasûl-ü Ekrem'i kenara çekerek çok konuşuyorlardı. Hiçbirinin buna ihtiyacı da yoktu. Ancak Rasûlullah'ın nezdindeki mertebelerini göstermek için böyle yapıyorlardı. Peygamber de büyük bir musamaha sahibiydi. Hiç kimseyi geri çevirmezdi. Cenab-ı Hak bu ayeti bunun için gönderdi.

Mukatil'den rivayet edildiğine göre zenginler Rasûlullah'a geliyor, onunla çokça gizli konuşuyorlardı. Ve fakirlere de meclislerde yer bırakmıyorlardı. Hz. Peygamber bu durumdan rahatsız oluyordu. Uzun uzun oturmaları, gizlice konuşmaları peygamberi rahatsız ediyordu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

«Sadaka verin» emrinin burada mendup olup olmadığı yani vermenin kişinin ihtiyarına kalıp-kalmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Lâkin bu ayet kendisini takip eden 13. ayetle neshedilmiştir. Bazıları *«Bu ayet zekât ayetiyle neshedilmiştir»* demişlerse de

birinci görüş daha kuvvetlidir. Rasûlullah ile gizlice konuşma hususunda verilecek olan sadakanın miktarı tayin edilmemiştir. Bu hususta çok da az da verilebilir.

13. ayet indiğinde Hz. Peygamber *«Allah bu ümmetten tahfif etti»* buyurdu. Bu ayetin hükmünü ancak Hz. Ali tatbik etti. Hakim, İbn'ul-Munzir ve Abd bin Humeyd, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Allah'ın Kitab'ında bir ayet vardır. Benden önce hiç kimse o ayetle amel etmemiştir. Ve benden sonra da onunla amel edemeyeceklerdir. Bu ayet necva ayetidir. Necva ayeti indiğinde benim yanımda bir dinar vardı. Onu on dirheme sattım. Rasûlullah ile gizli konuşmamda bir dirhem veriyordum. Sonra bu hüküm neshedildi ve bu ümmetten hiç kimse artık bu hükümle amel etmedi. Bunun üzerine de 13. ayet indi».*

Bu hükmün ne kadar yürürlükte kaldığı ihtilaflıdır. Mukatil'e göre on gün, Katade'ye göre ise gündüzün bir saati kadar, bazıları ise *«Bu hükümle amel edilmezden önce bu hüküm neshedildi»* demiştir. Fakat bu görüş doğru olamaz. Çünkü hadisler Hz. Ali'nin bu ayeti tatbik ettiğini açıklamaktadır.

«E-Eşfaktum» cümlesi *«korktunuz mu»* şeklinde tefsir edilmektedir. İbn Abbas'tan gelen rivayete göre *«sadakayı vermekte cimrileştiniz mi?»* demektir. Yani korktunuz, sadaka vermek hususunda cimrileştiniz ve bu size ağır geldi!

Mukatil bin Hayyan'a göre konuşmadan önce sadaka verme hükmü on gece yürürlükte kalmış, sonra neshedilmiştir. Kelbi *«Sadece bir gece kaldı»* diyor. İbn Abbas *«Sadece gündüzün bir saati kalmıştır»* der. Katade bu hususta İbn Abbas'a katılmaktadır.

Bunu işlemediğiniz için ve Allah size ruhsat verdiği için farz namazı ikame edin ve zekâtı verin. Böylece zekatın farz olması bu sadakayı ortadan kaldırdı. Bu ayetten anlaşıldığına göre nesh,

fiilden önce de olur. Yani bu hüküm hiç işlenmediği halde neshedildi. Fakat daha önceden de belirtildiği gibi Hz. Ali'den *«Sadece ben bu hükmü işledim»* şeklinde gelen rivayet zayıftır. Cenab-ı Hak onu işlemediğiniz için, Allah ruhsat verdiği için namazı kılın, zekâtı verin diyor. *«İşlemediğiniz için»* tabiri hiçbir müslümanın bunu işlemediğine delâlet eder. (1)

14. ayetin başındaki istifham münafıkların halinden taâccub içindir. Münafıklar yahudileri kendilerine dost tutarlar, onlarla fikir alışverişi yaparlardı. Sonra da müminlerin sırlarını onlara naklederlerdi.

Ayetin başındaki hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Yani *«bakmaz mısın, Allah'ın gazabına uğrayan bir kavmi kendilerine dost ve yardımcı edinenlere?»* O yahudileri dost edinenler sizden; yani müminlerden veya yahudilerden de değildirler. Çünkü münafıklar, iki grup arasında müterediddid bir şekilde dolaşıp durmaktadırlar. Hadisi şerifte münafıkın durumu şaşkın koyunun durumuna benzetilmiştir. Bu koyun iki sürü arasında dolaşıp durur, hangisine tabi olacağını bilmez.

«Bilerek yalan yere yemin ederler» cümlesindeki yalandan, maksat, *«biz müslümanız»* demeleridir. Bazı müfessirlere göre ise *«Biz Rasûlullah'a küfretmedik»* demeleridir.

«Cunneten» kelimesi onu kendilerine siper yaptılar, kalkan ittihaz ettiler ki kanları akıtılmasın, malları alınmasın, demektir.

«İstehveze» fiili galip geldi demektir. Yani şeytan onların akıllarını mağlup etti, vesveseleriyle onlara galip geldi. Küfrü onlar için süslü gösterdi ve onlar da küfre tâbi oldu.

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 17, sh: 303

Ragib *«Bu fiil «havz» kökünden gelmektedir. Bu da devenin arka ayaklarının arkasında durarak onu itelemek, sürmek demektir ki süratlı gitsin»* demiştir.

«Hizb» kelimesi asker ve etba demektir. *«Onlar şeytanın hizbidirler»*, yani ordusu ve etbaıdırlar.

20. ayet şeytanın ordusunun niçin mağlûp olduğunu ve niçin zarar ettiğini belirten bir hükümdür.

«Ezelline» kelimesi Allah tarafından zelil, rezil edilmiş kimseler demektir. Zelil edilenler arasında bulunmalarının gerekçesi de 21. ayette belirtilmektedir. Zira Levh'il-Mahfuz'da hükmedilmiştir ki Allah Teâlâ *«Ben ve peygamberim galip geleceğiz»* diyor. Allah ve peygamberinin galip gelmesi hüccet ve kılıçla veya kılıç yerine kullanılan harp aletleriyle, ya da sadece birisiyle olacaktır.

Kılıçla galip gelmek diğer peygamberler zamanında tahakkuk etmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak Peygamber düşmanlarının çoğunu gönderdiği çeşitli azaplarla helâk etmiştir. Nuh'un kavmini tufanla, Salih'in ve Lut'un kavmini sarsıntılarla, rüzgârlarla helâk etmiştir. Savaş ise bizim peygamberimizle müşrikler arasında olmuştur. Rasûl-ü Ekrem her ne kadar bu savaşlarda bazan mağlûp olmuşsa da netice Hz. Peygamber'indir. Onun etbaı da kendisinden sonra kıyamete kadar böyle olacaklardır. Fakat bir şartla: Din düşmanlarına karşı cihadları Rasûlullah'ın düşmanlarına karşı cihadı gibi olmalıdır. Yani sadece Allah rızası için olmalıdır. Herhangi bir şekilde mülküne mülk, saltanatına saltanat katmak veya başka bir dünya menfaatini elde etmek için olmamalıdır. Evet, böyle bir mücahid mutlaka yardım görür, galip gelir.

Bazıları *«Ayetteki galebe çalmak sadece hüccetle galebe çalmaktır»* demiştir. Çünkü hüccetle galebe çalmak Adem'den beri gelmektedir. Fakat bu yorum ayetin zahirinin zıddını ifade etmektedir. Sebebi nuzulden de uzaktır.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ
عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ ۚ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

MEÂL

22 — (Ey Rasûlüm!) Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanmakta olan bir kavmin, babaları veya oğulları veya kardeşleri veya bütün aşiretleri de olsalar Allah'a ve Rasûlü'ne baş kaldıran bir kimse ile dost olduğunu göremezsin. Onlar yok mu! Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendisinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içinde sonsuza dek kalıcı oldukları halde, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah onlardan hoşnud oldu. Onlar da Allah'tan hoşnut oldular. Onlar Allah'ın hizbidir, iyi bilin ki Allah'ın hizbi felaha erenlerin kendileridir.

(22) *«(Ey Rasûlüm!) Allah'a ve Ahiret Günü'ne...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mücadele Suresi'nin 22. ayeti bazı rivayetlere göre Hz. Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur. Zira İbn'ul-Munzir, İbn Cüreyc'ten şöyle rivayet ediyor: Ebu Kuhafe, (Ebubekir'in babası) müslüman olmazdan önce Rasûl-ü Ekrem'e küfretti. Ebubekir ona bir yumruk vurdu ve o yere düştü. O gidip Rasûl-ü Ekrem'e bu durumu arzedince: *«Ey Ebubekir! Sen bu işi yaptın mı?»* diye sordu. Onun *«evet, yaptım»* şeklinde cevap vermesi üzerine: *«O halde, ikinci kez bunu yapma»* dedi. Ebubekir: *«Allah'a yemin ederim, eğer yanımda kılıç olsaydı onu vururdum»* dedi. Bir rivayette *«O'nu öldürürdüm»* dedi. İşte bunun üzerine bu ayet inmiştir.

Bazılarına göre bu ayet Ebu Ubeyde bin Abdullah bin Cerrah hakkında nazil olmuştur. Zira İbn Ebi Hatim, Tabarani, Ebu Nuaym ve Beyhaki İbn Abbas'tan ve Abdullah bin Şevzab'ten böyle rivayet etmişlerdir.

Ayet Rasûlullah'a veya hitaba elverişli olan herkese hitap etmektedir. Keşşaf, *«Bu kelam tehyil babındandır. Yani insana, iman eden bir kavimde müşriklerden herhangi birisine karşı sevgi olduğunu görmeyi hayal etmek dahi muhal ve mumtenidir! Gaye, mümin bir kimse için bunun uygun olmamasıdır»* der.

Bazı kimseler «*Kâfire karşı sevgi, imanı kâmil olan hiçbir kavimde görülmez ve görülmemelidir, demektir*» demiştir. Müşrikleri sevmekten maksat, onlara yardımcı olmak, arka çıkmaktır. «*Allah ve Rasûlü'ne karşı gelenler*»den maksat, kâfirlerdir. Bazı rivayetlerde fasıklar da buna dahil edilmişlerdir. Rivayetlerde açıkça «*Fasık kimselerin yardımcısı olmak, onlara arka çıkmak, müşriklere yardım etmek ve arka çıkmak gibi haramdır*» denilmektedir.

Ayette sevgi gösterilmesini zikredilenlerden maksat, sadece babası, kardeşi değildir. Yani yakınlarının tamamı buna dahildir. Kendisiyle alâkası olan herhangi yakını böyle olursa müslümanın onları terketmesi gerekir!

MÜCADELE SURESİNİN SONU

HAŞR SÛRESİ

Sûre: 59

GİRİŞ

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 24 ayettir.

Bukai *«Bu sureye aynı zamanda Beni Nadr Suresi de denir»* diyor. Buhari, İbn Cübeyr'den şöyle rivayet ediyor: *«İbn Abbas'a bu surenin adı «Haşr Suresi» dedim. O da bana «Beni Nadr Suresi de» dedi. İbn Hacer «İbn Abbas bu sureye Haşr isminin verilmesini mekruh görmüştür. Çünkü surede zikredilen Haşr'den maksat Kıyamet Günü'ndeki haşr değildir. Buradaki haşr Beni Nadr'in yerlerinden çıkarılıp sürgün edilmesidir» dedi.»*

Bu sure Medeni'dir. Hicret'ten sonra nazil olmuştur. 24 ayettir. 445 kelime, 1912 harfi vardır. Bu surenin Mücadele Suresi'yle ilgisi şu noktalardadır: Allah Mücadele Suresi'nin sonunda *«Andolsun, ben ve benim peygamberlerim galip gelecektir diye yazmışım»* diyor. Bu surenin başında *«Onların sanmadığı bir yerden kendilerine Cenab-ı Hak geldi. Kalplerine korku attı»* buyurulmuştur. Mücadele Suresi'nin sonunda Allah ve Rasûlü'ne isyan eden müşriklerin ve onlara sevgi gösterenlerin haline temas edilmektedir. Bu surenin başında da Allah ve Rasûlü'ne karşı gelenlerin haline değinilmektedir. Birinci surede münafıkların ve yahudilerin hali zikredilmektedir. Burada da yahudilerin başına gelen olaylar ve münafıkların onlara yardımlarının hiçbir fayda sağlamadığından bahsedilmektedir.

BENİ NADR'IN BAŞINA GELENLER

Rivayete göre Beni Nadr Kabilesi Hz. Peygamber'le şöyle sul-

hetmişlerdir: *«Ne senin lehinde ne de aleyhinde çalışmayacağız».* Bedir Günü'nde Hz. Peygamber galip geldiğinde *«Tevrat'ta vasıflandırılan ve hiçbir zaman mağlûp olmayan peygamber budur»* dediler.

Müslümanlar Uhud Günü'nde mağlûp olduklarında Beni Nadr Kabilesi şüpheye düştü ve va'dlerinden vazgeçti. Bunun üzerine Kâ'b bin Eşref kırk süvariyle beraber Mekke'ye gitti. Kâbe'nin yanında Kureyşlilerle anlaştılar, yemin ettiler. Cebrail hadiseyi Rasûlullah'a haber verdi. Rasûlullah da Kâ'b'ın öldürülmesini emretti. Kâ'b'ı Muhammed bin Seleme hile yoluyla öldürdü. Hz. Peygamber onlara Amr bin Umeyye ed-Dumri'nin Bi'r-i Maune'den dönüş yaptığı anda Beni Amr'dan öldürdüğü iki müslümanın diyetini vermek için onlardan yardım istemeye geldiğinde onların ihanetini gördü. Onlar oturdukları duvardan Rasûlullah'ın başına bir taş atmak istediler. Fakat Allah, Rasûlullah'ı korudu. Kâ'b öldürüldükten birkaç ay sonra Rasûlullah onlarla harbetmeyi ve kendilerinin muhasara altına alınmasını emretti. Bu hadise hicretin dördüncü senesinde rebiulevvel ayında oldu. Onlar Medine kenarında ez-Zühre isimli bir köyde oturuyorlardı. Müslümanlar Rasûlullah ile beraber gittiler. Rasûlullah yuları deve tüyünden yapılmış bir merkebin sırtındaydı. (Bazı rivayetlerde bir devenin sırtında olduğu söylenmiştir.) Onlar muhasaraya giderken Medine'ye vali olarak İbn Ümmi Mektum'u tayin etti. Rasûlullah onların etrafını sardığı zaman hâlâ Kâ'b'ın matemini tuttuklarını gördü. Onlar: *«Bize mühlet ver. Biz matemimiz için ağlayalım da sonra emrini söyle!»* dediler.

Hz. Peygamber *«Medine'den çıkın»* dedi. Onlar *«Ölüm bizim için bundan daha evladır»* dediler. Bunun üzerine *«savaşın»* diye bağırdılar. Bazı rivayetlerde *«Hazırlanıp gitmek için Rasûlullah'tan on gün mühlet istediler.»* Münafık Abdullah bin Ubey ve benzerleri onlara *«Kalelerinizden çıkmayın. Eğer müslümanlar sizinle savaşırlarsa biz sizinle beraberiz. Size kesinlikle yardım edece-*

ğiz. Eğer kalelerden dışarı çıkarsanız biz de sizinle beraber çıkarız. Eğer siz buradan sürgün edilirseniz biz de sizinle beraber oluruz» dediler. Bunun üzerine onlar çarşı ve sokaklarını kuvvetlendirdiler, kalelerini tahkim ettiler. Sonra da Rasûlullah'ı hile yoluyla öldürmek istediler. Dediler ki: *«Sen otuz kişi ile çık. Biz de otuz kişiyle çıkalım. Seni dinleyelim. Eğer seni tasdik edersek sana iman edelim».* Rasûl-ü Ekrem dediklerini yaptı. Onlar *«altmış kişiyiz, nasıl anlaşabiliriz? Sen üç kişiyle çık. Biz de alimlerimizden üç kişiyi gönderelim»* dediler. Rasûl-ü Ekrem bunu da yaptı. Onlar hançerlerini yanlarına almışlardı. Peygamber'e ansızın hücum etmek istiyorlardı. Onlardan bir kadın, müslüman olan kardeşine nasihat haberi gönderdi. Onların gizli maksatlarını haber verdi. O da süratle Rasûlullah'a gelerek haberi kulağına fısıldadı. Hz. Peygamber kendilerine henüz varmamıştı. Ertesi gün peygamber askerleriyle, gruplar halinde onlara doğru gitti ve kendilerini muhasara etti. İbn Hişam siretinde *«Muhasara altı gün sürmüştür»* diyor. Bazıları *«yirmibir gün sürmüştür»* demişlerdir. Allah onların kalbine korku attı. Münafıkların yardımından da ümitlerini kestiler. Peygamber'den sulh talebinde bulundular. Peygamber sulh yerine, sürgünü emir buyurdu: *«Sürgün edileceksiniz. Her üç hane ancak bir deve yükü eşya götürebilecektir»* dedi. Böylece Şam'a, Erih'a ve Ezruhat'a gönderildiler. Bir grup da Hire'ye gidip Numan bin Munzir'in yanına sığındılar. Rasûl-ü Ekrem onların mal ve silahlarının hepsini ganimet olarak aldı. Ganimet malları arasında 50 zırh, 50 miğfer, 340 kılıç vardı. İbn Ubey onlara *«Benimle beraber kavmimden iki bin kişi vardır. Kavmimin dışında daha başkaları da var. Onlarla size yardım edeceğim. Kureyza Kabilesi ve sizin müttefiklerinizden olan Gatafan Kabilesi de size yardım edecektir»* dedi. Fakat Rasûlullah onları muhasara altına aldıktan sonra Kureyza kendilerinden el çekti. İbn Ubey de onlara yardımcı olmadı. Gatafan'dan da bir ses çıkmadı. Bunun üzerine birinci ayetten beşinci ayete kadar olan kısım Beni Nadr'ın sürgün hadisesi hakkında nazil oldu.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

﴿١﴾ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ

الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ

مِنَ اللّٰهِ فَأَتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۖ وَقَذَفَ فِي

قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ

عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göklerde ve yerde olan bütün yaratıklar Allah'ı tesbih ederler. Allah yegâne gâlibtir ve her hükmünde hakimdir.

2 — Ehli Kitab'tan kâfir olanları yurtlarından ilk defa toplayıp çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmadınız. Onlar dahi kalelerinin Allah'a (azabına) mani olacağını sanmışlardı. Hatırlarına gelmeyen bir yerden onlara Allah'ın buyruğu geldi. Allah kalplerine dehşetli bir korku düşürdü. Evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle harab ediyor, yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri! Düşünün de ibret alın!

3 — Eğer Allah onlar için sürgünü yazmamış olsaydı onları bu dünyada (öldürmek veya imha etmek ile) başka bir azaba çarptıracaktı. Bununla beraber, onlar için ahirette de ateş azabı vardır.

(1-3) *«Göklerde ve yerde olan bütün...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ehli kitaptan olan kâfirlerden maksat Beni Nadr'dır. Onlar Beni Kureyza gibi, Hayber yahudilerinden büyük bir kabiledir. Bu iki kabile için iki kâhin mânâsına gelen *«el-Kahinan»* deniliyordu. Çünkü bunlar Harun'un oğlu Kahin'in soyundan gelmekteydiler. Rivayete göre onlar Medine'nin yakınında İsrailoğulları'ndan bir grupla Arap Yarımadası'ndan gelen son peygamberi beklemek için oturuyorlardı.

*«Haşr'ın evveli»*nden maksat Şam'a gönderilmelerinin evvelidir! Yani onlar ilk defa sürgün edildiler, memleketlerinden çıkarıldılar! Cenab-ı Hak *«evvel»* kelimesini zikretmekle onlara daha önce herhangi gir sürgün isabet etmediği, Buhtunnasr'ın yahudileri sürgüne gönderdiği zaman onları göndermediği; çünkü onların yahudilerle beraber olmadığı hakikatine işaret etmektedir. Onların Şam topraklarından Hicaz'a gelmeleri kendi istekleriyledir. Veya böyle bir sürgünle ilk defa karşılaşıyorlardı. Veya onlar Arap Yarımadası'ndan Şam'a gönderilen ilk ehli kitap grubudur.

ALLAH'IN GELMESİNDEN MAKSAT NEDİR?

«Allah'ın onlara gelmesi», emrinin, kudretinin onların hiç san-

madığı ve kalplerine hutur etmeyen bir yerde gelmesidir. Veya Ebu Salih'ten, İbn Cüreyc'ten rivayet edildiğine göre onların reisi Kâ'b bin Eşref'in öldürülmesiydi. Çünkü bu onların kuvvetini zayıf düşürdü, şevketlerini azalttı. Kalplerinden emniyeti kaldırdı.

«*Ruub*»dan maksat şiddetli korkudur. Esasen bu kelimenin mânâsı kuvvetle atmak veya uzaktan atmak demektir. Burada «*Bizim bildiğimiz korku onların kalbine yerleştirildi*» anlamındadır.

Onlar ağaçlar ve taşlarla sokakların ağızlarını kapatmak için ayrıca kendileri gittikten sonra müslümanların oradà oturmalarını imkânsız kılmak için evlerini elleriyle yıkıyorlardı. Belki de istedikleri bazı aletleri beraberlerinde götürmek istiyorlardı. «*Müslümanların elleriyle de yıkıldılar*» deniliyor. Çünkü müslümanlar da hariçten oraya girmek için onların barikatlarını, sığınaklarını artadan kaldırmak için yıkıyorlardı.

Ey basiret sahipleri! Onların başından geçen bu korkunç olaylardan ibret alın. Onları küfür ve masiyete götüren şeyleri yapmaktan sakının. Onların hilelerindeki halleri size ibret olsun!

Bu ayetle şer'i kıyasla amelin meşruiyetine istidlâl ediliyor. Fakihler «*Cenab-ı Hak burada ibret alınmasını emrediyor. O da geçiş ve intikaldir. Yani bir şeyden başka bir şeye geçiş ve intikal demektir. Bu geçiş ve intikal kıyasta da vardır. Çünkü orada asıl olan hükmü, bir hadiseden, onun bağlı olduğu başka bir hadiseye nakletmektir. Bunun için dişler hususunda «Onları parmaklarla kıyasla» denilmiştir. Yani diyetleri eşittir.*» derler.

«*El-Celae*» birisini çıkarmak, sürgün etmek veya vatanından çıkıp sürgün olmak demektir. Cenab-ı Hak «*Eğer onlar üzerinde*

sürgün yazılmasaydı, kesinlikle dünyada onlara azap tattırırdık» buyurmaktadır. Yani Bedir ve diğer yerlerde olduğu gibi öldürmek suretiyle onlara da bu azabı tattırırdık. *«Ve onlar için ahirette de ateş azabı vardır»*. Bu muste'nife bir cümledir. Yani onlar dünya azabından kurtuldular, öldürülmediler. Onlara daha ağır gelen bir azapla azaplandılar. O da sürgündür. Onların sürgünü onları ahiret azabından kurtaramaz!

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ
اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٤ مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَآئِمَةً
عَلٰٓى اُصُوْلِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِيْنَ ۝٥ وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ
عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا
رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ ۝٦ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ
وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ
كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ ۚ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ
فَخُذُوْهُ ۗ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنَّ
اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٧ لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا
وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۚ ۝٨ وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو
الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ
صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ
بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۚ ۝٩

4 — Onların sürgün edilmelerinin sebebi, onların Allah'tan ve peygamberden ayrılmış olmalarıydı. Kim Allah'tan ve peygamberinden ayrılırsa (bilsin ki) kesinlikle Allah'ın cezası şiddetlidir.

5 — (Ey müminler kâfirlerin kinini artırmak için) hurma ağaçlarından kesmeniz veya kökleri üzerinde dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyledir. Bu (O'nun) fasıkları rezil etmesi içindir.

6 — (Ey müminler) onların (yahudilerin) mallarından Allah'ın peygamberine verdiği fey için siz ne at ne de deve koşturmadınız. Lâkin Allah, peygamberlerine dilediği kimselere karşı üstünlük verir. Allah her şeye kâdirdir.

7 — Allah'ın o şehir halkından Rasûlü'ne verdiği ganimetler Allah'a, Rasûl'e, (Rasûl'e) akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Ki (o servet) içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan birşey olmasın. Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi yasaklamış ise ondan sakının ve Allah'ın azabından korkun. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir.

8 — Ve (bu ganimet mallar) fakir muhacirlere aittir. O muhacirler ki Allah'tan bir fazl ve bir hoşnudluk aramaktadırlar; Allah'a ve peygamberine yardım etmekte iken yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. İşte onlar sadıkların tâ kendileridir.

9 — Muhacirlerden önce Medine'yi yurt edinenler ve imana sarılan kimseler (ensar) kendilerine hicret edenleri severler. Onlara verilen şeylerden ötürü gönüllerinde bir istek duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları kendilerinden üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından korunursa, işte kurtulanlar onlardır.

(4-9) *«Onların sürgün edilmelerinin sebebi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Şâkku» fiili düşmanlık yaptı ve emrine muhalefet etti demektir. Bunlar da Allah'a düşmanlık yaptılar, emrine muhalif hareket ettiler. Ondan dolayı sürgün edildiler.

«Line» Hasan Basri, Mücahid, İbn Zeyd ve Amr ibn Meymun'un dediklerine göre hurma ağacı demektir. Ragıb *«Bu kelimenin çoğulu elvan gelir»* diyor. Rasûl-ü Ekrem, Beni Nadr Kabilesi'nin *«Buveyra»* adlı hurmalıklarının, kalelerinin bulunduğu yere geldiğinde onların hurmalarının kesilmesini ve yakılmasını emretti. Kaç hurma ağacının kesildiği hususunda ihtilaf vardır. Katade ve Dahhak'a göre altı hurma ağacı kesildi ve yakıldı. Muhammed bin İshak *«Bir tek hurma kesildi ve yakıldı»* der. Bu iş Rasûlullah'ın takririnden yani sesini çıkarmamasından hareketle yapılmıştı. Veya onun emriyle yapılmıştı. Onları zayıf düşürmek veya harp sahasını genişletmek için bu yol seçilmişti. Bu, Beni Nadr kabilesine çok ağır geldi. Onlar: *«Ey Muhammed! Salahı irade eden bir peygamber olduğunu iddia etmiyor musun? Acaba hurmayı kesmek ve yakmak salahtan mıdır? Allah'tan sana indirilenin içerisinde yeryüzünde fesadın daha ötesi var mıdır?»* dediler. Onların bu sözleri Rasûl-ü Ekrem'e ağır geldi. Müslümanlar da kalben kızdılar. Hatta ihtilafa düştüler. Bazıları *«Allah'ın bize fey olarak verdiği bu hurmaları kesmeyin»* dedi. Bazıları da *«Onları kızdırmak*

için kesin» dedi. Ayet, *«kesmeyin»* diyenleri tasdik etti. O ana kadar kesilenlerin de helâk olduğunu haber verdi. Zira, hurmaların kesilmesi de kesilmemesi de Allah'ın izniyledir. Allah'ın izni de Peygamber vasıtasıyla bize gelmiştir veya bunlar Cenab-ı Hak'ın iradesiyle olmuştur. Bu işe müminleri aziz, fasıkları zelil kılmak üzere Allah tarafından izin verilmişti. Fasıklardan maksat ehli kitaptan olan kâfirlerdir. Ayette zamir yerine fasık kelimesinin getirilmesinden bu hükmün nedeninin fıskları, fasıklıkları olduğu anlaşılmaktadır. Yani hurmalıkların kesilmesi de terkedilmesi de onların fasıklıklarından ileri gelmektedir. Onlar hurmalıklarının kesilmesi nedeniyle rezil olmuşlardı. Çünkü hurmalarının kesilmesi müslüman düşmanları tarafından gerçekleştirilmişti. Hurmaların ellerinden alınmasına üzülüyorlardı. Hurmaları kesmek de onları üzüyordu. Çünkü böylece hurmalar müslümanların ellerinde kalmış olacaktı. Bu hadise müslümanlar ilk defa inerek onları muhasara altına aldıklarında meydana geldi. Çünkü Rasûl-ü Ekrem'in harp başında onların hurmalarının kesilmesine izin verdiği varid olmuştur. Ayette sadece hurmaların kesilmesinden bahsediliyor. Yakıldığından bahsedilmiyor. Çünkü yakılmak da bir mânâda kesmek demektir. Bu ayet kâfirlerin yurtlarını yıkmanın, ağaçlarını kesmenin, zirai ürünlerini yakılmasına izin vermenin caiz olduğuna işaret eder. Tabii bu da onları daha fazla öfkelendirmek, perişan etmek içindir. Fakihlerin sözlerinden çıkarılan hüküm şudur: Eğer o malların kâfirlerin elinde olduğu biliniyorsa onları tahrib etmek, yakmak evladır. Aksi takdirde tahrib etmemek evla olur. Ancak bir maslahat icabı tahrip etmek gerekiyorsa, tahrip edilir.

«Allah'ın onlardan peygamberine verdiği ganimetlere gelince...» ayeti onlara gelen azabın vaki olduğunu beyan ettikten sonra mallarından alınanın açıklanmasına başlamaktır. Yani bu kâfirlerden (Beni Nadr'dan) alınarak Allah tarafından Peygamber'ine verilen ganimet peygamberindir. Yani onlar çekilip gittikten sonra geriye kalan mallar Rasûl-ü Ekrem'e aittir. Allah o malları

peygambere tahvil etmiştir. Ayetten anlaşıldığına göre malların esasen peygambere ait olması daha uygun idi. Onların ellerine haksız olarak geçmişti. Cenab-ı Hak bu malları onların ellerinden aldı ve gerçek hak sahibi olan zata teslim etti. Kâfirlerin müslümanlar için fey olan diğer malları da böyledir. Çünkü Cenab-ı Hak insanları ibadet için yaratmıştır. Malları da insanlara Allah'ın taatine varsınlar diye vermiştir. O malların itaat edenlere ait olması daha uygundur. Bunun için meşakkatsız elde edilen ganimete fey denilmiştir. Zira feyin mânâsı döndü demektir. Bazıları da *«Dönen gölgeye benzediğinden dolayı bu mala fey denilmiştir»* derler.

Ragıb bazı müfessirlerden naklederek şöyle diyor: *«Bu mala fey denilmiştir. O gölge mânâsına olan feye benzetilmiştir. Bu da şu gerçeğe işaret eder: Dünyanın en şerefli nesneleri zail olup giden bir gölge mecrasında cereyan eder»*. Yani bir gün zail olacaktır.

Beni Nadr muhasarasında müslümanlar hiç at kullanmadıkları gibi başka binekleri de yoktu. Ancak Rasûl-ü Ekrem bir merkebe binerek gelmişti. Diğerleri yayaydı. Çünkü bu yer Medine'ye iki mil mesafedeydi.

Ayet'ten maksat, elde edilenin bir meşakkat neticesi kazanılmamasıdır. Önemsenen bir savaş olmamıştır. Bundan dolayı da Hz. Peygamber ensardan birkaç kişiye mal verdi, diğerlerine vermedi. Muhacirlere vermesine gelince belki de onların garip olmasındandır. Onların gurbetleri sefere çıkmak, cihad etmek yerine kaimdi.

Bazıları *«Bu ayet Fedek hakkında inmiştir. Çünkü Beni Nadr muhasara edildiler, savaştılar. Ama Fedekliler savaşmadılar»* demiştir. Fakat bu görüş sahih olarak gelen rivayetlere ters düşmektedir Beni Nadr'la olan savaş önemsenmeyen bir savaştı.

«Allah'ın, Rasûlü'ne kasabaların ehlinden fey olarak verdiği mallar Allah'ındır, peygamberindir, akrabalarının, yetimlerin, miskin ve yolcularındır», ayeti Allah'ın fey olarak verdiğinin hükmünü açıklamaktadır. Tabii bu hüküm, Beni Nadr'dan elde edilen malın hükmü açıklandıktan sonra beyan edildi. Açıklanan bu hüküm Kadı Ebu Yusuf'un Kitab'ul-Harac adlı kitabında Muhammed bin İshak'tan, Zühri'den ve Hz. Ömer'den rivayet edilmektedir.

«El-Kura» kelimesi karye'nin çoğuludur. Köyler ve kasabalar demektir. Bu karyelerden maksat Medine'de bulunan Kureyza ve Nadr mahalleleridir. Fedek ve Hayber'dir. Fedek Medine'den üç günlük uzaklıkta bulunuyordu. Ayrıca Ureyne köyleri kastedilmektedir. Allah bunları Peygamber'ine verdi ve Peytgamber'e mahsus olan bu mallarda Peygamber'den başkasına verilen payların da olduğunu açıkladı. O da kullarına şefkat etmesi içindir.

İbn Atiyye *«Kura ehlinden maksat, Safra, Yenbu ve Vad'il-Kura'nın ehlidir»* diyor. Ayrıca orada bulunan ve Ureyne köyleri diye isimlendirilen Arap köyleridir. Bu malın hükmü Beni Nadr Kabilesi'nden alınan malın hükmüne muhaliftir. Çünkü Beni Nadir malının tamamı Rasûlullah'a aittir. Bu malları ise Hz. Peygamber diğer ganimet malları gibi taksim etmiştir.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre bazıları da *«Peygamber, Hudeybiye'de hazır olanlar müstesna, Hayber mallarından hiç kimseye pay vermemiştir ve Hudeybiye'den geri kalan kimselerin de Hayber'e gelmesini yasaklamıştır. Ancak Cabir bin Abdullah bin Amr el-Ensari müstesnadır»* demişlerdir.

«Allah'ın Rasûlü'ne fey olarak verdiklerinden maksat sadece cizye ve haraçtır» diyenler de olmuştur.

«Tâ ki o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşmasın» cümlesi malın taksim edilmesinin nedenini açıklamaktadır.

Ayette geçen «*Dule*» ya da «*Devle*» kelimesi, insanın elinde dolaşıp duran zenginlik, refah ve galebe çalmak manasındadır. Yani mal sadece zenginler arasında dolaşmasın. Veya bu fey aranızda cahiliyet galebesi olmasın. Çünkü cahiliyet döneminde ileri gelen kimseler ganimeti sadece kendilerine tahsis ederlerdi. Bazıları da «*Ta ki bu fey özellikle zenginleriniz arasında dolaşıp duran bir şey olmasın demektir*» demiştir.

Bu izahın zahirine bakılırsa feyin verildiği halkın bütün kısımlarının fakir olması gerekir. Cenab-ı Hak'ın fakir olmaması zaten zaruridir ve ayrıca Allah isminin orada zikredilmesi teberrükendir. Yoksa Allah'a bir pay verilmez, kulun pay vermesine muhtaç değildir. Çünkü esasen mülkün maliki O'dur. Rasûlullah'ın da fakir denmekten çok yüce olduğunu biliyoruz. Rasûl-ü Ekrem'e «*Fakirlik benim iftiharımdır*» şeklinde isnad edilen meşhur hadis asılsızdır. Rasûlullah'a nasıl fakir denilebilir? Halbuki bütün dünya Allah katında bir sivrisinek kanadına eşit değildir. Rasûl-ü Ekrem ise Allah katında en sevimli kuldur. Hatta bazı arifler «*Peygamber'e zahid de denilmez*» demişlerdir. Çünkü zahid dünyayı terkeden kişidir. Oysa Rasûl-ü Ekrem dünyaya teveccüh etmemiş tir ki onu terketsin.

PEYGAMBER'İN GETİRDİĞİNİ ALINIZ

«*Peygamber size ne verdiyse onu alın*»; yani ganimet malından ne verdiyse onu alın! «*Almayın ve çalmayın*» dediğini de tutunuz. Bu, Hasan Basri'nin yorumudur. Süddi «*Feyin malından size ne verdiyse alın, sizi hangisinden alıkoyduysa onu da istemeyin demektir*» der. İbn Cüreyc «*Benim taatimden peygamberim size ne getirdiyse onu yapın. Yapmayın dediği masiyetten de sakının demektir*» der. Maverdi «*Bu ayet mum üzerine hamledilir, denilmiştir. Yani Peygamber'in bütün emir ve yasaklarında durum ay-*

nıdır. Zira Peygamber ancak salahı, yararı emreder. Sadece fesad olan bir şeyi yasaklar» demiştir.

Mehdevi bu ayet hakkında şunları söylüyor:

«Bu ayet Peygamber'in emrettiği her şeyin Allah'ın emri olmasını ve bu ayetin ganimetler hakkında nazil olduğunu gerektirir. Binaenaleyh Peygamber'in bütün emir ve yasakları bunun altına girmiş olur».

Abdurrahman bin Zeyd ve İbn Mesud, ihramlı ve sırtında elbise olan bir kişiyle hac mevsiminde karşılaştı. İbn Mesud O'na *«Bu elbiselerini çıkar»* dedi. Kişi İbn Mesud'a *«Bu hususta Allah'ın kitabında bana bir ayet okur musun?»* dedi. İbn Mesud da *«Evet»* dedi ve bu ayeti okudu.

Abdullah bin Muhammed bin Harun el-Firyabi der ki:

«İmam Şafii'den dinledim. Şöyle diyordu: «İstediğinizi bana sorun. Allah'ın Kitabı'ndan ve peygamberimizin sünnetinden size haber vereyim». Ben, İmam Şafii'ye: *«İhramlı bir kimsenin eşek arısını öldürmesi hakkında ne dersin?»* diye sordum. İmam Şafii: *«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla deyip şöyle devam etti: «Peygamber size ne getirdiyse onu alın. Size yasakladığından da sakının».*

Bize Süfyan bin Uyeyne, Abdulmelik bin Umeyr'den, O da İbn Hiraş'tan, O da Huzeyfe bin Numan'dan, O da Rasûlullah'tan rivayet etmiştir: (Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i kastederek) *«Benden sonra gelen iki kişiye uyun».*

Yine İmam Şafii devam ediyor:

Süfyan bin Üyeyne bize Mis'ar bin Kidam'dan, Kays bin Müs-

lim'den, Tarık bin Şihab'tan O da Hz. Ömer'den şöyle rivayet ediyor: Hz. Ömer bal arısını öldürmeyi emretmiştir.

Maliki alimleri *«İmam Şafii'nin bu cevabı gayet güzeldir. Zira İmam Malik ihram halindeyken bal arısının öldürülmesinin caiz olduğuyla fetva vermiştir ve «burada Hz. Ömer'e uyulur»* demiştir. Rasûl-ü Ekrem de «Hz. *Ömer'e iktida edilmesini»* emretti. Cenab-ı Hak da Peygamber'in dediklerinin kabul edilmesini emretti. Binaenaleyh bal ve eşek arısının öldürülmesi kitap ve sünnetten alınmıştır. Ayetteki emri *«umur»*un tekili de *«avamir»in* tekili de olabilir. Zira onun karşıtında *«Sizin için nehyetti»* ibaresi vardır. Bazı müfessirler *«Umurun tekili olursa daha yakın olur. Çünkü ona emretti mânâsına gelen emri ona verdi denilmez. Ancak bu tevil zoraki bir şekilde yapılabilir. Ayetten çıkarılan hükme göre, terkin vacib olması nehyin tahakkuk etmesine bağlıdır. Orada emir yoktur diye terk yapılmaz. Ne yapılması ne de terkedilmesi emredilen bir şeyin terkedilmesi vacip olmaz!»* dediler.

«Muhacir fakirler» tabiri Hanefilere göre *«zevilkurba»*nın bedelidir. Yani Rasûlullah'ın yakınları fakir ise onlara fey'den verilir, değilse verilmez. Şafiilere göre muhacir fakirler, yetimlerin miskinlerin bedeli olur. Yani akrabalar ister fakir ister zengin olsunlar, onlara fey'den verilir. Yetimler ve miskinler fakir olurlarsa alırlar, aksi takdirde almazlar.

«İşte doğru olanlar onlardır», yani iman davasındaki doğrulukta kâmil olanlar onlardır. Çünkü onlar iman sahibi olmalarına delâlet eden icraatta bulundular. Mallarından ve vatanlarından iman uğruna ayrıldılar, kovuldular.

Bazıları *«İşte her sahada doğru olanlar onlardır»* şeklinde ayeti genel olarak yorumlamıştır. Bu da Hz. Ebubekir'in halifeliğinin sahih olduğuna delildir denilmiştir. Çünkü bu her sahada doğrulukla vasıflandırılan muhacirler Hz. Ebubekir'e *«Allah Ra-*

sûlü'nün halifesi» diyorlardı. Allah da onların doğru söylediğine şahitlik ediyor. Öyleyse Ebubekir'in halifeliği hakikatte sabittir. Ancak bu istidlâl zayıftır. Zira sahabe icmaıyla —ki bunların arasında Hz. Ali de vardır— Hz. Ebubekir'in halifeliği sıhhati böyle bir istidlâle muhtaç değildir. Hz. Ali'ye bu hususta takıyye isnad eden şiilere hiçbir muttaki kişi katılmamaktadır.

9. ayette bahsi geçenlerden maksat ensardır. Onlar muhacirlerden önce Medine-i Münevvere'yi vatan edinmiş kimselerdir.

«Yu'sirune» fiili ensarlar muhacirleri nefislerinin önüne alırlar, helâl olan her sahada böyle yaparlar. Hatta nikâhında iki kadın bulunan bir ensar, birini boşar, iddeti bittikten sonra bir muhacire verirdi.

«Hasasetun» kelimesi ihtiyaç demektir. Yani ev eşyalarından bir şeye muhtaç ise!

«Şuhhe» kelimesi levm, kınama demektir. Yani nefis vermeme noktasında ısrarlıdır. Nefse izafe edlimesi bunun nefsin tabiatı olmasındandır.

«Buhl» (cimrilik) ise, nefsin menettiğidir. Ragib *«Şuh hırs ile beraber olan cimriliktir»* der. Hasan Basri *«Buhl, elindeki nesne ile cimrilik yapan kişi demektir. Şuh ise halkın elindeki nesneler üzerinde olur»* demiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyorlar:

Bir kişi İbn Mesud'a: *«Korkarım ki ben helâk olmuşumdur»* dedi. İbn Mesud bunun sebebini sorunca cevap olarak dedi ki: *«Ben Rasûlullah'tan dinledim. Şöyle diyordu: «Kim nefsinin şuhhundan korunursa işte onlar umduklarına erenlerdir» Ben ise şe-*

hih bir kişiyim. Neredeyse elimden bir şey çıkmaz» dedi. İbn Mesud ona: *«Bu şuhh değildir, fakat buna buhl denilir. Allah'ın zikrettiği şuhh ise senin kardeşinin malını zulmen yemendir»* dedi.

Şuhh'u zemmeden birçok hadis vardır. Mesela Hakımı Tirmizi ve İbn Merduveyh, Enes'ten merfu olarak şöyle rivayet ederler: *«Şuhh'un İslâm'ı sildiği gibi hiçbir şey İslâm'ı silmemiştir».*

İbn Ebi Şeybe ve Nesei, Ebu Hureyre'den merfu olarak şöyle rivayet ediyorlar: *«Allah yolunda söylenen bir söz ile cehennem ateşinin dumanı bir arada bulunmaz. İkisi birden bir kulun kalbinde hiçbir zaman barınamazlar. İman ile şuhh da hiçbir zaman bir kulun kalbinde bir araya gelmezler».*

Bu hususta daha birçok rivayetler vardır. Fakat şunu bilmek gereklidir. Şuhh'tan kaçınmak kişinin her şeyini vermesine bağlı değildir. Zira Abd bin Humeyd ve Ziya, Mecma bin Yahya'dan merfu olarak şöyle rivayet ediyorlar: *«Zekâtını veren, misafire yemek yediren, felaket zamanlarında ödeme yapan bir kimse şuhhtan kurtulmuştur».* (İbn Merduveyh, Cabir bin Abdullah'tan bunun bir benzerini rivayet eder. İbn Cerir ve Beyhaki, Enes'ten bu mânâya yakın bir söz rivayet eder)

İbn'ul-Munzir, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyor: *«Kim malının zekâtını vermişse o nefsinin şuhhundan korunmuştur».*

وَالَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا
لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا
يَقُولُونَ لِإِخْوَٰنِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ
لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا
وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١١﴾
لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنصُرُونَهُمْ
وَلَئِنْ نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً
فِى صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾
لَا يُقَٰتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِى قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن
وَرَآءِ جُدُرٍ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا
وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾
كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ
قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾

10 — Onlardan sonra gelenler: «Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde inananlara karşı bir kin bırakma. Ey Rabbimiz! Sen çok şefkatli ve çok merhametlisin» derler.

11 — (Ey Rasûlüm!) Görmez misin şu münafıklık yapanları; ehli kitaptan kâfir olan kardeşlerine şöyle diyorlar: «Yemin ederiz ki eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız muhakkak biz de sizinle beraber çıkarız ve sizin aleyhinize hiçbir zaman kimseye itaat etmeyiz. Eğer size savaş açılırsa kesinlikle size yardım ederiz». Halbuki Allah şahidlik eder ki onlar hakikaten yalancıdırlar!

12 — Andolsun ki onlar çıkarılsalar münafıklar onlarla beraber çıkmazlar. Yine andolsun ki onlar savaşa maruz kalırlarsa münafıklar onlara yardım etmezler. Yine andolsun ki eğer yardıma kalkışsalar dahi mutlaka arkalarını çevirirler. Sonra yardım olunamazlar da.

13 — (Ey müminler) onların yüreklerinde (bulunan) korkunuz, Allah'tan (O'nun korkusundan) daha şiddetlidir. Çünkü onlar anlamayan kimselerdir.

14 — Onlar toplu bir halde size karşı savaşmazlar. Ancak tahkim edilmiş yerlerde veya duvarlar arkasında savaşırlar. Aralarındaki çekişmeleri ise daha şiddetlidir. (Ey Rasûlüm) onları birlik sanırsın. Oysa kalpleri dağınıktır. Bu, onların akılları ermez bir kavim olmalarından ileri gelmektedir.

15 — Halleri, tıpkı kendilerinden biraz önce işlerinin sorumluluğunu tadanların hali gibidir. Onlar için de pek acıklı bir azap vardır.

16 — Ve (iki yüzlülerin durumu) tıpkı şeytanın hâli gibidir. Çünkü şeytan insana «Kâfir ol!» der. İnsan da kâfir olunca, «Doğrusu ben senden uzağım. Çünkü ben Alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım» der (ve uzaklaşır).

(10-16) *«Onlardan sonra gelenler...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Onlardan sonra gelenler» diye başlayan ayet ya İslâm kuvvet bulduktan sonra hicret edenler hakkındadır, onlardan sonraki zamir ilk muhacirlere racidir, veya muhacir ve ensardan ilk hicret edenlerle, sonra hicret edenlerden Kıyamet'e kadar gelen bütün müslümanlar demektir. O vakit bu *«gelmek»*ten maksat vücuda veya imana gelmektir. *«Onlardan sonra»* zamiri ise hem muhacirlere hem de ensara racidir. Hz. Ömer'in hutbesi de buna delâlet ediyor. Selef'ten birçok kimsenin bu mânâya işaret eden konuşmaları vardır. Binaenaleyh ayet bütün müminleri kapsamaktadır. Yani müminin haline en uygun olanı: *«Ey Rabbimiz! Bizi affet. Bizden önce iman ile sebkat edip giden kardeşlerimizi affet. Bizim kalbimize, iman edenler hakkında herhangi bir hased yerleştirme!»* diye dua etmesidir.

ASHAB-I KİRAMA DUA ETMEK

Ayet evvela sahabilere dua etmeye teşvik etmektedir. İnsanları kalplerini onların buğzundan tasfiye etmeye davet etmektedir. Abd bin Humeyd ve bir çemaat Aişe validemizden şöyle rivayet eder: *«Onlar Rasûlullah'ın ashabı için af talebinde bulunmakla em-*

rolundular. Fakat sahabilere küfrettiler» dedi ve sonra bu ayeti okudu.

Bir rivayette İbn Ömer bir kişinin Hz. Osman hakkında çirkin sözler sarfettiğini işitti. Onu çağırdı. Ayetleri okuduktan sonra ona gereken ikazları yaptı.

İmam Malik sahabilerden bir kişi hakkında kötü bir sözü olan veya herhangi birisine buğzeden için *«Payı yoktur»* demiş ve delil olarak bu ayeti ileri sürmüştür. Bu ayette herhangi bir mümine hased etmenin yerilmesi de vardır.

11. ayet kâfirlerle münafıklar arasında cereyan eden yalan söz ve halleri sergilemektedir. Hitap Hz. Peygamber'e veya hitaba ehil olan herkesedir. Ayet, İbn İshak, İbn'ul-Munzir ve Ebu Nuaym'ın İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre içlerinde Abdullah bin Ubey, Bedia bin Malik, Suveyd ve Dais de olduğu halde Beni Avf'tan bir grup hakkında nazil olmuştur. Onlar ayette bahsedilen sözleri gizlice Beni Nadr'a göndermişlerdi.

«Rahbeten» kelimesi binayı mefulden gelen bir mastardır. Çünkü bu ayetin muhatapları olan müminlerden korkulur, fakat müminler onlardan korkmazlar. Yani münafıkların gizlice sizden olan korkuları zahirde *«Biz Allah'tan korkuyoruz»* diye açığa vurdukları korkudan daha şiddetlidir. Zira münafıklar Allah'tan çok şiddetli bir şekilde korktuklarını müslümanlara gösteriyorlardı. Ayetin şöyle yorumlanması da mümkündür: *«Onların içlerinde, sizden olan korkuları Allah'tan olan korkularından daha şiddetlidir. Bunun nedeni onların bir şey anlamayan bir kavim olmalarıdır.»* Nerede Allah'ın azametini anlayıp, gereği gibi Allahtan korkmaları! Bunlardan maksat yahudilerdir. Bazıları münafıklar, bazıları da her iki grup olduğunu söylemişlerdir.

«Kendi aralarındaki çekişmeleri şiddetlidir» cümlesi mukadder bir suale cevaptır. Sanki onların bu korkuları zayıflıklarından ve haddizatında korkaklıklarından mı geliyor diye soruldu da Cenab-ı Hak buna *«hayır»* dedi. Çünkü onlar aralarında çok şiddetli bir şekilde savaşırlardı. Onların zafiyetleri, korkaklıkları siz müslümanlara nisbetendir ve Allah onların kalplerine korku atmıştır. Onları dost ve hep birlikte sanıyorsunuz. Halbuki onların kalpleri darmadağınıktır.

«Şetta» kelimesi şetit'in çoğuludur. Paramparça, darmadağınık mânâsınadır. Beni Nadr'ın misali tıpkı Bedir ehlinin misali gibidir. Mücahid böyle söyler. İbn Abbas'ın dediğine göre, *«Beyni Kaynuka yahudilerinin misali gibidir»*. Beni Kaynuka, Medine'nin etrafında yaşayan yahudilerlendi. Rasûl-ü Ekrem hicretten sonra yirmi ayın başında ve bir cumartesi günü şevval ayında savaş açtı. Bu, Beni Nadr Gazvesi'nden önceydi. Çünkü Beni Nadr Gazvesi dördüncü hicri senenin Rebi'ul-evvel ayında idi. Rasûlullah bunları sürgün etmişti.

Münafıkların misali, şeytanın misali gibidir. Şeytan insanı küfre kışkırtır, insan kâfir olduktan sonra da *«Ben senden uzağım. Ben Alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım»* der. Münafıklar da Beni Nadr'ı kışkırttılar, savaş kapıya geldikten sonra onları yardımlarından mahrum bıraktılar!

فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۭ وَذٰلِكَ
جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِيْنَ ۚ ﴿١٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ
نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا
تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰىهُمْ اَنْفُسَهُمْ ۭ
اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِيْٓ اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ
الْجَنَّةِ ۭ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ﴿٢٠﴾ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰي
جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۭ وَتِلْكَ
الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ ۚ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿٢٢﴾
هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ
الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٢٣﴾
هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَاۗءُ الْحُسْنٰى ۭ
يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٤﴾

سُوْرَةُ الْمُمْتَحِنَةِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ اٰيَةً

17 — Onların ikisinin akibeti (şu oldu): Şüphesiz ki onların ikisi de ebedi kalmak üzere ateştedirler. Bu, zalimlerin cezasıdır!

18 — Ey iman edenler! Allah'tan (ona muhalefet etmekten) sakının. Herkes yarın için öne sürdüğüne baksın. Yine Allah'tan sakının. Çünkü Allah yapmakta olduklarınızdan tamamiyle haberdardır.

19 — Sakın o kimseler gibi olmayın ki Allah'ı unutmuşlar, (buna karşılık olarak) Allah da onların kendilerini kendilerine unutturmuştur. İşte bunlar fasıkların tâ kendisidirler!

20 — Cehennem yaranları ile cennet yaranları bir olmaz. Cennet yaranları olanlar kurtulanların tâ kendisidirler.

21 — (Ey Rasûlüm!) Eğer biz Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik hiç kuşku yok ki o dağı Allah korkusundan başeğmiş, paramparça olmuş görürdün. Bu misaller yokmu? İşte biz onları insanlar için getiriyoruz. Umulur ki düşünürler.

22 — O öyle bir Allah'tır ki kendisinden başka mabud yoktur. O gizliyi ve aşikâreyi bilir. O esirgeyendir ve bağışlayandır.

23 — O öyle bir Allah'tır ki kendisinden başka mabud yoktur. O malik (mülk ve saltanatı devamlı olan)dır, Kuddüs (her türlü eksiklik ve ayıplardan uzak)tır. O selam (bütün afet ve kederlerden uzak kalan)dır. O mümin (emniyet veren)dir. O muheymin (herşeyi gözetip koruyan)dır. O aziz (her şeye galip)tir. O Cebbar (kullarının hallerini ve ihtiyaçlarını düzelten)dir. O'nun varlığı çok yücedir. O mütekebbir (azamet ve ululuk sahibi)dir. Allah kâfirlerin koştukları ortaklardan münezzehtir.

24 — O el-Halık (yaratan), el-Bari (yoktan meydana getiren), el-Musavvir (yaptıklarına suret veren) Allah'tır. En güzel adlar O'nundur. Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'nu tesbih ederler ve O biricik gâlib olandır. Her sözde, işinde hikmet sahibi olandır.

(17-24) *«Onların ikisinin akibeti (şu oldu)...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Allah'ı unutmak» onun haklarını unutmaktır, emirlerinin gereklerini yerine getirmemektir. Haramlarını irtikâb etmektir. Allah bundan dolayı onlara nefislerini unutturdu. Nefislerinin yararına olan şeyleri dünyada işlemediler veya Cenab-ı Hak Kıyamet Günü'nde onlara öyle dehşetler gösterecektir ki onlar bu dehşetler karşısında kendilerini unutacaklardır.

Eğer biz bu yüce nasihatların her türlüsünü kapsamakta olan Kur'an'ı büyük bir dağın üzerine indirmiş olsaydık musademeden etkilenmemesine rağmen dağı korkar ve Allah'ın haşyetinden parçalanmış olarak görürdün. Bu ayet Kur'an'ın şanının yüceliğini temsil ve onun içindeki mevize ve yasakların ne kadar etkili olduğunu belirtmek için getirilmiştir.

Ayetten maksat insanın kınanmasıdır. Kalbinin katılığında Kur'an okuduğu zaman az korkmasından ve Kur'an'ın içerisindeki emirleri düşünmemesinden dolayıdır. Yani eğer bir dağa (veya büyük bir dağa) Cenab-ı Hak akıl verseydi Kur'an da o dağa inseydi, (ona gelseydi), o korkacak ve parçalanacaktı. Bu ayetin temsil olduğuna *«İşte bu misalleri düşünsünler diye insanlara veriyoruz»* cümlesi delâlet etmektedir. Çünkü bu cümle Kur'an'ın dağa ve benzerlerine inmesine işaret etmektedir.

Gayb'ten maksat, herhangi bir mahlûkun imlinin yetişmediği ve asla hissetmediği gaybtır, yani mutlak gaybtır. Şehadet ise mahlûkun gördüğü nesnelerdir. Gaybın mutlak gayb olması burada insanın zihnine ilk gelen ihtimaldir. Üzerindeki eliflam istiğrak içindir. Medh makamı da bunu iktiza etmektedir. Binaenaleyh gaybın altına, ister vacib olsun ister olmasın, ister mümkün olsun ister olmasın, ister mevcud, ister meçhul / mağdub olsun, ister mümteni, ister mümkün olsun, gaybın her türlüsü dahildir. Bazan gayb belli bir insanın ilminin yetişmediği nesneye denilir. Bu o insana göre gaybtır. Yani nisbi bir gayb olur. Muhtemel ki fakihlerin *«Gayb ilmini bildiğini iddia eden kâfir olur»* şeklindeki fetvalarından maksatları da budur. Bu bazan şehadet (görülen-hissedilen) âleminden de olur.

İmam Ebu Caferi Sadık *«Gayb olmayan, şehadet olandır»* demiştir. Hasan Basri *«Gayb sırdır, şehadet alaniyettir»* der. Gayb'ın şehadetten önce zikredilmesi her gaybın ve şehadetin evvela gayb olması, sonra da gaybın hazinelerinden ortaya çıkmasındandır. Ayetin ifade ettiğine göre Cenab-ı Hak bütün malumatın alimidir. Yani gayb ve şehadet alemine ait bilinen ve bilinmeyen ne kadar şey varsa hepsini o bilmektedir.

«O Rahmandır, Rahimdir», yani zatına uygun olan bir rahmetle merhamet eder. *«El Melik»*tir; yani emir ve yasaklarla kâinatta tasarruf eder. Veya tasarruf ettiği bütün eşyanın sahibidir. Veya o zattır ki dilediğini aziz, dilediğini zelil eder ve kendisi için zillet bahis konusu değildir. Veya başa getirir, azleder! Kimse onu azledemez. İzzet ve sultan sahibidir.

«El-Kuddüs» eksiklik ve noksanlık gerektiren şeylerden son derece nezihtir ve uzaktır. Veya o zattır ki bütün vasıflarında kemâldedir veya herhangi bir hudutla hudutlanamaz, tasavvur edilemez. *«Es-Selâm»*, her eksiklik ve her afetten sağlamdır. Bu kelime mastardır, Cenab-ı Hak'a sıfat olmuştur. Cübbai *«Selâm'ın mâ-*

nâsı kendisinden selamet ümid edilen zattır» der. Bazıları da *«Evliyalarına selâm verir ve onlar da her korkutucudan emin olurlar demektir»* derler. *«El-Mümin»*, hem nefsini hem de peygamberlerini kendisinden naklettikleri hususta tasdik eden demektir. Bu tasdik ya kavl ile yahut da mucizeyi yaratmak suretiyle olur. Veya kullarına en büyük korkudan emniyet veren zattır. Sa'lebi *«Müminlerin iman ettikleri hususlarda tasdikleyicisidir demektir»* der. *«El-Muheymin»*, her şeyi kontrol eder ve korur demektir. Zemahşeri *«El-Muheymin kelimesi tasgir bildirmez»* demiştir. Muberrid *«Tasğirdir»* diyor. Fakat bu sözü yanlıştır. Çünkü Cenab-ı Hak'kın isimlerinde tasğir caiz olamaz.

«El-Aziz» her şeye galip demektir. Veya benzeri yoktur, yahut dilediğine azap eder veya âlemlerin sevabı kendisine aittir veyahut da mertebesinden hiçbir zaman inmez, demektir. *«El-Cebbar»*, o zattır ki halkı istediği istikamete cebreder, zorlar, götürür. İbn Abbas Cebbar'ın tefsiri konusunda *«Yücenin tâ kendisidir»* der. *«El-Mütekebbir»;* kibriya ve azametin doruğunda olandır. Veya ihtiyaç ve eksikliği gerektiren her şeyden yücedir. *«El-Halik»*, eşyayı hikmetin iktizasına binaen takdir edendir. *«El-Bari»*, eşyanın gerektirdiği eksiklik ve fazlalıktan beri olarak eşyayı meydana getirendir. Veya eşyanın bir kısmını diğerinden değişik şekillerle ayırdedendir. *«El-Musavvir»;* dilediği gibi eşyanın suret ve keyfiyetlerini varedendir. *«En güzel isimler O'nundur»;* yani güzel mânâlara delâlet eden isimlerin hepsi O'na aittir. Göklerde ve yerde bulunan her şey O'nu tesbih eder. Yani mevcudatın tamamı lisanı hal ile O'nu tesbih eder. Çünkü mevcudatın içinde hikmet ve maslahatlar vardır ki dille onları saymaya imkân yoktur. Veya Cenab-ı Hak onlara konuşan dil verir. Herkese kendisine uygun olduğu şekilde lisan verir.

«O aziz ve hakimdir»; yani bütün kemâlatı derleyendir. Zira kemalatın çokluğuna rağmen hepsi kudretin kemâline dönüşür. Bu El-Aziz kelimesinden anlaşılır. Çünkü onu galip ile tefsir ettik. Ay-

rıca ilmin kemâline dönüşür. Bu da hakîm sigasıyla anlaşılır. Çünkü hakîm'in mânâsı hikmetin gereğini yapan demektir. Bu ayetlerin büyük bir fazileti vardır. Nitekim birçok rivayet buna delâlet etmektedir.

HAŞR SURESİ'NİN SONU

MÜMTEHİNE SÛRESİ

Sûre: 60

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 13 ayettir.

İbn Hacer *«Mumtahane şeklinde okunursa bu, hakkında ayet nazil olan kadının sıfatı olur. Mumtahine şeklinde okunursa surenin sıfatıdır»* der. Nitekim Berae Suresi'ne El-Fadiha ismi de verilmiştir.

Cemal'ul-Kurra'da bu surenin diğer bir ismi *«İmtihan»*, bir başka ismi de *«Muveddet»*tir, şeklinde kaydedilmektedir. İbn Abbas ve İbn Zübeyr'in *«Bu sure başından sonuna kadar mutlak olarak Medenî'dir»* dedikleri rivayet edilmiştir. Binaenaleyh bu surenin Medenî olması ya tağlib kabilindendir (yani çoğu Medine'de inmiştir) veya hicretten sonra nazil olması münasebetiyledir. Sure 13 ayettir. Kelimeleri 348, harfleri 1510'dur. Haşr Suresi'yle münasebeti şudur: Haşr Suresi'nin başında münafıkların kâfirlere yardımı va'dettiklerinden bahsedilmektedir. Bu surenin başında da münafıklara benzemesinler diye müminlere kâfirleri dost edinmeleri yasaklanmıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ١

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ
تُلْقُوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ ۚ يُخْرِجُوْنَ
الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ ۗ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ
جِهَادًا فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ ۚ تُسِرُّوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ ۚ وَاَنَا اَعْلَمُ
بِمَآ اَخْفَيْتُمْ وَمَآ اَعْلَنْتُمْ ۗ وَمَنْ يَّفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ
١ اِنْ يَّثْقَفُوْكُمْ يَكُوْنُوْا لَكُمْ اَعْدَآءً وَّيَبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ
وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوْٓءِ وَوَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ ٢ لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ
وَلَآ اَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ٣
قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيْٓ اِبْرٰهِيْمَ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ ۚ اِذْ قَالُوْا لِقَوْمِهِمْ
اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۖ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيْمَ
لِاَبِيْهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ۗ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ٤ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً
لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ٥

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey müminler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi besliyorsunuz. Oysa onlar haktan size gelene (Kur'an'a) küfretmişlerdir. Ve Rabbiniz olan Allah'a inanmanızdan dolayı Peygamber'i de, sizi de (memleketinizden) çıkarmışlardır. Eğer siz benim yolumda cihad etmek ve benim rızamı aramak amacıyla (yola) çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Oysa ben sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa o doğru yoldan sapmış olur.

2 — Onlar sizi ele geçirseler size düşman olurlar. Ellerini ve dillerini size fenalık ile uzatırlar ve kâfir olmanızı temenni ederler.

3 — Kıyamet Günü de ne yakınlarınız ne de çocuklarınız size bir yarar sağlamaz. (Allah) sizin aranızı ayırır. Allah yapmakta olduklarınızı görendir.

4 — Ey müminler! İbrahim ve onunla beraber olanlarda sizin için uyulacak çok güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: «Biz sizden de, Allah'tan başka taptıklarınızdan da uzağız. Sizi(n dininizi) inkâr ediyoruz. Bizimle sizin aranızda yalnız Allah'a inanmanıza kadar ebedi düşmanlık ve öfke başgöstermiştir». Yalnız İbrahim'in babasına; «Andolsun ki senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat sana Allah'tan gelecek hiçbir şeye mani olmaya gücüm yetmez» sözü müstesna! (Ey müminler şöyle deyin): «Ey Rabbimiz! Sana güvenip dayandık. Ve yalnız sana yöneldik. Son dönüş de ancak sanadır».

5 — «Ey Rabbimiz! Küfre sapanlar için bizi bir fitne kılma! Bizi bağışla! Ey Rabbimiz! Yegâne galib ve hikmet sahibi ancak sensin!»

(1-5) *«Ey Müminler! Benim de düşmanım, sizin de...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

HATIB BİN EBİ BELTEÂ'NIN MEKTUBU

«Allah'ın ve müminlerin düşmanı», ehli kitaptan olan kâfirler, müşrikler ve Allah'ı veya sıfatlarını inkâr edenlerdir. Bu ayet Hatip b. Amr Ebi Beltea hakkında nazil olmuştur. Bu zat Abdullah bin Humeyd bin Zuheyr bin Esed bin Abduluzza'nın azadlısı idi.

İmam Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei ve İbn Hibban Hz. Ali'den şöyle rivayet ederler:

Rasûlullah; beni, Zübeyr ve Mikdad'ı göndererek, bize *«Gidin, Hoh ravzası diye adlandırılan yere varın. Orada ihtiyar bir kadın göreceksiniz. Onun yanında bir mektup vardır. O mektubu kadından alarak bana getirin»* dedi. Biz o bahçeye varıncaya kadar gittik, kadını orada bulduk. *«Mektubu çıkar»* dedik. O da *«Benim yanımda mektup yok»* dedi. Biz de ona; *«Ya mektubu çıkarırsın veya elbiselerini soyar, mektubu buluruz»* şeklinde tehdidde bulunduk. O, mektubu eldiveninin arasından çıkardı. Onu Rasûlullah'a getirdik. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Hatib bin Ebi Beltea'dan Mekke'de bulunan müşriklerden

bazı kimselere...» Hatib, mektupta Rasûlullah'ın bazı sırlarını onlara haber vermektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *«Ey Hatib! Bu nedir?»* diye sordu. Hatib: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Hakkımda acele hüküm verme. Ben esasen Kureyş'ten değilim. Onlara ilhak edilmiş bir kişiyim. Diğer muhacirlerin Mekke'de akrabaları vardır. Onların aile efradını, mallarını Mekke'de korurlar. İstedim ki akrabalarım olmadığına göre onlara bir iyilik yapayım ki o iyilikle benim yakınlığımı gözetsinler. Ben bu mektubu kâfir olduğumdan veya dinimden döndüğüm için yazmadım.»* dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Bana fırsat ver de bu kişinin boynunu vurayım»* dedi. Rasûl-ü Ekrem, Hz. Ömer'e hitaben: *«Bu kişi Bedir Savaşı'nda bulundu. Sen ne biliyorsun, belki Cenab-ı Hak Bedir ehline muttali olup onlara «Dilediğinizi yapın sizi affettim» demiştir»* dedi. İşte bu ayet, bu hadise üzerine nazil olmuştur.

İmamı Suyuti, «Ed-Durr'ul-Mensur» adlı tefsirinde *«Bu kadın Ümmü Sar adında bir kadındır ve Kureyş tarafından azad edilmişti»* demiştir. Keşşaf'ta *«Bu kadının ismi Sare'dir. Ebu Amr Seyfi bin Haşim'in azadlısıdır»* diye kaydedilmektedir. Yazılan mektubun sureti bazı rivayetlere göre şöyledir:

«Allah'ın Rasûlü geceleyin bir ordu ile size gelecek. Bu ordu akan sel gibidir. Allah'a yemin ederim, eğer Rasûlullah tek başına size gelse, yine de Allah ona nusret verecektir. Çünkü Allah O'na va'dini yerine getirir...»

Bahsi geçen olaydan anlaşılıyor ki casus öldürülebilir. Rasûl-ü Ekrem Ebu Belteâ'nın öldürülmemesini ise Bedir Savaşı'nda bulunmasına bağlamıştır.

«İçinizde onlara sevgi gizliyorsunuz» cümlesi mukadder bir sualin cevabıdır. Sanki sahabeler, iman edenler, Allah'ın kınama-

sını sezdiklerinden *«Bizden ne sadır olmuştur ki Cenab-ı Hak bizi kınıyor?»* demişlerdir. Cevap olarak da bu cümle gelmiştir.

«Yeskafu» fiili muzaffer olmak mânâsını ifade eder. Yani onlar sizi mağlûp ederlerse size düşman olurlar. Sizi öldürmek, esir etmek, size sövmek suretiyle hoşunuza gitmeyen şeyleri size tatbik ederler.

«Erham» kelimesi rahmin çoğuludur. Rahm esasen kadının çocuk yuvası demektir. Fakat akrabalar hakkında bu kelime çokça kullanıldığı için adeta hakiki mânâsı bu olmuştur.

«Yefsilu» fiili ayırd eder demektir Yani Cenab-ı Hak sizinle evlatlarınız ve yakınlarınız arasını o korkunç ve herkesin diğerinden kaçmasını gerektiren dehşetle ayırdedecektir.

«İbrahim'de ve onunla beraber bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır» cümlesi daha önceki inkâr emrini tekid etmektedir. Müminler, Hz. İbrahim'in ve beraberindekilerin kıssalarına bakmak suretiyle kâfirler ile dostluğu kesmelidirler. Zira Allah için sevmek ve Allah için Buğzetmek, imanın en kuvvetli bağlarındandır. Bu hususlarda hiçbir zaman gaflet edilmemelidir.

«Usve» (veya «isve») kelimesi uymak demektir. Fakat esasında uymaya değer hadisede uymak mânâsında kullanılır. Hz. İbrahim'in etbaından maksat ona iman edenlerdir. Taberi *«Onun asrına yakın olan peygamberlerdir»* der. Çünkü Hz. İbrahim mücadele ettiği zaman iman eden etbaı yoktu. Kavmine tek başına karşı koydu, onlarla mücadele etti ve onlardan teberride bulundu. Rivayete göre Hz. İbrahim, Nemrud'un memleketinden Şam'a hicret ettiği zaman beraberinde bulunan hanımı Sara'ya: *«Şu anda yeryüzünde ikimizden başka Allah'a ibadet eden kimse yoktur»* dedi.

Malumdur ki Hz. İbrahim'in beraberindeki müminlerin, mü-

cadelenin başında Hz. İbrahimle birlikte bulunması gerekli değildir. Bunlar sonradan meydana gelmiş olabilir ve sonradan mümin bir etbaı olduğunda kuşku yoktur.

«*Bureau*» kelimesi beri'nin çoğuludur. Tıpkı zürefau'nun zarif'in çoğulu oluşu gibi. «*Sizi inkâr ediyoruz*», yani size ve yaptıklarınıza önem vermiyoruz! Siz bizim nazarımızda bir hiçsiniz! Ancak Hz. İbrahim'in babasına «*Kesinlikle senin için Allah'tan af talebinde bulunacağım*» sözünde ona uymayın. Ve İbrahim müşrik babasına af talebinde bulundu diye siz de müşrik olarak ölen babalarınıza af talebinde bulunmayın. Çünkü bu Hz. İbrahim'in bir va'diydi. Onun için af talebinde bulunmuştu.

Katade ve Mücahid «*Bu istisna Hz. Peygamber'in her peygamberden daha üstün olduğunun delilidir*» demişlerdir. Çünkü Cenab-ı Hak, bize «*Peygamber'e uyun*» dediği zaman her halükârda uyun, mutlak şekilde ona uyun demektedir. Fakat «*Hz. İbrahim'e uyun*» dediği zaman onun yaptıklarının bir kısmını istisna ederek, «*Bunlara uymayın*», demiştir. Bazıları «*Bu, istisnai munkatidir*» demiştir. Yani İbrahim'in, babasına «*Andolsun, senin için af talebinde bulunacağım*» sözü babasının müslüman olacağı zanniyle söylenmiştir. Hz. İbrahim'e babasının müslüman olmadığı açıklandığında bundan teberri etmiştir. Bundan anlaşılıyor ki iman etmesi umulan bir kimse için af talebinde bulunabilir.

Ey ayetin muhatabı olan Kureyş müşrikleri! Siz babalarınızda ve atalarınızda iman edeceklerine dair bir ümid görmediniz. O halde niçin onlara yardımcı oluyor, onların dostu oluyorsunuz?

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ ؕ
وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ۝٦ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً ؕ وَاللّٰهُ قَدِيْرٌ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ
۝٧ لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ
مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ
۝٨ اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ
مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ
الظّٰلِمُوْنَ ۝٩ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنٰتُ مُهٰجِرٰتٍ
فَامْتَحِنُوْهُنَّ ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِهِنَّ ۚ فَاِنْ عَلِمْتُمُوْهُنَّ مُؤْمِنٰتٍ فَلَا
تَرْجِعُوْهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ ؕ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّوْنَ لَهُنَّ ؕ وَاٰتُوْهُمْ
مَّآ اَنْفَقُوْا ؕ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ
اُجُوْرَهُنَّ ؕ وَلَا تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوْا مَآ اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوْا
مَآ اَنْفَقُوْا ؕ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ
۝١٠ وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذِيْنَ ذَهَبَتْ
اَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَآ اَنْفَقُوْا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ
۝١١

6 — Andolsun ki onlarda sizin için, Allah'ı ve Ahiret'i arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) Allah müstağnidir. Hamd sadece O'na lâyıktır.

7 — Belki de Allah sizlerle onlardan düşman olduklarınız arasına bir sevgi koyar. Allah kâdirdir. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

8 — Allah sizi din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi memleketinizden çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmemiştir. Çünkü Allah adaletli davrananları sever.

9 — Allah sizi, ancak sizinle din için savaşan, sizi yerinizden ve yurdunuzdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan nehyeder. Onlarla dost olanlar yok mu? İşte zalim olanlar onlardır.

10 — Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiğinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını (herkesten) daha iyi bilir. Onların iman ettiklerini anlarsanız, artık onları kâfirlere döndürmeyin. Ne bu kadınlar onlara ne de onlar bu kadınlara helâl değildirler. Onlara sarfettiklerini verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde onları nikâhlamakta sizin için bir beis yoktur. Kâfir kadınları nikâhınız altında tutmayın. Sarfettiklerinizi isteyin. Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda hükmediyor. Allah her şeyi hakkıyla bilir ve her işi hikmetledir.

11 — Şayet eşlerinizin mehirlerinden bir şey kâfirlere gider de sıra size gelirse, zevceleri gidenlere sarfettiklerinin mislini verin. Kendisine iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının!

(6-11) *«Andolsun ki onlar da sizin için...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

8. ayet iman edenlere düşmanlık yapmayan, onlarla fiilen savaşmayan kâfirlere sılayı rahimde bulunulmasına ruhsat vermektedir. İbn Zeyd diyor ki: *«Bu ruhsat İslâm'ın başlangıcında vardı. Sonra neshedildi».* Katade *«Bu ruhsat, «nerede bulursanız müşrikleri öldürün» ayetiyle nesholunmuştur»* der. Bazıları *«Bu ruhsat bir nedenden ötürü idi. O da sulhtur. Mekke fethiyle sulh ortadan kalktığı zaman bu hüküm de neshedildi. Ancak lafzı okunur olarak mushafta kaldı»* demiştir. Bazıları *«Bu, Rasûlullah'ın, andlaşmalılar hakkında özel bir durumudur»* der. Hasan Basri *«Rasûl-ü Ekrem onlarla kendi arasında bir ahd varsa onu nakzetmedi»* demiştir.

Kelbi *«Rasûlullah'ın andlaşmalıları Huzaa ve Haris bin Abdi Menaf'tır»* der. Ebu Salih *«Onlar sadece Huzaa'dır»* der. Mücahid *«Bu iman edip de hicret etmeyen müminlere mahsustur»* demiştir. Bazıları da *«Bundan kadınlar ve çocuklar kastedilmiştir. Çünkü onlar savaşmazlar. Allah onlara iyilik yapılmasına ruhsat verdi»* demişlerdir. Müfessirlerin çoğu *«Bu ayet muhkemdir, neshedilmemiştir»* diyorlar. Delil olarak Hz. Ebubekir'in kızı Esma'yı gösterirler. Hz. Esma'nın annesi müşrik olarak kendisine misafir geldiğinde, *«Ona silayı rahimde bulunayım mı?»* diye sormuş, Hz. Peygamber de *«Evet»* demiştir. (Buhari ve Müslim).

Bazıları *«Bu ayet Esma hakkında nazil oldu»* demişlerdir. Amr bin Abdullah bin Zübeyr babasından şöyle rivayet ediyor: *«Ebubekir Sıddık, kızı Esma'nın annesi olan Kuteyle isimli hanımını daha cahiliye döneminde boşamıştı. Sulh zamanında Kuteyle, Mekke'den kalkıp Medine'de kızı Esma'nın yanına geldi. Ona hediye olarak küpeler ve bazı şeyler getirmişti. Esma bu hediyeleri kabul etmek istemedi. Sonunda Rasûlullah'a gelerek hadiseyi anlattı. Bunun üzerine bu ayet indi.» demişlerdir.* Bu haberi Maverdi rivayet ediyor. Ebu Davud et-Tayalisi de Müsned'inde tahriç etmektedir.

Hasan Basri ve Ebu Salih *«Sekizinci ayet Huzaa, Beni Hars bin Kâb, Kinane, Muzeyne ve Araplardan bazı kabileler hakkında nazil olmuştur»* demişlerdir. Bu kabileler Rasûlullah'a *«Seninle ne savaşırız ne de savaşanlara yardımcı oluruz»* diye sulh etmişlerdi. Fakat tefsircilerin çoğu bu ayetin bu sıfatlara sahip olan kâfirler hakkında genel olarak nazil olduğu kanaatindedirler.

Kadınların Hudeybiye sulhune lâfzan veya umumen girip girmediği hakkında ihtilaf vardır. Ehli ilimden bazılarına göre, Hudeybiye anlaşmasında sarih bir lâfızla inanmış Mekkeli kadınların da inanmış Mekkeli erkekler gibi geri verilmesi sözkonusudur. Fakat Cenab-ı Hak kadınlarla ilgili bu hükmü neshetti, onları bu andlaşmadan çıkardı ve onların müşrik ailelerinin yanlarına geri verilmesini menetti. Bu hadiseden de anlaşılıyor ki Rasûl-ü Ekrem var kuvvetiyle hükümler hakkında düşünecek, fakat yanlış hüküm verirse Cenab-ı Hak onu bu yanlışta bırakmayacak, derhal tashih edecektir. Diğer bir grup da *«Kadınlar o akidde lâfzan zikredilmemiştir. Akid müslüman olan kimselerin reddini mutlak bir şekilde kapsamaktaydı. Bu genelin zahirine kadın ve erkekler birlikte giriyordu. Cenab-ı Hak kadınların bu genel hükümden hariç olduklarını açıkladı.» demişlerdir.*

KADINLARIN İMTİHANI

«Onları imtihan edin» ifadesinin mânâsı, müşrik kadınlardan kocalarına zarar vermek isteyenler *«Ben hicret edip Muhammed'e gideceğim»* diyorlardı. Böylece Cenab-ı Hak Rasûlü'ne onları imtihan etmesini emretti. Nasıl imtihan edildikleri hususunda üç görüş vardır:

a) İbn Abbas'a göre bu kadınlar kocalarının buğzu sebebiyle gelmediklerine dair Allah adına yemin edeceklerdir. Memleketinden usanarak yeni bir memlekete rağbeti nedeniyle veya müslümanlardan birine âşık olduğu için gelmediğini yeminiyle ispat edecektir. Aksine Allah ve Rasûlü'nün sevgisi için gelmiştir. O kadın bu şekilde kendisinden başka mabud olmayan Allah'a yemin ederse Rasûl-ü Ekrem kâfir kocalarına mehirlerini geri veriyordu. Kâfir kocaların, kadınlarına verdiklerini iade ediyor, kadınları ise iade etmiyordu.

b) İbn Abbas'tan diğer bir rivayete göre, bu imtihan kadınların şöyle demeleri ile gerçekleşir: *«Şahitlik ederim ki Allah'tan başka mabud yoktur ve yine şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür.»*

c) Kadınlar bu surede belirtilen şekilde imtihan edileceklerdir. Aişe validemiz *«Rasûl-ü Ekrem kadınları ancak ayetle imtihan ederlerdi»* diyor. Hadisi Mamer, Zühri'den, O da Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Tirmizi de tahriç etmiş ve hasen/sahih'tir, demiştir.

Başka bir görüşe göre bu hüküm Peygamberin onlara müslüman olarak kim gelirse geri vereceğine dair yapmış olduğu ahidnameyi nesh etmiştir. Yani bu ahidnameden kadınlar neshedildiler. Tabii bu görüş *«Ayet sünnetle neshedilir»* diyenlerin görüşüdür. Bazı alimler *«Ayetin hepsi mensuhtur. Hem erkekler hakkındaki hüküm hem de kadınlar hakkındaki hüküm neshedilmiştir.»* demiştir. Zira devlet başkanına sizden bize müslüman olarak ge-

len herkesi geri vereceğiz şeklindeki bir muahede, bir sulh yapma yetkisi verilmemiştir. Çünkü müslüman kadının şirk topraklarında bulunması caiz değildir.

«Ne onlar kâfirler için helâldir, ne de kâfirler onlar için helâldir»; yani Cenab-ı Hak imanlı bir kadını bir kâfire helâl kılmamıştır. Müşrik bir kadını da mümin bir erkek için heâl etmemiştir. Ayetin bu cümlesi, karı-koca arasını ayırdedenin, kadının hicret etmesi değil de müslüman olmasıdır, hükmünü getirmektedir. Ebu Hanife'ye göre karı-kocayı ayırdeden memleketlerin değişikliğidir. İmamı Malik'in mezhebinde buna işaret ve hatta ibare vardır. En sıhhatli görüş birinci görüştür. Çünkü Cenab-ı Hak *«Ne onlar kâfirlere helâldir, ne de kâfirler onlara helâldir»* demek suretiyle kâfir kadınların mümin erkeklere ve mümin kadınların da kâfir erkeklere helâl olmamasının nedeninin karşı cinsin İslâm olduğunu belirtmiş, memleketlerin değişikliği olmadığını anlatmıştır. (1)

Müslüman olarak gelen kadınlar kâfir kocalarının sarfettikleri mehir ve kadına verdiği hakları geri verilir. Bu haklar hazinenin nereye harcanması belli olmayan kısmından verilir. Mukatil *«Bu kadını müslüman bir kişiyle evlendiririz, ondan aldığımız mehri de kâfir kocasına veririz»* demiştir. Eğer evlenmemiş ise kâfir kocasına herhangi bir şey verilmez.

Katade *«Mehrin verilmesi müslümanlarla ahdleri olan kişilerin hanımları hakkındadır. Kendisiyle müslümanlar arasında ahd olmayan kâfirlerin kocalarına böyle bir şey verilmez»* demiştir. Mesele Katade'nin dediği gibidir. (Kurtubi).

HİCRET EDEN BİR KİMSENİN MÜŞRİK KARISIYLA İLGİSİ

«Kâfir kadınların herhangi bir akdine bağlı kalmayın» cümle-

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 18, sh: 63, vd.

si, müslüman erkekler ile müşrik olan ve Dar'ul-Harb'de kalan kadınları arasında herhangi bir akid kalmamış, zevciyet ipinin tamamen kopmuş olduğunu gösteriyor. Yani bu durumdaki bir erkeğin, böyle dört kadını varsa veya dört karısından biri böyle ise beşinci bir kadını alabilir. Çünkü müşrik kadının nikâhı kalmamıştır. Veya o müşrik kadının iddeti henüz bitmeden onun kızkardeşiyle evlenebilir. Çünkü müşrik kadınların iddetleri yoktur.

İbn Abbas *«Mekke'de kimin kâfir bir karısı varsa onun iddeti önemsenmezdi. Çünkü iki yurdun değişikliği (biri Dar'ul-Harb diğeri Dar'ul-İslâm'dır) aralarındaki evlilik bağını kesmiştir»* diyor.

Said bin Mansur ve İbn'ul-Munzir, İbrahim Nehai'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Bu ayet müşriklere kaçan müslüman bir kadın hakkında nazil olmuştur. Kocası artık onun akdine bağlı kalmaz. Çünkü kocası ondan tamamen teberri edilmiştir».*

Mücahid'den gelen bir rivayete göre bu ayet kâfirlerle beraber kalan kadınların boşanmalarının ve onlardan ayrılmalarının gerekli olduğuna dair emri getirmektedir.

Zühri'den gelen bir rivayete göre 11. ayetin tefsiri şöyledir: Hanımı kaçıp kâfirlere giden bir müslüman, kâfirlerden kaçıp gelen müslüman bir kadınla evlendiği takdirde aldığı mehir verilir. Zeccac'dan gelen rivayete göre ayetin mânâsı şöyledir: Eğer elinizdeki hanımlarınızdan biri kâfirlere kaçıp gider ve o kâfirler de size mehrinizi geri vermezlerse, karıları kaçıp kâfirlere iltihak eden ve mehirlerini almayan kimselere ganimet taksim olunmazdan önce onlara mehirlerini verin.

Rasûl-ü Ekrem, İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, hanımı bu şekilde kaçan ve müşriklere katılan bir kimseye, ganimet beşe ayrılmazdan evvel mehrini veriyordu. Sonra ganimetteki payını da eksiksiz veriyordu.

Bu mânâların değişik olması *«Akâbtum»* fiilinin farklı yorumlanması nedeniyledir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا
يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا
يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي
مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ
الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

MEÂL

12 — Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir eş (ortak) koşmamak, hırsızlık etmemek, zina etmemek, çocukları öldürmemek, elleri-ayakları arasında birşey bırakmak hususunda (kocalarına) iftira etmemek, hiçbir güzel işde sana karşı gelmemek üzere, sana biat etmeye geldikleri zaman onlardan biat al. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Çünkü Allah Gafur'dur, Rahim'dir.

13 — Ey iman edenler! Allah'ın gazabına uğramış kimselerle dostluk etmeyin. Kâfirler, mezarlara girenlerden nasıl ümitsiz iseler onlar da, ahiretten öylece ümitsizdirler.

(12-13) *«Ey Peygamber! Mümin kadınlar...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Çocuklarını öldürmesinler» cümlesindeki çocuklardan maksat diri diri gömülen kızlardır. Her ne kadar *«Evlad»* kelimesi daha genel bir mânâ taşıyorsa da burada harici bir delile istinaden o dönemde adet olan kızları diri diri gömmek kastedilmektedir. Bu tabirin genel mânâsında alınmış olması da mümkündür. Çünkü Araplar o devirde fakirlik ve zaruret sebebiyle çocuklarını öldürürlerdi.

Bu ayet daha genel bir mânâya da alınabilir: Ruh üfürüldükten sonra çocuk düşürme hadisesi de bu ayetin kapsamına girmiş olur.

*«Elleriyle ayakları arasında getirilen iftira»*dan maksat şudur: Cahiliye Dönemi'ndeki kadın sokakta bulduğu çocuğu alır, *«Bu benim çocuğumdur ve sendendir»* diye erkeğe hitap ederdi. Eller ile ayaklar tabiri çocuğun anneden doğarken annesinin iki eliyle iki ayağı arasına düşmesindendir. Keşşaf burada zinadan alınmış ve kocasına yalandan bu sendendir denilmiş çocukların kastedildiğini söyler. Zira ellerin arasındaki anne rahmi çocuğa hamile kalır, ayaklar arasındaki normal yoldan da çocuk doğup meydana gelir.

Hattabî, *«Bu ayetin mânâsı insanlara, yüzyüze gelip iftira atmasınlar demektir»* demişse de bu yorum reddedilmiştir. Zira sadece ayaklar zikredilmiş olsaydı böyle bir yorum ihtimali olabilirdi. Ellerin zikredilmesi böyle bir yoruma manidir.

Bazı müfessirler *«Bu kelam haya perdesinin yırtılmasından kinayedir»* demişlerdir. Yani kimseye zina iftirası atmasınlar, yalan söylemesinler, gıybet etmesinler! Dahhak da *«Bu, yalana hamledilir»* demiştir.

«Maruf'ta sana isyan etmesinler»; yani emrettiğin marufu yerine getirsinler, yasakladığın münkerden de sakınsınlar demektir. Rasûl-ü Ekrem sadece ve daima marufu emrederdi. Oysa bu terkibin zahirinden anlaşılıyor ki Rasûl-ü Ekrem bazan da maruf olmayanı söyler ve orada kendisine karşı gelinebilir. Bu cümle, *«Allah'a isyan hususunda, peygamberler dahil hiçbir mahlûka itaat edilmez»* hükmüne dikkati çekmektir. Hiçbir kimsenin emri mutlak şekilde lazım değildir. Ancak İslâmî ölçülere vurulur. Allah'a isyan yoksa kabul edilir, aksi takdirde bırakılır.

Bazıları *«Bu maruf matem tutmayı terketmek demektir»* demişlerdir. İmam Ahmed, Tirmizi ve İbn Mace; Ümmü Seleme'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Bir kadın Rasul-ü Ekrem'e sana isyan etmememiz istenilen bu maruftan ne kastediliyor» diye sormuş, Rasûl-ü Ekrem de «Ölüler üzerinde ağıt söylemeyin, matem tutmayın demektir»* buyurmuştur.

Fakat ayetin umum üzerine hamledilmesi, gerçeği daha iyi yansıtmaktadır. Nitekim İbn Abbas, Enes ve Zeyd bin Eslem, *«Bu maruftan maksat matemdir, yakaları yırtmaktır. Yüzlere vurmaktır. Saça başka saçları eklemek suretiyle uzatmaktır»* demişlerdir. Bu hadiseler erkeklerden daha ziyade kadınlar arasında meydana geldiğinden dolayı onlara tahsis edilmiştir.

RASÛLULLAH'LA YAPILAN BÎÂT

Bu ayet, İbn Ebi Hatim'in Mukatil'den rivayet ettiğine göre Fetih Günü inmiştir. Rasûl-ü Ekrem, Safa üzerinde erkeklerle biat yaparken Hz. Ömer de onun vekaletinde Safa'nın altında bulunan kadınlarla biat yaptı. Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem bizzat kadınlarla da bîât yapmıştır. İmam Ahmed, Emine bin Turkiye'den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûlullah'a biat için vardık. Kur'an'da söylenen sözleri bizden aldı. «Onlar marufta sana isyan etmesinler» cümlesine gelince: «Onlar gücü yettiği noktada bana itaat etsinler» dedi. Bizde «Allah ve Rasûlü bizim nefsimizden bize daha merhametlidir. Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim elimizi tutmayacak mısın?» dedik. «Ben kadınların elini tutmam. Benim yüz kadına söylediğim, bir tek kadına söylediğim gibidir»* buyurdu.

Said bin Mansur ile İbn Sa'd, Şabi'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Rasûl-ü Ekrem kadınlarla biat yaparken elinin üzerine bir elbise koyardı».*

Bazı rivayetlerde de *«Rasûlullah kadınlarla biat yaparken kendi eli ile kadınların eli altında elbise olurdu»* demişlerdir. *«Peygamber kadınların ellerini sıkmıştır»* diyenler işte bu rivayetlere dayanıyorlar. Fakat en meşhur, en güvenilir olan şudur ki, Rasûl-ü Ekrem kadınların elini sıkmamış, onlarla musafaha etmemiştir.

Biat meselesi birçok zamanlar tekrarlanmıştır. Hatta Fetih'ten sonra Mekke'de ve Medine'de de olmuştur. Mekke'de Rasûlullah ile biat yapan kadınlar arasında Ebu Süfyan'ın hanımı Hind binti Utbe de vardı. Esma binti Yezid bin Seken diyor ki: *«Biat yapan kadınlar arasında ben de vardım. Utbenin kızı Hind de vardı. Hz. Peygamber bu ayeti kadınlara okudu ve «evlatlarını öldürmesinler» cümlesine geldiğinde, Hind, «Biz onları küçükken yetiştirdik. Sen onları büyükken öldürdün» dedi. Zira Bedir Günü'nde*

oğlu Hanzale öldürülmüştü. Hz. Ömer sırt üstü düşecek derecede güldü. Rasûl-ü Ekrem de tebessüm etti.»

Başka bir rivayette Hind şöyle söylemiştir: *«Sen onların babalarını öldürdün, bize evlat tavsiyesi veriyorsun».* Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem güldü ve hadise böylece devam etti.

Hasan Basri, İbn Zeyd ve İbn'ul-Munzir bin Said'in rivayetlerine göre de *«Allah'ın gazabına uğrayan kavm»*den maksat yahudilerdir. Çünkü Cenab-ı Hak bundan başka diğer ayetlerde de *«Onlar gazaba uğramıştır»* tabirini onlar için kullanmıştır. Rivayete göre müminlerin fakirlerinden bir grup, yahudilerle sık sık ziyaretleşir, birbirlerine gidip gelirlerdi ki onların meyvelerinden istifade etsinler. Bu ayet o zaman nazil oldu.

Bazıları *«Allah'ın gazabına uğrayan kavm»den maksat yahudi ve hıristiyanlardır»* demişlerdir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre ise Kureyş kâfirleridir. Başka müfessirler *«Burada bütün kâfirler kastedilmektedir»* demişlerdir.

«Onlar ahirette herhangi bir nasiblerinin olmasından ümitsiz olmuşlardır.» Çünkü Tevrat'ta sıfatları belirtilen peygamberin Hz. Muhammed olduğunu bildikleri halde, inad etmektedirler. Nitekim onların ölülerinden olan kâfirler haşre gönderilmekten dirilip, geri gönderilmekten ümitlerini kesmişlerdir.

«Ashab'ul-Kubur» tabiri kâfirlerin beyanıdır. Yani kabre girmiş, mezara gömülmüş kâfirler ahiret hayrından nasıl ümitlerini kesmişse! Çünkü hallerinin çirkinlikleri kendilerine görünmektedir, varacakları noktanın kötülüğü de gözlerinin önüne serilmiştir ve böylece ümitsiz olmuşlardır. (1)

MÜMTAHİNE SURESİ'NİN SONU

(1) Zemahşeri, Keşşaf, cilt: 6, sh: 107

SAF SÛRESİ

Sûre: 61

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا

عِندَ اللّٰهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي

سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا

قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوا

أَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ ۖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tenzih eder. Yegâne galib olan ve her işi hikmetle çeviren O'dur.

2/3 — Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız bir şeyi söylüyorsunuz? Allah'ın katında en buğzedilen şey yapmayacağınız şeyi söylemektir.

4 — Allah, kendi yolunda kurşunla birbirine perçinlenmiş duvarlar gibi saf bağlayıp savaşanları sever.

5 — (Hatırlat o zamanı) ki Musa, kavmine: «Ey kavmim! Allah'ın size gönderdiği bir peygamberi olduğumu bildiğiniz halde beni niçin incitiyorsunuz?» demişti. Onlar döndüklerinde Allah da onların kalplerini döndürdü. Zaten Allah fasık kavimleri doğru yola iletmez.

(1-5) *«Göklerde ve yerde ne varsa. .»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sureye aynı zamanda El-Havariyyin ve Hz. İsa Suresi de denilmektedir. Cumhur'a göre bu sure Medeni'dir. Bu görüş İbn Zübeyr, İbn Abbas, Hasan, Katade, İkrime ve Mücahid'den gelmiştir. İbn Yesar *«Mekki'dir»* diyor. Bu da İbn Abbas ve Müca hid'den gelmiştir. Fakat birinci rivayet tercih edilmiştir.

Surenin ayetleri ihtilafsız olarak 14'tür. Kelimeleri 220, harfleri ise 926'dır. Surenin ismi dördüncü ayetten gelmektedir.

«Mersus» kelimesi kurşunla birbirine bağlanmış duvarlar demektir. Burada muhkemlik kastedilmektedir. Yani onlar savaş saffını tutarken birbirlerine o şekilde kenetleniyorlardı ki adeta birbirlerine geçirilmiş ve aralarında herhangi bir boşluk bubulunmayan duvar taşları gibiydiler.

«Zâğû» fiili haktan kaymada ısrar etmek demektir. Yani onlar Hz. Musa'nın getirdiği haktan inhiraf ettikçe Allah da hakkı kabul etmek hususunda kalplerini çevirdi. Çünkü onlar körlük ve delâleti seçmişlerdi. Ceza amelin cinsindendir.

وَاِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يٰبَنِيٓ اِسْرَآءِيلَ اِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ
مِنَ التَّوْرٰىةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ ۭ فَلَمَّا جَاۗءَهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ
قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٦ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَي اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى
الْاِسْلَامِ ۭ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٧ يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِـــُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ
بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ۝٨ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ
رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَي الدِّيْنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ۝٩
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰي تِجَارَةٍ تُنْجِيْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝١٠
تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ۭ
ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝١١ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ
وَيُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ
جَنّٰتِ عَدْنٍ ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝١٢ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ۭ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ
وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ۭ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝١٣ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْٓا اَنْصَارَ اللّٰهِ
كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّٖنَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ
اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَّاۗىِٕفَةٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيلَ وَكَفَرَتْ طَّاۗىِٕفَةٌ ۚ
فَاَيَّدْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا عَلٰي عَدُوِّهِمْ فَاَصْبَحُوْا ظٰهِرِيْنَ ۝١٤

6 — (Hatırlat o zamanı) ki Meryem'in oğlu İsa da: «Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın (gönderilmiş) elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim» demişti. Fakat o onlara mucizelerle gelince «Bu apaçık bir sihirdir» dediler.

7 — İslâm'a davet olunduğu halde Allah adına yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Allah zalimler güruhunu doğru yola hidayet etmez.

8 — Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır.

9 — Allah, Rasûlü'nü hidayet ve hak dinle gönderdi ki müşrikler istemese dahi onu, bütün dinlerin üstüne çıkarsın.

10 — Ey iman edenler! Size sizi acı bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi?

11 — Allah'a ve Rasûlü'ne iman edeceksiniz. Allah'ın yolunda mallarınızla canlarınızla savaşacaksınız. Eğer bilirseniz bu sizin için en iyisidir.

12 — (Bu cihadı yaptığınız takdirde Allah) sizin günahlarınızı bağışlar ve sizi (gölgelikleri) altından ırmaklar akan Adn Cennetleri'nde hoş konutlara koyar. İşte büyük kazanç budur.

13 — Başka bir kazanç daha vardır ki onu da seveceksiniz: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih! (Ey Rasûlüm!) müminleri müjdele!

14 — Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem'in oğlu İsa da havarilere; «Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kimdir?» demişti. Havariler de, «Allah yolunun yardımcıları biziz» demişlerdi. İsrailoğulları'ndan bir zümre inkâr etti. Biz de inananları düşmanlarına karşı destekledik ve onlar üstün geldiler.

(6-14) *«(Hatırlat o zamanı) ki Meryem'in oğlu İsa...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

HZ. İSA'NIN HZ. MUHAMMED'İ MÜJDELEMESİ

Hz. İsa kendisinden sonra gelen *«Ahmed»* isimli peygamberi müjdelemekte ve Tevrat'ı tasdik etmektedir. Zira beşinci sıfrın 20. faslında Tevrat şunları söylemektedir: *«Allah Sina'dan yöneldi. Sairde tecelli etti. Harran dağlarında ortaya çıktı. Onunla beraber sağında tertemiz radmeler vardı».* Aynı kitabın 11. faslında şunlar yer almaktadır: *«Ey Musa! Ben İsrailoğulları'na kadreşlerinden bir peygamber göndereceğim. Senin gibidir. Kelamımı onun ağzına koyacağım. O onlara ben ona ne emredersem onu söyler. O kimse ki bu peygamberin benim adıma konuştuklarını kabul etmezse ben ondan ve onun torunundan da intikam alacağım».* Hz. İsa'nın konuşmasından anlaşılıyor ki onun dini şu hakikatleri tasdik etmeyi içermektedir:

Allah'ın kitaplarını ve —İster daha önce olsun isterse daha sonra— bütün peygamberleri tasdik etmek.

«Ahmed», Rasûl-ü Ekrem'in özel ismidir. İmam Malik, Buhari, Müslim, Darimi, Tirmizi, Nesei, Cübeyr bin Mutim'den Rasûl-ü Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyorlar: *«Benim birçok*

isimlerim vardır. Muhammed benim ismimdir. Ahmed ismimdir. El-Haşır benim ismimdir. Bana böyle söylemesinin nedeni insanlar ben geldikten sonra haşrolunacaklardır. Yani ben son peygamberim. El-Mahi benim ismimdir. Allah benimle küfrü mahveder, siler götürür. El-Akıb benim ismimdir». El-Akıb kendisinden sonra peygamber olmayan kişidir.

Rasûlullah'ın Ahmed ismi ya fiili muzari nefsi mutekellim vahdedir veya hamidiyyet kökünden ismi tafdil olarak veya mahmudiyet kökünden yine ismi tafdil olarak gelmektedir. Rasûlullah'ın müjdelenmesi Kur'an'ı mucizin açıkladığı hakikatlerden biridir. Hıristiyanların onu inkâr etmesi bir nevi hezeyandır. Onların *«eğer böyle bir müjde olsaydı İncil'de zikredilecekti»* şeklindeki iddiaları da geçerli değildir. Bunu bir an geçerli farzetsek bile cevabımız şu olur:

Rasûl-ü Ekrem ile ilgili bu müjde İncil'de zikredilmiştir. Ancak İncil'i derleyenler, Hz. İsa'nın ref'inden (göğe kaldırılmasından) sonra, İncil'i derlemeyi ihmal etmişlerdir. Çünkü bu Tevrat'ta vardı. Hz. Davud'un mezmurlarında, Eş-Şeyia'nın, Habkuk'un, Ermiya'nın ve diğer peygamberlerin suhuflarında vardı. Bununla iktifa etmişlerdir. Mümkündür ki İncil'de de bu vardı. Fakat hıristiyan alimleri dinlerine duydukları sevgiden veya başka bir nedenden dolayı bu ibareyi silmişlerdir. Hıristiyanlar nezdindeki inciller dörttür: 1 — Matta İncili: Bu zat 12 havariden biridir. Hz. İsa'nın ref'inden sekiz sene sonra Filistin'de, Süryani diliyle bu İncil'i derlemiştir. Bu İncil'in 68 kitabı vardır.

2 — Makros İncili: Markos yetmiş kişiden biridir. Bunu Hz. İsa'nın ref'inden 12 sene sonra Roma'da, Frenkçe yazmıştır. Bunun kitapları 48'dir.

3 — Luka İncili: O da yetmiş kişiden biridir. İskenderiye'de Yunanca olarak bu kitabı derlemiştir. Kitapları 83'tür.

4 — Yuhanna İncili: Yuhanna Hz. İsa'nın dostudur. Hz. İsa'nın ref'inden 30 sene sonra İfsus'da bu İncili derlemiştir. Bunun da kitapları kıpti nüshalarında 33'tür. Bu inciller ihtilaflıdır. Bunlarda öyle şeyler vardır ki onlara insafla bakan, Allah'ın kelâmı olmadıklarını hemen anlar. Meselâ hıristiyanların iddiasına göre Hz. İsa çarmıha gerilmiş, defnedilmiş, kabrinden çıkartılıp göklere refedilmiş v.s. Bu İncil'ler tarih kitapları gibi kaleme alınmışlar. İçlerinde Hz. İsa'nın bazı durumlarının açıklanması da sözkonusudur. Mesela doğumu ve ref'i gibi. Bir de bazı kelimeleri vardır. Tıpkı İslâm dininde bazı büyük insanların ve salihlerin lehinde yazılan menkıbe kitapları gibi. Binaenaleyh bu İncil'lerin bazı durumları ihmal etmeleri, Kur'an'da Hz. İsa'nın beşikte konuşması, peygamberimizi müjdelemesi gibi hususların yazılmaması hiç de zarar vermez. Çünkü bunlar tarihvari eserlerdir. Yanlış ve yalanlarla doludurlar. Bütün bunlarla beraber Yuhanna İncil'inde, insaflı insanlar için, Hz. İsa'nın Rasûl-ü Ekrem'le ilgili beşaretleri görülebilir. Mesela 15. fasılda Hz. İsa şunları söylemiştir: «*Paraklit hakkın ruhudur. O kimsedir ki babam (Allah kastedilmektedir) onu gönderecektir. O her şeyi size öğretecektir...*»

Yine Yuhanna söylüyor:

«*Mesih söyledi: Kim beni seviyorsa benim kelimemi ezberlesin. Babam da onu sever. Onun yanına gelecek ve onun katında konaklayacaktır. Ben bunu size söyledim. Çünkü ben daimi olarak sizin yanınızda değilim. Paraklit ki ruh'ul-kuds olan babam onu gönderecektir, o size her şeyi öğretecektir. O benim söylediklerimi size hatırlatacaktır. Ona olan selamımı size emanet bırakıyorum. Kalbiniz sarsılmasın, korkmasın. Zira ben gidiyorum. Ve size dönüş yapacağım. Eğer beni seviyorsanız benim babaya gitmeme sevinmeniz lâzımdır*».

Yine Yuhanna'dan bir ayet:

«Kesinlikle sizin için hayırlısı benim babama gitmemdir. Zira ben gitmezsem size Paraklit gelmez. Ben gittiğimde onu size göndereceğim. O geldiğinde hatadan dolayı âlemi kınayacaktır. Benim çok konuşmam vardır. Onu söylemek istiyorum. Fakat siz onu kaldırmazsınız. Lakin hak ruhu geldiğinde, o ruh ki sizi bütün hakka irşad edecektir, çünkü o kendi katından konuşmaz. O dinlediklerini konuşur. O size her geleni haber verecektir. Babanın bütün haklarını size tanıtacaktır».

Yine Yuhanna'dan: *«Eğer beni seviyorsanız vasiyetlerimi hıfzediniz. Ben babadan istiyorum ki size başka bir Paraklit versin, sizinle ebediyete kadar sebat etsin. O Paraklit hakkın ruhudur. O ruh ki âlem onu kabul etmeye güç yetirmedi. Çünkü onlar onu tanımıyorlar. Ben sizi yetim bırakıyorum, size yakında geleceğim.»*

«Paraklit» kelimesi hamd mânâsını ifade etmektedir. Bu sözle Rasûl-ü Ekrem'in kastedildiği kesindir. Bazı hıristiyanlar onu *«hammad»;* yani çokça hamdedici şeklinde tefsir etmişlerdir. Bu kelimede Rasûl-ü Ekrem'in *«Ahmed»* ismine işaret vardır. Bazıları da onu muhlis kurtarıcı şeklinde tefsir etmişlerdir. Çünkü Hz. İsa *«Allah başka bir kurtarıcıyı gönderecektir»* demiştir. Hz. İsa' nın bu kelamı hamd başlığıyla değil kurtarıcı başlığıyla Rasûl-ü Ekrem'i müjdelemektedir. Ve böylece Rasûl-ü Ekrem'in risaletinin sabit olduğuna istidlal edilir.

İbn Abbas 8. ayetin tefsirinde *«Onlar Kur'an'ı iptal etmeyi irade ederler. Sözde onu yalanlamayı kastederler demektir»* diyor. İbn Bahr *«Onlar Allah'ın hüccetlerini yalanlamakla iftihar etmek istiyorlar»* diyor. Dahhak *«Onlar Rasûlullah'ın iftiralarla helâk olmasını istiyorlar»* demek olduğunu söylemiştir.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre vahy kırk gün tehire uğradı. Yahudilerden olan Kâb bin Eşref *«Ey yahudiler! Müjdelenin!*

Allah Muhammed'in nurunu söndürdü, gelecek ayetlerdeki nurunu söndürdü. Artık onun nurunu tamamlamaz» dedi ve Rasûl-ü Ekrem bundan dolayı üzüldü, bu ayet indi.

«Müşrikler istemese de onu bütün dinlerin üzerine galip getirecektir» cümlesinden anlaşılıyor ki İslâm dini ruhuna muhalif olan bütün dinleri yok edecektir. Allah bu va'dini yerine getirmiştir. Çünkü yeryüzünde hiçbir din yoktur ki İslâm'a karşı mağlûp olmasın, kahrolmasın. Mücahid diyor ki: *«Hz. İsa indiği zaman yeryüzünde İslâmdan başka hiçbir din olmayacaktır»*.

Eğer 10. ayetteki hitap halis müminlere ise halis müminlerin iman etmelerinden maksat, iman üzere sebat göstermeleri ve devam etmeleridir veya iman ile cihadı bir araya getirmeleridir. Yani hem nefsi hem de başkasını tekmil etmek. Eğer bu hitap zahiren müminler içinse o zaman Allah'a iman etmekten maksat, imanı Allah için halis kılmalarının istenmesidir.

*«Yakın fetih»*ten maksat dünyada verilen ganimetlerdir. Bazıları *«Mekke fethi kastedilmektedir»* dedi. İbn Abbas, *«İlerde müslümanlar için fethedilen Fars ve Rum diyarlarının fethidir»* demiştir.

ALLAH'IN YARDIMCILARI

«Allah'ın yardımcıları olun»; yani kılıçla Allah'ın düşmanlarıyla cihad etmek suretiyle onun dinine yardımcı olun. Bu hitap Allah'tan ehli imanadır. Yani Hz. İsa'nın arkadaşlarının yaptığı gibi yapıp Allah'ın dinine yardımcı olun ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in havarileri olun. Havarilerden maksat, peygamberlerin arkadaşları demektir. Ma'mer *«Bu olmuştur»* diyor. Zira Akabe gecesinde Rasûlullah'a biat eden yetmiş kişiye bu hitap veriliyor. Ve bu yetmiş kişi de Allah'ın dinine yardımcı olmuşlardır.

Ayetteki *«ila»* kelimesi *«mea»* mânâsını ifade eder. Yani *«Allah'la beraber benim yardımcılarım kimlerdir?»* Veya beni Allah'a yaklaştıran haslette benim yardımcılarım kimlerdir? Bunun tafsilatı Al-i İmran Suresi'nde geçmişti. Hz. İsa'nın ref'inden sonra İsrailoğulları iki gruba ayrıldı. Biri iman etti, diğeri kâfir oldu. *«Biz iman edenleri düşmanlarına galip getirdik. Onlar galip oldular»* ayetini İbn Abbas şöyle yorumlar: *«Hz. İsa'nın zamanında iman edenleri, Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesiyle diğer kâfir dinlere galib getirdi demektir».*

Mücâhid, «Onlar zamanlarında Hz. İsa'yı inkâr edenlere karşı galip geldiler demektir» diyor.

Bazıları *«Ayetin mânâsı şudur: Biz Kur'an'ın inişi zamanında müslümanları dalâlette olan iki gruba da galip getirdik demektir».* Yani *«İsa Allah'dı, göklere çekildi»* diyenlere de *«İsa Allah'ın oğludur, Allah onu yanına getirdi»* diyenlere de müslümanları galip getirdik. Zira Hz. İsa hiç kimse ile savaşmamış, onun arkadaşları arasında kendisinden sonra da savaş olmamıştır.

Zeyd bin Ali ve Katade *«Onlar hüccetlerle, delillerle galip geldiler demektir»* dedi. Çünkü onlar rivayete göre şöyle dediler: *«İsa'nın uyuduğunu bilmiyor musunuz? Halbuki Allah uyumaz. İsa yemek yerdi, Allah yemek yemez».*

SAFF SURESİ'NİN SONU

CUMA SÛRESİ

Sûre: 62

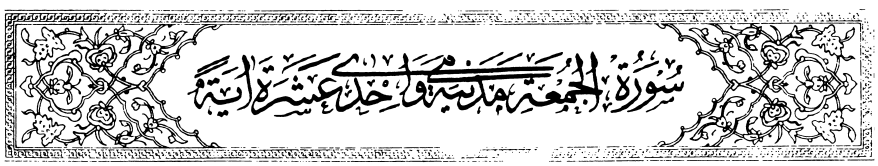

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ

(١) هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۗ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ
مُّبِيْنٍ ۙ (٢) وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ (٣) ذٰلِكَ
فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ
(٤) مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوْهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ؕ
بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ
(٥) قُلْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْۤا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ
اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ (٦)
وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗۤ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ
(٧) قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِيْ تَفِرُّوْنَ مِنْهُ فَاِنَّهٗ مُلٰقِيْكُمْ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ
اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۧ (٨)

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göklerde ve yerde ne varsa hepsi, El-Melik (hükümran), El-Kuddus (çok kutsal), El Aziz (güçlü) ve El-Hakim (her işinde hikmet sahibi) olan Allah'ı tesbih ederler.

2 — Allah o zattır ki, Kitab'ı olmayan kimseler (ümmiler) arasında kendilerine ayetlerini okuyan ve onları arıtan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermiştir. Onlar daha önce şüphesiz apaçık bir sapıklık içerisindeydiler.

3 — (Bu Peygamber) müminlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da (onu öğretir). O (Allah) yegâne galiptir ve her işinde hikmet sahibidir.

4 — Bu Allah'ın fazl u keremidir. Bunu dilediğine verir. Allah büyük fazl u kerem sahibidir.

5 — Kendilerine Tevrat yükletilip de, sonra onu taşımayanların durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür! Allah zalimleri doğru yola hidayet etmez.

6 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Ey yahudiler! Bütün insanları bir yana bırakarak yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız ve bu iddianızda da samimi iseniz haydi ölümü temenni edin!

7 — Ama onlar yaptıklarından ötürü ölümü asla dileyemezler. Allah zalimleri bilendir.

8 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm kesinlikle sizi bulacaktır. Sonra da görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O size (bütün) yaptıklarınızı haber verecektir».

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 11 ayettir.

(1-8) *«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu surenin 9. ayetinde cuma namazına gidilmesi emredildiğinden bu ismi almıştır. Bütün rivayetlere göre bu sure Medenî'dir, 11 ayetten, 48 kelimeden, 700 harften ibarettir.

Müslim, Ebu Davud, Nesei ve İbn Mace'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre Hz. Peygamber cuma namazında ilk rekâtta bu sureyi, ikinci rekâtta ise el-Münafikun Suresi'ni okurdu.

İbn Abbas *«Ümmilerden maksat bütün Araplardır, ister yazı yazsınlar, isterse yazmasınlar; çünkü onlar ehli kitap değildiler»* diyor. Bazıları *«Ümmilerden maksat yazı yazmayanlardır. Kureyşliler de böyle idiler»* diyorlar. Mansur, İbrahim'den şöyle rivayet ediyor: *«Ümmi o kimsedir ki okur, fakat yazmaz»*.

Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesei, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûlullah buyurdu: Biz ümmi bir ümmetiz. Ne yazarız ne de hesap ederiz»*. Rasûl-ü Ekrem bundan annelerinden doğduğu asır üzerinde olduklarını kastetmektedir. Ne yazıyı ne de hesabı öğrenmişlerdir. Onlar ilk fıtratları üzerindedirler. *«El-Ümmi»* kelimesi çocuğu doğuran anneye nisbettir. Bazıları *«Arap*

ulusuna nisbettir» derken başka bir grup *«Ümmülkura olan Mekye'ye nisbettir»* demişlerdir. Fakat en meşhuru birincisidir.

Yazı Arap aleminde Taif'te başlamıştır. Onlar Hira ehlinden, onlar da Enbar ehlinden almışlardır.

Ümmilerden olan peygamber Rasûlü Ekrem'dir. Arap kabilelerinden hiçbiri yoktur ki Rasûlullah'ın onların içinde bir akrabaları bulunmasın. Çünkü onlar Rasûlullah'ı doğurup dünyaya getirmişlerdir. Rasûl-ü Ekrem ümmiydi. Herhangi bir kitap okumamıştı. Ve öğrenmemişti.

Peygamberin okuduğu ayetlerden maksat Kur'an'dır. Onları tezkiye etmesi onları küfür, kir ve günahından kurtarmasıdır. Mukatil ve Süddi *«Bu temizleme mallarının zekâtını almak suretiyle olmuştur»* der. *«Onlara kitabı öğretti»*den maksat Kur'an'dır. *«Öğretilen hikmet»*ten maksat da Rasûlullah'ın sünneti seniyyesidir. Bu yorumu Hasan Basri yapmıştır. İbn Abbas *«Kitap kalemle yazmaktır»* der. Malik bin Enes *«Hikmet dindeki fıkıhtır»* demiştir.

«Ve henüz onlara katılmamışlar» ifadesinden maksat, İbn Ömer ve Said bin Cübeyr'e göre acemlerdir. Buhari ve Müslim, Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûlullah'ın yanında oturuyordum. Cuma Sure'si nazil oldu. Bu ayeti okuduğu zaman, bir kişi «Bu sonra gelenlerden maksat kimlerdir ya Rasûlullah» diye sordu. Adam bu suali birkaç defa tekrarladı. Rasûlullah cevap vermedi. İçimizde Selmani Farisi vardı. Rasûlullah mübarek elini Selman'ın omuzuna koydu: «Eğer iman Süreyya katında olsaydı, bunlardan bazı kimseler ona yetişecekti»* buyurdu.

Bir rivayette *«Eğer din Süreyya'da olsa faris evlatlarından bir kişi gider ve onu elde eder»* buyurulmuştur.

Mücahid *«Bunlar bütün insanlardır» diyor.* Yani Hz. Muhammed'in bütün ümmeti. Mukatil, İbn Hayyan *«Bunlar Rasûlullah'tan sonra kıyamete kadar İslâm dinine giren kimselerdir» demiş*tir.

«Bu Allah'ın fazlıdır» cümlesindeki zamir, İbn Abbas'a göre, Acemlerin Kureyş'e ilhak edilmesidir. Bazılarına göre İslâm'dır. Yani İslâm, Allah'ın fazlıdır, dilediğine verir demektir. Kelbi böyle söylemiştir. Bazıları da *«Vahy ve peygamberliktir»* demişlerdir.

«Esfer» kelimesi sıfrın çoğuludur. Büyük kitap demektir. Zira okunduğu zaman mânâyı ortaya çıkarır. Meymun bin Mehran *«Merkeb, sırtında kitaplar mı yoksa zembil mi olduğunu bilmez. İşte yahudiler de böyledir. Bu ayet dikkati şu noktaya çekiyor: Kitabı yüklenen bir kimse mânâlarını bilmeli, içindekini öğrenmelidir»* demiştir.

«Allah zalimlere hidayet etmez»; yani Allah'ın ilminde kâfir oldukları sebkat edenleri Allah hidayete erdirmez.

«Onlar ellerinin takdim ettiğinden dolayı hiçbir zaman ölümü temenni etmezler». Bu ayet yahudiler *«Biz Allah'ın çocukları ve dostlarıyız»* dedikleri zaman nazil olmuştur. Yani onlar Rasûlullah'ı yalanlamaktan ötürü aldıkları mesuliyetten dolayı böyle bir temennide bulunmazlar. Çünkü cehennemlik olduklarını bilirler. Bir hadiste bu ayet indiğinde Rasûl-ü Ekrem'in şunları söylediği bildirilmektedir: *«Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim, eğer ölüm temennisinde bulunsalardı yeryüzünde bir tek yahudi kalmaz, hepsi ölürdü».*

Bu konuyla ilgili tefsir Bakara Suresi'nde geçmişti.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ
وَذَرُوا الْبَيْعَ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ
الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ
كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ
قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

MEÂL

9 — Ey iman edenler: Cuma günü namaza çağrıldığınız (ezan okunduğu) zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış-verişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır!

10 — Artık namazı (cuma namazını) kılınca yeryüzüne dağılın. Allah'ın fazl u kereminden arayın ve Allah'ı çokça zikredin ki umduğunuza kavuşasınız.

11 — (Ey Rasûlüm!) Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp oraya gittiler ve seni ayakta bıraktılar. De ki: «Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden de ticaretten de daha hayırlıdır. Zira Allah rızk verenlerin en hayırlısıdır».

(9-11) *«Ey iman edenler! Cuma günü...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman...» ayeti cumanın farziyetini getiren ayettir. *«Nida»*dan maksat imamın minbere çıktıktan sonra okunan ezandır. Rasûl-ü Ekrem'in bir müezzini vardı. Rasulûllah minbere çıktığında mescidin kapısında ezan okur, peygamber hutbeden indikten sonra da kamet getirir ve namaz başlardı. Durum Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanında da bu şekilde idi. Hz. Osman zamanında insanlar çoğaldı, Medine evleri oldukça uzak bölgelere doğru yayıldı. Hz. Osman ikinci bir müezzin edindi. Evvela Medine çarşısına yakın olan Ez-Zevra ismindeki evinin üzerinde ezan okunmasını emretti. Minberin üzerine çıktıktan sonra da ikinci müezzini iç ezanı okuyordu. Hz. Osman namazı kıldırmak üzere inince müezzin kamet getirirdi. Hiçbir sahabe Hz. Osman'ın bu hareketini kınamadı.

Araplar cuma gününe Urube derlerdi. Bazen eliflamlı, bazan da eliflamsız kullanılırdı. Şahab, Beyzavi haşiyesinde *«elimlam» lâzımdır»* diyorsa da birincisi daha sıhhatlidir. İbn Esir En-Nihayesinde *«Urube cumanın eski ismidir»* diyor. Sanki bu kelime Arapça değildir. Zira eliflamlı söylenildiği gibi eliflamsız da söylenir. Bu güne ilk defa cuma ismini veren Kâb bin Lüey'dir.

CUMA NAMAZININ İLK KILINMASI

Abdurrezzak, İbn Sirin'den naklediyor: *«Medine ehli Rasûlullah Medine'ye gelmezden önce cuma namazı kıldılar. Hatta cuma farziyeti inmezden önce bu namazı eda ettiler. Ensar «Yahudilerin bir günü var, o gün toplanıp zikrederler. Hıristiyanların da haftada bir günü var. Gelin biz de kendimize bir gün edinelim, orada toplanalım, Allah'a şükredelim» dediler. Bunun üzerine «Cumartesi yahudilerin, Pazar da hıristiyanlarındır. Öyleyse Arube gününü cuma kılalım» dediler ve böylece bu güne cuma ismini verdiler. Esad bin Zürare'nin yanına vardılar. Esad onların önünde iki rekât cuma namazını kıldı. Burada biraraya geldiklerinden bu ismi verdiler. Esad onlara bir koyun kesti, akşam ve sabah yemeklerini orada yediler. Cenab-ı Hak «Ey iman edenler» ayetini o zaman indirdi».*

Esad bin Zürare'nin ilk cuma namazı kılan kişi olduğunu İbn Sirin'den başka alimler de söylemişlerdir. Ebu Davud, İbn Mace ve İbn Hibban, Abdurrahman bin Kâb'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Babam cuma günü ezanı işittiğinde Esad bin Zürare'ye rahmet okudu. Ben de: Ey babam! Cuma günü ezanı işittiğinde niçin Esad bin Zürare'ye istiğfar ediyorsun, ona af talebinde bulunuyorsun?» dedim. Babam: «Çünkü bize ilk cuma kıldıran odur» dedi. Ben: «O gün siz kaç kişiydiniz?» diye sordum. «Biz kırk kişiydik» dedi.»*

Bundan anlaşılıyor ki Esad cumayı, henüz cuma namazı farz olmazdan önce kıldırmıştır. Allame İbn Hacer, Tuhfet'ul-Muhtac adlı eserinde *«Cuma namazı Mekke'de farz oldu. Fakat adet olmadığından dolayı orada kılınmadı. Veya cumanın şiarı açıklık olduğundan dolayı Rasûl-ü Ekrem orada gizli kıldı. Medine'de ilk cumayı kıldıran Esad bin Zürare'dir. Bu da Medine'den bir gün bir mil uzakta olan bir köyde oldu»* diyor. Umulur ki önce cuma namazı farz olmuştur, sonra da farzı ilan eden ayet inmiştir. Tıpkı namaz için olan abdest gibi. Bu evvela Mekke'de namazla beraber

farz oldu, sonra onun ayeti Medine'de indi. Bu durumu zayıf düşüren İbn Mace'nin Cabir'den rivayet ettiği şu hadistir: *«Allah'ın Rasûlü hutbe okudu ve şöyle buyurdu: Allah sizin üzerinize cuma farz kıldı, benim bu yerimde, bu günümde ve bu ayımda ve bu senemde. Bu farziyet kıyamete kadar devam edecektir. Kim cumayı önemsemeyerek veya inkâr ederek terkederse Allah onun dağınıklarını derlemesin, emrinde ona bereket vermesin. Dikkat edin! Böyle bir kimsenin namazı kabul değildir. Zekâtı kabul değildir, haccı kabul değildir. Orucu kabul değildir ve sadakaları kabul değildir. Ta ki tevbe ederse. Kim tevbe ederse Allah da tevbesini kabul eder».*

Bu hadisin zahirinden anlaşılır ki bu hutbe Medine'de, hicretten epey bir zaman geçtikten sonra olmuştur. Zira Rasûl-ü Ekrem'in *«Onun haccı yoktur»* sözü haccın o zaman farz olduğunu ifade eder. Haccın farz edildiği vakit konusunda her ne kadar ihtilaf edilmişse de hicretten önce farzedildiği kesindir. Hatta hicretin ilk senesinde olduğunu söyleyenler de vardır. Bazıları da ikinci senesinde olduğunu söylemişlerdir. Fakat en sahihi hicretin altıncı senesinde olmasıdır. Hadisin ifade ettiği mânâ kıyamete kadar cuma namazının farz olmasıdır. Esad'ın ilk cumayı Medine'de kıldırdığına dair olan rivayet Tabarani'nin Ebu Mesud el-Ensari'den rivayet ettiği şu hadise ters düşmektedir: *«Medine'ye ilk gelen muhacirlerden olan Musab bin Umeyr cuma günü, cuma namazını kıldırdı».* Yani hadise Rasûlullah Medine'ye gelmezden önce olmuştur. Ve cemaatte oniki kişi vardır. Buhari bunun benzerini rivayet ediyor. Cuma kılmak da Rasûlullah'ın emriyle olmuştur. Darekutni, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Rasûl-ü Ekrem'e cuma kılma izni hicretten önce verildi». Fakat kılmadı Hz. Peygamber. Böylece Musab bin Umeyr'e şöyle yazdı: «Dikkat et. Yahudilerin Zebur'u açıkça okudukları güne! Siz de kadınlarınızı, çocuklarınızı toplayın. Güneş batıya doğru kaydığında, cuma günü iki rekât namaz kılmak suretiyle Allah'a yakınlaşın».*

Ravi diyor ki: Rasûlullah Medine'ye varıncaya kadar ilk cuma bu idi.

Esad bin Zürare'nin ilk defa cuma kılması meselesine gelince, bu haber şöyle tevil edilebilir: Esad, Hz. Peygamberin emri olmaksızın ilk defa kendiliğinden cuma namazını kıldırandır. Nitekim İbn Sirin'in haberi de buna delâlet eder. İbn'ul-Hemmam da bunu açıkça belirtiyor. Musab da Rasûlullah'ın emriyle ilk cumayı kıldırandır. Veya Musab, Medine'de kendiliğinden ilk cumayı kıldırandır, Es'ad da Medine'nin yakınında bulunan bir köyde ilk cumayı kıldırandır. Onlar *«Esad Medine'de ilk cumayı kıldırdı»* demekle köyün Medine'ye yakın olduğunu kastetmektedir.

İbn Hacer Askalani *«Esad emir, Musab da imam idi»* demek suretiyle ikisinin cumasının da aynı olduğunu söylemiştir.

Cuma'da icabet saati belli değildir. Bazıları *«İmam namaza girdiğinden namazdan çıkıncaya kadar o aynı zamandadır»* demişlerdir. Bazıları *«Güneş batıya kayınca»* şeklinde zamanı belirtmişlerdir. Bazıları da başka şekilde yorumlar getirmiştir. Fakat ecelin insan hayatı için belli olmadığı gibi, Kadir gecesinin gecelerin arasında belli olmadığı gibi bu icabet saati de cuma günü içinde belli değildir.

«Fes'av» sigası koşuşun değil, normal yürüyün anlamındadır. Nitekim *«sa'y»* normal yürümek mânâsında kullanılmıştır. Bu cuma gününün özelliklerindendir. Zira Kütübü Sitte'de Ebu Seleme' den şöyle rivayet ediliyor: *«Rasûlü Ekrem namaza başladığı zaman koşarak gelmeyin. Yürüyerek gelin. Sukûnet'ten ayrılmayın. Nerede yetişirseniz orada kılın. Yetişmediklerinizi de imamın selamından sonra kalkarak tamamlayın»* buyurmuştur. Allah'ın zikri'nden maksat hutbe ve namazdır veya sadece hutbedir. Ebu Hanife bu ayeti cuma hutbesinde mutlak zikrin kâfi geleceğine delil olarak göstermektedir. Uzatmak şart değildir. Hutbenin en azı te-

şehhüd kadar olmasıdır. Nitekim İmameyn bunu şart koşmuşlardır. Şafiilere göre namazdan önce iki hutbe okumak şarttır ve bunların farzları vardır: Hamd, salavat, vasiyyet, takva vasiyeti, bir ayet ve müminlere dua etmek.

CUMA NAMAZINI KİM KILDIRIR?

«Allah'ın zikrine gidin» ayetiyle cumanın farziyetine delil getirilmiştir. Sünnet ve icma ile de cumanın farziyeti sabit olmuştur. Hanefilere göre cuma namazının farziyeti öğle namazının farziyetinden daha kuvvetlidir. Onu inkâr eden (yani «cuma yoktur» diyen) bir kimse dinden çıkar. Cuma namazı farzı ayındır. Farzı kifaye olduğunu söyleyenlerin sözü şazzdır. Nevevi; Müslim ve Buhari'nin şartı üzerine *«Cuma her müslümana, cemaatla eda etmesi hak ve vacib olan bir ibadettir. Ancak dört sınıfa farz değildir: kölelere, kadınlara çocuklara ve hastalara»* demiştir. Cuma'da adedin şart olduğunda ittifak vardır. Kaşani *«Tek kişiyle de cuma olur»* demişse de onun sözü kabul edilmez. Fakat bu cuma kılanların kaç kişi olacağı hususunda ihtilâf vardır. Cuma, sahih görüşe göre, İmamın izni olmasa, imam bizzat katılmasa dahi sıhhatlidir. Ebu Hanife *«Cumanın şartı imam veya onun vekilinin kıldırmasıdır.»* diyor. Onun aleyhinde delil olarak şu rivayet öne sürülmüştür. El-Velid bin Ukbe (Küfe Valisi) bir gün geç geldi. İbn Mesud ondan izin almaksızın cuma namazını kıldırdı. Rivayet ediliyor ki Hz. Ali, Hz. Osman muhasarada iken cuma namazını kıldırmıştır. Hz. Osman'ın ona izin verdiğine dair herhangi bir nakil de yoktur.

Rivayete göre Said bin El-As, Medine valisi iken, Medine'den çıkmıştı. Ebu Musa ondan izin almaksızın cuma namazını kıldırdı.

İmam Malik *«Allah'ın yeryüzünde bazı farzları vardır ki on-*

lar zayi edilemez. İsterse orada bir vali bulunsun, isterse bulunmasın» demiştir.

Hutbe cumanın sahih olmasının şartıdır. Hutbesiz cuma olmaz. Bu cumhur ulemanın görüşüdür. Hutbe ayakta okunur. Zira Cenab-ı Hak *«Seni ayakta bıraktılar»* diyor Rasûl-ü Ekrem'e.

Alkame, Abdullah'a şöyle soruldu, diyor: *«Acaba Rasûl-ü Ekrem ayakta mı yoksa otururak mı hutbe okuyordu?»* Abdullah cevap olarak *«Seni ayakta bıraktılar, ayetini okumadın mı?»* diye sordu.

Ebu Hanife'ye göre hutbede ayakta olmak şart değildir. Otururak ilk hutbe okuyan kişi Muaviye'dir. Hz. Osman da ayakta hutbe okuyordu. İyice ihtiyarlayınca otururak okumaya başladı. Muaviye de ihtiyarladığı halde böyle yaptı.

11. ayetin tefsirinde Sahihi Müslim'de Cabir bin Abdullah'tan şu rivayet geliyor: *«Rasûl-ü Ekrem ayakta cuma günü hutbe okurken Şam'dan bir kervan geldi. Halk kervana doğru gitti. Rasûlullah ile on iki kişi kaldı. Ben de onların arasındaydım. İşte bu ayet o zaman indi»*. Diğer bir rivayette *«Ebubekir ve Ömer de onların arasındaydı»* denilmektedir. Kelbi *«Bu kervanın sahibi Dihye bin Halife el-Kelbi'ydi. Şam'dan kıtlık senesinde gıda maddeleri getirmişti. Buğday, un ve diğer maddeler vardı. Medine'nin pazarında Ahkâri Zeyd denilen bir yere kondu. Halka, geldiklerini ilan etmek için def çaldırdı. Oniki kişi müstesna, diğer halk çıkarak kervana doğru gitti»* diyor. Bazı rivayetlere göre Rasûl-ü Ekrem'in huzurunda onbir kişi kalmıştı. Kelbi diyor ki: *«Hz. Peygamber cuma hutbesini okuyordu. Rasûlullah ile beraber sekiz kişi kaldık»*. Bunu Esale, İbn Abbas'tan hikâye etmektedir.

Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu:

«Nefsimi elinde tutana yemin ederim, eğer onların hepsi çıksaydı Allah, vadiyi onların üzerine ateş dolduracaktı». Bunu Zemahşeri zikretmektedir.

Bir rivayette Rasûlullah ile beraber Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd bin Ebi Vakkas, Abdurrahman bin Avf, Ebu Ubeyde bin Cerrah, Said bin Zeyd, Bilal, Abdullah bin Mesud kaldılar. Başka bir rivayette Ammar bin Yasir'in de kaldığı zikredilmiştir.

RASÛLULLAH'IN İLK KILDIRDIĞI CUMA

Rasûlullah'ın mescidinde kılınan ilk cumadan sonra Bahreyn'in Cüvasi köyünde ikinci hutbe okundu ve ikinci cuma kılındı. Rasûlullah'ın ashabı önünde kıldırdığı ilk cuma hakkında siyer ve tarih ehli derler ki *«Rasûlullah muhacir olarak rebiulevvel ayının 12. gecesi pazartesi günü Beni Amr bin Avf'a Kuba'da misafir oldu. Perşembe gününe kadar orada kaldı. Onların mescidinin temelini atarak cuma günü Medine'ye doğru yola çıktı. Cuma namazı Beni Salim bin Avf kabilesinin vadisinde Rasûlullah'a yetişti. Onlar da orada bir mescid yapmışlardı. Hz. Peygamber de orada bir hutbe okudu ve cumayı kıldırdı. Ve bu hutbe Medine'de okunan ilk hutbedir. Hz. Peygamber bu hutbede şunları söyledi:*

«Hamd Allah'a mahsustur. Ona hamdediyor, ondan yardım bekliyordum. Ondan af talep ediyordum. Ondan hidayet istiyorum. Ona iman ediyorum. Onu inkâr etmiyorum. Onu inkâr edenlere düşmanlık yapıyorum. Şahitlik ederim ki ondan başka mabud yoktur. Birdir, ortağı yoktur. Şahitlik ederim ki Muhammed onun kulu ve Rasûlü'dür. Onu hidayet ve hak din ile gönderdi. Onu halkın dalalete saptığı, ilmin azaldığı, peygamberlerin gelmediği bir devrede onu mevize ve hikmetle gönderdi. Kıyamet yaklaştığı bir zamanda onu gönderdi. Ecelin yakınlığında gönderdi. Kim Allah'a itaat eder, Rasûlullah'a itaat ederse o doğruyu bulur. Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden ise helâk olmuş, ifrata kaçmış, uzak bir dalâlete saplanmıştır. Size Allah'ın takvasını tavsiye ediyorum. Çünkü o müslümanın müslüman kardeşine tavsiye edeceği, onu ahirete teşvik edeceği, ona Allah'ın takvasını emredeceği yönden en hayırlısıdır. Allah sizi kendisinden hangi hususlardan sakındırmış-

sa ondan sakının! Kesinlikle Allah'ın takvası Rabbinden korkarak ahiret emrinden istediğini doğru, Rabbinden yardımcı olarak gören bir kimse içindir. Kim kendisiyle Rabbi arasında olanı, Rabbinin emrinden gizli âleminde de açıkta da ıslah ederse, bunu yaparken de Allah'ın zatından başka bir hedefi yoksa, bu iş onun acil emrinde de ve ölümden sonraki âleminde de ona zikir ve zahire olur. Kişinin takdim ettiği ameline muhtaç olduğu bir anda. Bunun ötesinde başka ne varsa, kişi ister ki onunla kendisi arasında uzun bir zaman, uzun bir mesafe olsun. Allah sizi kendisinden sakındırır. Allah kullarına şefkat edicidir. Allah o zattır ki sözünü doğru söylemiştir, va'dini yerine getirmiştir. Orada herhangi bir yanlışlık bahis konusu değildir. Çünkü Cenab-ı Hak «Söz benim yanımda tebdil edilmez. Ben kullarıma zulmedici de değilim» diyor. Emrinizin acelesinde de gecikmeli olanında da, gizlide de açıkta da Allah'tan korkun. Çünkü Allah'tan korkan bir kimsenin hataları affedilir, ecri büyütülür. Kim Allah'tan korkarsa o büyük bir zafer elde etmiştir. Allah'ın takvası insanı Allah'ın öfkesinden korur. Cezasından muhafaza eder. Allah'ın takvası yüzleri bembeyaz kılar. Rabbi razı eder. Dereceyi yükseltir. O halde nasibinize yapışın. Allah hususunda herhangi bir şekilde ifrata kaçmayın. Allah size kitabını öğretti, yolunu size belirtti ki doğru olanları ve yalancıları bilsin. Allah size ihsan ettiği gibi ihsanda bulunun. Onun düşmanlarına düşmanlık yapın. Onun hakkında cihadın gereğini yapın. O sizi seçmiş ve size müslüman ismini vermiştir ki helâk olan delilden ötürü helâk olsun, diri kalan da delilden ötürü diri kalsın. Günahtan dönüş, ibadete yöneliş ancak Allah'ın ihsanıyla olur. Allah'ı çokça anın ölümden sonraki zaman için çalışın. Çünkü kişinin kendisiyle Allah arasındaki durumunu ıslah etmesi, onunla insanlar arasındaki durumları ıslaha kâfidir. Bunun nedeni şudur: Cenab-ı Hak halkı mülk edinir, fakat onlar Allah'ı mülk edinemezler. Allah en yücedir. Günahtan dönüş, kuvvete yöneliş ancak yüce ve büyük olan Allah'ın kudretiyle olur.»

CUMA SURESİ'NİN SONU

MÜNAFİKÛN SÛRESİ

Sûre: 63

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ اتَّخَذُوا
أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ
فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا
تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ
عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Rasûlüm!) Münafıklar sana geldiklerinde «Şahidlik ederiz ki sen Allah'ın peygamberisin» dediler. Allah da bilir ki sen elbette onun peygamberisin. Allah o münafıkların yalancı olduklarına şahidlik eder!

2 — Onlar yeminlerini kalkan edinerek (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyarlar. Yaptıkları işler gerçekten ne kötüdür!

3 — Bunun nedeni şudur: Onlar önce iman edip sonra inkâr ettiler. Bu yüzden kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar.

4 — (Ey Rasûlüm!) Onları gördüğün zaman kalıpları (dış görünüşleri) hoşuna gider. Konuştuklarında sözlerini dinlersin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kütüklerdir. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar. Onlar düşmandır. Onlardan sakın. Allah onların canını alsın. Nasıl olup da döndürülüyorlar!

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 11 ayettir.

(1-4) *(Ey Rasûlüm!) Münafıklar sana geldiklerinde...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu surede münafıkların bahsi geçtiği için, sure bu ismi almıştır. Sure Medeni'dir. Ayetlerinin adedi 11, kelimeleri 180, harfleri 776'dır.

*«Münafıkların Rasûlullah'a gelmesi»*nden maksat onun meclisinde hazır bulunmalarıdır. Münafıklardan Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları kastedilmektedir.

«Münafıklar yalan yeminlerini kalkan yapmaktadırlar», yani öldürülmekten, esir edilmek veya başka cezalardan kurtulmak hususunda yalan yeminlerini kalkan olarak kullanmaktadırlar.

Bu ayetlerin sebebi nüzulü hakkında Sahihi Buhari'de Zeyd bin Erkam'dan şöyle bir rivayet gelmiştir:

«Rasûlullah ile beraber bir gazadaydık. Abdullah bin Ubey bin Selül'ün «Rasûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin. Onlara mal vermeyin ki onun etrafından dönsünler. Eğer biz onun yanından dönüş yaparsak kesinlikle aziz olan, Medine'den zelil olanı çıkaracaktır» diyordu. Ben, münafık Abdullah bin Übey'in bu söz-

lerini amcama zikrettim. O da bunları Rasûlullah'a söyledi. Rasûlullah beni çağırdı. Onları Rasûlullah'a tekrarladım. O da Abdullah bin Ubey ve arkadaşlarını huzuruna çağırdı. Söylemediklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah onu tasdik, beni tekzib etti. Bana hiçbir zaman dokunmayan bir felaket, bir üzüntü dokundu. Evde oturuyordum. Amcam bana «Senin maksadın Rasûlullah seni yalanlasın ve senden buğzetsin idi» dediğinde bu ayetler nazil oldu. Rasûlullah bana haber gönderdi ve ayetleri okuduktan sonra «Allah seni tasdik etti ya Zeyd» dedi.

«Onların iman etmeleri» şehadet kelimesini söylemeleridir. *«Sonra kâfir olmaları»*ndan maksat küfürlerinin ortaya çıkmasıdır. Ve Cenab-ı Hak onların şu sözünü Rasûlullah'a haber verdi: *«Eğer Muhammed'in söyledikleri haksa biz eşşekler olalım».*

Ayrıca Tebük Gazvesi'nde *«Bu kişi Kisra ve Kayser'in saraylarının kendisine açılacağını mı sanıyor? Bu uzak bir şeydir»* demişlerdi

«Allah onların kalbi üzerine mühür vurdu. Böylece onlar küfür üzerinde öldüler. Onlar hiçbir zaman imanın hakikatini anlayamadılar».

«Onları gördüğünde cisimleri hoşuna gider. Söyleseler sözlerini dinlersin».

Abdullah bin Ubey iri yarı bir insandı. Azaları düzgün, yüzü parlaktı. Fasih konuşuyordu. Rasûlullah'ın huzuruna kendisi gibi olan Cedd bin Kays, Muattip bin Kuşeyr gibileriyle geliyordu. Onların da manzaraları ve fesahatları böyleydi. Cenab-ı Hak bu ayette onları duvara dayanmış ve içi çürümüş bir kütüğe benzetmektedir. Onlar akıllarını çalıştırmayan, ruhsuz cisimlerdir adeta..

«Her bağırtıyı aleyhlerinde sanıyorlar»; yani orduda bir hay-

van ürkerek kaçsa veya kaybolsa, onun için bağırılan her sayhayı kendi aleyhlerinde söylenir zannederler. Çünkü kalplerinde korku vardır. Veya mescidde dinledikleri her sayhanın aleyhlerinde olduğu kanaatindedirler. Ve zannederlerdi ki Rasûlullah o sayha ile kendilerinin öldürülmesini emretmiştir. Daimi bir şekilde Allah'ın haklarında kanlarını ve mallarını helâl kılacak bir emir indireceğinden korkuyorlardı.

«*Onlar düşmandırlar*», yani düşmanlık hususunda zirveye çıkmışlardı. Çünkü düşmanların en düşmanı yüze karşı sırıtıp, sana karşı kin ve buğzunu içinde saklayan düşmandır.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُوْلُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُءُوْسَهُمْ وَرَاَيْتَهُمْ
يَصُدُّوْنَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ۝٥ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ اَمْ لَمْ
تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ لَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفٰسِقِيْنَ ۝٦ هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ
اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ؕ وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝٧ يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَاۤ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ
الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ؕ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ
وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٨ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ
اَمْوَالُكُمْ وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝٩ وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ
قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَاۤ اَخَّرْتَنِيْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ
قَرِيْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١٠ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ
اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ؕ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝١١

سُوْرَةُ التَّغَابُنِ مَدَنِيَّةٌ وَّهِيَ ثَمَانِيْ عَشْرَةَ اٰيَةً

5 — Onlara «Gelin de Allah Rasûlü sizin için mağfiret di lesin» denildiğinde başlarını çevirirler ve sen onların büyüklül taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

6 — (Ey Rasûlüm) onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de birdir. Allah onları, hiçbir zaman bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, yoldan çıkmış bir kavmi doğru yola iletmez.

7 — Onlar; «Allah'ın Rasûlü'nün yanında bulunanlara hiçbir infakta bulunmayın ki sonunda dağılıp gitsinler» derler. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bu durumu) kavramıyorlar.

8 — Diyorlar ki: «Andolsun, eğer Medine'ye dönersek daha üstün olan daha alçak olanı oradan muhakkak çıkaracaktır». Üstünlük sadece Allah'a, Rasûlü'ne ve müminlere mahsustur. Fakat münafıklar (bu durumu) bilmezler.

9 — Ey iman edenler! Sakın mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın! Kim bunu yaparsa onlar hüsrana uğrayanların tâ kendileridir.

10 — Birinize ölüm gelip de, «Ey Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar erteleseydin de sadaka verip iyilerden olsaydım» demesinden önce size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın!

11 — Allah eceli geldiğinde hiçbir nefsi geri bırakmaz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

(5-11) *«Onlara, gelin de Allah Rasûlü sizin için...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Beşinci ayet nazil olduğu zaman onların sıfatlarını gözlerinin önüne serdi. Bunun üzerine aşiretleri onlara giderek *«Siz nifakla rezil oldunuz. Rasûlullah'a vararak nifaktan tevbe edin. Rasûlullah'a, sizin için af talebinde bulunması için yalvarın»* teklifinde bulundular. Onlar ise başlarını istihza kabilinden salladılar. (İbn Abbas).

Abdullah bin Übey *«Medine'ye döndüğümüzde en aziz olanımız Medine'den en zelili çıkaracaktır»* sözünü söyledikten sonra Medine'ye döndü. Birkaç gün sonra da Cenab-ı Hak ruhunu kabzetti. Rasûl-ü Ekrem onun için af talebinde bulundu ve iç gömleğini ona giydirdi. Bunun üzerine *«Onlar öyle kimselerdir ki Allah'ın elçisinin yanında bulunan... ayeti celilesi indi.»*

Onlar sanırlardı ki aziz olmak mal ve etbaın çokluğu iledir. Cenab-ı Hak yüceliğin ve kuvvetin Allah'a ait olduğunu beyan etmek suretiyle onların bu zanlarının yanlış olduğunu ortaya koymuştur.

«Allah'ın aziz olması» zatidir. Peygamberin aziz olması ise peygamberlikledir. Müminlerin aziz olması ise iman vasıtasıyladır. Birçok senedle şu rivayet gelmiştir:

Abdullah bin Ubey bin Selül'ün Abdullah isimli oğlu sağlam bir müslümandı. Medine'ye girecekleri zaman kılıcını çekerek babasına: *«Allah'a yemin ederim! Sen Muhammed en azizdir, ben en zelilim demedikçe kılıcımı kınına sokmayacağım (seni öldüreceğim)»* dedi. Abdullah bin Ubey mecburen *«Muhammed en azizdir, ben en zelilim»* dedi.

«La Tulhikum» ibaresi sizi meşgul etmesin demektir. Allah'ın zikrinden maksat, namaz ve diğer ibadetlerdir. Yani mutlak ibadetler mânâsına gelmiştir. Hasan Basri'den gelen bir rivayete göre Allah'ın zikrinden maksat bütün farz ibadetlerdir. Dahhak ve Ata *«Bu ayette zikir, farz olan namaz demektir»* demişlerdir. El Kelbi *«Rasûlullah ile cihad etmek mânâsınadır»* demiştir. Fakat bazıları da *«Kur'an mânâsınadır»* demişlerdir. Fakat umumi olup, bütün bunları kapsaması daha makbuldur.

Keşşaf *«Mal ve evlatlardan dünya kastedilmektedir»* demiştir. Dünya için mal ve evlad tabirinin kullanılması dünya metaı arasında en fazla istenildiklerinden ileri gelmektedir.

*«Ölümün gelmesi»*nden maksat, ölümün emareleri, mukaddimeleridir. Binaenaleyh ayette muzafın takdiri vardır.

«Levla» kelimesi *«Hella»* kelimesinin mânâsını ifade eder ve istifham harfi olur veya La fazladır, lev, temenni ifade eder.

MÜNAFIKIN TARİFİ

Huzeyfe bin Yeman'dan münafıkın kim olduğu sorulmuş, cevap olarak *«İslâm ile vasıflandırılan fakat onunla amel etmeyen kimsedir»* demiştir. Bu kimse bugün, Rasûlullah'ın dönemindeki münafıklardan daha zararlıdır. Çünkü onlar münafıklıklarını gizlerlerdi. Bugünkü münafıklar ise bunu açığa vuruyorlar.

Buhari ve Müsim'de Ebu Hüreyre'den gelen bir hadiste *«Münafıkın alameti üç şeydir: Konuştuğunda yalan söyler. Va'dda bulunduğunda buna muhalefet eder. Emin sayıldığında hainlik yapar»* buyurulmuştur.

Allah'ın Rasûlü *«Mümin konuştuğu zaman doğru söyler, söz verdiği zaman yerine getirir, emin sayıldığı zaman meseleyi tamamen emniyet içerisinde neticeye götürür»* buyurmuştur.

MÜNAFİKUN SURESİ'NİN SONU

TAGABÛN SÛRESİ

Sûre: 64

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۖ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۖ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ۭ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٤﴾
اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالُوْٓا اَبَشَرٌ يَّهْدُوْنَنَا ڭ فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى
اللّٰهُ ۭ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ۭ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ
لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۭ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿٧﴾ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ
﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ۭ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۭ وَمَنْ يُّؤْمِنْ
بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٩﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. Mülk Allah'ındır. Hamd Allah'ındır. O herşeye kâdirdir.

2 — (Ey insanlar) sizi O (Allah) yarattı. Kiminiz kâfirdir, kiminiz mümin. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

3 — Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi güzel yaptı. Dönüş O'nadır.

4 — Allah göklerde ve yerde olan herşeyi bilir. Sizin bütün gizlediklerinizi de, aşikâr yaptıklarınızı da bilir. Allah bütün kalplerde olanı bilendir.

5 — Önceden inkâr edenlerin haberi size gelmedi mi? Onlar işlerinin vebalini tattılar ve onlar için acı bir azap vardır.

6 — O azabın sebebi şudur: Onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat onlar «Bir insan mı bize doğru yolu gösterecekmiş?» diyerek, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir. Hamde layıktır.

7 — İnkâr edenler kesinlikle diriltilmeyeceklerini sandılar. (Ey Rasûlüm!) De ki: «Hayır! Rabbimin hakkı için mutlaka diriltileceksiniz. Sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır».

8 — O halde Allah'a ve Rasûlü'ne ve indirmekte olduğumuz Nur'a iman edin! Allah yapmakta olduklarınızı haber alandır!

9 — Sizi toplanma günü için bir araya toplayacağı günü hatırlayın. İşte bu aldanma günüdür! Kim Allah'a iman eder ve salih bir amelde bulunursa, Allah onun kötülüklerini örter ve onu altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Onlar orada ebedi kalırlar. İşte büyük kurtuluş budur!

(1-9) *«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 18 ayettir.

Bu sure ekser ulema'ya göre Medenî'dir. İbn Abbas ve Ata bin Yesar'dan gelen bir rivayete göre Mekkî'dir. Ancak sonundaki 14-18. ayetler Medine Dönemi'nde nazil olmuştur.

Ayetlerin adedi ihtilafsız olarak 19, kelimeleri 421, harfleri ise 1070'dir. Bu sure 9. ayette gelen ve aldanma demek olan «Teğâbun» kelimesinden ismini almıştır.

«Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih ederler», yani bütün mahlûkat Cenab-ı Hak'kı zatı kibriyasına uygun olmayan nakısalardan tenzih eder! Bunu kimi dilleriyle kimi de varlıklarıyla yaparlar.

Mülk ve hamd ancak Allah'ındır. Çünkü her şeyi meydana getiren O, devam ettiren O'dur. Nimetlerin asılları da dalları da ondan gelmektedir. O'ndan başkasının mülkü ise Cenab-ı Hak'kın onları mülke musallat kılmasıyla olur. Başkasına hamdetmek ise Allah'ın nimetinin onun eliyle insanlara ulaştırılmasından ileri gelir. Hakikatte bu hamd ve bu mülk Allah'ın, sureten başkasınındır.

«O sizi yarattı» cümlesi Allah'ın kudretinin bir kısmının açıklamasıdır. Yani dilediği şekilde sizi varetti. Bazınız kâfir, bazınız mümin olarak yaratıldınız.

Evet, küfür ve iman yaradılışın zımnında vardırlar. Sahih haberlerle teyid edilen mânâ budur.

Ayette önce *«Bazınız kâfir»*, sonra da *«bazınız mümin»* denilmesi insanların çoğunun kâfir olmasındandır. Yani küfür sıfatı daha galibtir.

Bazılarına göre ayetin yorumu şöyledir: Allah o zattır ki sizi çok mazbut bir şekilde yaratmıştır. Yaradılış ilmin ve amelin tamamını derlemektedir. Bununla beraber sizin içinizden bazıları küfrü seçer, onu kesbetmiş olur. Hilkatinin, yaradılışının tam tersini yapar. Bazıları da imanı seçer, onu kesbeder. Hilkatin tam istediği şekilde yürümüş olur. Hepinizin boynunda vacib olan şudur: İmanı seçmeniz ve var olmanın nimetine karşı da şükretmeniz. Siz bunu tamamen yapabilecek haldeyken yapmadınız. Aksine şubelere, fırka ve gruplara ayrıldınız.

Ayetin bu yorumu Zemahşeri'nin de tercih ettiği bir yorumdur. Ancak Zemahşeri kâfir kelimesini *«gelecekte küfrü getiren, küfürle amel eden, mümin kelimesini de gelecekte imana gelen ve imanı işleyen kişi»* şeklinde yorumlamıştır. Çünkü onun *«mahlûkları kendi fiillerinin halikidir»* şeklindeki mezhebi bunu iktiza etmektedir.

Bu ayeti takip eden diğer ayetler küfürden ötürü tehdid mânâsını taşımaktadırlar. Halik'a isyan etmeyi inkâr etmektedirler. Nankörlük yapmamayı tavsiye etmektedirler.

Beşinci ayetteki hitap Mekke kâfirlerinedir. Daha önce küfre

kayanlardan maksat, Nuh, Hud, Salih kavimleri gibi geçmiş ümmetler ve küfürde ısrar eden ümmetlerdir.

«Vebal» kelimesi zarar demektir. Onlar emirlerinin vebalini; yani dünyadaki küfürlerinin zararını mühletsiz olarak tattılar. Vebalin esas mânâsı ağırlıktır, şiddettir. Meselâ şiddetli gelen yağmura *«vabil»* denilir. Zarar için kullanılmıştır. Çünkü zarar insanın boynuna manevi bir ağırlıktır.

Cenab-ı Hak küfür yerine emir kelimesini kullanmıştır ki korkunç bir emir ve büyük bir suça işaret etsin.

«Bir beşer mi bizi hidayet edecek, dediler»; yani sözü geçen Nuh, Lut ve Salih'in kavmi gibi tüm kavimler, hepsi peygamberleri hakkında böyle dediler. Onlar mucize getirdikleri halde, bir beşer mi bizi hidayet edecektir, diye inkâr ettiler veya nasıl olur da bir beşer bizi hidayet eder, demişlerdir.

«Zeame» fiili ilim iddiası mânâsını ifade eden *«Zaam»* kelimesinden gelmektedir. Bu tabir çoğu kez bâtıl bir iddia için kullanılır. İbn Ömer ve İbn Şureyh *«Bu zaam yalanın künyesidir»* demişlerdir. Zaam'ın yalanın bineği olduğu hususu şöhret bulmuştur.

«Onlar ölümden sonra haşre gönderilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: Gönderileceksiniz. Rabbime yemin ederim, gönderileceksiniz».

«Tunebbeunne» fiili hesaba çekileceksiniz ve amellerinize karşılık ceza göreceksiniz demektir. Çünkü sizi yeniden yaratmak ve sizden hesap sormak Allah'a gayet kolaydır. Çüknü Allah'ın kudreti tamdır, her şeye kâdirdir.

*«Allah'ın indirdiği nur»*dan maksat Kur'an'dır. Çünkü Kur'an mucize olmak hasebiyle kendi nefsini apaçık bir şekilde arzetmek-

te ve başkasını da aydınlatmaktadır. Işık da böyledir. Cenab-ı Hak *«O nur ki biz onu indirdik»* tarzında bir ifade kullanması Kur'an'ın emrine vermiş olduğu hidayetten ileri geliyor. Tazim nunu burada Kur'an'ın muazzam bir olay olduğunu ifade etmek içindir.

9. ayetin başındaki *«Yevme»* kelimesi daha önce geçen *«Tunebbeunne»* fiilinin mefuludur. Aynı ayet içindeki *«Li yevm'il-cem'i»* ibaresinin başındaki lam talil içindir. Yani o günde hesabın olmasından dolayı sizi o günde derleyecektir! Bazıları *«Fi mânâsı ifade eder»* demişlerdir. Bugünde geçmiş ve gelecek insanlar toplandığı için bugüne *«Toplama Günü»* denilmiştir. Bazıları *«Melekler, insanlar ve cinler o günde biraraya geldikleri için cemi günü denilmiştir»* demişlerdir.

«Teğabun» kelimesi *«Kavm ticarette zarar etti»* terkibinden alınmıştır. Bazı insanlar diğerlerini zarara uğratırken de kâr ederler. Bu ayet şakiler ile adeta alay etme mânâsını ifade ediyor. Çünkü onların cehenneme inişleri herhangi bir zarar değildir. Cenab-ı Hak bugüne *«Tegâbun Günü»* demiştir. Oysa insanlar çok zaman zarar ederler. Bundan anlaşılıyor ki hakiki zarar ve kâr bu gündedir. Dünyadaki işlerde olan kâr ve zarar hakiki değildir.

Bazı müfessirler, *«Teğâbün Günü»* Kıyamet Günüdür. Çünkü o gün alışverişteki kâr ve zarar ortaya çıkar; demişlerdir.

Böylece anlaşılıyor ki onlar terketmiş oldukları ticaret ve elde ettikleri hususunda zarara uğramışlardır.

9. ve 10. ayetler saidler ve şakilerin mertebelerini kapsamalarından dolayı adeta Teğâbun'un bir açıklaması ve tefsiridirler. Ancak teğabun kelimesinin iki grubun karşılıklı olarak kâr ve zarar etmesi mânâsında müteala edilmesi halinde böyledir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ
اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ
فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى
اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ
أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن
تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾
إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا
خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾
إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ
وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

سُورَةُ الطَّلَاقِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ اثْنَتَا عَشْرَةَ آيَةً

10 — İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlar(a gelince), onlar da ateş halkıdır. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası!

11 — Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a inanırsa Allah onun kalbini doğruya götürür. Allah herşeyi bilendir.

12 — Allah'a itaat edin. Peygambere itaat edin. Eğer (itaattan) yüz çevirirseniz peygamberimize düşen, sadece açık bir tebliğdir.

13 — Allah o zattır ki kendisinden başka bir mabud yoktur. Müminler ancak Allah'a tevekkül etsinler.

14 — Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır. Onlardan sakının. Eğer onları affeder, kusurlarından vazgeçerseniz muhakkak ki Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

15 — Mallarınız ve evlatlarınız ancak bir fitne (deneme)dir. Allah'ın katında ise büyük bir ecir vardır.

16 — Öyle ise gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakının. Dinleyin, itaat edin. Nefisleriniz için hayrı infak edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

17 — Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah çokça karşılık verendir, Halim'dir.

18 — Gizliyi de açığı da bilendir. O yegâne galib ve her hükmünde hikmet sahibi olandır.

(10-18) *«İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlar (a gelince)...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Musibet'ten maksat, nefsi, malı, çocuğu, sözü veya fiilinde kulun hoşuna gitmeyen bir durumun belirmesi demektir. Veya kimseye Allah'ın izni dışında dünyanın felaketlerinden biri isabet etmez! *«İzin»* burada irade ve imkân verme mânâsınadır. Sanki musibet bizatihi kula yönelmiştir ve Allah'ın iradesine bağlanmış ve onun imkân vermesine eklenmiştir. Mümkündür ki musibetten şer hadisesi kastedilmiş olsun. Fakat hayr hadisesi kastedilirse o vakit kelime yağmur mânâsına gelen *«sevb»* kökünden gelir.

«Kim Allah'a iman ederse»; yani kim Allah'ı tasdik ederse ve Allah'ın izni olmadan herhangi bir musibetin kendisine isabet etmeyeceğini bilirse, Allah onun kalbini sabır ve rıza için hidayet eder. Veya onun kalbini iman üzerinde sabit kılar.

Ebu Osman el-Cizi *«Bu ayetin mânâsı, kimin imanı sıhhatli ve doğru ise Allah onun kalbini sünneti seniyyeye tabi olmaya muvaffak kılar»* der.

MÜMİNE HANGİ AİLE EFRADI DÜŞMANDIR?

«Ey iman edenler! Hanımlarınız ve çocuklarınızdan bazıları

size düşmandırlar», yani hanımlarınızdan bazıları size düşmanlık yaparlar. Size hasım olur, sizin üzerinize daima şerri çekerler. Evlatlarınızdan bazıları da size düşmanlık yaparlar, size karşı gelirler, size eziyet verirler. Onlardan sakının. Bu cümledeki zamir düşmanın veya kadınların ve evlatların tamamına racidir. Yani siz onların içinde düşmanınız olduğunu bildiğiniz için hepsinden sakınmalısınız. Çünkü onların tehlike ve şerlerinden emin değilsiniz. Onların düşmanlıklarını gördükten sonra onları affederseniz, o düşmanlığa düşmanlıkla karşı gelmezseniz, kesinlikle Allah günahlarınızı affeder ve bağışlar.

Deniliyor ki: Bazı sahabiler Mekke'den hicret etmeyi irade ettiler. Hanım ve evlatları ise onları bu azimlerinden vazgeçirdi. Ve *«Siz gidiyorsunuz, bizi zayi ediyorsunuz»* dediler. Onlar da hanımları ve evlatları için şefkât gösterdiler, gitmediler. Bilahare hicret edip de, daha önce hicret edenlerin dinde alim olduklarını gördüklerinde hanımlarına ve çocuklarına eziyet yapmak istediler. Böylece Cenab-ı Hak affetmeyi onlara güzel gösterdi.

Bazı müfessirler de şöyle derler: *«Hanımları ve evlatları onlara: «Nereye gidiyorsunuz? Memleketinizi, aşiretinizi, mallarınızı nasıl terkediyorsunuz?»* dediler. Onlar da hanımlarının ve evlatlarının bu sözlerine öfkelendiler ve *«Eğer Allah bizi hicret yurdunda bir araya getirirse size herhangi bir hayrımız dokunmayacaktır»* dediler. Hiçret ettiklerinde böyle diyenlere hayr vermemeye kalkıştılar. Cenab-ı Hak onları affetme hususunda teşvik buyurdu. Eski iyiliklerini yine yapmaya teşvik etti.

«Fitne» kelimesi bela ve mihnet demektir. Çünkü mal ve evlat kişiyi cezaya sokarlar. Onlardan daha büyük bir fitne, bir deneme yoktur. *«Büyük ecir ise Allah katındadır»*.

Hadisi şerifte şöyle varid olmuştur: *«Kişi Kıyamet Günü'nde*

getirilir ve ona denilir ki: Onun aile efradı, kendisinin hasenatını yemişlerdir».

Selefin bazılarından şöyle rivayet edilmiştir: *«Aile efradı ibadetlerin güve kurdudur».*

«Gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı ittikada bulunun». Size vaaz olarak indirileni dinleyin. Size emredilene itaat edin, yasaklardan kaçının. Size hangi yerlere nafaka vermek vacip ise malınızı oralara infak edin. Nefisleriniz için hayırlısını, yararlısını yapın. O zaman size bire karşı on, yediyüz ve Allah'ın dilediği kadar katmerli sevaplar yazılır. Kim nefsinin şuhhundan korunursa işte onlar felaha kavuşanlardır, bütün maksatlarını elde edenlerdir.

«Şuh» kelimesi harislikle beraber olan cimriliktir.

ALLAH'A BORÇ VERMENİN MANASI

«Eğer Allah'a borç verirseniz» ifadesinden maksat, Allah'ın tayin ettiği noktalara malınızı sarfederseniz, demektir.

Karzı hasen ihlasla ve isteyerek verilen borç demektir. *«Allah sizin için onu katmerleştirecektir»;* yani bire karşı on verecek, yediyüze ve daha fazlasına kadar artıracaktır. Yani infakın yüzü suyu hürmetine sizden sadır olan birtakım günahları affedecektir.

«Allah şekürdür», yani az bir fiata karşı çok ücret verir. Günahların çokluğu ile beraber cezayı hemen tatbik etmez. O halimdir. Hem gaybın hem de şehadetin bilicisidir. O'na hiçbir şey gizli değildir. Hem aziz, hem de hakimdir. Yani kudretin ve hikmetin doruğundadır. Sonsuz kudret ve sonsuz hikmete sahiptir.

Bu ayeti celile Allah yolunda infakı teşvik eden ayetlerdendir.

Fakat bu infak hususunda ihtilaf vardır. Bazıları *«Farz olan zekât gibi farz olan infak kastedilmektedir burada»* diyor. Bazıları da mendub olan, sünnet olan infakın kastedildiği fikrindedir. Bazıları ise ayetin iki grubu da kapsamakta olduğunu söylemişlerdir. Allah hakikati daha iyi bilir. (1)

TEĞÂBUN SURESİNİN SONU

(1) Zemahşeri, Keşşaf, cilt: 6, sh: 122
Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 28, sh: 128

TALAK SÛRESİ

Sûre: 65

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ
وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ ۚ لَا تُخْرِجُوْهُنَّ مِنْۢ بُيُوْتِهِنَّ
وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُوْدُ
اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۚ لَا تَدْرِيْ لَعَلَّ
اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿١﴾ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ
بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ وَّاَشْهِدُوْا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنْكُمْ
وَاَقِيْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ۚ ذٰلِكُمْ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَّيَرْزُقْهُ
مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۚ اِنَّ اللّٰهَ
بَالِغُ اَمْرِهٖ ۚ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَالّٰٓـِٔيْ يَئِسْنَ
مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ
اَشْهُرٍ ۙ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ۚ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ
حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ
اَنْزَلَهٗٓ اِلَيْكُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗٓ اَجْرًا ﴿٥﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları temizlenme vakitlerinde boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki açık bir edebsizlik etmiş olsunlar. Bu hükümler Allah'ın hududlarıdır. Kim Allah'ın hududunu aşarsa kendisine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki Allah onun arkasından bir iş çıkarır.

2 — Sonra iddetlerinin sonuna yaklaştıkları zaman onları güzellikle tutun veya güzellikle onlardan ayrılın. İçinizden iki adil kimseyi şahid tutun. Şahidliği Allah için eda edin. Böylece Allah ve Ahiret Günü'ne iman edenlere öğüt verilir. Allah'a karşı vazifesine dikkat edene, Allah (onu sıkıntılarından) kurtaracak bir yol kılar.

3 — Ve ona ummadığı yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse (güvenirse) Allah ona kâfidir. Kuşkusuz ki Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir.

4 — (Ey müminler) kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri konusunda şüpheye düşerseniz (bilmiş olun ki) onların iddeti üç aydır. Gebe olanların iddeti doğumları ile tamamlanır. Allah, (emrine karşı gelmekten) sakınan kimseye, işinde kolaylık verir.

5 — İşte bu (açıklanan hükümler) Allah'ın emridir. Onu size indirdi. Kim Allah'tan korkarsa, Allah onun günahlarını örter ve onun sevabını büyütür.

(1-5) *«Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 12 ayettir.

Bu sure aynı zamanda en-Nisa, el-Kusra ismini almaktadır. Buhari'nin rivayetine göre bu ismi sureye İbn Mesud vermiştir. Fakat Davudî bu ismi reddetmekte ve şöyle demektedir: *«Kusra kelimesinin hıfzedildiğini tahmin etmiyorum. Kur'an surelerinin herhangi birisine «kusra-en kısa, suğra-en küçük» denilmez».*

İbn Hacer, Davudi'nin aleyhinde şöyle demektedir: *«Senedsiz sabit olan hadisleri reddetmektir, böyle bir red keyfidir. Kısalık ve uzunluk nisbi bir emirdir. Yani şeref bakımından en kısa demek değildir. Diğer en-Nisa Suresi'ne nisbet edilirse kısadır.»*

Buhari, Zeyd bin Sabit'ten bu sahabinin A'raf Suresi için *«en uzunların uzunu»* tabirini kullandığını rivayet ediyor.

Talak Suresi ittifakla Medeni'dir. Ayetlerinin adedinde ihtilâf vardır. Basralıların sayımına göre 11, diğer sayımlara göre 12'dir. Kelimeleri 147, harfleri 1070'dir.

Bu isim surenin «*talak*»dan bahseden birinci ve yedinci ayetlerinden alınmıştır.

«*Ey Nebi! Kadınları boşadığınız zaman...*» ifadesiyle Rasûlullah'a hitabedilmektedir. Onu tazim etmek için Cenab-ı Hak bir cemaata yapılan hitap şeklini kullanmıştır. İbn Mace'nin Sünen'inde Said bin Cübeyr'den, İbn Abbas'tan, Hz. Ömer'den Rasûlullah'ın Hafsa validemizi boşadığı, sonra tekrar nikâhladığı hadisini nakletmektedir. Katade, Enes'ten şöyle rivayet ediyor: «*Hz. Peygamber, eşi Hafsa'yı boşadı. Hafsa aile efradına, babasının evine gitti. Cenab-ı Hak bu ayeti indirdikten sonra Rasûl-ü Ekrem'e, «Hafsa'ya müracaatla onu tekrar nikâhının altına al. Çünkü o çokça Allah'a ibadet eder, bütün günler oruçludur. O cennette senin hanımlarından olsun»* denildi. Bu rivayeti Maverdi, Kuşeyri ve Salebi nakletmektedir.

Hafsa'nın çıkıp aile efradının yanına gitmesi hususunda «*Onları evlerinden çıkarmayın*» ayeti inmiştir. Kelbi «*Bu ayetin sebebi nüzulü şudur: Rasûlullah, Hafsa'ya kızmıştı. Çünkü ona bir hadiseyi gizlice söylemiş, o da bunu Hz. Aişe'ye açıklamıştı. Peygamber de onu bir talakla boşamıştı. İşte bunun üzerine bu ayet indi*» der.

Süddi «*Bu ayet Abdullah bin Ömer hakkında nazil olmuştur. Bu zat hayız halinde olan hanımını bir talakla boşamıştı. Rasûl-ü Ekrem O'na: «Hanımını nikâhın altına al. Bir temizlik vakti görsün ve hayz görsün, sonra tekrar temizlik vakti görsün. Eğer onu boşamak istiyorsan, o temizlik vaktine girdiğinde, kendisiyle temas etmezden önce boşa!» dedi. İşte Cenab-ı Hak'kın emrettiği iddet budur*» demiştir.

Deniliyor ki: Sahabilerden Abdullah bin Ömer gibi, bir grup,

(Abdullah ibn Amr bin As, Amr bin Said bin As, Utbe bin Ğazvan) hanımlarını boşamışlardı. Bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur.

Salebi, İbn Ömer'den şu hadisi rivayet ediyor: «*Allah'ın Rasûlü «Kesinlikle helalin en mebğuzu Allah katında boşanmadır» buyurmuştur.*»

Hz. Ali, Rasûl-ü Ekrem'den şöyle rivayet ediyor: «*Evlenin. Boşanmayın. Boşanmadan Allah'ın arşı sallanır*».

Kadın hayızdan temizlenmiş bir halde iken ve kocasıyla cinsi ilişki kurmazdan önce, kocası hanımını boşarsa, boşaması geçerlidir ve sünnete uymuş olur. Eğer hayızlı iken boşarsa talak geçerlidir, fakat sünnete muhalif hareket etmiş olur.

Said bin Museyyeb başka bir rivayette «*Kadını hayızlı halde iken boşama boşama değildir. Çünkü sünnete muhaliftir. Şia da bu görüştedir*» demiştir.

Abdullah bin Mesud «*Sünnete uygun olan talak, her temizlik vaktinde kadını bir talak ile boşamaktır. En son boşama ile Allah'ın emrettiği iddet bitmiş olur*» diyor.

İmam Şafii'ye göre sünnete uygun olan talak, özellikle her temizlik vaktinde boşamaktır. Eğer tek temizlik vaktinde üç talakla boşarsa talak bid'i olmaz.

Ebu Hanife «*Sünnete uygun olan talak her tuhurda (her temizlik müddetinde) boşamaktır*» der. İmam Malik «*Sünnet talakı yedi şartı birarada bulunduran talaktır: Kadını bir talakla boşayacaktır. Kadın hayız görenlerden olacaktır. Boşandığı anda hayızda olmayacaktır. Boşandığı anda temizlik müddetince kendisiyle cinsi ilişki kurulmamış olacaktır. Daha önce hayızda boşanmamış olacaktır. Bunun arkasından gelen tuhurda herhangi bir boşanma*

olmayacaktır. Boşanma karşılıksız olacaktır. İbn Ömer'in bahsi geçen hadisinden bu anlaşılmaktadır» demiştir.

Şabi'ye göre erkek, hanımıyla cinsi ilişkide bulunduğu bir temizlik müddeti içinde hanımını boşayabilir. İmam Şafii *«Üç talakı birden yapmakta herhangi bir beis yoktur. Talakların sayısında sünnetle bidatı bilmiyorum»* diyor. Bu mübahtır. İmam Malik'e göre, *«Sünnet, talakda sayı ile vakti gözetmektedir»*. Ebu Hanife tefrik ile vakti gözetmektedir. İmam Şafii ise sadece vakti gözetmektedir. Yani İmam Malik'e göre temiz olduğu zamanda bir talakla boşayacaktır. İmam Azam'a göre her tuhurda bir talakla boşayacaktır ve bu boşama tuhur zamanında olacaktır. İmm Şafii'ye göre ise tuhur zamanında olacak, fakat her tuhurda bir talak şartı yoktur. İsterse bir tuhurda üç talakla boşar.

Üç talakı birden yapmaktan maksat, ayrı ayrı lâfızlarla yapmaktır. Mesela *«sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun»* diyecektir. Veya *«Sen üç defa boşsun»* diyecektir. *«Sen üç defa boşsun»* demekle üç talakla boşama olur mu meselesinde ihtilaf vardır. Mesela hayızda talakın geçerli olup olmadığı hususunda da ihtilaf vardır. Şia'ya göre üç talakla boşsun demekle talak düşmez. Hayız halinde de talak düşmez. Çünkü burada haram olan bir bidat işlenmiş olmaktadır.

ÜÇ TALAK NE ZAMAN BİR TALAK MANASINDA İDİ?

Rasûlullah zamanında, Hz. Ebubekir'in zamanında ve Hz. Ömer'in de halifeliğinin birinci ve ikinci senelerinde üç talak bir talak sayılıyordu. Yani *«Üç talakla boşadım»* sözü bir talak demekti. Bunun üzerine Hz. Ömer: *«Halk yavaş hareket etmesi gereken bir durumda çok acele etmektedir. Ve acele ettiler, biz de bunu onlar için geçerli sayarsak iyi olur»* dedi ve *«Üç talakla boşadım»* sözünü üç talakla boşama olarak kabul etti.

Bazı alimlere göre, *Kendisiyle cinsi ilişki kurulmuş hanıma 'Seni üç talakla boşadım' derse üç talakla boşamış olur. Bu söz cinsi ilişki olmadığı zaman söylenirse, bu bir talak gibidir».* Nitekim Müslim Ebu Davud ve Nesei'de şu rivayet vardır:

Ebu Sehba, İbn Abbas'tan çok sual sorardı: *«Sen bilmez misin, kişi hanımını, cinsi ilişki kurmazdan evvel üç talakla boşarsa onu bir talak sayıyorlar?»* diye sordu. İbn Abbas: *«Evet, kişi duhuldan evvel yani temastan önce hanımını üç talakla boşarsa Rasûlullah'ın döneminde, Hz. Ebubekir'in döneminde ve Hz. Ömer' in halifeliğinin ilk iki yılında bir talak sayarlardı»* dedi.

Cumhuru sahabe ve tabiin ve onlardan sonra gelen imamlar (dört mezheb imamı da bunlara dahildir), tek ağızla üç talakla seni boşadım sözüyle üç talakla boşamış olur kanaatindedir. Hatta Hanefilerden İbn Hümmam, *«Seni üç talakla boşadım»* ibaresiyle üç talakın düştüğüne dair sahabelerin süküti icmaı vardır iddiasında bulunuyor. Sahabilerin müçtehidlerinden Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Mesud, Ebu Hureyre, Osman İbn Affan, Abdullah bin Amr bin As'dan nakledilen, bu hususta açık fetva vermeleridir. Rivayete göre Hz. Ömer'in bunu üç talak olarak geçerli saymasına sahabe karşı çıkmamıştır. Sahabiler bunun daha önce bir olduğunu biliyorlardı. Sahabilerin bu şekilde karşı çıkmamaları mutlaka korkudan veya yağcılıktan değil, son zamanlarda bu hükmü nesheden bir hükmün varlığına vakıf olmalarından ileri gelmiştir. Veya bu hükmün sona erdiğini bildiklerinden seslerini çıkarmamışlardır. Bu da tabii onların son zamanda o hükmün sona erdiğini bildikleri birtakım mânâlara bağlıdır. İbn Hacer, Tuhfe'sinde buna karşı verilen iki cevabı nakledip bunların zayıf olduğunu tesbit ettikten sonra *«onlar bir nasiha muttali olmuşlardır»* cevabını istihsan etmektedir. Fakat bazıları demişler ki *«Buradaki üç, muhtemeldir ki üç lâfızla söylemektir. Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun, gibi. Yoksa «sen üç talakla boşsun» lafzıyla olan değildir. Umulur ki bu en açık, en belirgin olanıdır. O vakit «sen üç*

talakla boşsun» sözü bir talakı düşürür diyenlerin aleyhinde delil olarak merfu hadisleri kullanmak uygun değildir. Fakat eğer sukûti dahi olsa «üç talakla boşsun» kelimesiyle üç talak gider diye icma edilmişse burada o icma muvafakat etmekten başka uygun yol yoktur. Susmak lazımdır. Hz. Ömer'den geleni tevil etmek lazımdır» demişlerdir.

Birçok alim, boşanmanın nikâh nimetini inkâr mânâsı taşıdığı için mahzurlu olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Rasûl-ü Ekrem'in *«Cenab-ı Hak, zevkinin peşinde koşup da çokça kadın boşayana lanet etmiştir»* hadisi vardır. Boşanma ancak ihtiyaçtan dolayı mübahtır. İbn'ul-Hümmam *«Bu, en sıhhatli görüştür»* diyor. İhtiyaç olmaksızın boşamak mekruhtur. Mübah olduğu şeklinde gelen rivayetler ise bazı vakitlerde ihtiyaçtan dolayı mübah olduğu şeklinde yorumlanır. Bu aynı zamanda Ebu Davud'un rivayetinin de zahiridir. Çünkü O *«Allah katında talaktan daha mebğuz hiçbir şeyi helâl kılmamıştır»* demiştir.

İDDET

«İddeti sayınız»; yani üç tuhuru tamam ediniz. İddeti uzatmak hususunda Allah'tan korkun. Uzatmayın. Onlara zarar vermeyin. Onları oturdukları meskenlerden çıkarmayın. Yani boşadığınız zaman iddetleri bitinceye kadar bulundukları yerde otursunlar. Bu meskenler kocalarına ait olmasına rağmen Cenab-ı Hak *«Onların evlerinden kendilerini çıkarmayın»* diyor. Yani iddet zamanında o kadınlar eve herkesten daha müstahaktırlar. Sanki o evler kendilerininmiş gibidir. *«Onlar da çıkmasınlar»,* yani siz onları çıkartmadığınız gibi eğer sizden izin isterlerse onlara çıkma iznini de vermeyiniz. Kendiliklerinden de çıkmasınlar. Bu cümleden anlaşılıyor ki onların o evlerde iddet çektikleri süre içinde oturmaları şeri bir haktır. Hem çok tekidli bir haktır ki izinle dahi sakıt olmaz. Bu Hanefilerin görüşüdür. Şafiilerin görüşüne göre eğer iki-

si evden başka bir eve intikal etmekte ittifak ederlerse intikal edebilirler. Çünkü bu hak ikisinindir.

«Ancak açık bir fuhuş yaparlarsa»; yani iddet bitmezden önce o evi izinsiz, kendiliklerinden terkederlerse, bu açık bir fahiş hareket olur. Abdurrezzak, Abd bin Humeyd, İbn'ul-Munzir, Beyhaki, İbn Merduveyh ve Hakim bunu İbn Ömer'den böyle rivayet ediyorlar. Ebu Hanife'nin görüşü de budur. Yani onlara çıkma hususunda izin verilmez. Ancak apaçık bir kötülük yaparlarsa. Bu kötülük de iddet tamam olmazdan evvel çıkılmasıdır. Bunu Abdurrezzak ve İbn Merduveyh, İbn Ömer'den rivayet etmişlerdir. Süddi'den, İbn Said ve Nehai'den de rivayet edilmiştir. Ebu Hanife'nin görüşü de budur.

İbn Abbas, İbn Ömer, Hasan ve Şabi *«Bu açık kötülük zina etmektir. O zaman evden çıkartılır ve kendisine had tatbik edilir»* demişlerdir. İbn Abbas ve İmam Şafii *«Boşanmış kadının kayınpederine, kayınbiraderine ve kocasının yakınlarına diliyle hücum etmesi, onlara küfretmesidir. O zaman onların kendisini evden çıkarmaları helal olur»* demiştir.

*«Allah'ın ortaya çıkarması muhtemel olan iş»*ten maksat boşanmak isteyen kocanın kalbine kadına buğz yerine sevgisini atması veya onun istememesi yerine istemesini atmasıdır. Müfessirlerin çoğu burada *«Tekrar ricat yapıp da onu nikâhının altına alması kastedilmiştir»* diyorlar.

Ayetin son cümlesinin mânâsı kadını boşamak isteyenin bir veya iki talakla boşamasıdır ki ileride pişman olduğu takdirde müracaat imkânı kalsın. Mukatil *«Ondan sonra, yani bir veya iki talakla boşadıktan sonra»* şeklinde tefsir etmiş, *«emirden maksat da ricat yapmasıdır»* demiştir.

İddet müddetinin sonuna yaklaştıklarında onları iyilik olarak

müracaat etmek suretiyle nikâhınız altına alın veya onları iddetleri bitmek üzere bırakın, onlar kendi nefislerine hakim olsunlar Yani onlara rağbetiniz yoksa sadece zarar vermek için tekrar müracaat olmasın. İster müracaat olsun, isterse olmasın sizden olan iki adalet sahibi şahit huzurunda, bunlar icra edilsin. Bu iki şahidin bulundurulması şek ve şüpheyi ortadan kaldırmak, mücadeleye son vermek içindir. Buradaki emir vücubu değil nedbi ifade etmektedir.

İmam Şafii'ye göre ricat meselesinde şahit dinlemek vacibtir, fakat ayrılık ve boşanmada mendubtur! Ricat veya talak meselesindeki şahitlerin erkek olması gereği ayetin takdirinden anlaşılmaktadır.

«Yuazu» fiili razı olur demektir. Mahreç çıkış noktasıdır. İbn Abbas, Şabi ve Dahhak *«Bu özellikle talak meselesinde olur»* demiştir. Yani kim Allah'ın emrettiği şekilde hanımını boşarsa, iddette iken ricat meselesinde onun için çıkış noktası vardır. Eğer iddet biterse diğer isteyenler gibi o da ancak tekrar istemek suretiyle nikâhı altına alabilir.

İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayete göre Allah onu hem dünya hem de ahirette üzüntüden kurtarır demektir. Bazıları *«Onu ateşten cennete giden bir çıkışa sahip kılar»* demek olduğunu söylemişlerdir.

«el-Mahiyz» kelimesi hayız demektir. Yani adet görmektir. Kadın, yaşlılık sebebiyle hayızdan kesilirse ve siz de bunu kadının iddeti hususunda tereddüdle karşılarsanız veya iddetini bilmezseniz, onun iddeti üç aydır.

Hakim ve Beyhaki, Ubey bin Kâb'tan şöyle rivayet ediyorlar: Medinelilerden bir grup, kadınların iddeti hakkında Bakara Suresi'ndeki ayet nazil olduğunda dediler ki *«Bu, boşanmış veya koca-*

sı ölmüş kadınlar hakkındadır. Küçük veya yaşlılıktan dolayı hayız görmeyen veya gebe olan kadınların iddeti hakkında bir şey zikredilmedi». Onların bu sözlerini Ubey bin Kâ'b, Rasûlullah'a arzetti. Bunun üzerine bu ayet indi.

Gebe kadınların iddeti gebe kadın isterse boşanmış, isterse kocası ölmüş olsun doğum yaptıkları ana kadardır. Bu durum İbn Ömer'den ve babası Hz. Ömer'den rivayet edilmiştir.

Malik, Şafii, Abdurrezzak, İbn ebi Şeybe, İbn'ul-Munzir, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyorlar:

Bunlardan kocası öldüğü anda gebe olan kadının iddeti soruldu. Ne zaman doğum yaparsa iddetinin biteceğini söyledi.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا
عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ
فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ ۖ
وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ
سَعَتِهِ ۖ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ
نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ
قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا
عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ
لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا ۖ قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ
إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ
مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ
وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ
سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۖ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

6 — (Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde oturmakta olduğunuz yerin bir kenarında oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin. Şayet sizler için (çocuklarınızı) emziririlerse onlara ücretlerini ödeyin. Kendi aranızda güzellikle görüşüp konuşun. Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu) bir başkası emzirebilir.

7 — Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Eli dar olan kimse de, Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler. Allah her güçlükten sonra bir kolaylık ihsan eder.

8 — Nice belde vardır ki halkı Rablerinin ve O'nun peygamberlerinin emirlerinden yüz çevirmiştir. Biz de onları şiddetli bir hesaba çekmiş ve dehşetli azaba uğratmışızdır.

9 — O beldeler(in halkı) işlerinin karşılığını tattılar. İşlerinin neticesi hüsran oldu.

10 — Allah onlara şiddetli bir azab hazırlamıştır. O halde ey iman eden akıl sahipleri! Allah'tan korkun. İşte Allah size bir zikir (Kur'an) gönderdi.

11 — Ve bir peygamber gönderdi ki O Allah'ın (emir ve yasaklarını) açıklayan ayetlerini sizlere okur. Ta ki iman edip salih ameller işleyenleri karanlıklardan çıkarsın. Kim Allah'a iman edip, salih amel işlerse Allah onu (ahirette) içlerinde ebedi kalmak üzere altlarından nehirler akan cennetlere koyacaktır. Allah ona gerçekten güzel bir rızık vermiştir!

12 — Allah o zattır ki yedi göğü yarattı ve yerden de bir o kadarını yarattı. O emir onların arasına durmadan iner. Sizin Allah'ın her şeye gücü yettiğini ve ilmiyle her şeyi kuşattığını öğrenmeniz için (bunları yapar).

(6-12) *«(Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Vücd» kelimesi güç yetirme, imkân mânâsını ifade eder. Eşehb, İmam Malik'ten şöyle rivayet eder:

Koca, karısını boşadığı zaman evden çıkar. Evi, iddetini çekmek üzere kadına bırakır. Çünkü Cenab-ı Hak *«onları oturtun»* diyor. Eğer kendisi de kadınla beraber aynı evde otursaydı Allah bu tabiri kullanmazdı. Nafi, İmam Malik'ten şöyle rivayet ediyor: *«Burada kastedilen üç talakla, bain talakla boşanmış kadınlardır.»* Çünkü kocaları onlar için ricat yapamaz ve kadın gebe de değildir. O halde kadına iddetini bitirinceye kadar mesken vermek lazımdır. Fakat nafaka ve kisvet vermek mecburiyeti yoktur. Çünkü bu kadın artık kendisinden ayrılmıştır. Ölürlerse birbirlerinin varisi olamazlar. Ricat meselesi de burada sözkonusu değildir. Eğer kadın gebe ise o zaman hem mesken, hem nafaka hem de kisvesini yani elbisesini verecektir. Ta ki iddeti bitinceye kadar.

Üç talakla boşanmış kadının meskeni İmam Malik ve İmam Şafi'ye göre verilir, fakat nafaka verilmez. Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre hem mesken hem de nafaka verilir. İmam Ahmed, İshak ve Ebu Sevr'e göre ne nafaka ne de mesken verilir.

«Sıkıştırmak için kendilerine zarar vermeyin».

Mücahid *«Bu, mesken meselesindedir»* diyor. Mukatil *«Nafaka hususundadır»* diyor. Ebu'd Duha *«Bu mesele, kişi hanımını boşuyor, iddetine iki gün kala müracaat ediyor ve tekrar boşuyor, iddetine iki gün kala müracaat ediyor ve tekrar boşuyor. Böylece ona zarar veriyor demektir»* dedi.

«Ve aranızda güzellikle konuşun» hitabı hem kocalara hem de hanımlaradır. Yani bir kısmınız diğerinin güzel emirlerini yerine getirsin! Kadından gelen güzellik çocuğunu ücretsiz emzirmesidir. Erkekten gelen güzellik ise emzirme için ona bol ücret vermesidir.

Dahhak *«Eğer anne çocuğa süt vermekten imtina ederse çocuğun babası başka bir kadını ücretle tutar, çocuğu emzirir. Eğer böyle bir imkân yoksa çocuğu doğurup dünyaya getiren anne onu emzirmeye ücret karşılığında zorlanır»* diyor. Alimler bu emzirme ücretinin kimin boynuna vacip olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Malikilere göre annelik sıfatı devam ettikçe, çocuğun emzirilmesi annesine aittir. Ancak kadın eşraftan ise veya kadının mevkii bunu götürmüyorsa baba malından nafaka vererek onu emzirir. Ebu Hanife'ye göre, hiçbir durumda anne için çocuğu emzirmesi vacib değildir. Üçüncü görüş, her halukârda ona çocuğu emzirmenin vacib olduğu şeklindedir.

Yedinci ayet çocuğun nafakasının annesinin değil babasının boynuna vacib olduğu hükmünü getirmiştir. İbn'ul-Arabi *«Eğer baba yoksa o zaman anneye vacib olur»* demiştir. Buhari, Rasûl-ü Ekrem'den rivayet ediyor: Kadın sana *«Bana nafaka ver! Aksi takdirde beni boşa»* der. Köle de *«Bana nafaka ver ve beni çalıştır»* der. Çocuğun da sana *«Bana nafaka ver beni kime havale ediyorsun»* der.

İşte görüldüğü gibi bu meselede Kur'an ile sünnet birbirini desteklemekte ve aynı sistemi getirmektedir.

«Atet» fiili isyan etti demektir. *«Nukren»* kelimesi munker, reddedilen, kabul edilmeyen, hoşa gitmeyen azap demektir.

8. ve 9. ayetlerin tafsilatı Al-i İmran ve Kehf Surelerinde geçmişti. *«Husran»* kelimesi de helâk mânâsınadır. Yani dünyada helâk oldular, ahirette de cehennem kendilerini beklemektedir.

*«Ulu'l-Elbab»*tan maksat akıl sahipleridir. Yani ey akıl sahipleri, ey iman edenler! Allah'ın azabından korkun, ona muhalefetten sakının. Onun taatini yerine getirin, isyanlarından çekinin. *«İman edenlerin üzerine inen zikir»*den maksat Kur'an'dır.

11. ayetin başındaki *«Rasulen»* kelimesi mukadder bir fiilin mefulu olur, bu takdirde size Kur'an'ı indirdi ve bir peygamber gönderdi, demek olur. Bazıları *«Size zikir sahibi bir peygamber indirdik demektir»* demiştir. Bu takdirde *«Rasûlen»* kelimesi zikir'in sıfatı olur. Bazıları da *«Rasûlen, zikir kelimesinin mefuludur. Çünkü zikir mastardır, meful olabilir»* demişlerdir. Allah'ın Rasûlünü zikretmesi ile *«Muhammed Allah'ın Rasûlüdür»* mealindeki ayet kastedilmektedir. *«Rasûlen»* kelimesinin zikr kelimesine bedel olması mümkündür. Veya teşvik kabilinden mensub okunmuş olabilir. Yani sanki Cenab-ı Hak *«Bir Rasûle tabi olun»* diyor. Bazıları *«Zikir burada şeref mânâsınadır»* demişlerdir. O şeref de bir peygamberdir. Peygamberden maksat da Hz. Muhammed'dir.

*«Allah'ın ayetleri»*nden maksat Kur'an'dır.

«Mubeyyenat» kelimesi fetha ile okunursa Allah tarafından açıklananlar demek olur. Eğer *«Mübeyyinat»* şeklinde okunursa o ayetler sizin muhtaç olduğunuz hükümleri size açıklarlar demek olur. Fakat birinci okunuş daha uygundur. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Biz sizler için ayetleri açıkladık»* buyurmuştur.

«Zulumat» ile maksat küfürdür. *«Nur»*dan maksat da hidayet ve imandır. *«İman edip salih amel işleyenler»*den maksat, Allah'ın ilminde bu şekilde sebkat edenlerdir. İbn Abbas, *«Bu ayet ehli kitabın ilimleri hakkında nazil olmuştur»* der. *«Peygamber bunları zulmetten nura çıkarır»* denildi. Çünkü iman, peygambere itaat etmekle meydana gelir.

«Yerden de benzerleri (yarattı).

Bu cümleden anlaşıldığına göre yerle gökler bazı sıfatlarda ortaktırlar. Cumhur'a göre yerlerin de gökler gibi yedi tabaka olmak hususunda ortaklıkları vardır. Bu tabakanın biri diğerinin üzerindedir. Bir yerden diğeri arasındaki mesafe gökle yer arasındaki mesafe kadardır. Her tabakada Allah'ın mahlûklarından yaşayanlar vardır. Onların hakikatini Allah'tan başkası bilmez!

İbn Abbas, *«Bu tabakalarda yaşayanlar ya melekler veya cinlerdir»* demiştir.

«Emir onların arasına iner», yani Allah'ın emri, kaza ve kaderi o tabakalar arasına iner ve o tabakalarda Allah'ın hükmü infaz edilir.

İbn'ul-Munzir, Katade'den şöyle rivayet ediyor: *«Her gökte ve her yer'de Allah'ın mahlûkları vardır. Onun emirlerinden bir emir, kazalarından bir kaza vardır».*

Bazıları *«Onların aralarına emrin inmesi hayat ve ölüm, zenginlik ve fakirlik ile olur»* demiştir. Bazılarına göre *«Emir»* burada vahy demektir. *«Onların arasına emri iner»* tabiri şu üzerinde yaşadığımız yer kürresi ile yedinci sema arasına işarettir.

Müfessirlerin çoğu *«Emir burada kaza ve kader mânâsınadır. bunların arası tabiri de yer küresinin en altı ile yedinci semanın arasına işarettir»* demişlerdir.

TALAK SURESİNİN SONU

TAHRİM SÛRESİ

Sûre: 66

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ تَبْتَغِيْ مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ ۭ وَاللّٰهُ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ
الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿٢﴾ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ
بِهٖ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ وَاَعْرَضَ عَنْۢ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا
بِهٖ قَالَتْ مَنْ اَنْۢبَاَكَ هٰذَا ۭ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿٣﴾ اِنْ تَتُوْبَآ اِلَى اللّٰهِ
فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا ۚ وَاِنْ تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيْلُ
وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَالْمَلٰۗىِٕكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيْرٌ ﴿٤﴾ عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ
اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰۗىِٕبٰتٍ
عٰبِدٰتٍ سٰۗىِٕحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ﴿٥﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ
وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰۗىِٕكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ
لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿٦﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۭ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٧﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını aramak için Allah'ın sana helal ettiği şeyleri niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok affeden ve çok bağışlayandır.

2 — Allah size yeminlerinizi (keffaret vermek suretiyle) çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin mevlanızdır. O bilendir, her işinde hikmet sahibidir.

3 — Peygamber bir eşine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi, sözü haber verip Allah da onun bu davranışını Peygamberine açıklayınca (Peygamber, hanımına) bu söylediklerinin bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. (Peygamber) bunu ona haber verince, eşi: «Bunu sana kim söyledi?» dedi. O (Peygamber): Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan (Allah) bildirdi» dedi.

4 — İkiniz tevbe ederseniz, kalbiniz gerçekten buna meyletmişti. Eğer (Peygambere karşı) birbirinize arka verecek olursanız, onun mevlası (yardımcısı), Allah, Cebrail ve müminlerin salih olanlarıdır. Bunların arkasından melekler de onun destekçisidirler.

5 — (Ey peygamberin hanımları) eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha iyi olan, kendini Allah'a veren, iman eden, boyun eğen, tevbe eden, kulluk eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verir.

6 — Ey iman edenler! Nefsinizi ve aile efradınızı öyle bir ateşten koruyun ki onun tutuşturucusu insanlar ile taşlardır. (O ateşin) üzerinde öyle melekler vardır ki çok sert, çok kuvvetlidirler. Allah'ın kendilerine emrettiğine karşı gelmezler ve emrolunduklarını yaparlar.

7 — Ey küfre sapanlar! Bugün özür dilemeyin. Siz ancak yaptıklarınızın cezasını çekiyorsunuz!

(1-7) *«Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını aramak için...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. 12 ayettir.

Bu sure aynı zamanda El-Mutaharrim Suresi veya Suret'in-Nebi isimleriyle de anılmaktadır. İbn Zübeyr *«Buna Suret'un-Nisa da denilmiştir»* der. Meşhur olan görüşte bu sure Medenî'dir. Katade *«Onuncu ayetin başına kadar olan kısım Medenî, gerisi Mekkî'dir»* demiştir. Surenin ayetleri 12, kelime adedi 249, harf adedi ise 1060'dır.

PEYGAMBER NEFSİNE NEYİ HARAM KILDI?

«Ey Nebi! Eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun?»

Buhari, İbn Sa'd, Abd bin Humeyd, İbn'ul-Munzir ve İbn Merduveyh, Aişe validemizin şöyle dediğini rivayet ederler:

«Allah'ın Rasûlü, Zeyneb binti Cahş'ın odasında duruyor, onun yanında bal şerbeti içiyordu. Hafsa ile aramızda şöyle anlaştık. «Peygamber hangimizin odasına gelirse o Peygamber'e «Ben senden meğafir kokusu mu alıyorum? Sen megafir yemişsin» di-

yecekti. Meğafir bir dikendir, çiçeği vardır. Bal arısı ondan alır ve o içenin üzerinde arfut denilen kötü kokulu bir yağ bırakır. Rasûlullah ikimizden birisinin odasına geldi. Oda sahibi hanım bu sözü Rasûlullah'a söyledi. Hz. Peygamber: «Ben meğafir yemedim. Zeyneb'in yanında bal içtim» dedi ve «Bir daha da içmeyeceğim» diye de yemin etti. İşte bunun üzerine «Allah'ın helâl kıldığı balı niçin kendine haram ediyorsun?» diye Cenab-ı Hak Peygamber'i kınadı ve uyardı.»

Bir rivayete göre Rasûl-ü Ekrem o hanımına *«Ben yemin ettim. Sakın bu yeminimi hiç kimseye haber verme»* dedi. Bunun üzerine bu ayeti celile nazil oldu.

Diğer bir rivayette *«Sevde Validemiz, Rasûlullah'a der ki: «Sen mağafir mi yedin?» Rasûl-ü Ekrem «hayır» deyince Hz. Sevde: «O halde senden gelen bu koku nedir?» diye sordu. Rasûlullah: Hafsa bana bal şerbeti içirdi» deyince Sevde: O halde balı yapan arılar ürfüt denilen kötü kokulu çiçekten almışlar» dedi. Böylece Hz. Peygamber balı kendisine haram etti ve ayet nazil oldu.»*

Buhari'nin, Müslim, Ebu Davud ve Nesei'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiklerine göre Rasûl-ü Ekrem bal şerbetini Hz. Hafsa'nın evinde içmiştir. Bu sözü Rasûlullah'a söyleyen de Sevde binti Safiyye'dir.

İbn'ul-Munzir ve İbn Merduveyh sahih bir senedle İbn Abbas' tan şöyle rivayet ederler: Rasûl-ü Ekrem Sevde'nin yanında bal şerbeti içti. Sonra Hz. Aişe'nin odasına gittiğinde; Hz. Aişe: *«Ben senden bir koku hissediyorum»* dedi. Hafsa'nın odasına girdiğinde o da *«Ben senden bir koku hissediyorum»* deyince Rasûl-ü Ekrem *«Zannediyorum bu koku Sevde'nin yanında içmiş olduğum bir şerbetten geliyor. Allah'a yemin ederim, artık onu içmeyeceğim»* dedi ve bu ayet o zaman nazil oldu.

İkinci bir rivayeti Nesei, Hakim ve İbn Merduveyh, Hz. Enes' ten rivayet ediyorlar:

Rasûl-ü Ekrem'in bir cariyesi vardı ve onunla ilişki kuruyordu. Aişe ve Hafsa bu hususta Rasûl-ü Ekrem'i sıkıştırdı ve Rasûlullah da onu kendi nefsine haram kıldı ve Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.

Bezzar'ın hasen bir senedle İbn Abbas'tan naklettiği şu rivayet de buna uygundur: İbn Abbas: *«Bu ayet, o cariye hakkında nazil olmuştur» der.* Muteber görüşe göre bu cariye Mariye'dir. Rasûl-ü Ekrem, Mariye'yle Hz. Hafsa'nın gününde ve Hz. Hafsa'nın odasında cinsi ilişki kurmuştu. Hz. Hafsa Rasûl-ü Ekrem'i kınamış, Hz. Peygamber de *«Ben Mariye'yi kendime haram kılar ve bir daha ona yaklaşmazsam razı olur musun?»* diye sormuştur. O da *«evet, olurum»* deyince Rasûlullah, Mariye'yi kendisine haram etmiştir.

Başka bir rivayete göre bu hadise Hz. Hafsa'nın evinde olmakla beraber Hz. Aişe'nin günündedir. Zemahşeri Keşşaf'ta şöyle diyor:

«Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem, Mariye'yle Hz. Aişe'nin gününde cinsi ilişki kurmuş, Hafsa da bunu öğrenmişti. Rasûl-ü Ekrem Hafsa'ya «Bu sırrı yanında tut. Ben Mariye'yi nefsime haram ettim. Ebubekir ve Ömer'in benden sonra ümmetime emir olacaklarını sana müjdeliyorum» dedi. Hafsa, Rasûlullah'ın bu sırrını Hz. Aişe validemize söyledi. Zira ikisi dost idiler».

Bu hususstaki haberler birbirleriyle çelişkilidir. Fakat Beyzavi'nin tefsirine haşiye yazan Haffaci ve Müslim'in Şarihi Nevevi, *«Sahih olan, ayetin Mariye kıssası hakkında değil, bal kıssası hakkında inmiş olmasıdır. Çünkü Mariye kıssası Müslim ve Buhari'de yoktur. Bal kıssası ise sıhhatli bir yolla gelmiştir»* derler. Sonra

Haffaci, Nevevi'den naklederek şöyle der: *«Bahse konu olan balın içilmesi Zeyneb'in yanında olmuştur».*

Et-Tayyibi *«Bu hadiseyi meşhur kitaplarda görmedim»* diyor.

*«Tahrim»*den maksat imtinadır sakınmadır. Yani: *«Niçin Allah'ın helâl kıldığından imtina ediyorsun?». «Allah'ın helâl kıldığı»*ndan maksat (Nevevi'nin ifadesine göre) bal şerbetidir. Veya bazı rivayetlerde geçtiği gibi cariyesiyle cinsi ilişki kurmasıdır. Hafsa'nın evinde cariyesiyle cinsi ilişki kurduktan sonra cariyesini kendisine haram kıldı ve Hafsa'ya *«Sakın bunu kimseye söyleme»* dedi. Hz. Hafsa da bunu Hz. Aişe'ye söyledikten sonra Hz. Peygamber bir ay hanımlarının odalarına girmemek üzere yemin etti. Onlardan yirmidokuz gün ayrı kaldı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.

HELÂL VE HARAM KILMAK ALLAH'A AİTTİR

Zeccac *«Hiç kimseye Allah'ın helâl kıldığını haram kılma yetkisi verilmemiştir. Cenab-ı Hak peygamberi için dahi kendisinin hara mkıldığından başka şeyleri haram kılma yetkisi vermemiştir»* diyor. Binaenaleyh hanımına veya cariyesine *«Sen bana haramsın»* diyen bir kimse, eğer boşanma veya zıhar niyetinde değilse, bu lâfız sadece yemin kefareti gerektirir. Eğer kendisine bir yemeği veya başka bir şeyi haram kılarsa, İmam Şafii ve İmam Malik'e göre keffaret gerekmez. Fakat İbn Mesud, Sevri ve İmam Âzam'a göre keffaret gerekir.

Bazıları *«Tahrimi Peygamber'e nisbet etmek mecazdır»* demişlerdir. Ayetten maksat şudur: *«Niçin Cenab-ı Hak'kın sana helâl kıldığını sana haram klmasına sebep oluyorsun? O helâli terkedeceğine dair yemin ediyorsun?»* Fakat böyle bir yoruma gerek yoktur. Zira Rasûl-ü Ekrem'in yemin edip etmediği ihtilâflıdır. Pey-

gamber'in yemin ettiğini söyleyenler bunu bazı hadislerin zahirinden alırlar. Ayrıca *«Size yeminlerinizi çözmeyi meşrû kılmıştık»* ayetine dayanmaktadırlar. Hz. Peygamber'in yemin ettiği kabul edilse bile —ki rivayetlerde böyle varid olmuştur ve ayetin zahiri de budur— Hz. Peygamber'in keffaret verip vermediği hususunda ihtilâf edilmiştir. Hasan Basri'den gelen rivayete göre Rasûl-ü Ekrem keffaret vermemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahları affolunmuştur. Cenab-ı Hak müminleri eğitmek için bu ayeti indirmiştir. Fakat bu görüşe, şu şekilde itiraz edilmiştir: Günahın affedilmesi keffaretin ödenmemesine delil olamaz. Zira dünyevi hükümlerin Rasûlullah'ın işlediği fiillere bina edilmesi günah üzerinde muaheze kabilinden değildir. Nasıl olacaktır? Halbuki onun günah olduğu teslim ediliyor?

Mukatil der ki: *«Rasûl-ü Ekrem, Mariye'yi kendisine haram kıldığı zaman bir köle azad etti ve böylece bu tahrimin keffaretini verdi».*

İmam Malik El-Müdevvere'sinde Zeyd bin Eslem'den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûl-ü Ekrem, Mariye'nin tahrimi meselesinde keffaret verdi. Çünkü ona yaklaşmayacağına dair yemin etmişti».* Bunun benzeri Şabi'den de rivayet edilmiştir.

Buhari, Müslim, İbn Mace ve Nesei, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar. *«Kim hanımını kendisine haram kılar ve 'sen bana haramsın' derse ona hiçbir şey lazım gelmez».* İbn Abbas bunları söyledikten sonra *«Andolsun sizin için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır»* ayetini okudu.

Nesei'ye bir kişi geldi ve *«Hanımımı kendime haram kıldım»* dedi. Nesei, *«Sen yalan söyledin. O sana haram değildir»* dedikten sonra *«Ey Peygamber! Niçin Allah'ın sana helâl kıldığını haram kılıyorsun»* ayetini okudu. Ve *«Senin için en ağır keffaret vardır. Yani köle azad edeceksin»* diye ilave etti.

İkinci ayetteki «*Tehıllette*» kelimesi yemini keffaret vermek suretiyle açmak, bozmak demektir. Yani yapmayacağım diye yemin ettiğiniz bir şeyi yapmak istediğiniz zaman keffaret verirsiniz. Çünkü Cenab-ı Hak Maide Suresi'nde «*onun keffareti on fakiri yedirmektir*» diyor. Bundan şu netice çıkıyor: Yiyecek veya içecek maddelerinden bir şeyi kendisine haram kılan bir kimseye o şey haram olmaz. Burada keffaret yemin içindir, haram kılmaktan dolayı değildir. Ebu Hanife'ye göre bir helali kendisine haram kılmak yemin sayılır. Ve haram kıldığı şeyden yararlanma nazarı itibara alınır. Meselâ kendisine bir yemeği haram kılan kimse, onu yememeye dair yemin etmiş sayılır. Bir kimsenin cariyesi veya hanımı ile cinsi ilişki kurmayacağına dair onu kendisine haram kılması ilâ olur. Tabii ki başka bir niyeti yoksa. Eğer zihar niyetiyle yaparsa zihar, talak niyetiyle yaparsa talakı bain olur. İki veya üç talak niyet ederse o kadar olur. Eğer «*Ben yalana niyet ettim*» derse kendisiyle Allah arasında kendisine diniyle yemin verdirilir. İmam Şafii ise böyle bir şeyi yemin olarak görmemektedir. Fakat kişi, hanımı hususunda böyle bir helâli kendisine haram ederse ona keffaret vardır. İmam Şafi'ye göre eğer talâka niyet ederse rîcî talak olur.

HZ. PEYGAMBER SIRRINI HANGİ HANIMINA SÖYLEDİ

Rasûl-ü Ekrem'in kendisine gizlice söz söylediği hanımı Hz. Hafsa'dır. Söylediği söz de «*Ben Mariye'yi nefsime haram kıldım. Sen bunu kimseye söyleme*» idi. Kelbi der ki: Rasûl-ü Ekrem, Hafsa'ya gizlice: «*Senin babanla Aişe'nin babası (Hz. Ömer ile Hz. Ebubekir) benden sonra ümmetime halife olacaklardır*» sırrını söylemiş ve «*Bunu kimseye söyleme*» demişti. Kelbi'nin bu görüşünü İbn Abbas da söyler. (Darekutni).

Hz. Hafsa bu haberi Hz. Aişe'ye iletti. Cenab-ı Hak da Rasûl-ü

Ekrem'e, bu haberin Hz. Aişe'ye söylenildiğini izhar etti. Hz. Peygamber Hz. Hafsa'ya, söylediklerinden bir kısmını aktararak *«Sen bunları söylemişsin»* dedi. Sözlerinden bir kısmını da söylemedi. Yani Hz. Hafsa'nın Hz. Aişe'ye *«Senin baban da benden sonra halife olacaktır»* sözünü söylemedi. Çünkü Rasûl-ü Ekrem bu durumun insanlar arasında yayılmasından hoşlanmıyordu. Hz. Hafsa bunu Hz. Aişe'ye söylemiş, Allah da Rasûlünü bu sözlere muttali kılmıştır Hz. Peygamber bu sözleri Hafsa'ya nakledince Hz. Hafsa *«Sana bunları kim söyledi ey Allah'ın Rasûlü?»* dedi. Çünkü Hz. Hafsa bunları Hz. Aişe'nin söylediğini sanmıştı. Hz. Peygamber, *«Bana her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah haber verdi»* buyurdu.

«Eğer ikiniz Allah'a tevbe ederseniz» hitabı Hz. Hafsa ile Hz. Aişe'yedir. Çünkü onlar Rasûlullah'ın istediğinin tam tersini yapmışlardır.

«Sağat» fiili meyletti, haktan kaydı mânâsın ifade eder. Çünkü onların ikisinin kalbi de haktan kaymıştı. Mariye'den sakınması, bal şerbetini içmemesi Rasûlullah'ın hoşuna gitmiyordu. Onlar ise böyle olmasından hoşlanıyorlardı.

YARDIMLAŞAN İKİ HANIM KİMLERDİR?

«Tezahara» fiili sırt sırta vermek yani yardımlaşmak demektir. Zira Aişe ile Hafsa Hz. Peygamber'in aleyhinde masiyet yapmak, ona eziyet vermek için bu hadisede sırt sırta vermiş ve yardımlaşmışlardır.

İbn Abbas *«Bir sene müddetle fırsat bekleyerek, bu iki kadının kim olduklarını Hz. Ömer'den sormak istiyordum. Fakat onun heybetinden ötürü bunu bir türlü soramadım. Hacc'a gitti, ben de onunla beraber gittim. Hacc'dan dönünce yolda, bir ağacın arkası-*

na geçerek defi hacette bulundu. Kendisini bekledim, sonra beraber giderken: «Ey müminlerin emiri! Allah Rasûlü'nün aleyhinde sırt sırta veren kadınlar kimlerdir?» diye sordum. Hz. Ömer: «Hafsa ile Aişe'dir» dedi. «Ben bir seneden beri sana bunu sormak istiyordum. Fakat heybetinden ötürü bir türlü soramadım» deyince Hz. Ömer: «Sakın bunu yapma, benim ilmim olduğuna kanaat ettiğin şeyleri bana sor. Eğer bilirsem, sana haber veririm» dedi.

«Mevla» kelimesi yardımcı mânâsınadır. Müminlerin salihleri'nden maksat ise Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'dir. Çünkü biri Hz. Aişe'nin diğeri de Hz. Hafsa'nın babasıdır. İkisi de onların aleyhinde Rasulûllah'a yardımcı idiler.

Bazıları *«Müminlerin salihi»*nden maksat Hz. Ali'dir demiştir. Bazıları da *«Ümmetin bütün salihleri bu kelimenin kapsamına girer»* demiştir. Taberi *«Burada salih kelimesi, ismi cinstir. Tıpkı «Kesinlikle insan elbette zarardadır» ayetinde, insan kelimesinin ismi cins olması gibi»* demiştir.

Bazıları *«Müminlerin salihlerinden maksat peygamberlerdir»* derken İbn Zeyd bunların melekler olduğunu söylemektedir. Süddi ise *«Hz. Muhammed'in ashabıdır»* demiştir.

Bazıları *«Salih kelimesi tekil değil, çoğuldur. Esasen bitişiğinde bir vav harfi yazılmalıydı, fakat mushafta vavsız yazılmıştır»* demiştir.

«Müslimât» kelimesi ihlaslıdırlar veya Allah ve Rasûlü'nün emrine teslim olmuşlardır demektir. *«Müminât»* kelimesi kendilerine verilen emir ve yasakları tasdik edenler anlamındadır.

«Kanitat» kelimesi Allah'a itaat edenler demektir.

«Taibat» kelimesi de günahlarından dönenler veya Allah Rasûlü'nün emrine dönenler ve nefislerine hoş gelip de peygamberin hoşlanmadığı hadiseleri bırakanlar demektir.

«Abidat» Allah'a çok ibadet edenler veya muvahhidler anlamındadır.

«Saihat» kelimesi oruç tutanlar demektir. İbn Abbas, Hasan ve İbn Cübeyr bu kelimeyi böyle tefsir etmişlerdir. Zeyd bin Eslem ve oğlu Abdurrahman ise *«Hicret edenler demektir»* dediler. Oruçlu kimselere *«saihat»* denilmesi, seyahat edenin yanında azık olmamasındandır. Böyle kimseler nerede yemek bulurlarsa orada yerler.

Bazıları da *«Saihat'ın mânâsı Allah'a ibadet maksadıyla seyahat edenler demektir»* demişlerdir.

«Kû» fiili *«vekaya»*dan geliyor. Yani nefsinizi koruyun ve aile efradınıza da zikir ve duayı emredin ki Allah onları korusun.

Hz. Ali, Katade ve Mücahid; *«Nefsinizi fiillerinizle, aile efradınızı da vasiyetinizle koruyun demektir»* demişlerdir.

Bu ayet kişinin nefsini taatla ıslah etmesini, aile efradını da nasihat yapmak suretiyle ıslah etmesinin gerekli olduğunu ifade ediyor. Baba, evladına haram ve helali öğretmelidir. Onu günahlardan sakındırmalıdır. Bir hadiste, *«Çocuğun babası üzerinde olan hakkı ona güzel bir isim vermesi, yazıyı öğretmesi ve baliğ olduğu zaman evlendirmesidir»* denilmiştir. Başka bir hadiste *«Hiçbir baba evladına güzel edebten daha iyisini veremez»* denilmektedir.

Bir hadiste *«Çocuklarınız yedi yaşına geldi mi onlara namaz kılmalarını emredin. On yaşına geldiklerinde namaz kılmazlarsa onları dövün ve yataklarını ayırın»* buyurulmuştur.

Ateşi idare eden meleklere, *«zebaniler»* denilir. Kalpleri çok katıdır. Allah onlarda zerre kadar merhamet yaratmamıştır. Onlar gazaptan yaratılmıştır ve halka azap etmeleri kendilerine sevdirilmiştir. Tıpkı insanoğluna yiyecek ve içeceğin sevdirilmesi gibi. Bedenleri gayet şedid, sözleri gayet katıdır.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ؕ عَسٰى رَبُّكُمْ
اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مَعَهٗ ۚ نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ
اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾
يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَاْوٰىهُمْ
جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا
امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ ؕ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ
عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ
شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ
مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ ۘ اِذْ قَالَتْ رَبِّ
ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ
وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۙ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ
اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا
وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

8 — Ey iman edenler! Allah'a nasuh (kesin ve tereddütsüz) bir tevbe ile tevbe edin. (Bu takdirde) Umulur ki Allah kötülüklerinizi örter ve sizi (gölgelikleri) altından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah, peygamberi ve onunla beraber iman etmiş olanları küçük düşürmeyecektir. Onların nurları önlerinde ve sağ yanlarında parlar. (Onlar) derler ki: «Ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla. Bizi bağışla. Kesinlikle sen her şeye kâdirsin».

9 — Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et. Onlara karşı sert davran. Onların yurdu cehennemdir. O (Cehennem) ne fena bir uğraktır!

10 — Allah kâfirlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak göstermektedir. Bu iki kadın kullarımızdan salih iki insanın (nikahında) idiler ve o (iki insana) hıyanet ettiler. Kocaları, onlara, Allah'tan gelene karşı bir şey yapamadı. «Ateşe girenlerle beraber siz de girin» denildi.

11 — Allah, iman etmiş olanlara da Firavun'un karısını misal olarak göstermektedir. (Firavun'un karısı) demişti ki: «Ey Rabbim! Bana kendi katında cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından uzak tut. Ve beni o zalimler topluluğundan kurtar».

12 — Bir de İmran'ın kızı Meryem'i (onlara misal olarak verdi). O, ırzını korumuştu. Biz de ona ruhumuzdan üfledik. O Rabbinin bütün dinî hükümlerini ve kitaplarını tasdik etti. O ibadete devam edenlerdendi.

(8-12) *«Ey iman edenler! Allah'a...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Alimlerin ve erbabı kalbin, tevbei nasuh hakkındaki yaklaşımları değişiktir. Bununla ilgili olarak 23 yorum getirilmiştir. Bazıları *«Tevbei nasuh öyle bir tevbedir ki sağılmış sütün tekrar memelere girmediği gibi onda da artık günaha dönüş yoktur»* demişlerdir. Bu Ömer, İbn Mesud, Ubey bin Kâb ve Muaz bin Cebel'den rivayet edlimiş ve Muaz bu yorumu Rasûlullah'a refetmiştir.

Katade *«Nasuh çokça sadık ve nasihatçı olmak mânâsınadır»* demiş, başka bir müfessir *«Halis demektir»* demiştir. Hasan *«Nasuh, daha önce sevdiği günahtan buğzetmesi, her hatırladığında tevbe ve istiğfarda bulunmasıdır»* demiştir. Bazıları *«Nasuh o tevbedir ki kişi mutlak kabul edildiğine kani değildir ve daima sıkıntı içerisindedir»* demişlerdir.

Said bin Cübeyr *«Tevbe-i nasuh makbul tevbedir»* demiştir. Tevbenin kabul olması için üç şart aranır:

a) Kabul olunmayacağından korkmak,

b) Kabul olacağı hakkında ümit beslemek,

c) Taatlara devam etmek.

El-Kurezi *«Nasuh tevbe dört şeyden meydana gelir»* demiştir:

1 — Dille istiğfar etmek

2 — Bedenle günahı terketmek

3 — Bir daha günah işlememeyi kalbe yerleştirmek

4 — Kötü arkadaşlardan ayrılmak.

Süfyanı Sevrî'ye göre Tevbei nasuhun alametleri dörttür:

1 — Killet (az mal)

2 — İllet (hastalık)

3 — Zillet

4 — Gurbet (garib olmak). Yani kişi tevbe ettikten sonra sanki eşi, dostu, ahbabı yokmuş gibi bir duruma gelir.

Zünnun şöyle demiştir: Tevbei nasuhun alameti üç şeydir:

A) Az konuşmak

B) Az yemek

C) Az uyumak

«Ey Peygamber! Kâfirlerle ve ikiyüzlülerle savaş»; yani Allah'ın dininde şiddet göster. Kâfirleri kılıç ve güzel nasihatlerle Allah'a davet ve onlara cihad aç. Münafıklara karşı katı davran, hüccet ve deliller getir. Onlara ahiret hallerini söyle, Sırat köprüsünden geçerken nurlarının olmadığını hatırlat.

Hasan Basri *«Onlara hadleri tatbik etmek suretiyle kendileriyle cihad et»* demiştir. Çünkü onlar hadleri gerektiren suçlar işliyorlardı. Hadler de onlara tatbik ediliyordu. Kâfirlerin de münafıkların da dönüşleri cehennemdir. O ne kötü, ne şeni bir yerdir!

KOCALARINA İHANET EDEN İKİ HANIM

10. ayetteki temsil, ahirette akrabalardan birbirlerine hiçbir faydanın olmayacağını ifade ediyor. Mukatil'in rivayetine göre Hz. Nuh'un hanımının ismi Valie, Hz. Lut'un hanımının ismi de Valia imiş. Dahhak, Hz. Aişe'den, Cebrail'in Hz. Peygamber'e Hz. Nuh'un hanımının isminin Vağile, Hz. Lut'un hanımının isminin de Velie olduğunu getirdiğini rivayet etmiştir.

«O iki hanım bu iki peygambere ihanet ettiler». İkrime ve Dahhak *«Küfre kaymakla ihanet ettiler»* demişlerdir. Süleyman bin Rukayye, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Nuh'un hanımı halka Hz. Lut'un misafirlerinin geldiğini haber verirdi ki bu da ihanettir».*

Yine İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediliyor: *«Hiçbir peygamberin hanımı zina etmiş değildir».* Kuşeyri'nin zikrettiğine göre, bu tefsir alimlerinin üzerinde ittifak ettikleri hususlardan biridir. Bunların hainlikleri ırz ve namuslarında değil, dillerinde idi. Çünkü ikisi de müşrikti. Bazıları ikisinin de münafık olduğunu söylerken, bir kısmı *«hainlikleri kovuculukla olurdu»* demiştir.

Hz. Nuh ve Hz. Lut Allah katında müşerref insanlar ve peygamber olmalarına rağmen kâfir olan hanımlarına hiçbir faydaları dokunmamıştır. Zira azabın defi vesile ile değil taatladır. Mekke kâfirleri *«Muhammed bizim akrabamızdır. Bize şefaat edecektir»* sözleriyle Peygamber'le alay ediyorlardı. Cenab-ı Hak bu ayeti indirmekle *«Muhammed'in şefaati Mekke kâfirlerine hiçbir fayda sağlamaz»* hükmünü getirmiştir.

*«Firavun'un ameli»*nden maksat kâfirliğidir. Bazılarına göre halka verdiği azap, zulüm ve şamatasıdır. İbn Abbas'a göre ise cinsi ilişkidir. Yani Asiye, Firavun'dan ve amelinden kurtulmasını Allah'tan talep etmiştir.

*«Zalim kavim»*den maksat, Kelbi'ye göre o günkü Mısırlılar, Hasan ve İbn Kaysan (veya Kisan) *«Allah, Hz. Asiye'yi en güzel bir şekilde Firavun'dan ve amelinden kurtardı ve onu cennete götürdü. O, cennette yer, içer ve nimetlenir»* der.

11. ayet Firavun'un hanımının mümin ve haşrı tasdik eden bir zat olduğunu tesbit etmektedir.

Bazı rivayetlerde Asiye'nin Hz. Musa'nın halası olduğu varid olmuştur. Hz. Musa'nın mucizesini işittiği zaman iman ettiği için Firavun onu azaba düçar etmiştir.

HZ. MERYEM'E ZİNA İSNAD EDEN KÂFİRDİR

12. ayetteki *«Ahsenet»* fiili fahişelikten, zinadan ırzını korudu demektir.

«Ferc» kelimesi aslında iki ayak arasındaki boşluktur. Fakat kadının tenasul organı (ırzı) için kullanılmış ve onun sarih mânâsı bu imiş gibi kabul edilmiştir.

«Biz oraya üfledik»; yani Cebrail'e emir verdik, oraya üfledi. Cebrail, Hz. Meryem'in eteğine üflemiş, eseri ise ferce varmıştır.

«Rablerinin kelimelerini tasdik etti» ifadesinin mânâsı onlara iman etti demektir. Hz. İdris ve İdris'ten sonra peygamberlere gelen sahifelere iman etti. Cenab-ı Hak bu sahifelere, kısa oldukları için *«kelimeler»* demektedir.

«O Rabbinin kitaplarına da, Tevrat, İncil ve Zebur'a da iman etti. Ve Allah'ın taatine devam eden kullarından oldu».

Bu ayet Hz. Meryem'in zinadan kesinlikle uzak olduğunu tesbit ediyor. Buna rağmen Hz. Meryem'e bu fiili isnad eden bir kimse kâfir olur.

Meryem, bazı hadislerde varid olduğuna göre, kadınların başı ve onların en ekmelidir. İmam Ahmed, müsnedinde *«Cennet ehlinin kadınlarının başı Meryem'dir. Sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Asiye, sonra da Aişe'dir.»* demiştir. Sahih'de *«Erkeklerden çok kimse kemal derecesine varmıştır. Kadınlardan ancak şunlar kemal derecesine varmıştır: Muzahimin kızı, Firavun'un hanımı Asiye, İmran'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fatima».*

Hz. Aişe'nin kadınlar üzerindeki fazileti tiritin diğer yemeklere fazileti gibidir. Hz. Fatima Rasûlullah'ın bir parçası olmak hasebiyle herkesten üstündür. Bazı rivayetlerde Meryem ile Asiye'nin cennette Rasûlullah'ın hanımları olacağı kaydedilmiştir. Tabarani, Said bin Cenade'den şöyle rivayet ediyor:

Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu: *«Cenab-ı Hak cennette beni İmran'ın kızı Meryem ile, Firavun'un hanımıyla ve Musa'nın kızkardeşiyle evlendirdi».*

Hz.: Meryem'in peygamber olduğu şeklindeki iddia ise diğer kadınların, Hacer ve Sare gibi kadınların peygamber olduklarının iddiası gibi sahih değildir. Çünkü peygamberlikte erkeklik şarttır. Ama Eş'ari bu şarta muhalefet etmiştir.

MÜLK SÛRESİ

Sûre: 67

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝١ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ
سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ ۖ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ
مِن فُطُورٍ ۝٣ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا
وَهُوَ حَسِيرٌ ۝٤ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ
وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ۝٥ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ۝٦ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ
مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨ قَالُوا
بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝٩ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي
أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝١٠ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ ۖ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ
۝١١ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝١٢

1 — Mülk elinde bulunan Allah'ın şanı ne yücedir! O her şeye kâdirdir.

2 — O hanginizin daha güzel amel işleyeceğini denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O güçlüdür, bağışlayandır.

3 — Yedi göğü de kat kat yarattı. (Ey Rasûlüm!) Rahman'ın (Allah'ın) yaratmasında hiçbir aksaklık göremezsin. İşte gözünü çevir de bir bak! Hiçbir bozukluk görüyor musun?

4 — Bir aksaklık bulmak için gözünü tekrar ve tekrar çevir de bak! Fakat göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer.

5 — Andolsun ki biz (yeryüzüne) en yakın olan göğü kandillerle süsleyip donattık ve bunları şeytanlar için taşlamalar kıldık. Onlar için çılgınca yanan ateş azabını hazırladık.

6 — Rablerini tanımayanlar için cehennem azabı vardır. O ne kötü duraktır!

7 — Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı korkunç uğultusunu işitirler.

8 — Az daha öfkeden çatlayacak. Her topluluk onun içine atıldıkça onun bekçileri o topluluğa sorar: «Size bir uyarıcı (peygamber) gelmedi mi?»

9 — Onlar «Evet, bize bir uyarıcı geldi. Fakat biz onu yalanladık ve: «Allah hiçbir şeyi indirmiş değildir. Siz sadece apaçık bir sapıklıktasınız» dedik» derler.

10 — «Eğer kulak vermiş veya akletmiş olsaydık, çılgın alevli cehennemlikler içinde olmazdık» derler.

11 — Ve böylece kendi günahlarını itiraf ettiler. Çılgınca yanan ateş halkı ırak olsun!

12 — Kuşkusuz ki Rablerinden için için (görmeden) korkanlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 30 ayettir.

(1-12) *«Mülk elinde bulunan Allah'ın...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sureye aynı zamanda şu isimler de verilmektedir: Tebareke, el-Mania, El-Münci, El-Mücadele, El-Vakiye, El-Memnu.

Bu sure en sahih görüşe göre Mekkî'dir. Bazıları *«Üç ayet müstesna diğerleri Mekkî'dir»* demiştir. İbn Cüveybir tefsirinde Dahhak'tan ve İbn Abbas'dan böyle rivayet etmektedir.

Mekke ve Medinelilerin sayımlarına göre ayetleri 31'dir. Diğer sayımlara göre 30'dur. Kelime adedi 330 veya 335, harfleri 1313' dür.

«Tebareke» kelimesi *«bereket»* kökünden gelir. Daha önce tefsiri yapılmıştı. Hasan Basri *«Tekaddese mânâsını ifade eder»* demiştir. Bazı müfessirler de devam devam etme mânâsını ifade ettiğini söylemişlerdir. Cenab-ı Hak öyle bir daimidir ki varlığının başlangıcı ve devamının sonu yoktur. O daimidir, ezelidir.

Mülk'ten maksat göklerin ve yerin mülküdür. Hem dünya hem ahirette göklerin ve yerin mülkü O'nundur.

İbn Abbas *«Mülk O'nun elindedir. Dilediğini aziz, dilediğini zelil eder. Dilediğini diriltir, dilediğini öldürür. Dilediğini zengin kılar, dilediğini fakr eder. Dilediğine verir, dilediğinden de alır»* demiştir.

Muhammed bin İshak *«Peygamberlik mülkü O'nun elindedir. Peygamber'e tabi olanı, peygamberlikle aziz eder, muhalefet edeni de peygamberlikle zelil eder»* diyor.

ÖLÜM VE HAYAT MAHLÛK MUDURLAR?

«Ölümü ve hayatı yaratmıştır», yani sizi ölüm ve hayat için yaratmıştır. Dünyada ölüm, ahirette hayat. Ölüm hayattan önce zikredilmiştir. Çünkü ölüm kahre daha yakındır.

Bazıları *«Ölüm daha önce olduğundan dolayı takdim edilmiştir»* der. Çünkü eşya başlangıçta ölüm hükmündeydi. Mesela meni ve toprak gibi.

Ebu Derda, Rasûl-ü Ekrem'in şöyle söylediğini rivayet ediyor: *«Eğer üç şey olmasaydı Ademoğlu başını eğmezdi: Fakirlik, hastalık ve ölüm».*

Mukatil, *«Hayatı yarattı»; yani insanı yarattı, ona ruh üfledi, Ve insan, insan oldu»* diyor. Mukatil'in bu yorumu güzeldir.

«Hanginiz amel yönünden daha güzelsiniz diye sizi denesin» cümlesi de buna delâlet eder. Bu tür bir ayetin tefsiri Kehf Suresi'nde geçmişti.

«Tefavut» eğri-büğrü, ihdilaflı, tenakuz demektir. Yani Cenab-ı Hak'kın yaratmış olduklarında tefavutu değil, onların mustakim ve mustevi olduklarını görürsün.

«*Futur*» kelimesi yarıklar ve parçalar demektir. Katade, «*Futur, deliklerdir*» diyor. İbn Abbas «*Çürüklerdir*» demiştir. Fakat kök mânâsı parçalamak, yarılmaktır.

«*Kerreteyn*»in mânâsı bir bakışın arkasından gelen ikinci bakışla bakmaktır. Yani iki defa bak demek oluyor. Zira insan bir şeye bir defa bakınca onun ayıbını görmeyebilir. İkinci kez bakınca durum değişir. Cenab-ı Hak «*Onlar göğe iki defa baksınlar. Hiçbir zaman orada herhangi bir eksiklik görmez. Ona bakmakla hayrete düşer, Allah'ı tasdik eder*» diyor.

«*Hasıen*» kelimesi korkar, zillete bürünür ve böyle bir şeyi görerekten uzaklaşır demektir.

«*Hasir*» kelimesi yorgunluğun doruk noktasına varmış demektir. Yani o, aradığını bulamamış ve yorgun düşmüştür.

«*İki kez gözünü gezdir*»den maksat, çokça bak demektir. Çünkü bunun arkasında gelen «*Göz kovulmuş ve yorgun olduğu halde sana dönüş yapacaktır*» cümle bununla ilgilidir.

YILDIZLARIN YARATILMA NEDENİ

«*Mesabih*» kelimesi misbahın çoğuludur ve lamba, çıra demektir. Yıldızlara parlaklıkları sebebiyle mesabih denilmiştir.

«*Rucum*» kelimesi recmin çoğuludur. Recim mastardır. Recimde kullanılan taşlara isim olmuştur.

Göklere süs olmaktan başka şeytanlar için recm aleti kılınmışlardır. Yani şeytanları recmetmek için onlardan parçalar kopar. Bazıları «*Yıldızlardan insan şeytanlarına yani müneccimlere re-*

cimler ve zanlar yapışır. Onlar yıldızlardan çeşitli şeyleri zannediyorlar» demiştir.

Katade *«Allah yıldızları üç şey için yaratmıştır:*

1 — *Göğün ziynetidirler.*

2 — *Şeytanlar için recmdirler.*

3 — *Karada, denizde ve vakitlerde hidayeti, yani doğruyu bulmaya sebep olan alametlerdir.*

Kim ki onlardan bu üç faydadan başka vazifesi olduğunu söylerse kendisini bilmediği bir hususta zorlamış, zulmetmiş demektir» dedi.

«Saîr» ise çokça yanan ve kızmış ateş demektir. Saîr azabı yani şeytanlar için en şiddetli yakıcı azabı hazırladık. *«Şehik»* kelimesi ses anlamındadır. İbn Abbas *«Kâfirler cehenneme atıldıklarında oradan çıkan çığlıktır»* der. Bazıları *«Şehik, kâfirler ateşe atıldıklarında onlardan çıkan çığlıktır»* demiştir. Şehik göğüste olan, zefir ise gırtlaktan gelen sestir.

«Tefur» fiili kaynar demektir.

«Temeyyezu» fiili parçalanır, birbirlerinden ayrılır demektir. *«Gayz»* kelimesi düşmana karşı duyulan öfke demektir. Bazıları *«Kaynamak»* mânâsına geldiği fikrindedir.

«Fevc» kelimesi kâfirlerden bir cemaat demektir.

«Hazene» cehennem zebanileri ve cehennemde hizmet eden melekler demektir.

«Nazir» kelimesi dünyada gönderilen peygamber anlamındadır.

«Ashab-ı Saîr» ile kastedilen cehennem ehlidir. Ebu Said el-Hudri Rasûl-ü Ekrem'den şöyle rivayet ediyor: *«Fâcir kîyamet gününde pişman olmuştur. Onlar 'Eğer biz dinlemiş veya akıl erdirmiş olsaydık Ashab-ı Saîr içinde olmazdık»* derler. Cenab-ı Hak da *«Onlar günahlarını ikrar ettiler»* demiştir.

«Suhkan» kelimesi uzaklık demektir. Yani Allah'ın rahmetinden uzak olmak Ashabı Saîr içindir. Said bin Cübeyr ve Ebu Salih *«Suhkan kelimesi cehennemde bir vadinin ismidir»* demişlerdir.

12. ayetin mânâsı şudur: Allah'tan korkarlar ve gaybî olan azabından korkarlar. Gaybî olan azap, Kıyamet Günü'ndeki azaptır. İşte bu korkuya sahip olanlar için hem günahların affı, hem de büyük bir ecir (cennet) vardır.

وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾
اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ
النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾ ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا
هِيَ تَمُوْرُ ﴿١٦﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يُّرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ؕ
فَسَتَعْلَمُوْنَ كَيْفَ نَذِيْرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿١٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ
وَّيَقْبِضْنَ ۛ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍۭ بَصِيْرٌ ﴿١٩﴾ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ
هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِيْ غُرُوْرٍ ﴿٢٠﴾
اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ؕ بَلْ لَّجُّوْا فِيْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ
﴿٢١﴾ اَفَمَنْ يَّمْشِيْ مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓى اَمَّنْ يَّمْشِيْ سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ
وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ
وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ
﴿٢٥﴾ قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٦﴾

13 — Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun. Allah göğüslerin özünü bilmektedir.

14 — Yaratan bilmez mi? O en ince işleri görüp bilmektedir. O her şeyden haberdardır.

15 — Yeri, üzerinde gezilebilecek bir halde yaratan O'dur. Artık yerin ötesinde berisinde gezin ve Allah'ın verdiği rızıktan yeyin. Tekrar dönüş O'nadır.

16 — Gökte bulunan zatın sizi hemen sallanacak yer ile beraber yere geçirmeyeceğinden mi emin oldunuz?

17 — Yoksa gökte bulunan zatın üzerinize taş yağdırır (bir fırtına) gönderemeyeceğinden mi emin oldunuz? Tehdidimin nasıl vaki olacağını yakında (görüp) anlayacaksınız!

18 — Andolsun ki onlardan önce gelenler de (peygamberlerini) yalanlamışlardı. Fakat benim intikamım nasıl oldu?

19 — Acaba onlar üstlerinde kanatlarını açıp, çırpıp kapayarak uçan kuşlara bakmıyorlar mı? Rahman'dır ancak onları tutan! Kuşkusuz ki O her şeyi görendir.

20 — Rahman'ın (Allah'ın) azabından sizi kurtaracak kimdir? Yoksa şu ordunuz mu? (Sizi kurtaracak?). Kâfirler ancak aldanma içindedirler.

21 — Acaba şu sizi rızıklandıran (Allah), eğer rızkını keserse size kim rızık verecek? Hayır onlar azgınlık ve nefret içinde direnmektedirler.

22 — Şimdi, yüzüstü sürünen mi daha doğru gider yoksa dosdoğru bir yol üzerinde düpedüz yürüyen mi?

23 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Sizi var eden, size kulak, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

24 — De ki: «Sizi yeryüzünde çoğaltan O'dur ve siz O'nun katında toplanacaksınız».

25 — Onlar derler ki: «Eğer doğru iseniz bu tehdid ne zaman gerçekleşecek?»

26 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Bunu ancak Allah bilir. Ben ancak apaçık uyaran bir peygamberim».

(13-26) *«Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Yani Muhammed'le ilgili konuşmanızı ister gizleyin, ister açıklayın, kesinlikle Allah göğüslerde olanı bilir. Yani kalplerdeki hayrı ve şerri bilir.

İbn Abbas *«13. ayet müşrikler hakkında nazil oldu»* demiştir. Onlar Hz. Muhammed'in aleyhinde konuşuyorlardı. Cebrail de onların sözlerini Hz. Muhammed'e bildiriyordu. Onlar birbirlerine *«Sözünüzü gizli tutun ki Muhammed'in Rabbi onu işitmesin»* dediler ve bunun üzerine bu ayet indi.

«Acaba yaratan bilmez mi?»; yani gizliyi yaratan gizliyi bilmez mi? Cenab-ı Hak *«Gizliyi kalplerde ben yarattım. Kulların kalplerindeki gizliyi bilmez olur muyum?»* demek istiyor.

«Zelul» kelimesi kolay, üzerinde istikrar bulacak şekilde yaratmış demektir. Bazıları *«Üzerinde yürüyen insanları kaydırmasın diye yeryüzünü Cenab-ı Hak dağlarla çakmış, istikrara kavuşturmuştur»* derler. Bazıları da *«Ziraat etmeye, ağaç dikmeye, çeşmelerin ve nehirlerin akmasına, kuyuların deşilmesine müsait bir şekilde yaratmıştır»* demişlerdir.

«Menakıb» kelimesi etraf ve nahiyeler, tepeler ve dağlar de-

mektir. Yani, yeryüzünün etrafında, nahiyelerinde, tepelerinde, dağlarında gezin! İbn Abbas *«Dağlarında gezin»* şeklinde yorumlamıştır.

Rivayete göre Beşir bin Kâb'ın bir cariyesi vardı. Beşir, cariyesine, *«Eğer bana yeryüzünün menakıblarının ne olduğunu söylersen Allah için hürsün»* der. Cariye, *«Yeryüzünün menakıbları dağlardır»* der ve hürriyetine kavuşur. Bu sefer Beşir, bu cariye ile evlenmek istedi. Ebu Derda'dan meseleyi sordu. Ebu Derda: *«Seni şüpheye sokanı bırak da şüpheye sokmayana git»* dedi. Yani menakıbın kesinlikle dağlar mânâsına geldiği şüphelidir. Kadının hürriyeti de dolayısıyla şüpheli olur!

«Nuşur» kelimesi dönüş demektir. Yani göğü eksiksiz yaratan, yeri gezilir halde meydana getiren, sizi haşre göndermeye de kâdirdir!

GÖKTE OLMANIN MANASI

«Gökte olanın sizi yere batırmayacağından emin misiniz?» ayetinin tefsirinde İbn Abbas, *«Gökte olanın azabından emin misiniz ki O.na isyan edersiniz!»* demiştir. Bazılarına göre ayetin mânâsı şudur: *«Gökte kuvveti ,saltanatı, Arşı, memleketi olan zattan emin misiniz?»* Allah'ın mülkü göğü, yeri ve her şeyi kapsamakta ise de Cenab-ı Hak göğü özellikle zikretmiştir. Bu ifadenin kullanılma sebebi *«İlah göklerde kudreti nafiz olandır. Sizin yeryüzünde tazim etmekte olduğunuz putlar değildir.»* noktasına dikkatleri çekmek içindir. Bazıları *«Bu meleklere işarettir»* derken, bazıları da *«Cebrail'e işarettir. Çünkü azabın vekili Cebrail'dir»* demişlerdir.

Kurtubi'ye göre ayetin mânâsının, *«Göklerdeki yaratıcının sizi yere batırmasından emin misiniz? Nitekim daha önce Karun'u da yere batırmıştı»* şeklinde olması mümkündür.

«Temuru» gider-döner mânâsını ifade eder. Zira mevr kökünden gelir ki bu da gidip gelme şeklindeki çalkalanmadır.

Müdekkikler *«Ayetin mânâsı göklerin fevkinde olanın azabından emin misiniz?»* demektir. Yani temas etmek, istikrar bulmak şeklinde değil, kahr ve tedbiriyle göklerin fevkindedir.

Bazıları da ayeti *«Sema'nın üzerinde bulunandan emin misiniz?»* şeklinde yorumlamıştır. Bunun mânâsı gökleri idare eden, göklerin maliki demektir. Mesela *«Falan adam Irak'ın, Hicaz'ın üzerindedir»* demek oranın valisidir, emiridir anlamına gelir. Bu hususta birçok sahih hadisler vardır. Uluvv'a işaret ederler. Onları ancak bir mulhid ve muannid bir cahil reddeder. Onlardan maksat Cenab-ı Hak'ın süfliyetten, tevkid ve tenzihidir. Uluvla, azametle sıfatlanmasıdır. Yoksa mekânlar, cihetler ve hududlarla sınırlı değildir. Çünkü onlar mahlûkun sıfatlarıdır.

«Gökler semaya yükselir»; çünkü sema vahyin, yağmurun geliş yeridir. Kudsun yeridir, tertemiz olan meleklerin madenidir. Kulların amelleri oraya gider. Semanın fevkinde arş ve cennet vardır. Nasıl ki Cenab-ı Hak, Kabe'yi dua ve namaza kıble kılmışsa mekânları da muhtaç olmadığı halde, halketmiştir. Onun ezelinde, mekân ve zamanın halkından önce, o aynen nasılsa şimdi de öyledir.

«Hasib» kelimesi taş demektir. Yani Lut kavmine taş gönderdiği gibi, fil ordusuna taş yağdırdığı gibi size taş yağdırmayacağından emin misiniz? Bazıları *«Hasib, içinde taş olan rüzgâr demektir»* derlerken, bazıları da *«Taş getiren bulut»* anlamında olduğunu söylemişlerdir.

«Benim korkutmamın nasıl olduğunu gelecekte bileceksiniz» Veya benim namı hesabıma sizi korkutan peygamberin doğruluğunu ve sizin yalanınızın neticesini de gelecekte göreceksiniz!

Onlardan önceki yalanlayanlardan maksat her ümmetin kâfirleridir. Nuh, Ad, Semud, Lut, Ashab-ı Medyen, Res Ashabı (Halkı), Firavun kavmi gibi.

«Saffat» kelimesi uçarken havada kanatlarını açmış demektir. Çünkü onlar kanatlarını açtıklarında ayaklarını saf haline getirirler. Yani yeryüzünü nasıl insanoğluna kolaylaştırmış, gezilecek hale getirmişse böylece havayı da kuşlar için bu hale getirmiştir.

«Yakbidne» fiili kanatlarını yanlarına vururlar, çırparlar anlamındadır. Ebu Cafer en-Nuhas *«Kuş, kanadını açtığında saf ismini alır. Kanatlarını yanlarına vurduğunda kabit vasfını alır»* diyor.

Kuş havada uçarken onu Allah'tan başkası tutmaz.

«Cünd» kelimesi asker mânâsınadır. İnsanı koruyan yardımcılar demektir. Bu kelime tekil olarak kullanılır. Buradaki istifham, istifhamı inkâr'dîr. Yani sizi Allah'ın azabından koruyacak bir ordunuz yoktur. O'nun azabından sizi hiç kimse koruyamaz.

«Gurur» kelimesi aldatılmış, mağrur olmuş mânâsını ifade eder. Yani şeytanlar onları aldatır ve *«azap yoktur»* derler.

«Leccu» fiili ısrar ettiler, dalâlette devam ettiler demektir.

«Utuvv» kelimesi tuğyan demektir. *«Nufur»* kelimesi de haktan kaçmak anlamındadır.

BAŞINI EĞİP YÜRÜYENDEN MAKSAT KİMDİR?

«Mukibben» kelimesi başını eğerek önüne, sağına, soluna, bak-

madan gitmek demektir. Yani böyle giden bir insan daima kayabilir, yüzüstü düşebilir. Acaba böyle giden bir insan ile doğru, mutedil, sağına-soluna bakarak yürüyen insan bir olur mu?

İbn Abbas «*Bu, dünyadaki yürüyüştür*» diyor. Bundan yolunu görmeyen âmâ da kastedilebilir. Yani böyle bir kimse düzgün, sıhhatli yürür ve yolu bilir bir kişi ile bir olmaz.

Katade «*Başını eğip sağını solunu görmeden yürüyen kimseden kâfir kastedilmektedir*» der. O dünyada günahlarında ısrar etmektedir. Allah, Kıyamet Günü'nde onu bu şekilde haşreder.

İbn Abbas ve Kelbi «*Başını eğip de önüne, sağına soluna bakmadan yürüyen kimseden maksat Ebu Cehil'dir*» demişlerdir. Doğru yürüyenden maksat da Rasûl-ü Ekrem'dir. Bazıları da «*Ayet kâfirler ve müminler hakkında genel*dir» demişlerdir. Yani kâfir, mutedil, doğru giden, yolu görerek giden, sıratı müstakimde olan bir müslümanla aynı değerde olabilir mi?

«*Enşee*» fiili yaptı, inşa etti demektir. Rasûl-ü Ekrem'e onlara şöyle demesi emredilmektedir: O zattır ki sizi yaratmış, inşa etmiştir. Sizin için kulak, göz ve kalpler yaratmıştır. Siz az teşekkür ediyorsunuz. Bu nimetlerin şükrünü hakkıyla vermiyorsunuz. Allah'ı birlemiyorsunuz!

«*Zerae*» fiili yarattı demektir. Bu, İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. İbn Şecere ise «*Sizi yeryüzünde yaydı. Yeryüzünün sırtında sizi ayrı ayrı yerlere yerleştirdi demektir*» der.

«*Şu tehdid*», ifadesiyle maksat Kıyamet Günü'dür. Yani «*Kıyamet Günü ne zamandır? Kıyamet'te göreceğimiz azap ne zamandır?*» diyorlar ve bu vesile ile peygamberle istihza ediyorlardı. «*Ey Muhammed, onlara de ki, kıyamet Allah katındadır, ondan başkası bunu bilmez*». Nitekim başka bir ayette de «*Onun ilmi ancak Rabbinin katındadır*» denilmiştir.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِى
كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِىَ أَوْ رَحِمَنَا
فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ
وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ
أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍۭ ﴿٣٠﴾

MEÂL

27 — Onu (azabı) pek yakın gördüklerinde o küfretmekte olanların yüzleri karardı. Ve «İşte bu, sizin olmayacak diye öne sürüp durduğunuz şeydir» denildi.

28 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Allah beni ve benimle beraber bulunanları isterse yokeder, isterse merhamet eder. Söyleyin (bu takdirde) kâfirleri elem verici bir azaptan kim koruyacak?»

29 — De ki: «O Rahman olan (Allah)dır. Biz O'na iman ettik ve O'na dayandık. Artık siz, kimin açıkça bir şaşkınlık içinde olduğunu pek yakında öğreneceksiniz».

30 — De ki: «Acaba suyunuz yere batarsa size kim temiz bir su kaynağı getirebilir?»

(27-30) *«Onu pek yakın gördüklerinde...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Zulfeten» kelimesi mastardır. Yakın mânâsına gelir. (Mücahid). Hasan Basri *«Gözle görülür mânâsınadır»* demiştir. Onlar ahiret azabını yakın gördüklerinde kâfirlerin yüzleri kötüleşti veya onlar kendilerine va'dedilen haşrı yakın gördüklerinden bu hâle girdiler. İbn Abbas *«Kötü amellerini yakın gördüklerinde küfre kayanların yüzü buruştu»* diyor. Yani o azap onların hoşlarına gitmedi ve hoşlarına gitmediği yüzlerinde belirdi. Bu belirme onların kâfir olduklarına delâlet eder. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Hatırlat öyle bir günü ki o günde bazı yüzler bembeyaz, bazı yüzler de simsiyahtır»* buyurmuştur.

«Teddeûne» fiili temenni ediyor, sorup duruyordunuz demektir. İbn Abbas *«Yalanlıyordunuz demektir»* der: *«İşte bu durum, kendisinden dolayı bâtıl iddialarda bulunduğunuz, bâtıl konuşmalar yaptığınız durumdur».*

Dahhak *«Onların iddiaları: Yarab, eğer bu Kur'an haksa, Senin katından gelmişse bizim üzerimize gökten taş yağdır sözleridir»* diyor. Ebu'l-Abbas *«Ted'une»* şeklinde okumuş ve *«acele istiyordunuz mânâsını ifade eder»* demiştir.

«Yucîru» fiili korur, kurtarır demektir. Yani onlara de ki:

«Ey Mekke müşrikleri! Siz benim ölümümü temenni ediyorsunuz. Bana haber verir misiniz, eğer ben ölürsem veya Allah bize merhamet eder, ecelimiz gecikirse sizi Allah'ın azabından koruyacak kim vardır? Artık benim ölümümü, Kıyamet'in süratle kopmasını beklemeniz mânâsızdır.»

Yani biz ölsek de hayatta kalsak da onları azaptan kurtaracak hiç kimse yoktur. De ki: Sizi çağırdığım zat rahmandır, bütün nimetlerin vericisidir. Biz O'na iman ettik ve sadece O'na tevekkül ettik. Çünkü O'na güvenimiz vardır ve biliyoruz ki O'ndan başkası bizzat ne zarar verebilir ne de yarar sağlayabilir. Bizimle sizin, hangimizin apaçık bir sapıklık içerisinde olduğumuzu yakında bileceksiniz. Bu ayet Cenab-ı Hak'kın onlar için tehdidi ilahisidir. Ey Habibim! De ki; *Eğer suyunuz yere dalsa, eller ve kovalar yetişmese, size yeryüzünde ellerin ve kovaların yetiştiği suyu kim getirir?»* Bu sudan zemzem veya diğer suların kastedilmiş olması mümkündür.

İbn Abbas *«Maîn kelimesi akan su demektir»* diyor. Ayetten maksat, onlara Cenab-ı Hak'kın birtakım nimetlerini ikrar ettirmek ve üzerlerinde bulundukları küfrü kendilerine göstermektir. Mânâsı; eğer suyunuz yere batarsa, akan bir suyu kim size getirir? Onlar bu sual karşısında elbette *«Allah»* diyeceklerdir. İşte o zaman kendilerine denilir ki: *«Niçin Allah'a hiçbir şeye gücü yetmeyen putları ortak koşuyorsunuz?»*

«Gavr» kelimesi çekildi, yere battı, yere daldı mânâsını ifade eder» demiştir. Bazıları, *«Maîn» kelimesi çok olmuş mânâsını ifade eder»* demişlerdir. İbn Abbas'tan başka bir rivayette, *«mâîn»* tatlı su demektir. Allah hakikati daha iyi bilir.

MÜLK SURESİ'NİN SONU

KALEM SÛRESİ

Sûre: 68

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ
لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ
وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ
عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا
لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ
بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن
كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Nun (hokka ile) kaleme ve yazdıklarına yemin olsun ki,

2 — (Ey Rasûlüm!) Sen Rabbinin nimeti sayesinde, mecnun değilsin.

3 — Hiç kuşkusuz senin için kesintisiz bir mükâfat vardır.

4 — Muhakkak ki sen pek büyük bir ahlâk üzeresin.

5 — (Ey Rasûlüm!) Yakında göreceksin. Onlar da göreceksiniz.

6 — Hanginizmiş deli!

7 — Kuşkusuz ki Rabbin yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolda olanları da en iyi bilendir.

8 — (Ey Rasûlüm sen) artık o yalanlayanları dinleme!

9 — Onlar, sen kendilerine fedakârlık yapasın da onlar da sana yumuşak davransınlar isterler.

10 — (Ey Raşûlüm) şunların hiçbirine itaat etme: Durmadan yemin eden alçak,

11 — Kusur güdücü, dedikoducu.

12 — İyiliği önleyici, haddini aşan ve günaha düşkün,

13 — Kaba, bundan başka da soysuz (Bir de)

14 — Servet ve evlat sahibi olduğu için dinleme.

15 — Ayetlerimiz ona okunduğunda «öncekilerin masallarıdır» dedi.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 52 Ayet'tir.

(1-15) *«Nun» (hokka ile) kaleme ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure Hasan Basri, İkrime, Ata ve Cabir'in görüşüne göre Mekki'dir. İbn Abbas ve Katade, *«sure başından 16. ayete kadar Mekkî'dir. 17'den 33. ayete kadar Medenî'dir. 37'den 47. ayete kadar Mekkî'dir. 48'den 50'ye kadar Medenî'dir. 51 ve 52. ayetler de Mekkî'dir»* demişlerdir. (Maverdi). Ayetleri 52, kelime adedi 300, harfleri 1256'dır.

NUN KELİMESİNİN MÂNÂSI

«*Nun*» kelimesinin tevilinde değişik rivayetler vardır. Muaviye bin Kurre, babasından, o da Rasûlullah'tan merfu olarak rivayetinde «*Nun, nurdan bir levhadır*» demiştir. Sabit'ul-Bunnani «*Nun, hokkadır*» der. Yani mürekkeb kabı. Bunu Hasan Basri ve Katade de söylemiştir. El-Velid bin Müslim, Ebu Hureyre tarıkıyla şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'ı dinledim: «*Cenab-ı Hak önce kalemi halketti. Ondan sonra Nun'u halketti. Nun divittir. Sonra Cenab-ı Hak kaleme «yaz» dedi. Kalem «neyi yazayım yarabbi» diye sordu. Cenab-ı Hak «Olan ve Kıyamet'e kadar olacak amel, ecel, rızık, eser, her şeyi yaz» dedi. İşte Kıyamet'e kadar olacak olanları kalem yazdı. Sonra kalemin ağzı mühürlendi, daha konuşmadı ve Kıyamet'e kadar da konuşmaz. Sonra Cenab-ı Hak aklı yarattı ve «Benim katımda senden daha acaib bir yaratığı halketmedim. İzzetim ve celalimle yemin ederim, kesinlikle seni sevdiğim insanlar ile kemale erdireceğim, buğzettiğim insanlar ile de eksilteceğim*» dedi. Ravi diyor ki Rasûl-ü Ekrem bunlardan sonra şöyle devametti: «*İnsanların aklen en mükemmel olanı Allah'a en fazla itaat eden ve Allah'ın taatiyle en fazla amel edenidir*».

Mücahid'den gelen bir rivayete göre nun, yedinci yer tabakasının altındaki balık, kalem de zikrin kendisiyle yazılan kalemdir.

Kelbi ve Mukatil «*Nun, el-Yehmut adlı balığın ismidir*» demiştir.

İbn Keysan «*Nun, surenin başlangıcıdır*» derken, bazıları da «*Surenin ismidir*» demişlerdir.

Caferi Sadık «*Cennet nehirlerinden birisine nun denilmektedir*» der.

Zemahşeri Keşşaf'ta şunları söyler: *«Onların «nun» hokkanın ismidir, demelerine gelince, ben bilmiyorum, bu acaba lugavi midir yoksa şer'î midir? Eğer hokka isim ise ya cins veya alem olacaktır. Eğer cins ise i'rab nerededir? Tenvini nerededir? Eğer alem ise yine i'rabı nerededir? Hangisi olursa olsun mutlaka kelamın telifinde bir yeri olmalıdır.» (1)*

Cenab-ı Hak kalem ile yemin ediyor; çünkü kalemde beyan vardır, tıpkı dil gibi. Kalem yerde ve gökte olanları yazan her kaleme denilir. Şairler kalemin kılıçtan daha üstün olduğu konusunda da çok şiir söylemişlerdir. Bunların en âlâsı Ebu'l-Feth'il-Musti'nin şu şiiridir:

Eğer kahramanlar bir gün kılıçlarıyla yemin ederlerse,
Onu insana şeref kazandırır diye sayarlarsa,
Kâtibin kalemi izzet ve yücelik bakımından kâfidir,
Bütün zamanda. Zira Cenab-ı Hak kalemle kasem etmiştir.

İbn Abbas *«Allah kalemi yarattı ve onunla yemin etti. O da Kıyamet'e kadar olacak olan her şeyi yazdı»* der. İbn Abbas devamla *«Bu nurdan bir kalemdir. Uzunluğu yer ile gök arası kadardır»* demiştir.

Velid bin Ubbade bin Samit şöyle diyor *«Babam vefat edeceği zaman bana vasiyet ederek dedi ki; Ey oğlum! Allah'tan kork. Bil ki sen Allah'a tek olduğu halde iman etmedikçe, kaderine, hayr ve şerrine inanmadıkça ne Allah'tan korkmuş olabilirsin ne de ilme varmış olabilirsin. Ben Allah'ın Rasûlü'nden dinledim, şöyle buyurdu: Allah'ın ilk yarattığı kalemdir. Ona «yaz» dedi. Kalem de «Ne yazayım Yarab» dedi. Rab ona «kaderi yaz» dedi. Böylece kalem o saatte olan ve kıyamete kadar, ebede kadar olacak her şeyi yazdı.»*

Katade *«Kalem Allah'tan kullarına bir nimettir»* demiştir.

«Yesturune» fiili yazarlar demektir. Fail meleklerdir. Onlar Ademoğulları'nın amelerini yazarlar. (İbn Abbas).

Bazılarına göre bu fiilin faili insanlardır. Yani insanların yazdıklarıyla aralarında anlaşmalarına vesile olanıyla yemin ederim! İbn Abbas *«Bazen bu fiil, bilirler mânâsına gelir»* demiştir. Bu fiilin faillerinin hafaze melekleri olması mümkündür.

«Kaleme ve onların yazdıklarına yemin ederim, sen Rabbinin nimetiyle deli değilsin» cümlesi kasemin cevabıdır. Müşrikler Rasûl-ü Ekrem'e *«O delidir, içinde (hâşâ) bir şeytan vardır»* diyorlardı. Cenab-ı Hak bu iftiraları reddetmek için bu ayeti indirdi.

Ayetteki nimetten maksat rahmettir. Ayette geçen *«nime»* kelimesi üzerindeki *«b»* harfinin kasem için olması muhtemeldir. Yani Rabbinin nimetine kasem ederim ki sen deli değilsin.

«Memnun» kelimesi maktu, eksilmiş demektir. Yani senin için bir ecir, sevap vardır, o kesilmez, eksilmez, devam eder.. Mücahid'e göre memnun; mahsub, Hasan Basri'ye göre ise mukadder yani minnetle bulanmış, demektir. Dahhak ise *«Amelsiz ecir»* mânâsında olduğunu söylemiştir.

PEYGAMBER'İN AHLAKI

İbn Abbas ve Mücahid *«Huluk kelimesi din demektir»* demişlerdir. Yani sen büyük bir din üzerindesin ki Allah katında o dinden daha sevimli bir din yoktur ve Allah yalnız o dinden razıdır, onu kabul eder.

Sahihi Müslim'de Hz. Aişe'den şöyle rivayet ediliyor: *«Allah*

Rasûlü'nün ahlâkı Kur'an'dı». Hz. Ali *«Bu sözden maksat Kur'an'ın edebidir»* demiştir.

Bazıları *«Huluk kelimesi Rasûlullah'ın ümmetine karşı gösterdiği şefkat ve ikramdır»* demişlerdir.

Katade *«Allah'ın emrinden yaptığı, yasaklarından terketiği şeylerdir»* diyor. Yani sen kerim bir tabiat üzerindesin. Zira Huluk'un lugat mânâsı, insanoğlunun nefsine tatbik ettiği edebtir. Buna huluk denilmesi, bu edebin insan için bir tabiat gibi olmasındandır.

Bir defasında Hz. Aişe'den Rasûlullah'ın ahlâkı sorulmuş, O da El-Müminun Suresi'nin birinci ayetinden onuncu ayetine kadar olan bölümü okumuştur. Yani Rasûlullah'ın ahlâkı budur, demiştir.

Aişe validemiz, *«Hiç kimse huluk bakımından Allah Rasûlü'nden daha güzel değildir»* diyor.

Allah Rasûlü'nden gelen bir rivayete göre *«Rabbim beni güzel bir edeble edeblendirdi. Zira Rabbim bana, «affı tut ,örfü emret, cahilliklerden yüz çevir» dedi.* Rabbimin bu buyruklarını kabul ettiğimde de *«kesinlikle sen büyük ahlâk üzerindesin»* buyurdu.

Tirmizi'nin Ebu Zer'den rivayet ettiği bir hadiste Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurmuştur: *«Nerede olursan Allah'tan sakın. Kötülük yaparsan arkasından iyilik yap, onu siler. İnsanlara güzel ahlâkla muamele et».* Tirmizi *«Bu hadis, hasen ve sahihtir»* demiştir.

Ebu Derda'nın rivayet ettiği hadiste *«Müminin kıyamet günündeki terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey yoktur. Kesinlikle Cenab-ı Hak müstehcen ve fahiş konuşandan buğzeder»* denil-

miştir. Ebu Derda'dan gelen bu hadis için Tirmizi, hasan ve sahihdir demiştir.

Ebu Derda'nın rivayet ettiği hadiste «*Müminin Kıyamet Günü'ndeki terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey yoktur. Kesinlikle Cenab-ı Hak müstehcen ve fahiş konuşandan buğzeder*» denilmiştir. Ebu Darda'dan gelen bu hadis için Tirmizi, hasan ve sahihdir demiştir.

«*el-Meftun*» kelimesi fitnelendirilmiş, yani cinler tarafından çarpılmış demektir. Bazıları «*Fitnelendirilmiş mânâsınadır*» demişlerdir.

KALEM SURESİ KİMİN HAKKINDA NAZİL OLDU?

Kalem Suresi'nin birçok ayeti Velid bin Muğire ve Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur.

Bazıları da «*meftun*'dan maksat şeytandır demiştir. Zira o, dininde fitnelenmiştir.

«*Yalancılara itaat etme*»; yani müşriklere meyletme. Çünkü onlar peygamberi daima «*Sen bize karışma, biz de sana karışmayalım*» diye sükûnete davet ediyorlardı. Cenab-ı Hak onlara meyletmenin küfür olduğunu bu ayetle ispat etmiştir.

Kureyş müşrikleri Rasûlullah'ı atalarının dinine davet ettiklerinde bu ayet nazil olmuştur.

Dokuzuncu ayetin tefsirinde İbn Abbas, Atiyye, Dahhak ve Süddi şöyle diyorlar: Onlar isterler ki sen haşa kâfir olasın ve onlar da küfürleri üzerinde devam edip gitsinler.

İbn Abbas'ın başka bir tevilinde *«İsterler ki sen onlara ruhsat veresin, onlar da sana».*

Ferra *«Sen onlara karşı yumuşa, onlar da sana karşı yumuşasınlar demektir»* der. Zira *«Tudhinu»*, fiili idhan kökünden gelir, bu da yumuşatmak mânâsınadır.

Şabi, Süddi ve İshak'ın rivayetlerine göre 10. ayetten 16. ayete kadarki bölüm Ahnes bin Şerik hakkında nazil olmuştur. Bazıları Esved bin Abdi Yehus veya Abdurrahman bin Esved hakkında geldiğini söylemişlerdir. (Mücahid)

Bazıları da *«Velid bin Muğire hakkında nazil olmuştur»* dediler .Bu kâfir Rasûl-ü Ekrem'e bir miktar mal arzeder. Eğer Rasûl-ü Ekrem (hâşâ) dininden dönerse bu malı kendisine vereceğini söyler.

İbn Abbas *«Bu ayetler Ebu Cehil bin Hişam hakkında nazil olmuştur»* demiştir.

«Hallaf» kelimesi çok yemin eden demektir. *«Mehîn»* kelimesi kalbi zayıf demektir (Mücahid) İbn Abbas'a göre mehîn yalancı demektir. Zira yalancı insan, zayıftır. Katade ve Hasan Basri *«Bu kelimenin mânâsı şerri çok olan demektir»* demişlerdir. Kelbi *«Mehîn, fâcir ve aciz kişidir»* demiştir. *«Hemmaz»* İbn Zeyd'e göre eliyle halkla istihza eden ve onları döven kimsedir. *«Lemmaz»* ise diliyle halkla istihza eden kişi demektir.

Hasan Basri *«Hemmaz, meclisin bir tarafında durup istihza eden kişidir»* demiştir.

«Meşşa» kelimesi kovuculuk yapan, insanlar arasında fesadlıkta bulunandır. *«Nemîm»* kelimesi kovuculuk eden demektir. Sahihi Müslim'de Huzeyfe'den şöyle rivayet ediliyor: *«Bir kişinin ko-*

vuculuk yaptığını işiten Huzeyfe şöyle dedi: «Ben Allah Rasûlü'nden dinledim, Cennete nemmam bir kişi girmez, buyurdu». Yani nemmamlık neticede böyle bir insanı imansızlığa götürür, akidesini bozar, dolayısıyla cennete giremez.

«Menna'» keilmesi çokça meneden, *«hayır»* kelimesi ise mal demektir. Yani malı Allah yolunda sarfetmekten çok meneder. İbn Abbas *«Çocuklarını ve aşiretini İslâm'a girmekten çokça menedendir»* demiştir.

«Mu'ted» saldırgan, yani zulüm yoluyla insanlara saldıran hududu aşan, bâtıl sahibi kişi demektir.

«Esîm» günahkâr demektir.

«Utull» kelimesi içi boş, küfürde şiddet gösteren kişi demektir. Kelbi ve Ferra'ya göre husumette bâtıl ile şiddetli davranan kişi demektir. Bazıları da insanları çekip bir hapse veya azaba götüren kişi demek olduğunu söylemişlerdir.

Ubeyd bin Umeyr *«Utull»* çokça yiyen, çokça içen, iri yarı, kuvvetli bir kişidir, demiştir. Hz. Ali ve oğlu Hz. Hasan bunun fahiş konuşan, ahlâkı kötü olan kişi demek olduğunu söylemişlerdir. Ma'mer *«Fahiş ve leim kişi demektir»* der.

«Zenîm» bir kavme iltihak eden kişi demektir. Yani esasında o kavimden değildir, fakat kendisini o kavimden göstermektedir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre bu kişi Kureyş'ten idi.

İkrime *«Zenim çokça zulmeden kişidir»* demiştir. Velid bin Muğire, Mahsun kabilesindendi ve Hz. Halid'in de babasıdır. Aslen Kureyşli değildi. Kureyş'e sonradan ilhak olmuştur. Babası 18 sene sonra ona sahip çıkmıştı.

Hz. Ali *«Zenim, aslı olmayan kişi demektir»* dedi. Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem *«Zina veledi cennete girmez. Onun çocuğu girmez, onun çocuğunun çocuğu da girmez»* demiştir. Abdullah bin

Ömer, *«Rasûl-ü Ekrem zina evladları Kıyamet Günü'nde maymunlarla domuzlar şeklinde haşrolunurlar»* demiştir.

Kurtubi *«Bu iki hadisin sıhhatli bir senedi olduğunu sanmıyorum»* der. Doğru söylüyor. Çünkü *«Velâ teziru vaziretun vizra uhra»* (hiç kimse başkasının günahından sorumlu olmaz). Zina evladının sorumluluğu yoktur. Onu o şekilde dünyaya getirenin sorumluluğu vardır.

Müfessirlerin çoğu bu ayetlerin Velid bin Muğire hakkında nazil olduğuna dikkati çekerler. Bu kâfir Mina'da üç gün millete, *«hays»* denilen bir yemek yediriyordu. Tellâllar *«Sakın hiç kimse ocağını yakmasın tencerenin altında ateş yakmasın. Hays yemek isteyen Velid bin Muğire'ye gelsin»* diye bağırıyorlardı. Velid bin Muğire bir hac mevsiminde binlerce dirhem sarfiyat yapardı; fakat miskinlere bir dirhem dahi vermezdi. Bunun için hayrı çokça menedicidir denildi. Velid bin Muğire hakkında *«Cehennem o müşriklere olsun ki onlar zekâtı vermezlerdi»* ayeti indi.

Muhammed bin İshak *«Bu ayet Ahnes bin Şerik hakkında nazil olmuştur. Çünkü o, Beni Zühre'nin onlara ilhak edilmiş bir andlaşmalıları idi. Bunun için ona zenim denildi»* demiştir.

Acaba mal ve oğullar sahibi olduğundan mı ona itaat ediyorsunuz veya acaba mal ve oğullar sahibi olduğundan mı küfre girer, gurura kapılır?

Ayete şöyle bir yorum da getirilebilir: *«Ona mal sahibi ve oğullar sahibi olduğundan dolayı itaat etme!»*

«Meşşa» kelimesinin *«Zenîm»* kelimesine bağlanması da mümkündür. O zaman takdir şöyle olur: Mal ve oğullar sahibi olduğundan dolayı kovuculuk yapar.

«Esatir'ul-Evvelîn» tabiri birkaç kez tekrar edilmektedir. Daha önce geçenlerin efsaneleri, hurafeleri demektir.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ ﴿١٦﴾ اِنَّا بَلَوْنٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ ۚ اِذْ اَقْسَمُوْا
لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِيْنَ ۙ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُوْنَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّنْ رَّبِّكَ
وَهُمْ نَآئِمُوْنَ ﴿١٩﴾ فَاَصْبَحَتْ كَالصَّرِيْمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِيْنَ ۙ ﴿٢١﴾ اَنِ اغْدُوْا
عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِيْنَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوْا وَهُمْ يَتَخَافَتُوْنَ ۙ ﴿٢٣﴾ اَنْ لَّا
يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّسْكِيْنٌ ﴿٢٤﴾ وَّغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قٰدِرِيْنَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَاَوْهَا
قَالُوْٓا اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ۙ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ
لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿٢٨﴾ قَالُوْا سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿٣٠﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿٣١﴾ عَسٰى رَبُّنَآ
اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ؕ
وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ
جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾ اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ؕ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۫ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ۚ
﴿٣٦﴾ اَمْ لَكُمْ كِتٰبٌ فِيْهِ تَدْرُسُوْنَ ۙ ﴿٣٧﴾ اِنَّ لَكُمْ فِيْهِ لَمَا تَخَيَّرُوْنَ ۚ ﴿٣٨﴾ اَمْ لَكُمْ
اَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۙ اِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُوْنَ ۚ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ اَيُّهُمْ
بِذٰلِكَ زَعِيْمٌ ۚ ﴿٤٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ ۚ فَلْيَاْتُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ
﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۙ ﴿٤٢﴾

16 — Biz onu, burnunun üzerine damga vurmak suretiyle işaretleyeceğiz.

17 — Şu bahçe sahiblerine bela verdiğimiz gibi onlara da bela verdik. (Hatırlat o zamanı) ki onlar, sabah olunca (hiç kimseye sezdirmeden) onu mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi.

18 — Ve (aynı zamanda) istisna da yapmıyorlardı (İnşaallah demiyorlardı)

19 — Fakat onlar uyurlarken, o bahçe üzerine Rabbinden bir belâ indi.

20 — Bahçe kapkara kesildi.

21/22 — Sabah olunca birbirlerine (mallarınızı) devşiriciler iseniz, erkenden ürününüzün başına koşun, diye konuştular.

23/24 — İşte onlar «Sakın bugün karşımıza bir yoksul çıkıp oraya girmesin» diye fısıldaşarak yola koyuldular.

25 — (Fakirleri) engellemeye güçleri yetebilirmiş gibi erkenden gittiler.

26 — (Bahçeyi) gördüklerinde dediler ki: «Yolu şaşırmışız».

27 — «(Hayır! Öyle değil) Belki mahrum kalmışız».

28 — İçlerinden en iyileri: «Ben size Allah'ın şanını yüceltin demedim mi?» dedi.

29 — Onlar da «Rabbimizin şanı yücedir, eksikliklerden uzaktır. Biz zalimlermişiz» dediler.

30 — Biri diğerine karşı ilerleyerek birbirlerini kınamaya başladılar.

31 — «Yazıklar olsun bizlere! Azgınlarmışız» dediler.

32 — «Umulur ki Rabbimiz bize onun yerine daha hayırlısını verir. Şüphesiz ki biz Rabbimizden hayrı isteyenleriz» (dediler).

33 — İşte azap böyledir! Ahiret azabı ise daha büyüktür. Eğer bunu bilselerdi (kaçınırlardı).

34 — Kuşkusuz ki muttakiler için Rablerinin katında nimet cennetleri vardır.

35 — Hiç biz müslümanları mücrim kâfirler gibi yapar mıyız?

36 — Size ne oluyor ve siz ne biçim hüküm veriyorsunuz?

37 — Yoksa yanınızda okumakta olduğunuz bir kitab mı var?

38 — O kitabın içinde siz neyi beğenirseniz mutlaka o sizin olacak diye mi (yazılı?)

39 — Yoksa üzerimizde, Kıyamet Günü'ne kadar sürecek, her istediğinizin olacağına dair taahhütler mi var?

40 — (Ey Rasûlüm!) Onlara sor! Bu iddiayı onlardan hangisi savunacak?

41 — Yoksa onların ortakları mı var? Eğer (sözlerinde) doğru iseler haydi getirsinler ortaklarını!

42 — Baldırların açıldığı gün secde etmeye davet olunacaklar; fakat güçleri yetmeyecektir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(16-42) *«Biz onu, burnunun üzerine...»*

Bu Ayetlerinin Tefsiri

«Biz onun burnuna damga vuracağız» ayetinde geçmekte olan *«Nesimu»* fiili kılıç ile burnun kesilmesi demektir. Ayette zemmedilen Velid bin Utbe'nin Bedir Günü'nde kılıçla burnu kesildi. Ölünceye kadar da burnu böyle nişanlı kaldı.

Katade *«Kıyamet Günü'nde onun burnuna bir damga vuracağız ki onunla tanınsın demektir»* diyor. Ebu'l-Aliye ve Mücahid, *«Onun burnuna damga vuracağız, Ahiret'te yüzü de simsiyah kesilecek, yüzünün siyahlığıyla tanınacaktır»* demişlerdir.

«Hurtum», insanlarda burun demektir. Hayvanlarda ise dudak yeri demektir. Hurtum aynı zamanda önder veliler mânâsında da kullanılmıştır. Taberi *«Onun emrini apacık kılacağız ki onu tanısınlar ve hiç kimseye gizli kalmasın. Tıpkı burun üzerindeki dağın gizli kalmadığı gibi»* demiştir.

Müfessirlerin çoğu (daha önce de söylediğimiz gibi) bu ayetlerin Velid bin Muğire hakkında nazil olduğunu bildirmişlerdir. Cenab-ı Hak'kın, Velid'i yerdiği, zemmettiği gibi hiç kimseyi zemmetmediği de muhakkaktır.

BOSTAN EHLİNİN DENENMESİ

«Belevna» fiili bela kökünden, ibtila kökünden gelir. Denemek, fitnelendirmek demektir. Biz Mekkelileri denedik; yani onlara mallar verdik ki şükretsinler ve saldırmasınlar. Onlar saldırdıklarında, Rasûlullah'a düşmanlık yaptıklarında onları kıtlık ve açlıkla denedik. Tıpkı onların da yakından bildiği bostan ehlini denediğimiz gibi. Bu bostan neredeydi? Rivayete göre Yemen'deydi ve Mekke müşriklerine yakın bir yerde sayılırdı. San'a'nın birkaç fersah yakınındaydı. Bazıları iki, bazıları bir fersah demişlerdir. Allah'ın hakkını veren bir kişinin malı idi. Kişi öldükten sonra çocuklarına intikal etti. Onlar o bostanın hayrından insanları menettiler. Oradaki zekatı (hakkullah'ı) kibirlik taslayarak vermediler. Cenab-ı Hak bostanı helâk etti. Yani bostanın mahsullerinden onların istifade etmesine imkân bırakmadı, bostanlarını yıktı.

Bazıları *«Bu bostan Devran denilen bir yerdeydi. Devran da San'a'ya bir fersah uzaktadır. Bostanın sahipleri Hz. İsa'nın refinden az bir zaman sonra, cimri olduklarından dolayı, görülmesin diye hurmaları geceleri topluyorlardı. Onlar bostandaki ziraati biçmek istediklerinde dediler ki: «Bugün sizin yanınıza herhangi bir fakir girmesin». Böylece sabahleyin erkenden gidip baktılar*

ki bostan temelinden sökülmüş ve gece gibi simsiyah kesilmiştir. Yeşillik yoktu. Sanki bostanın yerinde bir kömür madeni vardı. Allah'ın emriyle bostanı yokeden Hz. Cebrail'di.» dediler.

Bazı alimler ziraatini biçen, meyvesini toplayan birkişinin orada hazır bulunan fakirlere yardım etmesi gerekir demişlerdir. Çünkü Cenab-ı Hak *«Onu biçtiğiniz gün hakkını verin»* buyurur. O, zekâttan başka bir haktır.

Bazıları biçicilerin yanlışlıkla geride bıraktıklarına mal sahibi karışmamalıdır, der. Çünkü o başakları toplayarak nafakalarını temin etmeye çalışan fakirler vardır. Bu ayet geceleyin ziraati biçmeyi yasaklamaktadır. Çünkü fakirler ondan pay alamazlar. Bazıları da yılan ve diğer böceklere eziyet verilebileceği için geceleyin çalışmanın mekruh kılındığını söylemişlerdir. Kurtubi birinci yorumun daha sıhhatli ikincisinin de güzel olduğunu söylemektedir.

Bostan sahipleri, miskin ve fakirler evlerinden çıkmazdan önce sabah vakti girer girmez o bostanın meyvelerini toplayacaklarına dair aralarında yemin ettiler, fakat «inşallah» demediler.

Daha önce bostan salih kişinin elinde iken yanlışlıkla biçilmeyen meyveler fakirlere aitti. Veya sergilerin üzerine atılıp da yere düşenler fakirlerin hakkıydı. Yani onlar ziraatlarını biçtiklerinde yanlışlıkla biçmedikleri her şey fakirlerindi. Harman yaparken yayılan nesneler de fakirlere aitti. Yani bu bostan sahiplerinin babaları, bostandan fakirlere sadaka verirdi. Böylece babalarının hayatında yetimler, dul kadınlar, fakirler bostandan yararlanıyorlardı. Babaları öldükten sonra onlar Cenab-ı Hak'kın bu surede naklettiği şekilde hareket ettiler. Bunun üzerine, *«mal azaldı, çoluk çocuk çoğaldı»* diye fakirlerin gözünden bu ziraati uzaklaştırmak için bu hareketlerde bulundular.

«*Yesrimunne*» fiili hurma meyvelerinin kesilmesi, toplanması demektir.

«*Yestesnûne*» fiili inşaallah demediler, istisna yapmadılar demektir. Veya ondan, o ziraatten miskinlerin, fakirlerin hakkını ayırmadılar mânâsınadır. (İkrime)

İbn Abbas «*Taif'ten maksat Allah'ın emridir*», Katade «*Allah' tan gelen azaptır*», İbn Cüreyc «*Cehennem vadilerinden çıkan bir ateştir*» demişlerdir. Taif ancak geceleyin gelir. Bunu da Ferra ifade etmektedir. Bu ayet Cenab-ı Hak'kın azimden ötürü diğer insanları muahaze ettiğinin delilidir. Çünkü onlar bu şekilde davranmaya azmettiler ve amel olmazdan önce cezaya çarptırıldılar. Sahih'de Allah Rasûlü'nden şu hadis nakledilmiştir:

«*İki müslüman kılıçlarıyla birbirlerine karşı çıkarsa öldürülen de öldüren de cehennemdedir, ateştedir*» Bunun üzerine:

«*Ey Allah'ın Rasûlü! Öldüren öldürdüğünden dolayı ateştedir .Acaba öldürülen niçin ateşe giriyor?*» diye soruldu.

Hz. Peygamber (s.a.v) de: «*O da arkadaşını öldürmeye azmetmişti*» buyurdular.

Bostan meselesi mufassal olarak Al-i İmran Suresi'nde geçmişti. Oraya müracaat edilebilir.

«*Sarîm*» karanlık gece demektir. İbn Abbas, Ferra ve başka müfessirlerden böyle rivayet edilmiştir. Yani bostan karanlık bir gece gibi olmuştu. Yeşillik diye bir şey kalmamış, yanıp kül olmuştu.

Yine İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediliyor: «*Sarim siyah kül demektir*». Yani bostan siyah kül gibi olmuştu.

«Yetehâfetûne» fiili gizlice yürüdüler demektir; yani hiç kimse onlardan haberdar olmasın diye yavâş konuşuyor, fasıldaşıyorlardı. Veya halk onları görmesin diye kendilerini gizliyorlardı. Fakat babaları bostana gitmek istediği zaman fakir ve miskinlere haber veriyor, meyve toplama zamanında orada hazır bulunmalarını istiyorlardı.

«Hard» kelimesi kast ve kudret anlamındadır. Yani nefislerinde bir kast ve kudret üzerindeyken gittiler. Maksatlarına ulaştıklarını sanıyorlardı. Mücahid ve Katade *«Hard ciddiyet mânâsını ifade eder» demişlerdir.* Hasean Basri *«Hard ihtiyaç ve zaruret demektir»* demiştir.

«Kâdirîn» kelimesinin mânâsı emirlerini öyle tanzim etmiş, o şekilde programlamışlardı, anlamındadır. Katade *«Kendi nefislerine, kendi zanlarına göre bahçelerindeki meyveleri bu şekilde biçip almaya kâdir olduklarını sanıyorlardı»* demiştir.

«Biz kesinlikle dalâletteyiz»; yani yanlış yere geldik, bu bizim bahçemiz değildir. Veya miskinleri menetmek niyetiyle böyle erken gelmekle biz hakdan sapmışız. İşte bu da bizim cezamızdır!

Allah'ın Rasûlü *«Günahlardan kaçının. Kesinlikle kul bir günahı işler ve bunun üzerine kendisine verilmek üzere hazırlanmış olan rızk ondan alınır»* buyurduktan sonra bu ayeti okudu.

«Evsetuhum» en adilleri ve en akıllıları demektir. *«Ben size demedim mi? Niçin istisna etmiyorsunuz? (İnşaallah demiyorsunuz)* Ayetten anlaşıldığına göre bu en akıllı olanları, diğer kardeşlerine istisna etmelerini emretmiş, fakat onlar itaat etmemişlerdi. Ebu Salih *«Onların istisnaları subhanallah demektir»* diyor. Onun için ortanca yani adil olan kişi, kardeşlerine *«Niçin siz Subhanallah demediniz, Allah'ın size verdiğine karşı şükretmediniz»* demiştir.

Bazıları ayeti *«Siz niçin fiilinizden ötürü Allah'a sığınarak af talebinde bulunmuyorsunuz?»* şeklinde yorumlamışlardır. Kötü niyetinizden dolayı niçin tevbe etmiyorsunuz?

Onlar, *«Rabbimizi tenzih ediyoruz. Biz kendi nefislerimize zulmettik»* dediler. Zira İbn Abbas'a göre subhane Rabbina kelimesi *«Biz günahımız sebebiyle Allah'tan af talep ediyoruz»* demektir. Onlar *«Sen böyle yapmamızı işaret ettin»* diyerek birbirlerini kınadılar.

«Tâğin» kelimesi isyan ediciyiz, demektir. Yani fakirlerin haklarını menetmek suretiyle isyan edici olduk. İbn Keysan (veya Kisan) *«Onlar Allah'ın nimetleri hususunda tuğyan ettiler, ona şükür etmediler demektir»* diyor.

«Belki Rabbimiz bize ondan daha hayırlısını verir. Niye biz Rabbimize dönmüyoruz ve and ederiz ki atalarımızın yaptığını yapacağız» dediler ve Allah'a yalvardılar. Allah o gece, o bostandan daha hayırlısını kendilerine nasip etti. Ve Cebrail'e o yanmış, kül olmuş bahçe yerine, Şam'dan onlara bir bahçe getirip yerine koymasını söyledi.

İbn Mesud şöyle der: *«Onlar niyetlerini halis kıldı, Allah ta doğruluklarını bildi ve onlara El-Hayran isimli bir bahçeyi, yok olanın yerine verdi. O bahçede öyle üzümler kıldı ki bir salkımı ancak bir hayvan yüklenebilirdi. Onlara çok büyük ve bereketli meyveler vermişti».*

35. ayetteki mücrimlerden kâfirler kastedilmektedir. Mekke kâfirleri *«Ahiret'te müslümanlara verilenden daha hayırlısı bize verilecektir»* demişlerdi ve ayet o zaman indi. *«Biz müslümanları mücrimler gibi mi kılarız?»*. Sonra Cenab-ı Hak onları kınayarak şöyle buyurdu: *«Bu eğri büğrü hükmü nereden çıkarıyorsunuz? Acaba mükâfatı vermek sizin emrinizde midir ki dilediğiniz*

şekilde onu ayarlayacaksınız? Yoksa okuduğunuz bir kitabınız mı var ki itaat edenin asi gibi olduğu hükmünü orada görüyorsunuz? Siz neyi seçerseniz onun olacağı mı yazılı kitabınızda?»

39. ayetteki *«Eyman»*, yeminin çoğuludur Ahidler ve yeminler demektir.

«Bâligâtun» tekid edilmiş mânâsınadır. Yani yoksa sizin Allah katında ahidleriniz mi vardır ki onlara dayanarak *«biz cennete gireceğiz»* diyorsunuz?

40. ayetteki *«Zaîm»* kelimesi kefil demektir. Yani Ya Muhammed! Benim namıma şu müşriklere sor ki hangisi bu sözlerinin kefilidir? (İbn Abbas ve Katade).

İbn Keysan *«Zaîm burada hüccet ve dava ile ortaya çıkan kişi demektir»* dedi. Hasan Basri ise *«Zaîm»*in elçi demek olduğunu söylemiştir.

«Şureka» (ortaklar), bu ayette şahidler demektir. Kendi iddialarına şahitlik yapanları, eğer doğru iseler, getirsinler.

42. ayetin başındaki *«Yevme»* kelimesi, ya getirsinler mânâsına gelen *«Felye'tu»* fiiline bağlıdır; yani baldırların açılacağı günde ortaklarının şahitlerini getirsinler veya onlara şefaat etsinler. Veya bu kelime mukadder bir fiilin mefuludur. Yani hatırlat o baldırların açılacağı günü! Baldırların açılmasından maksat, şiddet ortaya çıkacak ve Kıyamet dehşet saçacaktır. Harb bacaklarını topladı demek, şiddetli hâle girdi demektir. Sanki ayette, *«kıyametin şiddetini ortaya koyduğu günü hatırlat»* denilmektedir. İkrime'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre *«Sâk»* üzüntü ve şiddet mânâsınadır. İbn Cüreyc, Mücahid'den *«Durumun şiddeti ve ciddiyeti»* demek olduğunu rivayet ediyor.

İbn Abbas ve Mücahid *«Bu, Kıyamet Günü'nde en şiddetli bir saattır»* demişlerdir. Ebu Musa el- Eşari'nin Rasûlullah'tan rivayet ettiğine göre *«Sâk»* büyük bir nurdur. O ortaya çıkınca hepsi ona secde ederler.

Semerkandi, tefsirinde şu rivayeti naklediyor:

Kıyamet Günü oldu mu her kavmin dünyada taptıkları ortaya çıkar. Her kavim taptıklarının yanına gider. Tevhid ehli ortada kalır. Onlara: *«Siz neyi bekliyorsunuz?»* denilir. Onlar: *«Bizim Rabbimiz var, biz dünyada O'na ibadet ediyorduk, şimdi onu görmüyoruz»* derler. Onlardan sorulur: *«Siz onu görürseniz tanır mısınız?»* Onlar da *«Evet, tanırız»* derler. Onlara: *«Onu nasıl tanıyacaksınız? Halbuki siz onu görmemişsiniz»* denir. Cevap olarak da: *«Onun bir benzeri yoktur»* derler. Böylece onlar için perdeler kaldırılır. Cenab-ı Hak'ka bakarlar ve hepsi secdeye kapanır. Ortada sırtları sığır boynuzu gibi katılaşmış bir grup kalır. Onlar Allah'a bakarlar, secde etmek isterler, fakat güçleri yetmez. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: *«Ey kullarım! Başlarınızı secdeden kaldırın. Sizin herbirinizin yerine yahudi ve hıristiyanlardan birer kişiyi cehenneme göndereceğim»* buyurur.

Ebu Burde der ki: *«Ben bu hadisi Ömer bin Abdulaziz'e anlattım. Dedi ki bana: «Kendisinden başka mabud olmayan Allah için sana yemin verdiriyorum, baban bu hadisi sana söyledi mi?»* Ebu Burde üç defa, *«Babam bana söyledi»* diye yemin etti. Ömer bin Abdulaziz» *«Ehli tevhid hakkında bu hadisten daha sevimli hiçbir hadis işitmedim»* der.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ
سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ
مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ
رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ
رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ
﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

MEAL

43 — Gözleri (korku ve dehşetten) düşük olarak kendilerini zillet kuşatır. Oysa onlar sapasağlam iken secdeye dayet ediliyorlardı.

44 — (Ey Rasûlüm!) Artık bu sözü yalanlayanı sen bana bırak. Biz onları bilmedikleri bir yoldan yavaş yavaş yakalayacağız.

45 — Ben onlara mühlet veriyorum. Fakat benim cezam çok şiddetlidir.

46 — (Ey Rasûlüm!) Yoksa sen onlardan ücret istiyorsun da (Onlar bundan dolayı mı) borç yüküne giriyorlar?

47 — Yoksa gaybın bilgisi onların yanında mıdır ki kendileri yazıp duruyorlar?

48 — Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle! Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o içi kahr dolu olarak çağrıda bulunmuştu.

49 — Eğer Rabbinden ona bir nimet yetişmeseydi kötü bir şekilde (balığın karnından) yeryüzüne atılırdı.

50 — Fakat Rabbi onu seçti ve onu salih olanlardan kıldı.
51 — O küfre sapanlar Kur'an'ı işittikleri zaman, yercesine gözleriyle sana bakarlar ve «O mecnundur» derler.
52 — Halbuki Kur'an, bütün milletlere bir zikir (nasihat) dır.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(43-52) «Gözleri (korku ve dehşetten) düşük...»

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Terhaku» fiili kaplar, kapsar demektir. Yani müminler başlarını secdeden kaldırırlar. Yüzleri kardan daha beyazdır. Münafıkların ve kâfirlerin yüzleri ise simsiyah kesilir. Hatta katrandan daha siyah olur! Ebu Musa ile İbn Mesud'un bu görüşleri Sahihi Müslim'de Ebu Said el-Hudri tarıkıyla da rivayet edilmiştir.

«Salîmune» kelimesi afiyettedirler, bedenleri sıhhattedir demektir. Yani onlar ezan ve kametle dünyada sağlam oldukları halde secdeye davet edilirler, fakat ibadet etmezlerdi.

Said bin Cübeyr der ki: *«Onlar «Hayya el-Felah» ezanını işitiyorlar, fakat icabet etmiyorlardı».*

44. ayetin başında gelen *«Zernî»* fiili, *«beni bırak»* demektir. *«El-Hadis»*ten maksat, Kur'an'dır. Bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanları artık sen bana bırak, biz onları kendilerinin tasarlayamayacakları bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaştıracağız! Ayetin anlamı *«Onları gafil bir şekilde avlayacağız ki bunu onlar bilmezler»* demektir. İşte onlar Bedir Günü'nde azaba düçar oldular.

Süfyani Sevri, *«Onlara bol nimet vereceğiz ve şükür etmeyi kendilerine unutturacağız demektir»* demiştir.

İbn Abbas, *«Senestedricuhum»* onlara mekir yapacağız demektir, diyor. Bazılarına göre azar azar tutar, azar azar azaba yaklaştırırız, demektir.

İstidrac aceleyi terketmektir. Bunun esas mânâsı, bir halden diğer bir hale nakletmektir. Bir merdiveni öbür merdivene ayak atmak suretiyle geçmektir.

«Umlî» fiili, mühlet veririm onlara, müddeti onlar için uzatırım mânâsını ifade eder. Ayetin metnindeki *«Keyd»* kelimesi azap, *«Metin»* kelimesi de şiddetli demektir. Yani benim azabım kesinlikle şiddetlidir, hiç kimse yakasını kurtaramaz.

«Magrem» kelimesi vergi, borç mânâsınadır. Yoksa sen onları Allah'a davet ettiğinden ötürü onlardan bir ücret mi istiyorsun? Onlar da bu ücretin garabetinden zorluk çekiyorlar? Yani onlar üzerinde herhangi bir külfet yoktur. Hatta onlar sana tâbi olurlarsa yeryüzünün hazinelerine sahip olacaklar ve nimet cennetlerine varacaklardır. Yoksa onların katında gayb mı vardır? Yani gaybın ilmini, onlar mı yazıyorlar? Yoksa bu söyledikleri hakkında onlar üzerine vahy mi iniyor ki bunları söylüyorlar.

İbn Abbas *«Gayb, burada Levh-il-Mahfuz mânâsınadır»* diyor.

Bazı müfessirler *«Yektubune»* fiilinin hükmetmek anlamında olduğunu söylemişlerdir.

«Hut» balık demektir .Hut'un sahibi'nden maksat ise Yunus Peygamber'dir.

«Mekzûm» öfke ile dolu demektir. Cenab-ı Hak burada Hz. Muhammed'e *«Rabbinin hükmüne sabır göster, kaza ve kaderine razı ol»* demektedir. Veya *«Rabbin sana risalet tebliğini hükmetmiştir. O'na karşı sabır göster. Acele etme. Öfkeye kapılma. Sen mutlaka galip olacaksın».*

Bazıları *«Bu ayet kılıç ayetiyle neshedlimiştir»* diyorlar. Yani Hz. Yunus gibi öfkede sıkıntılı, aceleci olma. Katade diyor ki: *«Cenab-ı Hak burada peygamberine teselli veriyor, ona sabretmesini, acele etmemesini emrediyor.»*

Hz. Yunus'un hadisesi Yunus, Enbiya ve Saffat Sureleri'nde geçmişti.

49. ayetin başında gelen *«Tebareke»* fiili bu şekilde okunursa mazidir. Eğer müzari ise *«Tebbareku»* şeklinde okunması gerekir. Nimet'ten maksat Dahhak'a göre peygamberliktir. İbn Cübeyr'e göre daha önce yapmış olduğu ibadetlerdir. İbn Zübeyr'e göre ise *«Senden başka mabud yok. Sen ortaktan münezzehsin. Kesinlikle ben zalimlerdendim»* şeklindeki yalvarıştır. İbn Bahr'a göre *«Balığın karnından çıkartılıp sahile atılmasıdır».* Bazılarına göre nimet burada rahmet demektir. Yani Allah ona rahmet ederek tevbesini kabul buyurmuştur.

«Nubize» fiili atıldı demektir *«el-Ara»* kelimesi geniş saha demektir. Yani dağsız, ağaçsız, duvarsız, düz saha. *«Mezmum»* kınanmış mânâsınadır. Eğer Allah'ın Yunus üzerindeki fazlı olmasaydı balığın karnında Kıyamet'e kadar duracaktı. Sonra da Kıyamet sahrasına kınanmış olarak atılacaktı.

«İcteba» fiilinin mânâsı onu seçti demektir. *«Onu salihlerden kıldı»* cümlesinin mânâsı ise İbn Abbas'a göre, Allah ona vahyi geri verdi. Hem kavmi hem de kendi şahsı için tevbesini kabul etti. Onu yüzbin veya daha fazla insana peygamber olarak göndermekle de salihlerden kıldı, şeklindedir.

NAZAR VAR MI?

51. ayet onların peygambere ne kadar düşman olduklarını ortaya koymaktadır. Onlar göz (nazar) ile peygamberi öldürmek istiyorlardı. Kureyş'ten bir grup, Rasûlullah'a baktılar ve *«Biz onun benzerini görmedik. Onun getirdiği delillerin benzerini görmedik»* dediler. Maksatları da nazarla Rasûl-ü Ekrem'i devirmekti.

Rivayete göre, *«Nazarla etki yapmak, Beni Esed Kabilesi'nde yaygın ve etkili idi. Hatta Beni Esedlilerden birinin yanından tavlı bir sığır veya etli bir deve geçtiğinde gözüyle ona baktıktan sonra: Ey cariye, ey hizmetçi! Parayı al, bu devenin etinden bize getir»* derlerdi. Deve biraz gittikten sonra düşüp ölür; eti de kesilip satılırdı.

Kelbı diyor ki: *«Araplardan bir kişi iki veya üç gün yemeden, içmeden bekler. Sonra çadırın bir tarafını kaldırır, oradan içeri bakar. Yanından bir deve veya koyun geçerse: «Bugün gördüğüm deve ve koyun gibisinden daha güzelini görmedim»* derdi. O hayvan biraz ilerledikten sonra düşer, ölürdü.

«O inkâr edenler zikri işittikleri zaman nerede ise seni gözleriyle devireceklerdi...»

Maverdi *«Araplar bir insana nazar ile dokunmak istediklerinde üç gün aç ve susuz kalır, sonra o kişinin nefsine ve malına saldırarak şöyle derlerdi: Allah'a yemin olsun, ondan daha kuvvetlisini, ondan kahramanını, ondan daha zenginini, daha güzelini görmedim». Böylece gözüyle hem adamı hem de malını helâk ederlerdi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.»* der.

Kuşeyri diyor ki: *«Bu nakillerde tenkid edilecek noktalar vardır. Zira göz ile dokunmak, bir şeyi ancak çok güzel saymak, gönülden onu beğenmekle olur. Yoksa sadece bir şeyden buğzetmekle, onu istememekle goz aokunmaz».*

Bunun için *«O delidir, diyorlardı»*. Yani Kur'an okuduğunu gördüklerinde seni deliliğe nisbet ederler.

Kurtubi özet olarak şunları ekler: Tefsircilerin ve lugat alimlerinin sözleri bizim söylediklerimize delâlet eder. Onların peygambere bakmalarından maksat onu öldürmek istemeleridir. Bir şeyin keraheti, helâk edecek şekilde düşmanlığın kişiye gözle isabet etmesine mani değildir.

İbn Abbas, İbn Mesud, *«Leyuzlikûneke»* yerine *«Leyuzhekuneke»* şeklinde ayeti okumuşlardır. Yani seni neredeyse tamamen helâk edeceklerdi. Zira *«Yuzlikune»* fiili kaydırmak, kaymak mânâsına gelen zeleka, zelk kökünden alınmıştır. Kelimenin mânâsı silip süpürmek, götürmektir. Bu da ancak Rasûl-ü Ekrem'in helâk olmasıyla (ölümüyle) tahakkuk eder.

El-Herevi, *«Bu fiilin mânâsı şudur: Gözleriyle sana göz okları atıyorlar. Seni Allah tarafından çıktığın makamdan düşmanlıklarından ötürü indirmek istiyorlar»* diyor. İbn Abbas *«Bakışlarının sende etki yapmasını, seni delmesini istiyorlar»* diyor. Süddi ve Said bin Cübeyr *«Üzerinde bulunduğun nübüvvetin tebliğinden seni uzaklaştırmak, çevirmek istiyorlar demektir»* diyor.

«Bi Ebsarihim» lâfzının başındaki *«b»* harfi ya alete dahil dahil olmuştur; yani gözlerini kaydırıcı, helâk edici, yok edici alet gibi kılarak sana bakarlar demektir veya *«b»* harfi burada sebebiyet mânâsı ifade eder ki o takdirde, gözleri sebebiyle seni kaydırmak istiyorlar, demek olur.

Zeccac, *«Ayet hakkında lugat ve tevil ehlinin mezhebi şudur: Onlar Rasûl-ü Ekrem'e çok buğzettikleri, ona düşmanlıkda doruk noktaya çıktıkları için, Peygamber'e buğzedenlerin bakışıyla öldüresiye bakıyorlardı»*.

Bu ayet nazar dokunmasının hak olduğuna işaret etmektedir. Bu hadisi Ebu Hüreyre, Rasûl-ü Ekrem'den nakletmiştir ve hadis Müslim'le Buhari'nin ittifak ettiği hadislerdendir. Ulemanın cumhuru hadisin zahirine dayanarak *«Göz ve nazar haktır»* ve *«Göz kişiyi kabre, deveyi de çömleğe koyar»* demişlerdir. Bidatçılardan bazı gruplar göz dokunmasını inkâr etmişlerdir. Fakat onların sözleri önemli değildir. Çünkü bu, peygamber kelamında varid olmuştur ve sahih bir hadisle gelmiştir.

Hasan Basri *«Göz rukıyyesi bu ayettir»* der. Yani gözün dokunmaması, kötü bir etki yapmaması için bu ayet okunursa Cenab-ı Hak onu hıfzeder.

Ayetteki *«zikir»* kelimesinden maksat Kur'an'dır. Onlar Rasûlullah'a çok buğzettikleri, hased ettikleri için Kur'an okuduğunu dinlediklerinde *«Bu mecnundur»* derlerdi. Halbuki *«O Kur'an ancak âlemler için bir zikirdir»;* yani bir hatırlatmadır, onların dinlerinde muhtaç oldukları her emri açıklayıcıdır. Üzerine Allah tarafından Kur'an inen bir kişi, onun esrarına muttali olduğu halde, nasıl deli olabilir?

Bazılarına göre, bu 52. ayetteki zikir kelimesi, şeref ve fazilet demektir. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Kesinlikle o, (Kur'an) senin ve kavmin için bir zikirdir»*, yani bir fazilettir, diyor. Cenab-ı Hak *«Bütün âlemler için»* diyor. Çünkü Kur'an'da bütün âlemler için yararlı öğütler vardır.

Bazıları *«Zamir Rasûlullah'a racidir. Rasûlullah hatırlatıcıdır ve kesinlikle âlemleri şerefe kavuşturandır»* demişlerdir. Yani âlemler ona ancak iman etmek suretiyle şeref ve izzete sahip olurlar.

KALEM SURESİ'NİN SONU

HAKKA SÛRESİ

Sûre: 69

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ
بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ
صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ
فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

MEAL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — El-Hâkka (varlığı gerçekleşecek olan).

2 — Nedir o Hâkka?

3 — Hâkka'nın ne olduğunu nereden bileceksin!

4 — Semud ve Âd (kavimleri) El-Karia'yı (o patlak verecek olanı) yalan saydılar.

5 — İşte Semud (halkı), şaşkınlıkları yüzünden helâk edildiler.

6 — Ad'a gelince, onlar da uğultulu bir fırtına (kasırga) ile helâk edildiler.

7 — Onu yedi gece, sekiz gün aralıksız onların üzerine (Allah) musallat kıldı. Öyle ki o kavmi orada sanki içi kof hurma kütükleri gibi yere yıkılmış görürsün.

8 — (Ey Rasûlüm!) Onlardan hiç arda kalanı görüyor musun?

(1-8) «El-Hâkka (varlığı gerçekleşecek olan). Nedir o...»

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure ittifakla Mekkî'dir. Ayetleri 51, kelimeleri 256, harfleri 1034'tür. Mekkî oluşuna dair şu hadis delil gösterilmektedir: İmam Ahmed, Hz. Ömer'den rivayet ediyor: *«Ben müslüman olmazdan evvel Rasûlullah'a sataşmak için çıkmıştım. Baktım ki benden önce mescide girmiş. Arkasında durdum. El-Hakka Suresi'ni okudu. Ben Kur'an'ın telifinden hayret ediyordum. Kalbimde bu şairdir dedim. Hemen arkasından «O şairin sözü değildir» ayeti geldi. Kâhindir, dedim. «Bu kâhinin sözü değildir» diyen ayet geldi. Sureyi sonuna kadra dinledim. İslâm kalbimin her zerresine etki yapmıştı».*

*«El-Hakka»*dan maksat Kıyamet'tir. Kıyamet'e bu ismin verilmesi şu noktadan ileri geliyor: Emirler orada tahakkuk eder.

Bazılarına göre, Kıyamet'e Hakka denilmesi, onun kesinlikle meydana geleceğindendir. Bazıları da *«Kıyamet bazı kimselere cenneti, bazı kimselere de cehennemi tesbit ettiğinden dolayı ona El Hakka ismi verilmiştir»* diyorlar. Bazıları da *«Her insan amelinin karşılığına layık olacağından dolayı bugüne el-Hakka denilmiştir»* derler.

Kisaî, *«El-Hakka hak günü demektir. Zira Araplar «Benden hakkı anladığında benden kaçtı» derler»* demiştir.

«O Hakka'yı sana bildiren nedir?», yani o günü sana bildiren hangi şeydir? Allah'ın Rasûl-ü Kıyamet'in kopacağını biliyordu, fakat Kıyamet'in durumunun korkunçluğunu bildirmek için, *«Onun ne olduğunu bildiren nedir?»* diye soruldu. Cenab-ı Hak bu cümle ile onun mahlûkat ilimlerinin dairesinden hariç olduğunu açıklıyor. Yani onun durumu, dehşetinin korkunçluğu, nerede ise hiç kimsenin idrak edemeyeceği ve hiç kimsenin vehmedemeyeceği bir şekildedir.

«Sen onun halini nasıl takdir edersen o onun ötesindedir, daha büyüktür, daha büyüktür». Ayetin istifham şeklinde gelmesi, Kıyamet'in lazımını hedeflemektedir, onun da gerçeği yaşanmadıkça bilinmez. Hiçbir fikir sahibinin fikri, hiçbir vehim, ona erişmez, demektir.

«El-Karia» kelimesi Kıyamet mânâsınadır. İnsanları korkutmak gökleri parçalamak, yer ve dağları darmadağın yapmak ve yıldızları söndürmek suretiyle meydana gelir.

Bazılarına göre *«Karia»dan* maksat bazı kimseleri yükseltmek, bazılarını alçaltmaktır. Çünkü kur'a kökünden alınmadır ve mânâsı budur. Bazıları da *«Karia'dan insanların üzerine inen dünya azabı kastediliyor. Zira onların peygamberleri kendilerini bu azabın geleceğinden korkutuyorlar, onlar da onu yalanlıyorlardı»* demişlerdir.

KOCAKARI SOĞUKLARI

«Semud» Hz. Salih'in kavmidir. Onların yurtları Hicr'de, Şam ile Hicaz arasındaydı. Muhammed bin İshak *«Onların yeri, yurdu Vadi'l-Kurra idi, göçebe araplardı»* diyor. Ad'a gelince, onlar da Hud kavmiydi, el-Ahkâf'ta dururlardı. Ahkaf, Umman ile Hadramut (veya Hadramevt) arasında kumsal tepelerden meydana ge-

len bir yerdir. Yemen'in tamamı ona dahildir. Onlar göçebe ve fakat çok cömert bir kavimdi.

*«Tağiye»*den maksat sayhadır. Yani haddi aşan bağırmadır. Onlar tağiye (tağiye fiili)yle helâk oldular.

Kelbi *«Tağiye'den maksat şimşektir. Onlar şimşekle helâk oldular demektir»* diyor. Mücahid'e göre *«tağiye»* günahlardır. Buna göre günahlarıyla helâk oldular demek olur. Hasan *«Onlar tuğyan ve küfürleriyle helâk oldular»* diyor.

«Sarsar», soğuk rüzgâr demektir. Soğukluğuyla tıpkı ateşin yakışı gibi nereye isabet ederse orayı yakar. (Dahhak)

Bazıları da *«Sarsar'dan maksat, şiddetli ses veren demektir»* diyorlar. Mücahid *«Zehiri şiddetli olan rüzgâr demektir»* der.

«Atiye» kelimesi kendisini sevku idare edenlerin elinden çıkmış, onlara itaat etmeyen ve şiddetli esintisi sebebiyle kendisine güç yetmeyen şiddetli rüzgâr demektir. O adeta Allah'ın gazabı için ben de gazaba geldim, diyor. Böylece Ad kavmi üzerinde şiddetle esti ve onları kahretti.

«Sahhara» fiili gönderdi, musahhar kıldı demektir. *«Husumen»* kelimesi de peşpeşe gelir, ara vermez, kesintisiz anlamındadır.

Leys'e göre *«husum»* uğursuzluk demektir. Bunlar husum geceleridir. Yani hayrı elden silip götüren gecelerdir!

Bu günlerin başlangıcı konusunda ihtilaf vardır. Süddi'ye göre pazar sabahı başlamıştır. Rebi bin Enes'e göre cuma sabahı, Yahya bin Selâm ve Vehb bin Münebbih'e göre ise çarşamba günü başlamıştır. İşte bunlar Arapların *«İhtiyar kadının günleri»* dedi-

ği günlerdir. Bunlarda soğuk ve şiddetli rüzgâr vardır. Başlangıcı çarşamba günüdür. Sonu da çarşambadır. İhtiyar kadına şu sebeple isnad edilmiştir: Ad kavmine mensup ihtiyar bir kadın bir tünele girdi. Rüzgâr da onun arkasından tünele girerek kadını sekizinci günde öldürdü.

Veya bunlara kışın son günlerinde oldukları için bu isim verilmiştir.

«*Sar'a*» seriin çoğuludur, ölüler demektir. «*A'caz*» acz'in çoğuludur, usuller, kökler demektir.

«*Haviye*» çürümüş mânâsınadır. Veya içlerinde bir şey olmayan ağaçtır. Nahl hurma ağacıdır, müzekker de müennes de olur. Bunun için Cenab-ı Hak bir ayette «*Nahlin munkairin*» şeklinde munkair vasfını müzekker getirmiş, bu ayette de «*nahlin haviyetin*» şeklinde «*haviyetin*» kelimesini müennes getirmiştir.

«*Bakiye*» kelimesi geri kalan demektir. Yani onların arkasında, geride kalan bir grubu veya bir nefsi görüyor musun?

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۝٩ فَعَصَوْا
رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ۝١٠ اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ
فِي الْجَارِيَةِ ۝١١ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ۝١٢
فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ۝١٣ وَّحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ
فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ۝١٤ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١٥ وَانْشَقَّتِ
السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ۝١٦ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا وَيَحْمِلُ
عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ۝١٧ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ
خَافِيَةٌ ۝١٨ فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ
۝١٩ اِنِّيْ ظَنَنْتُ اَنِّيْ مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ۝٢٠ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٢١ فِيْ جَنَّةٍ
عَالِيَةٍ ۝٢٢ قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ۝٢٣ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ
الْخَالِيَةِ ۝٢٤ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِيَهْ
۝٢٥ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ۝٢٦ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ۝٢٧ مَآ اَغْنٰى عَنِّيْ
مَالِيَهْ ۝٢٨ هَلَكَ عَنِّيْ سُلْطَانِيَهْ ۝٢٩ خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ۝٣٠ ثُمَّ الْجَحِيْمَ صَلُّوْهُ
۝٣١ ثُمَّ فِيْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوْهُ ۝٣٢ اِنَّهٗ كَانَ
لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ ۝٣٣ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ۝٣٤

9 — Firavun, ondan öncekiler ve kasabalar halkı da (Lut Kavmi) hep o hatayı işlediler.

10 — İşte böylece onlar Rablerinin peygamberine karşı geldiler. Bunun üzerine gittikçe artan şiddetli bir azap kendilerini yakaladı.

11 — Hakikat şu ki su (tufan) taştığı zaman o süzülen (gemi) de sizi biz taşıdık.

12 — Ki sizin için onu ibret yapalım ve bu ibret duyan kulaklarda yerleşsin.

13 — Sur'a bir tek defa üfürülür üfürülmez,

14 — Yerler, dağlar yerlerinden oynayıp bir çarpma ile darmadağın olunca;

15 — İşte o gün (olacak) olur. Ve El-Vakıa (Kıyamet) kopar.

16 — Gök yarılır ve o gün kuvvetten düşer.

17 — Melekler ise onun etrafında (Allah'ın emrini) beklemektedirler. O gün Rabbinin Arş'ını onların üstündeki sekiz melek taşır.

18 — O gün huzura çıkacaksınız ve hiçbir sırrınız gizli kalmayacaktır.

19 — Kimin kitabı sağ eline verilirse o der ki: «Gelin, kitabımı okuyun».

20 — «Kesinlikle ben hesabıma kavuşacağımı sezmiştim».

21/23 — Artık o meyveleri sarkmış yüksek bir bahçede hoş bir yaşayış içindedir.

24 — (Allah onlara:) «Yeyin, için. Afiyet olsun! Bu, geçmiş günlerde takdim ettiğiniz salih amellere karşılık olarak (size verilmiştir)» der.

25 — Kitabı sol eline verilmiş olana gelince, O der ki: «Eyvah! Keşke bana kitabım verilmeseydi».

26 — «Hesabımın da ne olduğunu bilmeseydim».

27 — «Ne olurdu o (ölüm) kat'i olaydı».

28 — «Malım bana bir faide vermedi».

29 — «Saltanatımın tamamı benden ayrılıp mahvoldu».

30 — (Allah) «Tutun onu, hemen bağlayın» (diye emreder).

31 — «Sonra onu cehenneme atın».

32 — «Sonra boyu yetmiş arşın olan bir zincirle onu oraya sürün».

33 — «Çünkü o, yüce Allah'a iman etmiyordu».

34 — «Fakirlerin (ne) yiyeceğine hiç bakmıyor ve teşvik etmiyordu.

(9-34) *«Firavun, ondan öncekiler ve...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Firavun ve Firavun'dan önceki diktatörler veya Firavun'un askerleri ve Mu'tefikat ahalisi *«Hatie»yi* getirdiler. *«Hatie»* yanlış fiildir. Günah ve küfür demektir. Mücahid *«Onların işlemekte oldukları hataları getirdiler»* demek olduğunu söyler. El-Cürcani *«Büyük Hatie'yi getirdiler demektir»* diyor. Binaenaleyh Hatie kelimesi mastar olur.

«Rablerinin elçisine isyan ettiler» cümlesinde geçen elçi, Kelbi'ye göre Hz. Musa'dır. Bazılarına göre Hz. Lut'tur. Bazıları da elçi mânâsına gelen rasûl kelimesinin risalet, peygamberlik demek olduğunu söylemişlerdir. Zira Rasûl, risalet mânâsındadır.

«Rabiyeten» kelimesi daha yüksek, daha yüce demektir. Yani bunların azabını diğer ümmetlerin azabından daha korkunç yaptık demektir. Zira bu kelime *«Raba, yarbu»* kökünden geliyor. Bu da fazla olmak demektir. Mücahid *«Rabiyeten şedid mânâsını ifade eder»* dedi.

«Tağa» fiili yükseldi, aşdı demektir. *«El-Cariye»* ise gemi demektir. Gemiye bindirilenler Hz. Nuh ve çocuklarıdır. Ondan sonra yeryüzünde yaşayanlar onların neslinden gelmiştir.

*«Tezkire»*nin mânâsı hatırlatmak, *«Ta'iye»* ise koruyan, hıfzeden demektir.

SÛR'A İLK ÜFÜRÜLÜŞ

«Sûra bir tek üfürülüşle üfürüldüğü zaman» ifadesindeki üfürülüş birinci nefhadır. Bu ayet kıyametin nasıl kopacağını açıklamaktadır. Bu birinci üfürülüş olduğu zaman bütün âlem harap olur, herkes ölür. (İbn Abbas)

İbn Müseyyib ve Mukatil *«Bu üfürülüşten maksat son üfürülüştür»* demişlerse de İbn Abbas'ın yorumu daha doğrudur. Zira bu husus ilgili ayetin siyakına daha uygundur.

*«Yer ile dağların hamledilmesi»*nden maksat, yerlerinden sökülmeleridir. Sökülüşten sonra birbirine vurulurlar ve paramparça olurlar. Bu tokuşturma zelzele gibidir. Nitekim Cenab-ı Hak *«Yer, sarsıntısı ile sarsıldığı zaman»* buyuruyor. Bazılarına göre ayetin mânâsı *«onu bir tek yaygı ile yaydık»* demektir. Onları eşit hale getirdik. Onlar öyle bir arz meydana getirdiler ki orada eğrilik ve engebeli bir şey göremezsin. Yani önce parçalandı, sonra da bu şekilde tasviye edildi.

Ragib, «Dek, yumuşak arazi demektir» diyor. Yani yer ile dağlar yumuşak arazi yerine geçtiler ve tasfiye oldular. İşte o gün Kıyamet kopmuş, vakıa olmuştur.

«Vahiye» kelimesi çok zayıf demektir. Gökler katılıklarından sonra atılmış yün gibi olurlar. Bu meleklerin inişinden veya kıyametin dehşetinden ötürüdür.

İbn Şecere *«Vahiye'den maksat delik deşik olmuştur demektir»* diyor. *«Melek»*ten maksat meleklerdir. *«Erca»* kelimesinden

maksat etraflarıdır. Yani gökler delindikleri, parçalandıkları zaman melekler de onun etraflarındadırlar. Çünkü gökler onların yeridir. (İbn Abbas)

Dahhak *«Göklerin parçalanmadığı kısımların etraflarında melekler dururlar»* diyor. Said bin Cubeyir *«Melekler o günde yeryüzünün kenarlarında dururlar»* dedi. Yani yere inerler, onun kenarlarını korumaya başlarlar.

ARŞI YÜKLENEN MELEKLER

*«Allah'ın Arşı'nı yüklenen sekiz»*den maksat, İbn Abbas'a göre, meleklerden sekiz saftır. Onların adetlerini ancak Allah bilir. İbn Zeyd'e göre sekiz tane melektir. Hasan'a göre onların kaç tane olduğunu ancak Allah bilir. Acaba sekiz midirler, sekizbin midirler, belli değildir! Rasûl-ü Ekrem'in bir hadisinde *«Bugün Arşı taşıyanlar dörttür. Kıyamet Günü olduğu zaman Cenab-ı Hak onları dört melekle daha takviye eder.»* Maverdi'nin Ebu Hüreyre' den rivayet ettiği bu hadisi Salebî zikretmiştir.

Ayetin metnindeki *«Fevkahum»* (üstlerinde) zamiri göklerin kenarlarındaki meleklere veya Kıyamet ehline veya Arşı taşımakta olan sekiz meleğe racidir. Yani onlar Rabbinin Arşını sırtlarında veya başlarında taşımaktadırlar.

Ebu Hayyan, Arş'ı yüklenen meleklerin vasıfları konusunda değişik, çeşitli hadisler nakledildiğini söyler. Birbirleriyle çelişen birbirini tekzib eden nakiller ileri sürmüşlerdir. Onları nakletmiyoruz, çünkü asılsızdırlar, diyor.

«O gün arzolunursunuz», yani Allah'a arzolunursunuz. Bunun delili başka bir ayetteki *«Onlar saf halinde Rabbine arzedildiler»* cümlesidir. Bu arz Cenab-ı Hak'kın bir şey bilmediği ve bunun va-

sıtasıyla onları öğreneceği şeklinde değildir. Bunun mânâsı, hesaba çekileceksiniz, amelleriniz size takrir edilecektir ve ona karşılık mükâfat alacaksınız, demektir.

«O sizin bütün amellerinizi bilendir». Sizden herhangi bir sır olarak kalmaz. İbn Şecere *«Onun için herhangi bir insan gizli kalmaz»* der. Yani hesaba tutulmayan hiçbir insan olmaz. Abdullah bin Amr bin As *«Mümin kâfirden, doğru da facir'den gizli kalmaz»* diyor.

Kitab'ın sağ eline verilmesi kişi için kurtuluş delilidir. İbn Abbas *«Bu ümmetin, kitabı sağ elinden verilen ilk kişisi Ömer ibn Hattab'tır .Ömer için güneşin parlaması gibi parlama (sevinç) vardır»* der. Dinleyenlerden biri: *«Ebubekir nerede kaldı? Sen Ömer'i öne geçirdin»* deyince İbn Abbas: *«O uzaktır, uzak. Melekler onu doğru cennete götürürler»* diye cevap verir (Salebi)

«Haumu» kelimesi gelin demektir. İsim-fiildir. *«Gelin, kitabımı okuyun»*. Bunu İslâm'a olan güven ve kurtuluşundan gelen sevgiden söylüyor. Çünkü yemin (sağ), ayetler katında sevginin, sol (şimal) da üzüntünün delillerindendir.

«Muhakkak ben zannettim», yani bildim, yakin ettim, demektir. (İbn Abbas).

Veya zannettim ki Allah günahlarımdan beni muaheze edecektir. Fakat Allah bana lutufta bulundu, muahaze etmedi demektir.

Dahhak *«Kur'an'da gelen her zan maddesi, müminlerin zannı olursa yakîn mânâsınadır, kâfirlerden gelirse şek demektir»* diyor. Mücahid *«Ahiret hakkındaki zan yakîn, dünya hakkındaki zan ise şüphe, şek ifade eder»* diyor.

Hasan Basri *«Mümin Rabbi hakkında güzel zanda bulundu ve güzel amel etti. Münafık kötü zanda bulundu ve kötü amel yaptı»* der.

«Ahirette hesabımla karşı karşıya geleceğimi bildim ve haşri inkâr etmedim»; yani insan, hesap gününden korktuğundan dolayı kurtulmuş oluyor. Çünkü kesinlikle Allah'ın kendisiyle muhasebe yapacağını biliyordu ve ahiret için amelde bulunuyordu.

«Raziye» kelimesi *«merdiyye»* demektir. Yani o, razı olduğu bir hayattadır. Sahih'de Rasûl-ü Ekrem'den şu hadis naklediliyor: *«Onlar yaşıyorlar, ebediyyen ölmezler, sıhhatlidirler, ebediyyen hasta olmazlar. Nimet içerisinde yüzerler, hiçbir zaman kıtlık görmezler. Daima gençtirler, ebediyyen ihtiyarlamazlar.*

«Daniyetun» kelimesi yakındır demektir. Ayakta olan da, oturan ve yaslanan da eliyle ona yetişir. *«Kutuf»* kelimesi kıtf'ın çoğuludur. Biçilen, toplanan meyveler demektir. Katf ise meyve biçme zamanıdır. Onlara *«yeyin, için»* denilir. *«Heniy'en»* kelimesi *«afiyet olsun»* mânâsını ifade eder. Yani yemekte, içmekte, hoşuna gitmeyen hiçbir şey yoktur. Serbestçe yiyin için. Bu da daha önce işlemiş olduğunuz salih amellerin karşılığıdır.

GEÇMİŞ GÜNLER

«El-Eyyam'ul-Haliye» geçmiş günler, dünya demektir. Dahhak *«Bu ayet Ebi Seleme Abdullah bin Abdul Esed Mahzumi hakkında nazil oldu»* der. Mukatil de burada ona katılıyor. Bunu takip eden ayet onun kardeşi Esved bin Abdul Esed hakkında nazil olmuştur. Bunu da İbn Abbas ve Dahhak rivayet etmiştir. Bu ayetlerin iniş sebebi bu iki kardeştir. Fakat mânâ bütün şekavet ve saadet ehlini kapsayacak kadar geniş tutulmuştur. *«Yeyin, için»* hitabı da bunu ifade etmektedir.

Bu ayetlerden maksat, gerek hayrda gerek şerde önder olan herkesi kapsamaktadır.

«Ona zincir takın» ifadesi hakkında Süfyan şöyle diyor: *«Bize gelen habere göre zincir onun duburundan giriyor, ağzından çıkıyor»*. Bunu Mukatil de söylemiştir. Yani onun içine bir zincir koyun.

Bazıları da *«Zincir onun boynuna atılır, onunla yerde sürüklenerek cehenneme götürülür»* der.

«O, arkadaşlarına: «Beni tanıyor musunuz? diye bağırır. Onlar da: *«Seni tanımıyoruz. Başına gelen zillet ve hakareti görüyoruz. Sen kimsin?»* derler. O zaman: *«Ben falan oğlu falanım, her inkârcı âsi için böyle bir ceza vardır»* der.»

Kurtubi bunları naklettikten sonra *«Ben derim ki, bu tefsir bu ayet hakkında gelen tefsirlerin en sahîhîdir.»* Zira şu ayet de bu mânâya işaret eder: *«Hatırlat o günü ki her insanı önderiyle çağırırız»*.

«Taam'il-Miskin» ifadesiyle maksat miskini yedirmektir. Yani o fakire yedirmeye de insanları teşvik etmiyordu. Böylece ayetten anlaşıldığına göre O, fakirleri yedirmediği için de azap görür. Ve cimrilikten ötürü, küfürden ötürü gördüğü azabın bir benzerini görür.

«Yehuddu» fiili had kökünden gelir, kışkırtmak, tahrik ve teşvik etmek demektir.

فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَّا يَأْكُلُهُ
إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ
رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۖ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ
كَاهِنٍ ۖ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ تَقَوَّلَ
عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا
مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَٰجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَذْكِرَةٌ
لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسْرَةٌ
عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

MEÂL

35 — Bundan ötürü, bugün kendisi için hiç bir dost yoktur!

36 — İrin ve kan karışımından başka bir yemek de yoktur.

37 — Onu ancak kâfirler yer.

38 — Yemin ederim gördüklerinize,

39 — Ve görmediklerinize.

40 — Ki o (Kur'an) oldukça şerefli bir peygamberin (getirdiği) kesin (bir) sözüdür.

41 — O bir şairin sözü değildir. Amma da az inanıyorsunuz?

42 — O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

43 — O Alemlerin Rabbinden indirilmiştir.

44 — Eğer O (Hz. Muhammed) bazı laflar uydurup, bize iftirada bulunsaydı,

45 — Kesinlikle onun sağ elini alırdık.

46 — Sonra onun can damarını keserdik.
47 — Sizden hiç kimse buna mani olamazdı.
48 — Doğrusu O (Kur'an) takva sahipleri için bir öğüttür.
49 — Kuşkusuz ki biz içinizde yalanlayanlar olduğunu biliyoruz.
50 — Kesinlikle O (Kur'an) kâfirler üzerinde bir hasrettir.
51 — Kesinlikle O (Kur'an) bir gerçektir.
52 — (Ey Rasûlüm!) O halde yüce Rabbinin ismini tesbih et. (O'nu yücelt ve eksikliklerden tenzih et).

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(35-52) *«Bundan ötürü, bir gün kendisi için. .»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Hamîm» yakın akraba, şefkatli, koruyucu, müdafaa yapan insan demektir.

«Gıslîn» kelimesi yaralardan akan irin demektir. İbn Abbas İbn Ebi Hatim ve İbn'ul-Munzir'in rivayetine göre Gislîn'den maksat, kanlı sudur ve cehennemliklerin bedeninden akar.

Ebu Talha tarıkıyla İbn Abbas'tan gelen tefsire göre *«Gislin»* cehennem ehlinin irinidir. Mücahid *«Gislîn'in ne olduğunu bilmiyorum. Fakat zannımca, zakkumdur»* der. Ebu Said el-Hudri'den gelen bir hadiste Hz. Peygamber: *«Eğer Gislîn'den dünyaya bir kova dökülse bütün ehli dünya onun kokusundan rahatsız olur»* buyurdu.

«El-Hatiun» günahkâr kimselerdir. Yani müşrikler kastedil-

mektedir. Burada hakkı bırakıp bâtıla gidenlerin kastedilmesi de mümkündür. Çünkü onlar hududu aşanlardır.

38. ayetin başında «*La*» harfi ya zaiddir, yani ben sizin gördüğünüze ve görmediğinize yemin ederim, demektir. Veya daha önce geçen bir kelamın reddi içindir. Yani durum müşriklerin dediği gibi değildir, ben sizin gördüğünüz ve görmediğiniz nesnelere yemin ederim ki, kesinlikle o (Kur'an) kerim bir Rasûl'ün sözüdür.

Velid bin Muğire Hz. Muhammed için «*O sahirdir*», Ebu Cehil «*Şairdir*», Ukbe de «*Kâhindir*» deyince bu ayeti kerime nazil olmuştur.

«*İnnehu*» daki zamir Kur'an'a racidir. Hasan, Kelbi ve Mukatil'in yorumlarına göre «*Rasûl-ü Kerim*» ile Cebrail kastedilmiştir. Çünkü başka bir ayette «*Kesinlikle O, kerim bir Rasûl'ün sözüdür. O Rasûl, zilarşın (Arş sahibi olan Allah'ın) katında kuvvet sahibidir*» denilmektedir. Yine Kelbi'nin ikinci bir rivayetine göre «*Rasûl*»den maksat Hz. Muhammed'dir. Çünkü Cenab-ı Hak «*O, şairin sözü değildir*» buyurur. Kur'an Rasûlullah'ın sözü değildir, O ancak Allah'ın sözüdür. Rasûlullah'a nisbet edilmesi, Peygamber'in onu okumasından, tebliğ etmesinden ve onunla amel etmesinden dolayıdır.

Şair sözü değildir. Çünkü şiirin bütün sınıflarına ters düşmektedir. Kâhin sözü de değildir; çünkü şeytanlar sebebiyle ve onları inkârdan ötürü inmiştir. Şeytanlar kendilerini inkâr edenin yerine herhangi bir şey göndermediler.

41. ve 42. ayetlerde «*Kalilen*» tabirinden sonra gelen «*ma*» kelimesi fazladır. Yani siz az iman ediyor, az hatırlıyorsunuz. Bazıları «*Ma mastar harfidir*» demişlerdir. Yani kendisinden sonra gelen cümleyi veya elfazı mastar mânâsına sokar.

«Alemlerin Rabbinden indirilmiştir o Kur'an»; yani Kur'an kerim bir Rasûlün ismidir ve âlemlerin Rabbinden inendir.

«Tekavvele» fiili, kişinin kendiliğinden bir söz uydurup başkasına maletmesi demektir. Yani O (Muhammed) bize bazı iftiralarda bulunsaydı, onun kuvvet ve kudretini alırdık. Allah Teâlâ *«Kuvvet ve kudret»* yerine *«sağ»* mânâsına gelen *«yemin»* lâfzını zikretmiştir. Çünkü her şeyin kuvveti sağındadır.

Süddi ve Hakem, *«Yemin'den maksat haktır. Yani onu mustahak olduğundan ötürü cezalandırırız»* diyor. Hasan *«Onun sağ elini keseriz demektir»* diyor. Bazıları *«Onun sağ elini kabzedip tasarruftan menederiz»* anlamını vermişlerdir.

Sonra onun vetinini (kalp damarını) keser, onu helâk ederiz.

«Vetin» kalbe bağlı bulunan bir damardır. O kesildi mi sahibi ölür. Bu yorum İbn Abbas'ındır. Mücahid, *«O kalbin ipidir. İnsanın belinde bulunur. O kesildi mi kuvveti tamamen iptal olur, sahibi de ölür»* demiştir.

«Hacizîn» mani olurlar demektir. Yani sizden hiç kimse yoktur ki artık ona mani olsun. Kesinlikle o muttakiler için; yani Allah'tan korkanlar için hatırlatmadır. *«O»* zamiri ya Kur'an'a veya Rasûl-ü Ekrem'e racidir. Bu ayetin tefsiri el-Bakara Suresi'nin başında geçmiştir.

«O, hasrettir», yani Kur'an, kendisini yalanlayanlar üzerine bir hasrettir. Tabii bu Kıyamet Günü'nde kâfirler için hasret olur. Onlar, Kur'an'a iman edenlere verilen sevabı görürler, kendileri adına pişman olurlar, üzülürler.

Bazıları *«Bu hasret dünyadadır. Çünkü onlar Kur'an'a muara-*

zadan aciz kaldıkları için öfkelerinden, hasedlerinden boğulacak hale geldiler» demiştir.

«Kesinlikle Kur'an, elbette hakkulyakindir», yani yakinin hakkı (aynısı) olan yakindir.

Sufilerden bazı kimseler ilmin en yüce mertebesinin *«hakk'al-yakin»*, onun altında *«ayn'al-yakin»*, daha altta da *«ilm'el-yakin»* gelir, demişlerdir.

«Sebbih» emirdir. Yani O'nun yüce ismini zikret. Rabbini tesbih et, onu tenzih et, ortaktan uzak tut. İbn Abbas bu cümleyi *«Rabbin için namaz kıl, secdeye kapan»* şeklinde tefsir etmiştir.

HÂKKA SURESİ'NİN SONU

MEÂRİÇ SÛRESİ

Sûre: 70

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ
الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَاصْبِرْ
صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ
كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1/3 — Soran bir kimse, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katından kâfirlere gelecek ve hiç kimsenin mani olamayacağı bir azabı sordu.

4 — Melekler ve Ruh O'na (Allah'a) müddeti ellibin yıl olan bir günde çıkarlar.

5 — (Ey Rasûlüm) artık (eziyetlere karşı) güzel bir sabırla sabır göster.

6 — Kuşkusuz ki onlar, onu uzak görüyorlar.

7 — Biz ise onu yakın görmekteyiz.

8 — O gün, gökyüzü erimiş maden gibi olur.

9 — Dağlar, atılmış yün gibi olurlar.

10 — Dost dostun halini sormaz.

(1-10) *«Soran bir kimse, yükselme...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 44 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Suret'ul-Mevakı»* ve *«Suret'u-Se'ele»* denilmektedir. Kurtubi'nin naklettiğine göre bu sure ittifakla Mekki'dir. Mecma'ul-Beyan'da zikredildiğine göre *«O kimseler ki onların mallarında belli bir hak vardır»* ayeti Hasan Basri'ye göre Medenî'dir. Bu sure Şamlılara göre 43 ayettir. Başka sayıma göre 42'dir. Kelimeleri 224, harfleri ise 929'dur.

Birinci ayetin başındaki *«Se'ele»* dua etti, istedi demektir. *«B»* harfi ya zaiddir veya *«an»* mânâsınadır. Yani bir sail, kâfirler için düşecek bir azap istedi! Bu azap Kıyamet Günü'nde kesinlikle onlar için vaki olacaktır.

«Li'l-Kafirîn» ibaresinin başındaki lam, âlâ mânâsını ifade eder. Yani kâfirlerin üzerine vaki olacaktır. Kâfirler'den maksat Nadr bin Haris'tir. O, *«Ey Allahım, eğer bu Kur'an senin katından gelen bir kitap ise bizim üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem verici bir azap getir»* diye duada bulunmuştu ve onun bu isteği de yerine geldi. Bedir Günü'nde öldürüldü. Onunla aynı cezaya Ukbe bin Ebi Muayt da çarptırılmıştı. Bunlardan başka hiç

kimse insanların gözü önünde ölüm için bağlanıp bırakılmamıştı. (İbn Abbas ve Mücahid).

Bazı müfessirler *«Burada duada bulunan kişi Ebu Cehil'dir»* demiştir. Bazıları *«Kureyş kâfirlerinden bir grubun sözüdür»*, diğerleri *«Hz. Nuh'un sözüdür; çünkü O, kâfirler üzerine azabı istemişti»* derler. Bazıları da *«Burada bu sözü söyleyen Hz. Peygamberdir. Çünkü Hz. Peygamber kâfirlere azap göndermesini ve kâfirlere galip gelmesini Cenab-ı Hak'tan istemiş ve bu da kesinlikle yerine gelmiştir»* demişlerdir.

Sanki biri, *«Azap kimin başına gelecektir?»* veya *«Ne zaman vaki olacaktır?»* diye sormuş gibi, Cenab-ı Hak ona, *«Bu işi bilenden sor»* demiştir.

Yani onlar *«Azap kimin için olacaktır?»* diye sordular. Cenab-ı Hak da kâfirler için olacaktır, buyurdu.

Fiili, *«Se'eele, Yes'elu»* tarzında okuyan kimseler iki vecih kastediyorlar: 1 — Kureyş dilinde se'ele sual etmek, sormak demektir. 2 — İkincisi, *«Sâle-yesîlü»* akmak mânâsını ifade eden *«seyelan»* kökünden gelir. İbn Abbas'ın *«Sale Sailun»* şeklinde okuması da buna delildir. Abdurrahman bin Zeyd, o vakit «Yesalu» cehennemde bir vadinin ismi olur, demiştir. Yani o vadi, azap gören kâfirler için dolup taşar, O vadinin ismi saîl'dir. Bu, aynı zamanda Zeyd bin Sabit'in de tefsiridir. Salebi *«Birinci yorum daha güzeldir»* diyor.

«El-Mearic», ma'rec'in çoğuludur. Üstün dereceler ve nimetler demektir. Yani uluvv sahibi, üstün derece ve nimetler sahibi olan Allah tarafından bu ceza kâfirlere gelmiştir. Öyleyse mearic, Cenab-ı Hak'kın mahlûkat üzerindeki nimetlerinin mertebeleridir. Bazıları *«Mearic azamet ve yücelik demektir»* demişlerdir. Yani azamet ve yücelik sahibi Allah'tan gelmiştir. Mücahid *«Mearic ile*

gök merdivenleri kastedilmektedir .Bu da meleklerin iniş ve çıkış noktalarıdır» diyor. Bazılarına göre *«Mearic»* köşkler ve kasırlar demektir. Kasr ve köşkleri inşa eden, onların sahibi olan Cenab-ı Hak'tan kâfirler için bu azap gelmiştir.

ELLİBİN SENELİK GÜN

«Ta'rucu» fiili merdivenlerden çıkmak, yücelmek demektir. *«Ruh»*tan maksat Cebrail'dir. (İbn Abbas) Delili de *«Onu Ruh'ul-Emin indirdi»* ayetidir. Bazıları da *«Bu başka bir melektir, büyük cüsselidir»* demiştir. Ebu Salih *«Ruh, Allah'ın, insan heyetinde fakat insan olmayan diğer mahlûklarıdır»* diyor. Kubeyse bin Züheby, *«Ruh'tan maksat öldüğü zaman insandan alınan ruhudur»* der. *«İleyhi»* tabirindeki zamir onların yeri olan o mekânâ yükselip gidiyor, demektir. Çünkü Sema, Cenab-ı Hak'kın ikram ve ihsanının yeridir. Bazıları *«Bu, Hz. İbrahim'in, kesinlikle «ben Rabbime gidiciyim», sözü gibidir,»* dediler. Yani Rabbimin emrettiği yere gideceğim. Bazıları da *«İleyhi zamiri arşa racidir»* demişlerdir. Melekler ve ruh Arş'a öyle bir günde yükselirler ki o günün miktarı ellibin senedir.

Vehb, Kelbi, Muhammed bin İshak *«Meleklerin o mekâna çıkmaları bir vakittedir. Eğer o vakit melekler tarafından kullanılmış olsa elli bin senelik bir zaman tutardı»* demişlerdir.

Vehb diyor ki: *«Yerin en alt tabakasından arşa kadar olan mesafe yürümekle ellibin senede gezilecek bir mesafedir»*. Bu aynı zamanda Mücahid'in de kavlidir. Bu ayet ile secde suresindeki *«Bir günde ki onun miktarı bin senedir»* ayeti arasında telif şöyle yapılmıştır: Cenab-ı Hak'kın emrinin son noktası olan yerlerin en altından emrinin varacağı, göklerin üzerindeki mesafeye kadar ge-

çecek zaman, ellibin senedir. Secde Suresi'ndeki ayet ise dünya semasından yere iniş mesafesidir. Yani yerden göğe giden bin senelik bir mesafedir. Çünkü gök ile yer arasında beşyüz senelik bir mesafe vardır.

Mücahid, Hakem, İkrime, *«Bu, dünya hayatının ömrüdür»* der. Yani dünya ilk yaratıldığı noktadan son noktaya kadar elli bin sene devam edecektir. Allah'tan başka hiç kimse ne kadar geçtiğini, ne kadar kaldığını, bilemez. Bazıları da *«Bu ellibin seneden maksat, Kıyamet Günü'nün miktarıdır»* der. Yani Kıyamet Günü'ndeki hükmün miktarı bir mahlûk tarafından yürütülseydi eğer, ellibin senede tamamlanırdı. Bu, İkrime, Kelbi ve Muhamed bin Kâb'tan da rivayet edilmiştir.

Hasan Basri *«Bu Kıyamet Günü'dür. Fakat Kıyamet Günü'nün tükenmesi, bitmesi yoktur»* diyor. Ayetten maksat, onların hesap için durdukları vakti zikretmektedir ki o da dünya senelerinden ellibin senedir.

Ellibin seneden sonra cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde istikrar bulurlar.

İbn Abbas *«Bu Kıyamet Günü'dür. Cenab-ı Hak kâfirler üzerinde onu ellibin sene kadar kılar, sonra onlar istikrar için cehenneme gönderilirler»* demiştir. Kurtubi, *«İbn Abbas'tan gelen bu son yorum, bu ayetin yorumları arasında en güzel olanıdır»* der. Çünkü Kasım bin Esbağ, Ebu Said el-Hudri'nin hadisinden şöyle rivayet ediyor:

«O, miktarı ellibin sene olan bir günde olacaktır.» «Ey Allah'ın Rasûlü! Bu ne kadar uzundur?» dedim. Hz. Peygamber: «Nefsim elinde bulundurana yemin ederim, o mümin için hafifleştirilecektir. Hatta dünyada kıldığı bir farz namaz kadar hafif olacaktır» buyurdu.

Nuhas, bu sözün sıhhatli olduğuna Süheyl ve Ebu Hureyre'den gelen şu hadisi delil göstermektedir: «*Miktarı ellibin sene olan bir günde malının zekâtını vermeyen bir kişi için, o mal ateşten yapılmış bir yılan olur. Onunla kişinin sırtı, yanları dağlanır. Bu azap, Allah insanlar arasında hükmedinceye kadar devam eder*».

İşte bu hadis, ayetten maksadın Kıyamet Günü olduğunu ispat eder.

Bazıları «*Ellibin ifadesinin zikredilmesi temsil içindir*». Yani Kıyamet Günü'nün haşirdeki müddeti uzundur! Araplar şiddet günlerini daima uzunlukla vasıflandırırlar, sevinç günlerini de kısalıkla.

Bazıları «*Kelâm'da takdim ve tehir vardır*» fikrindedir. Yani isteyen kişi, kâfirler için vaki olan bir azabı istedi ki, o azabın Allah cihetinden gelmesine mani olacak hiçbir şey yoktur, o da miktarı ellibin sene olan bir günde olur. O günde melekler ve ruh ona yükselirler.

«*Sabr-ı Cemil*»den maksat, şikâyet olmaksızın ve Allah'tan başkasına perdeyi açmaksızın gösterilen sabırdır. Yani kavmin arasında musibet sahibinin kim olduğu bilinmemektedir. İbn Zeyd, «*Bu ayet seyf (kılıç) ayetiyle neshedlimiştir*» diyor. Onlar (Mekkeliler) ateşle olan azabı uzak görürler, vuku bulmayacağını söylerlerdi. Fakat biz onu yakın görüyoruz. Çünkü o gelecektir, geleceği kesin olan yakın demektir.

A'meş, «*Burada onlar haşrı uzak görüyorlar, çünkü haşre iman etmiyorlar*» der. Sanki muhal olmak cihetiyle onu uzak görüyorlar. Bazıları da «*Bu günü uzak görürler, fakat biz onu yakın görürüz, yani biliriz demektir*» diyorlar. Çünkü rüyet kökünden gelen «*Nera*» fiili mevcuda bağlıdır, yani mevcud olan görülür. Tıpkı «*Falan müctehid şu meseleyi şöyle şöyle görüyor*» sözü gibidir.

8. ayetin başındaki «*Yevme*» kelimesi, «*Vakıın*» kelimesine zarf olur. Yani gök erimiş bakır gibi olur ve bir günde onlara isabet eder. Veya yevme, «*Nera*» fiiline taalluk eder. Bu takdirde mânâ «*Biz onu göğün erimiş bakır gibi olduğu günde görürüz*» demek olur. «*Mühl*», yağın tortusudur. Bu, İbn Abbas'ın yorumudur. İbn Mesud «*kalaydan bakırdan, gümüşten eritilmiş nesneye mühl denir*» diyor. Mücahid «*Mühl'den maksat kan ve irin olarak gelen nesnedir*» der. Daha önce Duhan ve Kehf Sureleri'nde izahat verilmişti.

«*Ihn*» boyalı yün demektir. Hasan Basri, Basri, «*Dağlar ihn gibi olacaklar*» demiştir. Yani kırmızı yün gibi olacaklar. Bu, yünlerin en zayıfıdır. İhn'in tekili «*ehne*» şeklinde gelir. Yani ayetin mânâsı dağlar şiddetli olduktan sonra yumuşak oluverirler. Derlenip toplandıktan sonra paramparça olacaklardır. Rivayete göre kıyametin kopuşu anında ilk bozulan dağlardır. Onlar eritilmiş, dağıtılmış kumlar haline gelirler, sonra da boyanmış yün gibi olurlar. Daha sonra da fezaya giden bir toz halini alırlar.

«*Hamîm*», akraba, koruyucu, insanın yakınları demektir.

يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾
وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُو مَنْ
أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا
مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ
هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾
لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ
هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ
هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ
هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ
فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾
عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ
أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا ۖ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

11/14 — Onlara birbirleri gösterilecek. Günahkâr olan (kâfir), o günün azabından kurtulmak için çocuklarını, karısını, kardeşini, felakete karşı koruyan soyunu-sopunu, hatta yeryüzünde bulunan bütün mahlukatı feda edip, sonra da kendisinin kurtulmasını diler.

15/18 — Hayır, hayır! Kurtulamayacaklar. Cehennem ateşi alevlidir. Deriyi yakıp kavurur. Yüz çeviren (taatten) dönen, malı toplayıp yığan kimseleri kendine çeker.

19/21 — Muhakkak ki insan hırslı yaratılmıştır. Ona bir sıkıntı dokunsa çığlık koparır. Fakat bir iyilik dokunsa, hemen cimri kesilir.

22/27 — Ancak namaz kılıp namazlarında devamlı olanlar, mallarında yoksul için belli bir hak bulunanlar, ceza gününü doğrulayanlar, Rablerinin azabından korkanlar böyle değildirler.

28 — Doğrusu Rablerinin azabından emin olunamaz.

29 — Onlar ırzlarını korurlar.

30 — Ancak eşleri veya sağ ellerinin malik bulunduğu (cariyeleri) başkadır. Çünkü onlar (eşlerinden ve cariyelerinden dolayı) kınanmazlar.

31 — Lâkin bunun ötesini arayanlar artık onlar (sınırı) aşanlardır.

32 — Onlar kendilerine verilen emanete ve verdikleri söze riayet edenlerdir.

33 — Onlar şahidliklerinde dosdoğru davrananlardır.

34 — Onlar namazlarını koruyanlardır.

35 — İşte onlar cennetler içinde ağırlananlardır.

36/37 — (Ey Rasûlüm!) O kâfirlere ne oluyor ki sağından ve solundan (akın akın) sana doğru koşuyorlar.

38 — Acaba onlardan her biri nimet cennetine sokulacağını mı umuyor?

39 — Hayır! Kuşkusuz ki biz onları kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık.

(11-39) *«Onlara birbirleri gösterilecek. Günahkâr...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

11. ayetin başındaki *«Yubesserune»* fiili, onlar birbirlerini görürler demektir. Zira Kıyamet Günü'nde hiçbir mahlûk'un gözünde cin ve insanlardan bir dostu bulunmaz. Kişi babasını, kardeşini, akrabasını, aşiretini görür, fakat ondan bir şey sormaz ve onunla konuşmaz. Çünkü herkes nefsiyle meşguldur.

İbn Abbas*«Bu fiilin mânâsı artık onlar bir saat tanışırlar, ondan sonra tanışmak yoktur»* demiştir. Bazı haberlerde şöyle varid olmuştur: Kıyamet ehli tanıdıklarından zulm korkusuyla kaçarlar.

İbn Abbas yine şöyle buyuruyor: *«Onların bir kısmı diğerine gösterilir, tanışırlar. Sonra bir kısmı diğerinden kaçar».* O halde bu tevile göre fiildeki zamir kâfirlere racidir. *«Hum»* zamiri de akrabalara gider. Yani kâfirlere akrabaları gösterilir.

Mücahid, *«Allah Kıyamet Günü'nde müminlere kâfirleri gösterir demektir»* der. O zaman *«yubesserune»*deki zamir müminlere, *«hum»* zamiri de kâfirlere racidir.

Mucrim'den maksat kâfirdir. O günün azabından maksat cehennem azabıdır.

«Tu'vihi» fiilinin mânâsı ona yardım eder demektir. (Mücahid ve İbn Zeyd).

Malik, «O kendisini büyüten annesini feda etmeye kalkışır» diyor. Ebu Ubeyde *«Fasile kelimesi, kabileden daha az akrabalar demektir»* diyor.

Kişinin aile efradına, insanın bir parçası mânâsına gelen *«Fasile»* denilmiştir. Bunun sebebi onları insanın parçasına benzetmektir.

15. ayetin başındaki *«Kella»* kelimesi ya *«hakken»* veya *«la»* nâsınadır. Burada iki ihtimal de vardır. Eğer *«hakkan»* mânâsına ise, kelâm *«Yuncihi»* üzerinde tamam olmuştur ki bu yeni bir kelâma başlamak demektir. Eğer *«La»* mânâsına ise burada kelam tamamlanıyor. Yani onu Allah'ın azabından hiçbir fidye kurtaramaz. Bu kelâm tamam olduktan sonra *«O cenhenem ateşi alev alev yanar, o sökücüdür»* denilmiştir. Şeva'nın mânâsı el, ayak gibi insanın etrafıdır. Yani öldürücü noktaları teşkil etmeyen azalar. Mânâsı, ateş etrafları söker, etrafta herhangi bir et diye bir şey bırakmaz. İbn Abbas *«Damarları söker»* diyor. Bazıları *«Eti söküp kuru deriyi bırakır»*, bazıları da *«Dimağın tamamını yer, sonra eskisi gibi oluverir. Sonra yer, tekrar eskisi gibi olur»* demiştir.

«Şeva» kelimesinin şevat'in çoğulu olduğu ve başın derisi mânâsına geldiğini söyleyenler de vardır. Aynı zamanda iki el, iki ayak ve ademoğullarının başları mânâsına da gelir. Öldürücü nokta teşkil etmeyen her azaya *«şeva»* denilebilir.

CEHENNEM KİMİ ÇAĞIRIR?

O ateş dünyada Allah'ın taatinden yüz çevirmiş, imanı kabul etmemiş kimseleri çağırır: Ey müşrik, ey kâfir bana gel, der. İbn

Abbas, *«Kâfirlerle münafıkları, isimleriyle, fasih bir dille, bana gel ey kâfir, bana gel ey münafık diye çağırır, sonra onları kuşların daneleri yutması gibi yutar»* demiştir.

«Cemea» fiili malı derledi, *«Ev'a»* fiili ise onu kablara koydu demektir. Yani Allah'ın hakkı olan zekâtı ondan çıkarmadı. Böylece çok toplayan ve çok men eden oldu.

«Heluan» kelimesi çok haris ve çok korkak demektir. *«İnsan»* dan maksat kâfirdir. Yani kâfir hiçbir hayr ve şerr üzerine sabretmez ve onların içerisinde uygun olmayan icraatlarda bulunur. İkrime'ye göre *«Heluan»*, çok sıkıntılı, demektir. Ebu Ubeyde *«Helua» o kimsedir ki hayr eline geçti mi şükretmez, zarar dokundu mu sabretmez»* diyor. Allah'ın Rasûlü *«İnsanlara verilen en şerli haslet obur bir cimrilik, titreten, damarları yerinden söken bir korkaklıktır»* buyurmuştur.

«Ancak namaz kılanlar» tabiri, ayette zikredilen *«insan»*dan maksadın insan cinsi olduğuna, bununla da kâfirlerin kastedildiğine delâlet eder. Nehai *«Namaz kılanlardan maksat, namazı vaktinde kılanlardır. Namazı terketmek ise nankörlüktür»* demişlerdir. Bazıları *«Ancak namaz kılanlar»* tabirinden bütün müminlerin kastedildiğini söylüyorlar. Çünkü onlar korkunun dehşetini, Rablerine olan yakinden ötürü mağlûp ederler.

«Namazlarında daimdirler», yani vakitleri gözetirler veya namaz kıldıklarında sağa-sola bakmazlar. Çünkü daim, sakin demektir. İbn Cüreyc ve Hasan'a göre onlar namazın nafile kısmını çokça işleyenlerdir.

«Malum hak», farz olan zekâttır. Bunu Katade ve İbn Sirin söylemiştir. Mücahid, *«Zekâttan başka diğer haklardır»* diyor. Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Sila-i rahim»* ve *«Başkasının yükünü almak»* demektir. Fakat birinci tefsir daha

sahihtir. Çünkü Cenab-ı Hak burada «*hakkı*» malum'la sıfatlandırıyor. Oysa zekâttan başka nesneler malum değildirler, az da olabilir, çok da olabilirler.

DİN GÜNÜNDEN MAKSAD NEDİR?

«*Din Günü*»nden maksat, ceza günü, yani Kıyamet Günü'dür.

«*Muşfikun*» korkanlar demektir. Rabbinin azabından emin olmayanlar ise şirk koşan ve peygamberleri yalanlayan kimselerdir. Bazıları da «*Hiç kimse Rabbinin azabından emin değildir. Herkese vacib olan Allah'tan korkmaktır*» demişlerdir.

«*Şahitliklerini yerine getirirler*», yani ister yakınları olsun isterse uzak kimseler olsun, şahitliklerini inkâra kalkmazlar, değiştirmezler. İbn Abbas «*Şahitliklerinden maksat Allah'ın bir olduğuna, ortağı olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna inanmaları, sahitlik yapmaları demektir*» diyor.

«*Emanet*» kelimesi ismi cinstir Allah'ın emanetleri onun kapsamına girer. Çünkü Allah'ın kanunları O'nun emanetleridir. Bunları kullarına teslim etmiştir. Aynı tabire insanların emanetleriyle diğer halleri de girer. Bu konu Nisa Suresi'nde geçmişti.

«*Namazlarını hıfzederler*», yani abdestini, rükûnu, secdesini gereği gibi yaparlar. Bu, Müminun Suresi'nde geçmişti. Namaza devam etmek ayrı muhafaza etmek de ayrı mânâlar ifade eder. Devam onu eda etmek, onu herhangi bir meşguliyet nedeniyle unutmamak ya da terketmemek demektir.

«*Onu muhafaza etmek*», abdestini yerli yerinde tutmak, vakitlerini gözetlemek, rükünlerinde ta'dil-i erkâna riayet etmek, sünnet ve edeblerle onu tekid etmektir. Onu günahlara yaklaşmak su-

retiyle yakmaktan korumak demektir. Devam, namazın kendisine; muhafaza ise namazın hallerine racidir.

«Muhti'îne» kelimesi sürat gösterirler, acele yaparlar anlamındadır. Yani, onların durumu nedir? Sana süratle gelirler, etrafında otururlar, fakat senin emrettiklerini yapmazlar. Bazılaı *«Onlar seni yalanlamakta niçin süratle hareket ediyorlar? demektir»* demiştir.

İbn Atiyye'ye göre bu kelime, itiraz ederler, yüz çevirirler demektir! Kelbi *«Sana hayretle bakarlar mânâsını ifade eder»* demiştir. Katade *«Kastedicidirler demektir»* diyor. Fakat bütün bu mânâlar birbirlerine yakındırlar. Bu ayet, Rasûl-ü Ekrem'le istihza eden münafıkların bir grubu hakkında nazil olmuştur. Bunlar peygamberin sohbetine geliyorlar, fakat ona iman etmiyorlardı.

«Kıbeleke» senin tarafın demektir. *«Izîn»* kelimesi cemaatlar, gruplar halinde demektir. Yani senin sağında ve solunda gruplar teşkil edip, halkalar meydana getirirler. Her grup ayrı bir havadadır. (Ebu Ubeyde)

«Izîn» kelimesi çoğuldur, tekili izzet'dir. Sıhah-ı Cevherî'de belirtildiğine göre, İzzet, insanlardan bir grup demektir. Esmai, *«Evde izîn vardır»* diyor. Yani evde insanlardan sınıflar vardır!

«Onlardan her biri nimet cennetine sokulacağını mı sanıyor yoksa?»

Bu ayet tefsir alimlerine göre şu hususta nazil olmuştur: Müşrikler peygamberin etrafına gelir, konuşmalarını dinlerlerdi. Buna rağmen onu yalanlarlar, aleyhinde yalanlar uydururlar, ashabla da istihza ederlerdi. *«Eğer bunlar cennete gireceklerse kesinlikle biz bunlardan önce gireceğiz. Eğer bunlara cennetten bir*

şey verilirse kesinlikle ondan daha fazlası bize verilecektir» dediler ve bu ayet o zaman nazil oldu.

39. ayetin başındaki *«Kella»* kelimesi *«la»* mânâsını ifade eder. Yani onlar cennete girmezler. Burada kelam bitiyor, sonra ikinci cümle başlıyor.

«Biz onları bildikleri maddeden yarattık», yani onlar nutfeden, sonra kan pıhtısından, sonra et çiğneminden yaratılmış olduklarını biliyorlar. Diğer insanlar da bunlardan yaratıldıklarından haberdardırlar. O halde onlar için cenneti hak etmelerini gerektiren hiçbir üstünlük bahis konusu değildir ki onunla hak etmiş olsunlar. Cennet ancak iman ve salih amelle Allah'ın rahmetiyle hak olunur. Bunlar müslüman fakirlerle istihza ettikleri ve gurura kapıldıkları için Cenab-ı Hak *«Onları bildikleri maddeden yarattık. Onlara bu gurur ve kibir hiç de uygun değildir»* diyor. Katade bu ayetin tefsirinde şunları söylüyor: *«Ey Ademoğlu! Sen basit bir maddeden yaratıldın. O halde Allah'tan kork».*

فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا
مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ
الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ
﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

MEÂL

40/41 — Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter ve kimse de önümüze geçemez.

42 — (Ey Rasûlüm) sen onları (şimdilik) bırak da tehdid edildikleri günlerine kavuşuncaya kadar dalsınlar, oynaya dursunlar.

43/44 — Hatırlat o günü ki onlar sanki dikili bir şeye koşuyormuş gibi gözleri (horluktan) aşağıya düşmüş ve kendilerini zillet bürümüş bir halde kabirlerinden fırlayıp çıkarlar. İşte bu, onların tehdid edildikleri gündür.

(40-44) *Doğuların ve batıların Rabbine...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Meşarik ve Meğarib», güneşin doğuş ve batış noktalarıdır. Tafsilatı Rahman Suresi'nde geçmişti.

Ebu Hayve, İbn Muhaysın ve Humeyd *«Meşarik»* yerine *«meşrik»*, *«meğarib»* yerine de *«mağrib»* şeklinde müfred olarak okumuşlardır.

«Biz onları helâk edip silmeye ve onlardan fazilette, itaatta, malda daha hayırlısını getirmeye kadiriz», yani bizim elimizden, kuvvetimizden kurtulacak hiçbir şey yoktur ve hiçbir şey bizi aciz bırakmaz.

«Zerhum« onları bırak, bâtıla dalsınlar, dünyalarında oynadıkları gibi oynasınlar demektir. Bu ayet tehdid kabilindendir. Onları kendi haline bırak, sen neyle emrolunmuşsan onunla meşgul ol. Onların şirki sana ağır gelmesin. Çünkü onlar va'dedildikleriyle karşı karşıya geleceklerdir. Bu ayet kılıç ayetiyle neshedilmiştir.

«Ecdas» kelimesi cedes'in çoğuludur ve kabirler demektir. *«Sira'an»* kelimesi de süratle çıkacaklardır anlamına gelir. *«Nu*

sub» kelimesi dikilerek kendisine tapılan nesne demektir. Bazıları *«Nusub, şer ve belâ demektir»* demişlerdir.

Bazılarına göre *«Nusub»* nisab'ın çoğuludur. Yanında kurban kestikleri taş veya put demektir.

İbn Abbas *«nusub»* kelimesini gaye ve hedef mânâsıyla tefsir etmiştir. Yani o, göz dikilen gaye ve hedeftir. Kelbi *«Bayrak veya sancak gibi dikilen bir şey demektir»* diyor. Hasan Basri, *«Güneş doğduğu zaman Allah'tan başka tapmakta oldukları dikili taşlara süratle giderler. İlk gidenler de son gidenlere bakmazlar»* demiştir.

«Yûfidûne» fiili süratle giderler demektir. *«İfad»* kökünden gelir ve sürat demektir.

«Haşiaten Ebsaruhum», yani gözleri zelilce yere kaymış bakıyorlar. Allah'ın azabının geleceğini bildiklerinden gözlerini kaldıramıyorlar. Onları zillet kapsamaktadır. Katade ayete *«Yüz karası onları kapsamaktadır»* mânâsını vermiştir.

«Terheku» fiili kapsayan mânâsını ifade eden *«rehk»* kökünden gelir. Yani onlar zillet içerisine düşmüşlerdir. İşte o gün onlara va'dedilen gündür. Yani dünyada kendilerine *«o günde sizin için azap vardır»* diye va'dedilen gün, işte bu Kıyamet Günü'dür.

MEÂRİC SURESİNİN SONU

NÛH SÛRESİ

Sûre: 71

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١﴾
قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢﴾ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٣﴾
يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ اِنَّ
اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَاۗءَ لَا يُؤَخَّرُ ۘ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ دَعَوْتُ قَوْمِيْ
لَيْلًا وَّنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاۗءِيْٓ اِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَاِنِّىْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ
لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَاَصَرُّوْا
وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ اِنِّىْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ اِنِّىْٓ اَعْلَنْتُ لَهُمْ
وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Kuşkusuz ki biz Nuh'u kendilerine elem verici bir azap gelmezden önce «kavmini korkut» diye onlara (peygamber olarak gönderdik).

2 — (Nuh) dedi ki: «Ey kavmim! Kesinlikle ben sizleri apaçık uyaran bir peygamberim».

3 — «Durum şudur: Allah'a kulluk edin. Allah'tan (azabından) sakının ve bana da itaat edin».

4 — (Bu takdirde) Allah sizin günahlarınızdan bir bölümünü affeder. Sizi (azapsız olarak) takdir edilmiş bir müddete kadar geciktirir. Muhakkak ki Allah'ın (o tayin ettiği) müddeti gelince onu ertelemez. Eğer biliyorsanız, (anlarsınız).

5 — (Nuh): «Ey Rabbim! Kesinlikle ben gece-gündüz kavmimi davet ettim» dedi.

6 — «Fakat benim davetim ancak onların kaçmalarını artırdı».

7 — «Kuşkusuz ki ben günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ayak direttiler. Kibirlendikçe kibirlendiler».

8 — «Sonra ben onları gerçekten en açık şekilde çağırdım».

9 — «Üstelik onlarla hem açıktan açığa hem de gizli gizli konuştum».

10 — «Dedim ki: Rabbinizden af talebinde bulunun. Kuşkusuz ki o çok bağışlayıcıdır».

(1-10) *«Kuşkusuz ki biz Nuh'u...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 28 ayettir.

Bu sure ittifakla Mekkî'dir. Küfe sayımına göre 28, Basralılara göre 29, Şamlılara göre ise 30 ayettir. Diğer kelimeleri 224, harfleri 999'dur. Nahl Suresi'nden sonra nazil olmuştur.

NUH İDRİS'DEN ÖNCE MİDİR?

«Nuh» kelimesi yabancı kökenli bir isimdir. Cevaliki'ye göre Arapça'dır. Kirmani, *«Nuh'un mânâsı Süryanice sakin insan demektir»* diyor. Hakim, Müstedrek'inde *«Nuh'a çok ağladığından dolayı Nuh ismi verilmiştir»* diyor; fakat Alusi bu hadisin sahih olmadığını zikretmektedir. Hz. Nuh'un ağlamasının sebebini belirten şu rivayet de uydurmadır: *«Uyuz bir köpek gördü. Onu pis buldu ve üzerine tükürdü. Allah köpeği dile getirdi. Köpek: «Beni mi ayıplıyorsun yoksa beni yaratanı mı?» deyince Nuh çok pişman oldu ve bunun için çok ağladı».*

El-Müstedrek'te *«Sahabilerin çoğu Nuh, İdris'ten önce idi diyorlardı»* diye kaydedilmiştir. Yine Müstedrek'te İbn Abbas'tan *«Adem ile Nuh arasında on kuşak vardır»* ifadesi rivayet ediliyor.

Yine Müstedrek'te merfu olarak şöyle zikrediliyor: *«Nuh kırk yaşında iken peygamber oldu. Kavminin arasında 950 sene kaldı. Onları Allah'a davet ediyordu. Tufan'dan sonra 60 sene daha yaşadı. Ta ki insanlar çoğalıp yayılıncaya kadar».*

İbn Cerir'e göre Hz. Adem'in vefatından 120 sene sonra Nuh meydana geldi. Cevheri'nin Tehzib'inde, *«Nuh, peygamberlerin, ömür bakımından en uzun ömürlü olanıdır. Hatta insanların hepsinden uzun ömürlüydü»* deniliyor. Zira Şeddad'ın rivayet ettiğine göre Hz. Nuh 1480 sene yaşamıştır. Fakat Şeddad'dan başka hiç kimse bu kadar yaşadığını rivayet etmemiştir. Rivayete göre şeriatı olan ilk peygamber Hz. Nuh'tur. Sünnetler, şeriatler kurmuştur. Şirk'ten ilk korkutan ve ümmeti helâk olan da Hz. Nuh' tur. Fakat hakikat şudur ki Hz. Adem, Hz. Nuh'tan önce peygamberdi. Evvela sadece Hz. Havva'ya sonra çocuklarına gönderildi. Şeriatında imana davet etmekten başka bir şey yoktu. Hz. Nuh'a *«Şeyh'ul- Mürselin»;* yani rasûllerin önderi ve aynı zamanda İkinci Adem denilir. Kabri hakkında ihtilaf vardır. Bazıları Küfe Mescidinde, bazıları Kızıldağda bazıları da Lübnan'daki bir dağın eteğinde olduğunu söylemektedir.

«Onu kavmine gönderdik» sözüyle Hz. Nuh'un peygamberliğinin sadece kavmine mahsus olduğuna dikkat çekilmektedir. Bazıları *«Onun kavmi Arap Yarımadası'nda oturanlar ve onlara yakın olan yerlerde yaşayanlardı. Bütün insanlar değildi. Çünkü bütün insanlara peygamber olarak gönderilmek ancak Rasûl-ü Ekrem'e nasip olmuştur»* demişlerdir.

«Günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın» ayeti ilâhî bir va'ddır. Eğer iman eder, salih amel işlerlerse Cenab-ı Hak ahirette zarar verici her şeyi silip süpürecektir ve onları ahiret korkularından emin kılacaktır. Ve iman edip taat ederlerse kendileri için takdir edilen ömrü yaşayacaklar, eğer küfür üzerinde ısrar ederlerse son noktaya varamayacaklardır. Alimler bu ayeti, taat, iyilik ve

Sıla-i Rahim'in insanların ömrünü uzatacağı hususuna delil olarak göstermişlerdir. Nitekim hadiste *«Sıla-i Rahim ömrü uzatır»* denilmektedir Hiç kuşku yok ki takva ve taat bu tesiri yapar. Çünkü ruhların temizliği, bedenlerin aklığı ömrü uzatır. Onunla emniyet ve muhafaza altına alınır. Fazilet ve maddi yararlar elde edilir. Hülasa Zemahşeri'nin dediğine göre ecel ikidir: Meselâ Cenab-ı Hak, Nuh kavmi iman ederse onların ömürlerinin bin sene olmasına hükmetmiştir. Küfür üzerine kalırlarsa Allah onları dokuzyüz sene sonra helâk edecektir. Bu yüzden onlara şöyle denilmiştir: *«İman edin. Cenab-ı Hak da sizi takdir buyurduğu ecele kadar tehir etsin»*. Bu da bin senedir. Sonra Cenab-ı Hak haber verdi ki, bu hayat tamam olduktan sonra tehiri mümkün değildir. Sizin bunu uzatmak için herhangi bir yolunuz da olmaz. O halde imhal ve tehir zamanında süratle iman ve itaata gelin. (1)

«Eğer biliyor iseniz» cümlesinin cevabı mukadderdir. Yani siz ilim ehlinden olsaydınız bunu bilirdiniz. Fakat ilim ehlinden olmadığınız için bunu bilmiyorsunuz. Onun için amel etme ve Allah'ın emrini tatbik etme hususunda sürat göstermiyorsunuz. Bu cümle onları helâk olacak şekilde dünyaya, dünya sevgisine dalmaktan menetmekte, dini emir ve yasaklardan yüz çevirmelerini yasaklamaktadır. Zira onlar bu imhal sahasında ölümden şüphe ediciler denilecek derecede dünyaya dalmışlardı.

Hz. Nuh Allah'a iltica ederek şöyle diyordu:

«Yarab! Onları senin vahdaniyetini ikrar etmeye her çağırdığımda, senin taatinle amel etmeye her davet ettiğimde kulaklarını tıkadılar. Göklerin çağrısını dinlemesinler ve bana bakmasınlar diye elbiseleriyle yüzlerini kapadılar, küfür ve isyana devam ettiler. Hakka itaat etmediler. Ben onlara bazen gizli bazen de açık bir şekilde davette bulundum. Bazen de hem gizli hem de açıkça

(1) Zemahşeri, Keşşaf, cilt: 6, sh: 159

davet ettim. Yani davetin denemediğim hiçbir şekli kalmadı. Üç yol takip ettim: 1 — Gizlice onlara nasihat yaptım. Onlar kulaklarını tıkadılar, elbiselerini yüzlerine kapadılar ve küfürde ısrar ettiler. 2 — Açıkça onları imana davet ettim. 3 — Hem gizli hem de açık davet şeklini biraraya getirerek onları çağırdım.»

«*Gaffar*» kelimesi mübalağa sigasıdır. Dönüş yapan, azimetinin doğru, niyetinin halis ve tevbesinin sıhhatli olduğu zaman tevbe eden bir kimsenin günahları deniz köpükleri kadar da olsa Allah'ın lütuf ve keremiyle affedilir.

يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ
وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ اَنْهٰرًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا
تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَّقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ﴿١٤﴾ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ
اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾
وَاللّٰهُ اَنْۢبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيْدُكُمْ فِيْهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ﴿١٨﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوْا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾
قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ وَاتَّبَعُوْا مَنْ لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهٗ وَوَلَدُهٗۤ اِلَّا خَسَارًا
﴿٢١﴾ وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ
اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا ۚ
﴿٢٣﴾ وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا ﴿٢٤﴾
مِمَّا خَطِيْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ
اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوْحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ
دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوْٓا اِلَّا فَاجِرًا
كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
وَّلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

11 — «(Bundan ötürü) O, üzerinize göğü (yağmuru) bolca indirir».

12 — Ve mallarla, oğullarla, size yardım eder. Size bahçeler ve nehirler verir».

13 — «Size ne oluyor ki Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?»

14 — «Oysa o (Allah) sizi birkaç merhaleden geçirerek yarattı».

15 — «Allah'ın göğü yedi kat üzerine nasıl yarattığını görmez misiniz?»

16 — «Ay'ı o göklerin içinde bir nur kıldı. Güneşi de bir kandil».

17 — «Allah sizi topraktan yaratıp meydana çıkardı».

18 — «Sonra sizi oraya döndürür ve yine oradan çıkarır».

19/20 — «Allah geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır».

21/22 — Nuh şöyle dedi: «Ey Rabbim! (Bana karşı) başkaldırdılar. Ve malı, çocuğu kendisine sadece zarar getiren kimseye uydular. Bir birinden büyük (korkunç) hileler kurdular».

23 — Ve dediler ki: «Sakın mabudlarınızı bırakmayın. Hele Vedd'den, Suva'dan, Yeğus'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin».

24 — «Gerçekten bunlar çok kimseleri yoldan çıkardılar. Rabbim! Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır».

25 — Onlar günahları yüzünden suda boğuldular. Ateşe sokuldular. Kendilerine Allah'tan başka yardımcı da bulamadılar.

26 — Nuh: «Ey Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan onlar kullarını saptırırlar. Yalnız ahlâksız ve nankör (kimseler) doğururlar».

28 — «Ey Rabbim! Beni, anamı, babamı, iman etmiş olarak evime girenleri ve iman sahibi erkek ve kadınları bağışla. Zalimlerin ise ancak helâkini artır».

(11-28) *«(Bundan ötürü) O, üzerinize göğü (yağmuru)...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

İnsanlar gelgeç hayırların elde edilmesini sevdiğinden dolayı Cenab-ı Hak, Hz. Nuh'un kavmine, eğer Allah'a iman ederlerse onlara ahirette en büyük nasibi, dünyada da bolluğu, zenginliği, çocukların çokluğunu verecektir. Bunun için Hz. Nuh kendilerine beş şey va'detmektedir. Onlar da şunlardır:

1 — Bol yağmur yağdıracaktır. Ziraatlarınız bol, dane ve meyveler çok olacaktır. Zengin olacak, rahata kavuşacaksınız. Çünkü saadet ve hidayetin sebebi olan her şey verilecektir size.

2 — Malınız çoğalacaktır.

3 — Evlatlarınız çoğalacaktır. Zira sosyal bilimciler nezdinde de sabit olmuştur ki bir milletin evlatları, eğer emniyet varsa, zulüm yoksa, fertler arasında adalet tatbik ediliyorsa, çoğalır.

4 — Size bağ ve bostanlar verecektir. Onların meyvelerinden yararlanacaksınız.

5 — Size nehirler kılacaktır. Bolluk ve ziraatin değişik türleri yeşerecektir. Şüphesiz ki bağ ve bahçeler, ziraat sahalarına sa-

hip olan bir millet müreffeh bir hayat içindedir. Dünya hayatları saadetli olur.

Hasan Basri'den gelen bir rivayet şöyledir: Bir kişi kıtlık sebebiyle Hasan Basri'ye gelerek şikayette bulundu. O da: *«Allah'tan af talep et»* dedi. Başka biri fakirlikten ve zürriyet azlığından şikâyette bulundu. Ona da af talep etmesini söyledi. Üçüncü bir kişi bostan ve bağların kuruduğundan şikâyet etti. Ona da *«Allah'tan af talebinde bulun»* dedi. Huzurunda oturanlardan bazıları: *«Bu üç ayrı kişi sana şikâyetlerini, çeşitli ihtiyaçlarını bildiriyorlar, sen ise onlara af talep etmelerini söylüyorsun»* dediler. Hasan Basrı cevap olarak: *«Ben kendiliğimden bir şey söylemedim. Cenab-ı Hak'kın Hz. Nuh'un kavmine söylediklerini kendilerine aktardım. «Rabbinizden af talebinde bulunun» ve başka ayetleri»* dedi.

YARATMAK SAFHALARI

«Sizi değişik safhalarda yarattı»; Siz evvela rahimlerde meni idiniz. Sonra bir kan pıhtısı oldunuz. Sonra da bir et çiğnemi. Sonra da kemiklerinize et giydirildi. Sonra Cenab-ı Hak sizi yeni bir yaradılışla inşa etti. Yaratanların en güzeli olan Allah ortaktan münezzehtir.

«Allah sizi topraktan bitirdi» ayetinin mânâsı, Allah sizin babanız Adem'i topraktan yarattı demektir. Nitekim başka bir ayette *«Kesinlikle Allah katında İsa'nın misali Adem'in misali gibidir. Cenab-ı Hak Adem'i topraktan yarattı»* buyurulmuştur. Veya mânâsı şudur: Cenab-ı Hak her beşeri yerden bitirir. Çünkü Cenab-ı Hak onları meniden halketti. Meni de gıdalardan, gıdalar da yerde biten bitkilerden meydana geliyor. Dolayısıyla her fert yerden bitmiş olmaktadır.

«Onları bitki kıldı». Çünkü bitki gibi onlar da gelişirler. Doğarlar, ölürler, elleri ve ayakları vardır, tıpkı bitkiler ve onlarda görülen damarlar gibi. Onların değişik ahvalini bitkilerin değişik hallerine benzetti Cenab-ı Hak. Bitkilerin tatlısı, acısı var. Güzeli ve habisi vardır. İnsanlar da böyledir. Her insanın bir özelliği vardır, her bitkinin ayrı özelliği olduğu gibi.

«Sonra sizi yere iade edecek, toprak olacaksınız. Sizi tekrar beşer olarak yerden çıkarıp, haşre gönderecektir».

Bazıları *«Allah sizi yerden bitirdi»* ayetinin mânâsının *«Allah sizler için yerden bitkiler bitirdi»* demek olduğunu söylemişlerdir. İbn Becr adlı alim *«Allah yaş vermek suretiyle, küçüklükten sonra onları yeryüzünde yaşattı. Kısa olduktan sonra boylarını uzattı»* demiştir.

Bu ayette tekâmül nazariyesine ya da herhangi bir hayvandan meydana geldiğine mesned olacak bir şey yoktur. Ancak insanların var olma şekilleri tasvir edilmektedir. Yani insanlar çeşitli merhalelerden geçirilerek meydana gelmişlerdir. Darvinizm'in esası çürük olduğundan dolayı bu ayeti o istikamette yorumlamak uygun değildir.

Hulasa Hz. Nuh, kavmini deruni ve afaki alametlere, madenlere, bitki ve hayvanlara, insanlara, göğe, yere, güneş ve aya bakmaya davet ediyor, neticede onlardan Allah'ın vahdaniyetine delil çıkarmalarını emrediyor.

Onlar birbirlerine: *«Mabudlarınızın ibadetini terkedip de sakın Nuh'un Rabbine ibadet etmeye yanaşmayın. Hele şu büyük putlar var ya! Onlara ibadetten asla vazgeçmeyin»* diyorlardı. Hz. Nuh zamanında tapılan büyük putlar daha sonra Araplara intikal etmiştir. Buhari, İbn'ul-Munzir, İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmişlerdir:

Vedd Kelb kabilesinin, Suva Huzeyl kabilesinin, Yeğus Hutayf kabilesinin, Yeuk Hamedan Kabilesinin, Nesr ise Himyerlilerin putuydu ve diğer kabilelerin başka putları da vardı. Lat, Sakif'in putuydu ve Taif'te bulunuyordu. Uzza, Süleymi, Gatafan ve Cüşen Kabilelerinin putuydu. Menat ise Huzaa'nın putuydu ve Kudeyde'de bulunuyordu. İsaf ve Naile putları Mekkelilerindi. Aynı şekilde Hubel de Mekkelilere aitti. Hubel putların en büyüğü ve onların nezdinde en yücesiydi. Bunun için Hubel'i Kâbe'nin tam üstüne koyuyorlardı. Yani bunlar Hz. Nuh zamanında tapılan putların bizzat kendileri değildi, fakat onların isimlerini almışlardı.

«Onlar çok kimseleri bu putlara tapmakla delâlete götürdüler».

«Allah onları isyanları ve günahları nedeniyle tufanla boğdu. Kabirlerinde de onlara azap verecektir. Onlar bu bâtıl mabudlarından ne yardım ne de bir yarar görmeyeceklerdir.»

Nuh: *«Yarab! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma»* diye onlar aleyhinde bedduada bulundu. Bu bedduanın sebebi iki maddede kısaltıldı. Birincisi eğer onları bırakırsan senin kullarını sapıtırlar, dalâlete götürürler. İkincisi, onlar ancak kâfir ve facir kimseleri doğurup dünyaya getirirler.

Hz. Nuh onları evvela denedi, sonra da aleyhlerinde bedduada bulundu, Zira 950 sene peygamber olarak aralarında yaşadı. Rivayete göre onlardan bir kişi oğlunu getirerek kendisine Hz. Nuh'u gösterir ve *«İşte bu adam çok yalancıdır. Benim babam da bu şekilde bana tanıtmıştır»* derdi. Büyük ölünce küçük de aynen onun gibi yetişiyordu.

Hz. Nuh kâfirlerin aleyhinde bedduada bulunduktan sonra, nefsine, anasına, babasına, müminlere mağfirette bulundu: *«Yarabbi, beni annemi-babamı, evime mümin olarak gireni, mümin*

erkekleri, mümin kadınları affet» dedi. Sonra tekrar kâfirlerin aleyhinde bedduada bulundu.

«Zalimlerin de sadece helâkini çoğalt»; yani onların köklerini kurut, rahmetinden uzaklaştır.

NÛH SURESİ'NİN SONU

CİN SÛRESİ

Sûre: 72

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا
عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾ وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ
رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾ وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ
شَطَطًا ۙ﴿۴﴾ وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا ۙ﴿۵﴾ وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ
فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۙ﴿۶﴾ وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ
اَحَدًا ۙ﴿۷﴾ وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا وَّشُهُبًا ۙ﴿۸﴾
وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۭ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ
شِهَابًا رَّصَدًا ۙ﴿۹﴾ وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْٓ اَشَرٌّ اُرِيْدَ بِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ
رَبُّهُمْ رَشَدًا ۙ﴿۱۰﴾ وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ۭ كُنَّا طَرَاۗىِٕقَ
قِدَدًا ۙ﴿۱۱﴾ وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ۙ﴿۱۲﴾
وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ ۭ فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ۙ﴿۱۳﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Bana vahyolundu ki cinlerden bir grup Kur'an'ı dinlediler ve dediler ki: Biz harikulade güzel bir «Kur'an dinledik».

2 — «O Kur'an doğru yola iletiyor. Buna inandık. Artık Rabbimize hiçbir kimseyi ortak koşmayacağız».

3 — «Doğrusu Rabbimizin şanı yücedir. O ne eş ne de çocuk edinmiştir».

4 — «Doğrusu aramızdaki beyinsiz, Allah'a karşı yalanlar uyduruyordu».

5 — «Biz insanların ve cinlerin Allah'a karşı yalan söylemeyeceklerini sanmıştık».

6 — «Gerçekten insanlardan bir grup cinlerden bir kısmına sığınırlardı da onların azgınlıklarını artırırlardı».

7 — «Onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sanmışlardı».

8 — «Doğrusu biz semayı yokladık da onu çok kuvvetli bekçiler ve yakıcı yıldızlarla doldurulmuş bulduk».

9 — «Gerçek şudur ki biz (sözler) işitmek için gökte durulacak yerlerde dururduk. Fakat şimdi kim dinlemek istese kendisini gözlemekte olan bir alev bulur».

10 — «Bilmiyoruz ki yeryüzündeki kimselere bir fenalık mı istenmiştir, yoksa Rableri onlara bir iyilik mi dilemiştir?»

11 — «Aramızda salihler de vardır. Onlardan başka olanlar da vardır. Biz ayrı ayrı yollar tutmuşuzdur».

12 — «Gerçekten biz anladık ki yeryüzünde bulunsak da kaçsak da Allah'ı aciz kılamayacağız».

13 — «Doğrusu biz rehber olan Kur'an'ı işittiğimiz zaman ona inandık. Kim Rabbine iman ederse ne (ecrinin) eksik olmasından ne de gadre uğramaktan korkmaz».

(1-13) *«Ey Rasûlüm! De ki...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 28 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda, *«Kul Uhiye İleyye»* Suresi de denilmektedir. Bu sure ittifakla Mekkî'dir ve yine ayetleri ittifakla 28' dir. Kelimeleri 285, harfleri 870'dir.

«Nefer» kelimesi üçten ona kadar olan grup demektir. El-Hariri *«Nefer üç kişiden on kişiye kadar olan kitle»* demektir, diyor. Fakat Hariri burada yanılgı içerisindedir. Çünkü bazen onun üstündeki cemaate de nefer denilir. Sadece erkek olmaları şartı da yanılgı sebebidir. İnsan olduklarından söylenmesi de yanılgıdır. Çünkü burada cinlere ıtlak olunmuştur.

El-Mucmel'de *«Reht ile nefer kırk kişiye kadar olan grup için de kullanılır»* deniliyor. Reht ile nefer arasındaki fark şudur: Reht bir babadan gelen kitledir. Nefer ise böyle değildir. Nefer bazen kavim mânâsında da Kur'an'da kullanılmıştır. Cinn'in tekili cinnî'dir. Rum'un tekilinin Rumi şeklinde gelmesi gibi. Cinler akıllı cisimlerdir. Onlarda ateş unsuru galiptir. Nitekim Cenab-ı Hak *«Cânnı ateşten yarattı»* diyor. Bazıları *«Hava unsuru daha fazladır»* demiştir. Bütün cinler veya onlardan bir grup değişik şekillere girebilir. Onların durumu gizli kalmaktır. Bazen asli şe-

killeriyle değil de başka suretlerde görülebilirler. Bazen tıpkı melekler gibi asli suretlerinde de görülürler. Fakat asli suretlerinde görülmeleri peygamberlere mahsustur. Ayrıca bu, Cenab-ı Hak'kın kullarının havaslarından bazılarına mahsustur. Onların çok zor işleri yapmaya kudretleri vardır. Aklen bazı latif (ateş unsuru fazla) olan cisimlerin mahiyette diğer latif cisimlere muhalif olmasına herhangi mani yoktur. Acaib fiillere muktedir olmaları, gibi özelliklere sahiptirler. Hikmet sahipleri birtakım lâtif cinsleri tesbit etmişler, kendilerine bazı özellikler vermişlerdir ki akıl hayrete düşer, onları kavramakta zorluk çekilir. İşte cinlerin cisimleri bu cisimler tarzında olabilir. Tabiat âlemi çok geniştir, fehimler, anlayışlar, onlara Allah tarafından verilmiş olan özellikleri ihate etmekten acizdir. Felsefecilerin çoğu cinleri inkâr ederler. Ebu Ali İbn Sina'nın Risalet'ul-Hudud adlı kitabında şu ifade yer almaktadır: *«Cin havai bir canlıdır. Değişik şekillere girebilir»*. Bu, cin, kelimesinin tarifidir. Kelamın zahirinden anlaşıldığına göre bu hakikatin hariçte bir vücudu yoktur. Halbuki cinlerin vücudunu inkâr etmek açık küfürdür. Nitekim bu durum gizli değildir. İbn Sina'nın tekfirine sebep olan noktalardan biri de budur. Felsefecilerin ilklerinden büyük bir grup ve ruhaniyet sahiplerinin ekseriyeti de cinlerin varlığını kabul etmişlerdir. Onlara *«ervahi sufli»* diyorlar. Meşhur şudur ki onlar cinlerin kendi nefisleriyle kaim cevherler olduklarını, cisim ve cismaniyetle ilgileri bulunmadığını söylemeleridir. Cinler mahiyet itibarıyla değişik varlıklardır. Tıpkı arazların mahiyet itibarıyla değişik olmaları gibi. Bazıları hayırlıdır, bazıları da şerirdir. Çeşitleri vardır. Buna binaen bu çeşitler arasında büyük işler görmek, beşerin aciz olduğu işleri becermek imkânı olabilir. Hatta denildiğine göre onların her çeşidinin bu âlemin cisimlerinden birine özel bir bağlantısı vardır.

RASÛLULLAH'I DİNLEYEN CİNLER'İN ADEDİ

Rasûlullah'ı dinleyen cinlerin sayısında ihtilaf vardır. Bazıla-

rı 7, bazıları 8 kişiydiler ve Harran ahalisindendiler, derken bazıları da dört kişiydiler ve Nusaybin ahalisinden idiler, derler. Nusaybin'le ilgili olmadığını Alusi kaydetmektedir.

İkrime'den gelen bir rivayete göre onlar onikibin kişi idiler ve Musul'a bağlı Cezire'den idiler. Fakat yedi veya dokuz ile onikibin arasındaki münasebet çok zordur. Eğer oniki kişi iseler burada «*Nefer*» kelimesi kavm mânâsındadır.

Zemahşeri, Keşşaf'ta, «*Hz. Peygamber'i dinleyen cinler Şit kavminden idiler. Onlar sayı bakımından cinlerin en fazlasını teşkil etmektedirler. İblis'in bütün orduları onlardandır*» diyor.

Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre Rasûl-ü Ekrem onların kendisini dinlediklerini müşahede ile, gözüyle görmek suretiyle değil vahy ile bilmiştir. Ancak hadislerde varid olduğuna göre Rasûl-ü Ekrem onları gözüyle görmüştür. Kur'an'ın bahsettiği kıssa ile hadislerden gelen kıssaların ayrı ayrı olduğunu kabul etmek suretiyle çelişki ortadan kalkar.

«*Ahkâm'ul-Mercan fi Ahkam'il-Cann*» adlı kitapta müellif şöyle der:

«*Müslim ve Buhari'nin İbn Abbas'tan naklettikleri hadiste Allah'ın Rasûlü ne cinlerin üzerinde Kur'an okumuş, ne de onları görmüştür. Rasûl-ü Ekrem sahabilerinden bir grupla Ukkaz Panayırı'na gitmek üzere yola çıkmıştı. O zaman cinler ile göklere yaklaşıp dinleme arasına ateşle taşlama hadisesi girmişti. Cinler bunun ancak dünyada bir şeyin zail olmasından ileri geldiği kanaatine varmışlar, yeryüzünün doğu ve batısını kontrol etmek üzere çıkmışlardı. Tihame bölgesine giden cinler Rasûlullah'ın yanından geçiyor, Peygamber de ashabıyla sabah namazını kılıyordu. Bu hadise Nahle denilen yerde olmuştur. Peygamberi bu şekilde dinlediklerinde «İşte bizimle gökleri dinlemek arasına giren mani bu-*

dur» dediler ve kavimlerine dönerek şöyle dediler: «Ey Kavmimiz! Biz harikulade güzel bir Kur'an dinledik...»

Sonra Ahkam'ul-Mercan sahibi şöyle devam eder: *«İbn Abbas'ın peygamber cinlere okumamış, onları görmemiştir şeklindeki sözü işte bu kıssadadır. Cinlerin peygamberi dinlemeleri ise bir sabah namazındadır ve yine bu kıssadandır, mutlak değildir».*

Bunun böyle olduğuna şu ayet de delâlet etmektedir: *«Hatırlat o zamanı ki cinlerden birkaçını Kur'an dinlemek üzere sana yöneltip çevirmiştik. Böylece onun huzuruna geldikleri zaman dediler ki: «Kulak verin!». Sonra (dinleme işi) bitince kendi kavimlerine birer uyarıcı olarak döndüler»* (Ahkaf : 29)

Bu ayet Rasûlullah'ın onlarla konuştuğunu, onları dine çağırdığını ve onları diğer cinlere elçi olarak gönderdiğini ifade eder. Nitekim Beyhaki de bunu söylemiştir. Ebu Davud, İbn Mesud kanalıyla, Rasûlullah'tan şöyle rivayet eder: *«Bana cinlerin daisi geldi. Onunla beraber gittim. Onlara Kur'an okudum».* İbn Mesud diyor ki: *«Rasûl-ü Ekrem bizi götürdü. Onların toplantı yerindeki ateşlerini ve izlerini bize gösterdi».*

Hadislerden anlaşıldığına göre cinlerin elçileri altı defa Rasûlullah'a gelmişlerdi. İbn Teymiye, İbn Abbas'ın Kur'an'ın neye delâlet ettiğini bildiğini; fakat İbn Mesud ve Ebu Hureyre'nin cinlerin Rasûlullah'a geldiğini ve onunla konuştuğunu bilmediğini söylüyor.

Cinler hadisesi hicretten üç sene önce oldu. Vakidi, *«Peygamberliğin 11. senesinde olmuştur»* diyor. İbn Abbas Haccet'ul-Veda' da erginlik çağına yaklaşmıştı: *«Biliyorum ki cin kıssası altı defa vaki olmuştur»* diyor. Beyhaki'nin şerhinde değişik yollarla İbn Mesud'dan geldiğine göre Allah'ın Rasûlü yatsı namazını kıldıktan sonra gitti. Elimden tuttu. Biz şöyle bir yere geldik. Beni

oturttu. Etrafıma bir çizgi çizdi. Sonra bana dedi ki: *«Sen bu çizginin dışına çıkma!»* Orada otururken bazı erkekler geldi yanıma. Sanki Zut'dan (Sudan dilinde, iri yarı cins) idiler.

İbn Mesud hadisi uzun uzadıya söyledikten sonra diyor ki: Rasûl-ü Ekrem yanıma ancak seher zamanı geldi. Ben onların seslerini durmadan işitiyordum. Sonra Rasûlullah geldiğinde: *«Ey Allah'ın Rasûlü, neredeydin?»* dedim. Hz. Peygamber: *«Ben cinlere peygamber olarak gönderildim»* dedi. Ben: *«Ey Allah'ın Rasûlü, bu sesler nedir?»* dedim. Rasûlullah: *«Bu onların bana veda ettikleri, bana selam verdikleri zamanki sesleridir»* dedi.

Azlık veya çokluktaki ihtilaf *«bu hadise birkaç defa olmuştur»* demek suretiyle telif edilebilir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Rasûlullah'tan hangi sureyi dinledikleri noktasında da ihtilaf vardır. İkrime *«İkra bismi rabbike (Alak) Suresi'ni dinlemişlerdir»* derken bazıları da *«Er Rahman Suresi'ni dinlemişlerdir»* demiştir.

Hadiste geçen *«Nusaybin Yemen'de bir köyün ismidir, Mardin vilayetine bağlı olan Nusaybin değildir»* şeklindeki izahat için *«Mu'cemun Ustu Cime»* isimli Bekri'nin kitabına, Yakut'un *«Mucem'ul-Buldan»* adlı kitabına ve *«Tac'ul-Arus»*un Yakuti'den naklettiğine bakılmış, fakat böyle bir şeye rastlanmamıştır.

Mekke'de Rasûlullah'a gelen cinlerin Nusaybin cinleri, Nahle'den gelen cinlerin de Ninova (Musul) cinleri olduğu rivayet edilmektedir.

İbn'ul-Arabi *«Bu cinler meselesinde İbn Mesud, İbn Abbas'tan daha iyidir. Çünkü o bizzat müşahede etmiş, İbn Abbas ise dinlemiştir. Müşahede dinlemekten üstündür»* diyor.

Ehli ilim cinlerin aslı hakkında da ihtilaf etmiştir. İsmail bin Hasan el-Basri'nin rivayetine göre cinler İblis'in, insanlar da Adem' in çocuklarıdır. Cinlerden ve insanlardan müminler de kâfirler de vardır. Cinlerle insanlar sevap ve ıkabta ortaktırlar. Yani onlara da sevap yazılır bunlara da. Onlara da ikap tatbik edilir, bunlara da, Cinlerden ve insanlardan kim mümin ise o Allah'ın dostudur, cinlerden ve insanlardan kim kâfir ise o şeytandır.

Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: Cin, el-Cann'ın çocuklarıdır, şeytan değildirler. Onların bir kısmı iman eder, bir kısmı da kâfir kalır. Şeytanlar ise İblis'in çocuklarıdır. Onlar ancak İblis'le beraber öleceklerdir.

CİNLER CENNETE GİRER Mİ?

Müslüman cinlerin cennete girip girmeyeceği hususunda ihtilaf vardır. Onların el-Cann'dan olduğunu söyleyenler, onlar imanlarından ötürü cennete girer diyorlar. İblis.'in zürriyetinden olduklarını söyleyenlerin iki görüşleri vardır:

1 — Hasan'ın görüşüdür ve cennete girerler şeklindedir.

2 — Mücahid'den gelen bir rivayettir. Buna göre cennete girmezler. Velev ki cehenneme girmeseler dahi. (Maverdi)

«Aceben» kelimesi fesahatında ve belâgatında acaibtir demektir. Veya bereketinin çokluğunda acaibtir. Veya aceben aziz mânâsınadır. Yani aziz bir Kur'an ki onun benzeri yoktur! Veya azim; yani büyük bir Kur'an demektir.

«Rüşd» kelimesinden maksat Allah'ın marifetidir. *«Yehdi»* fiili hidayet edici mânâsına gelen hadi yerine kullanılmıştır.

Alkame, Yahya, Hamza, Kisai, İbn Amr, Halef, Hafs ve Sülemi *«Bu surede 12 defa tekrar edilen elifnun maddesi sadece «Enne» şeklinde okunur. İlk ayetteki Enne'nin başka bir tarzda okunması caiz değildir»* demişlerdir. Çünkü hepsi *«Ennehu'stemea»* ibaresinin başındaki *«enne»* üzerine atfolunur. Bu da *«Uhiye»* fiilinin naibi faili olur. Bazılarına göre, *«Amenna bihi»* (Biz ona iman ettik) ifadesindeki *«hu»* zamiri üzerine atıftırlar. O zamir de harfi cer ile mecrur olduğundan dolayı onun üzerine atfedilenler de harfi cerr gibi muamele görürler. Yani *«Enne»* şeklinde okunurlar.

«Teâlâ» fiili mazidir. *«Ceddu»* kelimesi azamet, şan demektir. Yani Rabbimizin şanı yücedir diye bana vahyedildi! Kıraat alimlerinden ismi zikredilenlerin dışında kalanların hepsi elifnun maddesini *«inne»* şeklinde okumuşlardır. Doğrusu da budur. (Kurtubi).

Ebu Ubeyde ve Ebu Hatim de bunu tercih etmişlerdir. Bu takdirde (inne okunduğu takdirde) *«biz dinledik»* mânâsını ifade eden *«inna semi'na»* üzerine atfedilir. Çünkü bütün bu gelecek cümleler cinlerin kelâmındadır.

Kıraat alimlerinden Ebu Cafer ve Şeybe üç yerde *«Enne»* şeklinde okunacağını; çünkü bunun Rasûlullah'a vahyedilen olduğunu, diğer yerlerde cinlerin kelamı olduğu için ise *«İnna»* okunacağını belirtmişlerdir. *«Enne»* şeklinde okunan üçüncü, dördüncü ve altıncı ayetlerdir.

«Ceddu» azamet ve celal demektir. Yani Rabbimizin azamet ve celali yücedir! Bu rivayet İkrime, Mücahid ve Katade'den geliyor. Mücahid başka bir rivayette *«Ced burada zikir mânâsınadır»* derken, Enes bin Malik, Hasan ve İkrime *«zenginlik mânâsınadır»* demişlerdir. Nitekim Rasûlullah'ın zengin birine *«Senin katında ced fayda vermez»* hadisi de bu mânâdadır. Yani zenginlik senin

katında hiçbir yarar sağlamaz, ancak taat ona fayda verir! İbn Abbas *«kudret»*, Dahhak ise *«fiil»* demek olduğunu söylemişlerdir. Ebu Ubeyde ve Ahfeş *«Mülk ve saltanat»*, Süddi *«Emir»* demiştir.

Cinlerin sefihi'nden maksat İblis'tir. (Mücahid, İbn Cüreyc ve Katade) Ebu Burde, Ebu Musa'dan O da Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«Cinlerin sefihi cinlerden müşrik olanlardır»*.

Katade *«İnsanların sefihi Allah'a isyan ettiği gibi cinlerin sefihi de Allah'a isyan etti»* diyor.

«Şetat» kelimesi küfürde battıkça batmak demektir. Ebu Malik *«zulüm»* derken, Kelbi *«yalan»* demiştir. Esasen *«Şetat»* kelimesinin mânâsı *«uzak olmak»*tır. Zulm'e şetat denilmesi adaletten uzak oluşundan, yalana şetat denilmesi de doğruluktan uzak oluşundandır.

Cinler, insanların ve cinlerin Allah hakkında yalan söylediklerini sanmıyorlardı. Onun için *«Allah'ın eşi ve çocuğu var»* dediklerinde onları doğruladık, fakat Kur'an dinlediğimizde Kur'an'la hak ortaya çıktı, dediler.

CİNLERE SIĞINMA

İnsanlardan cinlere sığınmanın mânâsı şudur: Kişi bir vadide konakladığında bu vadinin efendisine, bu vadinin sefih kavminin şerrinden sığınıyorum, der. Böylece o vadinin hakimi himayesinde sabahlar. Mukatil der ki: *«Cinlere ilk sığınanlar Yemen ehlinden bir gruptur. Sonra Beni Hanife'den sığınanlar oldu. Sonra da Araplar arasında bu husus yaygınlaştı. İslâm geldikten sonra, Allah'a sığındılar, cinleri terkettiler»*.

«Rahak» kelimesi hata ve günah demektir. Yani hata ve günah yolunda cinler onları saptırmışlardı. (İbn Abbas Mücahid, Katade).

Bu saptırma (tuğyanı arttırma) cinlere izafe edilmiştir. Çünkü onlar sebep olmuşlardı. Mücahid ayete başka bir yorum getirir: *«İnsanlar cinlere sığınmak suretiyle onların azgınlıklarını arttırmışlardı. Hatta cinler biz hem insanların hem de cinlerin efendileriyiz, dediler».*

Katade, Ebu'l-Aliye, Rebi ve İbn Zeyd ayete üçüncü bir yorum daha getiriyorlar: *«İnsanlar cinlerden korktuklarından ötürü bu sığınma konusunda azgınlıklarını arttırdılar».*

İbn Cübeyr *«Rahak»* küfür demektir, diyor. Allah'ı bırakıp cinlere sığınmanın küfür ve şirk olduğu ortadadır.

«Onlar da sizin zannettiğiniz gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sanıyorlardı». Bu, Allah'ın sözüdür, insanlara hitap ediyor. Yani cinler de sizin gibi haşre iman etmemişlerdi.

Kelbi'ye göre ayetin mânâsı şudur: Cinler de insanların zannettikleri gibi zannettiler ki Allah insanlara herhangi bir peygamber göndermeyecek, o peygamberle insanların aleyhindeki delil gelişmeyecektir.

Yani ey Kureyş! Bu cinler bile Peygamber'e iman ettiklerine göre siz iman etmeye daha müstahak değil misiniz?

«Biz göğe dokunduk» diye başlayan ayet cinlerin sözlerindendir. Yani biz eski adetimize uygun olarak göğü aradık, baktık ki şiddetli bir korunma var, ve haber almak için gelen şeytanlara atılan ateş korlarıyla doludur.

Kelbi *«Rasûlullah ile Hz. İsa arasındaki zamanda cinler gökleri dinlemekten menedilmiyordu. Bu, beşyüz sene böylece devam etti. Hz. Peygamber gönderildikten sonra göklerin tamamından menedildiler. Gökler melekler ve ateş parçalarıyla korundu»* diyor.

«Bizim peygamberimizden önce de recm vardı. Yıldızlar şeytanlara atılırdı» şeklindeki görüş daha sıhhatlidir. Çünkü bu ayette Cenab-ı Hak cinlerin sözlerini naklederek şöyle buyurur: *«Biz göğe dokunduk. Onu kuvvetli bekçiler ve alevlerle doldurulmuş bulduk»*. Bu, cinlerin göklerin daha fazla korunduğuna dair olan sözleridir.

İbn Kuteybe, *«Recm (yıldızların atılması) şeytanlara ateş parçaları atılması, Hz. Peygamber'den önce de vardı. Fakat Hz. Peygamber Dönemi'nde bu, tamamen şiddetlendi. Bunun üzerine onlar bu işi yapmaktan tamamen menedildiler»* demiştir.

10. ayet, (İbn Zeyd'in tefsirine göre) İblis'in sözlerini naklediyor. Çünkü o, *«Acaba bizi menetmekle Allah neyi irade ediyor? Yeryüzü ehline azap mı yoksa bir peygamber mi gönderecektir?»* dedi.

Bazı müfessirler *«Bu, cinlerin sözüdür. Hz. Peygamber'i dinlemeden önce kendi aralarında konuşuyorlardı»* demişlerdir. Yani Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'i göndermekle yeryüzündekilere şerri mi irade ediyor? Zira onlar peygamberi tekzib ediyor, yalanlıyor ve bu yalanlama sebebiyle de helâk oluyorlar. Yoksa gönderilen Peygamber'e iman edip hidayeti bulacakları mı kastedilmiştir?

Bu yoruma göre şerr ile reşad, küfür ile imana hamledilir. Bu tefsire binaen onların *«Hz. Peygamber'in gönderildiği»* bilgisine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Rasûlullah'ın okumasını din-

lemeden önce de vahyin korunması için göklerden menedildiklerini anlamışlardı.

11. ve 12. ayetler de cinlerin kelâmındandır. Yani onların bir kısmı diğer arkadaşlarını Rasûl-ü Ekrem'e iman etmeye davet ettiklerinde bu sözü söylediler. Yani biz Kur'an'ı dinlemezden önce bizden salih insanlar da, kâfirler de vardı!

«Taraik» kelimesi gruplar demektir. *«Kıded»* kelimesi de değişik demektir. Yani biz değişik gruplardık. Bu yorum Süddi'nindir. Dahhak'a göre *«değişik dinlerdeydik»*, Katade'ye göre ise *«değişik havalarımız vardı, her birimiz başka bir hevadaydık»* demektir. Ayetin mânâsı şöyledir: Bütün cinler kâfir değildi. Aksine değişik cinsleri vardı. Bir kısmı kâfir, bir kısmı müslümandı, salihti. Bir kısmı da mümindi fakat salih değildi!

İbn Müseyyib der ki: *«Nasıl biz müslüman, yahudi, hıristiyan, mecusi isek onlar da o şekildedirler»*.

«Taraik» kelimesi tarikat'ın çoğuludur. Tarikat, kişinin görüşü demektir. Yani biz muhtelif görüşlerde olan bir kitleydik. Değişik mezheplere sahiptik.

12. ayetteki *«zannediyorduk»* tabiri kesin biliyorduk, yakinen biliyorduk demektir. Cinlerin dinledikleri hüda'dan maksat Kur'an'dır. *«Ona iman ettik, Allah'a iman ettik. Muhammed'i peygamberlik noktasında tasdik ettik»* demek istiyorlardı. Zira Rasûl-ü Ekrem hem insanlara hem de cinlere gönderilmiştir.

Hasan der ki: *«Rasûlullah insanlara da cinlere de peygamber olarak gönderilmiştir. Cinlerden, bedevilerden ve kadınlardan peygamber gönderilmemiştir.»* Zira Cenab-ı Hak: *«Biz senden önce şehirler halkına, kendilerine vahyettiğimiz adamlar dışında, başkasını elçi olarak göndermedik»* buyurmuştur. (Yusuf: 109)

«Biz Kur'an'ı işittiğimizde ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse o, azaltmadan ve çoğaltmadan korkmasın», yani onun sevapları azaltılmaz, günahlarına da ilaveler yapılmaz. Dolayısıyla böyle yapmaktan da korkmaz.

Bu cinlerin sözüdür. Cenab-ı Hak onların imanlarının kuvvetinden, İslâmlarının doğruluğundan ötürü bunu hikâye etmektedir.

وَاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ
تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَّاَنْ لَّوِ
اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ
فِيْهِ ؕ وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾ وَاَنَّ الْمَسٰجِدَ
لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾ وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ
يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا
رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ اِنِّيْ لَآ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا رَشَدًا
﴿٢١﴾ قُلْ اِنِّيْ لَنْ يُّجِيْرَنِيْ مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ وَّلَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ
مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ اِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِسٰلٰتِهٖ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ
وَرَسُوْلَهٗ فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا
مَا يُوْعَدُوْنَ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ اِنْ اَدْرِيْٓ
اَقَرِيْبٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ اَمْ يَجْعَلُ لَهٗ رَبِّيْٓ اَمَدًا ﴿٢٥﴾ عٰلِمُ الْغَيْبِ فَلَا
يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَّسُوْلٍ فَاِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْۢ بَيْنِ
يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ
رَبِّهِمْ وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

14 — «Yine doğrusu bizden müslüman olanlar vardır. Bizden zulmedenler de vardır. Artık kim müslüman olur ise işte onlar doğruyu arayanlardır».

15 — «Zulmedenlere gelince, onlar da cehenneme odun olmuşlardır».

16/17 — Onlar (insanlar ve cinler) doğru yolda gitseydiler bu konuda kendilerini denememiz için onlara muhakkak bol su içirirdik. Kim Rabbini anmaktan yüz çevirirse (Allah) onu çetin bir azaba uğratır.

18 — Şüphesiz ki mescidler Allah'ındır. Öyle ise (oralarda) Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın!

19 — Allah'ın kulu, (Muhammed) O'na ibadet etmek üzere kalkınca (etrafındakiler) üzerine üşüşüp neredeyse keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi.

20 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Ben ancak Allah'a ibadet ediyorum ve Rabbime hiç kimseyi ortak da koşamam».

21 — De ki: «Haberiniz olsun, ben size kendiliğimden ne bir zarar ne de bir iyilik yapabilirim».

22 — (Ey Rasûlüm) De ki: «Hiç kimse beni Allah'a karşı savunamaz. Ben ondan başka bir sığınak da bulamam».

23 — «Benim yaptığım yalnızca Allah katından olanı (onun gönderdiklerini) tebliğ etmektir. Allah'a ve peygamberine kim karşı gelirse ona, içinde sonsuz kalınacak bir cehennem ateşi vardır».

24 — Sonunda onlar kendilerine va'dedileni gördükleri zaman, yardımcı olmak yönünden kim daha zayıfmış ve sayı bakımından da kim daha azmış, öğrenmiş olacaklardır.

25 — (Ey Rasûlüm!) De ki: «Size söz verilen azap yakın mı yoksa Rabbim onu vâdeli mi kılacak, ben bilmem».

26 — Gaybı bilen ancak O'dur. Gaybının üzerine hiç kimseyi muttali kılmaz.

27 — Ancak dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, onun önünden ve ardından gözcüler salar.

28 — (Şunun için) ki Peygamberlerin, Rablerinin gönderdiklerini tebliğ ettiklerini bilsin. Allah onların nezdinde olup bitenleri (ilmiyle) kuşatmıştır. Her şeyi de bir bir saymıştır.

(14-28) *«Yine doğrusu bizden müslüman...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Kasitun» çoğuldur .Tekili kasit'tir ve zalim demektir. Çünkü haktan ayrılmış kişi zalimdir. Aynı madde mezid olarak kullanılırsa (Muksitun denilirse) o zaman *«adalet yapanlar» demek* olur. Yani bâtıldan hakka dönenler.

«Kasate» zulmetti, *«Aksate»* adalette bulundu mânâsındadır. Kim müslüman olursa, onlar hidayeti (Hak yolu) bulmuşlardır. Haktan ve imandan kayan kâfirlere gelince onlar cehennem için odundurlar. Kıyamet Günü'nde cehennemin tutuşturulmasında kullanılacaklardır. Bu ayetin zahirine sarılarak cinlerin müminleri için sevap yoktur diyenler çıkmıştır. Çünkü Cenab-ı Hak *«Cinlerden kimler müslüman olmuşsa onlar doğru yolu bulmuştur»* diyor. Yani Kur'an sevabı değil sevabın zikrini zikrediyor. Cenab-ı Hak facirlere ceza verip, adillere mükâfat vermezse bu O'nun adaletine sığmaz. Öyleyse burada sebep zikredilmiş ve müsebbeb irade edilmiştir.

CİNLERİN AZAP GÖRMELERİ

Eğer: *«Cinler ateşle nasıl azap göreceklerdir? Oysa onlar ateşten yaratılmışlardır»* diye sorulursa şöyle cevap verilir:

Cinler her ne kadar ateşten yaratılmışlarsa da o heyetten başka bir heyete naklolunmuşlar, başka bir maklûk olmuşlardır. Böyle olmasa bile Allah ateşe ateşle azap edebilirdi.

İbn Becer, *«Cin Suresi'nde «inne» olarak gelen sözler Kur'an'ı dinleyen cinlerin kelâmı olarak hikâye edilmiştir»* diyor. Yani onlar kavimlerine dönerek elçilik yaptılar, onları Allah'ın azabıyla korkuttular. Hangi kelâmda *«enne»* varsa o Rasûlullah'a vahyedilen kısımdandır.

Cenab-ı Hak bu ayette *«Bol su ile onları sulandıracağım»* diyor. Çünkü su maişetin ve genişliğin temelini teşkil eder. Araplar arasında az olduğu için her şeyden makbul görülüyordu.

«Bu ayet insanlar hakkkında gelmiştir. Çünkü yağmurdan ancak insanlar yararlanır» demek ayetin ruhuna daha uygundur. Zira onlara yedi seneden beri yağmur gelmemişti.

Bazıları *«Burada bütün mahlukat kastedilmektedir»* diyor. Yani cin olsun, insan olsun, hak yolunda, iman yolunda yürürler ve itaatkâr müminler olurlarsa onları bu hususta denemek için kendilerine bol su (geniş rızık) vereceğiz. Bakalım bu nimetlere karşı nasıl şükredeceklerdir?

Hz. Ömer bu ayetin tefsirinde *«Nerede su varsa orada mal vardır. Nerede mal varsa orada fitne vardır»* diyor.

«Rabbinin zikri» ifadesinden maksat Kur'an'dır. (İbn Zeyd) Kur'an'dan yüz çevirmenin iki şekli vardır: Biri, Kur'an'ı kabul etmemektir. Eğer ayet kâfirler hakkında nazil olmuşsa böyledir. İkincisi, Kur'an'ı kabul eder, fakat amel etmez. Bu da ayet müminler hakkında nazil olduğu takdirde böyedir. Veya Rabbinin nimetlerine şükrünü yapmazsa demektir.

«*Sa'd*» kelimesi şiddet ve zorluk demektir. Yani şiddetli bir azabı ona tatbik edeceğiz!

MESCİD NE İÇİNDİR ?

«*Mescidler Allah'a mahsustur*» ayetinin mânâsı insanlar tarafından ibadet için bina edilen mabedlerdir. Hasan Basri «*Mescid kelimesiyle her bölge kastedilmiştir. Çünkü yeryüzü tamamen Rasûl-ü Ekrem ve ümmetine mescid kılınmıştır. Nerede bulunursanız namazı kılın, nerede namaz kılarsanız orası mescid olur*» demiştir.

Sahih'te «*Yeryüzü bana mescid ve abdeste kullanılmak üzere bir araç kılındı*» buyurulmuştur.

Said bin Müseyyeb, «*Mescidlerden maksat, kulun üzerinde secde ettiği azalarıdır*» der. Ayaklar, dizler, eller ve yüz gibi. Bu azalarla sadece Allah'a secde et, başkasına etme.

Bazıları «*Mesacid'den maksat namazlardır*» der. Yani secdeler Allah'ındır! İbn Abbas «*Mesacid kelimesinden maksat, kıble olan Mekke'dir, Kâbe'dir*» diyor. Mekke'ye mesacid denilmesi herkesin oraya doğru dönerek secde etmesindendir. Fakat bu görüşlerin içinde en açık olanı birincisidir. Bu, İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir.

Mescidlerin Allah'a izafesi teşrif ve tekrim kabilindendir. Rasûl-ü Ekrem «*Bu mescidimde bir namaz, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır. Ancak Mescid-i Haram müstesnadır*» buyurur.

Mescidler Allah'ındır. Orada ancak Allah zikredilir, anılır. Fakat mescidlerde mal taksimatı da yapılabilir. Fakirler gelip alsın-

lar diye sadakalar konulur. Borçluyu kadı mescide hapsedebilir. Esir oraya bağlanabilir. Uyku orada caizdir. Hastanın orada oturması caizdir. Mescid komşusunun mescide girmesi için bir kapı açması caizdir. Bâtıl olmamak şartıyla şiir söylemek caizdir. Bunların hepsi Rasûlullah zamanında yapılmıştır.

«Allah'la beraber başka bir kimseyi çağırmayın» cümlesi müşrikleri kınamak için gelen bir cümledir. Çünkü onlar Mescidi Haram'da Allah'tan başkasını da çağırırlardı.

Mücahid der ki: *«Yahudi ve hıristiyanlar mabedlerine girdiklerinde Allah'a şirk koşarlar. Bunun üzerine Allah, peygamber ve müminlere mescidlere girdiklerinde sadece Allah'a yalvarmalarını emretti.»*

Bazıları *«Ayetin mânâsı mescidleri sadece zikr için edinin. Orada şakalaşmayın, ticaret yapmayın, oturma odası kılmayın, geçit şekline getirmeyin. Orada Allah'tan başkasının nasibi olmasın»* demiştir. Zira Buhari'de *«Kim kaybolan bir malını mescidde söyler de onu temine çalışırsa ona, «Allah o malı sana geri vermesin» diye bedduada bulunun»* denilmiştir. Çünkü mescidler bu işi yapmak için bina edilmemişlerdir.

Mescidler hususunda Tevbe ve Nur Surelerinde geniş bilgi vardır. Oralara müracaat edilebilir.

19. ayette bahsi geçen Abdullah (Allah'ın kulu)ndan maksat Rasûl-ü Ekrem'dir. Bu çağrı Batnı Nahle denilen yerde olmuştur. Burası Mekke ile Taif arasındadır. Buraya Batnı Nahle denilir. Rasûl-ü Ekrem, daha önce geçtiği gibi orada Kur'an okumuş, cuma namazı kıldırmıştır.

DUA İBADETTİR

«*Onu çağırır*», yani ona kulluk yapar!

«*Libeden*» kelimesi keçe demektir. Yani ibadet etmek üzere kalktığında etrafındakiler ona karşı nerede ise keçeleşeceklerdi. Zübeyr bin Avvam, «*Bunlar cinlerdi. Rasûlullah'tan Kur'an dinlediklerinde neredeyse birbirlerinin üzerine çıkacaklardı*» diyor. Yaçok izdiham yapmışlardı. Bu Kur'an'ı dinleme arzularından ileri geliyordu.

Burd, Mekhul'den şöyle rivayet ediyor: «*Cinler bu gecede Rasûlullah'a biat ettiler. Yetmişbin kişiydiler. Hz. Peygamber'le yaptıkları biat merasimi tam fecr doğuncaya kadar devam etti*».

İbn Abbas, «*Bu cinlerin sözüdür. Onlar kavimlerine döndüklerinde Rasûlullah'a itaat eden sahabilerin durumunu haber verdiler. Peygamberin rüku ve secdede onlara imam olduğunu söylediler*» der.

Hasan, Katade ve İbn Zeyd derler ki: «*Allah'ın kulu Muhammed davet yaparken insanlar ve cinler o işin üzerinde keçeleştiler ki onu söndürsünler. Fakat ona yardım etmekten ve nurunu tamamlamaktan başka şeyler yapmadı.*»

Taberi, «*Ayetin mânâsı şudur: Araplar Rasûl-ü Ekrem'in etrafında dönüp toplanıyorlardı. Hz. Peygamberin getirdiği nuru söndürmek hususunda birbirlerine yardımcı oluyorlardı*» diyor.

20. ayetin sebebi nüzulü şudur: Kureyş kâfirleri Rasûl-ü Ekrem'e: «*Sen korkunç bir şey getirdin, bütün insanlar sana düşman oldu. Sen bu fikirden vazgeç, biz seni koruruz*» dediklerinde buyurdu ki: «*Size zarar veya hayr vermeye benim gücüm yetmez Si-*

ze küfür veya hidayet vermeye de gücüm yetmez. Benim vazifem ancak tebliğdir».

Bazıları *«Zarardan maksat azap, reşaddan maksat da nimettir»* demişlerdir. Bir kısım da *«Zarardan maksat ölüm, reşaddan maksat da hayattır»* derler.

22. ayetteki *«Len Yucîranî»* fiili benden defetmez, uzaklaştırmaz, beni korumaz demektir. Yani hiç kimse *«beni koru»* desem dahi beni Allah'ın azabından koruyamaz. Rasûlullah'ın böyle söylemesi şu noktadan ileri geliyor: Onlar daha önce de söylediğimiz gibi, *«Bizi davet ettiğin dini bırak, biz seni koururuz»* demişlerdi.

«Multehad» kelimesi sığınak demektir. Katade'den bu şekilde rivayet edildiği gibi *«yardımcı»*, *«mevla»*, mânâsına geldiği de rivayet edilmiştir. Süddi, *«Koruyucu yer demektir»* diyor. El-Kelbi *«Yerdeki tünel demektir»* der. Bütün bu yorumların mânâsı birdir.

«Ancak Allah'tan gelen belağ ve risaleler müstesnadır». Çünkü onda emniyet ve kurtuluş vardır. (Hasan). Katade *«Ancak Allah'tan bir belağa sahibim» diyor.* Yani Allah'ın tevfikıyla bunu elde etmişimdir. Küfür veya iman, benim yetkimde değildir. Yani ben size ancak Allah'tan tebliğ yapabilirim. Bu benim gücüm dahilindedir. Yoksa sizin için ne zarar ne de reşad gelir elimden. Ancak bana «tebliğ et» dediği risaleleri tebliğ ederim. Veya ancak Allah'tan gelen tebligatı yapmak, risaletiyle amel etmek elimden gelir. Başkasına emrettiğimi kendime de tatbik ediyorum! Kim Allah ve Rasûlü'ne tevhid ve ibadette isyan ederse kesinlikle cehennem ateşi onun içindir. *«Halidine»* kelimesi çoğul olarak getirildi. Çünkü *«men»* edatının mânâsı çoğuldur .Yani bu işi yapan herkes için cehennemde ebedi kalmak vardır. *«Ebeden»* tabiri burada isyanın

şirk olduğuna delildir. Bazıları *«Şirk'ten başka isyanlar demektir burada»* demiştir.

«Halidine fiha ebeden» tabirinin mânâsı şudur: ancak ben affedersem veya onlara bir şefaat yetişirse veya dünyadan iman üzere çıkmış olurlarsa mesele değişir. Bu husus Nisa Suresi'nde özel bir şekilde açıklanmıştır.

24. ayette *«Onlara va'dedilen»*den maksat, ahiret veya dünya azabıdır. Bedir'de öldürülmeleridir.

25. ayette va'dedilenden maksat Kıyamet'in kopmasıdır veya dünya azabıdır. Bu azabın geleceği vakit veya Kıyamet'in kopması ancak Allah tarafından bilinir. O gaybtır, ben o hususta hiçbir şey bilmem. Meğer ki Allah bana bildirmiş olsun!

GAYBI ANCAK ALLAH BİLİR

«Emeden» kelimesi bir gaye, bir sonuç, bir ecel demektir. *«Alim'ul-Gayb»* tabiri Rabbin sıfatıdır. O gaybına kimseyi muttali kılmaz. Ancak razı olduğu peygamber müstesna.

Gayb, daha önce de belirtildiği gibi kullardan gayb olan demektir. Bunun tafsili Bakara Suresi'nin başında geçmektedir. Razı olduğu bir peygamberden başkasını gaybına muttali kılmaz. Çünkü peygamberler mucizelerle teyid edilmişlerdir. O mucizelerden biri de bazı gayb emirlerini haber vermeleridir.

İbn Cübeyr, *«Ancak razı olduğu peygamber müstesnadır»* cümlesi için *«Peygamberden maksat Cebrail'dir»* demişse de bu yorumda uzaklık vardır. En uygunu birinci yorumdur. Yani gaybına peygamber olarak seçtiği kimseden başkasını muttali kılmaz. Ama

peygamberlerden gaybına dilediğini muttali kılar ki bu onun peygamberliğine delil olsun.

Müneccim olanlar; yani yıldızlarla hüküm veren, taşlarla bunun benzerini yapanlar, fal kitaplarına bakan ve kuş uçurtan kimseler Allah'ın razı olduğu peygamberlerden değildir. Allah onları dilediği gayba muttali kılmamıştır. Aksine böyle bir kimse Cenab-ı Hak'kı inkâr eden, Allah adına iftira düzen, tahmin ve yalanla birtakım iftiraları Allah'a isnad eden kimsedir.

Hz. Ali, bir defasında ordusuna şöyle demiştir: *«Ey insanlar! Sakın yıldızların ilmini öğrenmeyin. Ancak kara ve deniz karanlıklarında seyir gösteren kısmını öğrenin. Kesinlikle müneccim sihirbaz gibidir, sihirbaz da kâfir gibidir. Kâfir ise ateştedir».*

İbn Abbas ve İbn Zeyd *«Rasad kelimesi hafaza melekleri demektir. Onlar peygamberi önünden ve arkasından gelecek cin ve şeytanlardan korurlardı»* demişlerdir.

Katade ve Mukatil'e göre 28. ayetin başındaki *«Ya'leme»* fiilinin faili Hz. Muhammed'dir. Yani Hz. Muhammed bilsin ki kendisinden önceki peygamberler, kendisi mesajı tebliğ ettiği gibi mesajı tebliğ etmişlerdir. Fiilin başındaki Lam, mukadder bir fiile bağlanmaktadır. Yani biz ona vahyi koruduğumuzu haber verdik ki kendisinden önceki peygamberlerin de hak ve sıdkla tebliğ ettiklerini bilsin.

Bazı kimseler ifadeyi *«Hz. Muhammed bilsin ki, Cebrail ve beraberindeki melekler ona Rabbinin risaletini tebliğ etmişlerdir»* şeklinde yorumlamışlardır. (İbn Cübeyr). Zira İbn Cübeyr der ki: *«Vahy her geldiğinde Cebrail'le beraber dört koruyucu melek vardı».*

Bazıları *«Ayetin başındaki fiilin faili peygamberlerdir»* demiş-

tir. Yani peygamberler bilsinler ki melekler Rablerinin mesajını onlara tebliğ etmişlerdir.

İbn Kuteybe *«Ya'leme'nin faili cinlerdir»* diyor. Yani cinler bilsinler ki peygamberler kendilerine inen vahyi tebliğ etmişlerdir.

Mücahid, *«Ya'leme'nin faili peygamberi yalanlayan kimselerdir»* demiştir. Yani peygamberleri yalanlayan kimse, peygamberlerin Rablerinden aldıkları mesajı tebliğ ettiklerini bilsin diye.

Zeccac, *«Ya'leme'nin faili Allah'tır»* diyor. Yani Allah bilsin ki peygamberi, kendisinden aldığı mesajı tebliğ etmişlerdir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:*«Yoksa içinizden Allah cihad edenleri ve sabredenleri bilmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz»* (Al-i İmran: 142). Yani Cenab-ı Hak gayben bildiği gibi müşahede ile de bilsin diye. Onların katında olanı ihata etti. Yani Cenab-ı Hak'kın ilmi peygamberlerin ve meleklerin katında olanı kapsadı.

CİN SURESİ'NİN SONU

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Sûre: 73

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۙ﴿١﴾ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ۙ﴿٢﴾ نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ۙ﴿٣﴾
اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ؕ﴿٤﴾ اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ؕ﴿٥﴾ اِنَّ
نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ؕ﴿٦﴾ اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ﴿٧﴾
وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيْلًا ؕ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاهْجُرْهُمْ
هَجْرًا جَمِيْلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِيْ وَالْمُكَذِّبِيْنَ اُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيْلًا ﴿١١﴾
اِنَّ لَدَيْنَآ اَنْكَالًا وَّجَحِيْمًا ۙ﴿١٢﴾ وَّطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَّعَذَابًا اَلِيْمًا
﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيْبًا مَّهِيْلًا ﴿١٤﴾
اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ؕ
﴿١٥﴾ فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُوْلَ فَاَخَذْنٰهُ اَخْذًا وَّبِيْلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُوْنَ
اِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَّجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيْبًا ۖ﴿١٧﴾ السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِهٖ ؕ كَانَ وَعْدُهٗ
مَفْعُوْلًا ﴿١٨﴾ اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿١٩﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey (elbiselerine) bürünen (Rasûlüm)!

2 — Az bir kısmı hariç olmak üzere geceleyin kalk.

3 — (Gecenin) yarısı kadar veya ondan biraz eksilt.

4 — Yahut üzerine biraz ilave et ve Kur'an'ı da belli bir düzen içinde oku.

5 — Hakikaten biz sana ağır bir söz vahyediyoruz.

6 — Gerçek şu ki, gece neş'esi (ibadeti) tesir bakımından daha güçlü, okumak bakımından daha sağlamdır.

7 — Doğrusu sana gündüz uzun bir meşguliyet vardır.

8 — Hem Rabbinin ismini an ve her şeyden kesilerek ona ihlas ile ibadet et.

9 — O doğunun da batının da Rabbidir. Ondan başka bir ilah yoktur. O halde yalnızca O'nu vekil tut.

10 — Onların dediklerine karşı sabır göster. Ve onlardan güzel bir ayrılış ile ayrıl.

11 — (Ey Rasûlüm!) İnkâr eden o refah sahiplerini bana bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12 — Zira bizim yanımızda bukağılar ve cayır cayır yanan bir ateş vardır.

13 — Bir de boğaza takılıp kalan bir yiyecek. Ayrıca acıklı bir azap da vardır.

14 — Hatırlat o günü ki yer ve dağlar sarsılacaktır. Ve bütün dağlar erimiş bir kum yığınına dönecektir.

15 — Şüphesiz ki biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi üzerinize şahid olmak üzere size de bir peygamber gönderdik.

16 — Fakat Firavun, peygambere karşı geldi. Biz de Firavun'u pek sert bir yakalayışla yakaladık.

17 — Eğer küfre sapacak olursanız, çocukları ak saçlı yapan o günden nasıl sakınacaksınız?

18 — O günün şiddetiyle gök paramparçadır. Allah'ın va'di mutlaka yerine gelmiştir.

19 — Kuşkusuz ki bu (ayetler) bir hatırlatmadır. Artık isteyen Rabbine giden bir yol tutar.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-19) *«Ey (elbiselerine) bürünen (Rasûlüm)!..»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 20 ayettir.

Bu sure, Hasan, İkrime, Ata ve Cabir'in görüşüne göre tamamıyla Mekkî'dir. İbn Abbas ve Katade 8. ve 9. ayetlerin müstesna olduğunu söylemişlerdir ki bunu el-Maverdi zikreder. El-Bahr'da cumhur'dan rivayet edildiğine göre sure Mekkî'dir, ancak 20 ayet müstesandır. Celaleddin Suyuti, El-Bahr'a şu şekilde itiraz etmektedir:

Bu istisna edilen Hakim'in Hz. Aişe'den rivayet ettiği şu hadisle reddedilir: Yirminci ayetten surenin sonuna kadar olan kısım, surenin başlangıcından bir sene sonra indi. Bu da İslâm'ın başlangıcında gece ibadeti farz edildiği zamandır. Tabii bu da beş vakit namaz farz olmazdan önceydi.

Bu surenin ayetleri Medinelilerin son sayımına göre 18, Basra sayımına göre 19, diğer sayımlara göre ise 20'dir.

Kelimeleri 285, harf adedi 838'dir.

«El-müezzemmil» kelimesi iki mânâya gelir. Biri yüklenen, diğeri de elbisesine bürünen demektir. Buradaki hitap Rasûl-ü Ekrem'edir. Bu hususta üç görüş vardır:

1 — Ey peygamberliğe bürünen, ey peygamberlik yükünü yüklenen veya kendisine peygamberlik yükü yükletilen. (İkrime).

2 — Ey Kur'an'a bürünen. (İbn Abbas).

3 — Ey elbisesine bürünen (Katade).

Nehai, *«Cenab-ı Peygamber saçaklı bir kaftan içinde yatıyordu, ona bürünmüştü»* der.

Katade, *«Peygamber namaz için elbiselerine bürünmüştü ve hazırlık yapmıştı. O zaman 'ey elbisesine bürünen' hitabı ona geldi»* der. Yani ey ibadete hazırlanmış kişi! (1)

Bazı kimselere göre, Rasûlullah'ın kulağına müşriklerin bir sözü ulaşmıştı. Bu, Peygamber'e ağır geldi. Elbiselerine büründü, bunun üzerine *«Ey Müzzemmil, Ey Müdessir»* hitapları geldi. Bazılarına göre bu olay vahyin başlangıcında olmuştur. Cebrail'in sözünü dinledikten sonra Hz. Peygamber ona baktı ve bedenine bir sarsıntı arız oldu. Böylece ailesi Hz. Hatice'nin yanına geldi ve beni örtün, beni örtün dedi. (İbn Abbas)

Hukema'ya göre Cenab-ı Hak peygamberliğin başlangıcında ey müzzemmil, ey müddessir, demiştir. Çünkü o anda henüz peygamberlikle ilgili herhangi bir tebliğ yoktu. Yani tebliğ yapmamıştı ki ey Nebi, ey Rasûl diye kendisine hitap edilsin!

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 29, sh: 101, vd.

İbn Arabi *«Bu hitabın tevilinde ihtilaf vardır»* diyor. Bazıları *!Bu hitap hakikidir. Gerçekten Rasûl-ü Ekrem elbisesine bürünmüştü veya battaniyesine sarılmıştı. Yani ey müddessir, kalk, Allah'ın emrini tebliğ et, denilmiştir»* diyor. (İbrahim ve Katade).

Bazılarına göre ise bu hitap mecazidir. Sanki, ey Peygamberliğe bürünen, diye hitabedilmiştir. (İkrime)

Süheyli *«el-Müzzemmil»* Rasûlullah'ın isimlerinden biri değildir. Bazı kimselerin iddia ettikleri gibi peygamber bununla da tanınmamıştır. Müzzemmil bir ismi faildir. Peygamberin o andaki haletinden muştaktır diyor. Yani Rasûl-ü Ekrem o anda, bu hitap geldiğinde, elbisesine bürünmüştü veya battaniyesine sarılmıştı. Bu sebeple *«Ey elbisesine bürünmüş»* şeklinde hitap gelmiştir. Peygamber'e bu isimle hitap edilmesinde iki fayda vardır.

A) Bu bir iltifattır. Zira Araplar bir kişinin, bir muhatabın iltifatını kastettiklerinde, onu kınamayı terketmek istediklerinde onu o an üzerinde bulunduğu hal üzerine bir isim vererek çağırırlardı. Nitekim Rasûl-ü Ekrem bir gün Hz. Fatıma ile Hz. Ali'ye uğradığında onları uyurlarken görür ve yanlarında da toprak vardır. Bunun üzerine *«Ey Eba Turab, kalk»* der. Yani Rasûl-ü Ekrem, Hz. Ali'ye ben böyle demekle seni kınamıyorum ve sana iltifat ediyorum, demek istemiştir. Hz. Hüzeyfe'ye de *«Ey uykucu! Kalk»* demiştir. O anda Huzeyfe uyuyordu. Bu da ona bir latife olsun diye ve kınanma kastedilmediğini bildirmek için söylenmiştir. O halde Cenab-ı Hak'kın Rasûl-ü Ekrem'e *«Ey elbisesine bürünen ,kalk»* hitabında ünsiyet ve lütufkârlık vardır. Böylece Cenab-ı Hak hitabın başında Rasûlü'ne kızgın olmadığını bildirmiş oluyordu.

B) Elbisesine bürünmüş olanların ve bütün gecesini uyku ile geçirenlerin dikkatini gece ibadetine çekmektir. Kalk emrinden maksat burada namaz kıl demektir. Namaz kıl sözünü bu şekilde

tabir etmek mecazidir, fakat çokça kullanıldığı için artık örf olmuştur.

«Leyl» gece demektir. Hududu güneşin batışından fecrin doğuşuna kadardır. Rasûl-ü Ekrem'in gece ibadetinin farz mı yoksa mendub mu olduğu hususunda ihtilâf vardır. Deliller bu ibadetin farz olduğunu takrir etmektedir. Zira mendub olsaydı gecenin bir kısmına teşvik edip diğer kısmı bırakmak bahis konusu olmazdı. Çünkü onun ibadet etmesi bir vakte mahsus değildir. Ayrıca bu Hz. Aişe'den ve başka muhaddislerden gelmiştir. Acaba gece ibadeti farz ise sadece peygambere mi yoksa hem kendisine, hem kendisinden önce gelen peygamberlere ve hem de ümmetine mi farzdır? Burada da üç görüş vardır:

1 — Hitap sadece Peygamber'edir.

2 — İbn Abbas'ın ifade ettiği gibi gece ibadeti Peygamber'e de ondan önceki peygamberlere de farzdır.

3 — Hz. Aişe ve İbn Abbas'tan gelen haberlerde bildirildiği gibi nafiledir. Sahih-i Müslim'de Zürare bin Evfa'dan rivayet ediliyor ki, Sa'd b. Hişam b. Amr, Allah yolunda gazveye gitmek ister.

Ben Hz. Aişe'ye: *«Rasûlullah'ın gece ibadetinden bana haber verir misiniz?»* dedim. O da: *Sen müzemmil Suresi'ni okuyor musun?»* dedi. Ben de *«Evet, okuyorum»* deyince Hz. Aişe: *«Cenab-ı Hak bu surenin başlangıcında gece ibadetini farz kıldı. Rasûl-ü Ekrem ile ashabı bir sene gece ibadetine devam ettiler. Cenab-ı Hak bu surenin son kısmını 12 ay gökte beklektikten sonra indirdi. Böylece de hafiflik geldi. O zaman gecenin ibadeti farziyetten nafileye dönüştü»* der.

Veki ve Ya'la, İbn Abbas tarıkıyla şöyle rivayet ediyorlar:

«Müzzemmil Suresi'nin başlangıcı indiği zaman sahabiler Ramazan ayındaki ibadetlerine benzer bir şekilde kalkıp ibadet ediyorlardı. Ta ki surenin son ayetleri gelinceye kadar. Surenin başlangıcı ile sonu arasında bir sene kadar bir zaman vardı!»

Said bin Cübeyr, *«Peygamber ve ashab gece ibadetini on sene sürdürdüler. On sene sonra bu surenin son kısmı geldi ve böylece Cenab-ı Hak kullarının yükünü azalttı»* diyor. Yani Cenab-ı Hak bu ayette, gecenin az bir kısmı hariç, diğerini ibadetle geçirin diyor. Çünkü bir kısmı hariç, bütün geceyi ibadetle geçirmek mümkün değildir. Bir kısmı istisna edilmeli ki beden istirahat etsin. Bir şeyin azı onun yarısından azı demektir.

Vehb bin Munebbih diyor ki: *«Bir şeyin azı, onda birinden veya altıda birinden az olanıdır».*

Gecenin yarısı veya yarıdan azını ibadetle geçirin. Böylece halk gece ibadetine ayakları şişinceye kadar devam ettiler, sonra bu hüküm Cenab-ı Hak'kın bu surenin sonunda gelen şu ayetiyle kaldırıldı: *«Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalkıp namaz kıldığını biliyor...»*, yani Hz. Peygamber üç şey arasında muhayyer kılındı: Gecenin yarısını veya yarısından azını veya yarısından fazlasını ibadetle geçirmek. Sanki kelâmın takdimi şöyledir: Geceleyin kalk, ancak yarısında kalk. Veya yarıdan daha azında veya yarıdan daha fazlasında...

Gece ibadetini nesheden ayetin hangisi olduğu konusunda alimler ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas ve Aişe validemize göre bu surenin 20. ayetidir. Bazıları *«Sadece bu ayetin içindeki «Bildi ki siz bunu sayamazsınız» cümlesidir»* demişlerdir. Yine İbn Abbas'tan ikinci bir rivayete göre *«Bildi ki sizden hastalar olacaktır»* cümlesidir.

Aişe validemiz, İmam Şafii, Mukatil, İbn Keysan *«Bu ayetler*

beş vakit namazla neshedilmişlerdir» diyor. Bazıları da *«Bunu nesheden, Kur'an'dan kolay geleni okuyun»* cümlesidir, diyorlar.

Ebu Abdurrahman Sülemi diyor ki: Müzzemmil Suresi'nin baş tarafı indikten sonra sahabiler, ayakları şişinceye kadar ibadet ettiler. Sonra Cenab-ı Hak *«İmkânınız olduğu kadar okuyun»* ayetini indirdi ve onu neshetti. Bu bir farzdır, bir farzı neshetmiştir.

Aişe validemiz *«Peygamber bir hasır seriyordu. Geceleyin onun üzerinde namaz kılardı. Halk bunu işitti ve bir araya geldiler. Rasûl-ü Ekrem onları böyle toplu halde görünce hoşuna gitmedi. Gece ibadetinin onlara farz kılınmasından korktu. Eve, öfkelenmiş, bir halde girdi. Onlar Peygamber'in kendilerinden haberdar olması için öksürmeye başladılar. Rasûl-ü Ekrem sonra çıkarak: Ey insanlar! Amellerinizden gücünüz yettiği kadarını yapın. Çünkü Cenab-ı Hak sevap vermekten usanmaz, fakat siz amelden usanırsınız. Amellerin en hayırlısı devamlısıdır velev ki az da olsa»* dedi. İşte o zaman *«Ya eyyuhel muzzemmil»* ayetleri indi ve gece ibadeti onlara farz oldu. Hatta onlardan bazıları direğe bir ip bağlıyor ,gece uykuya dalmasın diye ibadete devam ediyordu. Bu durum sekiz ay devam etti. Ondan sonra Allah merhamet etti ve yirminci ayet indi. Cenab-ı Hak böylece farzı geri aldı, gece ibadetini onlardan kaldırdı. Ancak kimin gücü ne kadar yeterse onu yapabilir.

Buna rağmen gece namazı Peygamber'e farz olarak kaldı. Bu ibadetin Peygamber için de neshedilip-edilmediği hususunda iki görüş vardır:

A) O ölünceye kadar bu farz devam etti.

B) Ümmetinden neshedildiği gibi Rasûl-ü Ekrem'den de neshedildi.

Farz oluşu ile neshedlidiği arasında ne kadar zaman geçtiği hususunda iki görüş vardır:

1 — Ümmete farz olduğu müddet bir sene idi. Hz. Aişe 16 aydı diyor.

2 — On sene idi. Böylece Cenab-ı Hak onu neshetti.

«Tertil» güzel, muntazam, yeknesak yapmak demektir. *«Kur'an'ı tertille oku»*, yani, Kur'an okurken acele etme, onu yavaş oku! Mânâlarını düşünerek oku. Dahhak *«Yani onu harf harf oku demektir»* diyor. Mücahid*«Kur'an okumakta insanların Allah katında en sevimlileri Kur'an'ı en fazla akıl edenlerdir»* demiştir. Hasan şöyle rivayet ediyor: Rasûl-ü Ekrem bir kişinin yanından geçti. O zat bir ayet okuyor ve ağlıyordu. Rasûl-ü Ekrem: Siz Allah'ın sözüne kulak vermiyorsunuz. Allah *«Kur'an'ı tertil ile okuyun»* diyor. İşte tertil budur, buyurur. Yani okuyacaksınız, anlayacaksınız, ağlayacaksınız, yani düşüneceksiniz.

Enes'in rivayetine göre Hz. Peygamber Kur'an okurken sesini uzatırdı.

*«Ağır söz»*den maksat, gecenin farz olan ibadetidir. Yani gece ibadetini farz kılmak suretiyle senin sırtına ağır bir yük yüklenmiş oluruz. Çünkü gece uyku içindir. Gecenin çoğunu ibadetle geçir diye emrolunan kişi ancak zorlukla bunu yapabilir. Nefisle, şeytanla mücadele etmekle bunu başarabilir. Bu da kullar için ağır bir yüktür.

Bazı müfessirlere göre ayetin mânâsı şudur: Biz sana Kur'an'ı vahyedeceğiz. O ağır bir sözdür. Onunla amel etmek ağırdır.

Katade *«Allah'a yemin ederim onun farzları ve hududları ve cezaları ağırdır»* demiştir.

Süddi *«Ağır'ın mânâsı kerimdir»* dedi. Ferra ise *«Ağırdan maksat çok güzel işlenmiştir. Çünkü Rabbinizin kelâmıdır»* diyor.

Bazıları *«Ağırdan maksat Kur'an'dır»* diyor. Nitekim bir haberde Rasûlullah'a devesinin sırtında vahy geldiğinde deve göğsünü yere yapıştırır vahy bitinceye kadar da hareketten tamamen kesilir.

İbn'ul-Arabi *«Bu tevil bütün tevillerden daha uygundur. Çünkü hakikattir»* demiştir.

GECENİN NAŞİESİ

Gecenin naşie'sinden maksat vakitler ve saatleridir. Çünkü gecenin vakitleri peyderpey gelir.

Bazıları *«Gecenin naşie'si kıyamıdır, yani ibadetle geçirilmesidir»* demişlerdir. Buna binaen bu kelime Hatie ve Kazibe kelimeleri gibi mastardır.

Alimler, *«Naşiet'ul-Leyl»* ibaresinden neyin kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Ömer, Enes bin Malik, *«Akşam ile yatsı arasındaki zamandır»* demişlerdir. Hz. Hüseyin'in oğlu Hz. Zeynelabidin akşam ile yatsı arasında namaz kılar ve *«Bu, gecenin naşiesidir»* derdi. Ata ve İkrime *«gecenin başlangıcı demektir»* dediler. İbn Abbas, Mücahid, *«Tüm gecedir. Çünkü o gündüzden sonra peydah olur»* demişlerdir. İmam Malik de bu görüşü seçmiştir. İbn'ul-Arabi *«Kur'an'ın lâfzından anlaşılan da budur»* diyor.

Aişe validemiz, İbn Abbas ve Mücahid *«Gecenin naşiesi uyku-*

sundan sonra geceleyin kalkıp ibadet etmektir» diyor. Uykudan evvel geceyi ibadetle geçiren bir kimse gecenin naşiesinde kalkmış sayılmaz. Yeman ve İbn Keysan *«Gecenin sonunda ibadete kalkmaktır»* dediler. İbn Abbas *«Sahabilerin namazı gecenin başlangıcındaydı. Çünkü insan uyuduktan sonra ne zaman uyanacağını bilmez»* demiştir. Cevheri'de *«Gecenin naşiesi ilk saatleridir»* diye kaydedilmiştir. Gecenin naşiesi ağırlık bakımından daha şediddir. Yani gece yapılan ibadetler insana daha ağır gelir!

Bazıları *«Vat'an»* kelimesinin muvataat kökünden geldiğini ve kalp ile göğüs, kalp ile kulak, kalp ile dil arasındaki uyumluluk hususunda daha elverişlidir. Çünkü sesler tamamen kesilir, hareketler tamamen durur. (Mücahid ve İbn Ebi Müleyke).

Gecenin naşiesi okumak yönünden daha verimlidir. Yani gündüzleri okumaktan daha doğru olur. Çünkü sesler tamamıyla kesilmiş, dünya sakinleşmiş, musalllinin kalbini teşviş edecek bir şey kalmamıştır. İkrime *«Akvemu Kîlen»* cümlesinin tefsirinde *«Gece ibadeti neşet ve ihlas bakımından daha tamam, bereket bakımından daha fazladır»*. der.

KUR'AN'IN LAFIZLERİ DEĞİŞTİRİLİR Mİ?

Zeyd İbn Eslem ise *«Kur'an'ı anlamak hususunda daha uygundur»* der. Ameş'ten gelen bir rivayette Enes bin Malik, *«Akvamu Kîlen»* yerine *«Esvebu Kîlen»* şeklinde okudu. Kendisine *«esvebu»* değil, *«akvemu»* olduğu söylenince *«Akvemu, Esvemu ve ehyehu kelimelerinin hepsinin de mânâları birdir»* dedi.

Ebubekir Enbari *«Sapıklardan bazılarına göre Kur'an'ın bir kelimesi yerine mânâca uygun olan bir kelime getirmek, eğer mânâ olarak muhalefet yoksa ve Allah'ın kastettiğinin tersine değilse hata değildir»* demiştir. Bu kimseler Enes'ten gelen bu rivayeti

delil göstermişlerdir. Fakat bu görüş tasvib edilecek bir görüş değildir. Bunu kim söylerse söylesin hiç bir değeri yoktur. Çünkü Kur'an, başka lâfızlarla ve fakat aynı mânâda kelimelerle okunduğu takdirde (meselâ el-hamdu lillahi yerine eş-şükrü lilbari okunursa) mânâ değişir ve Kur'an'ın bütün lâfızları iptal olur. Bu şekilde okuyan bir kimse Allah'a iftira etmiş, Rasûlullah adına yalan söylemiş olur.

İbn Mesud'un *«Kur'an yedi harf üzerine nazil oldu»* sözünde buna dair herhangi bir delil yoktur. Çünkü İbn Mesud'un bu sözü, herhangi birinizin *«helumme, teal»* gibi aynı mânâda lâfızlar kullanmasına delâlet eder. Çünkü bu hadis sahih senetlerle Rasûlullah'tan lâfızları değişik, fakat mânâları bir olarak gelen kıraatlara işaret etmektedir. Rasûlullah'ın, Ashabı Kiram'ın, Tabiinin okumadığı bir şekildeki okuyuş, Kur'an'a yeni kelimeler eklemek demektir. Bunu yapan kimse hak'tan bâtıla kayar, doğru yoldan çıkmış olur.

İbn Mesud'un *«Kur'an yedi harf üzerine nazil oldu»* sözünde buna dair herhangi bir delil yoktur. Çünkü İbn Mesud'un bu sözü, herhangi birinizin *«helumme, teal»*, gibi aynı mânâda lâfızlar kullanmasına delâlet eder. Çünkü bu hadis sahih senetlerle Rasûlullah'tan lâfızları değişik, fakat mânâları bir olarak gelen kıraatlara işaret etmektedir. Rasûlullah'ın, Ashabı Kiram'ın, Tabiinin okumadığı bir şekildeki okuyuş, Kur'an'a yeni kelimeler eklemek demektir. Bunu yapan kimse hak'tan bâtıla kayar, doğru yoldan çıkmış olur.

Ebubekir, *«Onların bu sapıklık için delil kıldıkları hadis, ehli ilmin birbirinden sıhhatli bir şekilde rivayet edilmemiştir. Zira o, Ameş'in Enes'ten rivayetine bina edilmiştir. Bu rivayet ise, mutasıl değil, maktu'dur. Ancak A'meş'in, Enes'i gördüğünü, fakat Enes'ten hadis rivayet etmediğini kabul eden bir kimse bu rivayete sarılır»* demiştir.

«Sebh» kelimesi, ihtiyaçlar için koşma mânâsını ifade eder. Yani senin için gündüzleyin ihtiyaçlarına koşma imkânı vardır. Gidebilirsin, gelebilirsin. Nitekim bu kelime dolaşmak ve koşmak mânâsını da ifade eder. Suda yüzen bir kimseye *«sabih»* denilmesi ellerini ve ayaklarını değiştirmesindendir.

Bazılarına göre *«Sabih»* boşluk demektir. Yani, senin için gündüz vakti uzun bir boşluk vardır. İhtiyaçlarını gündüz temin etmen için büyük bir fırsat vardır! Bazıları da bu kelimenin uyku mânâsına geldiğini söyler. Yani uykunu alman, istirahat edebilmen için gündüzleri senin için uzun bir fırsat vardır. O halde gece saatlerini ibadetine tahsis et.

Zeccac, *«Eğer geceleri elinden bir şey kaçarsa senin için gündüzleri boşluk zamanı vardır, onu telâfi edebilirsin demektir»* diyor. Bazı kıraat alimleri *«sebhan»* yerine *«sebhen»* şeklinde okumuşlardır. Bunun mânâsı uykudur. Bazı kimselere göre de hafiflik, genişlik ve istirahat demektir. Hz. Aişe, kendisinin Rasûlullah'ın abasını çalan kişiye beddua ettiğini ve Rasûl-ü Ekrem'in *«Onun azabını, günahını bedduanla hafifleştirme»* dediğini nakleder. Buradaki *«Tusebbihi»* fiili de bu kabildendir.

Esmai, *«Sebbehe fiili hafifletti demektir»* diyor. Saleb, *«sebih»* tereddüt etmek, muzdarib olmaktır, demiştir. Aynı zamanda sükûn mânâsına da geldiğini söylemiştir.

«Rabbinin ismini zikret», yani esmai hüsna ile O'nu çağır ki namazla beraber güzel akıbet sana müyesser olsun. Bazıları *«Amelinle sadece Allah'ın rızasını talep et»* mânâsı vermişlerdir.

Kelbi *«Gündüzleyin Rabbine namaz kıl demektir»* der. Kelbi'nin yorumu güzeldir, Çünkü Cenab-ı Hak geceden sonra gündüzü zikretti. Zira ikisi birbirinin karşıtıdırlar.

RUHBANLIK İSLÂMDA VAR MIDIR?

«Tebettul» Allah'ın ibadetine yönelip her şeyden alâkayı kesmektir. Yani ibadetinle Allah'a sığın, ona başkasını ortak koşma. Hz. Meryem'e tebettul kökünden gelen *«betul»* vasfının verilmesi onun her şeyden alâkayı keserek Allah'a yönelmiş olmasındandır. Rahibelere de *«mutebettil»* denilir. Çünkü onlar da halktan ayrılmış ve sadece Allah'a ibadetle başbaşa kalmışlardır. Hadiste Hz. Peygamber tebettulden nehyetmiştir. Yani insanlardan, toplumdan ayrılmak, tek başına yaşamak yasaktır.

Bazıları *«Tebettul'ün Araplar nezdinde esas mânâsı teferrut' dur»* demişlerse de birinci mânâ daha kuvvetlidir.

Rasûlullah'ın döneminde tebettul yasaktı. Fakat bugün insanların sözleri birbirine karışmış, emanet insanlar için gayet hafifleşmiş haram hemen hemen dünyadaki her şeyi kapsamıştır. O halde uzlete çekilmek insanlara karışmaktan daha hayırlıdır. Bekar kalmak evlenmekten daha hayırlıdır. Nitekim ayetin mânâsı putlardan ayrıl, Allah'tan gayrisine ibadetten ayrıl, yalnız O'na yönel demektir. Mücahid de *«Bu ayetin mânâsı, ibadetin halisen Allah için yapılmasıdır»* demek suretiyle bu yorumu desteklemekte ve tebettulu reddetmemektedir. Tebettul Kur'an'da emredilirken hadislerde yasaklanıyor. Emrin bağlandığı nokta nehyin bağlandığı noktanın aynısı değildir. O emirle bu nehy tearuz etmez. Çünkü Rasûl-ü Ekrem insanlar için indirilen Kur'an'ı onlara açıklamak için gönderilmiştir. Yani Kur'an'la emredilen tebettul, başka mabudların ibadetinden ayrılıp ibadeti sadece ve sadece Allah için kılmak, O'na tahsis etmektir. Nitekim Cenab-ı Hak, Beyyine Suresi'nin 5. ayetinde şunları söylüyor: *«Oysa onlar doğruya yönelerek dini yalnız Allah'a has kılarak, O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur.»*

Yasaklanan tebettul ise hıristiyanların nikâhı terketmek, kiliseye sığınmak hususundaki adetlerini seçmektir. Fakat zaman fasid oldu mu müslüman bir kişinin en hayırlı malı, sulak yerlerin kenarlarında otlatılan koyunlarıdır. İnsan böylece dinini şüpheden kurtarmış olur.

«Allah'ı vekil edin», yani işlerini Allah'a havale et. Veya O'nu sana va'dettiğinin kefili kıl!

«Onların sözlerine sabret», yani eziyetlerine, küfürlerine, alaylarına sabır göster, sözleri seni itidalden çıkarmasın ve bu seni onları imana davet etmekten alıkoymasın!

«Onları güzelce terket», yani onlar sana ne derlerse desinler sen karşılık verme. Onların karşılıklarıyla kalbini meşgul etme. Çünkü onların sözlerine karşılık verirsen o zaman Allah'a daveti terketmen gerekir.

Bu ayetler savaş emrini getiren ayetler inmezden önceki bir durumu belirtiyorlar. Savaş emrini getiren ayetlerden sonra Rasûlullah'a onlarla savaşma ve onları öldürme emri verilmiştir. Böylece savaş ayeti kendisinden önce gelmiş ve mütarekeyi emreden ayetlerin tamamını neshetmiştir. (Katade).

Ebu Derda, *«Biz bazı kimselerin yüzüne gülümsüyorduk. Fakat kalbimiz onlardan buğzeder ve onlara lanet ederdi»* dedi.

«Beni o yalanlayanlarla başbaşa bırak», yani benim onları cezalandırmama razı ol! Bu ayet Kureyş'in ileri gelenleri hakkında nazil olmuştur. Zira Mekke'nin ileri gelenleri Rasûl-ü Ekrem'le istihza ediyorlardı.

Mukatil *«Bu ayet Bedir Günü'nde müşrik ordusuna yemek veren kişiler hakkında nazil olmuştur»* der. Onlar on kişiydiler.

Yahya bin Selam *«Onlar Beni Muğire kabilesidir»* der. Said bin Cübeyr ise onların on iki kişi olduğunu söyler.

«Nimetin sahipleri» zenginler, müreffeh yaşayanlar, dünya lezzetlerinin üstesinden gelenlerdir.

«Onlara az bir zaman mühlet ver». Aişe validemiz *«Bu ayetin inmesinden az bir müddet sonra Bedir hadisesi vuku buldu»* demiştir.

Bazılarına göre, *«Onlara az bir müddet ver»* sözü dünya müddetine göre zaman ver demektir!

«Enkâl» bağ ve kayıtlardır. Hasan ve Mücahid'den rivayet edildiğine göre bu kelimenin tekili Nikil'dir. Kayıt, bukağı ve kelepçe gibi insanı hareketten alıkoyan bir nesnedir.

«Hatırlat o günü ki yer ve dağlar sarsılır» ayetinin mânâsı, yerin üzerindeki dağlarla beraber sallanmasıdır. İşte o günde Cenab-ı Hak onlara kayıtlar vurur, kendilerini azaba düçar eder.

Bazı müfessirlere göre, *«Yevme»* kelimesi *«Beni o yalancılarla başbaşa bırak»* cümlesindeki *«Zerni»* fiiline bağlıdır. Yani yerin ve dağların sarsıldığı günde benimle yalanlayanları başbaşa bırak, ben onlardan intikam alırım.

«Kesîb» toplanan kum tepeleri demektir. *«Mehîn»* ise insanın ayakları altından kayan demektir. (Dahhak)

Kelbi'ye göre mehin, ayakla çiğnenen toz demektir. İbn Abbas, *«Mehin akan, dağılan nesne veya kum demektir»* demiştir.

Müşriklere gönderilen peygamber'de nmaksat Hz. Muhammed'dir. Cenab-l Hak onu önce Kureyş'e peygamber ola-

rak gönderdi. Aynen Hz. Musa'yı da Firavun kavmine peygamber olarak göndermişti. Firavun da o gönderilen peygambere karşı geldi, onu yalanladı, ona iman etmedi.

Mukatil, *«Cenab-ı Hak Musa ile Firavun'u zikrediyor. Çünkü Mekke ehli de kendi aralarında doğup büyüyen Hz. Muhammed'i hafife aldılar. Nitekim Firavun da besleyip büyüttüğü Hz. Musa'yı hafife almıştı. Çocukluk devresini aralarında geçirmişti. Hatta O'na «Sen çocuk iken seni biz beslemedik mi?» diye sormuştur.»* diyor.

El-Mehdevi *«Rasûl kelimesi, daha önce nekre geçtiği için ikinci kez marife getirilmiştir.» diyor.* Bundan dolayı kitapların ve mektupların başında *«Selamunaleyküm»* tabiri nekre olarak yazılır. Sonunda da marife olarak *«Esselamualeykum»* yazılır. Yani daha önceki selam sizin üzerinize olsun!

«Vebîl» ağır ve şedid demektir. Vebil bir vuruş, bir azap, şiddetli bir vuruş, şiddetli bir azap demektir. (İbn Abbas ve Mücahid).

KORKUNÇ GÜN KIYAMETTİR

*«Çocukları ihtiyarlatan gün»*den maksat Kıyamet Günü'dür. Yani siz kâfir olursanız? Hangi namazla, hangi oruçla onları bu azaptan kurtaracaksınız?

Katade *«Allah'a yemin ederim, Allah'ı inkâr eden bir kimse, hiçbir şeyle kendisini bu günden koruyamaz»* demiştir.

«Vildan» kelimesi çocuklar demektir. Süddi *«Zinadan olan çocuklar demektir»* diyor. Bazıları müşriklerin çocukları olduğunu söylemiştir. Fakat genel bir anlam ifade etmesi daha doğrudur.

Bazıları *«Bu, o günün şiddeti için bir darbı meseldir, temsildir, mecazdır. Çünkü Kıyamet Günü'nde çocuklar olmaz ki ihtiyar olsunlar. Asıl mânâ şudur: «O günün heybeti öyle bir haldedir ki eğer o günde bir çocuk olsa kesinlikle o günün heybetinden, korkusundan simsiyah saçı bembeyaz kesilirdi».*

Bazıları *«Bu sûra üfürüldüğü, kıyametin kopacağı andır»* diyorlar. Yani sûra ölüm üfürülüşü yapılmadan önceki zamandır.

«Munfetirun» kelimesi şiddetinden ötürü paramparça olur demektir. Yani o günde onun dehşetinden ötürü gök paramparça olur.

Yerine gelecek va'd ile maksat, kıyamet, hesap ve cezadır. Bu va'd yerine gelecektir, bunda kuşku yoktur. Mukatil *«Bu va'dden maksat İslâm'ın bütün dinlere galip getirilmesidir. Bu da olacaktır»* diyor. *«İşte bu bir hatırlatmadır»* sözünden makseat ya sadece bu sure veya vazu nasihat getiren ayetler veya Kur'an'ın bütün ayetleridir. Zira Kur'an tek sure gibidir.

Dileyen Rabbinin rızasına ve rahmetine götüren bir yol tutar. Yani böyle bir niyette olan kimse rağbette bulunsun. Zira imkân vardır, hüccetler ve deliller apaçık ortaya serilmiştir.

Bazı kimseler *«Bu, kılıç ayetiyle neshedilmiştir»* demişlerse de, Sa'lebi mensuh olmamasının daha evla olduğunu söylemiştir.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ
مَعَكَ ۖ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ
فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ
فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ
قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ
هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

MEÂL

20 — (Ey Rasûlüm!) Doğrusu Rabbin biliyor ki sen gecenin üçte ikisinden biraz eksik ve yarısında ve üçte birinde kalkıyor (ibadet ediyorsun). Seninle beraber olanlardan bir zümre de. Geceyi ve gündüzü Allah takdir eder. Sizin onu takdir edemeyeceğinizi bildi de size ruhsat verdi. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah içinizden hasta olacak, Allah'ın fazlından (rızık) aramak üzere yeryüzünde dolaşacak, Allah'ın yolunda savaşacak kimseler olacağını bilmektedir. Öyle ise ondan (Kur'an'dan) kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir borç verin. Hayr olarak kendi nefisleriniz için önceden takdim ettiğiniz şeyleri daha hayırlı ve daha büyük bir ecir olarak Allah katında bulursunuz. Allah'tan mağfiret dileyin. Kuşkusuz ki Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir!

(20) *«(Ey Rasûlüm!» Doğrusu Rabbin...»*

Bu Ayetin Tefsiri

Surenin 20. ayeti ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetlerin tefsiri olmakla birlikte, aynı zamanda gece ibadetinin farziyetini nesheden ayettir. Ayet metnindeki *«Tekumu»*, namaz kılıyorsun mânâsını ifade eder. *«Edna»* en az demektir. Ayetin mânâsı, *«Gecenin üçte ikisinden daha az, yarısından daha az, üçte birinden daha az namaz kılıyorsun»* şeklindedir. Kıraat alimlerinden İbn Kesir ve Kûfeliler *«Nısfıhı»* yerine, *«Nıffehu»*, *«Sulusihi»* yerine *«Sulusehu»* şeklinde okumuşlardır. O vakit bu lâfızlar *«Edna»* kelimesinin üzerine atfolunur. Ayetin takdiri şudur: Sen gecenin üçte ikisinden daha az namaz kılıyorsun, gecenin yarısı ve üçte biri kadar da namaz kılıyorsun!

Ferra *«Bu, doğruya daha yakın bir yorumdur»* demiştir. Zira Cenab-ı Hak önce üçte ikisinden daha azı, sonra azdan daha azı değil, azın tâ kendisini zikretmiştir.

Bu kıraata binaen muhtemel ki onlar gecenin üçte birini, yarısını ibadetle geçiriyorlardı. Çünkü bu onlara hafif geliyordu. Bazen de artırıyorlardı. Artırmada mahzura isabet etmek vardır. Gecenin üçte ikisi ise onlara gayet ağır geliyordu. Ona varamıyorlardı. Ondan eksik yapıyorlardı. Muhtemelen bu yüzden onlar, önce gecenin yarısını ibadetle geçirmekle emrolunmuşlardır. Sonra

daha fazla veya eksik yapmak hususunda kendilerine ruhsat verilmiştir. Onlar artırma yaptıkları zaman üçte ikisine varan bir noktaya kadar varırlardı, yarıda ise üçte bire kadar inerlerdi. Muhtemel ki onlar için yarısı takdir edildi ve üçte bire kadar eksiltme, üçte ikiye kadar artırma ruhsatı verildi. Bunu onlardan bazısı yapar, bazıları da terkederdi. Sonunda nesholundu.

*«Allah'ın takdir ettiği gece ve gündüz»*den maksat, gecenin ve gündüzün hakiki olarak miktarlarını Allah bilir demektir. Siz ise araştırmak ve var kuvvetinizle çalışmakla bunu bilebilirsiniz. Ve sizin bu çalışmanız bazen hatalı da olur. Biliyor ki siz bunu sayamazsınız ve onların hakikatini bilmeye gücünüz yetmez. Veya bildi ki siz gece ibadetine güç yetiremeyeceksiniz. Fakat birinci yorum daha sıhhatlidir. Zira gece ibadeti bütün gece için hiçbir zaman farz olmamıştır.

*«Tevbe»*nin esas mânâsı dönüştür. Ayetin mânâsı, Allah sizin için ağırdan hafife dönüş yaptı, çetinden kolaya döndü demektir. Onlar araştırmak suretiyle vakitleri hıfzetmekle emrolundular. Cenab-ı Hak bu araştırmayı onlardan tehir etti. Bazıları *«Allah gece ve gündüzü takdir eder»*, yani onları mukadder olarak yaratır, demiştir. İbn'ul-Arabi, *«Yaratmanın takdiri ile herhangi bir hüküm bağlı değildir. Ancak Cenab-ı Hak teklif vazifelerinden dilediğini oraya bağlar»* diyor.

KUR'ANDAN KOLAY OLANDAN MAKSAT

«O halde Kur'an'dan kolay geleni okuyun» ifadesi ile ilgili olarak iki görüş vardır: 1 — Burada okumanın (kıraatin) kendisi kastedilmektedir. Yani geceleyin kıldığınız namazda size hafif geleni okuyun. Hafif gelenden maksat, Süddi'ye göre, *«yüz ayet»* tir. Hasan'a göre, *«bir gecede yüz ayet okuyan bir kimseden Kur'an davacı olmaz»*. Kâ'b, *«Bir gecede yüz ayet okuyan bir kimse iba-*

det edenlerden yazılır» diyor. Said *«Elli ayettir»* demiştir. Kurtubi, *«Kâb'ın görüşü daha doğrudur. Çünkü Rasûlü Ekrem «Kim on ayetle gece namazını geçiştirirse o gafillerden yazılmaz, yüz ayetle geçiştirirse ibadet edenlerden yazılır. Bin ayetle geçiştirirse batmanlarla Allah yolunda mal sarfedenlerden veya batmanlarla Allah'tan ecir alanlardan yazılır»* buyurmuştur. (Hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir).

2 — İkinci görüşe göre, *«Kur'an'dan kolay geleni okuyun»* ifadesinden maksat, müyesser olduğu kadar namaz kılın demektir. Namaza Kur'an denilmiştir. Tıpkı *«Kur'an-el-Fecr=Fecir Kur'an'ı»* ayetinde olduğu gibi. Zira ayette geçen *«Kur'an»*dan maksat fecir namazı, sabah namazıdır.

İbn'ul-Arabi «Bu en sıhhatlisidir. Çünkü Cenab-ı Hak namazdan haber vermektedir, söz ona gider» demiştir. Bence de en sıhhatlisi hitabı zahire hamletmektir. İkinci söz mecazdır. Bir şeyi amellerinden bazılarının isimleriyle isimlendirmektir! (1)

Ayrıca bu ayet, mücahidler ile helâl malı, nefsine, çoluk çocuğuna infak etmek, ihsan da bulunmak, sadaka vermek için kazanan kimselerin derecelerini eşit kılıyor. Bu, mal kazanmanın cihadın yerine geçtiğine delildir. Çünkü mal kazanmak Allah yolundaki cihadla beraber onu toplamak demektir!

Tavus, *«Dullara ve fakirlere yedirmek için çalışan bir kimse Allah yolunda cihad eden kimse gibidir»* diyor.

Kısacası gece ibadetinin farz olmadığı sabit olmuştur ve Cenab-ı Hak'ın *«Kur'an'dan müyesser olanı okuyun»* ayeti zahirine hamledilir. Yani namazda kolayınıza giden kısmı okuyun. Namazda ne kadar okunacağı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. İmam

(1) Kurtubi, c: 19, s: 54

Malik ve İmam Şafii'ye göre Fatiha Suresi'ni okumalıdır. Onu okumadan başka ayetleri okursa olmaz. Onun ayetlerinin bir kısmını okur, gerisini bırakırsa yine olmaz. Ebu Hanife'ye göre ise Kur'an'dan bir tek ayet okursa olur. Ebu Hanife'den gelen diğer bir rivayete göre üç ayet okumak gerekir. Çünkü en küçük sure üç ayettir.

Bazılarına göre *«Kur'an'dan müyesser olanı oku»* emri namazın dışındaki Kur'an okumadır! Maverdi, *«Buna binaen bu emir mutlaktır. Onu Kur'an okumak vaciptir veya mustehaktır mânâsına hamletmek gerekir»* diyor. Ekseri ulema böyle demiştir. Zira eğer kişinin üzerine Kur'an okuması vacip ise ezberlemesi de vacip olur. İkinci görüşe göre bu vücûba hamledilir. Yani Kur'an okumak vaciptir. Böylece kişi Kur'an'ı okumak suretiyle onun muciz olduğuna vakıf olur, ondaki tevhid delillerini bilir, peygamberlerin peygamberliğini bilir. Kişi Kur'an'ı okuyup da onun muciz olduğunu bildikten, tevhid delillerini öğrendikten sonra onu ezberlemesi mutlaka gerekli değildir. Zira Kur'an'ı ezberlemek vacib değil, müstehabtır.

«Kur'an'ı okuyun» emrinin Kur'an'dan ne kadar okunması gerektiği hususunda beş görüş vardır:

1 — Bütün Kur'an. Çünkü o kullar için kolaylaştırılmıştır. (Dahhak).

2 — Kur'an'ın üçte biri. (Cüveybir).

3 — İkiyüz ayet. (Süddi)

4 — Yüz ayet (İbn Abbas)

5 — En kısa sure kadar üç ayet. (Ebu Halid el-Kinani).

«Namazı ikame edin» cümlesinden maksat farz namazlarıdır. Yani beş vakit namazı vaktinde ikame edin!

«Zekâtı veriniz», yani mallarda vacib olan zekâtı verin. (İkrime ve Katade)

Haris el-Hukli *«Buradaki zekâttan maksat fıtır sadakasıdır. Zira malların zekâtı daha sonra vacip olmuştur»* diyor.

Bazıları *«Zekâtı vermek sözüyle her türlü hayr kastedilmektedir»* demiştir. İbn Abbas *«Allah'a itaat etmek, muhlis olarak O'na bağlanmak kastedilmiştir»* diyor.

«Karz-ı hasen» Allah rızası için helâl maldan verilen sadakadır. Hadid Suresi'nde tafsilatı geçmişti.

Zeyd bin Eslem *«Karzı hasenden maksat, aile efradına verilen nafakadır»* derken, Hz. Ömer, *«Allah yolunda infaktır»* demiştir.

«Siz nefisleriniz için ne gibi bir hayr yaparsanız onu Allah katında görürsünüz» ayetinin tefsiri Bakara Suresi'nde geçmişti.

Ebu Hüreyre *«Ecr yönünden en büyüğü cennettir. Muhtemel ki burada karzı hasen kastedilsin. Çünkü Cenab-ı Hak bire karşılık on veriyor»* diyor.

«Allah'tan günahlarınızın affedilmesini isteyin. Çünkü Cenab-ı Hak tevbeden önce olan günahları affeder, tevbeden sonraki günahlar için de merhamet sahibidir». (Said bin Cübeyr)

MÜZZEMMİL SURESİ'NİN SONU

MÜDDESSİR SÛRESİ

Sûre: 74

GİRİŞ

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 56 ayettir.

İbn Atiye *«Bu sure icmalen Mekki'dir»* diyor. Tahrir'de Mukatil, *«Ancak otuzuncu ayet müstesnadır»* diyorsa da Mukatil'in bu görüşü zayıftır.

Ayet adedi Irak ve Medine'nin ilk sayımına göre 56'dır. Şam sayımına ve Medine'nin ikinci sayımına göre ise 55'dir. Kelimeleri 255, harfleri 1111'dir.

Ümmi el-Ezdi, tabiin ulemasından olan Cabir bin Zeyd'den şöyle rivayet ediyor: *«Müddessir Suresi Müzzemmil Suresi'nin arkasında inmiştir».*

İbn Dureys'in İbn Abbas'tan gelen rivayeti de böyledir. Müddesir Suresi'ni Müzzemmil'den sonra Kur'an'a koymaları da bundandır. Fakat zahire bakılırsa bu görüş zayıftır.

İLK İNEN SURE

Ahmed, Buhari, Müslim ve Tirmizi, Yahya bin Ebi Kesir'den şöyle rivayet etmişlerdir: Ebu Seleme bin Abdurrahman'dan Kur'an'ın ilk inen kısmını sordum, bana *«Müddessir Suresi'dir»*, dedi. Ben de: *«İlk inen surenin Alak Suresi olduğunu söylüyorlar»* deyince, Ebu Seleme: *«Ben, Cabir bin Abdullah'tan bu durumu*

sordum ve senin şu anda bana söylediklerini de kendisine söyledim» dedi. Cabir: *«Hayır, bu yanlıştır. Ben sana sadece Rasûlullah'tan dınlediğimi söylüyorum»* dedi ve Rasulullah'tan şunu rivayet etti: *«Hira'da komşuluk yapıyordum. Orada bir zaman için duruyordum. Zamanım bittikten sonra dağdan indim. Bana seslenildi. Sağıma baktım bir şey görmedim. Soluma baktım, önüme baktım görmedim. Arkama baktım görmedim. Başımı kaldırıp göğe baktığımda, Hira'da bana gelen Cebrail'i, yer ile gök arasında bir kürsi üzerinde oturmuş olarak gördüm. Korkudan dizüstü düştüm ve evime döndüm. «Beni örtün, beni örtün» dedim. O zaman Cenab-ı Hak Müddessir Suresi'ni yedinci ayete kadar indirdi».*

Başka bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

«Evime, aileme döndüm. Beni örtün, beni örtün, beni örtün dedim. O zaman (Müddessir Suresi'nden) birinci ayetten yedinci ayete kadar olan kısım indi».

Bu kıssanın zahiri, Müddessir Suresi'nin, Alak Suresi'nden önce indiğine delâlet ediyor. Oysa Müslim, Buhari ve başka hadis kolleksiyonlarında Hz. Aişe'den gelen rivayete göre Alak Suresi Kur'an'ın ilk inen kısmıdır. Ümmetin ekserisi bu kanaattedir. Hatta bazıları *«sahih ancak budur»* demişlerdir. Fakat iki haberin de sahih olması sebebiyle cevap vermek durumunda kalmışlardır.

İmam Suyuti, Itkan'da şu beş cevabı nakletmektedir:

1 — Cabir hadisinde bir surenin tamamının inişi sorulmuştur. İşte Müddessir Suresi tam bir sure olarak Alak'tan önce inmiştir. Yani henüz Alak Suresi'nin inişi tamamlanmazdan önce bu sure tamamen inmiştir. İlk inen Alak'ın başlangıç ayetleridir. Yoksa surenin tamamı Müddessir'den önce değildir.

2 — Cabir *«Bu evvelâ inmiştir»* demekle özel bir ön inmeyi kastetmektedir. Yani vahy bir zaman inkıtaa uğradıktan sonra ilk inen Müddessir Suresi'dir, yoksa mutlak olarak ilk inen sure değildir.

3 — Bu önce inmekten maksat, inzar, korkutma emrini önceden getirmektir. Bazıları nübüvvet hakkında ilk inen Alak'tır, risalet hakkında ilk inen de Müddessir Suresi'dir, demişlerdir.

4 — Bazıları bir sebepten ötürü önce inen Müddessir Suresi'dir, çünkü Rasûl-ü Ekrem, Cebrail'i görmüş, korkudan dizüstü düşmüş, evine gelmiştir. Sebepsiz inen de Alak Suresi'dir.

5 — Cabir, Müdessir'in önce indiğini içtihadî olarak öne sürmüştür. Rivayet değildir. Binaenaleyh Hz. Aişe'den rivayet olarak gelen ve önce inenin Alak Suresi olduğunu bildiren rivayet daha tercih edilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ
فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾
فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ
وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا
﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ey (örtülerine) bürünüp örtünen (Rasûlüm)!

2 — Artık kalk ve korkut.

3 — Rabbinin şanını yücelt.

4 — Elbiseni temizle.

5 — (Azaba götürecek) kötülükleri terket.

6 — İyiliği fazlasıyla istemek için verme.

7 — Rabbinin yolunda sebat göster.

8 — Çünkü Sur'a üfürüldüğü gün,

9 — Kâfirler için çok çetin bir gündür.

10 — Kâfirler için kolay değildir.

11 — (Ey Rasûlüm!) beni tek olarakyarattığım şu adamla, başbaşa bırak;

12 — Ki ona geniş servetler verdim.

13 — Gözü önünde duran çocuklar bahşettim.

14 — Her yolu kendisi için açtım.
15 — Kendisi hâlâ (nimetler) artırmamı ister.
16 — Hayır! (Kesinlikle bu olmayacaktır). Çünkü o bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçı kesildi.
17 — Yakında onu dimdik bir yokuşa tırmandıracağım.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-17) *«Ey (örtülerine) bürünüp, örtünen...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Müddessir» kelimesi *«Müzzemmil»* gibi, elbisesine bürünmüş, elbisesiyle kendini kapatmış, örtmüş demektir.

Mukatil, *«Bu surenin çoğu Velid bin Muğire hakkında nazil olmuştur»* diyor.

«Enzir» (korkut) emrinin mânâsı, Mekkelileri korkut, onları azaptan sakındır, eğer müslüman olmazlarsa kendilerine azap geleceğini söyle, şeklindedir. Veya kalk da onlara peygamberliğini ilan et. Çünkü bu, peygamberliğin başlangıcıdır. Veya onları Allah'ın birliğine davet et.

Ferra *«Kalk, namaz kıl, demektir ve bu ayet namazı emreden ayettir»* demiştir.

TEKBİRDEN MAKSAT NEDİR?

«Rabbini tekbir et»; yani seyyidini, malikini, işlerini ıslah ede-

ni vasıf bakımından yücelt. O her şeyden, eş ve çocuk edinmekten yüce ve münezzehtir!

Hadiste zikredilen bir rivayete göre ashab, Peygamber'e: *«Namaz neyle açılır?»* diye sordular. Bunun üzerine *«Rabbini tekbir et»*, vasfını tazim et, yani *«Allahu Ekber de»* ayeti nazil oldu.

İbn'ul-Arabi şöyle demiştir: *«Bu, tabir her ne kadar genel olarak namaz tekbirini içerisine alıyorsa da burada Cenab-ı Hak'kın mutlak olarak vasıf bakımından büyütülmesi, takdis ve tenzih edilmesi kastediliyor.»* Yani Allah'ı her şeyden yüce kılmayı emrediyor. Ondan başka dost edinme. Ondan başkasına tapma. Ondan başkasına herhangi bir güç olduğu kanaatine varma. Ondan başkasına nimet geleceğini zannetme.

Rivayete göre Ebu Süfyan, Uhud gününde *«Hübel yüceldi»* dedi. Rasûl-ü Ekrem de *«Ona söyleyin: Allah daha yücedir, daha celildir»* dedi. İşte bu lâfız şeriat örfünde ibadetlerin başında tekbir olarak kullanılır. İster namaz ve ezanda veya isterse zikirde olsun. Allah her şeyden yücedir!

Tefsirde şöyle deniliyor: *«Bu ayet indiği zaman Hz. Peygamber ayağa kalkıp Allahu Ekber dedi. Hz. Haticede de Allahu Ekber dedi ve anladı ki Allah'tan vahy geldi»*. (Kuşeyri)

ELBİSENİN TEMİZ TUTULMASINDAN MAKSAT

«Elbiseni temizle» ayetindeki elbise şu şekilde tefsir edilmiştir: Elbiseden maksat ameldir veya maksat kalptir veya nefistir, veya cisimdir veya aile efradıdır veya halktır, veya dindir veya bilinen elbisedir. Eğer amel kastedilirse ayetin tevili şöyledir: Amelini ıslah eyle. (İbn Zeyd ve Mücahid)

Mansur, Ebu Rezin'den şöyle rivayet ediyor: *«Bu ayetin mânâsı amelini ıslah eyle demektir. Zira kişinin ameli kötü olursa, falan adamın elbisesi kötüdür, derler. Yani elbise (sevb) tabiri Arapça'da amel yerine kullanılır. Ameli güzel ise «Falanın elbisesi tahirdir»* derler. (Süddi)

«Nefsini temizle», yani nefsini günahlardan temizle. Aile efradının temizlenmesi, hatalardan dönülmesi, vaaz ve edep vermek suretiyle temizlenmesi demektir. Araplar *«aile»*ye de elbise diyorlardı. Nitekim Cenab-ı Hak, *«Onlar —yani kadınlarınız— sizin libasınızdır, siz de onların libasısınız»* buyurmuştur.

«Ahlâkını temizle». İnsanın ahlâkı ahvalini tamamen kapsar. Tıpkı elbisenin bedeni kapsadığı gibi.

*«Din»*e de elbise denilmiştir. Çünkü Sahihi Buhari ve Müslim'de zikredildiğine göre Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurmuştur: *«Rüyada insanları gördüm. Sırtlarında elbiseler vardı. Kiminin elbisesi memelerine yetişiyordu. Kimi daha kısaydı. Ömer bin Hattab'ı gördüm, onun sırtında bir izar vardı, yerlerde sürünüyordu»* dedi. Sahabiler: *«Ey Allah'ın Rasûlü, rüyayı nasıl tevil ettin?»* dediler. *«Din ile tevil ettim»* buyurdu.

İşte burada da görüldüğü gibi *«elbise»* din mânâsına gelebilir.

İbn Sirin'e göre elbisenin temizlenmesi necasetinin su ile yıkanması demektir.

Necasetten (görülen maddi pisliklerden) taharet ve ayetle emrolunmuştur. Elbisenin temiz olmasının farz oluşunu bazı fakihler bu ayetten istihraç etmişlerdir. (El-Mehdevi)

İmam Şafii *«Namazda elbisenin tahir olması vaciptir»* görüşunu buradan alır.

*«Rucz»*dan maksat putlardır. Onları terket. Başka bir ayette Cenab-ı Hak *«putlardan olan rucz'dan sakının»* buyurmuştur. İbn Abbas, *«Günahlardır»* diyor. Yani günahlardan kaçının. İbrahim Nehai *«Rucz günahtır»* diyor. Katade *«Rucz, Kâbe'nin yanındaki İs'af ve Naile isimli iki puttur»* diyor. Bazıları ise *«Azap»* demektir diyor. Yani azabı gerektiren amelden sakının demek oluyor.

SADAKA BAŞA KAKILMAMALI

«Verdiğini çok bularak başa kakma» ayetinde onbire yakın tevil vardır:

1 — Peygamberliğin ağırlıklarını yüklenmenden ötürü Allah'a karşı minnet etme.

2 — Bir şeyi, kendisinden daha fazlasını beklemek ümidiyle verme. (İbn Abbas, İkrime, Katade). Dahhak, *Bu, Rasûlullah için haram olan bir şeydir. Çünkü O edep sahiplerinin en şereflisiydi, ahlakın en yücesiyle memurdu. Fakat ümmeti için bu mübahtır»* diyor.

3 — Hayırdan bol vermekte zayıflık gösterme. (Mücahid)

4 — Amelini gözönünde büyütme. Çok hayr veriyorsun diye böyle şey yapma. (Mücahid). Çünkü o malı sana veren Cenab-ı Hak'tır. Senin hayrdan istemen Allah'ın sana karşı olan bir nimeti ilahisidir. Zira Cenab-ı Hak senin için ibadete götüren bir yol kılmıştır.

5 — Amelinden ötürü Allah'a karşı minnet etme. Onu çok sayarak böyle yapma. (Hasan Basri)

6 — Peygamberlikle, Kur'an'la insanlara karşı minnet etme.

7 — Riya için malını verme. (Kurezi)

8 — Bir şey verirsen Rabbin için ver. (İbn Zeyd bin Eslem).

9 — «*Ben dua ettim, kabul olunmadı*» deme.

10 — Bir taati işlediğinde sevabını talep etme. Fakat sabreyle ki Cenab-ı Hak ona karşı sana sevap versin.

11 — Halka gösteriş için hayr yapma.

Bu tevillerin en açığı İbn Abbas'ın görüşüdür. O da şudur: «*Daha fazlasını almak için verme*».

«*Rabbin için sabret*», yani onun farzlarını, ibadetini yerine getirirken sabır göster. Veya onun yolunda uğradığın eziyete sabır göster. (Mücahid) Rabbin için sabret! Çünkü sen büyük bir yük yüklenmişsin. Şu anda senin karşında Araplar, Acemler hepsi savaşçı olarak bulunuyor. O halde Allah için sabret. Veya kaza ve kaderin tecellisi karşısında sabır göster. Belaya karşı sabret. Çünkü Cenab-ı Hak seçtiği kimseleri bela ile imtihan eder. Veya Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirirken sabır göster. Veya aile efradından ve vatanından Allah için kovulduğun zaman sabır göster.

«*Zernî*» fiili, beni bırak demektir ve bu kelime tehdid olarak kullanılır. Yani biricik umduğu malı, çocuğu olmadığı halde, yarattığım, sonra kendisine verdiklerimi verdiğim kimse ile beni başbaşa bırak, hakkından ben geleyim! Bu kimse, müfessirlere göre, Velid bin Muğire'dir. Her ne kadar herkese böyle bir lutufta bulunmuşsa da bunun özellikle zikredilmesinin mânâsı nankörlük yapıp, Rasûlullah'a eziyet vermesinden dolayıdır. Bu kişi kav-

mi içinde el-Vahid diye anılmaktaydı. İbn Abbas, Velid, *«Ben vahid oğlu vahidim, Araplar içinde benim bir benzerim yok. Muğire, adlı babamın da bir benzeri yoktur»* diyordu. İşte Cenab-ı Hak *«Beni, yarattığım ve vahid olduğunu iddia eden kişiyle başbaşa bırak»* demek istiyor. Yoksa Cenab-ı Hak onu vahid olduğu hususunda tasdik ediyor değildir.

Bazılarına göre *«Vahid»* kelimesi Rabbe racidir. Yani beni sadece beraberimde kimse olmaksızın bırak, ondan intikam almak veya her intikam sahibinden intikam almak için ben kâfiyim! Veya tek başıma yarattığım, yaratmakta kimsenin bana ortak olmadığı kişiyle beni başbaşa bırak. Ben onu helâk edeceğim. Helâk etmek için de bir yardımcıya ihtiyacım yoktur!

Bazıları *«Vahid babası bilinmeyen kişi demektir»* demişlerdir. Kalem Suresi'nde Velid'in buna dahil olduğunu, yani soy ve sopunun belli olmadığını zikretmiştik.

ÖVÜLEN MAL

Memdudu mal'dan maksat Mekke ile Taif arasında otlamakta olan Velid'in develeridir. Aynı zamanda bu maldan evler, nimetler, bostanlar, köle ve cariyeler de kastedilmektedir. (İbn Abbas)

Mücahid *«Memdud mal bin dinardır»* diyor. Said bin Cübeyr ve İbn Abbas da böyle demiştir. Katade *«Altı bin dinardır»* diyor. Süfyan ve Katade *«Dörtbin dinardır»* diyorlar. Sevri *«Bir milyon dinardır»* diyor. Mukatil, *«Velid'in bostanı vardı. Daima, yaz kış meyve verirdi»* demiştir.

«Benîne şuhûdâ» gözönünde olanlardır. Velid'in Mücahid ve

Katade'ye göre on, başka bir rivayete göre 12 oğlu vardı. (Süddi ve Dahhak).

Dahhak'ın diğer bir rivayetinde yedi oğlu Mekke'de, beş oğlu da Taif'te dünyaya gelmiştir. Said bin Cübeyr *«Onüç oğlu vardı»* diyor. Mukatil *«Yedi taneydi, hepsi de erkekti. Üçü müslüman olmuştu. Hz. Halid, Hişam ve Velid bin Velid»* diyor. Mukatil der ki: *«Bu ayet nazil olduktan sonra Velid'in malları durmadan eksildi. Çocukları eksildi, ta ki helâk oluncaya kadar».*

«Maişette onun için yaydık ta yaydık»; yani onu memleketinde mutmain kıldık. Refah içerisine kıldık ki herkes onun reyine başvurur. *«Temhid»* Araplar nezdinde kolaylaştırılmış, hazırlanmış demektir. Beşik demek olan *«mehd»*de buradan gelir.

Bazıları *«Ayetin mânâsı, Yemen'den Şam'a kadar olan geniş bir saha açtık onun için, demektir»* demişlerdir.

Kella'nın mânâsı nimetlere karşı nankörlük yaptığı için, artık onun malı artmayacak demektir. Çocukları çoğalmayacaktır.

Velid, *«Eğer Muhamed doğru ise ben ancak cennet için yaratılmışım»* diyordu. Cenab-ı Hak onun sözünü reddederek, onu yalanlayarak *«Kella»* kelimesini indirdi. Yani ben ona daha fazlasını vermem. Böylece Velid'in malları ve çocukları durmadan eksiliyordu, ta ki helâk oluncaya kadar.

AYETLERE KARŞI ÇIKMAK

«O, ayetlerimize karşı aniddi», yani Peygambere karşı muannidlik yapardı. Onun emrine muhalefet ederdi. Hak sözlerini reddederdi.

«Urhikuı» fiili teklif etmek, mükellef kılmaktır. İbn Abbas *«Onu sıkıştıracağım»* şeklinde ayeti yorumlamıştır. Yani onu ateşe zorlayacağım demektir.

«Saud» kelimesi ateşten yapılmış bir dağdır. Kişi o dağın tepesine çıkmak için yetmiş senelik bir zaman harcar. Sonra düşüp cehennemin dibine gider. Sonra aynı işlem yeniden başlar ve düşer. Bu, daimi bir şekilde böyledir. (Bunu Said el-Hudri, Rasûlullah'tan rivayet etmiş, Tirmizi de bu hadis için gariptir, demiştir).

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾
ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾
إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾
لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾
وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا
وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم
مَّرَضٌ وَٱلْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ
وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ
لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾
إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ
أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ
يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾
قَالُوا۟ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ ٱلْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ
ٱلْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

18 — Çünkü o düşündü, ölçtü-biçti.
19 — Kahrolası, nasıl ölçtü-biçti!
20 — Sonra kahrolası, nasıl ölçtü-biçti!
21 — Sonra baktı.
22 — Sonra kaşlarını çattı ve suratını astı.
23 — Sonra da sırt çevirdi ve büyüklük tasladı.
24 — Sonunda, «Bu (Kur'an) yalnızca aktarılarak öğrenilen bir sihirdir» dedi.
25 — «Bu bir beşer sözünden başka bir şey değildir».
26 — Onu sakara (çılgın ateşe) sokacağım.
27 — O sakar'ın ne olduğunu sana bildiren nedir?
28 — O sakar ne kor ne de bırakır.
29 — İnsana delicesine susamıştır.
30 — Onun üzerinde ondokuz (melek) vardır.
31 — Biz cehennem ashabını (içine bakanları) ancak meleklerden kıldık. Onların sayısını kâfirler için imtihan eyledik ki kendilerine kitap verilenler yakın getirsinler, müminlerin imanı artsın. Kendilerine kitap verilenler ve müminler şüpheye düşmesinler ve kalpleri hasta olanlarla, kâfirler «Allah bu misal ile ne murad etti?» desinler. Böylece Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola iletir. Allah'ın ordularını ancak kendisi bilir. Bu ise, insanlar için bir öğüttür.
32 — Hayır! Andolsun ay'a!
33 — Dönüp gittiği zaman geceye,
34 — Ağardığı zaman sabaha,
35 — Şüphesiz ki o (cehennem) büyük (felaket)lerden biridir.
36 — İnsanlar için bir uyarıcıdır.
37 — Sizlerden öne geçmek veya geride kalmak isteyenler için.
38 — Her nefis kazandığına karşılık olmak üzere bir rehinedir.
39 — Ancak sağın adamları müstesna!
40 — Onlar cennetlerdedirler. Sorarlar;
41 — Mücrimlerden!
42 — «Sizi Sakar'a (dehşetli/alevli cehenneme) sokan nedir?»
43 — Mücrimler şöyle cevap verirler: «Biz namaz kılanlardan değildik».
44 — «Fakire yedirmezdik».
45 — «Batıla dalanlarla beraber dalıyorduk».
46 — «Hesap Günü'nü de yalan sayardık».
47 — «Nihayet bize ölüm gelip çattı».

(18-47) *«Çünkü o düşündü, ölçtü-biçti...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«O düşündü, ölçtü-biçti» ifadesinin mânâsı şudur: Velid, Rasûlullah ve Kur'an hakkında düşündü ve nefsinde ona karşı bir kelâm hazırladı. Bunun nedeni, Velid'in *«HA, MİM. Kitabın indirilmesi ve güçlü ve bilgin olan Allah katındandır. Günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olandır. O'ndan başka mabud yoktur. Dönüş ancak O'nadır»* (Mümin: 1-4) ayetlerini dinlemesinden sonra *«Allah'a yemin ederim Muhammed'den öyle bir kelâm işittim ki, bu kelâm insanların ve cinlerin kelamı değildir. O kelâmın üzerinde bir güzellik vardır. Onun üst kısmı meyvelidir, alt kısmı ise kapsayıcıdır. Kesinlikle o yücelir, galip gelir. Ona hiçbir şey galip gelmez. Bunu beşer söyleyemez»* demesidir. Kureyş bunun üzerine *«Velid İslâm'a girdi. Andolsun, bütün Kureyş'in girmesine de sebep olacaktır»* dediler. Velid'e *«Kureyş'in reyhanesi»* deniliyordu. Ebu Cehil, Kureyş'e *«Bensizi bu badireden kurtaracağım»* dedi ve üzüntülü olarak Veidl'e gitti. Velid ona sordu: *«Seni niçin üzüntülü görüyorum?»* Ebu Cehil: *«Ben nasıll üzülmeyeyim. Kureyşliler senin için bir nafaka toplamışlar, yaşın ilerlediği için sana yardım edecekler. İddia ediyorlar ki sen Muhammed'in kelâmını süslendirmşisin. Sen İbn Ebi Kebşe'nin ve İbn Ebi Kuhafe'nin (Rasûlullah ile Ebubekir kastedilmektedir) yanına gidip, onların yemeklerinin kalıntısını yiyormuşsun?»* dedi. Bunun üzerine Velid öfkelendi, gururlandı:

«Ben mi Muhammed'in arkadaşının artıklarına muhtaç oldum? Siz benim ne kadar malım olduğunu bilmiyor musunuz? Lat ve Uzza'ya yemin ederim, benim böyle bir şeye ihtiyacım yoktur. Lâkin siz, «Mukammed Mecnundur» diyorsunuz. Acaba boğulduğunu veya boğduğunu gördünüz mü?» dedi. Kureyş: *«Hayır, Allah'a yemin ederiz ki görmedik»* dedi. Velid: *«Siz onun şair olduğunu iddia ediyorsunuz. Onun hiçbir zaman şiir okuduğunu gördünüz mü?»* diye sordu. Kureyşliler: *«Hayır, Allah'a yemin ederiz, görmedik»* dediler. Velid: *«Onun yalancı olduğunu söylüyorsunuz. Onun hiç yalan söylediğini duydunuz mu?»* dedi. Kureyşliler: *«Hayır, Allah'a yemin ederiz ki duymadık»* dediler. Velid: *«Onun kâhin olduğunu söylüyorsunuz. Acaba hiç kâhinlik yaptığını gördünüz mü? Biz kâhinlerin secili kelamlarını, sağa sola kıvırmalarını gördük. Acaba Muhammed'i bu halde gördünüz mü hiç?»* dedi. Kureyşliler: *«Hayır, Allah'a yemin ederiz, görmedik»* dediler.

Rasûl-ü Ekrem'e, çok doğru olduğundan dolayı, Kureyş, *«sadık»* ve *«emin»* ismini vermişti. Kureyşliler Velid'e *«O halde Muhammed nedir?»* diye sordular. Velid, nefsinde düşündü, sonra baktı, sonra yüzünü buruşturdu: *«O ancak bir sahirdir, görmez misiniz, o, kişiyle zevcesini, baba ile evladını, efendi ile kölelerinin arasını açıyor»* dedi ve bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

Ayet metnindeki *«Kutile»* lânetlendi demektir. *«O lânetlendi, ne takdir etti?»* Sonra lanetlendi, nasıl bunu takdir etti? Sonra baktı, neyle hakkı reddedecektir? Sonra kaşlarını çattı. Sonra yüzünü astı. Yani Hz. Muhammed'e sahir dedikten sonra, müslümanların yanından geçerken, onlar tarafından İslâm'a davet edildiğinde bu hadiseler başından geçti. Veya Rasûlullah bizzat onu imana davet ederken bunlar oldu.

«Yu'seru» fiili başkasından rivayet edilir, başkasından alınır demektir. *«Sihir»* ise aldatmadır; yani başkasından alınan bir aldatmacadır.

Bazılarına göre sihir, Hak suretinde bâtılı ortaya koymaktır!

«Bu ancak bir beşerin sözüdür» dediler.

Süddi, *«Bu beşerden maksatları Beni Hadrami Kabilesinin Ebu'l-Yusr Seyyar isimli kölesidir .Bu köle Rasûl-ü Ekrem'e çok geliyordu. Rasûl-ü Ekrem için, bunları ondan öğrenmiştir,»* dediler. Veya Babil ehlinden yahut Müseyleme'den öğrendiğini söylemişlerdir. Yahut da *«Hazremli Kabilesinden kâhin Adiy'den öğrenmiştir»* diyorlardı. Veya *«Kendisinden önce peygamberlik iddiasında bulunanlardan öğrenmiştir ki onlar gibi devam ediyor»* diyorlardı.

Ebu Said Ed-Derir «Ayetin mânâsı: *«Bu ancak sihirdir. Başkasından buna intikal etmiş bir mirastır, demektir»* diyor.

İbn Abbas *«Sekar, cehennemin altıncı tabakasıdır»* diyor. Ebu Hureyre, Rasûl-ü Ekrem'den şöyle rivayet ediyor: Hz. Musa, Cenab-ı Hak'tan şunu sordu: *«Ey Rabbim! Senin kullarından hangisi en fakirdir?»* Cenab-ı Hak cevap olarak: *«Sekara giden»* buyurdu.

28. ve 29. ayetlerin mânâsı: Cehennem onların ne etlerini, ne kemiklerini, ne de kanlarını bırakır, hepsini yakar. Cehennem beşerin beti benzini bozandır.

Bazıları *«Levv, çokca susamak demektir»* der. Yani cehennem ehlini çokça susatır.

«Beşer» kelimesi iki mânâ taşır. Cehennemliklerden olan insanlar mânâsına gelir. (Bunu Ahfeş ve müfessirlerin çoğu söylemiştir).

İkincisi: Beşer, beşeretin çoğuludur, beşaret de insan derisi demektir. İnsan mânâsına gelen beşerin çoğulu ise ebşardır.

ONDOKUZ MESELESİ

«Onun üzerinde ondokuz vardır».

Bu ayet hakkında şunlar söylenilmiştir:

Ateşi idare eden 19 melektir. Ateşte olanlara musallat kılınan, yani cehennem gardiyanlığı yapanlar ondokuz melektir. Veya ondokuz sınıftır, yahut da ondokuz saftır.

El-Vahidi, müfessirlerden şöyle rivayet ediyor:

«Cehennem bekçileri (zebanileri) ondokuz kişidir. Malik onlardan biridir, beraberinde onsekiz kişi vardır. Gözleri şimşek, dişleri boynuz gibidir. Dudakları ayaklarına değecek şekilde sarkıktır, ağızlarından ateş çıkmaktadır. İki omuzları arası bir senelik mesafesidir. Birisinin eline Rebia ve Mudar kabilelerinin sayısınca insan binebilir. Şefkât onlardan kaldırılmıştır. Birisi yetmişbin kişiyi tutar, cehennemin istediği noktasına atar». (Yetmişbin çokluktan kinaye olabilir).

El-Kerhi *«Ondokuz olmalarının nedeni şudur: Ondokuz sayısı insani nefsin fesada gitmesinin sebeplerine denktir. İnsanın nefsini fesada götürenler, insanî, tabii kuvvelerdir. Ve insani kuvveler 12'dir. Beşi zahirdeki, beşi de batındaki duyulardır. Şehvet ve gazap, Tabii kuvveler de yedidir: Cezbedici kuvvet, tutucu kuvvet, hebyedici, defedici kuvvetler, gıda kuvveti, gelişme kuvveti ve doğurgan kuvvet. Bunların mecmuu ondokuzdur»* demiştir.

Kerhi'nin bu görüşüne Hasan Sıddık Han itiraz ediyor ve şöy-

le diyor: «*Bu ayetin tefsiri bu değildir. Belki bu 19 sayısındaki hikmet Allah'ın ilmine izafe edilmiştir; yani onun özelliğidir*».

Razi, «*Bu adedin tahsisi Allah'a ait olan bir özellikten de ileri gelebilir*» diyor. Yine Razî diyor ki: «*Madem ki afetlerin doğuş noktası bu ondokuz kuvvettir, o halde cehennem zebanilerinin sayısı da bu kadardır. Her biri bir kuvvete tekabül eder. Yani hayvani kuvveden gelen mesuliyetleri biri, şehvetten gelen mesuliyetleri başkası, gazaptan gelen mesuliyetleri başkası, cazibeden, masikeden, adimeden, daifadan, gaziyeden, namiyeden her felâketin karşısında bir melek vardır.*»

19 sayısı için tarih boyunca zaman zaman birtakım noktalara işaret edilmiştir. Bizim zamanımızda da 19 sayısıyla iştigal eden, her şeyi ona göre ölçen-biçen, hatta Kur'an'ın surelerini ona vurup- -hâşâ- ona uymadığından dolayı, bazı ayetler için bunlar fazladır diyen Allah'tan korkmaz, hissî hareket eden, 1400 seneden beri Allah'ın dinini tatbik eden, yorumlayan insanları cehaletle itham eden birtakım kimseler türemiştir.

19 rakamı huruficilik (sayıcılık) yapan kişiler tarafından ortaya atılmıştır. Yani temeli ehli sünnet ve'l-cemaat olmayanlar tarafından ileri sürülmüştür. Mesela Bahailer bunu her sahada değişmez miyar, terazi olarak kullanırlar. Bizim devrimizde kendisi Mısırlı, fakat ABD.de yaşayan Reşad Halife isimli biri, Türkiyemizdeki ve İslâm âlemindeki talebeleri veya aldatmış olduğu kimseler bu rakkamlarla Kur'an ve sünnete ölçü getirmekte ve uluorta söz söyleyerek, Allah'ın Kitabı'na Rasûlullah'ın sünnetine ters birtakım ölçüler ortaya atmaktadırlar. Bu hususta birçok insan araştırma yapmaktadır. Ben de (1988 tarihinde) bu hususta bir çalışma yapıyorum. Henüz bitirmiş değilim. Sadece bu sahaya tahsis edilen bir eser, inşaallah ileride verilecektir. Tevfik Allah'tandır.

Alusi de fesadın sebeplerini 19 rakamına çıkarıp *«Bundan dolayı da zebaniler 19 olmuştur»* dedikten sonra şunları ekler: *«Bu felsefe üzerine bina edilmiş bir görüş olmakla beraber kemâl yönünden tamam değildir. Felsefe kitaplarına vakıf olan bir kişiye bu durum gizli kalmaz».*

Hülasa alimlerin çoğu bunun hikmetinin kesinlikle bilinmeyen konulardan olduğunu söylüyor. Müteşabih bir ayettir. Ona iman eder, ilmini Allah'a havale ederiz derler. Zira bu konuda yapılan açıklamaların hiçbirine güven yoktur. Nitekim azıcık düşünen bir kimse bunun farkına varır.

Ayetteki *«ha»* zamiri ise ya sakar'a gönderilir veya bütün ateşe gönderilir.

*«Fitne»*den maksat beladır. Yani onların sayılarını bela kıldık. İbn Abbas'tan gelen rivayet şöyledir: *«Fitne'den makseat dalalettir. Yani onları kâfir olanlar için dalâlet kıldık, Ebu Cehil ve arkadaşlarına azap kıldık. Çünkü onların kâfirliklerinin sebebi azaplarının sebebi sayılmıştır».*

Ehli Kitap'dan maksat yahudi ve hıristiyanlardır. Ancak Ehli kitapdan Abdullah İbn Selam, gibi iman edenler kastedilmiş olabilir.

*«Kalplerindeki hastalık»*tan maksat, göğüslerindeki şek, şüphe ve Medine ehlinden olan münafıkların münafıklığıdır.

*«Kâfirler»*den maksat yahudi ve hıristiyanlardır. Onlar *«Allah bu zebanilerin adedini belirtmekle neyi kastediyor?»* diyorlardı.

Hüseyin bin Fadl *«Bu sure Mekki'dir, Mekke'de nifak yoktu O halde bu suredeki hastalık tabiri ihtilâftan kinayedir. Kâfirler*

de Arapların müşrikleridir» demiştir. Fakat birinci görüş müfessirlerin çoğu tarafından paylaşılmış bir yorumdur. Hastalıktan şek ve şüpheler kastedildiği mümkündür. Çünkü Mekkelilerin çoğu şüphedeydiler.

ALLAH'IN ORDULARI

«Rabbinin ordularını ancak o bilir», yani cehennemliklere azap etmek için yaratılmış olan hazene meleklerinin sayısını ancak Allah bilir. Bu, Ebu Cehil'in, *«Muhammed'in ondokuzdan başka askeri yok mudur?»* dediği zaman inen bir ayettir.

«O ancak beşer için bir hatırlatmadır» ayetindeki «o» zamiri ya ateşe racidir; yani ateş beşer için bir mevizedir, bir ibrettir veya «o» zamiri dünyadaki ateşe racidir; yani dünya ateşi ahiretteki ateşi hatırlatan nesnedir.

Zeccac, *«O zamiri ondokuz sayısına racidir. Yani bu sayı beşer için ancak hatırlamadır. Allah'ın kudretinin kemalini hatırlasınlar ve Allah'ın yardımcılara muhtaç olmadığını bilsinler. Böyle anlaşılırsa, «o» zamiri ordulara da raci olabilir: Yani Rabbinin orduları beşer için ancak bir hatırlatmadır. Delil ve hüccettirler!»*

*«Kuber»*den maksat felaketler ve korkunç hadiselerdir. Mukatil *«Bu, cehennem isimlerinden bir isimdir»* diyor.

*«Ashabı Yemin»*in tefsirinde ihtilaf vardır. İbn Abbas *«Meleklerdir»* diyor. Hz. Ali *«Müslümanların küçük yaşta ölen çocuklarıdır»* diyor. Dahhak *«Onlar, Allah'ın kendilerine en güzel nimetleri verdiği kimselerdir»* der. İbn Cüreyc, *«Her nefis amelinden ötürü hesaba çekilir. Ancak Ashabı Yemin hariçtir, onlar da cennet ehlidir, onlar hesaba çekilmezler»* demiştir.

Hasan Basri ve İbn Keysan *«Onlar halis müslümanlardır.*

Hiçbir şeye rehin olarak kalmamışlardır. Çünkü kendilerine düşen her şeyi yerine getirmişlerdir» diyor.

Bazıları *«Ashabı yeminden maksat kitapları sağ ellerine verilenlerdir»* derken, bazıları da onların *«müslümanlar»* olduğunu söylemiştir. Bazıları da *«Hakkın sahipleridir. Onlar, ehli imandırlar»* derler.

*«Mücrimler»*den maksat müşrikler, *«Sekar»*dan maksat da cehennemdir. Yani cennet ehlinden bir kişi cehennem ehlinden bir kişinin ismini anarak *«Ey falan, seni cehenneme gönderen nedir?»* diye sorar. Onlar *«Biz namaz kılmaz, sadaka vermez ve bâtıla dalanlarla beraber bâtıla dalardık.»* derler.

İbn Zeyd, *«Hz. Muhammed hakkında bâtıl görüşe dalanlarla beraber dalıyorduk demektir»* diyor Onlar Rasûl-ü Ekrem'e, *«kâhin, mecnun, şair, sihirbaz»* diyorlardı.

Süddi: *«Biz yalanlayanlarla beraber yalanlıyorduk mânâsını ifade eder»* demiştir.

«Yakin» kelimesi ölüm demektir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Sana yakin gelinceye kadar Rabbine kulluk yap»* buyurmuştur.

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ
حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا
مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ
﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۖ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

MEÂL

48 — Artık şefaatçıların şefaati onlara yarar sağlamaz.

49 — Hal böyle iken onlara ne oluyor ki nasihatten yüz çevirip duruyorlar?

50/51 — Sanki kükreyen arslandan kaçan vahşi eşekler gibidirler.

52 — Hayır! Onlardan herbiri kendisine açılmış sahifeler gelmesini istiyorlar!

53 — Yok, yok! Onlar ahiretten korkmazlar.

54 — Kuşkusuz ki o (kitab) bir hatırlatmadır.

55 — Dileyen ondan öğüt alır.

56 — (Bununla beraber) Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O kendisinden korkulmaya daha layıktır ve bağışlamaya daha ehildir.

(48-56) *«Artık şefaatçıların şefaatı...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Ancak onlar için şefaatçıların şefaatı fayda vermez».

Bu ayet şefaatin günahkârlar için sıhhatli olduğuna delildir. Çünkü ehli tevhidden bir grup günahlarından dolayı azap görecekler, sonra da onlara şefaat edilecektir. Cenab-ı Hak da tevhid ve şefaat sayesinde onlara merhamet edecek ve ateşten çıkarılacaklardır. Kâfirler için ise asla şefaatçı yoktur.

Abdullah bin Mesud şöyle buyuruyor: *«Peygamberimiz şefaat eden dört kişiden biridir. Onlar Cebrail, sonra İbrahim, sonra Musa (veya İsa) sonra sizin peygamberinizdir. Sonra melekler, sonra peygamberler, sonra sıddıklar, sonra şehitler».*

ARSLANDAN KAÇAN MERKEPLERE BENZETİLEN KİMLERDİR?

«Humur» himar'ın çoğuludur, merkep demektir. Onlar (kâfirler) Hz. Peygamber'den kaçışlarında sanki yabani eşekler gibidirler. Nitekim İbn Abbas, *«Humuru Mustanfire»den maksat yaban eşekleridir»* demiştir.

«Kasvere» kelimesi arslan demektir. Kahr mânâsına gelen *«kasr»* kökünden gelir. Bunu, İbn Cerir ve Abdullah bin Humeyd, Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir. İbn'ul-Munzir, İbn Abbas'tan da böyle rivayet etmiştir. Ancak Arapça'da aslana esed, Ha-

beşçe'de kasvere denilir. Bu, Habeşçe'den nakledilmiş ve Arapçalaştırılmıştır.

Bu kelime hangi mânâya gelirse gelsin, Cenab-ı Hak, kâfirleri Kur'an'ı kabul etmeyişlerinde, Kur'an'daki vazu nasihatlara kulak vermeyişlerinde vahşi merkeplere benzetmiştir. Çoğu merkepler kendilerini korkutan bir şey hissettiler mi dağ, taş, tepe demeden kendilerini atıp kaçarlar. Bu onlar için zahiri bilgiyi yermek ve hallerinin çirkinliğini açık bir şekilde belirtmektir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Onların temsilleri merkep temsiline benzer. Merkep gibi kitaplar yüklenir.»* buyurmuştur. Cenab-ı Hak bu ayetle onların ne kadar az akıllı olduklarına işaret etmektedir.

«Onlardan her birisi açık kitaplar isterler». Nitekim Ebu Cehil ve Kureyş'ten bir grup: *«Ey Muhammed, bize Rabbulâlemin'den kitaplar getir. O kitaplarda şu yazılı olsun: Kesinlikle ben, Alemlerin Rabbi olarak size Muhammed'i gönderdim»* dediler.

İbn Abbas: *«Onlar eğer Muhammed doğru ise sabahladığımızda herkesin yanıbaşında bir sahife bulunsun, orada beraeti yazılsın, ateşten emindir bu, denilsin»* dediler, diyor.

«Kella», yani böyle olmayacaktır! Hayır, onlar ahiretten korkmuyorlar. Yani onların temennilerini yerine getirmeyeceğim; çünkü onlar ahiretten korkmuyorlar, dünyaya aldanmışlardır.

56. ayet açıkça belirtiyor ki kulların fiilleri bizzat veya bilvasıta Allah'ın dilemesi iledir. Aynı zamanda bu ayet Mutezile için bir reddiyedir. Onlar *«Meşiet cebri bir meşiettir, zoraki bir meşiettir»* diyorlar. Bu ise, yerinde değildir.

«O, ehli takvadır», yani azabından korunulması, çekinilmesi gereken bir Zatı Kibriyadır. *«O mağfiret ehlidir»*, yani kendisine iman edeni, itaat edeni affetmeye layık bir zattır.

MÜDDESSİR SURESİ'NİN SONU

KIYÂMET SÛRESİ

Sûre: 75

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنسٰنُ
أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُۥ ﴿٣﴾ بَلٰى قٰدِرِينَ عَلٰٓى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾ بَلْ يُرِيدُ الْإِنسٰنُ
لِيَفْجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾
وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْإِنسٰنُ يَوْمَئِذٍ
أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا الْإِنسٰنُ
يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْإِنسٰنُ عَلٰى نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقٰى
مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ
فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hayır! (Gerçek, kâfirlerin dediği gibi değildir) Kıyamet gününe andolsun!

2 — Hayır! Kendini kınayıp duran nefse andolsun ki,

3 — İnsan, kemiklerini bir araya toplayamayız mı sanıyor?

4 — Evet, biz onun parmak uçlarını bile derleyip iade etmeye güç yetirenleriz.

5 — Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak istiyor!

6 — «Kıyamet günü ne zamandır?» diye sorup duruyor!

7/10 — İşte göz kamaştığı, ay tutulduğu ve ay ile güneş birleştiği vakit, insan «Nerede o kaçacak yer?» der.

11 — Hayır! (O gün) hiçbir sığınak yoktur.
12 — (Ey insan!) O gün sen Rabbinin huzuruna varıp durursun.
13 — O gün insan önce ve sonra yaptıklarından haberdar edilir.
14 — İnsan kendi nefsi üzerine bir şahiddir.
15 — İsterse özürlerini sayıp döksün.
16 — (Ey Rasûlüm!) Onu (Kur'an'ı) acele ederek (tekrarlamak için) dilini (Cebrail ile birlikte) hareket ettirme!
17 — Muhakkak ki onu toplamak ve okutmak bize aittir.
18 — Bunun için biz onu okurken onun okunuşuna uy!
19 — Sonra onu açıklamak bize aittir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-19) *«Hayır! (Gerçek kâfirlerin dediği gibi değildir)...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 40 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«La Uksimu Suresi»* denilmektedir. İttifakla Mekki'dir. Ayetleri Kûfe sayımına göre 40, başka sayımlara göre 39'dur. İhtilaf 16. ayetteki *«Li ta'cele bihi»* cümlesindedir. Kelime adedi 199, harfleri ise 652'dir.

Birinci ayetin başındaki *«la»* harfi olumsuzluk mânâsını ifade eden bir harftir. Mânâ değil de suret bakımından kasem fiilinin üzerine girmesi Arapça'da çok yaygındır. Araplar kelâmlarında, şiirlerinde mânâyı etkilemeksizin sureten bunu getirirler.

Zemahşeri'nin kelamından özet olarak şu anlaşılır: *«Bu «la»*

harfi sözün ortasında gelirse o zaman zaiddir. Kasemi tekid için gelmiştir. Kelâmın başında gelirse, bu ayette ve Beled Suresi'nde olduğu gibi, o zaman zaid değildir, nefiy içindir. Zira zaid olması ancak sözün ortasında olur...» (Keşşaf)

Kurtubi'ye göre *«La»* burada sıladır, yani zaiddir. Surenin başında gelmesi caizdir; çünkü Kur'an'ın bir kısmı diğerine bitişiktir. Kur'an tek kelâm hükmündedir. Bunun için bazen bir şey bir surede zikredilir, cevabı ikinci surede gelir. Mesela Cenab-ı Hak Hicr Suresi'nde *«Onlar dediler ki, ey üzerine zikir inen kişi! Kesinlikle sen mecnunsun»*. Bunun cevabı Kalem Suresi'nde *«Sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin»* şeklinde verilmiştir. Kelâmın mânâsı şudur: *«Kıyamet Günü'ne kasem ederim ki...»* (İbn Abbas, İbn Cübeyr, Ebu Ubeyde)

Ebulleys Semerkandi *«Müfessirlerin icmaıyla «La Uksimu»nun mânâsı Uksimu'dur; yani Lâ zaiddir»* diyor. Fakat La'nın tefsirinde değişik fikirler ileri sürülmüştür. Bazıları *«La kelamda zaiddir, süs için getirilmiştir. Arapça'da La, çokça zaid gelir»* demişlerdir. Meselâ Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Secde etmemekten seni meneden nedir?»* diyor. Oysa bunun mânâsı *«secde etmekten»* dir.

Bazıları *«La, onların kelâmının reddi içindir»* demiştir. Haşrı inkâr ettikleri için onlara, mesele sizin söylediğiniz, iddia ettiğiniz gibi değildir, sizin iddianız merduttur, denilmiştir. Ondan sonra kasem başlıyor ve devam ediyor. Bu, Ferra'nın görüşüdür.

Nahivcilerin çoğu da Ferra gibi *«La, sıladır, zaiddir»* derler. Fakat önce bir nefye başlayıp sonra La'yı sıla kılmak caiz değildir. Zira eğer durum böyle olursa içinde cahd (inkâr) olan bir haberle cahd olmayan bir haberi ayırdetmek mümkün olmaz. Fakat Kur'an cenneti, cehennemi inkâr edenlerin reddini dile getirdi. Bundan sonra onların reddiyesinde kasem etmeyi getirdi. Bu tıpkı *«Hayır, Allah'a yemin ederim, bunu işlemem»* demeleri gibidir.

Öyleyse *«La»* geçen bir kelâmın reddidir. Tıpkı *«La vallahi kıyamet haktır»* demen gibidir. Yani sanki sen kıyameti inkâr eden bir kavmi yalanlıyorsun. Bu takdirde La'nın faydası kasemin reddinin tekididir.

Ferra, *«Bu ciheti bilmeyen bir kimse La Uksimu yerine Le Uksimu şeklinde okumuştur»* diyor. Sanki bu baştaki *«Lam»* tekid harfidir, Uksimu hemzesinin üzerine ithal edilmiştir. Ve bu doğrudur. Çünkü Araplar *«La Uksimu billah»* —kesinlikle ben Allah'a kasem ederim— şeklinde konuşurlar. Bu, Hasan'ın, İbn Kesir'in, Zühri'nin, İbn Hürmüz'ün kıraatıdır.

NEFSİ LEVVAME

Nefs-i Levvame daima kendisini kınayan müminin nefsidir. Meselâ kişi *«Ben falan şeyi kastetmedim»* der ve daima nefsini kınar. (İbn Abbas, Mücahid, Hasan).

Hasan Basri *«O (Nefsi Levvame), müminin nefsidir. Zira mümin daima nefsini kınar. Ben konuşmamda şunu irade etmedim. İçimdeki kuruntulardan şunu irade etmedim, der durur. Facir ise nefsini hesaba çekmez»* demiştir.

Mücahid, *«Nefsi Levvame geçmişini kınayan ve pişman olan nefistir»* diyor. Meselâ bir şer için nefsini kınar: *«Bunu geçmişte niçin yaptım?»* der. Hayr için de kınar: *«Niçin ondan daha fazlasını yapmadım?»* der.

Bazıları *«Levm sahibi bir nefisdir»* demiştir. Bazıları da *«Başkasını kınadığı noktada nefsini kınıyor demektir»* demiştir. İşte Levvame bu yorumlara göre Laime, kınayıcı mânâsını ifade eder ve bu övülür bir sıfattır.

Bazıları *«Levvame kınayıcı değil de kınanmış mânâsını ifade eder»* diyorlar. O zaman zem sıfatı olur. Mukatil *«Kâfirin nefsidir, daima kâfir nefsini kınıyor. Ahirette Allah konusunda kendisinden dünyada sadır olanlardan ötürü hasret çekiyor»* demiştir.

Ferra *«İster iyilik yapan, isterse kötülük yapan nefis olsun, kınayan her nefis kendini kınar»* diyor. İyilik yapan nefis, niçin daha fazlasını yapmadığını, kötülük yapan da niçin daha az kötülük yapmadığını, nefsini dizginlemediğini söyler.

Ferra'ya göre ayetin mânâsı şudur; Kıyamet Günü'ne kasem ederim, nefsi levvameye kasem ederim. Kemikler bir araya getirilecek ve insan yeni bir yaradılışla iade edilecek ve haşre gönderilecektir.

Ferra'ya göre *«İnsan sanıyor mu?»* diye başlayan cümle kasemin cevabıdır. Nuhas, *«Kasemin cevabı mahfuzdur»* der. Yani Kıyamet Günü'ne nefsi levvameye kasem ederim ki siz haşre gönderileceksiniz! Bu cevabın mahzuf olmasına da *«İnsan bizim kendisinin kemiklerini biraraya toplayamayacağımızı mı sanıyor?»* cümlesini delil getiriyor. Burada insan'dan maksat, kâfir ve haşrı yalanlayan kişidir.

*«Kemik»*ten maksat, insanın bütünüdür. Çünkü kemikler yaradılışın kalıplarıdır.

PARMAK İZLERİ

«Benan» Araplar nezdinde parmaklar demektir. Tekili *«Benane»*dir. Parmak veya parmak uçları mânâsına gelen Benan'ı zikretmekle diğer azaları tasfiye ederek, yaratmaya kadir olduğuna dikkat çekiyor. Parmak ve parmak uçları kemiklerin en küçükleridir. Bunun için Cenab-ı Hak onları zikrediyor. Çünkü kemiğin en

küçüğünü yaratıp eksiksiz yerine getirmeye gücü yeten Allah, cisimleri yaratıp haşre gönderme gücüne de sahiptir.

Said Havva, El-Esas adlı tefsirinde ayeti şöyle yorumluyor: *«Evet, onu derlemeye kâdiriz. Parmaklarını tesfiye etmeye, dünyada olduğu gibi, eksiksiz yapmaya kâdiriz. Oysa parmaklarda çok ince terkib vardır. Buna kâdir olduğumuza göre niçin diğer kemikleri iade etmeye kâdir olmayalım?*

«Benan», parmak ucu demektir. Bazı kimseler bu ayetten ötürü Kur'an'a iman etmişlerdir. Çünkü Kur'an burada niçin ayrı ayrı izlere sahip olan parmak uçlarını zikrediyor. Hatta insanların nüfusu birçok milyarı aşsa dahi birinin parmak ucu diğerine benzemez» (1)

Evet, insan parmaklarının yaradılışında diğer mahlûkata üstünlüğü tecelli etmektedir. Zira her insana ait parmak uçlarının başka hiçbir kimseye benzemediği nazarı itibara alınırsa ayeti kerimedeki derin mânâ kendiliğinden tecelli eder. On dört asırdan beri bu ayetle parmak izlerine işaret eden Kur'an elbette muciz-dir. Zira parmak uçlarının bilgisi gayet yakın bir tarihte keşfedilmiştir. Oysa Kur'an bu hakikate 1400 sene önce işaret etmekte, dikkatleri buna çekmeye çalışmaktadır.

«Hayır, insan önündekini yalanlamayı kastediyor»

İbn Abbas'a göre *«İnsan»*dan maksat kâfirdir. Önündeki haşri, hesabı inkâr ediyor. Ve istihza yoluyla *«Kıyamet ne zaman kopacaktır?»* diye soruyor. Yani Kıyameti yalanlamakla durmuyor, önündeki bütün hakikateleri de yalanlıyor.

«Emamehu» kelimesinin sondaki *«Hu»* zamiri ya insana veya

(1) Said Havva el-Esas fi't-Tefsir, cilt: 11, sayı: 6264

Kıyamet'e racidir. İnsan kendi önündekini yalanlamak istiyor veya Kıyamet'in önündeki alâmetleri inkâr ediyor. Zira *«Yefcuru»* fiili haktan kaymak mânâsını ifade eden fucur kökünden gelir.

«Berika» fiili korkudan donakalmak veya hayrete düşmek demektir. Yani insan gözünü bir noktaya diker, bakar. Göz, hareket edeni görmez.

Mücahid *«Bu ölüm anında olur»* derken, Hasan Basri *«Bu, Kıyamet Günü'ndedir»* buyurmuştur.

AY TUTULMASI

«Hasefe» fiili ışığı gitmiş, karanlık olmuş demektir. Veya kaybolmuş mânâsını ifade eder. Ay'ın husufundan maksat ise, tutulmasıdır.

Ebu Hatim bin İdris, *«Ay tamamen tutulursa, buna husuf tabir edilir, kısmen tutulursa küsuf denir»* diyor. Güneş ile ayın toplanması ile ikisinin de ışığının sönme zamanı anlatılmaktadır. Zira Kıyamet'te ne güneşin ne de ayın ışığı vardır.

«Kaçacak yer neresi?», yani Allah'tan haya ederek kaçıp sığınacak bir yer varmıdır? Veya cehennem korkusundan kaçacak yer neresidir? Bu söz, kişiden muhtemelen iki sebeple sadır olmaktadır. Kâfir Kıyamet Günü özellikle bunu söyler. Mümin ise söylemez. Çünkü o, Rabbinin müjdesine güvenmektedir. İkincisi, bu söz hem kâfirin hem de müminin olabilir. Kıyamet koptuğu zaman söylerler. Çünkü müşahede ettiği dehşetten ne söyledikleri bilinmez.

«Vezer» kaçıp sığınılan yer (sığınak) demektir. İbn Mesud, *«Sığınacak kale yoktur demektir»* diyor. Hasan Basri de *«Dağ*

yoktur» der. İbn Abbas, *«Sığınacak nokta yoktur»*, İbn Cübeyr, *«Kurtuluş yok, mani olacak bir nesne yoktur»* demiştir. Fakat bütün bu mânâlar aynı şeyi ifade etmektedir. Zira *«Vezer»* lügatta sığınılan kale, dağ ve benzerleri mânâlarına gelir. Süddi'ye göre insanlar korktukları zaman dağlara sığınırlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak *«Artık Kıyamet'te sığınak yoktur. Benim azabımdan sizi koruyacak hiçbir yer yoktur»* demiştir.

İbn Abbas'a göre *«Bâsire»* kelimesi şahit demektir. İnsanın kendi nefsinin aleyhinde şahitliği ise azalarının aleyhinde şahitlik etmesidir. Yani eller, ayaklar, gözler sahibi aleyhinde şehadet ederler. Nitekim Cenab-ı Hak *«Hatırlat o günü ki onların aleyhinde, dilleri, elleri, ayakları işlediklerine şahitlik ederler»* buyurmuştur.

Bazılarına göre bâsiret hafaza melekleridir. *«Meazir»* kelimesi Zeccac'a göre perdeler demektir. Yani insan perdelerini üzerine salıverirse dahi, kendisini gizlese bile onun azaları aleyhinde şahitlik yaparlar. *«Meazir»*in tekili mi'zar'dır. Yani amelini gizlemeye çalışırsa da nefsi onun aleyhinde şahitlik eder veya perdeler altına girip, *«ben böyle yapmadım»* dese de yine nefsi onun aleyhinde şahitlik eder.

Bu ayet kısaca şu hükümleri getirir: Kişinin aleyhindeki ikrarı kabul edilir. Kişinin başkası aleyhindeki ikrarına gelince, bu bir tek insanın şehadetiyle sabit olmaz. İkrar ancak mükellef bir insandan gelirse sıhhatli olur. İkrardan sonra mazeret ileri sürülürse kabul edilmez. Fakat hadlerde tevbe eden bir kimsenin ikrarının kabul edilip edilmeyeceği konusunda ihtilâf vardır. İmam Şafii ve Ebu Hanife'nin dahil olduğu büyük bir grup *«olur»* demiştir. Malik *«Kabul edilmez»* demiştir. Ancak tevbesine sıhhatli bir delil gösterirse olur. Fakat en sahihi rücuu mutlaka caizdir. Nitekim Buhari ve Müslim'de yer alan Maiz hadisi buna delâlet eder.

RECM ETMEK

Tirmizi ve Ebu Davud bu olayın sonunu şöyle nakleder: «*Kişi taşları yedikten sonra korktu ve var kuvvetiyle kaçtı. Bir kişi bir devenin çene kemiğiyle onun başına vurdu. Ondan sonra da ölünceye kadar onu taşladı*». Rasûl-ü Ekrem bilahare hadiseye muttali olduğu zaman: «*Niçin onu bırakmadınız?*» buyurdu.

Ebu Davud ve Nesei «*Rasulullah'ın böyle söylemesi hadiseyi tahkik etmek içindir. Yoksa haddi kaldırmak için değildir*» demişlerdir. Rasûlullah'ın Maiz'e birçok sual sorması onun tevbesine yol açmak içindi ve kesinlikle tevbenin kabul edilebileceğini ifade etmekti.

«*Onu tekrarlamak için dilini depretme*» ayeti hakkında Tirmizi, Said bin Cübeyr ve İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet naklet-mektedir:

«*Rasûlullah'a Kur'an indiği zaman onu hıfzetmek için dilini kıpırdatıyordu. Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi. Bundan sonra Rasûl-ü Ekrem dudaklarını kıpırdatmıyordu*». Süfyan hadiseyi anlatmak için dudaklarını kıpırdattı. Tirmizi «*Bu hadis hasen sahihtir*» demiştir.

İbn Subeyr, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: «*Rasûl-ü Ekrem tertilde zahmetli bir şekilde karşılaşıyor ve dudaklarını kıpırdatıyordu.*» İbn Abbas «*Rasûlullah'ın dudaklarını kıpırdattığı gibi ben de kıpırdatacağım*» demiştir. Said b. Cübeyr de; «*Ben de İbn Abbas'ın kıpırdattığı gibi dudaklarımı kıpırdatacağım*» demiş ve dudaklarını kıpırdatmıştır.

KUR'AN ALLAH'IN HİMAYESİNDEDİR

«*Onu toplamak ve okumak bizim üzerimizedir*»; yani senin

göğsünde onu cemetmek, sonra sana okuma imkânı vermek bize düşer, bu bizim himayemizdedir. Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşuna tâbi ol. Yani sükût et, onu dinle, onu okumak bize aittir. Bunun üzerine Rasûl-ü Ekrem, Cebrail geldiğinde dinler ve Cebrail gittikten sonra da onun okuduğu gibi okurdu. (Buhari).

«Sonra onu açıklamak bize düşer»; yani Kur'andaki hadleri, helali, haramı açıklamak bize düşer. (Katade).

Bazıları da *«Bu ayet Kur'an'daki va'di, vaidi ve ikisinin tahkiklerini açıklamanın Allah'a ait olduğunu bildirmektedir»* demişlerdir.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ
﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ
بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ
﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾
فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾
أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾
أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ
الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

MEÂL

20 — Hâyır, hayır! (Ey insanlar!) Siz çarçabuk geçen bir dünyayı seviyorsunuz.

21 — Ahireti bırakıyorsunuz!

22 — O gün bazı yüzler pırıl pırıl parlar.

23 — Ve Rabbine bakar-

24 — (Bazı) yüzler de kapkaradır.

25 — Bel kemiklerini kıracak bir felakete uğrayacağını bilir.

26 — Hayır- Hayır! Ne zaman can, köprücük kemiklerine varır.

27 — Ve «Bir hekim yok mu?» denir.

28 — Dünyadan ayrılmak zamanının yaklaştığını anlar.

29 — Bacakları birbirine dolaşır.

30 — O gün Allah'a gidilecek gündür.

31 — O (peygamberi) tasdik etmemiş ve namaz da kılmamıştır.

32 — Fakat yalan saymış ve yüz çevirmişti.
33 — Sonra sallana sallana yürüyerek taraftarlarının yanına ilerlemişti.
34 — Yazık sana yazık!
35 — Bir daha yazık sana yazık!
36 — Acaba insan başıboş bırakılacak mı sanıyor?
37 — Kendisi dökülen meniden bir nutfe değil miydi?
38 — Sonra kan pıhtısı oldu. Derken onu yarattı ve ona şekil verdi.
39 — Ondan erkek ve dişi çiftler çıkardı.
40 — (Onları yapan Allah) ölüleri tekrar diriltmeye kâdir değil midir?

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(20-40) ***«Hayır, hayır! (Ey insanlar!) siz...»***

Bu Ayetlerin Tefsiri

20. ayetin başındaki ***«Kella»*** kelimesi İbn Abbas'ın yorumuna göre; ***«Hayır, Ebu Cehil Kur'an'ın açıklamasına inanmayacaktır»*** demektir. Başka bir müfessire göre Mekke müşrikleri namaz kılmayacaklar, zekât vermeyecekler demektir!

«El-Acile»den maksat dünyadır. Bu dünyadaki hayattır.

«Tezerune» fiili ***«bırakırsınız»*** mânâsını ifade eder. Yani ahireti ve ahiret için amel etmeyi bırakırsınız.

Bazıları ***«Ahiretten maksat cennettir»*** demişlerdir.

«Nadiretun» kelimesi güzellik, nimet mânâsına gelen ***«nedret»***

kökünden alınmıştır. *«Naziretun»* kelimesi ise nazar kökünden alınmıştır. Yani o gün müslümanların yüzleri pırıl pırıl parlar, güzel ve yumuşaktır. Hz. Peygamber'in *«Benim sözümü dinleyip de ezberleyen bir kimseyi Cenab-ı Hak nadir eylesin»* sözü onu parlak yüzlü, zengin kılsın demektir.

O gün yüzler pırıl pırıl parlamakta ve Rablerine bakmaktadırlar. Cumhur ulema *«Naziretun»* kelimesini böyle tefsir etmiştir.

EN ŞEREFLİ CENNETLİK KİMDİR?

İbn Ömer, *«Cennet ehlinin en şereflisi, sabah akşam Allah'ın yüzüne bakanıdır»* dedikten sonra bu ayeti okumuştur.

Hasan Basri *«Onların yüzleri pırıl pırıl parladı, nurlandı ve Rablerine baktılar»* diyor. Bazıları da *«Nazar burada bakış değil, Allah'tan gelen sevabı beklemektir»* demiştir.

İkrime *«Rabbin emrini beklemektir»* diyor. Delil olarak *«Göz ler onu idrak etmez, o gözleri idrak eder»* ayetini göstermişlerdir. Fakat bu yorum zayıftır. Hatta bu yorum ayetin zahirine ters düşmektedir.

Tirmizi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Allah'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *«Cennet ehlinin mertebe yönünden en düşük olanı cennet bahçelerine, hanımlarına, hizmetçilerine, tahtlarına bakıp, onu bin senelik bir mesafe kadar geniş bulan kimsedir. Allah katında en şereflileri ise sabah akşam Rablerinin yüzüne bakanlardır»*. Rasûlullah bunları söyledikten sonra bu ayeti okumuştur. (Tirmizi, bu hadisin «Garib» olduğunu söylemiştir).

Mücahid'in *«Bu, Allah'dan sevab beklemek mânâsınadır. Yok-*

sa, Allah'ın mahlûkatından hiç kimse onu görmez» şeklindeki tevîli için Sa'lebi *«zoraki bir tevildir»* demiştir. Zira Araplar *«nazar»* ile *«intizarı»* kastettiklerinde *«Nazartuhum»* (onları bekledim) derler. Mesela Cenab-ı Hak bir ayette *«Onlar ancak kıyameti beklerler»* ayetinde *«Hel yenzurune illa's-Saat»* şeklinde bir ifade kullanmıştır.

«Nazar» kelimesinden tefekkür kasetedildiğinde *«onda tefekkür ettim»* mânâsına gelen *«Nazartu»* fiili kullanılır. Nazar *«ila»* ile kullanıldığı takdirde gözle görmek mânâsına gelir.

Ezheri'ye göre Mücahid'in *«Onlar Rablerinden gelecek sevabı beklerler»* şeklindeki yorumu yanlıştır. Zira *«nazar»* kelimesi, *«ila»* harfi ceri ile beraber kullanıldığında bekleme mânâsına değil, gözle bakma mânâsına gelir.

«Gözler onu idrak etmez, o gözleri idrak eder» şeklindeki ayete gelince, bu dünyada böyledir. Ahirette değil!

«Bâsire» kelimesi çirkinleşmiş, nuru giderilmiş, asık demektir. Yani kâfirlerin yüzleri kıyamet gününde böyle olacaktır. Süddi *«Bâsire'nin mânâsı bozulmuş demektir»* diyor. Fakat iki yorumun mânâsı da birdir.

«Fâkire» kelimesi felaket, korkunç bir durum demektir. Araplar *«Fakire onu fakretti»* derler. Yani onun bel kemiğini kırdı. Katade *«Fakire şer demektir»* derken, Süddi *«helâk»* mânâsında olduğunu söylemiştir. İbn Abbas ve İbn Zeyd, *«ateşe girmek demektir»* demişlerdir. Bütün bu mânâlar birbirlerine yakındırlar. Bunun esası, burun üzerine vurulan nişandır. Bir demir kızdırılır, onunla veya ateşle kemiğe kadar dayanacak şekilde dağlanır. (Esmai)

«Kella» kelimesi red ve zecr harfidir. Yani kâfirin kıyamet gününe iman etmesi uzak bir ihtimaldir!

«Belağat» fiilinin faili nefis veya ruhtur. *«et-Terakiye»* kelimesi ölümle pençeleşme hali yerine kullanılır. Maksat ölümün geldiği anda halin şiddetini anlatmaktır.

«Rak» kelimesinin ne demek olduğunda ihtilaf vardır. Bazıları *«Rukye kelimesinden alınmadır»* demişlerdir. Bu, İbn Abbas, İkrime ve başka müfessirlerden gelmiştir. Semmak'ın İkrime'den rivayet ettiğine göre bu kelime şifa verecek kişi demektir.

Meymun bin Mehran, İbn Abbas'tan: *«Acaba onu şifaya kavuşturacak bir doktor yok mudur?»* şeklinde bir yorum naklet-miştir. Bu tabir ümitsizlik ve uzak ihtimalleri ifade etmek için kullanılmıştır. Yani onu ölümden kurtaracak ve şifaya kavuşturacak kim olabilir ki?

Bazıları *«Bu sözü melekulmevt denilen Hz. Azrail söylüyor»* demiştir. Yani bu nefsi kurtaran kim? Bunun nedeni de kâfir olan bir nefse yaklaşmaktan meleğin tiksinmesidir. Bunun üzerine melekulmevt: *«Ey filan! Onun ruhunu götürün»* der.

«Zanne» fiili yakin ve kesin demektir. Yani insan kesin olarak bunun firak olduğunu; yani dünyadan, ehlinden, maldan, çocuktan ayrılmak olduğunu bilir. Bu idrak meleği gördüğü zaman olur.

*«Bacak bacağa dolaşır»*dan maksat, şiddet şiddete eklenir demektir. Yani dünya şiddeti ahiretin şiddetine eklenir! (İbn Abbas, Hasan Basri)

Şabi, *«İnsanın bacakları ölüm anında üzüntünün şiddetinden birbirlerine dolaşır»* derken, Katade, ayeti *«Kişinin ölümle pençeleşirken ayaklarını birbirine vurduğunu görmedin mi?»* şeklinde yorumlamıştır.

Nuhas *«Birinci yorum daha kuvvetlidir»* demiştir.

Araplar *«Sak»* (baldır) kelimesini ancak şiddet ve büyük dehşet anlarında kullanırlar: Dünya sak üzere kaim olmuştur, harb sak üzere kaim olmuştur, dedikleri gibi.

«Mesak» kelimesi merci; yani dönüş yeri demektir. *«Mesak»* kelimesi saka-yesûku babından gelen bir mastardır.

«O tasdik etmedi, namaz kılmadı»; yani Ebu Cehil, ne Peygamber'i tasdik etti, ne de namaz kıldı. Bazıları *«Surenin başında bahsi geçen insan ne tasdik etti, ne de namaz kıldı demektir»* demişlerdir. Birinci yorum İbn Abbas'a aittir. Yani risaleti tasdik etmedi, Rabbine yalvarmadı, Peygamber'e salavat getirmedi!

Katade, *«Allah'ın kitabını tasdik etmedi, Allah için namaz kılmadı demektir»* diyor.

«Lakin Kur'an'ı yalanladı ve imândan uzaklaştı» *«Yetemetta»* fiili gururla yürümek, sallanarak, azametle gitmek demektir. Mücahid *«Bu fiilin faili Ebu Cehil'dir»* demiştir.

34. ve 35. ayetler tehdidden sonra tehdid, korkutmadan sonra korkutmadır. Yani bu dört tehdid, dört şeye karşı getirilmişlerdir. Nitekim rivayete göre ayet Rabbini bilmeyen Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur.

1 — O peygamberliği tasdik etmedi,

2 — O namaz kılmadı,

3 — Lâkin o peygamberliği yalanladı,

4 — O sırtını çevirip gitti, yani Allah Rasûlü'nü tasdik etme-

di, Allah'ın huzuruna durup namaz da kılmadı. Fakat Allah'ın Rasûlü'nü yalanladı. Allah'ın huzurunda namaz kılmaktan da yüz çevirdi. Bu bakımdan tasdikin terki bir, tekzib edilmesi iki, namazın terki üç, Allah'ın huzurundan yüz çevirmek de dördüncü haslettir. Böylece dört tehdid bu dört hasletin terkedilmesi karşılığında getirilmiştir.

«Kişi sonra ehline doğru sallana, sallana, gururlu gururlu gitti» ibaresinin beşinci bir haslet olduğu öne sürülerek itiraz edilemez; çünkü bu durum Kur'an'ı tekzip etmezden önce de onun haliydi.

RASÛLLULLAH İLE EBU CEHL'İN MÜNAKAŞASI

Bazıları *«Rasûl-ü Ekrem bir gün mescidden çıkarken Ebu Cehil mescidin Beni Mahzun Kabilesi'ne açılan kapısında onunla karşılaştı. Hz. Peygamber, Ebu Cehil'in elinden tutup: «Yazıklar olsun sana, yazıklar» dedi. Ebu Cehil, Rasûl-ü Ekrem'e «Sen beni tehdid mi ediyorsun? Allah'a yemin ederim, ben bu vadideki insanların en aziziyim» dedi. İşte o zaman Rasûl-ü Ekrem'in üzerine, Ebu Cehil'e dediği gibi, o tehdid kelimesi indi»* derler.

Bazı müfessirler *«Evla'nın mânâsı veyl; yani sana azap olsun demektir»* demişlerdir. Bazılarına göre ayetin mânâsı; *«Sen bu azaba en mustahak ve en uygunsun»* demektir! Esmai şunları söyledi: *«Evla»* kelimesi Arapçada helake yaklaşan demektir. Yani sen kesinlikle helake yaklaştın! Bazıları *«Evlanın esas temeli veyldir, bu da yakınlık mânâsını ifade eder»* demişlerdir.

36. ayetin mânâsı şöyledir: İnsan mânâsız, kendisine emir ve yasak yapılmamış bir şekilde bırakılacağını mı sanıyor? (İbn Zeyd,Mücahid). Veya çobansız kalacağını mı sanıyor? Veya kab-

rinde terkedilip hiçbir zaman haşre gönderilmeyeceğini mi sanıyor?

37. ayetin mânâsı ise şöyledir: O rahme dökülen bir damla sudan yaratılmış değil midir? *«Yumna»* fiili dökülür mânâsına gelir. Bunun için de meniye bu isim verilmiştir. *«Nutfe»* kelimesi su damlası demektir. Yani insan babasının belinde, anasının da göğüs kemiklerinde bulunan bir damla su değil midir? Ana rahmine dökülen bu su alaka olduktan yani meni olduktan sonra kan pıhtısı haline gelir.

Ayetin metnindeki *«Halaka»* fiili takdir buyurdu demektir. *«Sevva»* fiili tasfiye etti, kemâle erdirdi demektir. İnsandan (veya meniden) iki sınıf yarattı: Erkek ile kadın. (Bu ayetin tafsilatı Nisa ve Şura Sureleri'nde geçmişti).

Bu mahlûkatı bir damla sudan yaratan Allah ölüleri diriltmeye kadir değil midir? Yani bu cisimler, çürüdükten sonra Allah tarafından haşre gönderilmek suretiyle tekrar iade edilecektir.

İmam Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn'ul-Munzir, İbn Merduveyh, Beyhaki ve Hakim'in Ebu Hüreyre'den rivayet ettikleri bir hadiste Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *«Sizden kim ki Tin Suresi'ni sonuna kadar okursa, «Allah hakimlerin en hakimi değil midir?» mânâsını ifade eden ayeti tamamladıktan sonra «Evet öyledir, ben de bunun üzerine şahitlik edenlerdenim» desin. Kim Kıyamet Suresi'ni okursa, «Bunlara kadir olan Allah ölüleri diriltmeye de kadir değil midir?» cümlesini okuduktan sonra «Bela» (Evet) desin. Kim Mürselat Suresi'ni sonuna kadar okur ve «Ondan sonra hangi söze inanacaklar?» cümlesine gelirse O, «Amenna billah» (Biz Allah'a iman ettik) desin».*

KIYAMET SURESİ'NİN SONU

İNSÂN SÛRESİ

Sûre: 76

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا
الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ
السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالًا
وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — İnsanın üzerinden dehrden bir zaman geçti ki (insan daha önce) anılan (tanınmış) birşey değildi.

2 — erçek şudur ki biz insanı katışık bir damladan yarattık. Onu imtihan ederiz. Bunun için onu işiten ve gören (bir varlık) kıldık.

3 — Muhakkak ki biz ona yolu gösterdik; ister şükreden olsun, ister nankörlük eden...

4 — Biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli ateşler hazırladık.

5 — Kuşkusuz ki iyi insanlar da katığı kâfûr olan (içki) dolu bir kadehten içerler.

(1-5) *«İnsanın üzerinden dehrden bir zaman...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 31 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Ed-Dehr»*, *«El-Emşac»* ve *«Hel eta»* Suresi de denilir.

El-Bahr'da Ebu Hayyan, *«cumhura göre bu sure Mekkidir»* diyor. Mücahid ve Katade ise *«Surenin tamamı Medeni'dir»* diyorlar. Hasan, İkrime ve El-Kelbi'ye göre sure tamamen Medeni' dir. Ancak 24. ayet Mekki'dir. Bazıları *«Sure Medeni'dir, ancak 24. ayetten surenin sonuna kadar olan kısım Mekki'dir»* demişlerdir. İbn Adiyy, surenin mutlak şekilde Medeni olduğunu cumhurdan rivayet ediyor. Şia da bu görüştedir. Ayetleri hilafsız 31'dir. Kelime adedi 240, harfler ise 1054'dür.

İNSANDAN MAKSAT HZ. ADEM MİDİR?

Birinci ayetin başındaki *«Hel»* edatı, takriri ve takribi istifham olduğundan dolayı *«Kad»* ile tevil edilmiştir. Yani kesinlikle insan üzerine dehrden bir hin gelmiştir. O dönemde insan zikredilmeye değer bir şey değildi. *«İnsan»*dan maksat, Katade, Sevri, İkrime ve Süddi'ye göre Hz. Adem'dir. Bu, İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir.

İbn Abbas, *«Hin kelimesi 40 senelik bir zaman demektir»* der. Yani Hz. Adem'e ruh üfürülmeden önce, ceset olarak kırk sene, (bazı rivayetlerde nakledildiğine göre) Mekke ile Taif arasında kaldı. Bu rivayete dikkatle bakılırsa Hz. Adem'in yaratılması yeryüzünde olmuştur. Dahhak, İbn Abbas'tan diğer bir rivayet naklediyor: *«Hz. Adem çamurdan yaratıldı. Kırk sene çamur olarak kaldı. Sonra kokmuş bir çamurdan yapıldı, kırk sene de onun üzerinden geçti. Sonra salsaldan yapıldı, kırk sene de onun üzerinden geçti. Böylece Hz. Adem'in yaradılışı 120 senede tamamlandı».*

Bazıları *«hîn»* belirsiz bir zamandır, demişlerdir.

«Zikredilen bir şey değildi». Hakkında ne göklerde ne de yerde söz edildi, demektir. Yani toprak ve çamurdan tasvir edilmiş bir ceseddi. İsmi nedir? Bundan maksat nedir? Kimse bilmiyordu. Sonra ona ruh üfürüldü, böylece zikredilen bir nesne oldu.

Yahya bin Selam, *«Yaradılışta zikredilen bir şey değildi, fakat Allah katında zikredilen bir şeydi»* diyor. Bazıları *«Bu zikir Cenab-ı Hak'kın haber vermesi mânâsına değildir. Çünkü Allah'ın kâinattan verdiği haberler kadimdir»* demiştir.

Bu zikir burada şeref ve kıymetlilik mânâsınadır. Falan zikredilmiştir, denilir; yani şerefi, kıymeti vardır, demektir. Zira bir ayette *«Kesinlikle Kur'an hem senin hem de kavmin için zikirdir; yani şereftir»* buyurulmuştur. Yani insanoğlu üzerinden bir zaman geçmiş ve katında onun herhangi bir kıymeti olmamıştır. Sonra Allah meleklere Adem'i halife olarak seçtiğini bildirdiğinde göklerin, yerlerin ve dağların kaldırmasından aciz olduğu emaneti ona yüklediğinde, onun hepsinden daha üstün olduğu ortaya çıkmış ve o zaman zikredilen bir şey olmuştur.

İNSANIN YARADILIŞI VE DENENMESİ

«Biz insanı nutfeden yarattık» cümlesindeki insan kesinlikle Adem'dir. Nutfenin ne olduğunu daha önce belirtmiştik.

«Emşac» kelimesi karışıklar demektir. Tekili *«meşic»* şeklinde gelir. Burada meni damlasının kana karışması, onunla ihtilat etmesi kastedilmektedir. Ferra *«Emşac, erkek ile kadının suyunun karışması, kan ile pıhtının karışıklığı demektir»* diyor. İbn Abbbas'tan şöyle rivayet ediliyor: *Beyaz ve kalın olan erkeğin suyu kadının sarı ve ince olan suyuna karışır ve onların ikisinden çocuk meydana gelir. Çocuktaki damarlar, kemikler, kuvvetler erkeğin suyundan; et, kan, tüyler de kadının suyundandır».*

«Nebtelîhi» fiili onu deniyoruz, imtihandan geçiriyoruz demektir. Bu fiil ibtila kökünden gelir. Mânâsı denemektir. Allah Teâlâ'nın insanı hangi konuda denediği hususunda iki görüş vardır:

1 — Hayr ve şerle onu deniyoruz. (Kelbi)

2 — Onun genişlik zamanındaki şükrünü, sıkıntılı zamanındaki sabrını deniyoruz. (Hasan Basri)

Bazıları *«Onu deniyoruz demek, mükellef kılıyoruz demektir»* dediler. Bunun da iki yönü vardır: 1 — Yaradılıştan sonraki amelle onu mükellef kılıyoruz (Mukatil), 2 — Din ile onu deniyoruz. Bunu da taatlerle emredip, günahlardan da yasaklama suretiyle yapıyoruz.

«Onu dinler ve görür kıldık» cümlesi, denemenin mukaddimesidir. Çünkü ancak yaradılış tamam olduktan sonra deneme başlar. Bazılarına göre *«Onu işitir ve görür kıldık»*tan maksat, ona hidayeti işitecek bir kulak ve hidayeti görecek bir göz verdik demektir.

«Onu yola hidayet ettik», yani ona hidayet yolunu da dalâlet yolunu da açıkladık. Peygamberler göndermek suretiyle hayır yolunu da şer yolunu da vuzuha kavuşturduk. O iman etti veya kâfir oldu.

Mücahid *«Ona şekavete götüren yolu da saadete götüren yolu da açıkladık demektir»* diyor. Dahhak, Ebu Salih ve Süddi *«Yoldan maksat anne rahminden çıkıştır»* demişlerdir.

Beyzavi diyor ki: *«Şakiren ve kefuren»* kelimeleri insana raci olan *«ve hedeynahu»* ibaresinin sonunda gelen zamire hâl düşerler. Veya *«sebil»* kelimesine hal olur. Sebil'in şükredici veya, küfredici olması mecazdır.

Cenab-ı Hak mübalağa ifade eden *«kefûran»* kelimesine karşı *«şekûran»* kelimesini değil *«şakir»* kelimesini getirmiştir. Bunu şükürde mübalağanın olmadığına ve fakat küfürde mübalağanın olduğuna işaret etmek için yapmıştır. Çünkü Allah'ın şükrü eda edilmez, hakkıyla yerine getirilemez. Şükürde mübalağa olmaz. Fakat küfürde mübalağayı yük etmemiştir. Çünkü nimetler insana çok verildiğinde şükrü az, küfrü çok olur.

«Ebrar» berr'in çoğuludur. Ebrar ile imanlarında ihlaslı olan ve Rablerine itaat eden müminler kastedilmektedir.

«Keis», içinde su bulunan bardak demektir. *«Onlar keisten, yani dolu bardaktan içerler»* demektir. İbn Abbas, *«Burada hamr kastedilmektedir. Zirra keis, lugatta içinde şarap olan bardaktır»* demiş ve sonra *«İçinde şarap yoksa buna keis denilmez»* diye ilave etmiştir. *«Mizac»* katışık demektir. Yani o şaraba karıştırılan kâfur vardır. İbn Abbas'a göre *«Kâfur»* cennette bulunan bir çeşme demektir! Yani bu çeşmenin suyu onun içkisine katılır. Said, Katade'den şöyle rivayet eder: *«Onlar için kâfur karıştırılır ve üzerine miskten mühür vurulur»*.

Mücahid ve İkrime, *«Mizac»* ile maksat tadıdır, derlerken, bazıları da *«Kâfurun kokusu vardır, tadı değil»* demişlerdir.

İbn Keysan, *«Su kâfur ve zencebille güzelleştirilmiştir»* diyor. Mukatil ise *«Burada dünyadaki kâfur kastedilmemektedir. Kalpler onu kavrasın diye Cenab-ı Hak, katında bulunan kâfurun sizin katınızda bulunanla isimlendirmiştir»* demiştir.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا
﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ
وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُتَّكِئِينَ
فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ
ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ
وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾
وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا
﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا
﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ
خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا
﴿٢١﴾ إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا
عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ
مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾

6 — O, Allah'ın kullarının kendisinden içecekleri bir çeşmedir ki onu akıttıkça akıtırlar.

7 — (O kullar) adaklarını yerine getirirler ve kötülüğü yaygın olan bir günden (kıyametten) korkarlar.

8 — Yemeye karşı kendi iştahları olduğu halde yoksulu, yetimi ve esiri doyururlar.

9 — «Biz size Allah rızası için yemek yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz».

10 — «Çünkü biz oldukça asık suratlı zorlu bir gün dolayısıyla Rabbimizden korkmaktayız».

11 — Allah da onları o günün kötülüğünden korumuştur. Ve onlara parıltılı bir aydınlık ve bir sevinç vermiştir.

12 — Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve (oradaki) ipekleri vermiştir.

13 — Onlar orada tahtlar üzerine yaslanırlar. Orada güneş (harareti) de görmezler. (Dondurucu) soğuk da...

14 — (Meyvelerin) gölgeleri onlara pek yaklaşmış ve onların devşirilmeleri de kolaylaştırıldıkça kolaylaştırılmıştır.

15 — Çevrelerinde gümüş kaplar ve billur kâseler dolaştırılır.

16 — Gümüşten billur kaplar ki onları belli bir ölçü ile tesbit etmişlerdir.

17 — Orada onlara Zencebil ile karışık bir kadehten içirilir.

18 — Zencebil, orada Selsebil (tatlı su) adı verilen bir çeşmedir.

19 — Onların çevrelerinde gençlikleri ebedi kılınmış civanlar dolaşır durur. Sen onları gördüğün zaman saçılmış birer inci sanırsın.

20 — (Ey Rasûlüm!) Cennetin neresine baksan hududsuz bir nimet ve pek büyük bir haşmet görürsün.

21 — Üzerlerinde ince, kalın, yeşil ipekten giyimlikler vardır.

Gümüşten bileziklerle de süslenmişlerdir. Rableri de onlara tertemiz bir şarab (içecek) içirmiştir.

22 — Şüphesiz ki bu sizin için bir mükâfattır ve çabalarınız mükafata layık görülmüştür.

23 — (Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki biz sana Kur'an'ı ayet ayet indirdik.

24 — Artık Rabbinin hükmüne karşı sabır göster. Onlardan hiçbir günahkâra veya nanköre boyun eğme!

25 — Sabah ve akşam Rabbinin adını an!

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(6-25) *«O, Allah'ın kullarının kendisinden...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Ferra, *«Kâfur cennette bir pınarın ismidir» der.* Bu yoruma binaen altıncı ayetin başındaki *«aynen»* kelimesi kâfurun bedeli olur. Yani kâfur bir çeşmedir, ondan Allah'ın kulları içerler.

Bazıları *«aynen»* kelimesi *«keis»*in bedelidir, demişlerdir.

«Yufeccirûneha» fiili, yer açar, diledikleri noktaya götürürler demektir. Tıpkı kişinin nehri istediği noktalara yol açmak suretiyle getirmesi gibi.

İbn Ebi Nuceyh, Mücahid'den şöyle rivayet eder: *«Tefcir»* su demektir: Onu diledikleri yere çekip götürürler, o da onlara tâbi olur. Onlar nereye kıvrılırsa onlarla beraber oraya gider.

«Onlar nezirlerini yerine getirirler». Mamer, Katade'den şöyle

rivayet eder: *«Onlar Allah'ın farz kıldığı namazı, zekâtı, orucu, haccı, umreyi ve diğer vacibleri yerine getirirler».*

Ferra ve El-Cürcani *«Bu kelâmda bir takdir vardır. Yani onlar nezirlerini dünyada yerine getirirler! Nezrin hakikati mükellefin yapacağına dair nefsine vacib kıldığı bir şeydir! İstenirse nezr şöyle de tarif edilebilir: Nezr, kişinin nefsine vacib kıldığı taatlerdir. Eğer o nefsine o taatleri vacip kılmasaydı onlar ona gerekmezdi»* derler.

Kelbi *«Nezri yerine getirirler; yani ahidlerini tamamlarlar»* demiştir. Nitekim Cenab-ı Hak *«Sonra kirlerini yıkasınlar, silsinler ve nezirlerini yerine getirsinler»* buyurmuştur. Yani kendi nefislerine hacca ihram bağlarken vacib kıldıkları şeyleri yerine getirsinler. Bu ayet Katade'nin tefsirini desteklemektedir. Nezrin içerisine kişinin Allah'ın emirlerini yerine getirmek suretiyle inandığı ve kendisine lazım kıldığı şeyler de girer.

«Mustetir» kelimesi yaygın olan demektir. Lugatta uzanmış demektir. Katade, *«Allah'a yemin ederim, o günün şerri yayıldı, yerleri ve gökleri doldurdu»* demiştir. Mukatil ise, *«Onun şerri göklerde yaygın idi. Ondan ötürü gökler parçalandı, yıldızlar döküldü. Melekler korktu. Yeryüzünde yayılmış olan dağlar paramparça oldu, sular yere battı»* derdi.

«Yemeği onun sevgisi üzerine yedirirler» ayetindeki sevgi, ne demektir? İbn Abbas ve Mücahid'e göre *«Azlığına rağmen yedirirler. Onu sevdikleri ve ona iştiyakları olduğu halde yedirirler»* demektir. Darani, *«Zamir Allah'a racidir»* diyor. Yani Allah'ın sevgisine binaen yedirirler! Hudeyr bin İyad ise şöyle demiştir: *«Yemeği yedirmeyi sevdikleri halde yedirirler».* Rebi bin Hayseme, kendisine bir dilenci geldiğinde, *«Ona şeker yedirin. Çünkü Rebi (kendisi) şekeri seviyor»* derdi.

*«Miskin»*den maksat, fakir demektir. Ebu Salih, İbn Abbas' tan şöyle rivayet eder: *«Miskin»* gezip, insanlardan mal ve yiyecek isteyen kimsedir. *«Yetim»*den maksat da müslümanların yetimidir.

*«Esir»*den maksat, hapsedilmiş kişidir. Ebu Salih, İbn Abbas' tan şöyle rivayet eder: *«Esir müslümanların elinde bulunan müşriklerdir»*. İbn Ebi Nuceym ise, Mücahid'den şöyle rivayet eder: *«Esir'den maksat hapse tıkılmış kişidir»*. Said bin Cübeyr ile Ata da: *«O bir müslümandır, bir haktan ötürü hapsedilmiştir.»* dediler. Katade diyor ki: *«Allah esirlere ihsan edilmesini emretmiştir. Müslümanların elinde o gün bulunan esirler ehli şirkin esirleri idi. Acaba müslüman kardeşlerin hapse girerse, onlar kendilerini doyurmana daha mustahak değil midirler?»*

Ebu Said el-Hudri der ki: *«Rasûl-ü Ekrem bu ayeti okuduktan sonra şöyle buyurdu: «Miskinden maksat fakirdir. Yetimden maksat babasız kimsedir. Esirden maksat köledir, hapiste olandır»*. (Salebi)

Bazıları *«Miskine yedirmeyi zekât ayeti, esire yedirmeyi de kılıç ayeti neshetmiştir»* diyor. Bunu Said bin Cübeyr söyledi. Başkası *«Bunlar neshedilmemiştir, hükümleri sabittir»* der. Esirden delinin kastedilmesi de muhtemeldir. Zira o da akılsızlığın esiridir. Ata, esir ehli kıbleden de başkasından da olur, diyor. Kurtubiye göre Atanın bu yorumu geneldir. Bütün yorumları kapsamaktadır. Müşrik bir esire yedirmek de Allah'a yaklaştıran bir harekettir. Ancak tatavvu (nafile) sadakasından yedirecektir ona. Farz olan sadakadan (zekâttan) yediremez. Allah hakikati daha iyi bilir. Bu konu Bakara ve Tevbe Suresinde de geçmiştir. Onun için burada kısa kesiyoruz.

Onlar miskine, yetime ve esire: *«Size Allah'ın azabından korkarak, O'nun sevabını umarak yedirdik. Sizden hiçbir mükâfat is-*

temediğimiz gibi herhangi bir şekilde teşekkür etmenizi de istemiyoruz» derler.

İbn Abbas, *«Onların yedirdikleri anda dünyadaki niyetleri böyle idi»* diyor. Yani dille bunu söylememişlerdir, sadece niyetleri buydu.

Salih, Mücahid'den rivayet ediyor: *«Onlar bu sözleri söylemediler, fakat Cenab-ı Hak onların niyetlerinin böyle olduğunu biliyordu. Herkes onların yolunu takip etsin diye onları övmüştür».* Bunu aynı zamanda Said bin Cübeyr de söylemiştir.

Bazıları *«Bu ayetler Mutem bin Merka el-Ensari hakkında nazil olmuştur. Bu zat bir adak adadı ve adağını yerine getirdi»* demişlerdir. Bazıları *«Bu ayet Bedir esirlerine kefil olan kişiler hakkında nazil olmuştur. Yedi kişidirler: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Abdurrahman bin Avf, Hz. Said, Hz. Ebu Ubeyde, Hz. Amr bin Cerrah» derler.* (Maverdi)

Müfessirlerden bazılarının *«Bu ayet Hz. Ali ile Hz. Fatıma ve onların Kıdde isimli cariyeleri hakkında nazil olmuştur.»* şeklindeki sözleri zayıftır. Kurtubî, *«Bence en sıhhatlisi bu ayetin bütün ebrar hakkında nazil olmasıdır. Bu ayetin hükmü salih amel işleyen herkes hakkında geneldir»* demiştir.

Nakkaş, Salebi, Kuşeyri ve birçok müfessirlerin bu ayetin Hz. Ali, Hz. Fatıma ve cariyeleri hakkında nazil olduğunu söylemeleri sıhhati tesbit edilmeyen bir iddiadır.

İbn Abbas *«O gün kâfirin yüzü buruşur. Ondan katran gibi bir ter çıkar»* der. Yine İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre *«Abus»* dar, *«Kamtarir»* uzun demektir. Bazıları *«Kamtarir»* şiddetli demektir diyor. Araplar *«Kamtarir bir gün»*, yani şiddet-

li ve korkunç bir gün derler. Ahfeş *«Kamtarir şiddetli ve bela hususunda en uzun gün demektir»* diyor.

Mücahid *«Abus»* dudakların bozulması, titremesi, *«Kamtarir»* ise alın ve kaşların çatılması, bozulmasıdır, diyor. O günün şiddetinden bozulmuş yüzün sıfatlarıdır bunlar. Ebu Ubeyde *«Kamtarir kişi, gözlerinin ve kaşlarının arası çatık kişi demektir»* diyor. Hasan ve Mücahid, *«Nadra»* yüzlerde olur, yani yüzlerdeki güzelliktir. *«Surur»* ise kalplerde olur, yani kalplerin sevincidir, demişlerdir. *«Nadra»* hususunda üç vecih vardır: 1 — Yüzdeki beyazlık ve tertemizliktir. (Dahhak). 2 — Güzellik ve parlaklıktır. (İbn Cübeyr) 3 — Nimetin eseridir .(İbn Zeyd)

«Fakirliğe karşı, oruca karşı, nezre karşı, haramlara karşı nefislerine hakim olduklarından, sabrettiklerinden ötürü onlara cennet ve ipekli elbiseler vardır», yani cennete girerler ve ipekli elbise giyerler. Hadisde ipekli elbiseyi dünyada giyenlerin ahirette giymeyecekleri varid olmuştur.

«Onlar cennette ne güneşi görürler, ne de zemheriri», yani ne şiddetli hararet, ne de şiddetli soğukla karşılaşırlar. Cennet mutedildir.

Murret'ul-Hemedani *«Zemherir, kesici soğuk demektir»* demiştir. Mukatil bin Hayyan *«Zemherir, iğne rüzgârı gibi bir şeyden, gayet soğuk olarak gökten iner»* der. İbn Mesud diyor ki: *«Zemherir azabın bir çeşididir. O da şiddetli soğuktur. Hatta cehennemlikler cehenneme atıldıklarında Cenab-ı Hakka, «Bin sene azap versen, bize zemheririn bir günkü azabından daha kolaydır»* derler.

Saleb, *«Zemherir ay demektir»* diyor. Yani onlar dünya güneşi gibi bir güneş ve dünya ayı gibi bir ay görmezler orada. Onlar daimi bir ziya içindedirler. Ne gündüz vardır orada, ne de gece.

Çünkü gündüzün ışığı güneşledir, gecenin ışığı ayladır. Bu husus Meryem Suresi'nde mufassal bir şekilde geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir. (1)

Cennet ağaçlarının gölgesi ebrara yakındır. O ağaçlar daima nimetlerin artması için (hernekadar cennette güneş ve ay yok ise de) onlar üzerinde gölge yaparlar. Cennette kir ve pas olmadığı halde, nasıl onların altın ve gümüşten yapılmış tarakları varsa, ağaçları ve gölgeleri de vardır.

«Zullilet» fiili, onlar için musahhar olmuştur, demektir. *«Kutuf»* ise meyveler demektir. Yani cennet ehlinden ayakta olanın, oturanın ve yatanın da, uzananın da eli o meyvelere yetişir. Uzaklık onların ellerini boş çevirmez. Diken diye bir şey yoktur. (Katade)

Mücahid; *«Eğer biri ayağa kalkarsa ağaç ona göre ayarlanır. Otururbut ona yaklaşır, uzanırsa ona daha da yaklaşır, o da ondan yer»* diyor.

«Onlara altın kaplarda su ve diğer içkiler takdim edilir».

«Ekvab» kelimesi kulakları ve kulpları olmayan büyük testilerdir. Tekili küb'dür. Onlar camın safavetinde, gümüş beyazlığındadırlar. Yani saflık, berraklık bakımından cam, beyazlık bakımından da gümüş gibidirler.

«Onlar ölçüp ölçüp dağıtıyorlar» cümlesinden maksat, sakiler o içkiyi herkese yetecek şekilde takdir ederler ve dağıtırlar demektir. İbn Abbas *«Onların kanacağı miktarda onu getirirler. Ne fazla ne de eksiktir»* diyor. Kelbi *«Böyle olunca daha lezzetli ve daha iştah çekici olur»* diyor.

(1) Kurtubî, Ahkam'ul-Kur'an, clit: 11, sh: 127

«Onlara karışımı zencebil olan bir içki içirilir».

Araplar içkinin zencebille karıştırılmış olanını daha fazla severlerdi. Çünkü o dili nasibdar eder, yenen maddeleri hazmettirir. Böylece ahiret nimetleri hakkında Cenab-ı Hak, onların en hoşuna gidenlerini zikretmek suretiyle teşvik etmektedir.

Mücahid, *«Zencebil, ebrarın içkisine katılan çeşmenin ismidir»* derken, Katade, *«Zencebil, mukarreblere içirilen katıksız bir çeşmenin ismidir. Diğeri ehli cennet için de katıklı olur. Yani onların içkilerine katılır»* demiştir.

Ayet metnindeki *«aynen»* kelimesi *«Ke's»in* bedelidir. Yahut mukadder bir fiilin mefuludur. Yani onlara bir şeçmeden içirilir ki o çeşme cennettdir, ismi selsebildir. Selsebil.in lugat mânâsı lezzetli içki demektir. Ebu'l-Aliye ve Mukatil, *«Bu suya selsebil ismi verlidi, çünkü yollarda, konaklarda, her yerde ehli cennet için akmaktadır»* demişlerdir.

«Ona selsebil ismi verilir» ibaresi, melekler, ebrar ve ehli cennet katında o bu isimle anılır, demektir.

19. ayetteki *«yetufu»* fiili hizmet eder demektir. Ayet, onlara kaseleri, takdim eden, hizmette bulunan kimseleri beyan etmektedir. O hizmetçiler ebediyyen cennette kalan oğlanlardır. Çünkü onlar daha süratli hizmet ederler. *«Ebedi kalırlar»* ifadesinden maksat, gençlikleri, tazelikleri, güzellikleri üzerinde dururlar, asla ihtiyarlamazlar demektir. Yani, renkleri bozulmaz, buruşmaz, senelerin geçmesine rağmen yine aynı yaşta olurlar. Bazıları *«ölümsüzdürler»* şeklinde yorumlamıştır. Aynı ayetteki *«Hasibte»* fiili zannedersin mânâsını ifade eder. Yani onları gördüğün zaman güzelliklerinden, çokluklarından, renklerinin berraklığından, onları dökülmüş inciler sanarsın. İnciler bir serginin üzerine döküldükleri zaman, dizili hallerinden daha güzel görünürler. Hizmetçiler

serpilmiş incilere benzetilmiştir; çünkü onlar süratle hizmet ederler. «*Hurulıyn*» (ela gözlü cennet kadınları) hazinede saklı bulunan incilere benzetilmişlerdir. Çünkü onlar hizmet etmek suretiyle kıymetten düşürülmezler.

Ayet metnindeki «*semme*» kelimesi zarfı mekândır. Orayı (cenneti) gördüğünde, nimeti ve büyük bir mülkü görmüş olursun.

Ferra, «*semme'de «ma» edatı mukadderdir*» diyor. Yani oradakini gördüğünde, nimeti görmüş olursun, büyük bir mülkü görmüş olursun! Büyük mülkten maksat meleklerin izin alarak onların yanına girmesidir. (Süddi).

Süfyani Sevri diyor ki: Bize gelen habere göre büyük mülkten maksat, meleklerin cennetliklere selâm vermesidir. Delili de «*Melekler onların huzuruna her kapıdan girerler, sabrettiğinizden dolayı selâm sizin üzerinize olsun, derler*» cümlesidir.

«*Sündüs*» ipeklinin incesidir. «*İstebrak*» kalın ipekli demektir. Bu kelimelerin tefsirleri daha önce geçmişti.

Onların üstünde sündüs ve istebrak denilen, bu iki çeşitten yeşil elbiseler vardır. «*Aliye*» kelimesi üstünle okunursa ebrara raci olan zamirin hali veya «*vildan*» kelimesinin hâli olur. Cenab-ı Hak bu surede süs olarak onlara gümüşten bilezikler takıldığını, Fatır Suresi'nde de altından bilezikler takıldığını beyan buyurmuştur. Başka bir surede ise altın ve incilerden bilezikler takılıdır, demiştir. Bunun üzerine gümüş erkeğin süsü, altın da kadının süsüdür denilmiştir. Bazıları, bazen altını bazen de gümüşü kullanırlar şeklinde ayeti yorumlamıştır. Bazılarına göre onların ellerine, altından iki, gümüşten iki ve inciden iki bilezik takılır ki cennetin bütün güzellikleri onlar için bir arada olsun. (Said bin Müseyyib)

«Allah'ın kula şükretmesi» onun taatini kabul etmesi, ona sevap vermesi demektir. Mücahid, *«Ayetin metnindeki «meşkür» kelimesi makbul mânâsınadır»* demiştir. Zira Cenab-ı Hak kulun amelini kabul ettiği zaman ona şükretmiş olur. Ona şükrettiğinde ise büyük sevap vermiş olur. Yani Cenab-ı Hak büyük ihsana sahiptir.

23. ayetin tefsirinde İbn Abbas şöyle söylüyor: *«Kur'an müteferrik olarak; yani ayet ayet indiği ve hepsi birden inmediği için Cenab-ı Hak «Nezzelna»; (peyderpey indirdik) fiilini kullanmıştır»* Yani onu sen kendiliğinden uydurmadın. Müşriklerin iddia ettikleri gibi onu kendi kafandan da çıkarmadın. O Allah tarafından senin üzerine peyderpey inen bir kitaptır.

23. ayetin 22. ayetle ilgisi şudur: Cenab-ı Hak orada vaid ve vaidin çeşitlerini zikredince, burada da bu kitabın insanların muhtaç olduğu her şeyi içermekte olduğunu beyan etti. Böylece bu kitabın sihir, kâhinlik ve şiir olmayıp hakkın tâ kendisi olduğunu ifade etmiş oldu.

24. ayetin tefsirinde Dahhak, İbn Abbas'tan şunu rivayet ediyor: *«Müşriklerin eziyetine karşı sabır göster. Çünkü ben böyle hükmetmişimdir»*. Bu, daha sonra kıtal ayetiyle neshedilmiştir.

Bazıları da *«Allah'ın senin üzerine hükmettiği taatlarda sabır göster veya Allah'ın hükmünü bekle. Çünkü Allah onlara karşı sana yardımı va'detmiştir. Kesinlikle bu yardım sana gelecektir»* şeklinde ayeti yorumlamışlardır.

Mamer, Katade'den şöyle rivayet ediyor. Ebu Cehil: *«Eğer Muhammed'i görürsem kesinlikle onun boğazına, ensesine, ayağına basacağım»* dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak *«Onlardan günahkâr ve Allah'ın nimetini çokça inkâr eden nankör kimseye itaat etme»* buyurdu.

Bazılarına göre bu ayet Utbe bin Rebia ve Velid bin Muğire hakkında nazil olmuştur. Bunlar Allah Rasûlü'ne geldiler, ona mal ve kadın teklif ettiler. Buna karşılık peygamberliği bırakmasını istediler. İşte bu ayet onlar hakkında nazil olmuştur.

Bazı müfessirler «*kefuren*» kelimesinden önceki «*ev*» (veya) edatının daha tekidli bir mânâ ifade ettiğini söylemişlerdir. Nitekim Zeyd'e ve Amr'a itaat etme denildiğinde, eğer muhatap, ikisinden birine itaat ederse asi sayılmaz. Çünkü ona yapılan emir ikisine birden itaat etmemesidir. Cenab-ı Hak'kın, «*Onlardan günahkâr veya münkire itaat etme*» buyurarak, «*ev*» (veya) edatını kullanması onların ikisinin de itaat edilmemeye ve kendilerine isyan edilmeye uygun kimseler olduklarına işaret eder. Tıpkı «Hasan'a veya İbn Sirin'e muhalefet etme» demek gibidir. Yani bu ikisi de peşinden gidilmeye uygundurlar. (Zeccac)

Ferra, «*Ev*» edatı burada «*lâ*» mânâsınadır, diyor. Sanki Cenab-ı Hak, onlardan günahkâra itaat etme ve nanköre de (küfre dalana da) itaat etme demiştir.

Bazı müfessirler «*Asım münafık, Kefur ise küfrünü izhar eden kâfir demektir*» demişlerdir. Yani onlardan münafığa da kâfire de itaat etme!

«*Rabbinin ismini sabah-akşam zikret*», yani gündüzün evvelinde Allah'a secde et, namaz kıl! Gündüzün evvelinde sabah namazı, sonunda da öğle ve ikindi namazları vardır.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ
وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَّحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا
بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾
يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

MEÂL

26 — Ve gecenin bir kısmında ona secde et. Ve onu gece boyunca tesbih et.

27 — Bunlar (İnsanlar) çarçabuk geçeni (dünyayı) seviyorlar da, gelmekte olan ağır günü atıyorlar.

28 — Kuşkusuz ki onları biz yarattık. Bağlarını da biz pekiştirdik. Eğer dilersek onları benzerleriyle değiştiririz.

29 — Bu (Sure veya Kur'an) bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine giden bir yol tutar.

30 — Allah dilemedikçe siz (hiçbir şeyi) dileyemezsiniz. Çünkü Allah alim (herşeyi bilir) ve Hakim (hikmet sahibi) dir.

31 — Dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere gelince, onlara dayanılmaz bir azap hazırlamıştır!

(26-31) *«Ve gecenin bir kısmında...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Geceleyin ona secde et» cümlesinden maksat akşam ile yatsı namazlarıdır. *«Onu geceleri uzun uzun tesbih et»* cümlesinden maksat ise geceleyin nafile namazlar kıl demektir. (İbn Adiy).

İbn Abbas ve Süfyan *«Kur'an'da gelen tesbih kelimeleri namaz mânâsınadır»* demişlerdir. Bazıları *«Tesbih mutlak zikirdir. İster namazda, ister başka yerde olsun»* demişlerdir. İbn Zeyd, *«Onu geceleyin uzun uzun tesbih et»* cümlesi beş vakit namazla neshedilmiştir, diyor.Bazıları *«Geceleyin uzun uzun Allah'ı tesbih etmek mendubtur»* derken, bazıları da *«Bu Rasûlullah'ın özelliğidir»* demişlerdir.

27. ayetteki *«Hâulâi» kelimesi* Mekkelilere racidir. Şu Mekkeliler geçici dünyayı severler ve önlerinde ağır, yani şiddetli ve çetin bir günü bırakırlar. Kıyamet'e imanı terkederler.

Bazıları *«Verae kelimesi ön mânâsına geldiği gibi arka mânâsına da geldiği için ahireti kulak ardı ederler demektir»* demişlerdir. Yani bu yüzden amel etmezler!

Bazıları *«27. ayet yuhadiler hakkında nazil oldu. Onlar Rasûlullah'ın sıfatlarından, peygamberliğinin doğruluğundan bildikle-*

rini ketmediyorlardı. Gerçeği inkâr karşılığında aldıkları rüşvet hoşlarına gidiyordu» demişlerdir.

Bazılarına göre *«Hâulâi»* ile burada münafıklar kastedilmektedir. Çünkü onlar iç âlemlerinde küfrü besliyorlar, dünyayı talep ediyorlardı. Bu takdirde ayet umum ifade eder.

*«Ağır gün»*den maksat Kıyamet günüdür. Çünkü onun şiddetleri, korkunç manzaraları vardır.

«Esr» kelimesi yaradılış demektir. (İbn Abbas, Mücâhid, Katade, Mukatil). Ebu Hureyre, Hasan ve Rebi'e göre mafsallar demektir. Yani onların mafsallarını bağladık, bir kısmını diğerine damarlarla ekledik. Mücahid, *«Esr»*in tefsirinde, küçük ve büyük abdeste çıktıktan sonra çıkış noktalarının büzülmesi demektir, der. İbn Zeyd *«Kuvvet mânâsınadır»* demiştir. Bu kelime *«ip»* mânâsına gelen *«isar»* kelimesinden türetilmiştir.

Esir kelimesi de bu kökten gelmedir. Çünkü esirlerin, bu dönemlerde elleri iplerle bağlanırdı. Bu kelâm Cenab-ı Hak'kın onlara karşı minnet etmesi mesabesindedir. Çünkü Cenab-ı Hak *«Ben sizin yaradılışınızı tesviye ettim, dosdoğru yaptım, kuvvetlerle muhkemleştirdim. Siz bana karşı isyan ediyor, nankörlük yapıyorsunuz»* buyuruyor.

28. ayetin ikinci cümlesi hakkında İbn Abbas şunu söylüyor: *«Eğer dilesek onları helâk ederdik. Allah'a onlardan daha fazla itaat edenleri getirirdik»*. Yine İbn Abbas'tan başka bir rivayet daha vardır: *«Eğer dileseydik onların güzelliklerini bozar, onları en çirkin bir surete sokardık»*. İbn Abas'tan birinci yorumu Ebu Salip, ikincisini de Dahhak rivayet etmiştir.

29. ayetin başındaki *«hazihi»* kelimesi insan suresine racidir. *«tezkire»* kelimesi mevizedir *«İsteyen Rabbine doğru yol edinir»*,

yani Rabbinin taatine götüren, rızasını elde ettiren yolda gider. Bazıları «*Sebil*» kelimesinin vesile, bazıları da yön anlamına geldiğini söylemişlerdir.

29. ayet emrin Allah'a ait olduğunu, insanların elinde hiçbir şey bulunmadığını, Allah'ın meşiyeti olmadan hiçbir kimsenin yerine gelmeyeceğini, yürüyemeyeceğini ifade ediyor. Yani siz taat, istikamet, yol edinmeyi isteyemezsiniz, ancak Cenab-ı Hak dilerse istersiniz!

Bazıları «*Birinci ayet ikincisiyle neshedilmiştir*» demişlerdir. Fakat en sıhhatlisi bunun nesholmadığı, aksine bunun ancak Allah'ın dilemesiyle meydana gelebileceği keyfiyetini açıklamak olduğudur.

Ferra, «*Allah dilemedikten sonra siz dileyemezsiniz*» cümleisi, «*Dileyen Rabbine bir yol edinir*» ayetinin cevabıdır, diyor. Allah Teâlâ bu cevabı verdikten sonra onlara emrin kendi ellerinde olmadığını haber vermektedir. Siz o yönü, ancak Cenab-ı Hak sizin için dilerse dileyebilirsiniz. Allah amellerinizi bilendir. Size emrettiği ve yasakladığı şeylerde de hikmet sahibidir.

«*Allah'ın Rahmeti*»nden maksat cenettir. Veya Allah rahmet ettiği halde dilediği kişiyi cennete sokar demektir.

«*Dilediğini rahmetine sokar*» cümlesi, daha önceki cümlenin açıklamasıdır. Yani Cenab-ı Hak rahmetine sokmak istediği bir kimseyi rahmetine sokar, o kimse de Allah tarafından kendisinde hayr olduğu bilinen kimsedir. Nefislerine zulmedenlere gelince, onlar da Cenab-ı Hak'kın kendilerinde şerr olduğunu bildiği kimselerdir. Onlara elem verici bir azap hazırladık, yani elemin bütününü kapsayan bir azap hazırladık.

«Zalimîne» kelimesi mukadder bir fiilin mef'ulüdür. Ayet metnindeki *«Eadde»* fiili o mukadder fiili tefsir eder.

İstenirse, *«Yuazziru»* fiili, istenirse de metindeki *«Eadde»* fiili takdir edilir. Yani Allah zalimlere azap etti, zalimleri tehdid etti. Onlar için elem verici bir azap hazırladı! Bu sure her ne kadar Allah'ın geniş rahmetini kapsıyorsa da bu ayetlerle şiddetli azabına da dokunmaktadır.

İNSAN SURESİ'NİN SONU

MÜRSELÂT SÛRESİ

Sûre: 77

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾
فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ
لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ
نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾
وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾
أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾
كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Hayr için gönderilenlere,

2 — Hemen (itaat etmekte rüzgâr gibi) savurdukça savuranlara,

3 — (Hakikat tohumlarını) yaydıkça yayanlara,

4 — (Hakkı, bâtıldan) ayırdıkça ayıranlara,

5/6 — (Hakkı kabul etmeyenleri) temizlemek (ve yürekleri hakka açılanlara) ihtarlarda bulunmak üzere telkin edenlere andolsun ki,

7 — Va'dolunduğunuz şeyler mutlaka olacaktır.

8 — Yıldızlar(ın ışığı) söndüğü,

9 — Gökyüzü yarıldığı,

10 — Dağlar ufalanıp savrulduğu,

11 — Peygamberler dahi belli bir vakitte getirildikleri zaman,
12 — Hangi güne bırakılmıştı bu işler?
13 — Fasıl (ayırma-hüküm) gününe,
14 — (Ey Rasûlüm!) Fasıl Günü'nü sana ne bildirdi?
15 — (Bunları) yalanlayanların o gün vay haline!
16 — Biz öncekileri helâk etmedik mi?
17 — O gün, yalanlayanların vay haline!
18 — İşte biz suçlulara böyle yaparız.
19 — O gün, yalanlayanların vay haline!

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-19) *«Hayr için gönderilenlere...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 50 ayettir. Buharî, Müslim, Nesei ve İbn Merduveyh İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyorlar: *«Rasûlullah ile beraber Mina Mağara'sında bulunuyorduk. O zaman Hz. Peygamber'e Murselat Suresi indi. Peygamber bu sureyi okuyor, ben de onu Peygamber'in ağzından ezberliyordum. Hz. Peygamber daha yeni okumuştu ki bu esnada bizim yanımıza bir yılan geldi. Râsûl-ü Ekrem «onu öldürün» dedi. Onu öldürmek için harekete geçtikse de o bizi geçerek deliğine girdi. Rasûl-ü Ekrem: «Siz onun şerrinden emin olduğunuz gibi o da sizin şerrinizden emin oldu» buyurdu».*

İbn Abbas, Katade ve Mukatil'e göre bu surede 48. ayet Medenî'dir. Fakat İbn Mesud'un rivayet ettiği hadisin zahirinden anlaşıldığına göre bütün sure istisnasız Mekkî'dir. Hakim ve İbn Merduveyh'in İbn Abas'tan naklettikleri rivayet de, bu surenin tamamının Mekki olduğu hususunda açık bir delildir.

Surenin ayetleri 50'dir ve bunda ihtilaf yoktur. Kelimeleri 180, harfleri 816'dır.

Cumhur'a göre *«el-Mürselat»* rüzgârlar demektir. Mesruk'a göre emri bilmarufu, nehyi anil münkeri, haberi ve vahyi getiren melekler demektir. Bazı müfessirlere göre ise *«Lailaheillallah»* ile beraber gönderilen peygamberler demektir. (İbn Abbas)

İbn Abbas ve İbn Mesud *«Rüzgârlardır»* demiştir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Biz rüzgârları gönderdik»* buyuruyor. Yine başka bir ayette *«Allah o zatı kibriyadır ki rüzgârı gönderdi»* buyurmuştur.

«Urfen» kelimesinin mânâsı peşpeşe gelir, yani birbirine ekli olarak gelirler, demektir. Tıpkı atın yelesi gibi. Yani peşpeşe gönderilen, esen rüzgârlara yemin ederim! Bazılarına göre Mürselat'tan maksat melekler veya melekler ile peygamberlerdir. Bazılarına göre ise bulutlardır. Çünkü bulutlarda hem nimet hem de azap vardır. Ne ile ve kime gönderilmişlerse onları kapsarlar. Bazıları *«Vaz u nasihatlar demektir»* derken, bazıları da *«Kalplerde cari olup gidenler»* mânâsını vermişlerdir. Diğerleri ise *«Akılla bilinenlerdir»* der.

*«Asifet»*ten maksat rüzgârlardır. (Mehdevi). İbn Mesud, *«Şiddetli esen ve tahribat yapan rüzgârlardır»* diyor. Zira *«Avasıf»* kelimesi *«asf»* kökünden alınmadır. Bu da ziraatin yaprakları, döküntüleri demektir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Sizin üzerinize bir kasif gönderir»* buyuruyor. Bazılarına göre *«Asıfat»*tan maksat rüzgârları sevku idare eden meleklerdir. Bazıları *«Kâfirlerin ruhunu sıkıp götüren melektir»* demiştir.

*«Naşirat»*tan maksat, bulutları sevkedip idare eden meleklerdir. Onlar bulutları yayarlar. İbn Mesud ve Mücahid'e göre, *«Naşirat»tan* maksat, rüzgârlardır. Allah onları rahmetinin öncüsü ola-

rak gönderir. Yani yağmura öncülük ederler veya onları yağmuru dağıtmak göreviyle gönderir. (Ebu Salih).

Bazıları «*Burada yağmurlar kastedlimiştir. Çünkü yağmurlar bitkileri yayarlar, bitirirler*» demiştir. Süddi'den gelen bir rivayete göre Naşirat'tan maksat meleklerdir. Allah'ın kitaplarını yayarlar. Yani insanların amel defterlerini yayarlar. Dahhak, İbn Abbas'tan şunu rivayet ediyor: «*Neşredilen amel defterleriyle ademoğullarının amelleri kastedilmiştir.*»

«*Farikat*»tan maksat meleklerdir. Hak ile bâtılı ayırdetmekle gelirler. (İbn Abbas, Mücahid, Dahhak, Ebu Salih)

Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: «*Meleklerin rızıklardan, ecellerden yaydıkları kastedilmektedir*».

İbn Ebi Nuceym, Mücahid'den «*Farikat'tan maksat rüzgârlardır. Çünkü onlar bulutları ayırır ve yokederler*» şeklinde rivayet etmiştir.

Said, Katade'den şöyle rivayet ediyor: «*Farikat'tan maksat Furkan; yani Kur'an'dır. Allah orada hak ile bâtılı, helâl ile haramı ayırd etmiştir*». (Hasan ibn Keysan).

Bazıları «*Farikat'tan maksat peygamberlerdir. Allah'ın emrettikleriyle yasakladığını ayırırlar*» demiştir. Bazıları «*Yağmur yağdıran bulutlardır*» demişlerdir.

«*Zikri ilka edenler*»den icmaen melekler kastedilmektedir. Yani Allah'ın kitaplarını peygambere götürürler. (Mehdevi)

Bazıları «*Zikri ilka edenler*»den maksat Cebrail'dir, demişlerdir.

Hazin, hülasa olarak şunları söylüyor:

Tefsirciler bu beş kelime hakkında birkaç vecih zikretmişlerdir:

1 — Bu kelimelerin hepsinden maksat rüzgârlardır.

2 — Kelimelerin hepsinden maksat Allah'ın gönderdiği meleklerdir.

3 — Bu kelimelerin hepsinden maksat Kur'an'ın ayetleridir. Bu takdirde *«Ve'l-Mürselati Urfen»* ifadesinin mânâsı *«İniş bakımından birbirini takip eden ve Muhammed'e inen Kur'an ayetlerine andolsun ki,»* şeklinde olur.

4 — Bu beş kelimeden maksat aynı şey değildir. 1,2,3. ayetlerden maksat rüzgârlardır. 4 ve 5. ayetlerden maksat da meleklerdir. Melekler ile rüzgârlar arasındaki münasebet şudur: Melekler ruhani varlıklardır. Lâtif oldukları için hareketleri süratli olduğundan rüzgârlara benzetilmişlerdir. Böylece ikisinin arasında uyum sağlanmıştır.

Beyzavi *«Allah meleklerden bir grup ile yemin etti»* veya *«Kur'an ayetleriyle yemin etti»* veya *«Bedenlere gönderilen kâmil nefislerle yemin etti»* veya *«Azapla veya rahmetle gönderilen rüzgârlarla yemin etti»* demek suretiyle bu beş kelimenin bütün bu mânâlara gelebileceği ihtimalini ortaya koymaktadır.

«Uzren ev nuzren» kelimeleri mastardır. Ve terkibte hal düşerler. *«Uzren»* kelimesi sildi, mahvetti mânâsına gelen *«azere»* kelimesinin mastarıdır. *«Nuzren»* kelimesi de korkutan mânâsına gelen *«enzere»* kelimesinin mastarıdır. Veya uzren kelimesi mazeret mânâsına gelen *«azir»*in çoğuludur. *«Nuzren»* kelimesi de korkutmak mânâsına gelen *«nezir»*in çoğuludur. Özür dilemek, mazur

kılmak ve kabahatini silmek demektir. Nuzur ise korkutmak ve sakındırmak demektir. «*Zikren*» kelimesinin bedelidirler veya mefuldurlar. Yani bu zikir, tevbe etmek suretiyle Allah'tan özür talep eden, Allah'ın rahmet eserlerini yağmurda gördüklerinde af talebinde bulunan kimseler için bir mazerettir veya Allah'ı inkâr eden ve görülen hadisatı yıldızlara atfeden kimseler için bir uyarmadır.

«*Size va'dedilen mutlaka olacaktır*» cümlesi kasemin cevabıdır. Yani Kıyamet meselesi kesinlikle olacaktır ve sizin başınızda kopacaktır.

«*Tumiset*» fiili sönmüş, ışığı gitmiş demektir. «*Furicet*» fiili açılmış, parçalanmış demektir. Dahhak, İbn Abbas'tan «*Durulmak için açılmış demektir*» yorumunu nakletmiştir.

«*Nusifet*» fiili süratle yerinden koparılmış, tamamen berhava olmuş demektir. İbn Abbas ve Kelbi «*Dağların nesf olunması, yerle bir olması hak ile yeksan olması demektir*» demişlerdir. Müberred «*Nusifet'in mânâsı yerinden koparıldı, kaldırıldı*» demektir, der.

«*Ukkıtet*» fiili belli vakitte toplandı, bir araya getirildi demektir. Yani onlara belli bir vakit tayin edildi, aralarında ve ümmetlerin arasındaki davayı hallu fasl etmek için bir zaman belirtildi. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette «*Hatırlat o günü ki Cenab-ı Hak peygamberleri bir araya getirdi*» denilmektedir.

Bazıları «*Bu bir araya getirilmek Kıyamet Günü'nde değil dünyada olacaktır*» demişlerse de birinci yorum daha güzeldir. Çünkü şüpheler ancak Kıyamet Günü'nde zail olurlar. Ayetin mânâsı, Kıyamet Günü onlara vakit kılındı demektir! Bazı müfessirlere göre «*Ukkitet*» fiili va'dedildiler, tecil edildiler demektir!

«*Uccilet*» fiili tehir edildi demektir. Bu ayet o günün tazimi-

dir. Yani buradaki istifham tazim içindir. Fasl günü için tehir edildi demektir. Said, Katade'den şöyle rivayet eder: İnsanlar arasında amellerinden ötürü fasl yapılır, kimi cennete kimi cehenneme gönderilir! Bir Hadisi Şerif'te *«İnsanlar Kıyamet Günü'nde haşredildikleri zaman başlarının üzerinde güneş olduğu halde, gözleri donakalmış göklere bakarlar ve aralarındaki hükmü beklerler»* denilmektedir.

«Veyl» kelimesi azap ve Allah ile Rasûlü'nü, kitaplarını, haşr gününü yalanlayanlar için rezalet demektir. Esas mânâsı helâk demektir. Mastardır. Üstün okunup mukadder bir fiilin mefulu olması gerekirdi. Fakat mübteda kılınmış; yani fiil cümlesi yerine, isim cümlesi getirilmiştir. Bu helâkin sabit ve daimi olduğunu ifade etmek içindir.

«Yevmeizin» kelimesi *«veyl»*in zarfıdır. Yani helâk o gün devamlı onlar için vaki olur. Bu cümle bu surede yalanlayanlar için her ayetin sonunda tekrar edilmiştir. Çünkü azap yalanlayanlar arasında, yalanlamaları nisbetinde taksim edilir. Bir şeyi yalanlayan her kişi için bir azap vardır. Bu azap başka bir şeyi yalanlamasından meydana gelen azabın gayrisidir.

Numan bin Beşir *«Veyl kelimesi cehennemde bir vadinin adıdır. Orada azabın çeşitleri vardır»* demiştir.

İbn Abbas şöyle diyor: *«Cehennem söndüğü zaman onun ateşlerinden alınır, tekrar ateşlerin üzerine atılır. Böylece cehennemin bir kısmı diğerini yakar, birbirlerini yerler».*

Yine Rasûlullah'tan gelen bir hadiste: *«Cehennem bana gösterildi. Orada veyl'den daha büyük bir vadi bulamadım»* buyurulmuştur.

Rivayetlere göre *«veyl»*, cehennemliklerin yaralarından, yanık-

larından akan irin, su ve pisliklerin toplandığı bir merkezdir. Yani küfür, şirk ehlinin yaralarından akan irinler orada bir araya gelir. İşte Allah'ın ayetlerini yalanlayan bu kimseler orada azap görürler. Oradan daha kirli, daha pis kokulu, daha acıverici, daha karanlık hiçbir nokta yoktur cehennemde.

«*Evvelin*», Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelip geçen ümmetlerdir. Yani bu ümmetlerin kâfirlerini helâk etmedik mi? Ahirin sonradan gelenlerdir. Yani daha öncekileri helâk ettiğimiz gibi, onları da helâk edeceğiz demektir.

«*Mücrimler*» ile maksat Kureyş müşrikleri olabileceği gibi yeryüzündeki bütün müşrik ve kâfirler de olabilir. Allah'ın müşrikleri helâk etmesi ya kılıçla veya semavi bir felaketle olur.

أَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿٢١﴾ إِلٰى قَدَرٍ
مَّعْلُوْمٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٤﴾
أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَّأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾ وَّجَعَلْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ
شٰمِخٰتٍ وَّأَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٨﴾
اِنْطَلِقُوْٓا إِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٢٩﴾ اِنْطَلِقُوْٓا إِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ
شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيْلٍ وَّلَا يُغْنِيْ مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِيْ بِشَرَرٍ
كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٣٤﴾
هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ ﴿٣٦﴾
وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٣٧﴾ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْأَوَّلِيْنَ
﴿٣٨﴾ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٠﴾
إِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٤١﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٤٢﴾ كُلُوْا
وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٤٤﴾
وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٥﴾ كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا إِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٤٦﴾
وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ ارْكَعُوْا لَا يَرْكَعُوْنَ ﴿٤٨﴾
وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيْثٍ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٠﴾

20 — Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?

21/22 — Sonra onu belli bir süreye kadar (savunması) sağlam bir karargâha yerleştirdik.

23 — İşte biz buna güç yetirmişizdir. Biz ne mükemmel güç yetirenleriz!

24 — O gün, yalanlayanların vay haline!

25/26 — Yeryüzünü, dirileri de ölüleri de kendine çekip toplayacak yerler yapmadık mı?

27 — Orada kocaman dağlar vücuda getirmedik mi? Size tatlı sular içirmedik mi?

28 — O gün, yalanlayanların vay haline!

29 — Haydi, yalan saydığınıza (azaba) doğru yürüyün!

30 — Üç kola ayrılmış gölgeye gidin,

31 — Onda gölgelik olmaz, sizi alevlerden de korumaz.

32 — O bir (kızıl) saray gibi kıvılcımlar saçar.

33 — Her kıvılcımı sanki sapsarı bir deve gibidir.

34 — O gün, yalanlayanların vay haline!

35 — Bu, o gündür ki onlar söz söyleyemezler.

36 — Onlara izin verilmez ki özür dilesinler.

37 — O gün, yalanlayanların vay haline!

38 — O gün, ayrılma ve karar verme günüdür. Sizi de önce gelenleri de topladık.

39 — Bana karşı bir hileniz varsa hemen yapın.

40 — O gün, yalanlayanların vay haline!

41 — Kuşkusuz ki muttakiler (takva sahipleri) gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar.

42 — Diledikleri meyveleri bulurlar.

43 — (Kendilerine) «Dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sayesinde şimdi afiyetle yeyin, için» (denir).

44 — İyilik edenleri biz böylece mükâfatlandırırız.

45 — O gün, yalanlayanların vay haline!

46 — (Ey yalanlayanlar) yeyin! Azıcık safa sürün. Siz suçlularsınız.

47 — O gün, yalanlayanların vay haline!

48 — Onlara «rükû edin» denildiği zaman rükû etmezlerdi.

49 — O gün, yalanlayanların vay haline!

50 — Acaba ondan (Kur'an'dan) sonra artık onlar hangi söze inanacaklar?

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(20-50) *«Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?..»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

*«Adi su»*dan maksat menidir. Bunun tafsilatı daha önce geçmişti. Bu ayeti celile ceninin sadece erkek suyundan olduğunu iddia eden kimseler için bir temel teşkil etmektedir.

*«Koruyucu merkez»*den maksat, ana rahmidir. *«Belli miktara kadar»* cümlesi üzerinde Mücahid *«Ona suret verilinceye kadar demektir!»* diyor. Bazılarına göre *«Doğum anına kadar»* demektir.

22. ayetteki *«Kaderna»* fiili hem tahfif hem de şedde ile okunmuştur. Yani bazı kıraatlarda *«Kadderna»* şeklinde okunmuştur. Mânâsı biz insanların şaki ve said olanlarını takdir ettik. Takdir edenlerin en güzeliyiz. (Bunu İbn Mesud, Rasûl-ü Ekrem'den rivayet etmiştir).

Bazılarına göre ayetin mânâsı, onları kısa ve uzun boylu şekillerde takdir ettik demektir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre *«kaderna»* burada mülk edindik demektir. (Mehdevi). *«Bu*

tefsir tahfif kıraatına daha fazla benzer bir tefsirdir» dedikten sonra Kurtubi, bu tefsirin sıhhatli oluşuna neden olarak da şunu gösteriyor:

İkrime muhaffef okuyan zattır ve şöyle der: «*Bu ayetin mânâsı, biz onu mülk edindik ve mülk edinenlerin en güzeliyiz, demektir.*» Böylece «*Kadderna*» ve «*Kaderna*» arasında mugayeret hasıl olmuş olur. Yani biz onun doğum zamanını, meninin ana rahmindeki durumlarını takdir buyurduk.

«*Kifaten*» kelimesi bir araya getirici, toplayıcı demektir. Yeryüzü üstünde dirileri toplar, içerisine almak suretiyle de ölüleri kapsar. Bu ayet ölü bir insanın defnedilmesinin ve üstünün toprakla örtülmesinin vacib olduğunu ifade etmektedir. İnsanların tıraş suretiyle düşen kıllarını, kesilen tırnaklarını ve bedeninden sıyırmak suretiyle alınan her nesnesinin defnedilmesini de ifade ediyor bu ayet. Rasûl-ü Ekrem'in «*Tırnaklarınızı kısaltın. Tırnaklarınızı da yere gömün*» hadisi buna delâlet etmektedir.

Şabi bir cenazeye katıldı. Kabristana baktığında «*İşte bunlar ölülerin kifatlarıdır*» dedi, sonra evlere baktı «*Bunlar da dirilerin kifatlarıdır*» dedi. Bu sözleriyle kifat'ın mezar veya ev gibi insanları barındıran, kapsayan nesne olduğunu ifade etmiştir.

Halil, «*Tekfit*» *bir şeyin sırtını yere, karnını yukarıya yahut karnını yere sırtını yukarıya çevirmek demektir*» demiştir. Yani onlar yeryüzünün üzerinde tasarruf ederler ve sonra ölmek suretiyle orada gömülürler!

«*Revasi*» kelimesinden maksat dağlardır. Esasında bu kelime sabit olan nesneler için kullanılır. «*Şamihat*» kelimesinden maksat ta yüksek dağlardır. Yani biz yeryüzünde sabit, sarsılmaz, yüksek dağlar kıldık.

«*Fırat*» tatlı su demektir. O hem içilir hem de onunla ekinler sulanır. Yani biz sizin için dağları yarattık. Tatlı suyu indirdik.

29. ayetin başında emir kâfirleredir. Yani ey kâfirler! Yalanladığınız ateş azabına girin. İşte gözünüzle gördünüz, o vardır!

«*Zıll*» kelimesi duman demektir. Üç şubeli olması ise yükseldikten sonra üçe ayrılmış olmasındandır. Yüksek duman daimi bir şekilde böyledir. Yükselir, sonra üçe ayrılır ve dağılır. O gölgelik de insanı güneşin hararetinden koruyan gölge gibi değildir ve cehennemden gelen alevleri defetmez.

«*Leheb*» kelimesi ateşin kırmızı, sarı, yeşil şeklinde yükselen alevleri demektir. Bazılarına göre «*Üç şube*»den maksat «*Deri*» «*Zuhum*» ve «*Rustin*» denilen cehennem içkileridir. (Dahhak)

Bazıları «*Ateşte evvela leheb denilen durum varolur. Sonra sıçrayan kıvılcımlar, sonra da duman oluşur. Bunlar üç haldirler. Ateş yandığı ve şiddetlendiği zaman bunlar meydana gelir*» demişlerdir.

«*Şerer*»den maksat ateşten uçan kıvılcımlardır. «*Kasr*» ise bildiğimiz gibi yüksek bir binadır. Ammenin okuyuşunda «*kasr*» şeklinde okunmuştur. Yani büyüklük bakımından o kıvılcımlar kaleler ve şehirler kadardır. (İbn Abbas, İbn Mesud). Bu kelime aslında tekildir ve çokluk mânâsınadır. Çünkü kendisinden cins kastedilmektedir. Buhari, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: «*Biz kışın yakmak üzere odunları üç veya daha az zira' boyunda toplar ve buna kasr derdik*».

Said bin Cübeyr ve Dahhak «*Kasr, ağaçların kütükleridir*» demişlerdir. Büyük hurma ağaçları, kesildikleri zaman bunlara kasr denilir. Bazıları «*Boynudur*» demişlerdir. İbn Abbas, Mücahid, Humeyd ve Sülemi ayeti «*Ke'l-Kaseri*» şeklinde okumuşlardır. Yani o

hurma ağaçlarının boyunları. Çünkü kasere boyun demektir. Cemi kaser gelir. Katade *«Develerin boyunları demektir»* diyor. Bazılarına göre *«Kasr»* dağ demektir! Ateşin sağa sola sıçrayan kıvılcımları, miktarları bakımından kasra benzetilmiştir. Sonra rengi sarımtırak develere benzetilmiştir. Sarımtırak develerden maksat siyah develerdir. Araplar siyah develere sufur derler. Yani onların siyahlığına, sarımtrak bir şey katıldığı için böyle deniliyor. Fakat Tirmizi *«Bu zayıftır»* der. Bu söz lugatta muhaldir. Çünkü bir maddeye az bir şey katılıp o şeyin tamamı, katkıda bulunan az maddeye nisbet edilmez. Lugatta böyle bir şey bahise konusu değildir.

İbn Abbas *«Cimaletun Sufr'den maksat gemilerin halatlarıdır»* diyor.

Buhari ibareyi *«Cumalat»* şeklinde okuyordu. Mücahid ve Humeyd de aynı şekilde okumuştur. *«Cumalat»* iri yarı gemi halatları demektir. Bazıları *«Sıçrayan kıvılcımlar develere benzetilmiştir. Çünkü develer süratle yürürler»* demişlerdir. Veya develerin peşpeşe gitikleri gibi bu kıvılcımlar da peşpeşe çıkarlar. Bu ayet, kışın yakmak üzere odun ve kömürün kıştan önce tedarik edinilmesinin caiz olduğunu belirtir. Çünkü onlar her ne kadar yiyecek maddesi değilse de insanların maslahatlarından sayılırlar. İnsanların yoksul taraflarını zengin eden noktalardır. Bu da ihtiyaçtan önceki zamanda ona bakmayı gerektirir. Böylece en ucuz ve bol zamanda alınmış olur.

Onlara: *«Bugün mahlûklar arasında hükmedilen bir gündür»* denilir. Böylece hak bâtıldan ayırdedilmiş olur. *«Sizi ve öncekileri biraraya getireceğiz»* ifadesi hakkında İbn Abbas, *«Hz. Muhammed'i yalanlayanlarla ondan önceki peygamberleri yalanlayanları Cenab-ı Hak bir araya getirecektir»* demiştir. (Bunu İbn Abbas'tan Dahhak rivayet etmiştir).

*«Keyd»*den maksat helâktan kurtuluş yolu, hilesi demektir. Yani sizin eğer bir kurtuluş çareniz varsa beni durdurmak hususunda bunu yapın. Fakat bunu bulamazsınız. Veya eğer savaşa iktidarınız, kudretiniz varsa benimle savaşın. (Dahhak, İbn Abbas)

Yani Cenab-ı Hak şunu söylüyor: Siz dünyada Hz. Muhammed ile harbediyordunuz. Dolayısıyla bana da harp açmış oluyordunuz. İşte bugün benimle harbedin bakalım, hodri meydan! Bazıları da *«Siz dünyada günah işliyordunuz. İşte bugün onu işlemekten acizsiniz .Hatta kendinizi müdafaa etmekten de acizsiniz»* diyorlar. Bazılarına göre bu söz Rasûlullah'a aiddir. Hz. Hud'un şu sözüne benzer: *«Hepiniz birden bana karşı mühlet kullanın ve bana mühlet de vermeyin».*

«Zılal» (gölgeler) ile maksat ağaçların, kasrların gölgeleridir. Cenab-ı Hak *«Onlar ve eşleri gölgelikler içinde, tahtlar üzerinde yaşarlar»* buyuruyor.

«Yeştehune» fiili temenni ederler mânâsını ifade ediyor. Yani arzuladıkları meyveler onlar için vardır. Onlara 'yeyin, için' denilir! İşte biz böylece iyilik yapanları sevap sahibi kılıyoruz. Yani Hz. Muhammed'i tasdik etmek hususunda bu dünyadaki amelleri bakımından ihsan edenleri böylece sevaba garkederiz.

46. ayet ahireti yalanlayanlar için tehdid içermektedir. Helâk onlar içindir, suçlular olarak yeyin, azıcık sefa sürün. Mücrimlerden maksat kâfirlerdir veya ahirette zarar veren bir fiili irtikab eden kimselerdir. Meselâ şirk ve günahları irtikâb eden kimselerdir.

«Onlara rükua varın, denildiği zaman rükua varamazlar», yani, namaz kılın, denildiği zaman namaz kılmazlar! (Mücahid). Mukatil, *«Bu ayet Sakîf kabilesi hakkında nazil oldu. Onlar namaz*

kılmaya karşı çıkıyorlardı. Bu ayet onlar hakkında nazil oldu» diyor.

Zikredildiğine göre, İkindi namazından sonra ruku yapılmaz diyen alimlerden biri olan İmam Malik bir gün ikindi namazından sonra Mescid-i Seadete girer, namaz kılmadan (rûku ve secde yapmadan) oturur. Çünkü kerahet vaktiydi. Bir çocuk İmam Malik'e: *«Ey ihtiyar, kalk namaz kıl»* dedi. Bunun üzerine İmam Malik kalktı, rükua vardı ve çocuğa *«Niçin bunu bana emrediyorsun?»* diye de sormadı.

Bu hususta kendisine *«Bu senin mezhebine aykırıdır. Niçin böyle yaptın?»* diye sorulduğunda: *«Ben, «Onlara, 'rükua varın' denildiğinde rükua varmazlar» ayetinin kapsamına girmekten korktum»* diye cevap verdi.

İbn Abbas, *«Bu söz dünyada değildir. Onlara ahirette söylenecektir. Onlar secde etmeye davet edilecekler, fakat buna güçleri yetmeyecektir»* derken, Katade *«Bu söz dünyadadır»* demiştir.

Onlar dünyadaki halleri açıkça bilinsin diye secde etmeye davet olunurlar. Kim dünyada Allah için secde yapıyor idiyse secde etmek ona kolay gelir. Kim başkasının görmesi için secde ediyorsa onun sırtı tek kemik haline dönüşür, secde edemez hale gelir. Bazıları da *«Ayetin mânâsı, onlara hakka baş eğin denildiği zaman onlar hakka başeğmezler demektir» demişlerdir.* Bu hem namaz hem de başka konularda genel bir mânâ ifade etmektedir.

«Ondan sonra hangi söze iman edersiniz?» cümlesine gelince bunun mânâsı şudur: Eğer muciz olan Kur'an'a, peygamberliğin doğruluğuna delâlet eden Kur'an'a iman ve onu tasdik etmezseniz acaba hangi şeyi tasdik edeceksiniz?

«Helâk o gün yalanlayanlar için olsun» cümlesi tekrar edil-

miştir. Çünkü uyarı ve tehdidin tekrar edilme gereği vardır. Bazıları «*Bu cümle tekrar edilmemiştir. Çünkü bu cümlenin her bir-i sinden ayrı bir mânâ kastedilmektedir*» demişlerdir. Sanki Cenab-ı Hak bir şeyi zikrettikten sonra bu şeyi yalanlayanlar helâk olsun demektedir. Sonra başka bir şeyi zikrediyor, bu şeyi yalanlayan helâk olsun diyor. Sonra başka bir şeyi yalanlayana bu söz söyleniyor. Böylece sonuna kadar tekrar edilen bu söz aslında tekrar olmayıp ayrı ayrı mânâları ifade etmiş oluyor.

Alusi'ye göre «*rüku edin*» ifadesinin mânâsı Allah'a itaat edin. Korkun, tevazu gösterin. Onun vahyini kabul edin, peygamberine ve dinine tâbi olmak suretiyle bu işi yapın demektir. Onlar da korkmazlar, bunu kabul etmezler ve küfürlerinde ısrar gösterirler!

Bazıları «*Bu ayet emrin vücub ifade ettiğini ve kâfirlerin de fıkhi meselelerle mükellef ve muhatab bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır*» demişlerdir.

MÜRSELÂT SURESİ'NİN SONU

NEBE' SÛRESİ

Sûre: 78

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾
كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾
وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾
وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا
فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنْزَلْنَا
مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾
إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾
وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾
إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً
وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾
وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Onlar birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?
2 — O büyük haberi mi?
3 — Ki hakkında ihtilaf etmektedirler.
4 — Hayır! Yakında onu bilecekler.
5 — Sonra hayır! Yakında onu bilecekler.
6 — Acaba biz yeryüzünü beşik yapmadık mı?
7 — Acaba biz dağları kazıklar yapmadık mı?
8 — Sizi çift çift yarattık.
9 — Uykunuzu dinlenme yaptık.
10 — Geceyi elbise (örtü) kıldık.
11 — Gündüzü çalışma vakti kıldık.
12 — Sizin üstünüze sağlam yedi gök bina ettik.
13 — Parıldadıkça parıldayan bir kandil (güneş) kıldık.
14 — Sıkışan (bulut)lardan bol bol yağmur yağdırdık.
15 — O su ile daneler ve bitkiler çıkaralım diye.
16 — Sarmaş dolaş olan bahçeler,
17 — Kuşkusuz ki karar günü muayyen bir gündür.
18 — O gün Sur'a üfürülecek ve siz bölük bölük geleceksiniz.
19 — O gün gökyüzü açılarak kapı kapı olur.
20 — Dağlar yerinden oynayarak yürür ve bir seraba dönerler.
21/22 — Muhakkak ki cehennem bekleyip duruyor. Azgınların dönüp gidecekleri yerdir orası.
23 — Onlar orada yıllar yılı kalıcıdırlar.
24 — Orada serinlik ve içecek şey tatmayacaklardır.
25 — Yalnız kaynar su ile irin (içerler).
26 — Bu onların yaptıklarına karşılıktır.
27 — Çünkü onlar hesaba çekileceklerini beklemiyorlardı.
28 — Ayetlerimizi de tamamen yalan sayıyorlardı.

29 — Biz ise her şeyi (Levh-il Mahfuz'da) sayıp tesbit etmiştik.

30 — (Onlara) «Artık azabı tadın. Biz sizin azabınıza ancak azap katarız» (denilecektir).

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-30) *«Onlar birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?..»*.

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 40 ayettir.

Bu sureye *«Amme Suresi»*, *«Amme yetesaelûn Suresi»*, *«Tesaul Suresi»* ve *«el-Muhasifet Suresi»* de denilir. Bu sure ittifakla Mekkî'dir. Ayetleri Mekkelilerin ve Basralıların sayımına göre 41, başka sayımlara göre 40'tır. Kelimeleri 173, harfleri 770'dir.

Amme cüzünü meydana getiren kısa surelerin tamamı Mekke Dönemi'nde gelmişlerdir. Ancak El-Beyyine, Ez-Zilzal ve Nasr Sureleri müstesnadır. İşte bu kısa surelerden meydana gelen cüz Mekke Dönemi'ndeki vahyin karakterini taşımaktadır. Birkaç özellikle diğer kısımlardan ayrılır:

1 — Haşr ve son güne çok önem verilmiştir. Bunun kesinlikle vuku bulacağına dair deliller serdedilmiştir. Cahiliyet ve maddeperestlik hem mabudun birliğini inkâr ve hem de, son günü inkâr temeline oturmuştur. Mekke'de Rasûl-ü Ekreme *«İnsanları Allah'ın dinine çağır»* daveti geldiğinde, bu çağrıya mabudun birliğine iman edip, şirkin her suretinin atılması ve son güne iman etmenin esasları üzerine bina ederek başladı.

2 — Kur'an'ın doğruluğuna, Allah katından geldiğine, Hz. Muhammed'in kendi sözü olmadığına dair önemli uyarılarda bulunulmuştur. Zira Kur'an Hz. Peygamberin mucizesidir, onun peygamberlik hususunda doğruluğuna delâlet eder. Bunlar Mekkeli cahillerin inkâr ettiği başta gelen noktalardan biridir. Onun için davet, Kur'an'ın doğruluğuna, muciz olduğuna şüphe düşüren her nesneyi bertaraf etmiştir.

3 — Beşerî tabiatların bazı yönlerini açığa çıkarmaya önem verir. Cahillerin, Kur'an'a ve Peygamber'in davetine karşı çıkışları ne ileri sürülen delilin kusurlu oluşundan ve ne de hüccetlerin eksikliğinden kaynaklanıyor, bilakis beşerî tabiatlarından kaynaklanıyor. Bu inkâr ve karşı çıkış sadece beşerî tabiatların bazı yönlerine göredir. Beşerî tabiat yaradılışında birçok kuvvetlerle kuvvetlendirilmiştir. Onlardan biri Allah'ın hidayetidir. İnsan hayattaki problemlerini onun vasıtasıyla halleder. Fakat insan bazen bu kuvvetleri sorumlu olmadığı yerlerde de sarfeder. Bazen asabiyet ve maddi kuvvetlerle tuğyan eder, haddi aşar. İnsanoğlu mahlûkat içinde en güzeli olmak üzere yaratılmıştır. Buna rağmen bazen de bu yaratıkların içinde en düşüğü olacak şekilde yan çizer. Zira onda inhiraf etmek yönü galiptir. Nitekim beşeri tabiatın üzerinde galip olan meyl, insanlar üzerindeki ilahî lütfu inkâr ve malı sevmekte ileri gitmektir. İnsan malı, ona sahip olmayan kimselere infak etmekten çekinir.

4 — Bu surelerde Cenab-ı Hak, peygamberine küçüklüğünden beri inayet gösterdiğini, onu koruduğunu ilan etmektedir. Cenab-ı Hak onu yetim buldu, barındırdı. Cahilî bir toplumda buldu, onlardan ayırdı ve sıratı mustakime hidayet etti. Onu fakir buldu, hayatında ona yardımcı olacak şekilde bolca mal ihsan etti. (Hz. Hatice'nin malı kastedilmektedir). O, dolayısıyla hiçbir kimseden dilenmeye muhtaç bırakılmadı. Nefsinden kin ve nefreti söküp attı.

5 — Peygamber yolu üzerinde itirazcılar olmasına rağmen,

durmadan davetini tekrarladı ve muvaffak olmaya azimle niyetlendi. Sabırla katlanılan cefanın sonunda Cenab-ı Hak'kın yardımı ilan edildi. Peygamberle beraber bu yardım müminlere de verildi.

6 — İmanlarından dolayı müminlere reva görülen eziyetleri açıklamaktadır bu sureler. Ashabı Uhdud'un vahşi uslublarla müminlere azap etmelerini şiddetle reddetmektedir. Bu sureler, Allah'ın ahirette müminlere en hayırlı mükâfatı vereceğini, kâfirlere de en ağır cezayı tatbik edeceğini, onları cehennem ateşine koyacağını, orada ne öleceklerini ne de dirileceklerini ortaya koymaktadır.

Nebe Suresi birinci ayetten 16. ayete kadar Kıyamet Günü'ndeki haşrden bahsetmektedir. Bunu inkâr eden müşrikleri reddetmektedir. Getirilen deliller insanoğlunun etrafındaki varlıklardan süzülmüş, istihlas edilmiş delillerdir. İnsanoğlunun Kıyamet'in mümkinatını kabul noktasına varması için etrafına bakması kâfi gelir. Nefsine ve Allah tarafından yaşaması için yaratılan nesnelere dikkat etmesi kâfi gelir. Süratle şu idraka varır: Yaratıcı için, yer küresini, dağları, gökleri, yağmuru ve bitkileri yaşatmak ölüyü diriltçrek kabrinden kaldırıp haşre göndermek çok kolaydır.

17. ayetten 38. ayete kadar Kıyamet Günü ve alametleri vasıflandırılmaktadır. İnsanların dünya hayatından dolayı hesaba çekildikten sonra cennete veya ateşe doğru götürüldüklerini konu edinmektedir. Aynı zamanda cehennem ve cehenneme girenleri, cennet ve cennete girenleri de vasıflandırmaktadır.

39 ve 40. ayetler insanları hakka dönüş yapmaya, Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman etmeye, Haşr'e ve Son güne iman etmeye davet etmektedir.

Rasûl-ü Ekrem ölülerin ahirette haşre gönderileceği ilanını yaparken Mekke müşrikleri aralarında bu sözün ne derece sıhhatli ve

doğru olduğunu müzakere ettiler. Bunun hiçbir zaman mümkün olmadığını savundular. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayetleri indirdi. Yani onların bir kısmı diğerinin fikirlerine uygun olmayan bu korkunç haberi müzakere ediyorlardı. Zira onlar haşre inanmıyorlardı. Onlara göre tek hayat vardır, o da dünya hayatıdır. Onlara göre ahiret ve sevab veya oradaki ceza bahis konusu değildir. Sevab bu dünyanın nimetlerinden istifade etmek, ceza da aynı dünyanın nimetlerinden mahrum kalmaktadır, diyorlardı. Onların nimetlerden ne dereceye kadar istifade edileceği hakkında bir fikirleri yoktu. Bunun hudutları belli değildi. Fakirlerin hangi noktaya kadar fakir bırakılacaklarını da bilmiyorlardı. Onların inancına göre insanı mal ve servet edinmeye sevkeden şey enaniyettir. Yani bencilliktir, egodur. Mekke müşrikleri bu ayetlerin ifade buyurduğuna göre cahildiler, maddeperesttiler. Ancak, cahil veya maddeperest bir kimse haşrı ve uluhiyetin birliğini inkâr eder.

Aralarında müzakere ettikleri konu hakkında değişik görüşler vardır. Kimi tefsircilere göre aralarında durumunu sordukları şey peygamberdir. Yani peygamber ve onun getirdikleri hakkında hem birbirlerinden hem de başkalarından soruyorlardı: Acaba bu bir sihirbaz mıdır, şair midir, kâhin midir? yoksa bizim mabudlarımız mı buna çarptığı için delirmiştir? Kimine göre burada Kur'an kastedilmektedir. Acaba şiir midir, sihir midir, kehanet midir? Bunu birbirlerinden soruyorlardı. Herkes tabii kendi akıl ve fikrine göre cevap veriyordu. Peygamber ise risaletini yaymaya devam ediyordu. Kimi de bu sorulan şeyin haşr hakkında olduğunu söylemektedir. Bunu müzakere ettikleri zaman çok ileri gidiyorlardı. Bir kısmı haşrı tamamen inkâr ediyorlar, öldükten sonra artık bizim her şeyimiz sona ermiştir, diyorlardı. Diğerleri de ruhların haşre gönderileceğini, fakat cisimlerin gönderilmeyeceğini söylüyorlardı. Çünkü yeryüzü onları yutmuş, toprak haline getirmiştir. Bazen de onlardan biri iman eden bir müslümanla karşı-

laşıyor, alay olsun diye kendisinden «*Haşr ne zamandır?*» diye soruyordu. İşte sure bunlar hakkında nazil olmuştur. Allah bu ayetlerde kudretinin tezahürünü tesbite kâfi gelen ve tüm insanların her on şahit oldukları dokuz emre değinmektedir:

1 — Yerin yayılması. İnsanlar ve hayvanların yararı için beşik haline getirilmesi.

2 — Göklere yükselen dağları yeryüzünde sabitleştirmesi,

3 — İnsanların erkek ve dişi olarak iki çeşit yaradılmış olması,

4 — Uykunun insanlar için gündüzleyin yapmış olduğu hareketlerden sonra istirahat olarak kılınması,

5 — Gecenin insanlara örtü kılınması,

6 — Gündüzü hayatın şartlarına uygun olarak yaşama vakti kılması,

7 — Üstümüzde gökleri yüceltmesi, onları çok kuvvetli yapması ve ince bir sanatla ibdası,

8 — Pırıl pırıl parlayan güneşin varlığı,

9 — Yağmurun inmesi ve ondan meydana gelen bitkiler.

İşte bunların hepsi hatta her biri kâfi derecede «*Bütün bunları yapmaya kâdir olan Allah haşre de kâdirdir*» hakikatini ortaya sermektedir.

Abd bin Humeyd, Hasan'dan şöyle rivayet ediyor: Allah Ra-

sûl-ü Peygamber olarak gönderildiği zaman Mekkeliler bu durumu aralarında müzakere ediyorlardı. Bunun üzerine bu sure indi.

İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: «*Sorulan nokta Kur'an'dır*».

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: Sorulan nokta Kur'an'dır. «*O haber ki onlar hakkında ihtilaf ediyorlar*» cümlesinden maksat, kimisinin onu tasdik etmesi, kimisinin de onu yalanlamasıdır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: Sorulan nokta öldükten sonraki haşrdır. İnsanlar bu iki kampa ayrılmışlardı: Tasedik edenler, yalanlayanlar. Ölüme gelince, hepsi onu gözle gördükleri için ikrar ediyorlardı. Fakat ondan sonraki haşr konusunda ihtilafları vardı.

İbn'ul-Munzir, «*Hayır, onların dedikleri gibi değildir, yakında bileceklerdir*» ve «*Sonra hayır, yakında bileceklerdir*» ayeti için tehdidden sonra tehdid diyor.

İbn Cerir, Dahhak'tan şöyle rivayet ediyor: Birincisinde, «*Hayır, dedikleri yanlıştır. Kâfirler yakında bunu bileceklerdir*», ikincisinde «*Müminler bunu bileceklerdir*» demektir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ederler:

«*Biz yeri mihad yapmadık mı?*» ifadesinden maksat sizin için yaymadık mı demektir. «*Dağları kazıklar kılmadık mı?*» sözü de kazıklarla sizin yararınız için yer çakılmıştır, durdurulmuştur.

Hakim, İbn Abbas'tan şu hadisi rivayet ettikten sonra, tashih ediyor: «*Allah mahlûkatı yaratmak istediğinde rüzgârı gönderdi.*

Rüzgâr suyu paramparça etti. Sudan bir kara parçası ortaya çıktı. Bu kara parçası Kâbe'nin altındaki yerdir. Sonra yeryüzünü yaydı. Allah'ın istediği tul ve arz noktalarına kadar gitti». Rasûl-ü Ekrem bu esnada ellerini sağa sola açıp *«İşte böylece yayıldı»* dedi. Cenab-ı Hak *«Kazıklar olsun diye dağları yarattı».* İlk yaratılan dağ Ebu Kubeys'tir.

İbn'ul-Munzir, Hasan'dan şöyle rivayet ediyor: Yeryüzü yaratıldığı anda Beyt'ul-Makdis'in yanındaydı. Yani sulardan ilk çıkan nokta orasıydı. Bir çamur bırakıldı ve ona, şöyle geç, şöyle geç ve şöyle geç denildi. O bir sahra, yani büyük taş üzerinde oldu. Sahra da bir hud (balık) üzerinde oldu. Hud da su üzerinde oldu. İşte yeryüzü sağa sola yayılıp gidecek şekilde oldu. Yani gün geçtikçe, zaman geçtikçe kara parçalarının teker teker denizden çıktığı şeklindeki bir mânâ muhtemeldir. Melekler: *«Ey Rabbimiz, burada kim duracaktır?»* dediler. Böylece orada kazık olarak dağlar oluştu. Melekler: *«Yarab, şu yeryüzünden daha şiddetli bir yaratık meydana getirdin mi?»* diye sordular. Cenab-ı Hak: *«Demir»* dedi. Onlar: *«Demirden daha şiddetli bir mahlûk var mı?»* diye sordular. Cenab-ı Hak: *«Ateş»* dedi. Soru: *«Ateşten daha şiddetlisi?».* Cevap: *«Su!»* Onlar: *«Sudan daha şiddetlisi var mıdır?»* deyince Allah *«Rüzgâr»* dedi. *«Rüzgârdan daha şiddetlisi var mıdır?»* diye sorulunca *«Bina»* dedi. *«Binadan daha şiddetli bir mahlûk yarattın mı»* diye soruldu. *«Adem»* dedi.

El-Feryabi ve Abd bin Humeyd, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Sizi çiftler olarak yarattık»,* yani ikişer ikişer yarattık!

«Gündüzü meaş kıldık», Allah'ın fazlını arayıp lütfunu görmeniz için gündüzü geçim vakti kıldık.

«Vehhacen» kelimesi parlar demektir. *«El-mu'sirat»*tan maksat rüzgârdır. *«Seccac»* kelimesi oluk halinde akmak demektir.

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Vehhac*», nurlandırıcı demektir. «*el-Mu'sirat*» ise göktür.

Bazı alimlere göre de gök demektir. Yani gökten veya rüzgârdan bol miktarda su indirdik! İbn Abbas, el-Mu'sirat kelimesini bulutlar diye tefsir ediyor. «*Seccac*» bolca dökülen su demektir.

Nafi bin Ezrak, İbn Abbas'tan şöyle sorar: «*Biz mu'sirattan seccac su indirdik*» ayetinin mânâsı nedir? İbn Abbas: «*Mu'sirat bulutlar demektir. Onların bir kısmı diğerini sıkıştırır. Su iki bulutun arasından çıkar*» dedi. Nafi, bunun Arapçada misali olup olmadığını sordu. İbn Abbas «*Evet, vardır*» dedi.

Nafi, İbn Abbas'tan: «*Bana 'seccac' kelimesini söyle*» dedi. İbn Abbas: «*Seccac, bitkilerin bitmesine sebep olan bol su demektir*» dedi.

Nafi: «*Bu Arapçada var mıdır? Araplar bunu bu mânâyla biliyorlar mı?*» diye sordu. İbn Abbas; Ebu Züheyr'in bir şiirini delil olarak okudu.

İbn Cerir'in İbn Abbas'tan tesbit ettiğine göre «*Elfafen*» kelimesi derli topludurlar mânâsını ifade eder. Abd bin Humeyd'in Mücahid'den rivayet ettiğine göre ise birbirine sarmaş dolaş olmuş demektir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar «*Mikat olan fasl gününden maksat Allah'ın azamet günüdür. Evvelin ve ahirin arasında fasl yapılan gündür*».

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Efvacen kelimesi zümre zümre, kitle kitle, cemaat cemaat demektir*».

İbn Merduveyh, Bera' bin Azib'ten şöyle rivayet ediyor: Muaz bin Cebel: *«Ey Allah'ın Rasûl-ü! «Sur'a üfürüldüğü gün siz fevc fevc gelirsiniz» ayetinin mânâsı nedir?»* diye sorunca, Hz. Peygamber: *«Ey Muaz! Sen büyük bir mesele sordun»* dedikten sonra gözlerini kapattı ve şöyle dedi: *«On sınıf vardır ve müslümanlar cemaatinden Cenab-ı Hak onları ayırmıştır. Suretlerini değiştirmiştir. Bazıları maymun, bazıları domuzlar suretindedir. Bazıları ayakları başlarının tepesinde, yüzleri de ayaklarda sürünürler. Bazıları iki gözden kör, sağa sola yalpaları devam eder. Bazıları sağır ve dilsiz bir şey anlamazlar. Bazıları dilleri göğüslerinin üzerine düştüğü halde dillerini yalamaktadırlar. Onların ağızlarından tükürük yerine irin akar. Mahşer ehlinin hepsi onlardan tiksinir. Bazıları «elleri ve ayakları kesik» olarak haşre gelirler. Bazıları darağaçları üzerinde asılı olarak gelirler. Bazıları murdardan daha pis kokar olduğu halde gelirler. Bazıları bedenlerine yapışan ve katrandan yapılan, baştan tırnağa kadar kapsayan cüppeler giydirilir. Maymun suretinde olanlara gelince, onlar insanlar arasında söz gezdirenlerdir. Domuzlar suretinde olanlar ise haram yiyenlerdir. Alt üst olmuşlardan maksat riba yiyenler. Gözleri kör olanlardan maksat ise hükümde zulmeden hakimlerdir. Sağır ve dilsiz olanlar ile amelleri olmayanlar kastedilmektedir. Dillerini durmadan çiğneyenlerden maksat, alimler ve kadı'lardır. Onların sözleri fiillerine uymaz. El ve ayakları kesik olanlardan maksat komşularına eziyet verenlerdir. Ateşten yapılmış darağaçlarına asılanlardan maksat, insanları devlet başkanlarına, devlet kuvvetlerine jurnal eden kimselerdir. Leşten daha fazla pis koku saçanlardan maksat, şehvetleriyle lezzetleriyle mutemetti olan, Allah'ın ve fakirlerin hakkını malarından çıkarmayan kimselerdir. Katrandan cübbeler giyenlerden maksat, kibir ehlidir.» (1)*

Abd bin Humeyd ve İbn Cüreyc, Hasan'dan şöyle rivayet ederler. Cehennemin mirsad olmasının mânâsı, hiç kimse ateşi geç-

(1) Suyuti, ed-Durr'ul-Mensur, cilt: 8, sh: 91, vd.

mezden cennete giremez, demektir. İbn Cerir, aynı ayet hakkında *«Ateşin üzerinde üç köprü vardır. Ateşi geçmeden hiç kimse cennete giremez»* diyor. Abdurrezzak ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: Bu ayeti *«cennete giden yol ancak cehennemden geçer»* şeklinde tefsir etmişlerdir. Zira Cenab-ı Hak Meryem Suresi'nin 71. ayetinde *«Sizden oraya varmayan yoktur»* diyor. Yine aynı senedle *«Meabdan maksat konaklama, sığınma yeri demektir»* dediler. Aynı senedle *«Ahkab kelimesi ile sonu gelmeyen zaman kestedilmektedir. Bir hüküm geçtikten sonra ikinci hüküm gelir»* denilmiştir. Ravi dedi ki *«Bize hükmün ahiret senelerinden 80 sene olduğu söylenildi».*

İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor *«Ahkab»*tan maksat senelerdir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Hasan'dan şöyle rivayet ediyorlar: *«Bir tek hukub yetmiş senedir. Bu yetmiş senenin her günü de bir senedir».*

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Rebi'den şöyle rivayet etmişlerdir: *«Hiçbiriniz ahkabın ne kadar olduğunu bilmez. Ancak tek hukub seksen senedir. Sene de 360 gündür. Bir gün bin sene kadar uzundur. Binaenaleyh tek hukub onsekiz bin senedir».*

İbn Cerir, Beşir bin Kâb'dan şöyle rivayet eder: *«Kulağıma geldiğine göre hukub üçyüz senedir. Her sene 360 gündür ve her gün de dünya seneleriyle bin senedir».*

Hülasa hukubun seksen sene olduğu anlaşılmaktadır. Rivayetler de bunu desteklemektedir. Burada ahiret seneleri kastedilmektedir. Yani bütün rivayetlerde her günün bin sene olduğu ibaresi geçmektedir. Ancak İbn Merduveyh'in Ubbade bin Samit'ten rivayet ettiği bir hadiste hukub'un kırk sene olduğu tesbit edilmek-

tedir. Fakat seksen senedir diyen rivayetler birbirlerini takviye bakımından bundan daha kuvvetlidir.

Abd bin Humeyd, Ebu'l-Aliye'den şöyle rivayet ediyor: 24 ve 25. ayetlerin metninde içeceklerden hamim istisna edilmiş, serinliklerden de gassak. Gassak zemherir demektir.

İbn'ul-Munzir'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Hamim yakıcı, sıcak kaynar içimdir. Gassak ise soğuk zemherirdir.

Abdurrezzak ve İbn'ul-Munzir, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Soğukluğundan ötürü gassakı içemez haldedirler».*

İbn Merduveyh, Ebu Hureyre'den O da Rasûlullah'tan, 24 ve 25. ayetler hakkında şu rivayeti yapmaktadır: *«Onun harareti son noktaya gelmiştir. Gassak da son noktaya kadar soğuktur».*

Kişi, Hamim'den doldurulmuş bir bardağı yüzüne yaklaştırdığı zaman yüz etlerinin hepsi düşer, kemikler kalır.

İbn'ul-Munzir'in Murre'den rivayet ettiğine göre *«Berd»* uykudur. Yani orada uyku tatmazlar. İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir'in İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre, o *«Vifakan»* kelimesinin *«onların cezaları amellerine uygun geldi»* mânâsında olduğunu söylemiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyor: Bu, kavmin kötü amellerine uygun olan bir cezadır.

Onlar hesabı ummazlardı; yani hesaptan korkmazlardı. Veya haşre gitmekten perva etmezlerdi.

İbn'ul-Munzir, Said bin Cübeyr'den, *«onlar hesabı ummazlardı»* ayeti hakkında şunları söyledi: *«Onlar ne sevabı umarlardı ne*

de cezadan korkarlardı». Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Abdullah bin Ömer'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Cehennem ehli hakkında inen ayetlerin hiçbirisi 30. ayet kadar kâfirlere şiddetli gelmemiştir».* Yani onlar daima azap yönünden artıp gidiyorlar.

Abd bin Humeyd ve İbn Merduveyh, Hasan bin Dinar'dan şöyle rivayet ettiler: Ben Ebu Burzet'ul-Eşremi'ye Allah'ın Kitabı'nda ehli cehennem için en şiddetli ayetin hangisi olduğunu sordum. O da: *«Şimdi tadın, artık size azaptan başka bir şey artırmayacağız»* ayetini okudu. Ve dedi ki: Bu saat be saat, gün be gün, sene be sene azabın artışını ifade ediyor. Hatta cehennem ehlinden biri meşrikten çıksa mağribteki insanlar dahi ölür, mağribten çıksa meşrikteki insanlar onun kötü kokusundan ölür.

Ebu Burde der ki: Rasûlullah ile beraber bulunuyordum. Bu ayeti okuduğu zaman şöyle buyurdu: *«Rablerine karşı gelen kavmi, Allah helâk etti. Onların üzerine gazap etti. Buna rağmen yine* onlar kendilerinden intikam alınıncaya kadar bundan vaz geç*mediler.*

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا
دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾ جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً
حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ
مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ
إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ
اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾ إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ
يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

MEÂL

31 — Takva sahipleri için kurtuluş vardır:

32 — Bahçeler ve üzümler,

33 — Aynı yaşta tomurcuk sineliler,

34 — Dolu dolu kadehler,

35 — Orada ne boş bir laf işitirler ne de bir yalan.

36 — (Ey Rasûlüm! Bütün bunlar) Rabbinin katından bir mükâfat ve bağış olmak üzere (verilir).

37 — O göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin Rahman olan Rabbidir. Ona hiçbir sözde bulunamazlar.

38 — O gün Ruh (Cebrail) ve melekler saf halinde dururlar. Rahman'ın kendisine izin verip te doğruyu söylemiş olandan başkaları bir kelime bile söylemeyeceklerdir.

39 — İşte bu o gerçek gündür. Artık dileyen Rabbine bir yol edinir.

40 — Çünkü biz sizi muhakkak yakın bir azap ile korkutmuşuzdur. O gün, kişi ellerinin ileri sürdüğü şeyi görür ve kâfirler «keşke toprak olaydım» der.

(31-40) *«Takva sahipleri için kurtuluş...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Mücahid'den, *«Takva sahipleri için kurtuluş vardır»* ayeti hakkında *«Onlar ateşten kurtulmak suretiyle muzaffer oldular»* diyor.

Abdurrezzak ve İbn Cerir, Katade'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Mefaz»* (kurtuluş) ateşten çıkıp cennete gitmekle olur.

İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar: *«Mefaz'dan maksat tenezzühgâh, seyrangâh demektir. Kevaib'den maksat memeleri gelişenler demektir. Ekvab'dan maksat ise hepsinin aynı yaşta, yaşıt olmaları demektir. Ke'sen Dihak dolu kadeh demektir».* Nafi bin Ezrak *«Hadaik ve E'nab ne demektir, bana söyle»* dediğinde, İbn Abbas: *«Hadaik bostanlardır»* diye cevap vermiştir.

Nafi, *«Araplar hadaik'in bostanlar mânâsına geldiğini biliyorlar mı?»* diye sorunca İbn Abbas *«evet»* demiş ve Arap şairlerinden birisinin şiirini okumuştur.

Nafi *«Ke'sen dihakan ne demektir?»* diye sorunca, İbn Abbas şöyle demiştir: *«Ke's, hamr demektir. Dihak da dolu demektir».*

Nafi, *«Araplar ke'sen dihakanın bu mânâya geldiğini biliyorlar mı?»* diye sorunca İbn Abbas, cahiliyet şairlerinden bir şiir okuyarak *«evet»* demiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den *«Lağv»*ın bâtıl, *«Kizzâb»*ın da günah anlamına geldiğini rivayet etmişlerdir. Yani orada ne bâtıl bir söz vardır, ne de günah.

«Hisabet» kelimesinden maksat çok demektir. *«Hitab»*tan maksat kelâmdır.

El Feryabi ve Abd bin Humeyd Mücahid'den 38. ayetin tefsiri konusunda şunu nakletmektedirler: *«Cezaen»* vergi demektir. *«Hisaben»* de onların yaptıklarının hesabı görülür demektir. Hitab'tan makast ise kelâmdır.

İbn Ebi Hatim ve İbn Merduveyh, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyorlar: Rasûl-ü Ekrem, *«Ruh Allah'ın ordularından bir ordudur. Onlar melekler değildir. Başları, elleri ve ayakları vardır»* dedikten sonra 38. ayeti okudu ve: *«Bunlar ayrı bir ordu, melekler de ayrı bir ordudur»* buyurdu.

Abdurrezzak, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Ruh, insanoğullarının sureti üzerine yaratılmış bir mahlûktur»*.

Abdurrezzak, Abd bin Humeyd ve Ebu Şeyh, Mücahid'den şöyle rivayet ediyorlar: Ruhun elleri, ayakları ve başları vardır, melek değildirler.

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Ebu Salih'ten şöyle rivayet ediyorlar: *«Ruh insanlar gibi bir mahlûkat sınıfıdır; fakat insan değildirler. Onların da elleri ve ayakları vardır»*.

İbn'ul-Munzir ve Ebu Şeyh, Şabi'den bu ayet hakkında şunu rivayet ediyorlar: *«Onlar Kıyamet Günü'nde alemlerin Rabbinin simatıdırlar. Bir simat ruhtan meydana gelir, bir simat da meleklerden».*

İbn Ebi Hatim ve Ebu Şeyh, Abdullah bin Bureyde'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Cinler, insanlar ve melekler ve şeytanlar denilen mahlûkatın onda birisini teşkil etmezler».*

Rasûl-ü Ekrem ruhun ne olduğunu bilmezden önce Allah'ın emanetini teslim etmiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, bu ayet hususunda İkrime' den şöyle rivayet ediyorlar: *«Ruh, meleklerden çok büyük bir mahluktur. Her melek beraberinde bir ruh ile gelir.»*

İbn Cerir, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Ruh melektir. Yaradılış bakımından meleklerin en büyüğüdür.»*

İbn Cerir, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ediyor: *«Ruh, yedinci semadadır. O göklerden, dağlardan meleklerden daha büyüktür. Her gün onikibin tesbih yapar. Allah o tesbihlerin her birisinden bir melek yaratır. O tek başına bir saf teşkil eder ve o saf Kıyamet Günü'nde gelir.»*

Müslim, Ebu Davud ve Beyhaki, Aişe validemizden şöyle rivayet ederler: Rasûl-ü Ekrem rüku ve secdelerinde, *«Subbuhun kuddusun Rabbuna ve Rabbulmelaiketi ve'rruh»* duasını okuyordu.

Abd bin Humeyd ve Ebu Şeyh Dahhak'tan yaptığı rivayete göre: *«Ruh Cebrail'dir».*

Beyhaki'nin Esma ve Sıfat adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre ruh'tan maksat insanların ruhlarıdır. Sura üfürülüş

arasındaki zamanda bir araya gelirler. Henüz ruhlar cesetlere iade edilmemiştir.

Bu rivayetlerin sıhhat dereceleri hakkında herhangi bir görüşümüz yoktur. Ancak rivayet tefsircilerinin çoğuna baktım, aynı rivayetleri nakletmektedirler. Bu rivayetlerdeki bazı rakamlar çokluktan kinaye olabilirler veya bilmediğimiz mânâları taşımaktadırlar. Hakikat Allah katındadır.

«Sevab» kelimesinin *«Lailaheillallah»* olduğunu İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir İbn Abbas'tan rivayet ediyorlar.

İbn'ul-Munzir ve Ebu Şeyh, İbn Abbas'tan ikinci bir senedle sevaptan maksat *«Lailaheillallah»* şehadetidir demiştir.

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd'in Katade'den rivayet ettiklerine göre *«Meab»* kelimesinden maksat yoldur. Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir'in Hasan'dan rivayet ettiğine göre ayet metnindeki *«El-Mer'i»* kelimesinden mümin insan kastedilmektedir. İbn' ul-Munzir, Hasan'dan şöyle rivayet eder: Bu ayeti okuduğu zaman *«Mer'i'den maksat Allah'ın taatiyle amel eden mümindir»* dedi.

Abd bin Humeyd, İbn Cerir, İbn'ul-Munzir, İbn Ebi Hatim ve Beyhaki, Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet ediyorlar: Kıyamet Günü'nde bütün mahlukat haşre gelecektir. Hayvanlar, yürüyenler, kuşlar, her şey. Allah'ın adaleti gereği boynuzsuz hayvanın intikamı boynuzlu hayvandan alınır. Sonra Allah onlara toprak olun, der. İşte o anda kâfir, *«Keşke ben de toprak olsaydım»* der.

İbn Humeyd, İbn Şahin, Ebu Zennat'tan rivayet ediyorlar: *«İnsanlar arasında hüküm icra edildikten, cennet ehline cennete, cehennem ehline de cehenneme gidin, denildiğinde diğer ümmetlere (diğer mahlûkata ve cinlerin müminlerine) siz de toprağa dönüşün denir ve onlar toprak olurlar. İşte o zaman kâfir, onların*

toprak olduğunu gördüğünde, «Keşke ben de toprak olsaydım» der.

Abd bin Humeyd, İkrime'den şöyle rivayet ediyor: Hayvanlar hesaba çekildikleri ve sonra onlar toprak oldukları zaman, kâfir, keşke ben de toprak olsaydım, der.

Abd bin Humeyd, Leys bin Ebi Süleym'den şöyle rivayet ediyor: *«Cinler de toprağa dönüşeceklerdir».*

İbn Ebi Dünya, Leys bin Ebi Süleym'den şöyle rivayet ediyor: *«Cinn'in sevabı ateşten korunmalarıdır. Sonra onlara toprak olun, denilir».*

Bu rivayetlerde şayanı dikkat bir nokta vardır. O da cinlerden mümin olanlarının cennete gelmemeleri ve tekrar toprağa dönüşmeleridir.

MÜHİM OLAN BAZI NOKTALAR

Bu sureye *«Suretu en-Nebei'-lazim»* ismi de veriliyor. (Sabi)

«Kella» kelimesi red içindir. Yani orada tehdid mânâsı vardır.

«Mihad» kelimesi kolay olan, hazırlanan bir yatak demektir. Kamus'ta *«Mehd»* kelimesine çocuk için hazırlanan yer yani beşik mânâsı verilmektedir.

Yeryüzünün beşik kılınması, ya yaradılışta böyledir veya yaradılıştan sonra böyle olmuştur. Hangi ihtimal olursa olsun, bu ayette yerin kürevî olmasına ters düşecek bir nokta yoktur. Bir hadiste *«Sudan daha şiddetlisini yarattın mı?»* diyen meleklere Ce-

nab-ı Hak *«Havayı yarattım»* diyor. Daha önce bu hadisi *«Binayı yarattım»* demek suretiyle naklettik. Değişik ibareler değişik yerlerde görülmektedir. Onlar *«Havadan daha şiddetlisini yarattın mı?»* dediklerinde *«Ademoğlunu yarattım. Sağ eli sadaka verir, sol elinde onu gizler»* şeklinde bir ilave de vardır hadisin sonunda. Bu hadisten anlaşılıyor ki dağlar yeryüzünden sonra halkedilmiştir.

«Ezvac» (çiftler) tabirinde yer, suret ve dilde sınıflar olan insanlar kastedilmiştir. Veya insanları iki meniden yaratmak kastedilmiştir. Yani erkeğin ve dişinin menisinden: *«Maddeniz itibariyle her birinizi çift kıldık»*.

«Subat» tan maksat ölümdür. *«Sizin uykunuzu ölüm kıldık»* tan maksat ölüm gibi kıldık demektir. Fakat bazı tefsirlerde subattan maksadın sükûn ve rahat olduğu söylenmektedir. Yahudilerin istirahat gününe sebt denilmiştir; çünkü onlar o günde işini bitirip istirahate çekilirler.

Bazıları, zayıf olmasına rağmen, şöyle diyor: Cumartesiye sebt denilmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak gökler ve yerin yaradılışına pazar günü başlamış, altı günde onu yaratmış. Çalışması yedinci günde bittiği için ona sebt denilmiştir. Fakat Cenab-ı Hak'kın istirahate ihtiyacı olmadığı için bu rivayet zayıf görülmüştür.

«Gündüzü meaş kıldık» cümlesindeki *«meaş»* kelimesi mastarı mimidir; yaşam mânâsına gelir. Canlılara mahsus olan bir hayat. Bu kelime ismi zaman da olabilir. Yani sizin gününüzü maişet vakti kıldık. Yani ölümün kardeşi olan uykudan uyanıp çalıştığınız bir hayat kıldık!

*«Pırıl pırıl parlayan lamba»*dan maksat güneştir. Meşhur rivayete göre güneş dördüncü semadadır. Bu hususta sadece El-Bahr tefsirinde Abdullah bin Amr bin As'tan şu rivayet gelmiştir: *«Gü-*

neş dördüncü semadadır. Sırtı bize dönüktür. Onun alevleri harıl harıl yanmaktadır».

Selefe göre su ile bitkiler yerden çıkar. Eş'arilere göre su ile değil de suyun olduğu zamanda Cenab-ı Hak bitirir. Yani suyun burada direkt bir dahli yoktur.

Sur'a üfürüldüğü gün'den maksat ikinci üfürülüştür ve bu fasl günü demektir. Yücelmekten maksat diriltmek, haşrlerden kaldırmaktır.

Göklerin açılmasından maksat yarılmaları, parçalanmalarıdır.

«Kapılar oldular», yani kapılar gibi büyük yarıklar meydana geldi. Zira Kur'an'ın diğer ayetlerinde göğün yarıldığını, parçalandığını Cenab-ı Hak ferman etmektedir. Kur'an her şeyden önce birbirini tefsir eden ayetlerden meydana gelmiştir.

Gökler meleklerin inişine kapılar olurlar. Çünkü melekler birinci üfürülüşte ölmüşlerdir. Birinci ve ikinci üfürülüş arasında diriltilmişlerdir ve hepsi göklerden iner, yeryüzünün etrafını sararlar ve insanları mahşere sevkederler.

Göklerin açılmasından maksat, kâinat nizamının bozulmasıdır. İnsanları üstünde taşıyan arz, insanlara gölgelik yapan sema artık yoktur. Gökler ruhlara nisbeten kapıları açık olur. Hatta kapılar haline gelir, orada ne yükseklik ne de alçaklık bahis konusu değildir. Yarın diledikleri noktaya doğru seyretmelerinde herhangi bir mani yoktur. Zira ahiret âlemi dünya âleminden daha başkadır. Onun hakkında varid olan haberlere iman ediyoruz. Muhal olmadıktan sonra hakikatlerini araştırmakla da mükellef değiliz.

Hiç şüphe yoktur ki göklerin bize mani olması ancak dünya hayatındaki cisimlerimizin tabiatından ileri geliyor. Ahiret hayatına gelince, o başka tarzda olur. Öyle ise gök bize nisebeten kapılar olur. Hangisinden istersek Allah'ın izniyle oradan gireriz. Yani yıldızlar nizamına sarsıntı giriyor, aralarındaki temasuh, birbirini, cezbedici, iteleyici kuvvet oratadan kalkıyor. Gökte ancak yollar ve kapılar olabilir. Hiçbir şey diğer bir şeyle karşılaşmaz. Bu süfli kâinatın harab olması, umumî kâinatın da harap olması demektir.

«Dağların yürütülmesi», yeryüzünün o günkü dalgalanmasına bir temsildir. O gün dağlar bilinen sebatkârlıklarında değildirler. Belki onların sebatkârlığı tamamen kaldırılmış, saraya tutulmuş bir hâle gelmişlerdir. Uzaktan böyle görünürler. Onlara el vurulsa elinize bir şey gelmez. Çünkü onun parçaları mahvolmuş, cevherleri havaya karışmıştır.

«Ahkab» kelimesi *«Hukub»* kelimesinin çoğuludur. Kaç seneden ibaret olduğunu daha önce zikrettik. Fakat burada uzun müddetle kastedlimektedir. Zira bu lâfız, ancak peşpeşe gelen zamanlar kastedilirse kullanılır. Onlar nihayetsiz noktaya kadar uzanır, zamanla orada duracaklardır.

*«Yakın azap»*tan maksat ahiret azabıdır. Bu azabın yakın olması şu kaideden ileri gelir: Fevtolunan amma da uzaktır, gelecek olan amma da yakındır. Veya Allah'a nisebeten yakındır. Zira Allah için zaman bahis konusu değildir. Katade *«Günahın cezasıdır bu. Çünkü bu ceza iki azabın en yakınıdır»* diyor. Mukatil *«Kureyşlilerin Bedir Günü'nde öldürülmeleridir»* demiş ise de *«Kişi ellerinin takdim ettiğine baktığı gün»* cümlesi bunu reddetmektedir. Kâfirin *«Keşke ben toprak olaydım»* sözü. dünyada iken toprak olaydım, halkedilmeseydim, mükellef kılınmasaydım veya bugünde (ahiret gününde, haşr gününde) toprak olaydım, haşre gönderilmeseydim mânâlarını taşımaktadır.

İbn Abbas, Katade ve Hasan *«Meri'den maksat mümin kişidir»* demişlerdir. Fahreddin Razi *«El-Kâfir tabiri de buna delâlet eder. Çünkü son cümle kâfirin halini beyan etmek olduğu gibi daha önceki cümle de müminin halini beyan eder»* diyor. Fakat bu istidlalde zafiyet vardır. (1)

NEBE' SURESİNİN SONU

(1) Alusî, Ruh'ul-Meanî, cilt: 30, sh: 22

NÂZİÂT SÛRESİ

Sûre: 79

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ١

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ١ وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ٢ وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ٣
فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ٤ فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا ٥ يَوْمَ تَرْجُفُ الرّٰجِفَةُ ٦
تَتْبَعُهَا الرّٰدِفَةُ ٧ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ٨ أَبْصٰرُهَا خٰشِعَةٌ ٩
يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ١٠ أَإِذَا كُنَّا عِظٰمًا نَخِرَةً ١١ قَالُوا تِلْكَ
إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ١٢ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ١٣ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ١٤

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Andolsun (kâfirlerin ruhlarını tâ) derinliklerinden çekip çıkaran meleklere!

2 — O usulcacık çekenlere!

3 — Yüzüp yüzüp gidenlere,

4 — Koşup yarışanlara,

5 — Derken işi düzen içinde çevirenlere andolsun ki (ey insanlar, siz yeniden dirileceksiniz).

6 — O gün sur'a ilk üfürüş şiddetle sarsar.

7 — Onu ikinci üfürüş takip eder.

8/9 — O gün yürekler titrektir. (Sahiplerinin) gözleri yere eğmiştir!

10 — Derler ki: «Biz çukurda iken, gerçekten biz mi yeniden diriltilip döndürüleceğiz?»

11 — «Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz zaman mı?»

12 — «O takdirde bu, zararına bir dönüştür» demişler (ve akıllarınca eğlenmişler) dir.

13 — Oysa bu yalnızca tek bir haykırıştır.

14 — (Bir de görürsün ki) onlar yerin üstündedirler.

(1-14) *«Andolsun (kâfirlerin ruhlarını tâ) derinliklerinden...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 46 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Es-Sahire»* suresi ve *«Et-Tamme»* Suresi denilmektedir. Mekki olduğunda ittifak vardır. Küfelilere göre ayet sayısı 46, başka sayımlara göre 45'dir. Kelimeleri 197, harfleri ise 753'tür. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre bu sure Amme Suresi'nden sonra inmiştir. Bu surenin başlangıç kısmı, Amme'nin sonunda gelen hükümlerin tamamlayıcısı gibi görünmektedir. El-Bahr'da *«Amme'de Kıyamet Günü'ndeki azapla korkutma vardır. Bu surede ise Cenab-ı Hak haşrın hak olduğuna dair bir takım eşyaya yemin etmektedir»* denilmektedir.

Said bin Mensur ve İbn-ulMunzir, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyorlar: *«En-Naziati garkan»* dan maksat kâfirlerin ruhlarını çeken meleklerdir. *«En-Naşitati neştan»* den maksat, ta kâfirlerin ruhlarını tırnakları ile derileri arasından çekip çıkaran meleklerdir. *«Es-Sabihati sebhan»* dan maksat, müminlerin ruhları ile yer ve gök arasında yüzerek giden meleklerdir. *«Es-Sabikati sebkan»* dan maksat, bir kısmı diğer bir kısmından geçerek müminlerin ruhunu Allah'a götürmede yarışan meleklerdir. *«Fel-Mudebbirati Emran»* dan maksat, bir seneden öbür seneye kadar kulların emrini tedvir eden meleklerdir.

İbn Ebi Hatim, Said bin Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan, *«En-Naziati Garkan»* ibaresinin tefsiri bahsinde şunları rivayet ediyor: Bunlar kâfirlerin ruhlarıdır. Evvela bedenden çekilirler, sonra oyalar, sonra ateşe daldırırlar. «Cenab-ı Hak bu surede zikrettiği şu kelimelerle (Naziat-Naşitat-Sabihat, Sabikat, Mudebbirat) yemin ediyor. Bunların hepsi de melektir. Kulların ruhlarını cesetlerinden çekip alırlar. Tıpkı okun yaydan çıkması gibi. Son derece dalarak ruhu alırlar. Hepsi de melek olmasına rağmen Cenab-ı Hak atıflar yapıyor. Halbuki atfedilen nesne ile atfolunan nesne arasında fark olması lazımdır. İşte bu meleklerin zat bakımından farkları yoksa da vasıf bakımından değişik sıfatlara sahiptirler. Kimi kâfirlerin ruhlarını, kimi de müminlerin ruhlarını alan meleklerdir.

Bu meleklerin vasıfları olan beş sıfat müennes olarak getirilmiştir. Halbuki melekler müennes (dişi) değildirler. Çünkü Cenab-ı Hak burada meleklerin bazı taifeleriyle, gruplarıyla yemin ediyor. Taifeler de tekil olarak *«Taifetun»* gelir. O da müennestir. Bu sebeple bu sıfatlar müennes getirilmiştir.

Süddi'ye göre Naziat'tan maksat göğüslere dalan nefislerdir. Mücahid; *«nefsein çekilmesiyle meydana gelen ölüm»* şeklinde mânâ vermektedir. Katade ise *«Bir ufuktan diğerine giden yıldızlar»* şeklinde tarif etmektedir bu kelimeyi. Ata ve İkrime ise *«Naziat'tan maksat oklarla gerilen yaydır» demiştir.* Bazılarına göre, *«Naziat'tan maksat kâfirlere karşı ok atan gaziler»*dir *«Garkan»* kelimesinin mef'ulü olur. Yani onlar ruhları bedenlerin en ücra köşelerinden çekip çıkarmaya dalıyorlar. Veyahut çekip çıkardıkları halde alıyorlar.

İbn Mesud *«Naziat'tan maksat kâfirlerin ruhlarını alan meleklerdir»* demiştir.

Naşitat'in mânâsı ruhları cesetten yavaşça çıkaran demektir.

Ferra, *«Düğümü sökmek, çözmek demektir»* demiştir. Mücahid, *«İnsan nefsini yavaşça çekip meydana getiren ölüm demektir»* derken, Süddî iki ayaktan yavaş yavaş çekilen ruhlar demek olduğunu söylemiştir. Katade, Hasan ve Ahfeş, yıldızların bir ufuktan diğer bir ufka gitmeleridir diyorlar. Sıhah-ı Cevheri'de: *«Naşitat bir burçtan diğer bir burca giden yıldızlardır. Tıpkı bir memleketten diğer bir memlekete intikal eden Sevr burcu gibi»* denmektedir Ebu Ubeyde ve Katade, *«Bir memleketten diğer bir memlekete giden vahşiler demektir»* derler. Bazıları *«Naşitat müminlerin ruhlarını, Naziat da kâfirlerin ruhlarını alan meleklerdir»* demişlerdir. Çünkü müminin ruhunu alan şefkatle, kâfirin ruhunu alan da şiddetle alır.

*«Yüzüp yüzüp gidenler»*den maksat, ruhları çıkarmak için bedenleri yüzen meleklerdir. Tıpkı denizden bir şey çıkarmak için dalan dalgıçlar gibi yüzerler. Mücahid ve Ebu Salih *«Bunlar süratle Allah'ın emri için gökten inen meleklerdir»* demişlerdir Mücahid, *«Yüzenlerden maksat ölümdür. Ademoğlunun nefislerinde yüzüp gider»* der. Bazıları *«Yüzenlerden maksat, seavaşa dalan atlardır»* der. Katade ve Hasan *«Yörüngelerinde yüzüp giden yıldızlar»* olduğunu söylemişlerdir. Ata ise *«Sularda yüzüp giden gemiler»* olduğunu söyler.

*«Yarışıp gidenler»*den maksat, cumhurun görüşüne göre, meleklerdir. Mesruk, Mücahid, *«Melekler peygamberlere vahy getirmek bakımından şeytanları geçerler»* demişlerdir. Ebu Revk *«Onlar hayr ve salih ameli getirmek için Ademoğlu'na doğru yarışıp giden meleklerdir»* demiştir. Mukatil *«Bunlar müminlerin ruhlarını cennete götürmek için yarışan meleklerdir»* derken, Rebi *«Bunlardan maksat müminlerin ruhlarıdır. Onlar Allah'a olan iştiyakları sebebiyle meleklere doğru koşarlar»* demiştir.

*«Emri düzenleyenler»*in, kulların bir seneden öbür seneye ka-

dar olan emrini tedbir eden melekler olduğunu Hz. Ali söylemektedir.

İbn Abbas *«Bunlar melekulmevtle beraber gelen meleklerdir. Ruhlar alındığı zaman ölülerin yanında hazır bulunurlar. Kimi ruhu alır, yükseklere götürür. Kimi duaya amin der, kimi ölü için af talef eder. Tâ namazı kılınıncaya ve mezarına defnedilinceye kadar»* demiştir.

Kuşeyri *«Bunlardan maksadın melekler olduğu hususunda icma vardır»* diyor. Maverdi burada iki görüş vardır der ve şöyle izah eder:

1 — Meleklerdir. Bu, Cumhur'un görüşüdür.

2 — Meşhur yedi yıldızdır. Bu, Muaz bin Cebel'den rivayet edilmiştir.

Bu yıldızların emri düzenlemelerinin, tedbir etmelerinin de iki vechi vardır:

1 — Onların çıkış ve batışları emri düzenler.

2 — Allah'ın onlarda yaratmış olduğu haller emri düzenler. Meleklerin emri düzenlemelerinin mânâsı, onların haramı helali getirmeleri ve mufassal kılmalarıdır. Aslında emri düzenleyen Cenab-ı Hak'tır. Fakat melekler emri getirdikleri için onlara sıfat olmuştur. Bazıları da *«Yeryüzünde yaşayanların tedbiri, rüzgârlar, yağmurlar ve diğer noktalar kendilerine verildiği için meleklere düzenleyiciler denilmiştir»* derler.

Abdurrahman bin Sadat *«Dünya emrinin düzenlenmesi dört meleğe aittir: Cebrail, Mikâil, Azrail ve İsrafil»* diyor. Cebrail, rüzgârları ve Allah'ın ordularını sevku idare etmeye vekildir. Mikâli

yağmur ve bitkilerde, Azrail ruhları almada, İsrafil de onlara Allah'tan emri getirmede vekildir.

Bu kasemlerin cevabı mukaderdir. Yani Naziat, Naşitat, Sabihat, Sabikat ve Mudebbirat'a yemin olsun ki siz haşre gönderileceksiniz!

Kur'an'a dikkatle bakıldığında Cenab-ı Hak'kın iki noktadan dolayı mahlûkata yemin ettiği görülmektedir:

1 — Bu mahlûkat bazı insanların gözünde çok büyümüştür. Adeta bu mahlûkat saltanatlarıyla insanların kalbine yerleşmiş ve böylece bu insanlar onlara tapmışlardır: Güneş ve ay gibi. Cenab-ı Hak Duha Suresi'nde güneşe ve aya yemin ediyor. Bunun yanında güneş ve ayın bazı sıfatlarını, bir halden diğer bir hâle geçişlerini batıp çıkışlarını dile getiriyor. Bu sıfatlar ibadete mustahak olan mabudun şanından değildirler. Yani bu tür eksiklik ifade eden sıfatlara sahip olan eşyanın mabud olması yakışık almaz!

2 — İnsanlar, Cenab-ı Hak'kın yemin ettiği bir kısım mahlûklara dikkatle baksaydılar onlardaki hikmetin inceliklerini, ilahi sanatın yüceliğini müşahede eder, dolayısıyla onu yaratanın varlığına, marifetine kavuşmuş olurlar ve yaratıcıyı celal ve kemâl sıfatlarıyla sıfatlandırırlardı. Mesela Cenab-ı Hak kendisinin tek olduğuna dair Saffat Suresi'nde şöyle yemin ediyor: *«Andolsun, o saf bağlayıp duranlara, o sevku idare edenlere, zikir okuyanlara. Şüphesiz ki sizin ilahınız birdir».* (Saffat: 1-4)

Peygamberin hak olduğuna, gerçek peygamber olduğuna dair: *«Yasin, Hikmetli Kur'an hakkı için, muhakkak ki sen gönderilen peygamberlerdensin»* buyurulmaktadır.

Kur'an'ın hak olduğuna yemin ederek şöyle buyurulur:

«Yıldızların mevkileriyle kasem ederim. Eğer bilirseniz bu büyük bir kasemdir. Kesinlikle o Kerim bir Kur'an'dır...»

Cezanın hak olduğuna, insanların Allah'ın huzurunda hesap vermek üzere haşrolunacaklarına ve herkesin amelinin karşılığını göreceğine dair yemin ederek şöyle buyuruluyor:

«O tozup savuranlara, sonra yüklü bulutlara, sonra kolaylıkla akıp gidenlere, sonra iş taksim eden meleklere yemin olsun ki size va'dolunanlar hakikaten doğrudur ve muhakkak ceza günü vaki olacaktır» (Zariyat: 1-6)

Ferra: *«Kasemin cevabı hazfedilmiştir. Çünkü dinleyenler bunu biliyordu»* diyor. Ayrıca surenin 11. ayeti (Biz çürümüş kemikler haline gelidikten sonra mı?) buna delâlet eder.

Bazıları *«Bu kasemin cevabı bu surenin 26. ayetidir: «Şüphesiz ki bunda korkanlar için kesinlikle bir ibret vardır»* derler. İbn'ul-Enbari, *«Bu görüş zayıf ve çirkindir. Çünkü kasem ile cevabı arasına birçok ayet girmiş oluyor»* diyerek, buna itiraz etmiştir.

Bazıları *«Kasemin cevabı 15. ayettir»* demiştir. Yani *«Musa'nın haberi sana geldi mi?»* diyen ayettir. Fakat bu da cidden zayıftır. Bazılarına göre Kasem'in cevabı altıncı ayettir. Yani, *«O gün o sarsıntı sarsar»* ayetidir. Fakat burada *«Liyevmin»* tabiri takdir edilir, denilmiştir.

*«Racife»*den maksat, insanın ölmesine yol açan sura ilk üfürülüştür. (İbn Abbas).

*«Radife»*den maksat haşr anında yapılan sura ikinci üfürülüştür. (İbn Abbas). Bu iki üfürülüş arasında kırk senelik mesafe vardır. Aynı gün (ahiret günü), bu iki üfürülüşü de diğerlerini de

kapsar. İkinci üfürülüşe, terkiye binmiş mânâsına gelen *«Radife»* tabiri kullanılmıştır. Çünkü birinci üfürülüşün hemen arkasındadır. İbn Zeyd, *«Racife'den maksat yer küresi, Radife'den maksat ta kıyamettir»* diyor. Mücahid *«Racife büyük bir yer sarsıntısıdır. Arkasından da Radife (sayha) gelir»* demiştir. Bazıları *«Racife yerin sarsılması, Radife ise zelzeledir»* demişlerdir. Nitekim recf kelimesinin esas mânâsı harekettir. Fakat burada seadece hareket kastedilmektedir. Burada sesli bir hareket bahis konusudur.

Ubey bin Kâb şöyle der: Rasûl-ü Ekrem gecenin dörtte biri geçtiği zaman kalkarak: *«Ey insanlar! Allah'ı zikredin. Radife peşinde iken Racife geldi. Ölüm, içindekilerle beraber geldi»* buyurdu. (İmam Ahmed ve Tirmizi).

*«Gözleri donakalır»*dan maksat, o günde bulunanların korku ve dehşetten ötürü zelil olmalarıdır. Veya gözlerden maksat basiretleridir. Yani basiretler zelil ve perişan olur ve hiçbir şeyi idrak etmezler.

*«Hafire»*den maksat, ölümden hemen sonraki ilk hâldir. Onu ilk hayat olarak zannediyorlardı.

«Nahire», içi boş, rüzgârların esitine müsaid ve çürümüş demektir. *«El-Kerre»*den maksat dönüştür. *«Hasire»* ise sahipleri zarar eden, kâr etmeyen dönüştür. *«Zacire»*den maksat sayhadır veya sura ikinci üfürülüştür. Onunla ölüler haşre gönderilir. *«Sahire»* bembeyaz arzdır. Ona sahire denilmesi serabın orada akıp gitmekte oluşu sebebiyledir. Zira sahire kesintisiz akıp gitmek demektir. Yani onlar ansızın yeryüzünde dirilmiş olduklarını görürler.

Dahhak'ın İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, *«Sahire»* gümüşten yapılmış bir arzdır. Onun üzerinde hiçbir zaman Allah'a isyan edilmemiştir. Allah haşrde onu yaratır.

Yine İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, «*Sahire*»den maksat Mekke arazisidir. Bazıları yerin yedinci katı olduğunu söyler. Allah onu üste çıkarır, hesabı onun üzerinde görür. Bu yerin başka bir yerle değiştirildiği günde olur. Ebu'l-Aliye ve Süfyan «*Beytul Makdis'e yakın bulunan bir arzdır*» demişlerdir. Bazıları da «*Sahire cehennem kıyısında bulunan bir sahradır*» demiştir. Katade'ye göre «*Cehennemin tâ kendisidir*». Çünkü orada daima uyanık bulunurlar, onları uyku tutmaz.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿١٥﴾ اِذْ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾
اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَاَهْدِيَكَ اِلٰى
رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾ فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿٢١﴾ ثُمَّ
اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ
اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿٢٦﴾
ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰىهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا ﴿٢٨﴾
وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰىهَا ﴿٢٩﴾ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ
دَحٰىهَا ﴿٣٠﴾ اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰىهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ﴿٣٢﴾
مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ لِمَنْ يَّرٰى ﴿٣٦﴾
فَاَمَّا مَنْ طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ
الْمَاْوٰى ﴿٣٩﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿٤٠﴾
فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ﴿٤٢﴾
فِيْمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰىهَا ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰىهَا ﴿٤٤﴾ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرُ
مَنْ يَّخْشٰىهَا ﴿٤٥﴾ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰىهَا ﴿٤٦﴾

15 — (Ey Rasûlüm) Musa'nın haberi sana geldi mi?

16 — Hatırlat o zamanı ki Rabbi ona mukaddes «Tuva» vadisinde nida etmişti.

17 — «(Ey Musa) Firavun'a git. Çünkü o pek azdı».

18 — «O'na de ki: Temizlenme isteğin var mı?»

19 — «Seni Rabbine yönelteyim. Böylece Rabbinden korkarsın».

20 — (Musa) ona en büyük mucizeyi gösterdi.

21 — Fakat o (bu mucizeyi) yalanladı ve isyan etti.

22 — Sonra da arkasını dönüp yürüdü.

23 — Bu suretle (adamlarını) toplayıp bağırdı.

24 — Dedi: «İşte ben sizin o en yüce Rabbinizim».

25 — Allah da onu dünya ve ahiret azabına tuttu.

26 — Gerçekten onda, (içi titreyerek) korkacak olan bir kimse için ibret vardır.

27 — Siz mi yaratılışça daha çetinsiniz, yoksa sema mı? Onu Allah bina etmiştir.

28 — Onun boyunu yükseltti. Sonra onu düzenledi.

29 — Gecesini karanlık, gündüzünü aydınlık yaptı.

30 — Bundan sonra da yeryüzünü yaydı.

31 — Oradan suyunu ve otlarını çıkardı.

32 — Dağları sapasağlam dikti.

33 — Bunların hepsi sizin ve davarlarınızın geçinmesi içindir.

34 — Fakat o büyük baskın (kıyamet) geldiği zaman.

35 — İnsan ne için çalıştıysa onu hatırlar.

36 — Cehennem de gören kimseler için apaçık görünür.

37 — Taşkınlık edip,

38 — Dünya hayatını tercih eden için

39 — Kuşkusuz ki varılacak yurt cehennemdir.

40 — Rabbinizin huzurunda (suçlu) bulunmaktan korkarak nefsini süfli heveslerden alıkoyan için de

41 — Kuşkusuz ki varılacak yurt cennettir.

42 — (Ey Rasûlüm!) Sana kıyameti soruyorlar! Ne zaman kopacak diye?

43 — Onu söylemek, senin için ne mümkün?

44 — Onun nihayeti (ilmi) yalnız Rabbine aittir.

45 — Sen ancak Kıyamet'ten korkacak kimseleri sakındıran bir peygambersin.

46 — Onlar onu gördükleri an, günün bir geç vakti (bir akşam) veya erken vakti (kuşluk) kadar kalmış gibi olurlar!

(15-46) *«(Ey Rasûlüm!) Musa'nın haberi sana...»*

Bu Ayetlerin Tefseiri

15. ayetten 25. ayete kadarki kısım Hz. Peygamber'e teselli vermek için gelmiştir. Yani yalanlanan, davasına karşı çıkılan ve bu gibi olaylarla karşılaşan ilk peygamber sen değilsin. Daha önce de Firavun Musa'ya (a.s) karşı çıkmıştır. Diğer peygamberlere de diğer kâfirler karşı çıkmışlardı.

Rabbimiz bu bölümde Rasûl-ü Ekrem'e Hz. Musa gibi muvaffak olacağını va'detmektedir. Aynı zamanda bu bölümde Rasûlullah'ın getirdiği tevhidi ve son günü yalanlayan kimselere şiddetli bir tehdid de vardır. Cenab-ı Hak onları şöyle uyarıyor: Firavun'u helâk etmeye kâdir olan Allah elbette sizi de helâk etmeye kâdirdir.

«Vad'il-Mukaddes» Turi Sina'nın altında bir sahadır, bir vadidir. *«Tuva»* kelimesi o vadinin ismidir Veya iki defa mânâsını ifade eder. Yani o vadi iki defa takdis edilmiş demektir. *«Tağa»* fiili ise hududu aşmaktır. Düşmanlıkta sınırı geçmektir. *«De ki: Arınmaya niyetin var mı?»* yani şirkten temizlenip bundan ötürü meydana gelen rezil ahlâklardan uzaklaşmaya talip misin? Bu cümle her ne kadar istifham ile başlamışsa da bundan maksat arz ve taleptir. Lütufla, edeble istenilen, talebin en üstün çeşididir.

İster misin seni Rabbine muttali kılayım da O'na iman edesin? İman ettiğinde O'ndan korkasın. O'ndan korkmam ilimden ileri gelir. Çünkü Cenab-ı Hak, Fatır Suresi'nde *«Allah'tan gereği gibi ancak alimler korkar»* buyurmuştur. Allah'tan korkan bir insan O'na muhalefetten kaçınır. Muhalefetten kaçınan bir insan da Allah'ın azabından emin olur.

20. ayette sözü geçen *«Büyük mucize»*den maksat, Firavun söz deliliyle ikna olmadığı zaman Hz. Musa'nın mucize ile bir delil ortaya koymasıdır. O da Hz. Musa'nın asasının bir ejderhaya dönüşmesidir. Buna rağmen Firavun, Hz. Musa'yı yalanladı ve delilin hükmüne karşı geldi.

Sonra Hz. Musa'yı terketti. Hilesine devam etti. Sihirbazlarını, yardımcılarını topladı. Onlara: *«Ben sizin en büyük Rabbinizim. Benim saltanatıma üstün hiçbir saltanat yoktur»* dedi. Firavun Hz. Musa ve kavmini Kızıldeniz'de, gurur ve azametiyle takip etti. Bunun üzerine o ve orduları Cenab-ı Hak tarafından Kızıldeniz'de boğuldu. Böylece Allah ona hem ahiret azabını hem de dünya azabını tattırmış oldu.

Korkan bir kimseden maksat, aklı olup da bu akılla işlerin neticelerini, vardıkları noktaları düşünen, böylece geçmişlerin hadiselerine, halihazırda bulunanların ahvaline bakarak ibret alan kimsedir. Bu surenin 27'den 33. ayetine kadar olan bölümü peygamberi yalanlayan mağrur müşriklere hitap etmekte ve Kıyamet'i uzak gören veya Allah'ın dünyada kendilerini azaba düçar etmeyeceğine inanan kimselerin bu düşüncelerinin hiçbir değer taşımadığını belirtmektedir. Onları yoktan inşa eden, ilk yaratan Allah'tır. Onlar eğer Cenab-ı Hak'kın kendi yaratıcıları olduğundan gafil iseler o zaman göğe ve yere baksınlar! Böylece bunları yaratanı bilsinler. Bunları yaratana, kendilerinin yaratılmasının da zor gelmeyeceği kanaatine varsınlar. Yani yerlerin ve göklerin yaradanının Allah olduğunu inkâr edecek durumda değildirler. Madem ki bu-

nu inkâr edemiyorlar, niçin Allah'ın kendilerini yeniden yaratacağına, kendilerini başlangıçta yaptığı gibi iade edeceğine kâdir olduğuna inanmıyorlar?

«Allah semayı bina etti», yani müteferrik parçaları yanyana getirerek, birbirine bağlayarak tek bina haline getirdi. Yıldızlar da böyledir. Cenab-ı Hak her birini diğeriyle orantılı olması nisbetine binaen yarattı ve onları kendi yörüngelerinde tutan bir kuvveti de halkeyledi. Böylece onlar görünüşte bir tek âlem oldular ve o âleme de tek isim verildi: Gök!

«Semk» kelimesi her şeyin boyu demektir. Yani Cenab-ı Hak o semanın cürümlerini bizim başımızın üstüne çekti. Onu, her cürmü yerine koymak suretiyle tesviye etti. Cenab-ı Hak göğün gecesini karanlık kıldı. Gecenin göğe nisbet edilmesi gökteki yıldızların gece görünmeleri sebebiyledir.

«Onu nurlu kıldı», yani güneşini ışık saçan kıldı. Nitekim Cenab-ı Hak *«Güneşe ve ışığına yemin ederim»* buyurmuştur!

Gecenin ve gündüzün birbirlerini takip etmeleri ve bazı seyyarelerin hareketine tâbi olan değişik mevsimler, yeryüzünü mesken edinmeye müsait hale getirmişlerdir. Cenab-ı Hak 30. ayetinde bunu ifade etmektedir.

Ayet metnindeki *«Dehaha»* fiili onu beşik yaptı, mesken edinmeye elverişli hale getirdi demektir. O da şöyle oldu: Yeryüzü gözelerinden su çıkardı, pınarları fışkırttı, nehirleri akıttı ve onun otlarını bitirdi. İnsanlar ve diğer canlılar onlarla hayatlarını idame ederler.

Dağların yer sarsıntısına karşı birer kazık olarak yere çakıldıkları da yeryüzünün insanlar için mesken olmasına dahildir.

Bütün bunları yapan, bunların ustası olan zat sizi yaratmaktan aciz midir? Size yaşantınızda gereken araç ve gereçleri hibe eden O değil midir? Üstünüze gökleri kaldıran, yeri altınızda beşik haline getiren elbette sizi haşre göndermeye de kâdirdir. Acaba sizin için bu tedbiri aldıktan, size çokça hayr verdikten sonra sizi mânâsız ve başıboş bırakması O'nun şanına yakışır mı?

İbn'ul-Munzir ve İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ederler: *«Et-Tâmme, Kıyamet Günü'nün isimlerinden biridir».*

İbn Ebi Şeybe, Kasım bin Velid el-Emmezani'den şöyle rivayet ediyor: Et-Tâmmet'ul-Kubra'nın geldiği zamandan maksat, cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin de cehenneme gönderildikleri zamandır.

İbn Ebi Şeybe, Amr bin Kays el-Kindi'den şöyle rivayet ediyor: Et-Tâmmet'ul-Kubra'nın gelmesinden maksat, onlara *«Onu cehenneme götürün»* denildiği zamandır!

İbn Merduveyh, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyor: Zaman zaman Rasûlullah'tan Kıyamet'in ne vakit kopacağı soruluyordu. Bunun üzerine *«Sen nerede, onun vaktini söylemek nerede»* ayeti indi.

İbn Ebi Hatim zayıf bir senedle İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: Mekke müşrikleri Rasûl-ü Ekrem'e istihza yoluyla, *«Kıyamet ne zaman kopacaktır?»* diye sordular. Bunun üzerine *«Sen nerede, onu söylemek nerede»* ayeti indi. Yani ey Muhammed! Sen onun ilmini bilmiyorsun. Onun ilmi ancak Allah katındadır. Sen ancak Kıyamet'ten korkan kimseleri uyarabilirsin. Onlar Kıyamet'i gördükleri zaman sanki dünyada hiç durmamış ve onun hiçbir nimetinden istifade etmemiş gibi olurlar. Sadece öğleden güneş batıncaya kadar bir zaman veya güneşin doğuşu ile gündüzün yarısı arasındaki zaman kadar durmuş olduklarını sanırlar.

Abd bin Humeyd ve Nesei Tarık bin Şehab'tan şöyle rivayet ederler: Rasûl-ü Ekrem Kıyamet'ten çokça bahsediyordu. «*Sen nerede, onu söylemek nerede. Onun müntehası Rabbinedir*» ayeti indikten sonra, artık Rasûl-ü Ekrem bunu sormadı.

İbn Merduveyh, Hz. Aişe'den şöyle rivayet ediyor: Bedeviler Rasûlullah'a gelir ve O'ndan Kıyamet'i sorarlar. Rasûl-ü Ekrem içlerinde en genç olana bakar, «*Eğer bu genç bir asır kadar yaşarsa, işte o zaman sizin kıyametiniz başınıza kopar*» buyurdu.

İbn Ebi Şeybe, Zeyd bin Eslem'den şöyle rivayet ediyor: Allah'ın Rasûl-ü «*Cenneti umanlar cennete girerler. Ateşten korkanlar ateşten uzaklaştırılırlar. Allah ancak rahmet edene rahmet eder*» buyurdu.

İbn'ul-Munzir, İbn Cerir'den şöyle rivayet eder: «*Onun Muntehası, yani ilmi ve bilgisi demektir*».

Senden Kıyamet'in kopma zamanını sorarlar. Böylelikle, «*Sen onun ilminde hangi mertebedesin? Yani bu hususta ilmin hangi noktaya varmıştır?*» demek isterlerdi. Bu yoruma binaen onun cevabı 44. ayettir: «*Onun sonu Rabbine aittir*». Fakat bu yorum zayıftır. Rivayetten anlaşılıyor ki bu, Rasûl-ü Ekrem'in Kıyamet'i çokça sormasından doğan bir hayrettir. Sanki ona deniliyor ki, sen bu hususta nasıl bir bilgiye sahipsin? Onu sorup durmakta hangi noktadasın? Yani onlar senden bunu soruyorlar. Buna cevap vermek için sen de durmadan bunu soruyorsun!

«*El-Aşiyya*» günün son tarafıdır. «*Duha*» kelimesinin aşiyye zamirine izafe edilmesi gösteriyor ki, aşiyye ve duha aynı günün aşiyye ve duhasıdır. Onlar bir günün bir parçası kadar durduklarını sanırlar. Nitekim onlar ancak günün bir saati kadar kaldılar!

«*Lebs*» kelimesi ikamet etmek, kalmak mânâsını ifade eder.

NAZİAT SURESİ'NİN SONU

ABESE SÛRESİ

Sûre: 80

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ۙ﴿١﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ؕ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰٓى ۙ
﴿٣﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ؕ﴿٤﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى ۙ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهٗ
تَصَدّٰى ؕ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ؕ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى ۙ﴿٨﴾ وَهُوَ
يَخْشٰى ۙ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى ۚ﴿١٠﴾ كَلَّآ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۚ﴿١١﴾ فَمَنْ شَآءَ
ذَكَرَهٗ ؕ﴿١٢﴾ فِىْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۙ﴿١٣﴾ مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۙ﴿١٤﴾ بِاَيْدِىْ
سَفَرَةٍ ۙ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ؕ﴿١٦﴾ قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ اَكْفَرَهٗ ؕ﴿١٧﴾ مِنْ اَىِّ شَىْءٍ
خَلَقَهٗ ؕ﴿١٨﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ ؕ خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ ۙ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيْلَ يَسَّرَهٗ ۙ﴿٢٠﴾
ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ۙ﴿٢١﴾ ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهٗ ؕ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ
مَآ اَمَرَهٗ ؕ﴿٢٣﴾ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ ۙ﴿٢٤﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ
صَبًّا ۙ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ۙ﴿٢٦﴾ فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا ۙ﴿٢٧﴾ وَّعِنَبًا
وَّقَضْبًا ۙ﴿٢٨﴾ وَّزَيْتُوْنًا وَّنَخْلًا ۙ﴿٢٩﴾ وَّحَدَآئِقَ غُلْبًا ۙ﴿٣٠﴾ وَّفَاكِهَةً
وَّاَبًّا ۙ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ؕ﴿٣٢﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ۚ﴿٣٣﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1/2 — Gözleri kör olan bir adam geldi diye yüzünü ekşitti ve arkasını çevirdi.

3 — (Ey Rasûlüm!) ne bilirsin? Belki o temizlenecek.

4 — Veya nasihati dinleyip ondan istifade edecek!

5/6 — Fakat kendisini öğütten müstağni gören kimseye gelince, onu karşına alıyor (onu temizlemeye çalışıyor)sun!

7 — Onun içini temiz ve pak etmemesinden sana ne?

8 — Ama koşarak sana gelen,

9 — (Allah'tan) korkan kimseyi ise

10 — Bırakıyor (ve başkalarıyla meşgul oluyorsun).

11 — Hayır, (böyle yapmak doğru değildir). Çünkü Kur'an bir hatırlatmadır.

12 — Bunun için, dileyen ondan öğüt alır.

13/14 — O (Kur'an katında) sahifeler içindedir; çok şerefli yüce ve tertemiz!

15/16 — Şanlı ve dürüst elçilerin elleri (ile de yazılmıştır.)

17 — Kahrolası insan! O ne nankördür!

18 — (Allah) onu hangi şeyden yarattı?

19 — Elbette bir nutfeden, bir damla sudan Onu yarattı ve onu bir ölçüye göre yaptı.

20 — Sonra ona yolu kolaylaştırdı.

21 — Sonra onu öldürüp, kabre koydu.

22 — Daha sonra dilediği zaman onu tekrar diriltecektir.

23 — Hayır! (İnsan Allah'ın kendisine) buyurduğunu hiç te yerine getirmiş değildir.

24 — O halde yiyeceğine baksın.

25 — Biz suları bol bol yağdırdık.

26 — Sonra yeryüzünü iyiden iyiye yardık.

27 — Orada daneler bitirdik:

28 — Üzümler, yoncalar,

29 — Zeytinler, hurmalar,

30 — Sık bahçeler,

31 — Meyveler, otlar;

32 — (Bütün bunlar) sizin ve hayvanlarınızın faydası için (yaratılmıştır).

33 — Fakat o kulakları yırtan haykırış geldiği zaman.

(1-33) *«Gözleri kör olan bir adam geldi diye...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 42 ayettir.

Bu sure aynı zamanda *«Suretu Sahha»* ve *«Suretu Sefere»* ismiyle de anılmaktadır. İsmini ilk kelimesinden almıştır. Birçok rivayetlerde bu sureye *«Suret'ul-Â'mâ»* denilmiştir. Mekke Dönemi'nde nazil olduğunda ittifak edilmiştir. Ayetleri Hicaz ve Küfe sayımına göre 42, Basralılara göre 41'dir. Şamlılar ve Medinelilerin ilk sayımına göre 45'dir. Kelimeleri 130, harfleri 533'tür.

Bu sure İbn Ummi Mektum Hakkında nazil olmuştur. Bu zat Hatice validemizin dayısının oğludur. Adı Amr bin Kays'tır. Bazıları Abdullah bin Amr olduğunu, bazıları da Abdullah bin Şureyh bin Malik bin Ebi Rebia olduğunu söylemişlerdir. Fakat birincisi daha kuvvetli ve daha meşhurdur. *«Ümmü Mektum»* onun annesinin künyesidir. Adı Atike binti Amir b. Mahzum'dur. Zemahşeri Keşşaf'ta *«Ümmü Mektum onun ninesidir»* demiştir. Fakat bu yanlıştır. Bu zat iki gözden âmâ idi. Önceleri görürdü. Sonradan kör olmuştur. Bazıları kör olarak dünyaya geldiğini söylerler. Bunun için annesi Ümmü Mektum lakabını almıştır. Bu zat Rasûl-ü Ekrem'e geldiğinde Peygamber'in yanında Rebia'nın oğulları Utbe ve Şeybe, Ebu Cehil, Abbas bin Abdulmuttalib, Ümeyye bin Halef, Velid bin Muğire gibi Kureyş'in ileri gelenleri vardı. Hz.

Peygamber onlarla konuşuyor ve onları İslâm'a davet ediyordu. Eğer bu kişiler müslüman olurlarsa başkaları da müslüman olur ümidindeydi. İbn Ümmi Mektum gelip: *«Allah'ın sana öğrettiğini bana da öğret»* dedi. Ve ısrarla bu isteğini tekrarladı. Rasûlullah'ın Kureyş'in ileri gelenleriyle meşgul olduğunu bilmiyordu. Hz. Peygamber onun konuşmasını kesmesinden hoşlanmadı. Yüzünü buruşturdu ve ondan yüz çevirdi. Bunun üzerine bu sure nazil oldu. Rasûl-ü Ekrem onu her gördüğünde kendisine ikramda bulunur; *«Hakkında Rabbimin beni kınadığı kişiye merhaba»* der ve *«İhtiyacın var mıdır?»* diye sorardı. Rasûl-ü Ekrem onu iki kez Medine'de yerine vekil bırakmıştır. İbn Abdilberr'in rivayetine göre üç defa imam olmuştur. Sonra Rasûl-ü Ekrem Ebu Lubabe'yi yerine vekil bırakmıştır. İbn Ümmü Mektum ilk muhacirlerdendir. Hz. Peygamber'den önce hicret ederek Medine'ye gelmiştir. Kurtubi'nin *«O, Medinelidir. Kureyş ileri gelenleriyle bir araya gelmemiştir»* şeklindeki iddiası ise bir yanılgıdır. Çünkü o, Mekkelidir ve hadise Mekke Dönemi'nde cereyan etmiştir.

Bazıları *«Bu zat şehit olarak Kadisiyye Savaşı'nda, Medâin'in fethedildiği günde, Hz. Ömer zamanında ölmüştür»* demişlerdir. Enes onu, sırtında bir gömlek, elinde de siyah bir bayrak tutarken görmüştü.

Bazıları da *«Kadisiyye Savaşı'ndan sonra Medine'ye döndü. Orada vefat etti»* demişlerdir.

«Abese» ve onu takip eden fiillerin zamiri Rasûlullah'a racidir. Gaib zamir olarak getirilmesinin nedeni Rasûlullah'ı tazim etmek içindir.

3. ayetteki hitapta da ürkütmekten sonra ünsiyet vardır. Yüz çevirmekten sonra yönelmek bahis konusudur. *«Abese»* ve *«Tevella»* fiillerinin zamirleri gaib olarak Rasûlullah'a gönderilmiş ve sonra ona ünsiyet göstermek için muhatap zamiri getirilmiştir.

İbn Ümmi Mektum'un yerine *«âmâ»* tabirinin kullanılması, şahsın bu fiili mazeretinden dolayı işlemiş olduğunu ifade eder.

Rasûl-ü Ekrem, İbn Ümmi Mektum'a karşı yüzünü ekşitti ve yüzünü ondan çevirdi; çünkü onu elinden tutup getiren kişiye onu konuşmaktan menetmesini işaret etmişti. Onu getiren kişi konuşmasına engel olmaya kalkışınca İbn Mektum onu iteledi, ille de Rasûlullah'ın kendisiyle konuşmasını ve kendisine dini öğretmesini istedi.

İşte bu harekette, Hz. Peygamber'i üzen bir çeşit cefa vardı. Buna rağmen Cenab-ı Hak, İbn Ümmi Mektum hakkında Rasûlullah'a bu ayetleri indirdi. Hülasa Cenab-ı Hak burada Peygamberine hitap ederek, o âmânın zayıflığı ve fakirliği nedeniyle kendisiyle konuşmamanın, ondan yüz çevirmenin doğru olmadığını belirtmektedir. Çünkü o kalbi diri ve zeki bir kimsedir. Hikmeti dinlediğinde ezberler, onunla günahların zulmetlerinden, kirlerinden temizlenir. Kuvvetli ve zengin Kureyş ileri gelenlerinin çoğu ise inkârcıdırlar, ahmaktırlar. Allah'ı inkâr ederler. Onlara yönelmek dahi uygun değildir. Onların imana gelmesiyle başkasının da imana geleceği fikriyle onlarla sohbet uygun değildir. Çünkü insanoğlunun kuvveti kalbinin diriliğinde, hatta başeğmesindedir. Delil ortaya çıkınca bu delile itaattir. Mal, neseb, asabiyet, askerler, yardımcılar, saltanat, bunların hepsi ariyettir, insana muvakkaten verilmişlerdir. İnsan bir gün onları bırakıp gider. Sanki Cenab-ı Hak bu ayette *«Ey peygamber, eğer yönelmek istersen akıllı ve zeki, kalbi tertemiz olana yönel. Sakın mertebe sahibi, kuvvet sahibi, yüce makam sahiplerine sırf bu geçici sıfatlarından ötürü yönelme»* demektir.

Bu ayette Cenab-ı Hak Ümmeti Muhammed'e edeb dersi veriyor. Bu edeb dersinden edeblenmiş olsaydılar, insanların en doğru yolda olanları olurlardı. Allah onları hidayetlerinde daim etsin.

Bazı müfessirler üçüncü ayetteki «*Leallehu*»nun sonundaki zamirin kâfire raci olduğunu söylemiştir. Yani sen istiyorsun ki o İslâm ile temizlensin veya o vazu nasihat alsın ve bu onu hakkı kabul etmeye götürsün. Ama senin isteğinin olacağını kim sana bildirmiştir?

Altıncı ayetteki «*Tesadda*» fiili kulak verirsin, dinlersin demektir. Eğer bu kâfir iman etmez, hidayete gelmezse senin bir taksiratın bahis konusu değildir. Senin tek vazifen hakkı tebliğ etmektir.

Onuncu ayetin sonunda gelen «*Telehha*» kelimesi yüz çevirmek, onu bırakıp başkasıyla meşgul olmak demektir. Yani onu bir nevi uyutmak demektir.

11. ayetin başındaki «*Kella*» red harfidir. Durum senin bu iki gruba karşı yaptığın gibi değildir. Yani bundan sonra böyle bir harekette bulunma, zengine yönelip fakir müminden yüz çevirme. Rasûl-ü Ekrem'den bu hususta sadır olan fiil, daha uygun olanı terketmektir. Kuşeyri, «*bu ayetin «küçük bir günahın sadır olduğu» şeklinde yorumlanması ihtimalden uzak değildir*» diyor.

11. ayetteki «*İnneha*» kelimesinin sonundaki zamir ya tefsirini yapmakta olduğumuz bu sureye veya Kur'an ayetlerine racidir. Yani bu sure veya Kur'an ayetleri öğüttür. Halk için yol göstericidirler. Dileyen Kur'an'la öğüt alır.

İbn Abbas'a göre «*Dileyen onu zikreder*» ifadesinden maksat, Allah kime ilham ederse o zikreder demektir!

Bazıları «*Bu mükerrem olan sahifelerden peygamberlerin sahifeleri, kitapları kastedilmiştir*» diyorlar. Delil olarak da «*Kesinlikle bu öncekilerin sahifelerinde vardı. İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde...*» ayetini göstermişlerdir.

«Merfuatin» Allah katında kıymeti yücedir, veya zikri ve kıymeti yücedir, demektir. Bazıları da şüphe ve tenakuzlardan yücedir, demişlerdir. Yani içinde şüphe ve tenakuz yoktur.

«Mutahhareten» kelimesinden maksat, her türlü kirlerden temiz olmaktır. Veya Cenab-ı Hak onu kâfirlerin oynamasından korumuştur. *«Müşrikler üzerine nazil olmaktan temizdir»* şeklindeki yorum Hasan Basri'den gelmiştir.

«Sefere», Allah ile peygamberler arasında elçilik yapan meleklerdir. Onlar aynı zamanda temizdirler, herhangi bir günah ile kirlenmemişlerdir. Ebu Salih'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre bunlar ketebe (yazma) melekleridir.

Mücahid de İbn Abbas gibi söylemiştir. Yani bunlar defterlere kulların amellerini yazan kiramen kâtibin melekleridirler. Sefere çoğuldur, tekili ise safirdir. Kitab'a sifir, kâtibe de safir denir; çünkü kitap bir şeyi açıklıyor, izah ediyor. Bu madde de aynı mânâyı taşımaktadır. Bundan dolayı meleklere böyle isim verilmiştir.

İbn Abbas, Vehb bin Münebbih'ten şöyle rivayet ediyor: *«Bu şerefli ve doğru olan seferlerden maksat Rasûlullah'ın ashabıdır»* Yani o kitap onlara verilmiştir.

İbn'ul-Arabi *«Allah Rasûlü'nün Ashabı bu vasıflara sahiptirler. Fakat burada onlar kastedilmektedir. Bu lâfız özel olarak melekler için kullanılır»* demektedir.

Sahih'de Aişe validemizden şu hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber *«O kimse ki Kur'an'ı koruduğu halde Kur'an okuyor, O, keremli ve doğru elçilerle beraberdir. Kur'an'ı okuyup tetkik eden ve kendisine bu iş zor gelenlere gelince, onun iki ecri vardır».*

«Kiram» dan maksat Allah katında kerim olmaktır. Veya bununla maksat günahlardan uzak olmaktır. Onlar günahı işleyecek derekeye girmezler. (Hasan Basri).

Dahhak ve İbn Abbas da *«Kiram»* kelimesine şu yorumu getirmişlerdir: *«İnsanoğlu eşiyle başbaşa kaldığında veyahut büyük tahareti bozmaya gittiğinde onunla beraber durmaktan kaçarlar».* Bazıları *«Onlar başkasının yararını kendi yararlarına tercih edenlerdir»* demiştir.

«Berâre» kelimesi bârr'ın çoğuludur. Doğruluk ehli, doğru söyleyenler demektir. Aynı zamanda bu kelime itaat etmek mânâsına da gelir: Bunlar beraredirler, yani Allah'a itaat ederler, amellerinde Allah içi doğrudurlar.

17. ayetin başındaki *«Kutile»* fiili lanetlendi veya azap geldi mânâsını ifade eder. Aynı ayetteki *«İnsan»*dan maksat kâfirdir. A'meş Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«Kur'an'da «Kutile'l-insan» tabiri nerede gelirse gelsin, insandan kâfir olanlar kastedilmektedir».* Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: Bu ayet Utbe bin Ebi Rebia hakkında nazil oldu. Bu kişi daha önce iman etmişti. Necm Suresi geldiğinde dininden döndü: *«Ben bütün Kur'an'a iman ettim; fakat Necm Suresi'ne iman etmem»* dedi. İşte o zaman Cenab-ı Hak bu ayeti onun aleyhinde indirdi. Yani Utbe, Kur'an'ı inkâr ettiğinden dolayı lanetledi. Aynı zamanda Rasûl-ü Ekrem de Utbe'nin aleyhinde bedduada bulunarak şöyle buyurdu: *«Yarabbi, onun üzerine gadire köpeğini musallat kıl».*

Bazı hadis metinlerinde *«Yarabbi, ona bir köpeğini musallat kıl ki onu yesin»* şeklinde dua ettiği belirtilmiştir.

O bu hadiseden sonra ticaret maksadıyla Şam'a gitti. Gadire'ye vardıklarında Rasûlullah'ın bedduasını hatırladı ve yanındakilere: *«Eğer ben diri olarak sabahlarsam size bin dinar verece-*

ğim» dedi. Onlar onu aralarına alıp etrafını çevirdiler. Onlar bu haldeyken bir aslan onlara doğru kükreyerek geldi. Utbe'ye yaklaştı, üzerine sıçradı. Onu paramparça etti.

Babası bu haberi işitince onun matemini tutarak ağladı ve şöyle dedi:

«Muhammed ne söylemişse, o mutlaka olacaktır»

*«Nutfe»*den maksat ruhsuz, kıymetsiz bir su damlası demektir. Yani Allah o insanı bir nutfeden (meniden) yaratmıştır. Niçin insan nefsi hakkında yanılıyor, gururlanıyor? Oysa kendisi basit bir su damlasından yaratılmıştır?

19. ayetin sonundaki *«Kadderehu»* fiili annesinin karnında onu takdir etti demektir. Yani ellerini, ayaklarını, gözlerini ve diğer azalarını yaratmıştır. Güzel midir, çirkin midir? Kısa mıdır, uzun mudur? Şaki midir, said midir? Cenab-ı Hak hepsini ana rahminde yaratmıştır.

«Sonra ona yolu kolaylaştırdı» ifadesini İbn Abbas, Katade, Süddi, Ata ve Mukatil, *«Annesinin karnından çıkması için yolu kendisine kolaylaştırdı»* şeklinde yorumlamışlardır.

Mücahid *«Hayr ve şer yolunu ona kolaylaştırdı. Yani açıkladı»* demiş ve delil olarak *«Biz onu yola hidayet ettik»*, ayetini göstermiştir.

Ebu Salih'in İbn Abbbas'tan rivayet ettiğine göre *«Ona şekavet ve saadet yolunu kolaylaştırdı»*. İbn Zeyd, *«İslâm yolu»* diye yorumlamıştır. Ebu Bekir bin Tahir, *«Herkes niçin yaratılmış ise Allah onu ona muktedir kıldı»* demiştir. Bunun delili de Hz. Peygamber'in, *«Amel edin, herkes niçin yaratılmış ise o hususta kolaylıklar görecektir»* hadisidir.

«Sonra onu öldürdü, kabre koydu»; yani onun şerefini gözeterek ona cesedini kaybedecek bir kabir kıldı. Onu yeryüzüne atılıp kuşlara yem olmaktan kurtardı!

Ebu Ubeyde'ye göre *«Onu kabre soktu»*dan maksat, ona bir kabir kılınması ve kabre defnedilmesinin emredilmesidir.

23. ayetin tefsirinde Mücahid ve Katade *«Hiçbir kimse kendisine emredileni yerine getiremez»* demişlerdir. İbn Abbas'a göre Adem'in sulbünde iken insanlardan alınan sözü hiçbir kimse hakkıyla yerine getiremez demektir. Bu ayetin başındaki *«Kella»* red harfidir. Yani durum kâfirin dediği gibi değildir. Çünkü kâfir kendisine haşr haberi verildiğinde *«Andolsun, eğer ben Rabbime döndürülsem de benim için O'nun katında güzeli vardır»* demiştir. Çoğu zaman kâfir *«Bana emredileni ben yerine getirdim»* der. Cenab-ı Hak da *«kella»* ile *«O hiçbir şey yerine getirmedi, hem Allah'a hem de peygamberine karşı gelip, nankörlük etti»* demektedir.

«Lemma» kelimesinin sonundaki ikinci *«Ma»* kelâmın direğidir. Yani *«Lem»*in sonundaki *«ma»* takviye için eklenmiştir. Tıpkı *«Febima Rahmetin minellah»* ayetindeki *«ma»* gibidir. Yani tekid için getirilen bir harftir ve zaiddir.

24. ayetten 32. ayete kadar ki bölüm Cenab-ı Hak'kın insanlar için kolaylaştırdığı rızkın bahsini kapsamaktadır. Yani insan bir baksın, Allah onun yiyeceğini nasıl yaratmıştır? Elbette bu bakma kalple, fikirle bakmadır. Cenab-ı Hak'kın hayatını idame ettirmekte rol oynayan yiyeceğini nasıl yaratmış olduğunu düşünsün. Maişet sebeplerini kendisi için nasıl hazırlamış olduğunu bir düşünsün. Bunları da ahiret için hazırlıklarda bulunmak kasdıyla yapmalıdır.

Hasan ve Mücahid ifadeyi *«Taamın giriş ve çıkış noktalarına baksın»* şeklinde yorumlamışlardır.

*«Dökülen su»*dan maksat yağmurlardır. 25. ayetin başındaki *«Enna»*nın aslı *«Ennena»*dır; yani harfi müşebbeh olan fiilden olan *«Enna»* ve zamir bir araya getirilmiştir. Ya da *«Keyfe»* mânâsına gelen *«Enna»*dır. Yani insanoğlu taamına baksın, biz suyu nasıl döktükçe dökmüşüzdür?

Ayet metnindeki *«Habben»* kelimesinden maksat, buğday, arpa, darı ve biçilip dövülen, samanından ayrılan nesnelerdir. *«Kadben»* kelimesi ise yonca ve hayvanlara verilen yemlerdir. El-Kutebi ve Salih *«Mekkeliler yoncaya «kadb» derlerdi»* demişlerdir. İbn Abbas *«Kadben yaş hurmadır»* demiştir. Çünkü o hurma ağaçlarından kesilir, toplanır. Ayrıca üzüm mânâsına gelen *«İneb»* kelimesi ondan önce zikredilmiştir.

Halil, *«Kadb yaş yoncadır. Kuruduğu zaman ismi Kat olur»* demiş ve devamla: *«Kadb, ağaç dallarından biçilip meydana getirilen ok veya yay yapılan dallara denilir»* diye eklemiştir. *«Hadaik»* kelimesi çoğuldur, *«Bostanlar»* mânâsınadır. Tekili *«Hadika»*dır.

Kelbi *«İster hurma ister ağaç olsun, etrafı çevrili her şey hadikadır»* diyor. Etrafı çevrilmeyen şey hadika sayılmaz.

«Gulben» kalın, pötürlü, sık ağaçlar için kullanılır. Arslan boynu dönmediğinden ve baktığında tamamen döndüğünden ötürü *«el-Ağleb»* ismini almıştır. Kişinin boynu kalın olduğu zaman kendisine ağleb denir.

«Fakihe» incir, elma gibi, insanların yediği meyvelerdir.

«Ebb» kelimesinden maksat hayvanların yediği bitkilerdir. İbn Abbas ve Hasan'a göre *«Ebb yeryüzünün bitirdiği ve insanlar*

tarafından yenilmeyen bitkilerdir. İnsanlar tarafından yenilenler ise biçilip harman edilenlerdir». Bazıları *«Hayvanların yediği bitkilere ebb denilmiştir. Çünkü bu kelimede dönüş mânâsı vardır. Hayvan da dönüp dolaşır, tekrar aynı yemleri yemeye gelir»* demişlerdir.

Dahhak *«Ebb'den maksat yeryüzünde biten her şeydir»* demiş tir. Ebu Rezin *«Bitki demektir»* der. Bitki olduğuna dair İbn Abbas'ın *«İnsanlar ve hayvanların yediklerinden yerin bitirdiği nesnelerdir»* sözü buna delâlet eder. Yine İbn Abbas'tan ve İbn Ebi Talha'dan şöyle rivayet ediliyor: *«Ebb'den maksat yaş meyvelerdir».*

Dahhak, *«Özellikle incir demektir»* demiştir. İncir olduğuna dair İbn Abbas'tan da bir rivayet vardır. Kelbi, *«Meyveler haricinde her bitkiye ebb denilir»* diyor. Bazıları *«Fakihe kelimesi yaş meyveler, ebb de kuru yemişlerdir»* demiştir. İbrahim bin Teymi diyor ki: Ebubekir Sıddık'tan el-Fakihe ile el-Ebb kelimelerinin mânâsı soruldu. Ebu Bekir *«Allah'ın kitabı hakkında bilmediğimi söylersem acaba hangi gök bana gölge yapar, hangi yer sırtında beni kabul eder?»* dedi.

Enes şöyle der: Hz. Ömer'den dinledim. Bu ayeti okuduktan sonra *«Biz bunu bildik, ama ebb ne demektir?»* Bundan sonra asasını aldı: *«Allah'a yemin ederim benim ebb'in mânâsını bilmek için çabalamam tekellüftür. Ey Ömer'in annesinin oğlu! (Kendisini kastetmektedir) ebb'in ne olduğunu bilmemenin sana ne zararı vardır?»* dedikten sonra şöyle devam etti: *«Kur'an'ın sizce bilinen kısımlarına tabi olun. Bilmediklerinizi, Allah katında hakikat ne ise o şekilde kabul edip geçin».*

Hz. Ömer'in bu sözünü Muhammed Abduh, Amme cüzü tefsirinde nakleder: Bu rivayetleri dinlediğin zaman sakın, Hz. Ömer' in Kur'an'ın mânâlarını araştırmayın, Kur'an'ın çetin anlaşılan

noktalarını vuzuha kavuşturmak için araştırma yapmayın demek istediğini düşünmeyin. Lâkin Hz. Ömer şunu öğretmek istiyor: Senin boynunda, mümin olman hasebiyle, fark olan Kur'an mânâsının cümlesini anlamaktır. Bu ayetlerde senden istenilen ise şunlardır: Bileceksin ki Allah sana nefsinde, hayatının düzeltilmesinde çeşitli nimetlerle ikramda bulunmuştur. Onları hem sana hem de hayvanlarına gıda kılmıştır. Bunlar zikredilirken bir lâfız gelir ve mânâsı bilinmezse maksadın anlaşılmasından sonra her şeyini bırakıp bu mânânın anlaşılması için sağa-sola koşuşturması müminin ciddiyeti ile bağdaşmaz. Belki ciddiyet ve azimet ehline gereken, ibret almaları ve en büyük çabalarını o nimetlerin şükründe ve Allah için amel etmede harcamalarıdır. İşte sahabilerin durumu böyleydi. Bunlardan sonra bir nesil geldi. Bu nesil Kur'an'ın lâfızları üzerinde durdular, onu kendilerini her şeyden meşgul edecek bir uğraş haline getirdiler. Onlar kendilerini bu kelimeleri tasrif etmek, tevil etmek ve onları ihtimali olmayan mânâlara götürmek ile meşgul ettiler. Kalplerini fikirden ve zikirden hâli olarak bıraktılar. Azalarını salih amel ve şükürden atıl kıldılar. (1)

Abduh'un *«Sahabilerden sonra bir nesil geldi»* sözü herhalde tabiini ve etba'ut-tabiini değil onlardan sonra gelenleri kapsamaktadır. Aksi takdirde *«Nesillerin en hayırlısı benim neslimdir. Sonra onları takibeden, sonra onları takip eden nesillerdir»* hadisiyle bu fikir çatışır. Veya tabiin ve etba'ut-tabiin içinde bazı aşırı giden kimseler, mânâyı tamamen ihmal ederek lâfızlarla uğraşanlar kastedilmektedir. Hakikati Allah daha iyi bilir.

Bu ayetlerde bahsedilenler ölülerin dirilmesine dair bir temsildir. Nasıl ziraat kuruduktan sonra, bitki halinde yeniden fideler çıkarsa ölüler de böylece çıkacaklardır!

(1) Abdul, Amme Cüzü, sh: 19

33. ayetten 42. ayete kadar olan bölümde mahşerin durumu zikredilmektedir. Cenab-ı Hak daha önce maişetin durumunu, arkasından da mahşerin durumunu zikretti ki insanlar salih amellerle orası için hazırlık yapsınlar. Allah'ın hazinesinden gelen rızıkları infak etmek suretiyle hazırlıklı olsunlar.

«*Sâhha*» kelimesi bir sayhadır. Ondan ötürü Kıyamet kopar ve ikinci defa sura üfürülür. Kulakları sağır yapar. Kulaklar sadece diriltilmeleri için çağırılanları dinler olur; başka şeyleri dinlemez. Bazıları «*Sâhha*»nın dinlemek olduğunu söylemişlerdir.

Halil'in görüşüne göre «*Sâhha*» şiddetli düşüşünden ötürü kulakları sağırlaştıran bir sayhadır. Kelimenin esas mânâsı şiddetle dövmek veya şiddetle itelemektir.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾
لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ
مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ
عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

MEÂL

34 — O gün insan kaçar: kardeşinden,
35 — Anasından, babasından,
36 — Karısından, çocuklarından.
37 — Onlardan her birinin kendini meşgul edecek bir derdi vardır.
38 — O gün birtakım yüzler pırıl pırıl parlar.
39 — Güler, sevinir.
40 — Birtakım yüzler de tozlu, dumanlıdır.
41 — Her tarafını karanlık kaplar.
42 — Kâfir olan, günahı kazanan kimseler bunlardır.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(34-42) *«O gün insan kaçar: kardeşinden...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Sâhha» kişinin kardeşinden kaçtığı günde olur. Yani kişi kardeşine yardım etmekten, onunla konuşmaktan kaçar. Yani ona vakit bulamaz; çünkü nefsiyle meşguldür. Cenab-ı Hak *«O gün on-*

lardan her kişi için, bütün vaktini alacak bir durum vardır» buyurmuştur. Yani, onu tamamen kapsar, başka bir işe bakmasına imkân vermez. Bazılarına göre, kişi kardeşinden *«Benden bir hak isteyebilir»* korkusundan kaçar. Çünkü dünyada aralarında hukuk vardır. Bazıları, içinde bulunduğu şiddetli azabı görmesin diye kaçar diyorlar. Bazıları da, kardeşinin hiçbir yararı olmayacağını bildiği için ondan kaçar, demişlerdir.

«Sahibet» kişinin nikâhı, hanımıdır. *«Benihi»* evlatlarıdır. Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Kabil, kardeşi Habil'den kaçar. Hz. Peygamber, annesi Amine'den kaçar. Hz. İbrahim babasından kaçar. Hz. Nuh oğlundan kaçar. Hz. Lut hanımından kaçar. Hz. Adem oğullarının kötülüğünden kaçar».*

Hasan Basri, *«Kıyamet Günü'nde babasından ilk kaçan kişi Hz. İbrahim, oğlundan ilk kaçan Hz. Nuh'tur. Hanımından ilk kaçan da Hz. Lut'tur»* demiştir. Hasan Basri devamla: *«Onlar bu ayetin kendileri hakkında nazil olduğu kanaatinde idiler»* demiştir.

Sahihi Müslim'de Hz. Aişe'den gelen bir hadiste Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurur: *«Halk Kıyamet Günü'nde yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşre gelirler».* Biz *«Ey Allah'ın Rasûl-ü, erkek ve kadınların hepsi de öyle mi? Onlar birbirlerine bakmaz mı?»* dedik. *«Ey Aişe, emir o gün birbirlerine bakmalarından daha şiddetlidir (Yani dehşet vardır, bakma imkânı yoktur)»* dedi. (Tirmizi bu hadisi İbn Abbas'tan rivayet etmiştir).

37. ayetin sonundaki fiil kıraat alimlerinin çoğunca *«Yuğnihi»* tarzında okunmuştur. Bu durum onu başkasıyla meşgul olmaktan müstağni kılar; yani bütün vaktini alır! İbn Muhaysın ve Humeyd *«Yuğnihi»* yerine *«Yağnihi»* tarzında okumuşlardır. O takdirde *«Bu durum kişiyi ilgilendirir»* demek olur. El-Kutebi, *«O durum kişiyi başkasının yaklaşmasından meneder»* demiştir.

«Musfiretun» kelimesi pırıl pırıl parlıyor demektir. O gün yüzler kendileri için Allah katında bulunan zaferi, nimetleri bilirler ve pırıl pırıl parlarlar. Bu yüzler müminlerin yüzleridir. Sevinçlerinden gülerler.

Ata el-Horosani'ye göre, *«Musfiretun'un mânâsı Allah yolunda çok uzun zaman toz ve toprak aldığından Kıyamet Günü'nde böyle olacak demektir»*. Ebu Nuaym da bunu zikretmiştir. Dahhak *«Bu parıltı abdestin eserlerindendir»*. İbn Abbas ise *«Gece ibadetindendir»* demiştir. Çünkü hadiste *«Kimin gece namazı çok olursa yüzü gündüzleyin güzelleşir»* denilmiştir.

«Gabare» den maksat gubar ve dumandır. *«Terheku»* fiili ise toplar, içerisine alır demektir. *«Kataratun»*dan maksat tutulma ve siyahlıktır (İbn Abbas). bunun zillet ve şiddet mânâsına geldiğini de söylemiştir. Arapça'da *«Katar»* toz mânâsınadır. Tekili Katarat'tır. Ferazdak'ın şiirinde bu kelime kullanılmıştır. Bir haberde, hayvanlar Kıyamet Günü'nde toprağa dönüştükten sonra o toprak kâfirlerin yüzüne serpilir, diye varid olmuştur. Zeyd bin Eslem *«Katara'dan maksat gökyüzüne yükselen, «Gabare»den maksat ise yere inen toz demektir»* demiştir. Bunların ikisi de aynı mânâyı ifade eder. Fakat biri yüksek, diğeri de alçak mânâsıyla birlikte kullanılır. *«Kefere»* kelimesi kâfirin, *«Fecere»* de facirin çoğuludur. *«Facir»*den maksat Allah adına hükümler uyduran veya fasık kişidir. Zira *«Fecere»* yalan mânâsınadır. *«Fecer»* kelimesinin esas mânâsı meyletmektir. Facir de Allah'a isyana meyleden kimsedir.

Şeyh Muhammed Abduh tefsirinde, *«Kefere'den maksat Allah'a ve Allah katından peygamberin getirdiklerine iman etmeyen kişiler demektir. Fecere de Allah'ın hudutlarını aşanlardır. Dünya hayatlarında günahları toplayanlardır»* der ve devamla şunu söyler: *Cenab-ı Hak'kın, Bazı yüzler o gün pırıl pırıl parlar» diye başladığı ayetler Allah'ın o büyük hadiseyi getirdiği günde insanların*

halini açıklayan bir kelâmın başlangıcıdır. O, kainatın genel nizamındaki veya insanlığın hayatının nizamındaki inkılâp hadisesidir. İnsanlar başka bir yaradılışla yaratılırlar. Onlar o hayatta, birinci hayatta mübah olan her şeyi apaçık olarak görürler. Haklarında mücadele ettikleri şeyler onlara açıklanır. Şüphe ettikleri konular da kendileri için kesinlik kazanır. Bu dünya hayatında hakkın talibi olurlar. Delile bakan bir kimseyi ibret almaktan herhangi bir gaflet perdelemez. Hak kendisine söylendiğinde gurura kapılarak boynunu yükseltmez. Âdet onu haktan uzaklaştırmaz. Ulfiyet onunla hak arasına girmez. O kendi nefsi için, herhangi bir akideyi ancak sıhhat ve bedihi hükümlerden elde edilen mukaddimeler üzerine takrir ettikten sonra alır. O akidede falan kişinin reyi veya falan zamandaki bir görüş yoktur. Ancak orada Rasûl-ü Kerim'in görüşü vardır. O Rasûl-ü Kerim ki onun masum olduğuna dair aklı selimin kabul ettiği birçok delil ve burhanlar vardır. O onları Zikri Hakim'le (Kur'an'la) desteklemektedir. Sonra o kişi nefsi akidesine uygun bir şekilde amel etmeye zorlar. O kişi nasıl hakka inanıyorsa hakla da amel etmiş olur. Durumu bu dünyada böyle olan bir kimse mahşer sayhası geldiği zaman, hicablar kaldırıldığı, şüpheler giderildiği zaman ne ile mülaki olacaktır? Dünya hayatında yakın olarak bildiği şeyi bu sefer gözleriyle görür. Daha önce tanıdığına kalp huzuruyla yanaşır. Nefsi melufu olan bir şey sükûna kavuşur. Daima aradığı, kendisine vakıf olmak için delillerle başvurduğu, varolmazdan önce de ölümün pençesine düşüp gittiği şey zehir olur ve huzuruna getirilirse o zaman mahbuduyla karşılaşan bir âşıkın sevinci gibi sevinir. Daimi bu şekilde arayan kimse mutlaka istediğine tesadüf edecektir. İki halde de yüzü pırıl pırıl parlar, güler, sevinir ve müjdelenir.

Aklına kıymet vermeyen kimseye gelince, cehalete razı olur. Atalarından seleflerinden ve reislerinden aldıkları kendisini delillerden uzaklaştırır. Peygamberlerin düşmanlarının yaptıkları gibi bâtılı takrir, fasidi terviç etmek için heva ve heveslerin tesirinde hileleri elde etmekte nefsini cedelle meşgul der. Daima gaib kim-

selerin heva ve isteklerine yardım etsinler diye sefihler kendisine başvurur. Sonra arzularına uyan, iddiasına muhalif düşen amellere tâbi olur. Din gayreti içinde bulunduğunu iddia eder. Amellerinden hiçbirinin, dinin takrir buyurduğu bir temele dayandığı görülmemiştir. Din fahiş hareketleri yasaklar ama o yapar. Din mesalihi ammeyi korumayı emreder ama o mesalihi ammeyi yıkar. Din mensuplarına, mallarınızı Allah yolunda, hayr yolunda sarfedin der, bu ise mallarını hazine yapmak için toplar ve onlardan bir şey sarfedecek olursa şer yolunda sarfeder. Din adaleti emreder, o zalimlerin en zalimidir. Din doğruluğu emreder, o ise yalan söyler ve yalancıları sever. Durumu böyle olan bir kimse, Cebbar'ın tecelli ettiği, perdelerin kaldırıldığı günde ne halde olur? Bu kişi her şeyi dünyada bildiğinin hilafına bulur. Bakar ki hak, inandığının gayrisidir. Bâtıl kendisinin güvendiği noktalardır. Kesinlikle anlar ki nefsi için hayr ameldir diye zannettiği şeyler zail olmuştur. Amellerinin arasında pisliğin dolaştığını görür. Bakıyor ki amellerinin arkadaşı mahrumiyettir. Beklediği şerden ötürü nefsini üzüntü kaplar. Eseri yüzünde görünür. Yüzünü toz kapsar. Çünkü o facir ve kâfirlerdendir» (1)

Burada şayanı dikkat birkaç noktayı izah edelim: Akide (inanç) kesin delile dayanmalıdır. Ayet ve sahih hadislerden alınmalıdır. Hiçbir şahsın ayetsiz ve hadissiz inanç hususundaki fikri kabul edilmez. Herhangi bir fikirde taassup derecesindeki bağnazlık kesinlikle merduttur. Peygamberlerden başka hiçbir kimse masum değildir. Müçtehidler içtihadlarında yanılmış olabilirler. Doğruya isabet ederlerse iki ecirleri vardır. İsabet etmezlerse bir ecirleri vardır. Kişinin ataları, eslafı, önderleri, eğer kitap ve sünnete bağlı iseler onlar hakkında hüsnü zan yapabilir. Onların fikirlerine bağlı kalması, fikirleri İslâmî ölçülere uygun ise makbuldur, aksi takdirde merduttur. Görünen şudur ki, gerek Muham-

(1) Abduh, Amme Cüzü Tefsiri, sh: 20-21

med Abduh, gerekse talebeleri tenkid yaparken genel bir şekilde hedef tayin ediyorlar. Esasen buradaki makalesi cahiliyet dönemindeki anane ve geleneklerine bağlı olan kişiler için söylenmiştir. Fakat öyle genel konuşuyor ki sanki İslâm'la müşerref olunduktan sonraki devreler de buna dahildir. Dikkat etmek gerekir.

ABESE SURESİ'NİN SONU

TEKVÎR SÛRESİ

Sûre: 81

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١ وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ۝٢ وَإِذَا الْجِبَالُ
سُيِّرَتْ ۝٣ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝٤ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝٥
وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝٧ وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ
سُئِلَتْ ۝٨ بِأَيِّ ذَنبٍ قُتِلَتْ ۝٩ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝١٠
وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝١١ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ۝١٢ وَإِذَا الْجَنَّةُ
أُزْلِفَتْ ۝١٣ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝١٤ فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ۝١٥
الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ۝١٦ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۝١٧ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ
۝١٨ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝١٩ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝٢٠

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Gök yarıldığı,
2 — Yıldızlar saçıldığı,
3 — Denizler akıtıldığı,
4 — Ve kabirler alt-üst edildiği zaman;
5 — Her nefis önden yolladığını da, geriye bıraktığını da bilir.
6 — Ey insan! Seni kerem sahibi olan Rabbine karşı aldatıp isyana sürükleyen nedir?
7 — O (Rab) ki seni yarattı. Sana düzen verdi. Ölçülü bir biçim verdi.

10 — Defterler açılıp yayıldığı,
11 — Gök parçalandığı,
12 — Alevli ateş (cehennem) kızdırıldığı,
13 — Ve cennet yaklaştırıldığı zaman,
14 — Her nefis ne hazırlamışsa onu bilir.
15 — Yemin ederim sönen yıldızlara,
16 — Dolaşıp, yuvasına giren gezegenlere.
17 — Karanlığa arka verdiği zaman geceye,
18 — Ağardığı zaman sabaha
19 — Ki bu (Kur'an, Allah'ın katında) kerim olan bir elçinin getirdiği kelâmdır.
20 — (O elçi) Arş'ın sahibi Allah'ın katında güçlü ve itibarlıdır.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-20) *«Güneş dürüldüğü...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 29 ayettir.

Bu sure ismini ilk ayetten almaktadır. Aynı zamanda *«Suret' ul-Kuvviret»* ve *«Suret'us-Şemsi Kuvviret»* adları da verilmiştir. Mekkî olduğunda ihtilâf yoktur. Ayetleri 29'dur. Kelime adedi 104, harfleri ise 530'dur. İmam Ahmed, Tirmizi ve Hakim, İbn Ömer' den şöyle rivayet ederler: (Tirmizi hadisin hasen, Hakim de sahih olduğunu söyler). Allah'ın Rasûl-ü buyurdu: *«Kim gözüyle görmüş gibi kıyamete bakmak istiyorsa Kuvviret, İnfitar ve İnşikak surelerini okusun»*. Yani bu üç sureyi peşpeşe okuyan kimse Kıyamet'in ahvalini tam mânâsıyla görmüş olur!

Güneşin dürülmesi, onun kaldırılması ve mekânından sökülmesinden kinayedir. Çünkü bir elbise kaldırılmak istenildiğinde dürülür ve kaldırılır. Bu ayet tıpkı Cenab-ı Hak'kın *«Hatırlat o günü ki biz göğü dürüyoruz»* ayeti gibidir. *«Güneşin dürülmesi»* ile âfaka yayılan ışıklarının sökülüp atılması ve sönmesi kastedilmiş olabilir. Işığı söndükten sonra ayın cürmü gibi güneşin cürmü de yerinde kalır. Rivayetlerde bunu teyid eden misaller vardır. Bazıları, *«Güneşin dürülmesi güneşin kendisini yerinden sökmek, kendisine tapanlarla beraber cehenneme atmak demektir»* demişlerdir. Merfu bazı hadisler de buna delâlet etmektedir. O zaman güneş ışığı söner. Bunu Kurtubi sarahaten söylemektedir. Veya güneş denize atılır. Bunu da İbn Ebi Dünya ve İbn Ebi Hatim'in İbn Atike'den rivayet ettiği haber desteklemektedir. Haber şöyledir: *«Allah şiddetli bir rüzgâr gönderir, denizi ateşe çevirecek kadar onu çalkalar...»*

Güneşin, yeryüzünün karasından da denizinden de kat kat büyük olması, güneşin denize atılmasının muhal olmasına delâlet etmez. Çünkü Kıyamet Günü'nde haller değişir. O gün belki de bu küre, gelen hallerden dolayı güneşten büyük olabilir veya güneş küçülmüş olabilir. Allah her şeye kâdirdir. Fakat sahih haberle nakledildiğine göre güneş Kıyamet Günü'nde insanların başları üzerine bir mil kadar yaklaşır. İnsanların terleri dudaklarına kadar yükselir. O zaman artık deniz diye bir şey olmaz ki güneş oraya atılmış olsun.

Ebu Salih'in rivayetine göre güneşin dürülmesinden maksat tutulmasıdır. Ayın tutulması gibi. İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayete göre güneşin dürülmesinden maksat arşa sokulmasıdır. Tabii bunun keyfiyetini Cenab-ı Hak bilir. Mücahid'e göre güneşin dürülmesinden maksat izmihlale uğramasıdır.

Hülasa *«Kuvviret»* dürülmek demektir. Selef'ten hiçbir kimsenin gerçekten güneşin dürülmesinin kastedildiğini söylediğini

işitmedik. Sonraki alimler ise böyle bir tefsirin irade edilmesinin caiz olduğunu söylüyorlar. Bazıları *«Güneşin dürülmesi mümkün değildir; çünkü güneşin kendisi kürredir. Zaten dürülmüş sayılır»* demiştir. Zayıf bir görüşe göre güneşin dürülmesi mümkündür. Çünkü kürre şeklinde olduğu fakihler nezdinde sabit olmamıştır. Farzedelim ki dürülüyor; o zaman güneş dürülecek bir hale getirilir. Yani Cenab-ı Hak onu kürrelikten çıkarır, sonra dürer. Niçin böyle yapar? Eğer bunu yapacaksa mutlaka bunda hikmetler vardır.

*«Yıldızların dökülmeleri»*nden maksat bulundukları noktalardan düşmeleridir. Bunu Abd bin Humeyd, Mücahid ve Katade'den rivayet etmiştir. İbn Abbas da bir rivayette böyle demiştir. İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayette ise *«O gün hiçbir yıldız kalmaz, hepsi yeryüzüne dökülür»*. Yine İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre yıldızlar yer ile gök arasında asılan kandillerdir. Onları tutan, nurdan yapılmış meleklerin elinde nurdan ipler ve zincirlerdir... Gökteki varlıklar öldükten sonra o melekler de ölürler. Zincirler onların ellerinden düşer. Böylece yıldızlar merkezlerinden düşerler! İşte İbn Abbas'tan gelen bu rivayet yıldızların yörüngelerinin cismine çakılmış olmadıklarını ifade ediyor. Bu ifadenin aksini felsefeciler iddia etmişler ve çakılmıştır demişlerdir. Belki yıldızlar İbn Abbas'ın rivayetine göre asılıdırlar. İbn Abbas'ın bu rivayetine yeni felsefecilerin görüşü de yakındır. Çünkü onlar yıldızların fezada olduğunu iddia etmektedirler. Fakat cezbedici kuvvetlerle birbirlerine bağlıdırlar; yoksa meleklerin ellerindeki zincirlerle değil. Onların arkasında görünen, semadan başka bir şey değildir. Yani yüksek bir cihet vardır. O, hakiki sema değildir. Eğer İbn Abbas'tan gelen rivayet sıhhatli ise o zaman merfu hadis hükmüne girmiş olur; zahiri neye delâlet ediyorsa öyle söyleriz. Ancak zahirin muhal olduğu ortaya çıkarsa o zaman udul edebiliriz. Fakat burada böyle bir şey yoktur. Zira birtakım

ilahiyatçıların iddia ettikleri gibi melek ifadesi nurani varlıklara da itlak olunurlar. Nitekim bir haberde, her şeyin bir meleği vardır, yağmur damlalarından her birinin bir meleği vardır, onunla iner, denilmiştir. İkinci bir haberde ise «*Dağların, denizlerin meleği bana geldi*» denilmiştir.

Bazı müfessirler «*inkederet*» fiilinin mânâsı bozuldu, nuru söndü demektir, demişlerdir. Bu, aynı zamanda İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Yani yıldızlar tamamen kararır, onlarla beraber safavet kalmaz. Bu takdirde kendilerine tapanlarla beraber cehennemde olurlar. Dağların yürütülmesinden maksat, bulundukları noktalardan gelen zelzele sayesinde sökülürler demektir. Bazıları «*Evvela göklere, fezaya kaldırılırlar, sonra bırakılırlar*» demiştir. Nitekim başka bir ayette «*Dağları görürsün. Onları camid sanarsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi akıp giderler*» buyurulmuştur. Dağların bu felakete uğramaları sura ikinci üfürülüş yapıldıktan sonradır.

«*İşar*»dan maksat on aydan beri gebe kalan develerdir. Kelime çoğuldur. Tekili aşra'dır. Yani tohumu aldığı günden itibaren on aylık gebe olan deve. Artık bu deve yavrusunu doğurup dünyaya getirinceye kadar işar ismini taşır. Bu develer, Kur'an'ın nazil olduğu devrede Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar nezdinde en kıymetli mallardan sayılıyordu. Onların terkedilmeleri çobansız bırakılmaları demektir. Veya onların sahipleri onları sağmaktan imtina ederler. Veya onların içerisine erkek deve göndermekten, ikinci kez onların gebe kalmalarını sağlamaktan imtina ederler. Tabii bu hadise kıyamet kopmazdan önce olur. Çünkü develerin sahipleri o zamanda meydana gelen dehşet karşısında dona kalacaklardır.

Bazıları «*Develerin boş bırakılması Kıyamet Günü'ndedir*» demişlerdir. Kurtubi «*Burada kelâm temsildir. Çünkü kıyamette ne on aydan beri gebe deve vardır, ne de bir başka şey*» diyor. Aye-

tin mânâsı şu olur: Eğer o zaman on aydan beri gebe kalan develer olsa dahi sahipleri onları boş bırakacaklar, kendi nefisleriyle meşgul olacaklardır. Bazıları da *«Bu, gerçekten böyle olur. Çünkü insanlar kabirlerinden kalktıklarında vahşi, evcil bütün hayvanları toplu olarak görürler ve on aydan beri gebe olan develeri de görürler»* derler. Bu develer daha önce de ifade ettiğimiz gibi onların malları içinde en şerefli sayılanlardır. Artık hiçbirine önem vermezler. Çünkü kendi nefisleriyle meşguldürler.

Bazıları *«İşar»* kelimesinin teşbih (benzetme) yoluyla bulutlara denildiğini söylemiştir. Zira yağmurları boşaltmaya yaklaşan bulutlar on aydan beri gebe kalan develere benzetilmiştir. İşar'ın yağmur dolu bulutlar olması, *«Dağlar yürütüldüğü zaman»* cümlesine daha uygundur. Çünkü bulutlar dağların başında oluşur ve dağların yanında görünürler. Bu bulutların yağmurları artık beklenilmez, istenilmez olur. Çünkü insanlar böyle bir şey istemekten meşguldürler. Veya o yağmur yağdırmaz; ondan dolayı muattal bırakılır! Bazılarına göre *«İşar»*, yurtlar, evler, barklar demektir ki kimse artık onlarda durmaz!

Bazıları *«Onda biri alınan arazi demektir ki bunlar muattal kalırlar. Ne ekilirler ne de kimse onda birini almaya gelir»* demişlerdir.

*«Vahşi hayvanların bir araya toplanmaları»*ndan maksat, her taraftan onların toplanmasıdır. Bu da birinci üfürülüşten biraz öncedir. Bir ateş çıkar, halk ve evcil hayvanların hepsi o ateşten kaçarak bir araya gelirler.

Bazılarına göre *«Huşiret»*in mânâsı öldürülürler demektir. Abd bin Humeyd'in Mücahid'den rivayet edilen *«Vahşi hayvanların haşredilmesi ölümleri demektir»* hadisi de bunu takviye etmektedir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre haşr'den maksat toplamaktır. Ancak İbn Abbas'tan bir cemaatin rivayet ettiğine ve

Hakim'in tashihine göre «ölümle toplanırlar» mânâsınadır. Artık vahşi hayvanlar bir daha haşre gönderilmezler. Ve Kıyamet'te cinler ve insanlardan başkası görülmez.

Bazıları da *«Vahşi hayvanların toplanmasından maksat, kısas için bir araya getirilmeleridir» diyor.* Hatta sinekler dahi kısas için getirilirler. Bu, İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Katade'den gelen bir rivayete göre vahşi hayvanlar kısas için getirilirler. Boynuzludan boynuzsuzun hakkı alınır, sonra onlara *«ölün»* denilir ve hepsi ölür.

Bazıları *«Onlar aralarında hüküm yapıldıktan sonra hepsi toprağa dönüşür»* demişlerdir. Onlardan hiçbiri kalmaz; ancak tavus ve geyik gibi insanların hoşuna giden hayvanlar kalır.

Bazıları *«Ancak müminlerin yarar bulduğu koyun gibi hayvanlar kalır»* demiştir. Bunlar da kendilerine uygun bir tarzda cennete girerler. Fakat bu rivayet zayıftır.

Müslim ve Tirmizi Ebu Hüreyre'den, bu ayetin tefsirinde Rasûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etmektedir: *«Kıyamet Günü»nde haklar sahiplerine elbette teslim edilecektir. Hatta boynuzsuz koçun bile boynuzlu koçtan hakkı alınacaktır».*

İmam Ahmed, *«Zerrenin hakkı zerreden; yani küçücük kurtçukların hakkı diğerlerinden alınır»* diyor. Gazzali ve bir cemaat ta *«İnsanlar ve cinlerden başka hiçbir varlık haşre gelmez»* kanaatindedirler. Çünkü insan ve cinlerden başka mükellef ve şerefe ehil olanlar yoktur. Bu hususta Kur'an'ın veya sünnetin, insanlardan ve cinlerden başkasının haşredileceğine delâlet eden hiçbir nassı yoktur.

Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettiği hadis sahîh olsa bile bu

ayetin tefsiri mesabesinde varid olmamıştır. Ancak tam adaletten kinaye olabilir.

Alusi bunları söyledikten sonra *«Ben de bu tevile meylediyorum ve kesinlikle cinler ve insanlardan başka canlıların haşre geleceğini söyleyenin yanıldığını söylüyorum»* diyor. (1)

*«Denizlerin kaynatılması»*ndan maksat, suları kaynar, suları batar, onların yerine ateş belirir demektir. Bunun için şöyle bir rivayet varid olmuştur: *«Deniz cehennemin perdesidir. Kalkarsa cehennem ateşi görülür.»*

«Fucciret» fiili *«doldu»* mânâsını ifade edebilir. Çünkü denizler kaynar, birbirlerine karışır. Tuzlusu tuzsuzu bir tek deniz haline gelir.

Bazı müfessirler *«Mahşer, (ateş) ehlinin azabı için ateş dolar»* diyor. Bazıları *«Mahşer arazisiyle tasfiye edilmek için toprak dolar»* demiştir. Fakat bu hususta seleften gelen ve delil olacak bir rivayet yoktur.

Ebu Hayyan'ın Kitabu Lugat'il-Kur'an'dan naklettiğine göre *«Succiret»* Fus'an kabilesinin diliyle, *«Cumiat» «derlendi»* mânâsına gelir. Bu lugata binaen denizlerin derlenmesi ateşe dönüşmesiyle mümkün olabilir.

*«Nefislerin çiftleşmesi»*nden maksat, her nefsin bir arkadaşla birlikte olmasıdır. Aralarında Hakim'in de bulunduğu bir grup Numan Bin Beşir ve Hz. Ömer'den şöyle rivayet ediyorlar: Hz. Ömer' den bu ayetin mânâsı sorulunca *«Salih kişi salih kişiyle beraber cennette olur. Kötü kişi de cehennemde kötü kişiyle beraberdir. İşte bu nefislerin çiftleşmesidir»* demiştir.

Alusi, Ruh'ul-Meanî, cilt: 30, sh: 51, vd.

Bazı müfessirler «*Bu, mahşerde böyle olur. Evvela peygamberler getirilir, sonra evliya, sonra dinde en ileri olanlar ve onları takip edenler*» demiştir.

Mukatil bin Süleyman «*Müminlerin nefisleri, hurilerden ve başkalarından olan hanımlarıyla çiftleşirler. Kâfirlerin nefisleri de şeytanlarla çiftleşirler*» demiştir.

Bazıları «*Her nefis kendi kitabıyla çiftleşir*», bazıları da «*Ameliyle çiftleşir*» demişlerdir. «*Her nefis hasmıyla çiftleşir*» mânâsı da ifade edilmiş olabilir. Yani hiç kimse hasmından kaçamaz. Ayetin tevili ne olursa olsun nefis burada zat mânâsınadır, tezviç tabiri de bir şeyi çift etmek veya mukarin kılmak demektir.

İkrime, Dahhak ve Şabi, «*Nefisler hanımlarıyla beraber kılınırlar. Bu da haşre gönderildikleri zamandır*» demişlerdir. Bu tevile binaen nefisten maksat ruhtur.

Mev'ude» diri diri gömülen kız çocuğu demektir. Ağırlık mânâsında olan «*Ve'd*» kökünden gelir. Bu kıza «*Mev'ude*» ismi veriliyor; çünkü o, ölünceye kadar toprağın ağırlığı altında bulunmaktadır. Araplar, kızlardan taraf kendilerine bir ayıp ilhak olunması korkusundan kızlarını diri diri gömerlerdi. Bazıları da fakir olacaklar korkusundan gömerlerdi. İlk gerekçe Arapların bir kısmı için geçerli olabilir. Yoksa kızları ar saymayanlar da vardı. Hatta Arapların bir kısmı «*Melekler Allah'ın kızlarıdır*» diyorlardı. Allah onların bu sözerinden yücedir. Yani kızları Allah'a isnad eden bir insan kızlardan ar duymaz. Birçok kimsenin rivayetine göre Araplardan birisinin kızı dünyaya geldiğinde onu öldürmek niyetinde değilse ona yünden yapılmış bir cübbe giydirir, o kız babasının develerini güder, koyunlarına çölde çobanlık yapar. Kızı öldürmek istediğinde altı yaşına gelinceye kadar ona mühlet verir, sonra annesine «*Ona kokular sür, süsle, onu ben dayılarına ve amcalarına götüreceğim*» der. Halbuki kendisi çölde bir kuyu açmıştır. Kızı

oraya götürür. Oraya bak der, kız bakınca da onu arkadan kuyuya iter ve üzerini tesfiye edinceye kadar toprak doldurur.

Bazıları da *«Hamile olan Arap kadını bir çukura yakın yerde doğdm yapar. Eğer çocuk kız ise onu çukura iter ve üzerine toprak doldururdu. Eğer oğlansa alıp getirirdi»* demiştir.

Rivayete göre kızlarını diri diri gömen ilk kabile Rebia'dır. Onlara başka bir kabile hücum etti. Emirlerinin kızını götürdüler. Sultan, *«emir kızının geri verilmesini istiyorum»* dedi. Onlar da, *«Kızı muhayyer bırakalım. İster sana gelsin, ister bizde kalsın»* dediler. Kıza hangisini istediği sorulunca kız, kocasını babasına tercih etti. Babası bundan öfkelendi ve Rebia kabilesi için meşhur *«Ve'd»* hadisesi doğdu. Onlar güya gayretlerinden dolayı bu işi yaptılar. Sonra bu adet bütün Araplar arasında yayıldı. Allah bu rivayetin sıhhatli olup olmadığını daha iyi bilir.

Şii alim Tabersi Mecma'ul-Beyan'ında (mesuliyet kendisine *aittir.)* Ebu Cafer'den, Ebu Abdullah'tan, İbn Abbas'tan şunu rivayet ediyor: *«Onlar Mev'ude yerine Mevedde okumuşlar»*. Burada rahim ve yakınlık kastedilmiştir. Ebu Cafer *«Rasûlullah'ın yakınlığı kastediliyor»* diyor. Rasûlullah'ın yakınlığını öldürmekten maksat kesmektir veya gerçekten öldürmektir. O zaman isnad mecazi olur ve ayetten maksat da bu sıfata sahip olan kişi öldürülür demektir.

Ayetten anlaşıldığına göre Cenab-ı Hak kızı diri diri gömenden değil de kızdan soruyor: *«Hangi günahla öldürüldün?»* Bu soruyu öldürülen kıza sorması onu öldürenin hitaba layık olmadığını, hatta ondan ne derece korkunç bir şekilde öfkelendiğini ifade etmek içindir.

Ayette diri diri gömmek suretiyle cinayet işlemenin çok korkunç olduğuna delil vardır. Bezzar'ın Hz. Ömer'den naklettiği bir

rivayette: Kays bin As et-Temimi, Rasûlullah'a gelerek şöyle dedi: «*Ben cahiliyet döneminde sekiz kızımı diri diri gömdüm*». Rasûl-ü Ekrem: «*Her biri için bir köle azat et*» deyince: «*Ya Rasûlullah, benim develerim var*» dedi. Rasûlullah: «*Her biri için bir deve ver*» buyurdu. Tabii bu emir vacib değildir, nedb içindir. Zira İslâmiyet kendisinden önceki hataların hepsini siler. Ayrıca Rasûlullah'ın bu sözlerinde diri diri gömmenin ne kadar korkunç bir fiil olduğu ifadesi vardır.

Araplardan bazıları bu şeyi çok çirkin ve korkunç sayarlardı. Meselâ meşhur şair Ferezdak'ın dedesi Sa'saa bin Naciye, diri diri gömülmek istenen kızları mal vererek kurtarırdı. Ferezdak şiirlerinde bununla iftihar eder. Taberani şöyle rivayet ediyor; Sa'saa «*Ey Allah'ın Rasûlü, ben cahiliye döneminde bazı ameller işledim. Acaba onlara ecir var mıdır? Diri diri gömülmek istenen 360 kızı kurtardım. Her birisi için iki eş'ar ve bir de normal deve verdim. Bunda benim için bir ecir var mıdır?*» diye sordu. Rasûl-ü Ekrem: «*Onun ecri senin içindir, çünkü Allah sana minnet etti ve İslâm diniyle seni müşerref kıldı*» buyurdu.

Bazıları «*Azl yapmak da diri diri gömülmektendir*» demişlerdir. İmam Ahmed, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, Taberani ve İbn Merduveyh, Huzame binti Vehb'ten şöyle rivayet ediyorlar: Bu hatun diyor ki: «*Rasûlullah'tan azli sordum, buyurdular ki: O, gizliden diri diri gömülmektir*». İşte bu noktadan hareket ederek bazıları azlin haram olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu ihtilaflı bir meseledir. İmam Nevevi, Müslim şerhinde «*Azl bize göre her halûkârda mekruhtur. İsterse kadın razı olsun, isterse olmasın. Çünkü o, cariyesi gebe kalırsa ümmülveled olmak suretiyle mutezarrır olur ve onu satamaaz. Köle olan, cariye olan hanımıyla cima ederken gebe kalırsa o da onun çocuğu köle olur, annesine tâbidir.*

Hür kadını ise eğer izin verirse azl yapması haram değildir.

Aksi takdirde iki görüş vardır. En sıhhatlisi yine haram olmamasıdır.» (1)

Zemahşeri bu ayeti delil göstererek *«Müşriklerin küçük iken ölen çocukları azap görmezler. Zira azaba ancak insan günaha mustahak olursa girer»* demektedir. Zemahşeri'nin bu görüşüne yapılan itirazlar ve verilen cevaplar yine Ruh'ul-Meani'de mevcuttur.

«Defterler açılıp saçılır» cümlesindeki defterlerden maksat amel defterleridir. İbn'ul-Munzir, İbn Cüreyc'den şöyle rivayet ediyor:

«İnsanoğlu vefat ettiği zaman defteri dürülür. Kıyamet Günü açılır ve oradakilerle hesaba çekilir».

Bazıları *«Nuşiret fiili dağıtılır demektir. Yani defterler sahipleri arasında dağıtılır»* demişlerdir. Mirsad bin Rebea'dan şöyle rivayet ediliyor: *«Kıyamet Günü olduğu zaman sahifeler arşın altında uçar. Her müminin sahifeleri âli bir cennette müminin eline düşer. Kâfirin sahifesi de semum ve hamim içinde bulunan sahibinin eline düşer».*

Yani o defterlerde bunlar yazılıdır. Onlar amel defterlerinden başka defterlerdir.

*«Gökyüzünün yüzülmesinden, silinmesi»*nden maksat, kesilen hayvanın derisinin yüzüldüğü gibi yüzülmesidir. *«Keşt»* kelimesinin esas mânâsı derinin yüzülmesidir. Fakat burada izale etmek, yerinden sökmek mânâsında kullanılmıştır.

«Kuşitat» şeklinde okunduğu gibi *«Kûşitat» şeklinde* de okunabilir. Yani *«kaf»* yerine *«kef»* harfi de getirilebilir.

(1) Alusî, Ruh'ul-Meani, cilt: 30, sh: 53, vd.

*«Cehennem'in teshiri»*nden maksat şiddetli bir şekilde yanmasıdır. Katade, *«Allah'ın gazabı ile Beni Adem'in hataları cehennemi şiddetli bir şekilde yakar»* diyor.

*«Cennetin yaklaşması»*ndan maksat, muttakilere yaklaşmasıdır. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Cennet muttakilere yaklaştı ve uzak değildir»* buyurmuştur.

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Ebu'l-Aliye'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Bu surenin altı ayeti dünyada meydana gelir. Altı ayeti de ahirette meydana gelecektir. Mesela güneşin tekviri, yıldızların yürütülmesi, iş'arın muattal kalması, vahşilerin toplanması, denizlerin kaynatılması dünyada olacaktır. Nefislerin çiftleştirilmesi, diri diri gömülenin sorulması, sahifelerin dağılması, semanın yüzülmesi, cehennemin şiddetli şekilde yakılması, cennetin yaklaştırılması da ahirette olur.»*

İbn Ebi Dünya ve İbn Cerir, Ubey bin Kâb'tan şöyle rivayet ediyorlar: Bu 12 alametten altısı Kıyamet'ten önce olur. İnsanlar çarşı ve pazarlarda olduğu bir anda güneş birden söner. Onlar güneşin sönmesiyle meşgulken yıldızlar dökülür. Onlar yıldızlara bakarken dağlar yeryüzüne düşer. Yer harekete geçer, sallanır. Cinler insanlara, insanlar cinlere sığınır. Hayvanlar, kuşlar, insanlar, vahşiler bir araya gelir, birbirleriyle kavga ederler. On aylık hamile develer ihmal edilir. Cinler insanlara biz size haber getirelim, derler. Gittiklerinde denizlerin ateş olup yandığını görürler. Onlar bu halde iken yer şiddetli bir sarsıntı geçirir. Onlar bu halde iken bir rüzgâr gelip hepsini öldürür.

Bazıları *«Bu oniki alametin ilk altısı birinci ve ikinci nefha arasında olur. İşte bunların dünyada olduğunu söyleyenlerin maksadı da birinci ve ikinci nefha arasında olduğunu söylemektir»* demişlerdir. Bazıları, *«Birinci nefha ile ikinci nefha arasındaki zamanda bu olaylar meydana gelir»*.

«Her nefis ne yaptığını bilecektir» cümlesi bahsi geçen bütün şartların cevabıdır. Maksat şudur: Nefsin takdim ettiğini bilmesi Kıyamet Günü'nde olur. Bu da güneşin dürülmesinden başlar, cennet ehlinin cenneti, cehennem ehlinin de cehennemi görmeleri anına kadar devam eder. Bu, nefsin getirmiş olduğu amelleri hemen güneşin dürülmesi anından itibaren bilmesini gerektirmez. Onu bilmek ancak haşre geldikten, sahifeler dağıldıktan sonra olur.

Cenab-ı Hak cevabı bu şekilde getirmiş, kastettiğini daha belirgin bir şekilde ifade edecek bir lâfız getirmemiştir. Zira onların hitaptaki adetleri korkuyu irade ettikleri anda böyledir. Çünkü korku makamında azlık, ancak teksirdeki mübalağa ile getirilir. Nitekim *«Çoğu kez kâfir olanlar isterler ki müslüman olsunlar»* ayetinin kastedilen mânâsı *«çok isterler»* demektir.

*«Nefsin hazır ettiği»*nden maksat hayr ve şer olan amelleridir. Amellerin hazır edilmesinden maksat da şudur: Ya amellerin sahifeleri hazırlanır yahut da bizzat ameller hazırlanır. Nitekim bu dünyada ameller arızi bir surettedirler, ahirette cevheri bir suretle ortaya çıkacaklar, suretleneceklerdir. *Şüphesiz ki yetimlerin mallarını yiyenler ancak karınlarında ateş yemiş olurlar»* ayeti de buna hamledilir. *«Ölüm, cennet ile cehennem arasında bir koyun şekline girer, kesilir»* hadisi de bunu teyid etmektedir.

Cenab-ı Hak, Kaf Suresi'nde bahsedip, mücmel bıraktığı hadiseleri bu surede tafsil ediyor. Orada tafsil ettiği hadiseleri de burada mücmel bırakmaktadır. Yani bu sure Kaf Suresi'nin tefsiri, o da bu surenin tefsiridir.

«El-Hunnas» dönmek mânâsına gelen *«hans»* fiilinden türeyen *«Hanis»* kelimesinin çoğuludur.*«El-Kunnes»*, ininde saklandı mânâsına gelen *«kenes»* kelimesinden müştak olan kânisin çoğuludur. *«El-Cevarî»*, akıp gitmek mânâsına olan cer'i'den gelmektedir, tekili cariyedir. Bunlardan maksat beş yıldızdır: Utarit, Zühre, Merih, Müşteri ve Zühal. Çünkü bunlar güneşle beraber akıp gi-

derler, sonra da güneşin ışığında kaybolunca kadar dönüş yaptıkları görülür. İşte onun hanis olması göze göre dönüş yapması demektir. «*Kânis*» olması da onun ışığında gizlenmesi demektir.

Bazıları «*El-Cevari'l-Kunnes*» *lâfzından maksat, bütün yıldızlardır*» demiştir. Çünkü onlar durmadan akıp giderler, kaybolduktan sonra da bize doğru dönüş yaparlar.

Abdullah bin Mesud'dan gelen bir rivayete göre «*Hunnes*» vahşi ineklerdir! İbn Mesud, Amr bin Şurehbil'den «*Siz göçebe bir milletsiniz. Hunnes sizin dilinizde ne mânâ ifade eder?*» diye sorunca o, «*vahşi ineklerdir*» der. Bunun üzerine «*Ben de mânâsının bu olduğu kanaatindeyim*» der.

İbn Abbas ile Said bin Cübeyr, «*Hunnes geyiklerdir*» demişlerdir. Bunlardan maksat «*yıldızlardır*», sözü uzak bir ihtimal değildir. Bazıları da «*Bunlar meleklerdir*» demiştir.

Ferra, «*Tefsir alimlerinin tamamı «As'ase»nin sırtını çevirip gitmek mânâsında olduğunu söylerler*» demiştir. Mehdevi, «*As'ase fiilinin mânâsı, karanlığa sırt çevirip gitmek demektir*» dedi. Hasan Basri'den gelen bir rivayete göre, karanlığa yönelip gelmek, demektir. Zeyd bin Eslem, «*As'ase'nin mânâsı gitti demektir*» dedi. Muberrid, «*Bu kelime zıd mânâları ifade eden bir kelimedir. İki mânâ da aynı şeye dönüş yapar. O da gecenin başlangıcında karanlığın başlaması, gecenin sonunda da karanlığın dönüp gitmesidir*» demiştir. Mücahid, «*As'ase demek karanlık yaptı demektir*» diyor. Esasen bu kelime doldurdu mânâsına gelen as kökünden gelir. Büyük bardak doldurulduğu için ona «*uss*» denilir. Ve yönelip gelmesine «*as*» denilmiştir; çünkü burada doldurmanın başlangıcı söz konusudur. Sırt çevirip gitmeye «*as*» tabiri kullanılmiştir; çünkü onda karanlığın üstünü doldurma noktası sona ermiştir.

«Teneffese» (nefes almak) apaçık gündüz oluncaya kadar günün uzaması demektir. Gündüz uzadığı zaman bu tabir kullanılır. Teneffüs'ün esas mânâsı nefesin içten çıkmasıdır. *«Sabahın teneffüs etmesi»*nden maksat, yarılıp gecenin ayrılmasıdır. Evet, *«Bunlara yemin ederim ki o kerim bir Rasûlün sözüdür»* cümlesi kasemin cevabıdır. Kerim Rasûl'den maksat da Hz. Cebrail'dir. (Hasan, Katade, Dahhak). Yani, kesinlikle o Allah katında kerim olan bir elçinin sözüdür! Cenab-ı Hak kelâmı önce Cebrail'e izafe etmiş, sonra tasdikte ehli tahkik olanlar *«Kelâm Allah'ındır»* desinler, diye *«Alemlerin Rabbinden indirilmedir»*, demiştir.

Bazılarına göre *«Rasûl-ü Kerim»*den maksat Hz. Muhammed'dir. *«Kuvvet sahibidir»* vasfının Hz. Cebrail'e ait olduğu apaçıktır. Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: Cebrail'in kuvvetinden bir parça, kanatlarının kenarlarıyla Lut kavminin şehirlerini söküp atmasıdır.

*«Arş Sahibi»*nden maksat Cenab-ı Hak'tır. *«Metin»* kelimesi mertebe ve yücelik demektir. Yani Allah katında mertebe sahibidir. Ebu Salih'ten gelen rivayete göre Cebrail izzet çadırlarından yetmişine izinsiz girer!

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ
﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾
فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

MEÂL

21 — Orada (melekler tarafından kendisine) itaat edilir. Ayrıca güvenilir.

22 — (Ey müşrikler) arkadaşınız (Muhammed) cinlenmiş değildir.

23 — Andolsun ki (Muhammed) onu apaçık ufukta görmüştür.

24 — O, gayb hakkında (verdiği haberlerden dolayı) suçlanamaz.

25 — O (Kur'an) kovulmuş şeytanın sözü değildir.

26 — Öyleyse nereye gidiyorsunuz?

27 — O bütün âlemlere öğüttür,

28 — Aranızdan doğru hareket etmek dileyenler için,

29 — Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz.

(21-29) *«Orada (melekler tarafından kendisine). .»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Orada itaat edilir»; yani göklerde Cebrail'e itaat edilir. Zira İbn Abbas'ın rivayetine göre bu, meleklerin Cebrail'e itaat etmeleri demektir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, İsra'ya gittiği zaman Cebrail cennetin idarecilerinin başı olan Rıdvan isimli meleğe *«Onun için kapıyı aç»* demiş, o da hemen açmıştır; yani itaat etmiştir. Rasûl-ü Ekrem girdi, oradakileri gördü ve ateşi idare eden melek Malik'e *«Cehennemi onun için aç ki cehenneme baksın»* dedi. Malik de ona itaat ederek cehennemi açtı.

*«Emin»*dir; yani Allah tarafından peygamberlere getirdiği vahy hususunda emindir. Ne eksik ne fazla etmez. *«Rasûl-ü Kerim'den maksat Hz. Muhammed'dir»* diyen kimseye göre ayetin mânâsı şu olur: *«Peygamberliği tebliğ hususunda kuvvete sahiptir. Allah'a itaat eden bir şey ona da itaat eder».*

«Sizin arkadaşınız mecnun değildir»; yani Hz. Muhammed mecnun değildir. Bunun için de sözünden dolayı itham edilmemelidir. *«Sizin arkadaşınız mecnun* değildir» cümlesi kasemin cevabından bir parçadır. Bazıları *«Hz. Peygamber, Hz. Cebrail'i Allah katındaki suretinde görmek istedi»* demişlerdir. Cebrail: *«Bu benim elimde olan bir şey değildir»* dedi. Allah Cebrail'e izin verdi ve o surette Hz. Peygamber'e geldi. Büyüklüğüyle ufku kapatmıştı.

Rasûlullah ona baktığında bayılarak yere düştü. Müşrikler *«İşte Muhammed mecnundur, saraya kutulmuştur»* dediler. Bunun üzerine *«O kesinlikle kerim bir resulün sözüdür»* ayetiyle başlayan bölüm indi.

Arkadaşınız mecnun değildir. Cebrail'i esas suretinde gördüğü ve ondan korktuğu için bayılmıştır. Böylece beşeri yönüne, tahammül edemeyeceği bir yük inmişti. Onun altında bayılmıştı. *«Andolsun, Muhammed, Cebrail'i esas suretinde gördü. Onun altıyüz kanadı vardı».* Apaçık ufuk'tan maksat güneşin doğduğu yerdir. Yani Cebrail'i doğu tarafında gördü. Zira güneş buradan doğduğu için o apaçıktı ve bu yönden göründü. Bazıları *«Apaçık ufuktan maksat göğün ektarı ve etraflarıdır»* demişlerdir. (Maverdi). Bu ayet için üç görüş vardır:

1 — Rasûl-ü Ekrem, Cebrail'i doğu ufkunda görmüştür. (Süfyan)

2 — Batı ufkunda görmüştür. (İbn Şecere)

3 — Mekke'nin doğusu olan Ecyat tarafında görünmüştür. (Mücahid).

Bazıları *«Onu gördü»* cümlesindeki zamirin Allah'a raci olduğunu söylemiştir. Yani Hz. Muhammed, Rabbini apaçık gördü. Bu husus Necm Suresi'nde daha mufassal bir şekilde geçmiştir.

«El-Mubin» kelimesi hakkında iki görüş vardır. Birisine göre bu, ufuk kelimesinin sıfatıdır. (Rebi). İkincisine göre, bu Cebrail'i veya Allah'ı gören zatın sıfatıdır. (Mücahid)

«Danin» kelimesi, eğer noktalı ta ile okunursa (Zanin) itham edilmemiş demektir. Çünkü bu madde itham mânâsı taşımaktadır.

Böyle okunması tercih edilmiştir; çünkü onlar *«Rasûl-ü Ekrem cimridir»* dememişler; fakat onu yalanlamışlardır.

Bazıları Danin'in noktalı sad ile okumuşlar ve *«Bu bahil mânâsınadır»* demişlerdir. Yani o gayb üzerinde cimri değildir.

İbn Ebi Nuceyh, Mücahid'den şöyle rivayet ediyor: *«O, bildiklerini, sizden esirgemek suretiyle cimrilik yapmaz. Aksine size Allah'ın kelâmı'nı ve ahkâmını tebliğ eder, öğretir».* *«Gayb»*tan maksat Kur'an ve semadan gelen haberlerdir. Bu, Hz. Muhammed'in sıfatıdır. Bazıları Cebrail'in sıfatı olduğunu söylemiştir. Bazıları da *«Danin zaif mânâsına delalet eder»* demiştir. *«Zanun»* ödenecek olup-olmadığı bilinmeyen bir borç demektir. Bazen de *«zanun»*, ahlâkı kötü kişi mânâsında kullanılır. Bu lâfız o mânâlar arasında müşterek bir terimdir.

O Kur'an, Kureyş'in iddia ettiği gibi lânetlenmiş, kovulmuş şeytanın sözü değildir. Kureyşliler *«Bu Kur'an şeytanın sözüdür»* cümlesiyle Cebrail suretine girip zaman zaman peygamberi fitnelendirmek için gelen şeytandır demek istemişlerdir.

«Siz nereye gidiyorsunuz?» cümlesi üzerine Katade şöyle diyor: Siz bu sözü bırakıp hangi söze gidiyorsunuz? Peygambere itaati bırakıp da kime itaate gidiyorsunuz? diyor. Veya Cenab-ı Hak bunlara *«Benim kitabımı ve taatimi bırakıp nereye gidiyorsunuz?»* diyor.

Zeccac'a göre *«Ayetin mânâsı; şu size açıkladığım yoldan daha açık olan hangi yola gidiyorsunuz? demektir».*

«Bu Kur'an âlemler için bir zikirdir»; bir mevizedir, onları haramdan sakındıran bir kitaptır.

Ayet metnindeki *«in»* edatı, olumsuz mânâsını ifade eden *«ma»* anlamına gelir. Bazıları da *«Zamir Kur'an'a değil Hz. Muhammed'e racidir»* demişlerdir. Yani Hz. Muhammed ancak bir hatırlayıcıdır! İnsan onu görünce Allah'ı hatırlar! Bu sizden hakka tabi olmak ve hak üzerinde devamlı bulunmak isteyen bir kimse için zikirdir, bir öğüttür.

Ebu Hureyre ve Süleyman bin Musa derler ki: *«Aranızda doğru hareket etmeyi dileyenler için»* cümlesi nazil olduğu zaman, Ebu Cehil, *«Mesele bize bırakılmıştır. Dilersek tabi oluruz, dilersek olmayız»* dedi. Ve Ebu Cehil'in bu sözü kader oldu. Binaenaleyh kadercilerin başında Ebu Cehil vardır. (1)

Bunun üzerine *«Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz»* ayeti indi. Cenab-ı Hak böylece *«Kul ancak Allah'ın tevfikiyle bir hayrı, O'nun mahrum bırakmasıyla da bir şerri işleyebilir»* hükmünü getirmiştir. Hasan Basri: *«Allah'a yemin ederim, Araplar İslâm'ı istemediler; fakat Allah onlar için İslâm'ı istedi»* demiştir.

Vehb bin Munebbih, *«Peygamberler üzerine inen 87 veya seksen küsür kitapta okudum ki, istekten bir şeyi nefsine veren bir kimse kâfir olur».* Yani Allah dilemedikten sonra nefis dilemez. Bu cebri mutlak oluyor. Nitekim bir ayette *«Allah'ın izni olmadıkça hiçbir nefis iman edemez»* buyurmuştur. Başka bir ayette *«Kesinlikle sen dilediğini hidayete erdiremezsin, lakin Allah dilediğine hidayet eder»* buyurulmuştur. Bu hususlaki ayet ve rivayetler çoktur. Allah hakikati daha iyi bilir. Cenab-ı Hak İslâmla dilediğini hidayet eder, küfürle dilediğini saptırır.

TEKVİR SURESİ'NİN SONU

(1) Kurtubi, Ahkam'ul-Kur'an, cilt: 29, sh: 43

İNFİTÂR SÛRESİ

Sûre: 82

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ١

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۙ ١ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۙ ٢ وَاِذَا الْبِحَارُ
فُجِّرَتْ ۙ ٣ وَاِذَا الْقُبُوْرُ بُعْثِرَتْ ۙ ٤ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ ؕ ٥
يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ۙ ٦ الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۙ
٧ فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ؕ ٨ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۙ ٩ وَاِنَّ
عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ۙ ١٠ كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ۙ ١١ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ١٢ اِنَّ
الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ۚ ١٣ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ ۚ ١٤ يَّصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّيْنِ ١٥ وَمَا
هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِيْنَ ؕ ١٦ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ۙ ١٧ ثُمَّ مَآ اَدْرٰىكَ مَا
يَوْمُ الدِّيْنِ ؕ ١٨ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ؕ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ١٩

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Gök yarıldığı,
2 — Yıldızlar saçıldığı,
3 — Denizler akıtıldığı,
4 — Ve kabirler alt-üst edildiği zaman;
5 — Her nefis önden yolladığını da, geriye bıraktığını da bilir.
6 — Ey insan! Seni kerem sahibi olan Rabbine karşı aldatıp isyana sürükleyen nedir?
7 — O (Rab) ki seni yarattı. Sana düzen verdi. Ölçülü bir biçim verdi.

8 — Dilediği surette seni terkib etti.
9 — Hayır, hayır! Doğrusu siz dini yalanlıyorsunuz.
10 — Oysa üzerinizde koruyucular var.
11 — Şerefli kâtipler,
12 — Her yaptığınızı bilirler.
13 — Hiç kuşkusuz ki iyiler nimet içindedirler.
14 — Kötüler de ateş içindedirler.
15 — Ceza günü oraya girerler.
16 — Oradan bir daha ayrılmazlar.
17 — (Ey Rasûlüm!) Ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?
18 — Evet, ceza gününün ne olduğunu nereden bileceksin?
19 — Öyle bir gündür ki kimse kimseye sahip olamaz. Emir ve hüküm o gün yalnız Allah'ındır.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-19) *«Gök yarıldığı, yıldızlar saçıldığı...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde Nazil olmuştur. 19 ayettir.

Bu sure aynı zamanda *«İnfeterat Suresi»* ve *«Suretun Munfetire»* isimleriyle de isimlendirilmiştir. Sure Mekkîdir. Ayet sayısının ondokuz olduğunda herhangi bir ihtilâf yoktur. 80 kelime, 327 harftir.

Göğün yarılması meleklerin inmesi içindir. Nitekim Cenab-ı Hak, bu hususu Furkan Suresi'nin 25. ayetinde ifade etmektedir. Yıldızların müteferrik olarak düşmelerinden maksat, dökülmeleridir ve sistemin bozulmasıdır.

Denizlerin akıtılması etraflarının yarılması, onların aralarında karışmalarına perde olan yerlerin kaldırılması demektir. Tuzlu denizin diğerine katılması ve hepsinin bir deniz haline getirilmesi anlamını taşır. Rivayete göre denizler dolduktan sonra yeryüzü suları emecektir ve su diye bir şey kalmayacaktır. Yani evvela denizler tek bir deniz haline gelecek, sonra da yeryüzü bütün o suyu çekecek ve susuz bir dünya kalacaktır. Su çekildikten sonraki istivadan maksat, artık su gölcüklerinin bulunmamasıdır. Çünkü başka bir ayette «Orada ne bir eğrilik ne bir tümsek görmeyeceksin» (Taha: 107) buyurulmuştur.

«Bu'siret» fiili ölülerin üzerinde bulunan toprağın çevrilmesi, atılması demektir. Yani orada kim yatıyorsa ve bulunuyorsa onların ortaya çıkarılması anlamına gelir. Zira bu fiil ba'sere kökünden gelir. *«Toprağı dağıtmak, içindekilerini ortaya çıkarmak»* demektir. Bazıları *«Bu kelime mezarı eşmek ve çıkarmak arasında müşterektir».* diye iddia etmişlerdir. Zemahşeri ve Süheyli gibi bazı imamlar da *«Bu kelime iki kelimeden meydana gelmiştir. İki kelimeyi kısaltmak için bu'sire şekline getirmişlerdir»* derler. Besmele, hamdele, halkale, kelimeleri de kısaltılmışlardır. Besmele bismillahi, hamdele elhamdulillahi halkale, la havle vela kuvvete kelimelerinden nehd edilmiştir. Bazı harfler atılmış, iki kelime bir kelime haline getirilmiştir. Bunun benzeri Arapça'da çoktur. İşte bu kaideye binaen bu kelime de hem deşmek hem de çıkartmak mânâsını birden ifade eder. Evet, o zaman her nefis neyi önce yaptığını neyi sonra yaptığını bilecektir. Bu cümle şartın cevabıdır. Fakat insan haşr olduğu zaman bunu bilir demek değildir. Belki bunu bilmesi sahifelerin neşredilmesi anındadır. Çünkü bunlardan maksadın bir zaman olduğu daha önce geçmişti. Bu zamanın başlangıç noktası ya birinci sura üfürülüşten biraz öncedir veya o üfürülüşten başlar, sonuncusu da insanlar arasındaki davaların hal ve fasl olmasına kadardır.

«İza» kelimesinin tekrar edilmesi kendisinden sonra gelen

meselelerin ne kadar korkunç olduğunu ifade etmek içindir. İnsanın (nefsin) takdim ettiği ve tehir ettiği ile daha önce işlemiş olduğu hayr ve şer ameller kastedilmektedir. Güzel bir yol mu, çirkin bir yol mu açtığını her nefis bilir. (İbn Abbas ve İbn Mesud) İbn Abbas'ın diğer bir rivayetine göre burada daha önce yapmış olduğu masiyet ve geciktirmiş olduğu taat kastedilmektedir. Bu aynı zamanda Katade'nin de görüşüdür.

Bazıları *«Takdim ettiğinden mallarından kendisi için sadaka verdiği, zekât olarak çıkardığı şeylerdir, tehir ettiğinden de varislere bıraktığı mallardır»* demiştir.

Bazıları da *«Burada amelin başlangıcı ve sonucu kastedilmektedir»* demişlerdir.

Cenab-ı Hak 6. ayette şunu ifade buyuruyor: Allah'a isyan ve O'nun şanına yakışmayan şeyleri irtikab etme hususunda seni aldatan ve cüretkâr yapan nedir? Halbuki sen şu anda önünde olanı bildin. Daha sonra senin aleyhinde tecelli edecek amellerini de biliyorsun.

«İnsan» ile maksat, haşrı inkâr eden kişidir. İbn Abbas *«İnsan burada Velid bin Muğire'dir»* demiştir. İkrime *«Ubey bin Halef»* bazıları da *«Ebu'l-Eşed bin Kelde'dir»* demişlerdir. İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayette*«Küfre kayacak derecede seni aldatan nedir?»* denilmektedir. Katade *«Onu aldatan, ona musallat kılınan şeytanıdır»* derken, Hasan *«Onu aldatan onun habis şeytanıdır»* demiştir. Bazıları da *«Hamakat ve cehaletidir»* demişlerdir.

Galib el-Hanefi, bu ayeti okuduktan sonra; Rasûl-ü Ekrem'in *«onu cehaleti aldattı»* buyurduğunu rivayet ediyor.

Yedinci ayet Allah'ın rububiyetini takrir, keremini beyan, ve

yalanlanan haşrın kopmasının doğru olduğunu ifade etmektedir. Yani bu işlere başlangıçta kâdir olan zat, istediğinde bundan daha da kâdir olabilir.

«Sevva» fiili *«Tesviye»* kökünden gelir. Azaların biçimli, sağlam, yararlanmaya hazır şekilde yapıldığını anlatır. Bu kelime, aslında hikmetin istediği tarzda eşyayı eşit kılmak ve onları tamamlayıcı nesneleri kendilerine vermek demektir.

«Feadaleke»; yani mutedil kıldı, yarattığı azaları ölçülü şekilde meydana getirdi. Ceanb-ı Hak başka bir ayette *«Andolsun biz insanı ahseni takvim üzere yarattık»* buyuruyor. Dilediği surette seni terkib etti. Yani O'nun meşiyeti suretlerden hangisini isterse (ki o suretler değişiktir) seni o surette yarattı, terkib etti.

İkrime ve Ebu Salih bu ayet hakkında *«İsterse seni insan, isterse merkeb, isterse maymun, isterse domuz suretinde yaratabilir»* demişlerdir. Mekhul, *«İsterse dişi, isterse erkek yaratır»* der. Mücahid, *«İsterse babaya, isterse anneye veya amcaya, veya dayıya veya başkasına benzeyecek şekilde yaratır»* demiştir.

Burada *«din»*den maksat hesaptır. Yani siz hesaba çekilmeyi yalanlıyorsunuz. Halbuki sizin üzerinizde amellerinizi zapteden melekler vardır. Onlar bizim katımızda şereflidirler, amelleri yazarlar. Sizin işlediklerinizi bilirler. İster az, ister çok olsun, en ufak şeyleri dahi tesbit ederler. Bu ceza hücceti ikame etmek için değildir. Cenab-ı Hak burada insanların amelini zapteden kâtipleri övmektedir. Bu cezanın Allah katında ne denli büyük bir iş olduğunu ifade etmek içindir.

«Hafaza Melekleri» insanoğlunu takip eden meleklerden başkadır. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir surede *«Onun önünde ve arkasında kendisini Allah'ın emriyle koruyan melekler vardır...»* (Rad: 11) buyurmaktadır. Bu bakımdan insan ile beraber birçok

melekler vardır. Hz. Osman'dan şöyle rivayet ediliyor: *«Rasûl-ü Ekrem'den insanın yanında kaç melek olduğunu sordum. Rasûl-ü Ekrem de «Yirmi melek» dedi.»* El-Mehdevi El-Feysal adlı eserinde şu bilgiyi verir: Her insanın yanında annesinin rahmine düştüğü andan büyüyünceye kadar dört yüz melek vazife görür. Onun amellerini yazan iki melektir Hayırları yazan, günahları yazanın başında amirdir. Günah işledikten sonra altı saat müddetle onu yazdırtmaz, ondan sonra yazar. Bunlar itikad, ibadet, hareke ve sekenelerin hepsini hatta hasta bir insanın *«ah»* demesini bile kaydederler. Sahih görüşe göre çocuğun hasenatını da yazarlar. Ancak cinsi ilişki kurduğu ve helaya gittiği zaman insandan ayrılırlar.

Bezzar, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: Allah'ın Rasûl-ü buyurdu: *«Allah sizi çırılçıplak olmaktan nehyeder, Allah'ın meleklerinden utanın. O melekler ki sizinle beraberdirler ve şerefli katiplerdir. O melekler ancak üç hadisede sizden ayrılırlar:*

1 — Taharet yaparken,

2 — Cünüb iken,

3 — Yıkanırken.

İnsanoğlunun bu durumda olması onların insanoğlunun yaptıklarını yazmasına mani değildir. Allah onlar için kalbi itikad ve benzerleri üzerine bir alâmet koyar. Onlar kul ölünceye kadar alınmazlar. Ondan sonra onun kabri üzerinde durup tesbih ve tehlil ederler, tekbir getirirler. Onun sevabı da Kıyamet'e kadar ölü için yazılır. Eğer ölü müminse böyledir, eğer kâfirse ona Kıyamet'e kadar lanet okurlar.

Bazıları *«Bunlar şahıs olarak iki tanedir»* derken, bazıları da *«Cins olarak iki cinstirler, adet olarak fazla olabilirler»* demiştir.

Deli olan bir kimsenin yanında hafaza melekleri yoktur. Yazma işinin hakiki bir yazma olduğu hususu Allah'ın ilmine havale edilir.

13. ve 14. ayetler, sevab ve ıkabdan yazılanın neticesini beyan etmek için sevkedilmiştir. Yani neticede iyiler nimet içerisinde, facirler de cehennem içerisindedir. *«Nimet»* ve *«Cahîm»* kelimeleri tazim ve korkutma için nekre getirilmiştir.

«Yevmi'd-Din» hesap ve ceza günüdür. Onlar doğrudan doğruya dini yalanlıyorlar veya İslâm-ı yalanlamak suretiyle onlar içerisinde dini de yalanlamış oluyorlar.

«Onlar oradan bir göz açıp kapatıncaya kadar dahi ayrılmazlar»; yani nimet içerisindeki veya cehennemdeki durumları devam eder. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Onlar oradan çıkıcı değildirler»* buyuruyor. Bu ayet, azabın daimi olduğuna delâlet eder. Ayrıca onların daima ateşin hissini duydukları mânâsını da ifade eder.

Bazıları *«Onlar ölümden sonra da azap veya nimetten ayrılmamışlardır. Kabirlerinde bile ateşin zehirlerini duyarlar, görürlerdi»* demiştir. Nitekim Rasûl-ü Ekrem *«Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçedir veya ateş çukurlarından bir çukurdur»* buyurmuştur. Cenab-ı Hak ceza ve hesap gününün şanını tazim etmek için ifadeyi tekrar etmektedir.

19. ayet, icmali geçen ceza gününün şanını ve bilgi sınırının dışında olduğunu ifade eden durumunu, icmali bir şekilde açıklamaktadır. Bazıları *«Bu açıklama, va'din yerine getirilme tarzıyla olmuştur»* demiştir. Çünkü bilgiyi yok etmek onun bir zamanlar varedilmiş olduğuna işaret eder. Nitekim İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Kur'an'da *«Ma edrake»* tabiri ne zaman kullanılmışsa o mesele mutlaka Peygamber'e bildirilmiştir.

19. ayetin başındaki *«yevme»* mukadder bir fiilin mefulüdür. Yani hatırlat o günü. Sanki Kıyamet Günü'nün durumunu tazimden sonra şöyle denilmektedir: Hiçbir nefsin, hiçbir nefse mutlak şekilde herhangi bir şey kazandırmadığı o günü hatırlat. Burada mutlak olarak *«nefisler»* kastedilmektedir. Yoksa Mukatil'den gelen rivayette olduğu gibi, kâfir nefisler kastedilmemektedir.

Ayet metnindeki *«Emir»* evamir'in tekilidir. Padişahlar padişahından gelen emirler demektir. Cenab-ı Hak *«Bugün mülk kimindir?»* buyuruyor. Çünkü emretmek, itaat edilen padişahın şanındandır. *«Lillah»* kelimesindeki *«lam»*, emrin sadece Allah'ın olduğu, ne ortaklık ne de mustekillen kimsenin olmadığı anlamındadır. Yani tasarrufun tamamı Allah'ın kabzai kudretindedir, başkasının elinde değildir.

Bazılarına göre *«el-Emr»* kelimesi umur'un tekilidir ve durum mânâsınadır. Ancak bu tefsir yerinde değildir.

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir'in Katade'den rivayet ettiğine göre, orada Allah'tan başka herhangi bir şeyle hükmedecek kimse yoktur! Bu tefsir, mânâ hasrına yönelik tefsirdir. Yoksa emr kelimesi umur'un tekili olduğu esasına dayanmaz. Bununla beraber Katade'nin sözü tek başına hüccet de değildir. Kur'an'ın zahiri onun görüşü için bırakılmaz. Kur'an'ın zahiri üzerinde münazaa etmek de doğru değildir. Durum ne olursa olsun bu ayet, Kıyamet Günü'nde şefaatin yokluğuna delâlet etmez. Düşünen bunu derhal idrak eder.

İNFİTAR SURESİ'NİN SONU

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

Sûre: 83

Mekke Dönemi'nde Nazil olmuştur. 36 ayettir.

Bu sure İbn Mesud ve Dahhak'a göre Mekkî'dir. Hasan Basri ve İkrime'ye göre Medenî'dir. Süddi surenin Medenî olduğunu zikrederken şunları söyler:

«Medine'de Ebu Cüheyne adlı bir kişi vardı. İki deposu vardı. Fazlasıyla halktan alır, eksiğiyle halka verirdi. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu».

İbn Abas'tan bu hususta birçok rivayetler gelmiştir. İbn Dureys, İbn Abbas'tan bu surenin Mekke'de en son nazil olan sure olduğunu rivayet eder.

İbn Merduveyh ve Beyhaki ise İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet ederler. *«Medine'de en önce nazil olan sure Mutaffifin Suresi'dir».* Bu rivayeti Nesei, İbn Mace ve Beyhaki'nin (Şuab'ul-İman' da) sahih bir senedle İbn Abbas'tan naklettikleri şu haber teyid etmektedir: Rasûl-ü Ekrem Medine'ye vardığında Medineliler ölçü ve tartıda yeryüzündeki insanların hepsinden daha fazla hainlik yapıyorlardı. Allah bu ayeti o zaman indirdi. Onlar da sonra ölçü ve tartı bakımından insanların en güzeli oldular.

Yine Katade'nin İbn Abbas'tan yaptığı bir rivayette *«Bu sure Mekki'dir, ancak sonundaki sekiz ayet değildir»* denilmektedir. Bazıları da *«Medeni'dir, ancak başındaki altı ayet Medenî değildir»*

demişlerdir. Bazıları da, *«Mekke ve Medine arasında nazil olmuştur. Ne Mekkî ne de Medenî'dir. Sadece Mekke ile Medine arasında nazil olmuştur»* demişlerdir.

Allah bu sure ile Medine ehlinin durumunu peygamber oraya varmazdan önce ıslah etmek istiyordu. Nitekim Rasûlullah onlara tertemiz oldukları halde gelmişti.

Ayetleri ihtilafsız 36'dır. Kelimeleri 169, harfleri 730'dur. Bu sure ile İnfitar Suresi arasındaki münasebet şudur: Cenab-ı Hak orada said ve şakileri, ceza gününü zikretti, durumlarını belirtti. Bu surede ise asilerin bir kısmına nelerin hazırlandığı zikredilmektedir.

Cenab-ı Hak daha önceki surede bahsi geçen yalanlıyanların halini burada açıklamaktadır.

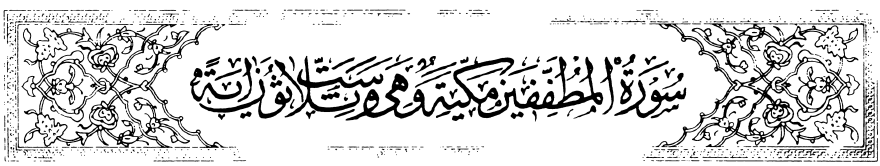

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ۙ﴿١﴾ الَّذِيْنَ اِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ۖ﴿٢﴾
وَاِذَا كَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ؕ﴿٣﴾ اَلَا يَظُنُّ اُولٰٓئِكَ اَنَّهُمْ
مَّبْعُوْثُوْنَ ۙ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ۙ﴿٥﴾ يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ؕ﴿٦﴾ كَلَّآ
اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ؕ﴿٧﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ؕ﴿٨﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ؕ﴿٩﴾
وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۙ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ؕ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ
اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ۙ﴿١٢﴾ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ؕ﴿١٣﴾ كَلَّا
بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ ؕ
﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ؕ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ؕ﴿١٧﴾ كَلَّآ
اِنَّ كِتٰبَ الْاَبْرَارِ لَفِيْ عِلِّيِّيْنَ ؕ﴿١٨﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا عِلِّيُّوْنَ ؕ﴿١٩﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۙ﴿٢٠﴾
يَّشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُوْنَ ؕ﴿٢١﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ۙ﴿٢٢﴾ عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ۙ﴿٢٣﴾
تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيْمِ ۚ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ ۙ
﴿٢٥﴾ خِتٰمُهٗ مِسْكٌ ؕ وَفِيْ ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ ؕ﴿٢٦﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline!

2 — Onlar insanlardan birşey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar.

3 — Kendileri onlara birşey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik yaparlar.

4 — Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?

5 — Büyük bir gün için ki,

6 — O gün insanlar Alemlerin Rabbi huzurunda dururlar.

7 — Hayır! Allah'ın buyruğundan dışarı çıkanlar, muhakkak (Siccin adlı) defterde yazılıdır.

8 — (Ey Rasûlüm!) Siccin'in ne olduğunu sen nereden bilirsin?

9 — O yazılmış bir kitaptır.

10 — Yalanlayanların o gün vay haline!

11 — Onlar ceza gününü yalanlamaktadırlar.

12 — Onu ancak saldırgan, günaha düşkün kimse yalanlar.

13 — Ona ayetlerimiz okunduğu zaman «Bunlar öncekilerin masallarıdır» der.

14 — Hayır, hayır! Onların işleyip kazandıkları şeyler kalplerinin üzerinde pas olmuştur.

15 — Hayır! Doğrusu onlar o gün Rablerinden yoksun kalacaklardır.

16 — Sonra onlar elbette cehenneme gireceklerdir.

17 — Sonra da onlara «yalanlayıp durduğunuz işte budur» denecektir.

18 — Hayır! İyilerin yazısı İlliyyin (yüceler) dedir.

19 — «Ey Rasûlüm!) İlliyyin'in ne olduğunu sen nereden bilirsin?

20 — (O) yazılmış bir kitaptır.

21 — (Allah'a) yaklaştırılmış olanlar onu görürler.

22 — Şüphesiz ki iyi kimseler nimetleri devamlı olan Naim cennetlerindedirler.

23 — Koltuklar üzerinde seyrederler.

24 — Öyleki nimetlenmelerinin zevkini yüzlerinden tanırsın.

25 — Onlara mühürlü ve saf bir şaraptan içirilir.

26 — Ki sonu misktir. İşte yarışanlar bunun için yarışsınlar.

(1-26) *«Ölçü ve tartıda hile yapanların...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Veyl» şerrin şiddetlisidir. Bazılarına göre üzüntü ve helâk, bazılarına göre ise elem verici azaptır. Bazıları da *«Cehennemde bir dağdır»* demişlerdir. Bu haber merfu olarak Hz. Osman'dan da nakledilmiştir. Birçok kimse ise cehennemde bir vâdi olduğunu söylemişlerdir. İmam Ahmed ve Tirmizi, Ebu Said'den Rasûlullah'ın şöyle söylediğini naklediyor: *«Veyl cehennemde bir vâdidir. Kâfir orada kırk yaz (sene) yuvarlanır, yine de derinliğine ulaşamaz».*

İbn Hibban ve Hakim'in sahihlerinde *«Veyl, iki dağ arasında bir vadidir.. Kâfir orada kırk yaz (sene) yuvarlanır, yine de onun derinliğine yetişemez»* denilmiştir. İbn Ebi Hatim, Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: *«Bu cehennemde bir vâdidir, irinle doludur».* Ragıb *«Veyl irinerdir»* diyor. Bazen hasret için de kullanılır. *«Veyl cehennemde bir vâdidir»* denilmekle lügat bakımından veyl'in bu mânâya geldiği söylenmek istenmemiştir. Yani Cenab-ı Hak kimin hakkında bunu söylerse o ateşte böyle bir yere müstahak olur ve bu yer onun için sabit olur!

*«Mutaffifin»*den maksat, ölçü ve tartıda verdikleri zaman eksik, aldıkları zaman da tam alan kimselerdir. İbn Ömer *«Mutaffif o kişidir ki ölçüde zulmedeceğini, hainlik yapacağını bildiği halde,*

bile bile, böyle bir kimseyi ücretle çalıştırır. O kişinin yaptıklarının günahı onu ücretle çalıştıranın boynunadır» demiştir. Bazıları da *«Tatfif, ölçüde, tartıda, namazda, hadiste olur»* demişlerdir. Muvatta'da İmam Malik *«Her şeyin vefası ve tatbiki vardır»* diyor. Salim, İbn Ebi Cihad'dan şöyle rivayet ediyor: *«Namaz ölçü iledir. Kim yerli yerinde yaparsa, bu onundur. Eksik yaparsa Cenab-ı Hak'kın «Mutaffifîne veyl olsun» dediğini siz biliyorsunuz».*

«Tatfif» az demektir.

İbn Abbas, Rasûl-ü Ekrem'in şöyle buyurduğunu naklediyor: *«Bir kavim ahdini nakzederse Cenab-ı Hak düşmanlarını onlara musallat kılar. Allah'ın indirdiğinin gayrisiyle hükmederlerse onların içerisinde fakirlik yaylır. İçlerinde fahişelik açıkça yapılırsa onlarda taun hastalığı meydana gelir. Ölçekleri eksik ölçerlerse Cenab-ı Hak onlara bitki vermez veya kıtlık seneleri gelir. Zekâtı vermezlerse Cenab-ı Hak onlardan yağmuru keser»* (Hadisi Ebu Bekir el-Bezzar bu mânâda tahric etmiştir.)

İbn Ömer, satıcının yanından her geçtiğinde *«Allah'tan kork, ölçeği tam yap. Teraziyi adaletten ayrılmaksızın tart. Çünkü bunun aksini yapanlar Kıyamet Günü'nde onların terleri kulaklarının yarısına kadar onları gemler, yani ona dalarlar»* derdi.

Dördüncü ayetin başındaki *«Zan»* yakin mânâsınadır. O zaman ayetin mânâsı şöyle olur: *«Onlar niçin kesinlikle bunu bilmiyorlar? Eğer kesinlikle bilseydiler ölçü ve tartıda eksiklik yapmazlardı.»*

Bazıları *«Zan tereddüt demektir»* demiştir. Bu takdirde ayetin mânâsı şöyle olur: *«Eğer onlar yüzdeyüz haşre inanıyorlarsa niçin tereddüd ediyorlar? O halde düşünsünler, araştırsınlar, en kuvvetliye yapışsınlar».*

*«Büyük Gün»*den maksat Kıyamet Günü'dür *«Halkın âlemlerin Rabine kâim olduğu gün»* de onun bedelidir.

İnkâr ve hayretle, zan kelimesinde, dini büyüklükle vasıflandırmakta, halkın o gün Allah için başını eğerek zillet içerisinde kıyam etmesinde, Allah'ın zatını Rabbulalemin olarak vasıflandırmasında, günahın büyüklüğünden ötürü beliğ bir açıklama vardır.

İbn Ömer *«Allah Rasûlü'nden dinledim: Halkın Âlemlerin Rabbi için kalktığı gün ellibin sene miktarında bir gündür. Kiminin o müddette teri topuklarına, kiminin dizlerine, kiminin oyluklarına, kiminin göğüslerine, kiminin de kulaklarına kadar çıkar. Hatta bazıları kurbağanın suya dalması gibi terin içine dalarlar»* demiştir.

İbn Abbas'ın *«O günün miktarının üçyüz sene»* olduğunu söylediği nakledilmektedir. Fakat bu miktar, müminlere bir farz namazı kılacak kadar kolay gelecektir.

Bunun delili Cenab-ı Hak'kın şu ayetidir: *«İyi bilin ki Allah'ın velileri üzerine ne bir korku vardır, ne de onlar üzülürler. Onlar iman eden ve Allah'tan korkan kimselerdir».* Allah bizi onlardan eylesin!

Bazılarına göre *«nas»* kelimesinden maksat Cebrail'dir. Çünkü o, âlemlerin rabbi olan Allah için kaim olur. Bunu Cübeyr söylemiştir. Fakat bu tevilde uzaklık vardır. Çünkü bu hususta *«nas»* ın Cebrail demek olmadığı birçok sahih hadisle sabittir. Müslim, Buhari ve Tirmizi'de mevcud olan İbn Ömer'in hadisi bu hususta delil olarak kâfidir.

İnsanların bir kısmının diğerleri için ayağa kalkmalarına gelince, bazı alimlere göre bu caizdir, bazılarına göre ise memnudur. Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem, Habeşistan'dan dönen Cafer bin

Ebi Talib'in yanında, kalkarak onun boynuna sarıldı. Talha, Kâb bin Malik için, tevbesi kabul olunduğu gün ayağa kalkmıştır. Rasûlullah'ın Sad bin Ubbade'nin yanına çıktığı zaman Ensar'a *«Efendiniz için ayağa kalkın»* sözü de vardır. Rasûl-ü Ekrem *«Kim kıyam yönünden halkın kendisine temessül etmesinden seviniyorsa o, ateşteki durağına hazırlansın»* buyurmuştur. Demek ki bu kişinin haline ve niyetine göredir. Eğer kişi halkın ayağa kalkmasını istiyorsa kalkar. Nefsi için böyle bir şey olduğunu vehmetmesi yasaktır. Eğer bu sevinç yoluyla, istek yoluyla olursa caizdir. Üstelik sebebler oldu mu, mesela adam yanınıza başka bir yerden geliyorsa...

İbn Abbas'ın rivayetine göre *«Kitab'ul-Fuccar»* facirlerin ruhları ve amelleridir. Onlar Siccin'dedir. İbn Ebi Nuceyh Mücahid' den şöyle rivayet ediyor: *«Siccin yedinci yerin altında bulunan büyük bir kayalıktır. O evrilip çevrilir. Onun altına facirlerin kitabı (ruhların amelleri) konur.»* Bunun benzeri İbn Abbas'tan, Katade'den, Said bin Cübeyr'den, Mukatil'den ve Kâb'tan da rivayet edilmiştir. Kâb *«Bu taşın altında kâfirlerin ruhları vardır. Onlar da İblis'in yanağı altındadır»* demiştir.

Ka'b, *«Siccin»* yedinci arzın altında simsiyah bir kayalıktır, demiştir. Orada her şeytanın ismi yazılıdır. Kâfirlerin nefisleri onun yanına atılır.

Said bin Cübeyr, *«Siccin, İblis'in yanağı altındadır»* derken, Yahya bin Sellam *«Yer altında siyah bir taştır, kâfirlerin ruhları orada yazılır»* demiştir. Ata el Horasani *«Kürrei arzın en alt tabakası, yedinci tabakasıdır»* demiştir Orada İblis ve zürriyeti bulunur.

Hasan *«Siccin yedinci yerdedir»* derken, bazıları *«Bu bir darbımeseldir. İşaret eder ki Cenab-ı Hak kendilerine yarar verdiğini zannettikleri amellerini reddedecektir»* demişlerdir. Mücahid.

«Ayetin mânâsı şudur: Onların amelleri yedinci yer tabakasının altındadır. Ondan hiçbir şey Allah'ın huzuruna yükselip gitmez» demiştir.

Aynı zamanda, Siccin'in yedinci yer kürresinde bulunan bir kayalık olduğunu da söylemiştir. Ebu Hureyre'nin naklettiği bir hadiste *«Siccin cehennemde bir kuyudur ve ağzı daima açıktır»* denilmektedir. Bazıları da *«Kapalı bir kuyu»* olduğunu söylemişlerdir. Enes *«En alt yer tabaksında bir derekedir»* demiştir. Enes' in Rasûlullah'tan rivayet ettiği bir hadise göre, siccin yerin en altında veya yedinci yerin altında bulunmaktadır.

İkrime *«Siccin hasar ve dalâlettir»* derken, Ebu Ubeyde *«Siccin'den maksat hapis ve şiddetli darlıktır»* demiştir. Bu takdirde ayetin mânâsı şudur: Onların kitabı bir darlıkta, bir hapistedir. Bu da mertebelerinin Allah katında çok düşük olmasından ileri gelir.

«Yazılmış bir kitaptır»; yani ne unutulur ne de silinir. Katade *«Merkum kelimesi yazılmış demektir»* diyor. Onlara şerri yazdı demektir. Oraya ne bir kimse bir başkasını atabilir ne de bir kimseyi oradan çıkarabilir. Dahhak'a göre Merkum kelimesi Himyer diline aittir. Rakam'ın esası yazıdır, yazmaktır.

*«Mu'ted»*den maksat halka muamele yaparken haklarına saldıran, dolayısıyla nefsini zarara sokan kişidir. Bu kimse aynı zamanda Allah'ın emrini terkettiği için günahkârdır. Bazıları *«Bu ayet Velid bin Muğire, Ebu Cehil ve benzerleri hakkında nazil olmuştur»* diyor. Çünkü Cenab-ı Hak *«Onlara Allah'ın ayetleri okunduğu zaman bu evvelkilerin masallarıdır diyorlardı»* buyurmuştur. Nitekim bu söz onlardan sadır olmuştu. *«Esatir'ul-Evvelin»* onların bâtıl kıssaları demektir. Yani onların süslü püslü yazmış oldukları asılsız ve temelsiz hikâyelerdir

14. ayetin başındaki «*Kella*» kelimesi red ve zecr içindir. Yani o, öncekilerin bâtıl hikâyeleri, efsaneleri değildir. Tirmizi'de Ebu Hüreyre'den, Rasulullah'tan şu nakledilir: «*Kul bir hata işlediği zaman onun kalbine siyah bir nokta yazılır. Ne zaman o hatayı bırakır, Allah'tan af talebinde bulunur, tevbe ederse kalbi kalaylanır, tertemiz olur. Eğer tekrar yaparsa daha artar. Ta ki kalbinin tamamını kapsar. İşte o ran'dır*». 14. ayette geçen«*Rane*» fiili bu mânâyı taşımaktadır.

Tirmizi «*Bu hadis hasen ve sahihtir*» demiştir. Mücahid «*Kişi günah işleye işleye günah kalbini kapsadığı ve kalbini tamamen örttüğü zaman «kalbine rayn çökmüş» denilir*» diyor.

Evet, günahlar çoğaldığında kalp kalbur gibi olur. Artık hiçbir hayra kulak vermez ve orada herhangi bir yararlı iş sabit olmaz, dökülür.

Ebu Muaz en-Nahvi şöyle der: «*Rayn kalbin günahlardan simsiyah kesilmesi demektir. Tab', kalbin üzerine mühür vurulması demektir. Tab', rayn'dan daha korkunç ve şiddetlidir. Kıfıl kilitlenme tab'dan da daha şiddetlidir*». Zeccac, «*Rayn pas gibidir. İnce bir duman gibi kalbi kapsar. Gayn kelimesi de rayn gibi bu mânâyı ifade eder*» diyor.

Zeccac, «*15. ayette Cenab-ı Hak'kın Kıyamet'te görüleceğine dair delil vardır*» diyor. Eğer bu olmasa bu ayetten herhangi bir fayda elde edilemez. O zaman kâfirlerin de mahcub olmak suretiyle mertebelerinin düşüklüğü hiçbir fayda sağlamaz.

Cenab-ı Hak başka ayetlerde «*O gün birtakım yüzler pırıl pırıl parlar ve Rablerine bakarlar*» buyuruyor. Müminler Kıyamet Günü'nde Cenab-ı Hak'kın yüzüne bakacaklar, kâfirler de bundan mahrum olacaklardır. Ayet bu gerçeğe işaret etmektedir.

Malik bin Enes bu ayet münasebetiyle şunları söylüyor: *«Allah'ın düşmanları perdelendiklerinde, Allah'ı göremediklerinde Allah, dostlarına kendisini görmeleri için tecelli eder».*

İmam Şafii *«Allah'a yemin ederim, eğer Muhammed bin İdris (kendisini kastediyor), mahşerde Rabbini göreceğine inanmasaydı dünyada O'na ibadet etmezdi»* diyor.

Mücahid *«Kâfirler Allah'ın kerametinden perdelidirler»* diyor. O'nun rahmetinden alıkonulmuşlardır. Bu rahmetten uzaklaştırılmışlardır. Katade *«Allah onlara rahmetle bakmaz, onları temiz kılmaz. Onlar için elem verici azap vardır.»* der.

Cumhur'un kavline göre onlar Allah'ın rüyetinden perdelenmişlerdir, onu göremezler. Ateşten ayrılamazlar ve orada yanıp durmaktadırlar. Nitekim başka bir ayette *«Onların derileri pörsüdükçe o derilerden başka deriler onlara giydiririz ki azabı tadsınlar»* buyurulmuştur. Başka bir ayette de *«Ateş söndükçe onların ateşlerini artırırız»* denilmektedir.

Müfessirler, *«Cahim, ateşin dördüncü tabakasıdır»* demişlerdir.

18. ayetin başındaki *«Kella»* kelimesi hak mânâsınadır. Bazıları *«Red içindir»* demişlerdir. Yani emir onların dedikleri ve zannettikleri gibi değildir. Bilakis onların kitapları Siccin'dedir. Müminlerin kitapları ise İlliyyin'dedir. Mukatil *«Kellâ'nın mânâsı: Onlar yanacakları azaba iman etmiyorlar demektir»* diyor. İbn Abbas *«İlliyyin'den maksat cennettir»* der. Yani müminlerin kitapları cennettedir. Yine İbn Abbas'tan gelen bir rivayet: *«Onların amelleri Allah'ın kitabında, göktedir»* şeklindedir. Dahhak, Mücahid ve Katade *«Müminlerin ruhları yedinci göktedir demektir»* diyorlar.

İbn'ul-Aclak, Dahhak'tan şbyle rivayet ediyor: *«İlliyyin Sidret' ul-Munteha'dır. Allah'ın emrinden her şey orada son bulur, orayı*

geçmez. Onlar, «Ey Rabbimiz, senin falan kulun», dediklerinde Allah'tan ona bir kitap verilir. Bu kitap onun azaptan emin olmasıyla mühürlüdür. İşte bu ayetin mânâsı budur».

Katade *«İlliyyin, Arşın sağ ayağı yanında yedinci semanın üstündedir»* diyor. Bera' bin Azib, Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«İlliyyinler Arşın altında yedinci göktedirler».* İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayette *«İlliyyin yeşil zebercetten yapılmış bir levhadır, Arş'a asılmıştır. Müminlerin amelleri orada yazılıdır»* denilmiştir. Ferra *«İlliyyin yükselişten sonra yükseliştir»* der. Bazıları *«İlliyyin mekânların en yücesidir»* demiştir. Bazıları *«İlliyyun meleklerin sıfatlarıdır. Çünkü onlar en yüce bir cemaattir»* diyor. *«İlliyyun ehlinden bir kişi cennete baktığı zaman cennet onun yüzünün parlamasından pırıl pırıl parlar.»* Ehli Cennet: *«Bu nereden geldi?»* derler. Onlara cevap olarak *«İlliyyin-i ebrardan bir kişi size bakıyor, ehli taat ve doğruluktan bir kişi size bakıyor»* denilir, şeklindeki hadis illiyyin'in yüce bir yerin ismi olduğunu tesbit ediyor.

Cenab-ı Hak 19. ayette *«Ey Muhammed, İlliyyin'in ne olduğunu sana bildiren nedir?»* demek suretiyle onu tazim etmektedir. Sonra Allah, Rasûlü'ne, İlliyyin'i açıklıyor. *«O yazılmış bir kitaptır. Mukarrebler onu görürler».*

Bazılarına göre *«O yazılmış kitaptır»* cümlesi İlliyyin'in tefsiri değildir. *«İlliyyin'in ne olduğunu sana bildiren nedir?»* cümlesiyle kelâm biter. Bu ise başlı başına bir cümledir. Yani ebrarın amelleri yazılmış bir kitaptır, (Kuşeyri).

Her göğün meleklerinden olan mukarrebler Ebrar'ın amelini görürler. Vehb ve İbn İshak'a göre, Mukarrebler'den maksat, Hz. İsrafil'dir. Mümin güzel bir amel işlediği zaman melekler o sahifeyi yükseltir. Onun göklerde pırıl pırıl parlayan bir nuru vardır. Tıpkı yeryüzündeki güneş nuru gibidir. Ruh İsrafil'e kadar götü-

rülür. İsrafil onun üzerine mühür vurur. Ve onu yazmış olur. İşte mukarrebler orada, onların yazılmasında hazır bulunurlar!

22. ayette Cenab-ı Hak *«Sıdk ve taat ehli nimettedirler»* buyuruyor. Yani ebrar cennettedirler ve nimetlenirler! Tahtlar üzerinde oturmuşlardır. Allah'ın kendileri için hazırladığı ikramlara bakarlar.

Allah Rasûlü'nden gelen bir hadiste *«Ateşte bulunan düşmanlarına bakarlar»* buyurulmuştur. (Mehdevi)

Ey Muhammed, onların yüzünde nimetin parlaklığını, tazeliğini ve nurunu görmektesin. Veya onların yüzünde parlaklık görülmektedir.

Bazıları *«Rahik saf olan şaraptır»* derken Halil *«Rahik hamrın en güzeli ve en safıdır»* demiştir. Mukatil *«Rahik eskimiş, yıllanmış, gill ve giştan tamamen uzak, bembeyaz şarap demektir»* der.

«Sonu misktir» ifadesinden maksat, son yudumu misk kokar demektir. Bazıları *«Cennet ehli bu rahiki içip, kadeh tamamen boşaldıktan sonra o miskle misklenir»* demiştir. İbn Mesud, *«Onun neticesinde miskin tadını duyarlar»* demiştir. Benzeri Said bin Cübeyr ve İbrahim en Nehai'den de rivayet edilmiştir. Zira dünya şaraplarının son kısımları (kadehin veya şişenin dibinde kalanları) tortudur. Fakat cennet şarabının tortusu yoktur. Sonu pis değil, misk gibi kokar.

Nasrib, Abdullah'tan şöyle rivayet eder: *«Mehtum»* katışık, karıştırılmış demektir. Bazıları *«Mehtum»*dan maksat *«ebrar onu açmazdan önce hiçkimse onu açmamıştır»* demektir. Yani mührü üzerindedir, açılmamıştır. Bazıları *«Mehtum, üzerinde mühürlü misk maddesi vardır demektir»* demişlerdir.

Cennet ehlinden vasıflandırdığımıza rağbet edenler rağbet etsinler.

Bazıları «Bunu elde etmek için acele gidenler acele etsinler demektir» demişlerdir. Tıpkı *«İşte bunun gibisi için amel adenler amel etsin»* ayetinde olduğu gibi.

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا
كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ
يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾
وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ
حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى
الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

MEÂL

27 — Onun katkısı tesnimdendir.

28 — Bu da mukarreblerin kendisinden içtiği bir pınardır.

29 — Kuşkusuz ki suç işleyenler (dünyada iken) iman etmiş olanlara güler dururlardı.

30 — İman edenlerin yanlarından geçerlerken de birbirlerine göz kırparlardı.

31 — Ailelerine vardıklarında bununla eğlenirlerdi.

32 — İnananları gördükleri zaman «Doğrusu bunlar sapık kimselerdir» derlerdi.

33 — Halbuki kendileri inananlara gözcü olarak gönderilmemişlerdi.

34 — Bugün de inananlar, inkârcılara gülerler.

35 — Koltuklar üzerinde bakarlarken.

36 — «Nasıl kâfirler ettiklerinin cezasını buldular mı?»

(27-36) *«Onun katkısı tesnimdendir...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Tesnim» yukarıdan dökülen bir sudur. Cennet'te bulunan suların en üstünüdür. Lügat mânâsı olarak yükseklik demektir. Bu cennette bir çeşmedir, suyu yukarıdan aşağıya doğru akar. Bazıları *«Tesnim cennette bir çeşmedir. Mukarrebler atıksız olarak onun suyunu içerler. Ashabı Yemin'in bardakları onunla katıştırılır, güzelleşir»* demişlerdir.

Bazıları *«Tesnim havadan, Allah'ın kudretiyle akan bir çeşmedir»* diyor. Yukarıdan (havadan) akarak cennet ehlinin kadehleri doldurulur. Kadehler dolunca Allah'ın izniyle süt olurlar. Onlardan bir damla dahi yere damlamaz ve insanlar onu içtikten sonra artık suya ihtiyaçları kalmaz. (Katade)

Bu tür hadisleri günümüzdeki teknoloji de desteklemekte ve doğrulamaktadır. Zira Avrupa ve Amerika'da, Japonya'da su kurnaları vardır ki insan elini veya ayağını altlarında tuttuğu zaman akar, çektiği zaman da durur. İbn Zeyd *«Kulağımıza geldiğine göre tesnim, Arş'ın altından akan bir çeşmedir»* demiştir.

Mukarrebler Cenneti Adn ehlidir. Bunlar cennet ehlinin en üstünleri sayılırlar.

28. ayetin metnindeki «*Aynen*» (çeşme) kelimesi mukadder bir fiil ile mensubtur. Yani «*Ben böyle bir çeşmeyi överim*».

29/32. ayetlerde Cenab-ı Hak, kâfir ruhlarının dünyada iken müminlerle istihza ettiklerini söylemektedir. Cürüm işleyenlerden maksat, şirk ehlinden olan Kureyşliler'in ileri gelenleridir veya mânâ geneldir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre bu, Velid bin Muğire, Ukbe bin Ebi Muayt, As bin Vail, El-Esved bin Abdi Yeğus, El-As bin Hişam, Ebu Cehil ve Nadr bin Haris'tir. Bunlar Ammar, Habbab, Süheyb ve Bilal gibi fakir sahabilerle istihza ediyorlardı. Onları gördüklerinde kahkahalar atıyorlardı. Bu fakir sahabiler Hz. Peygamber'e geldiklerinde, onların yanlarından geçerlerken, onlara bakarak birbirlerine göz kırparlar, el-göz işaretleriyle onlara hakarette bulunurlardı. İslâm'a girdiklerinden dolayı onları ayıplıyor ve kınıyorlardı.

Mukatil «*Bu ayet Hz. Ali hakkında nazil oldu*» diyor. Zira müslümanlardan birkaç neferle Hz. Ali, Rasûlullah'a geldi. Münafıklar onlara bakarak gülüştüler. Ayet metnindeki «*Fekihine*» kelimesi müslümanları çekiştirmek suretiyle eğlenirlerdi demektir. Veya üzerinde bulundukları küfürden dolayı kendilerini beğenmektedirler.

Bazıları «*Fekih kişi saldırgan ve korkunç kişi demektir. Fakih ise nimetler içerisinde yüzen kişi demektir*» demişlerdir. Kâfirler Hz. Muhammed'in ashabını gördüklerinde, «*Bunlar Muhammed'e tabi oldukları için dalâlete gitmişlerdir*» derlerdi. Oysa biz o kâfirleri bu müslümanlar üzerine gönderip de amellerini korumak vazifesiyle vazifelendirmedik. Onları murakıb olarak tayin etmedik. İşte Kıyamet Günü'nde iman edenler, kâfirler dünyada kendilerine güldükleri gibi kâfirlere gülerler. Yani bu, dünyada yaptıklarının karşılığını Kıyamet'te görürler.

Muhammed bin Bişar, Katade'den, bu ayet hakkında şunları

söylediğini rivayet ediyor: *«Kâb bize, cennet ile ateş arasında pencereler vardır. Mümin dünyadaki düşmanına bakmak istediğinde o pencerelerden bakar, dedi.»*

Kelbi, Ebu Salih'ten, *«Allah onlarla istihza eder»* ayeti hakkında şöyle diyor: Allah'ın onlarla istihza etmesi şudur: Cehennemliklere *«çıkın»* denilir ve cehennem kapıları onlar için açılır. Onlar kapıların açıldığını gördüklerinde çıkmak maksadıyla kapılara koşuşurlar. Müminler de tahtlar üzerinde kurularak onlara bakarlar. Onlar kapıların yanlarına geldiklerinde kapılar yüzlerine kapatılır. İşte Allah'ın onlarla iztihza etmesi budur. Müminler de onların bu hallerini gördükçe gülerler. Müminlerin gülmesi de *«İşte bugün iman edenler kâfirlere gülerler»* ayetiyle işaret edilenlerdir.

«Suvvibe» fiilinin mânâsı onlar dünyada müminlerle istihza ettiklerinin cezasını gördüler, tattılar mı demektir. Bazı müfessirler, onlar kâfirler cezalandırıldılar mı diye bakarlar, diyorlar. Bazılarına göre ise burada söz mukadderdir. Yani müminlerin bir kısmı diğerine kâfirler cezalarını çektiler mi diye sorar.

«Suvvibe» kelimesi dönüş yapmak mânâsına gelen *«sâbe-yesûbü»* kalıbından gelir. Sevab ameli mukabilinde kişiye verilendir. Bu hem hayrda hem de şerde kullanılır.

MUTAFFİFİN SURESİ'NİN SONU

İNŞİKÂK SÛRESİ

Sûre: 84

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۙ﴿۱﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۙ﴿۲﴾ وَاِذَا الْاَرْضُ
مُدَّتْ ۙ﴿۳﴾ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا وَتَخَلَّتْ ۙ﴿۴﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ؕ﴿۵﴾
يٰۤاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ۚ﴿۶﴾ فَاَمَّا
مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ۙ﴿۷﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ۙ﴿۸﴾
وَّيَنْقَلِبُ اِلٰۤى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ﴿۹﴾ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۙ﴿۱۰﴾ فَسَوْفَ
يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۙ﴿۱۱﴾ وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ؕ﴿۱۲﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِيْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۙ﴿۱۳﴾

MEAL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Gök yarıldığı zaman
2 — Rabbini dinleyip boyun eğdiği zaman,
3 — Yer düzenlendiği zaman,
4 — Yer içinde olanları dışa atıp boşaldığı zaman,
5 — Ve kendi yaratılış gereğine uygun olarak Rabbine boyun eğdiği zaman,
6 — Ey insan! Gerçekten sen Rabbinin sevgisine kavuşmak için çalışıp-çabalamaktasın. En son O'na kavuşacaksın!
7 — Artık kimin kitabı sağ yanından verilirse,
8 — O kolay bir hesap ile sorguya çekilecektir.
9 — Ve kendi yakınlarına da sevinç içinde dönecektir.
10 — Kitabı arkasından verilene gelince,
11— O da durumun dehşetinden yokolmasını isteyecek,
12 — Ve cehenneme girecektir.
13 — Çünkü o dünyada aile efradının yanında iken zevk içinde idi.

(1-13) *«Gök yarıldığı zaman...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde Nazil olmuştur. 25 ayettir.

Bu sureye aynı zamanda *«Suret'ul-İnşakkat»* da denilir. Mekkî olduğunda ihtilaf yoktur. Ayetleri Basra ve Şam sayımlarına göre 23'tür. Başka sayımlara göre 25'dir. Kelime adedi 107, harfleri 440'dır.

Göğün yarılması ğamam iledir. *«Ğamam»* beyaz bulutlar gibidir. Ebu Salih bunu İbn Abbas'tan rivayet eder. Hz. Ali'den gelen rivayete göre gök mucerre'den yarılır. *«Mucerre»* göğün kapısıdır. Göğün bu şekilde yarılması Kıyamet alametlerindendir.

«Ezinet» fiilinin mânâsı dinledi, itaat etti demektir ve itaat etmek de dinlemek de gök için gerektir. Rasûl-ü Ekrem'in bir hadisinde *«Cenab-ı Hak Kur'an'ı teganni ile okuyan bir peygambere kulak verdiği gibi hiçbir şeye kulak vermemiştir»* buyurulmaktadır. (Kulak tabiri hadis ve ayetlerde varid olmuştur. Hakikatini ancak Allah bilir. Biz Allah tarafından mesele ne ise onu murad ediyoruz).

Bazılarına göre *«Ezinet»* fiilinin mânâsı şudur: *«Allah gök üzerinde kendi emrine itaat etmek suretiyle parçalanmayı gerek-*

li kılmıştır» Dahhak *«Hukkat'ın mânâsı itaat etti demektir. Fakat Allah'a itaat etmek ona gereklidir. Çünkü onu Rab yaratmıştır»* demiştir.

«Yer uzatıldığı zaman», yani dağlar paramparça olduğu, tepelerin parçalandığı suretiyle yayıldığı ve tesviye olduğu zaman. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Ey Rasûlüm, sana dağların ne olacağından soruyorlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak ve yerlerini de dümdüz bir toprak haline getirecektir»* (Taha: 105-107)

Bazıları *«Meddet fiilinin mânâsı genişlik ve yaygınlık bakımından uzadı demektir»* demişlerdir. Cabir Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«Kıyamet Günü'nde yeryüzü tıpkı halının yayılması gibi yayılacaktır. Sonra Ademoğlu'nun orada ancak iki ayağının yeri kadar hakkı olacaktır.»*

«İçindekileri atıp tamamen boşaldığı zaman»; yani içinde bulunan ölüleri ve hazineleri dışarıya attığı zaman. Nitekim Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, Katade'den böyle rivayet etmişlerdir. Zeccac da bu kanaattedir. Bazıları *«İçindekilerden sadece ölüler kastedilmektedir»* demişlerdir. Hazinelerin dışarı atılması Deccal'ın çıktığı zamanda olmuştur. Sanki birinci yorumu öne süren kişi, o gün hazineler dışarıya atılmayacak, diyor gibidir. Eğer bu görüş kabul edilirse, Deccal'ın çıktığında bütün hazinelerin dışarı atılacağı kastedilmektedir. Bütün hazinelerin dışarı atılması ancak Kıyamet Günü'nde olacaktır. *«Kıyamet Günü geniştir. Deccal'ın zamanını da içerisine alır»* şeklindeki yorum kabul edilemez bir yorumdur. Bazılarına göre ise arz, içinde bulunan hazine ve madenleri dışarı atıp onlardan boşaldı. Artık bunlar içinde kalmadı. Bu durum işin korkunçluğunu işaret etmektedir. Tıpkı hamile bir kadının şiddet anında içindekini dışarı atması (doğurması) gibi.

Bazılarına göre emanet olarak kendisine verilenleri dışarı attı, korumakla görevli olduklarını da boşalttı. Çünkü Cenab-ı Hak kullarını diri ve ölü olarak ona emanet etmiştir. Ziraat bakımından, gıdalar bakımından memleketin korunmasını da ona havale etmiştir. Ölüleri dışarıya atmak suretiyle Rabbine itaat etmesi ve Rabbinin emrini dinlemesi de haktır.

*«İza»*nın cevabı hakkında ihtilaf vardır. Ferra'ya göre birinci iza'nın cevabı *«Ezinet»* fiilidir, *«vav»* ise zaiddir. *«Elkat»*ın cevabı da budur. İbn'ul-Enbari ise *«Bazı müfessirler iza'nın cevabı ezinettir. Vav zaiddir, demişlerse de bu yanlıştır. Zira Araplar zaid olan vav'ı (Zümer Suresi'nin 71. ayetinde olduğu gibi) «hatta» ve «iza» ile beraber getirirler. Ayrıca Saffat Suresi'nin 102. ayetinde olduğu gibi «Lemma» ile beraber vav'ı zaid olarak getirirler. Bu iki yerden başka yerde «vav» zaid olamaz»* der.

Bazılarına göre *«İza»*nın cevabı mulaki kelimesinin delâlet ettiği fiildir. Yani gök yarıldığı zaman insan, çabalamasıyla, ameliyle karşı karşıya gelir.

Müberred *«İza'nın cevabı: Kim kitap sağına verilirse, cümlesidir»* diyor. Bu aynı zamanda Kisai'nin de görüşüdür. Yani gök yarıldığı zaman kimin kitabı sağına verilirse onun hükmü şöyle şöyledir. Nuhas, *«Bu en sıhhatli, en doğru görüştür»* diyor.

Bazıları *«İza'nın cevabı hazfedilmiştir. Çünkü Kur'an'ın muhatapları bunu biliyorlardı»* demiştir. Yani gök yarıldığında ve bu şeyler tahakkuk ettiğinde haşri yalanlayanlar sapıklıklarını ve zararlarını bileceklerdir.

Bazıları*«Onlar Rasûl-ü Ekrem'den Kıyamet'in kopacağı zamanı sordular. Onlara, «Bu şartlar zuhur ettiğinde Kıyamet kopacaktır» denildi»* diyor. Kur'an tek bir ayet gibidir. Bir kısmı diğerine delâlet eder.

Altıncı ayetteki insandan maksat cinstir, yani Ademoğludur. Böyle olduğunu Said, Katade'den de rivayet etmiştir. Yani, ey Ademoğlu, kesinlikle senin çaban zayıftır. Kim çabasını Allah'ın taatine sarfetmek gücüne sahip ise bunu yapsın. Zira kuvvet ancak Allah iledir.

Bazıları *«İnsandan maksat belli bir insandır»* demişlerdir. (Mukatil) Yani burada Esved bin Abdulesed denilen Mekkeli veya Ubey bin Halef kastedilmektedir. Bazen de bütün kâfirlerin kastedildiği söylenilmiştir. Yani ey kâfir sen kesinlikle çabalarsın, fakat çaban boştur.

«El-Kedeh» Arap lisanında çalışmak, kesbetmek demektir. Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Kesinlikle sen ka'dihsin, yani dönücüsün, Rabbine şeksiz-şüphesiz döneceksin. O zaman Rabbinle veya amelinle mülaki olacaksın».*

El-Kutebi *«Sen kadihsin; yani amel edicisin, maişetinde Allah'ın likasına doğru gitmeye inanıyorsun»* der.

«Mulakat» lika (karşılaşma-kavuşma) demektir. Yani Rabbin senin amelini karşılar. Veya amelinin kitabını karşılar. Zira amel bitmiştir.

*«Kolay hesap»*tan maksat münakaşasız hesaplaşmaktır. Allah Rasûlü'nden Hz. Aişe şu şekilde rivayet ediyor: *«Kıyamet Günü'nde kim hesaba çekilirse azaba düçar olur».* Bunun üzerine Hz. Aişe: *«Ey Allah'ın Rasûl-ü, Cenab-ı Hak «Kimin kitabı sağından verilirse o kolay bir hesapla hesaba çekilecektir» dememiş midir?»* diye sordu. Hz. Peygamber de: *«O hesap değildir. O ancak arzdır. Yani meseleyi Allah'a arz etmektir. Kiminle Kıyamet Günü'nde hesap münakaşası yapılırsa o azaba düçar olacaktır»* buyurdular.

Hadisi Buhari, Müslim ve Tirmizi rivayet etmişlerdir. Tirmizi *«hasen-sahih»* demiştir.

«Sevinerek ehline dönüp gider» ayetindeki *«ehil»*den maksat cennetteki hurilerdir. Deniliyor ki: Bu ayet Ebu Seleme bin Abdulesed hakkında nazil olmuştur. O, Mekke'den Medine'ye hicret eden ilk insandır.

Bazıları *«Ayetteki ehil'den maksat, dünyadaki ehildir. Onların yanına kurtuluşunu ve sağlam olduğunu haber vermek için gider»* demiştir.

10. ayet Esved bin Abdulesed hakkında nazil olmuştur. Bu kişi Ebu Seleme'nin kardeşidir. (İbn Abbas). Buna rağmen bu her mümin ve her kâfir hakkında genel bir hükümdür. İbn Abbas şöyle diyor: *«Kişi sağ elini kitabını almak için uzatır. Melek o kitabı ondan çekip alır ve onun sağ eli de koparılır. Bu sefer kitabını arkasından ve soluyla tutar ve helâki çağırır. 'Ey benim helâkim ve azabım! Hazır ol, senin zamanındır' diye feryad eder».*

«Sair» alevli ateştir. Yani ateşe girip onun hararetiyle kavrulur. İbn Zeyd *«Cenab-ı Hak cennet ehlini dünyada iken korku, üzüntü, ağlama ve şefkat ile vasıflandırmaktadır. Ahiret âleminde ise onlara nimet ve sevinç verilmiştir. Cehennem ehlini de dünyada iken sevinçli günlerle, çerezler yemekle vasıflandırmakta ve şöyle buyurmaktadır: «O, ailesi içerisinde sevinçliydi».*

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾ فَلَا أُقْسِمُ
بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا
عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ
﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

MEÂL

14 — Çünkü o asla dirilmeyeceğini sanmıştı.

15 — Hayır! Kuşkusuz ki Rabbi onu pek iyi görüyordu.

16 — Hayır! (Gerçek onun zannettiği gibi değildir). And ederim şafak vaktine!

17 — O geceye ve derleyip topladığı şeye,

18 — Toplu bir hale geldiği zaman ay'a, ki,

19 — (Ey insanlar) siz muhakkak hâlden hâle uğrayacaksınız.

20 — Onlara ne oluyor ki inanmıyorlar?

21 — Kur'an okunduğunda secde etmiyorlar?

22 — Hayır! O kâfirler (onu) yalan sayıyorlar.

23 — Allah ise onların saklamakta oldukları şeyi en iyi bilendir.

24 — (Ey Rasûlüm!) Onlara can yakıcı bir azabı müjde et!

25 — Ancak iman edenler, yararlı işler yapanlar müstesnadır. Onlara kesintisiz bir mükâfat vardır.

(14-25) *«Çünkü o asla dirilmeyeceğini...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«O diri olarak bir daha haşre gönderilmeyecek, hesaba düçar olmayacak, sonra da sveap veya cezaya çarptırılmayacak diye sanıyordu».

Ayet metnindeki *«Yehuru»* fiili *«hare-yehûru»* kalıbından gelir. Döndü-döner demektir. İkrime ve Davud bin Ebihim *«Bu, Habeşçe bir kelimedir. Mânâsı döndü demektir. Arapçadaki bu kelime aynı şekilde Habeşçe'de kullanılmış, ikisinin mânâsı aynı olabilir»* demiştir.

İbn Abbas, *«Yehuru fiilinin mânâsının ne olduğunu bilmiyordum. Nihayet göçebe bir kadın gördüm. Kızına «Huri=bana dön» diye sesleniyordu. Böylece anladım ki Arapça'da «havr» dönüş mânâsınadır».*

Hz. Peygamber'in *«Yarab, kevrden ve havrdan sana sığınıyorum»* duasındaki *«havr»* da bu mânâyı ifade eder. Yani çok olandan, fazla olandan, az ve noksan olana dönmekten sana sığınırım.

15. ayetin başında gelen *«Bela»* kelimesi red harfidir. Yani mesele onun zannettiği gibi değildir. O bize dönecektir. Kesinlikle Rabbi onu görücüdür. Yaratmazdan önce onun dönüş noktasını bi-

licidir. Veya onu yarattığı günden, haşre gönderdiği güne kadar Rabbi onu görücü idi. Veya onun için sebkat eden şekavet ve saadeti bilici idi.

Allah'ın kendisiyle kasem ettiği, yemin ettiği Şafaktan' maksat, güneşin batışı anında oluşan kızıllıktır. Son yatsı zamanının vakti gelinceye kadar devam eder. İmam Malik'in talebesi Eşheb Abdullah bin Hakem ve Yahya bin Yahya, Malik'ten şöyle rivayet ediyorlar: *«Şafak batıdaki kızıllıktır. O kızıllık gittiği zaman akşam vakti bitmiştir ve yatsı namazı vacib olmuştur».*

İbn Vehb'in birçok tarıkla Hz. Ali, Muaz bin Cebel, Ubbade bin Samit, Şeddad bin Evs ve Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre şafak kızıllık demektir. Malik bin Enes de bunu söylemiştir.

Sahabilerden Amr bin Ömer, İbn Mesud, İbn Abbas, Enes, Ebu Katade, Cabir bin Abdullah, İbn Zübeyr, tâbiinden Said bin Cübeyr, İbn Müseyyib, Tavus, Abdullah bin Dinar ve Zühri; Şafak' ınmânâsının kızıllık olduğunu söylemişlerdir.

Fakihlerden el-Evzai, Malik ve Şafii, Ebu Yusuf, Ebu Sevr, Ebu Ubeyde, Ahmed ve İshak da bu görüştedirler.

Bazılarına göre Şafak'tan maksat beyazlıktır. (İbn Abbas ve Ebu Hüreyre). Bunu tâbiinden Ömer bin Abdulaziz, Evzai ve Ebu Hanife rivayet etmiştir. Ebu Hanife'nin bir görüşü böyledir. Esad bin Amr, Ebu Hanife'nin bu görüşten döndüğünü söyler. İbn Ömer'den de ikinci bir rivayette beyazlık olduğu bildirilmiştir. Fakat tercih edileni birinci görüşüdür. Çünkü sahabe, tabiin ve fakihlerin çoğu bu görüştedir. Ve Arapça'nın delilleri de bu mânâya geldiğini ifade etmektedir.

Hukemanın iddiasına göre beyazlık hiçbir zaman kaybolmaz.

Halil *«İskenderiye'nin minaresine çıktım. Gördüm ki beyazlık bir ufuktan öbür ufuka geçiyor ve onun kaybolduğunu görmedim»* diyor. İbn Ebu Uveys *«Beyazlığın fecr doğuncaya kadar devam ettiğini gördüm»* diyor. Mücahid *«Şafak bütün gün demektir. Görmez misin Cenab-ı Hak «Kasem ederim geceye ve kapsadığına» buyurmaktadır»* demiştir. İkrime *«Şafak günden kalan kısımdır»* diyor. Aynı kelime eşyanın en düşüğü mânâsına da gelir.

«Vema Vesaka», yani cemetti, zammetti, durdurdu. Vesak'ın aslı sultanın öfkesinden alınmadır. Evet, gece gündüzleyin yayılmış olanı bir araya getirir, bitiştirir. İbn Abbas, Mücahid ve Mukatil'in sözü de bu mânâyı ifade eder. Vesakın mastarı olan *«vasık»* bir şeyin parçalarını birleştirmek, bir araya getirmek demektir. Bazen çok ve derli olan bir yemeğe de vasık denir. Vasık 60 sa'dır. İkrime *«Vasık tard ve kuvvet mânâsına gelir»* demiştir. Deveden, koyundan, merkeblerden ürküp kaçana vasıka denilir. İbn Abbas *«Ma vesaka'dan maksat örtünen, kapanan şeydir»* der. İbn Abbas'ın diğer bir rivayetine göre vasak yük mânâsında kullanılır.

Gece karanlığı ile her şeyi kapatır. O eşyayı kapattığı zaman *«eşyayı vasık etti»* denir. Binaenaleyh geceyle yemin, bütün mahlûkatla yemin etmek demektir. Çünkü gece bütün mahlûkatı kapsar. Nitekim Cenab-ı Hak*«Sizin gördüğünüze de görmediğinize de yemin ederim»* buyurmuştur.

İbn Cübeyr *«Ma vesaka'dan maksat geceleyin yapılan teheccüd ve istiğfardır»* demiştir.

18. ayetin metnindeki *«İtteseka»* fiili tamam oldu, derlendi, eşit oldu demektir. Hasan Basri, *«Doldu, bir araya geldi demektir»* derken, İbn Abbas, *«Tesviye edildi»*, Katade *«Yuvarlandı»*, Ferra *«Bedir Gecelerinde dolup tesviye haline geldi»* demişlerdir.

«Andolsun siz tabakadan tabakaya gideceksiniz» cümlesindeki *«Terkebunne* fiili *«terkebenne»* şeklinde okunursa hitap Pey-

gamber için olur: Ey Muhammed, sen bir halden, diğer bir hâle geçeceksin. (İbn Abbas)

Şabi, *«Ey Muhammed! Sen bir gökten sonra öbür göğe geçeceksin. Bir dereceden sonra öbür dereceye geçeceksin. Allah'a yaklaştıran rütbeden, diğer bir rütbeye geçeceksin»* şeklinde bir yorum yapmıştır.

İbn Mesud, *«Bir hâlden, bir hâle geçerek göğe gideceksin»* diye mânâ vermiştir. Yani göğün Allah tarafından vasıflandırıldığı hâller burada kastedilmektedir. Yarılması, durulması, bazan erimiş bakır gibi olması, bazan duman gibi olması v.s.

Bazılarına göre mânâ şöyledir: *«Ey insanoğlu, bir hâlden bir hâle geçeceksin. Önce bir meni damlasıydın. Sonra kan pıhtısı oldun. Sonra et parçası oldun. Sonra diri oldun, ölü oldun, fakir oldun. İşte bu bakımdan «Ey insan! Kesinlikle çabalayıp - durmaktasın»* ayetinde geçen insana hitap edilmektedir. İnsan ismi cinstir, insanlar demektir. Bazıları *«Leterkebunne»* şeklinde okuyarak lâfzı insanlara hitap kılmıştır. Zira burada insana hitab etmek, Hz. Peygamber'e hitaptan daha evladır. Çünkü daha önce *«Kimin kitabı sağından verilirse, kimin kitabı solundan verilirse»* cümleleri geçmiştir. Yani kıyamet şiddetlerinde bir hâlden, diğer bir hâle geçeceksiniz. Veyahut sizden öncekilerin sünnetine, gidişatına geçeceksiniz ki o da peygamberleri yalanlamak, onlara iftiralar isnad etmektir.

Kurtubi, *«Bu konuda bana göre bütün bu yorumlar kastedilmektedir. Bu hususta hadisler gelmiştir»* diyor. Ebu Nuayd, El-Hafız Cafer bin Muhammed bin Ali'den, O da Cabir'den şöyle rivayet ediyor:

Rasûlullah'tan şöyle dinledim: *«Ademoğlu, Allah'ın kendisini yarattığı nesnelerden gafildir. Kesinlikle Allah'tan başka mabud*

yoktur. O halketmeyi irade ettiği zaman, meleğe: «Onun rızkını yaz, eserini yaz. Ecelini yaz. Şaki mi, said mi olduğunu yaz» der. Sonra o melek gider. Cenab-ı Hak başka bir meleği getirir. Melek o idrak edinceye kadar onu korur. Sonra Allah iki melek gönderiyor, onun hasenat ve seyyiatini yazıyor. Ölüm geldiğinde o iki melek gider, sonra ölüm meleği gelir, onun ruhunu kabzeder. O mezarına sokulduktan sonra ruh cesede girer. Sonra ölüm meleği gider. Kabrin iki meleği gelir. Onu imtihan ederler, sonra giderler. Kıyamet koptuğu zaman hasenat ve seyyiat melekleri onun yanına gelirler. Onlar onun boynunda bağlı bulunan bir kitabı çözerler. Sonra onunla beraber hazır bulunurlar. Birisi onu sürer, diğeri de ona şahit olur. Sonra Cenab-ı Hak: «Sen bundan gafil bulunuyordun. Senden perdeni bugün kaldırdık. Ve bugün gözün keskindir» der.

Allah'ın Rasûlü; *«Andolsun siz sizden öncekilerin sünnetlerine karış be karış, zira be zira tabi olacaksınız. Hatta onlar bir kelerin yuvasına girmek isteseler siz oraya gireceksiniz»* buyurdu. Sahabiler: *«Ey Allah'ın Rasûlü, bunlardan maksat yahudiler ve hıristiyanlar mıdır?»* diye sorunca Hz. Peygamber: *«Ya kimler olacaktı?»* diye cevap vermiştir. (Buhari).

İkrime *«Bir hâlden bir hâle geçeceksiniz. Yani süt emdikten sonra sütten menedilecekseiniz. Gençlikten sonra ihtiyar olacaksınız»* diyor. Mekhul, *«Her yirmi sene geçtikten başka bir emri göreceksiniz ki daha önce bu yoktu»* diyor. Hasan *«Bir emirden sonra diğer bir emir, şiddetten sonra genişlik, genişlikten sonra şiddet, zenginlikten sonra fakirlik, fakirlikten sonra zenginlik, sıhhatten sonra hastalık, hastalıktan sonra sıhhat»* demiştir.

İbn Abbas *«Burada şiddetler ve dehşetler kastedilmektedir. Dirilişten sonra ölüm, sonra ateşe arz olunmak gibi»* demiştir.

Bu ayet alemin yaratılmış olduğuna, yaratıcının ispatına her

delilden fazla delâlet eder. Filozoflar; *«Bugün bir hâlin üzerinde olan yarın başka bir hâlin üzerinde olur. Böylece anlaşılır ki bunun tedbiri başkasına aittir»* derler.

Ebubekir bin Verrak'tan *«Bu âlemin yaratıcısının var olduğuna dair ne delil vardır?» diye soruldu.* O da cevap olarak: *«Hâllerin tahvili, kuvvetin acizliğe dönüşmesi, azaların zayıf düşmesi, niyetin sona ermesi, azimetin neshedilmesi»* dedi

«Tabak» aynı zamanda ince bir kemiktir. İnsanın bel fıkralarının arasında bulunur.

*«Secde etmiyorlar»*dan maksat, namaz kılmıyorlar demektir. Sahih'de Ebu Hüreyre şöyle diyor: *«İzessemaunşakkat» Suresi okunduğu zaman secdeye kapandım. Secdeden sonra Hz. Peygamber onlara burada secde ettiğini söyledi».* Sahih bir şekilde varid olmuştur ki Rasûl-ü Ekrem bu ayeti okuduğu zaman secde etmiştir. Bunu Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei ve İbn Mace de Ebu Hüreyre'den rivayet ediyorlar. Müslim ve Buhari, Ebu Davud ve Nesei, Ebu Rafi'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Ebu Hureyre'nin arkasında yatsı namazı kıldım. İnşakkat Suresi'ni okuduğu zaman secde etti. Ben namazdan sonra itiraz edince, «Rasûlullah'ın arkasında secde ettim ve Rasûlullah'a mülaki oluncaya (ölünceye) kadar da secde edeceğim»* dedi. Ebu Hüreyre'nin bu hadisi İbn Abbas'ın aleyhindedir. Çünkü İbn Abbas, *«El Mufassal denilen surelerde secde yoktur»* demiştir. Bu sureler Muhammed veya Feth Suresi'nden başlıyor. Veya ekserin görüşüne göre Hucurat Suresi'nden başlıyor. Tilavet secdesi Şafii'ye göre sünnet, Ebu Hanife'ye göre vacibtir. İmam Fahreddin Razi diyor ki: *«Rivayete göre Rasûl-ü Ekrem bir gün «secde et yaklaş» ayetini okudu. O da, beraberinde olan müminler de secdeye kapandılar. Kureyş kâfirleri onların yanında durup el çırpıyor ve ıslık çalıyorlardı. Onun üzerine bu ayet nazil oldu».*

Ebu Hanife *«Secdenin vacib olması iki yönden delillendirilmektedir: 1 — Rasûlullah'ın fiili vücubu gerektirir. Çünkü Cenab-ı Hak «Ona tâbi olun» buyuruyor. 2 — Cenab-ı Hak secde etmeyen bir kimsenin aleyhinde konuşmuş ve «O secde etmez» demiştir. Aleyhte konuşmak ancak bir vacibi terketmek anında olabilir»* demiştir.

Ayet metnindeki *«Yûûne»* fiili göğüslerinde gizledikleri küfür, hased, buğz ve zulüm demektir. Yani Allah onların göğüslerinde gizledikleri bu işleri daha iyi bilir. İbn Zeyd, *«Allah onların sahifelerinde derlemiş oldukları kötü amelleri daha iyi bilir demek de olabilir»* demiştir. Ayetin yorumu ne olursa olsun, Cenab-ı Hak'kın onu bilmesi onun cezalandırılmasından kinayedir. Bazıları *«Bu ayet onların Kur'an'ı yalanlamalarının arkasında çok büyük çirkinlikler olduğuna işaret ediyor»* demiştir.

«Onlara elem verici azabı müjdele» cümlesi *«Allah onların gizlediklerini bilir»* cümlesi üzerine atıftır. Yani onların hali bizim söylediklerimiz olduktan sonra onlara azap hali müjdedir. *«Ancak iman eden ve salih ameller yapanlar müstesna»* cümlesi, istisnai munkatıdır. *«Hum»* zamirinden istisnadır. Bu istisna, muttasil istisna da olabilir. O zaman iman eden ve salih amel işleyenlerden maksat onlardan sonra iman eden ve salih amel işleyenlerdir. Yani o kâfirlerden sonra iman edip salih amel işleyenler müstesnadır. Fakat bu takdirde zorluk vardır. Birinci mânâ *«Onlar için kesintisiz ecir vardır»* ayetine daha münasip düşmektedir. Çünkü bu ecir sadece onlardan iman edip salih amel işleyen müminlere mahsustur. *«Ecr»* kelimesinin müphem ve tenvinli getirilmesi tazim ifade etmek içindir. *«Memnun»* kelimesi maktu mânâsına gelir; yani ecirleri kesintisizdir, *«kataaen»* mânâsına gelen *«menne»* fiilinden olursa, o ecir onların başına kakılmaz ve onların aleyhine tesbit edilmez demektir. O zaman başa kakılmak mânâsına gelen *«menne aleyhi»* kökünden geliyor.

İNŞİKAK SURESİ'NİN SONU

BURÛÇ SÛRESİ

Sûre: 85

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ
أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ
مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ
الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدٌ ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ
عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Burçların sahibi bulunan göğe andolsun.

2 — O va'dedilen (kıyamet) gününe andolsun!

3 — (O günde) şahidlik yapana! Ve şahidlik edilene andolsun ki,

4/5 — (Müslümanlara çeşitli eziyetler yapan ve) tutuşturucu (malzeme ile hazırladıkları) o ateş hendeklerinin sahipleri lânetlenmiştir.

6/7 — Hatırlat o günü ki onlar Allah'a inananlara yapacakları (ateşte yakmak) işkencesine şahitler olmak üzere o hendeklerin karşısında oturmuşlardı.

8 — O müminlerden sadece ve sadece tek, galib ve övülen Allah'a inandıklarından ötürü öc alıyorlardı.

9 — O Allah ki göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Allah herşeyin üzerinde şahiddir.

10 — Şüphesiz ki mümin erkeklere ve mümin kadınlara eziyet edenler, sonra da tevbe etmeyenler, evet onlar için cehennem azabı vardır. Onlar için yangın azabı vardır.

11 — Şüphesiz ki iman eden ve salih amellerde bulunanlar için gölgelikleri altından nehirler akan cennetler vardır. İşte bu büyük kurtuluşun tâ kendisidir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-11) *«Burçların sahibi bulunan göğe...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Sure Mekkî'dir ve yirmi iki ayetten ibarettir. Bu hususta ihtilaf yoktur. Surenin kelimeleri 109, harfleri 458'dir.

«El-Buruc», İbn Abbas'ın dediğine göre saraylar ve köşkler demektir. Burada bilinen oniki burç mânâsına geldiğini söyleyenler de vardır. Onlar da şunlardır: Hamel (kuzu), Sevr (boğa), Cevza (ikizler), Seretan (Yengeç), Esed (Arslan), Sümbül (başak), Mizan (Terazi), Akreb, Kavs (yay), Cedi' oğlak), Delv (kova), Hut (balık).

«Burc» esasında açık iş demektir. Sonra yüksek saraya, köşke hakiki mânâ olarak kullanılmıştır. Çünkü kasr, görenlere açıkça görünmektedir. Şehir etrafındaki surun yükselen noktalarına da burç denilmektedir. Bazıları *«Gök şehir etrafındaki sura benzetilmiştir. Onun için ona burçlar tesbit edilmiştir»* demişlerdir. Bazıları *«Burçlardan ayın menzilleri, konakları kastedilmektedir»*

diyor. Katade, Mücahid, Hasan ve İkrime *«Yıldızlar demektir»* diyor. İbn'ul-Munzir ve Abd bin Humeyd, Ebu Salih'ten, *«Büyük yıldızlar»* anlamında olduğunu rivayet ediyorlar. Büyük yıldızlara *«Buruc»* denilmesi açık olmalarından ileri geliyor. Bazıları Buruc ile maksadın göğün kapıları olduğunu söylemiştir. Onlara burç denilmesinin sebebi inen meleklerin onlardan çıkmalarıdır. Böylece, onlar büyüklerin indikleri veya kırallarının geldiği saraylara benzetilmiş olmaktadır.

Denilmesi uygun olan şudur: Burçlar mutlaka yıldızların menazilidir. Havassın gördüğü yıldız da, avamın gördüğü yıldız da (o yıldız hangi gökte olursa olsun) buna dahildir.

Veya buruç, (ister büyük ister küçük olsun) yıldızların adıdır. Veya göğün kapıları demektir ki şer'an bunlara buruc denilir ve sahih hadislerde de bunlara buruc denilmiştir. Bu kapılar her gök için bahis konusudur. Arş ve Kürsi için herhangi bir kapı tesbit edilmemiştir.

Gökten maksat ya cinstir veya yer küresine en yakın olan göktür. Bu son mânâ nazarı itibara alınmazsa böyledir.

*«Va'dedilen gün»*den maksat Kıyamet Günü'dür. Burada müfessirlerin ittifakı vardır. Bazıları *«İnsanların kabirlerinden çıktıkları gündür»* demişler. Bazıları *«Bu gün'den maksat Rasûlullah'ın şefaat ettiği gün olabilir. Nitekim «Umulur ki Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a gönderir» ayeti de buna işaret ediyor»* demişlerdir. Bütün bunlar Kıyamet Günü'nde, vâdedilen günde olacak işlerdir.

*«Şahid»*den maksat o günde hazır bulunan, Haşre gönderilen mahlûklardır. *«Meşhud»*dan maksat da oradaki dehşet ve harikûladeliklerdir. Böylece Cenab-ı Hak, hem Kıyamet Günü'ne hem de

oradaki olaylara yemin etmiş oluyor. Bu, tazim etmek ve onu inkâr edenleri korkutmak içindir.

Tirmizi ve bir cemaat Ebu Hüreyre'den merfu olarak şöyle rivayet ediyorlar: *«Şahid'den maksat cuma günü, meşhuddan maksat da Arefe günüdür».*

Abd bin Humeyd ve İbn'ul-Munzir, Hz. Ali'den: *«Şahid'den maksat cuma günü, meşhud'dan maksat da necm günüdür»* diye rivayet etmişlerdir.

İbn Cerir ve İbn Merduveyh, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'dan şöyle rivayet ederler: Bir kişi bunu Hz. Hasan'dan sordu. *«Benden önce hiç kimseden sordun mu bunu?»* diyen Hz. Hasan'a şu cevap verildi: *«İbn Ömer ve İbn Zübeyr'den sordum. Onlar, kurban günü ile cuma günüdür, dediler».* Hz. Hasan *«Hayır»*, dedi. *«Şahid benim dedem Hz. Muhammed'dir.» Sonra «Seni onların üzerine şahid olarak getirdik»* ayetini okudu. *«Meşhud'dan maksat da Kıyamet Günü'dür»* dedikten sonra ise *«öyle bir gün ki insanlar o gün için toplanmıştır, o gün meşhud günüdür»* ayetini okudu.

Abd bin Humeyd, İbn'ul-Munzir ve İbn Ebi Hatim şöyle rivayet ederler: *«Şahid'den maksat Allah'tır, meşhud'dan maksat da Kıyamet Günü'dür.*

Mücahid *«Şahid'den maksat Adem ve zürriyeti, meşhuddan maksat da Kıyamet'tir»* derken, İbn Museyyib *«Şahid terviye günüdür, meşhud da arefe günüdür»* demiştir. Tirmizi *«Şahid hafaza melekleri, meşhud da insanlardır»* der.

Abdulaziz bin Yahya, *«Şahid Allah'ın Rasûlü, meşhud da onun ümmetidir»* demiştir. Yine aynı zattan gelen bir rivayet: *«Şahid'*

den peygamberler kastedilmektedir, meşhud'dan da ümmetleri» şeklindedir.

İbn Cerir ve Mukatil, *«Şahid azalardır, meşhud da o azaların sahipleridir»* demiştir. Bazıları *«Şahid pazartesi günü, meşhud da cuma günüdür»* demiştir. Bazıları *«Şahid birbirlerini takip eden melekler, meşhud fecir Kur'an'ıdır»* demiştir.

Bazıları *«Şahid Kur'an, meşhud da gece ile gündüzdür»* demiştir. Bazıları da *«Şahid Allah, meşhud da meleklerdir»* fikrini ileri sürmüşlerdir. Başka bir gruba göre: *«Şahid, ululemirdir, meşhud da vahdaniyettir».* Bir grup da *«Şahid Allah'ın mahlûkları, meşhud Allah'ın vahdaniyetidir»* demiştir. Bazılarına göre, şahid hacerulesved, meşhud da hacılardır. Bazıları *«Şahid geceler ve gündüzler, meşhud da ademoğullarıdır»* demiştir. Hasan Basri'den gelen bir rivayet: *«Hiçbir gün yoktur ki şöyle çağrılmasın: Ben yeni bir günüm. Ben benim içimde yapılanların şahidiyim. Beni ganimet bil, fırsat bil. Güneş battıktan sonra artık Kıyamet'e kadar bana yetişemezsin»* şeklindedir.

Bazıları *«Şahid Hz. Muhammed'in ümmetti, meşhud da diğer ümmetlerdir»* diyor.

Hülasa böylece otuza yakın yorum ileri sürülmüştür. Hakikati Allah bilir.

Kasemin cevabı, bir görüşe göre, kesinlikle denenmişlerle başlayan ayettir. Muberrid'e göre *«Kesinlikle Rabbinin mekri şediddir»* ayeti kasemin cevabıdır. İbn Cüreyc de bunu sarahaten söylemiştir. Birçok müfessire göre *«Uhdud Ashabı'na lanet olsun»* cümlesi kasemin cevabıdır. Bazıları, *«Bu cümlenin başından lam hazfedilmiştir»* derken, bazıları da aslı *«lekad kutile»*dir demiştir.

«Katl» burada lânetin en şiddetlisinden ibarettir. Çünkü Cenab-ı Hak için dua etmek muhaldir. Zira Allah'tan yüksek bir makam yoktur ki Allah için ona yalvarılsın. Burada onun lazımı kastediliyor. O da Allah'ın gazabına uğramak, rahmetinden uzaklaşmaktır.

Bazıları *«Kasemin cevabı mukadderdir»* diyor. Yani muhakkak onlar Ashab-ı Uhdud lânetlendiği gibi lanetlenmişlerdir! Bu ayet Rasûl-ü Ekrem'e haddi aşan kâfirlerin öldürüleceğini va'dediyor. Bu dinin yücelmesi içindir. Nitekim Bedir Savaşı'nda onların ileri gelenlerinin öldürülmesi ile bu mucize tahakkuk etmiştir.

ASHABI UHDUD

Uhdud, had'dın çoğuludur, yerdeki yarık, açılan çukur demektir. Hadise, Müslim, Tirmizi, Nesei ve diğer muhaddislerin Suheyb'in hadisinden naklettiklerine göre şöyledir: Bir kral ve onun kâhini vardı. Kehanette bulunuyordu. Kâhin, Krala: *«Bana bir genç getirin; anlayışlı, zeki olsun. Ben ona bu ilmi öğreteyim. Çünkü ben ölünce bu ilmin ortadan kalkacağından korkuyorum. Kimseye öğretmezsem sizlerden bu ilmi bilen hiç kimse kalmayacaktır»* dedi. Bunun üzerine bir çocuk araştırdılar, buldular. Zeki idi. Ona kâhinden ders almasını söylediler. Çocuk kâhinden ders almak üzere ona gidip geliyordu. Çocuğun yolu üzerinde, kilisesinde bulunan bir rahib vardı. Çocuk o rahibin yanından her geçtikçe ondan bir şeyler sorardı. Sonunda rahib: *«Ben ancak Allah'a ibadet ederim»* dedi.. Çocuk böylece rahibin yanında uzun zamanlar durdu. Kâhinden ders almakta geç kalıyordu. Kâhin çocuğun ailesine onun kendi yanına gelmediğini bildirdi. Çocuk bu durumu rahibe nakletti. Rahib çocuğa dedi ki: *«Kâhin sana nerdeydin dediği zaman de ki: «Ben ailemin yanındaydım»*. Ailen sana neredeydin dediği zaman da, *«Ben kâhinin yanındaydım»* de. Ve böy-

lece kendini kurtar. Çocuk bu şekilde devam etti. Bir gün bir grup insanın yanından geçti. Bu insanların önü yırtıcı bir hayvan tarafından kesilmişti. Adeta hapsolmuşlardı. İstedikleri yere gidemiyorlardı. Bir yerde toplanmışlardı. (Deniliyor ki o yırtıcı hayvan bir arslandı). Çocuk eline bir taş alarak: *«Yarab, eğer rahibin dediği haksa senden bu hayvanın öldürülmesini istiyorum. Eğer kâhinin dediği haksa onun öldürülmemesini istiyorum»* dedi. Sonra taşı arslana attı ve hayvan öldü. Halk onun kimin tarafından öldürüldüğünü araştırdı. Sonunda onun bu çocuk tarafından öldürüldüğü haberi geldi. Halk çocuğun bu durumundan korktu. *«Bu çocuk öyle bir ilim öğrenmiştir ki bizden hiç kimse o ilmi bilmiyor»* dediler. İki gözü âmâ bir kişi bu hadiseyi duyunca çocuğa gelerek: *«Eğer gözlerimi görecek hale getirirsen sana şu kadar servet vereceğim»* dedi. Çocuk: *«Ben senden herhangi bir servet istemiyorum. Lâkin senin gözlerin sana geri verilirse senin gözünü sana geri veren Allah'a iman edecek misin?»* dedi. Âmâ *«Evet»* deyince Cenab-ı Hak adamın gözlerini iade etti ve o da Allah'a iman etti.

Bu durum kralın kulağına gidince adamlarına çocuğu, âmâyı, rahibi ve diğer kişilerin hepsini huzuruna getirmelerini emretti. Kral: *«Her birinizi öyle bir ölümle öldüreceğim ki hiçbiri diğerine benzemeyecektir»* dedi. Rahib ve âmânın başına hızarlar konuldu ve ortadan biçilmek suretiyle ikisini de öldürdüler. Öbürünü de başka bir şekilde öldürdüler. Sonra sıra gence geldi: *«Bu genci falan dağa götürün ve oradan aşağı atın»* diye emretti. Onlar genci dağa getirdiler. Doruğa çıkıp, kralın emrettiği noktaya geldiklerinde, genci oradan atmak için harekete geçtiler. Fakat dağ sarsılmaya başladı. Her biri patır patır dağdan düştüler. Gençten başkası kalmadı. Sonra genç kralın yanına döndü. Kral: *«Onu denize götürüp boğun»* dedi. Denize götürdüler, Cenab-ı Hak gencin beraberinde bulunanları boğdu, genci kurtardı. Bunun üzerine o genç adam, krala şöyle dedi: *«Sen beni bu şekilde öldüremezsin. Ancak beni bağlayıp, bu gencin Rabbi*

olan Allah'ın ismiyle diyerek bana ok atarsan, beni öldürebilirsin.»

Kral bunları tatbik etmeyi emretti. Sonra *«Gencin rabbi olan Allah'ın ismiyle»* deyip ona ok attı. Genç okun isabet ettiği şakağına elini koydu, sonra vefat etti. Halk, *«Bu genç öyle bir ilim öğrenmişti ki bizden hiç kimse bunu bilmiyordu. Biz bu gencin Rabbine iman ederiz»* dediler ve iman ettiler. Yakınları krala: *«Üç kişi sana muhalefet etti, sen korktun. Şimdi ise bütün âlem sana muhalefet ediyor»* dediler.

Bunun üzerine kral yerde çukurlar açtı. Sonra oralara ateş ile odun koydu. İnsanları bir araya getirdi ve onlara *«Dininden dönen bir kimseyi ateşe atmayacağız, dininden dönmeyen kimseyi ise bu ateşe atacağız»* dedi.

Böylece halkı o ateş çukurlarına attı. (Ravi diyor ki) *«Cenab-ı Hak, bunun üzerine «Kutile Ashab'ul-Uhdud»dan «el-Aziz el-Hamid» ibaresine kadar olan ayetleri indirdi».*

Bu hadisede şu da vardır: Genç adam önce defnedildi. Sonra çıkartıldı. Bir rivayette: *«Genç, Hz. Ömer devrinde mezarından çıkarıldı. Öldüğü zaman nasıl eli şakağında idiyse çıkarıldığı zaman da öyleydi»,* denilir.

Bazı rivayetlerde de şöyle denilmektedir: Bir kadın küçük oğluyla beraber ateş kuyularına getirildi. Kadın sanki biraz gevşemişti, neredeyse dininden dönecekti, ateşe girmek istemiyordu. Çocuk: *«Ey anne, sabret. Kesinlikle sen hak üzerindesin»* dedi.

Bazı rivayetlerde şöyle bildirilmektedir: Hz. İsa'nın dini üzerinde bulunan bir kişi Necran'a gitti. Onlar onu dinlediler, hıristiyan oldular. Yahudi olan Zü'n-Nevas büyük bir ordu ile -Himyer'den- onların üzerine gitti. Onlara ya ateşi yahut yahudiliği ka-

bul etmelerini teklif etti. Onlar yahudiliği kabul etmeyince onlardan onikibin kişiyi —bazılarına göre de yetmişbin kişiyi— ateş kuyularında yaktı!

Deniliyor ki: O yarığın uzunluğu kırk zira, genişliği 12 zira idi. Ve içi ateş doluydu. Kıssa hakkındaki haberler değişik olduğu için kıssanın nerede geçtiği hususunda da ihtilaf vardır. Bazıları Necran'da vaki olduğunu, bazıları da Habeşistan'da vaki olduğunu söylemiştir.

Abd bin Hümeyd ve İbn'ul-Munzir'in Katade'den onun da Hz. Ali'denrivayet ettiklerine göre kıssa Yemen'de olmuştur. Bu rivayet olayın Necran'da olduğunu bildiren rivayete ters düşmemektedir. Çünkü Necran da Yemen'de bir kasabadır.

ASHABI UHDUD KİMLERDİR?

Ashabı Uhdud'un kimler olduğu hususunda ihtilaf vardır ve bu hususta en az on rivayet bulunmaktadır: 1 — Habeşliler, 2 — Neptiler, 3 — İsrailoğulları. Bu rivayetlerin hepsi de doğru olabilir. Yani hadise yalnız bir yerde değil, bütün bu ülkelerde cereyan etmiş olabilir. Ve Kur'an da hepsini kapsamaktadır.

Allah'ın Yüce Rasûlü, Ashabı Uhdud bahsi geçtiğinde *«Belânın cehdinden Allah'a sığınıyoruz»* diye dua ederdi.

Rebi bin Enes, Kelbi ve Ebu Aliye *«Cenab-ı Hak ateşe atılmak istenen müminlerin ruhunu kabzetmek için bir rüzgâr gönderdi. Bunlar öldükten sonra ateş dışarıya taştı ve onu yakan kâfirleri de yaktı».*

Alusi *«Bu zatların görüşü, cumhurun görüşüne muhaliftir ve buna güvenmek uygun değildir»* diyor. (1).

(1) Alusi, Ruh'ul-Meani, cilt: 30, sh: 88-89

Bunlar ateşi görecek şekilde onun etrafında oturduklarında Allah onlara lânet etti. Onlar müminlerin başına getirdikleri üzerinde şahiddirler. Yani kralın yanında bir kısmı diğerine karşı şahid oluyordu. Vazifelerinde (müminleri yakmak hususunda) kusur etmediklerine dair veya kralın yanında yaptıklarının güzelliğine dair şahitlik ettiler. Veya bir kısmı diğerine kıyamet gününde Allah'ın huzurunda o şeni fiili yaptıklarına dair şahitlik eder. Veya onların azaları yaptıklarına şahitlik yapar ve o günde onlar da nefisleri üzerinde aynı şekilde şahidlik ederler.

Bazılarına göre ayetin metnindeki *«Ala»* kelimesi *«Mea»* mânâsınadır. Yani onlar müminlerin başına getirdikleri azabla beraber hazır bulunurlar, onlara şefkat göstermezler. Çünkü kalpleri taştan daha katıydı. Erkek müminler ile kadın müminlere işkence yapanlardan maksat ya Ashabı Uhdud'dur veya geneldir. Veya Mekke müşrikleridir.

10. ayetin sonundaki *«Azab'ul-Harik»* (yangın azabı) cehennemden ayrı bir ateş demektir. Yani cehennem azabına ek olarak onlara bu yangın azabı da tatbik edilir. Bazı müdekkikler *«Küfürlerinden ötürü onlar için cehennem azabı var. Çünkü böyle bir işi kâfirden başka bir kimsenin yapması düşünülemez»* demiştir. *«Mümin erkeklerle mümin kadınları fitnelendirmeye çalıştıkları için onlar için yangın azabı vardır»* diye ilave etmişlerdir.

Bazıları da *«Onlar için ahirette cehennem azabı, dünyada da yangın azabı vardır»* demişlerdir. Çünkü daha önce de naklettiğimiz gibi ateşe atılan müminler yanmazdan önce ruhları kabzedilmiş ve ateş yarıkları aşıp onları yakmıştır.

«El-Fevz» kelimesi şerden kurtuluş, hayrı elde etmek demektir.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ
الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ
الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِن
وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

MEÂL

12 — (Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki Rabbinin tutuşu şiddetlidir.
13 — Çünkü O, önce varedenin de döndürecek olanın da tâ kendisidir.
14 — O çokça bağışlayan ve sevenin tâ kendisidir.
15 — Arş'ın sahibidir. Yücedir.
16 — İstediğini hakkıyla yapandır.
17 — (Ey Rasûlüm!) Orduların haberi sana gelmedi mi?
18 — Firavun ve Semud'un?
19 — Hayır! O küfre kayanlar bir yalanlama içindedirler.
20 — Oysa Allah arkalarından kuşatıcıdır.
21 — Hayır! O yüce bir Kur'an'dır.
22 — Levh-i Mahfuz'da (korunmuş bir levhada) dır.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(12-22) *«(Ey Rasûlüm!) Kuşkusuz ki Rabbinin...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Batş» kelimesinden maksat zorla, şiddetle yakalamaktır.

«Batş» şiddet mânâsını ifade eder; şiddetle vasıflandırılırsa daha katmerli daha korkunç olur. Cenab-ı Hak mütekebbirleri, zalimleri şiddetle yakalar. Ve onlardan intikam alır. Çünkü kesinlikle halkı yaratmak ta, iade edip haşre göndermek de O'na aittir.

Veya yaradılan her şeyi O yaratmıştır. İade olunan her şeyi de O iade etmiştir. Hiç kimsenin buna dahli yoktur. Böyle olan bir zatı kibriyanın batşı elbette korkunç olacaktır.

Veya ayetin mânâsı şöyledir: Dünyada kâfirleri şiddetle yakalar, azaba düçar eyler. Sonra da ahirette aynı azabı onlara tatbik eder. Yani dünyada azap görmeleri onları ahirette azap görmekten kurtaramaz. Çünkü onların azabı ebedidir.

İbn Abbas'tan gelen rivayete göre, kâfirlere azaba başlar ve onlar için azabı tekrar eder ve ateş onları onlar kömür oluncaya kadar yer. Allah onları tekrar yeni bir yaradılışla iade eder, ateş de onları yeniden yakar. Fakat bu yorumda mübhemiyet vardır, pek açık değildir.

«O dilediği mümin için çokça affedicidir». Veya tevbe edip iman eden için çokça affedicidir.

«Kendisine itaat edeni de çokça sever».

İbn Abbas *«El-Vedud kelimesinden maksat, kendisini kullarına sevdiren demektir»* der. Bazıları *«Vedud faul sigasıdır. Yani salih kullar Cenab-ı Hak'kı çok severler anlamındadır»* demişlerdir.

Muberred, Kadı İsmail bin İshak'tan şöyle rivayet ediyor: *«Vedud çocuğu olmayan zat demektir».*

*«Arşın sahibi»*nden maksat, Maliki O'dur, Halikı O'dur. Arş ise

mahlûkatın en büyüğüdür. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre eğer dünyanın bütün suları bir araya gelse ve onlarla bize bakan arşın yüzü silinse o ancak arşın bir kısmına kâfi gelir, hepsine değil! Haberlerde arşın büyüklüğü hakkında akılları hayrete düşürecek cümleler varid olmuştur.

Kaffal, *«Arşın sahibinden mülk sahibi, saltanat sahibi kastedilmektedir»* der. Sanki kinaye yoluyla arş burada yurt mânâsına gelmiştir. Arş sahibinden melik (padişah) kastedilmesi de mümkündür. Çünkü arşa ancak padişah sahip olabilir.

«El-Mecid» kelimesinin mânâsı zatında ve sıfatında yüce olan demektir. Çünkü Cenab-ı Hak Vacib'ul-Vücud'dur.

«O, dilediğini yapandır. O'nun iradesinden hiçbir şey geri kalmaz.» Bu ayette Mutezile aleyhine açık bir reddiye vardır. Onlar, Allah kâfirin imanını, asinin taatini irade ediyor, halbuki ikisi de Allah'ın iradesi şeklinde tecelli etmiyor, derler.

17. ayet istinafi bir cümledir. Cenab-ı Hak'kın *«irade ettiğini yapar»* hükmünü takrir ve tesbit etmektedir. Cenab-ı Hak'kın zalimler, asiler, kâfirler, saldırganlar için olan azabının şiddetini de tesbit etmektedir. Ve aynı cümle Rasûl-ü Ekrem için bir teselidir. Ayet şu hususa işaret eder: Daha önceki orduların başına gelenler, Hz. Peygamber'in kâfir kavminin de başına gelecektir.

«Cunud» kelimesi *«Cund»*un çoğuludur, askerler demektir. Her ne kadar kelime mânâ bakımından galiz, şiddetli arazi demek ise de ordulara bu itibarla Cund tadiri kullanılmıştır.

*«Ordular»*dan maksat, burada peygamberler karşısında birarayа gelip onlara eziyet vermek isteyen kitlelerdir.

Firavun ve Semud kelimeleri cunud kelimesinin bedelidir. Yani onlar Firavun'un orduları, Semud'un ordularıdır.

«*Onların haberi*»nden maksat, onlardan sadır olan küfür ve dalâletteki aşırılık ve onların başına gelen azaptır. Ayetin mânâsı şudur: Kesinlikle sana onların haberi gelmiştir. Onların yaptıklarını da başlarına geleni de sen bilirsin. Öyleyse kavmine Allah'ın azabını hatırlat. Onları daha önceki benzerlerine isabet eden felâketlerle uyar.

19. ayet Rasûl-ü Ekrem'in kavminin küfür ve tuğyanda daha şiddetli olduğunu bildirir. Yani senin kavminden olan kâfirler Firavun ve Semud'un orduları gibi değildir. Onlardan daha şiddetlidirler. Çünkü boğazlarına kadar Kur'an'ı yalanlamaya dalmaktadırlar. Öyleyse bunlar Firavun ve Semud ordularından daha fazla azaba müstahaktır. Veya onların suçları sadece hatırlamamak değildir. Onlar bununla beraber Kur'an'ı yalanlamakta, onun Allah katından geldiğin inkâr etmektedir. Halbuki Kur'an'ın durumu apaçık ortadadır.

20. ayet bu tür kâfirlerin Allah'ın azabından kurtulamıyacaklarının temsilidir. Yani onlar Allah'ın elinden kurtulamazlar. Allah onları bilir, onları azaba düçar etmeye kudretlidir. Onlar onu aciz bırakamazlar, kahrından kurtulamazlar.

21. ayet onların küfrünü, yalanlamalarını inkâr ve hakkı hak olarak tesbit etmek içindir. Yani o Kur'an şerefli bir kitaptır. İlahi kitaplar arasında tabakası yücedir. Gerek nazm ve gerek mânâ bakımından çok üstündür. Onun yalanlanması ve inkârı hiç te insanlar için doğru değildir.

Kur'an bir Levh'dedir, o levh şeytanların tasallutundan korunmuştur. Bu levh'den maksat Levhi mahfuzdur. İbn Abbas'ın rivayetine göre —ki günah bu rivayetin ravisinin boynuna olsun—

Levh, beyaz bir incirden yapılmıştır. Uzunluğu yer ile gök, eni de doğu ile batı arası kadardır. İki tarafı durr ve yakuttan yapılmıştır. Katları kırmızı yakuttan, kalemi nurdandır ve Arşa bağlıdır. Onun esası bir meleğin kucağındadır. O meleğe Sattiriyyun denilmiştir. Allah her gün 360 defa o levhaya bakar, diriltir, öldürür, aciz ve zelil kılar, dilediğini yapar. O levhanın başında şu yazılıdır: *«Allah'tan başka mabud yoktur. Ortağı yoktur. Onun gönderdiği İslâmdır. Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür. Kim Allah'a iman ederse, Allah'ın va'dini doğrularsa, peygamberine tâbi olursa Allah onu cennete dahil eder.»*

Mukatil *«Levhi Mahfuz Arş'ın sağındadır ve onun hakkında birçok haberler gelmiştir. Biz ona iman ediyoruz. Fakat onun mahiyeti, yazısının nasıl olduğunu araştırmakla mükellef değiliz»* diyor.

Bazı kimselerin, *«O mücerred bir cevherdir, herhangi bir mekânda değildir. İlmi suretler için ayna gibidir»* şeklindeki görüşü şeriatın zahirine muhaliftir. Asla kitap ve hadiste onun bir dayanağı yoktur.

Bazı kıraatlarda *«Mahfuzin»* kelimesi *«Mahfuzun»* şeklinde ötreli okunmuş ve Kur'an'ın sıfatı olmuştur. Yani Kur'an indikten sonra, tağyirden, tebdilden, fazlalık ve eksiklikten korunmuştur. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir ayette *«Zikri biz indirdik ve kesinlikle Biz onu koruyucuyuz»* buyurmuştur. Hülasa Levhil Mahfuz Allah'ın haber verdiği bir hakikattir. Cenab-ı Hak Kitabı'nı oraya koymuştur. Fakat bize onun hakikatini bildirmemiştir. Biz onun mevcud bir hakikat olduğuna iman ediyoruz. Allah'ın orada Kur'an'ı hıfzettiğine inanıyoruz, böylece gayba imanımız oluyor. Fakat daha önce de dediğimiz gibi onun özel bir nesne olduğunu, belli bir gökte olduğunu, değişik rivayetlerde geldiği gibi vasıflarının şöyle şöyle olduğunu bildiren hususlara gelince, bunlar sahih hadislerde sabit olmadığı için müminlerin akidesine girmesi uygun değildir.

BURUC SURESİ'NİN SONU

TÂRIK SÛRESİ

Sûre: 86

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝٣
إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥ خُلِقَ مِن
مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦ يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝٧ إِنَّهُ عَلٰى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ
۝٨ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۝٩ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝١٠ وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۝١١
وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝١٢ إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ۝١٣ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ۝١٤ إِنَّهُمْ
يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝١٥ وَأَكِيدُ كَيْدًا ۝١٦ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ۝١٧

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Göğe ve Târık'a andolsun!
2 — (Ey Rasûlüm!) O Târık'ın ne olduğunu sana ne bildirdi?
3 — O (ışığı ile karanlığı) delen yıldızdır.
4 — Üzerinde gözeten olmayan hiç kimse yoktur.
5 — İnsan hangi şeyden yaratılmış olduğuna baksın.
6 — O atılan bir sudan yaratılmıştır.
7 — O su, (erkeğin) belkemiği ile (kadının) göğüs kemikleri arasından çıkmaktadır.
8 — Kuşkusuz ki Allah (insanı) geri götürmeye elbette kudret sahibidir.
9 — Sırların ortaya çıkarılacağı gün (de o işlemi yapacaktır)

10 — Artık o insan için ne bir kuvvet vardır ne bir yardımcı!
11 — Dönüşü olan göğe andolsun,
12 — Yarıklı olan yere andolsun ki,
13 — (Kur'an) ayırdeden bir sözdür.
14 — O bir şaka da değildir.
15 — Kuşkusuz ki onlar bir tuzak kurmaktadırlar.
16 — Ben de bir tuzak kuruyorum.
17 — (Ey Rasûlüm!) Şimdi o kâfirlere mühlet ver. Kendilerine az bir süre tanı.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-17) *«Göğe ve Tarık'a...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure ittifakla Mekkî'dir. Meşhur'a göre 17 ayettir. Teysirde sabit olduğuna göre 16 ayettir. Kelimeleri 61, harfleri 239' dur.

«Sema» cumhura göre maruf olan gök demektir. Bazıları *«semadan maksat yağmurdur»* demişlerdir. *«Tarık»* şiddetlice vuran demektir. *«Tark»* kökünden gelen bir ismi faildir. Bu kelime lugat örfünde, ayaklarıyla yolu dövmesi nedeniyle yolcu için kullanılmıştır. Sonra geceleyin gelene tahsis edilmiştir. Yani gece yolcusuna tarık denir. Çünkü gece yolcusu çoğu zaman kapıların kapalı olduğunu görür ve açmak için kapıları döver. Sonra muhteva genişletilerek geceleyin ortaya çıkan herşey mânâsına gelmiştir. Hatta hayali suretler anlamına da kullanıldığı olur.

Cumhur'a göre, ayette zikredilen *«Tarık»* geceleyin ortaya çıkan yıldızdır. Bütün yıldızlar veya belli bir yıldız kastedilmekte-

dir. *«Tarık»ın ne olduğunu sana bildiren nedir?»* cümlesinden maksat, daha önce kendisiyle yemin edilmek suretiyle tazim edilen Tarık'ın şanını yüceltmek ve kadrinin yüksekliğine dikkatleri çekmek içindir. Öyle yücedir ki sonsuz ilme sahip olan Yaratıcı'dan başka hiçbir mahkûmun idraki onu kapsayamaz.

«Tarık karanlığı delen bir yıldızdır». Bu cümle tarıkın tefsiridir. Sanki Cenab-ı Hak'tan soruluyor: Tarık nedir? Cevab olarak *«delici yıldızdır»* buyuruyor.

«Sakıb» kelimesi esasında harik, delici demektir. Sonra parlayan mânâsında kullanılmıştır. Çünkü karanlığı deliyor, yani ışık getiriyor.

Ferra'ya göre sakıb yüce, yüksek olandır. Delici veya ışık verici yıldızdan maksat, Hasan Basri'ye göre bütün yıldızlardır. Çünkü her yıldızın bir ışığı vardır, mutlaka bir şeyi deler. Her yıldız yücedir, yüksektir. Birçok kimseler *«Bu yıldızdan maksat belli bir yıldızdır»* demiştir. Mesela İbn Abbas'tan oğlak denilen *«Cedy yıldızı»* olduğu rivayeti gelmiştir. İbn Cerir, İbn Zeyd'den *«Süreyya yıldızı»* olduğu rivayetini nakletmiştir. Çünkü Süreyya'ya Araplar *«Necm»* ismini vermektedirler.

Başka bir rivayete göre Zühal yıldızıdır. Zühal yeryüzünden en uzakta bulunan en yüksek yıldızdır. Rnun ışığı tarafından belirlenen felekler de en fazla olanıdır. Tabii bu müneccimlerin iddiasına göre böyledir.

Ferra; *«Necmi sakib'dan maksat aydır. Çünkü o, gecenin alametidir»* diyor. Ve geceleyin en fazla ışık veren de odur.

Bazıları *«Sabah yıldızı denilen yıldızdır»* demişlerdir. Hz. Aliden gelen bir rivayete göre yedinci katta bulunan bir yıldızdır. Yedinci gökte ondan başkası yoktur. Yıldızlar gökte yerlerini aldık-

tan sonra o iner, onlarla beraber olur, sonra yedinci kattaki yerine gider. İnerken ve giderken tarık'tır; yani kuvvetli ses çıkarır, vurucudur. Bunları nakleden Alusi şu görüşe yer verir: Bilindiği gibi yedinci semada duran (sadece yedinci felekte duran) yıldız Zühal'dir. Bu zühal'in delici yıldız olduğunu ifade eder. Fakat Zühal'in iniş-çıkışı bilinmemektedir. Böylece onun yıldızların istikrar bulduğu yere inişi de akledilmemektedir. Çünkü onların katında belli olan onun sekizinci felekte olmasıdır. Ancak bunların bir kısmının o feleklerin üstündeki feleklerde olması aklen mümkündür. Hatta yeni gelen felsefeciler feleklerin irtifada değişik olduklarında ısrar ederler, çünkü katların yanlarında ona dair deliller vardır. Onlardan çoğunun çok uzakta olduklarında da şüpheleri olmasın. Zahirler nazari itibara alındığında ve *«onlar sema-i dünyadadır»* dediğimizde, her ne kadar yükseklik bakımından tefavutları varsa da bu da yıldızların semada beraberlerinde Zühal olmadığı halde yerlerini tutmasına mani olur. Hülasa Hz. Ali'den gelen haberi bulandıran çok şeyler vardır. Hz. Ali'nin şanı böyle olan başka bir yıldızı kastetmiş olması ihtimali ise gayet zayıftır. Taassuptan uzak insafın gereği şudur: Hz. Ali'ye nisbet edilen haber onun adına uydurulmuştur. Eğer yıldızın cinsi irade edilirse o takdirde burada şeytanları recmetmek için atılan şihabların cinsi irade edilir, şeklindeki ihtimal de varid değildir.

Ebu Talib, Rasûl-ü Ekrem'in yanındaydı. Bir yıldız düştü. Evvela su bakımından sonra nur bakımından doldu. Ebu Talib, *«Bu nedir?»* diye sordu. Hz. Peygamber de *«Bu bir yıldızdır. Şeytan'a atıldı. O Allah'ın ayetlerinden bir ayettir»* dedi. Ebu Talib hayretler içerisinde kaldı ve bu ayet de o zaman nazil oldu. Bu rivayet, daha önce Hz. Ali'den nakledilen haberin gelmesini gerektirmemektedir.

İbn Abbas ve Ata, *»Sakıb'tan maksat şeytanlara atılan yıldızlardır»* demiştir. Katade *«O geneldir, diğer yıldızlar için de kul-*

lanılır. Çünkü yıldızların doğuşu geceleyindir. Geceleyin her gelene tarık denilir» demiştir.

«Tarık» ismi cinsdir. Her yıldıza tarık denilmesi geceleyin gelmeleri sebebiyledir. Araplar geceleyin her gelene tarık derler. Bazıları *«Bazan gündüz gelene de tarık denilir»* demişlerdir. Nitekim Araplar *«Bugün sana iki terka geldim»*, yani iki defa geldim, derler. Rasûl-ü Ekrem'in, *«Ey Rahman, gece ve gündüzlerin tarıklarının şerrinden sana sığınıyorum, ancak hayrı getiren tarık müstesna»* sözü bu kabildendir.

Dördüncü ayet *«Senin için rızkını, amelini, ecelini koruyan hafaza meleklerinin seninle beraber olduğunu»* ifade ediyor. Dördüncü ayet kasemin cevabıdır. Yani Cenab-ı Hak semaya ve tarıka yemin ederek her nefsi koruyan bir melek olduğunu ifade ediyor. Bazıları *«Kasemin cevabının, «Kesinlikle Allah onu geri göndermeye kâdirdir»* cümlesi olduğunu söylemişlerdir. Dördüncü ayetin başındaki *«İn»* olumsuzluk harfidir. *«Lemma»* da istisna mânâsını ifade eder. Yani her nefsin üzerinde bir koruyucu vardır veya hiçbir nefis yoktur ki onun üzerinde bir koruyucu olmasın, onu afetlerden korumasın. Ta ki onu kadere teslim edinceye kadar.

Ferra, *«Onu Allah'ın takdirine teslim edinceye kadar onu Allah'ın felaketlerinden korur»* diyor. Ebu Umame diyor ki: Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu: *«Her mümine 160 melek vekil edilmiştir. Onu takdir edilmeyenlerden korurlar»*. Mesela gözü ele alalım. Onu koruyan yedi melek vardır. Eğer kul bir göz açıp kapayıncaya kadar nefsine havale edilirse şeytanlar onu kapıp götürürler. Bazıları *«Koruyucu Cenab-ı Hak'tır. Eğer onun koruyuculuğu olmasaydı hiçbir şey kalmazdı»* demiştir. Bazıları *«Kişiyi koruyan aklıdır. Onu maslahatlarına irşad eder, zarar vericilerden de onu meneder»* diyor.

Akıl ve diğerleri vasıtalardır. Hakiki hafız Cenab-ı Hak'tır.

Nitekim Cenab-ı Hak, Yusuf Suresi'nin 65 ayetinde *«Allah hafız olarak en hayırlısıdır»* buyuruyor. Enbiya 52'de de *«De ki: Sizi Rahman'ın emrinden gece ve gündüz koruyan kimdir?»* denilmektedir.

Beşinci ayet ilk planda insanı şu gerçeği düşünmeye ve gereğini yapmaya davet eder: İnsanı ilk defa yaratan, onu ölümünden sonra da tekrar diriltmek suretiyle yaratmaya ve yaptıklarına karşılık vermeye kadirdir. Bu gerçeği idrak eden insan artık imandan ve salih amellerden geri kalmaz.

Sonra Cenab-ı Hak istifhamın cevabı olarak *«O dafık bir sudan yaratılmıştır»* diyor. Yani meniden. Dıfk suyun dökülmesidir. Dafık dökülen su mânâsına gelir. Ferra ve Ahfeş, *«Dafık sudan maksat rahme akıtılan menidir»*, Zeccac, *«Dafık sudan maksat, indifak sahibi olan su demektir»* demişlerdir Yani dalgaları birbirlerini iterek çıkan su demektir. Dafık'tan şiddetle birbirini iteleyip akan, çıkan su demektir. Cenab-ı Hak burada *«O iki sudan yaratılmıştır»* şeklinde irade buyuruyor: Erkeğin suyu, kadının suyu. Çünkü insan bu iki sudan halkedilir. Fakat Cenab-ı Hak onları birbirlerine karıştıkları için bir tek su kabul etmiştir.

İbn Abbas, *«Dafık'ın mânâsı yapışkan olmaktır»* diyor. Bu su sulb (erkeğin sırtı) ile teraib (kadının göğsü) arasından çıkar. Teraib çoğuldur, tekili teribedir. Teribe kadının gerdanlık takılan göğsüdür. Sulb erkeğin, teraib de kadınındır. İbn Abbas, *«Teraib gerdanlığın takıldığı yer demektir»* der. Başka bir rivayette *«Kadının iki memesi arasıdır»* denilmiştir. İkrime *«Kadının teraibinden maksat, elleri, ayakları ve gözleridir»* der. Dahhak da böyle demiştir. Said bin Cübeyr, *«Teraib'den maksat kadının boynudur»* derken, Mücahid, *«İki omuzunun arası ile göğsüdür»* demiştir. Mücahid'den gelen diğer bir rivayette göğüs demektir. Üçüncü bir rivayette de teraki denilen boynun dibindeki mafsallardır.

İbn Cübeyr İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Teraib dört kaburgadır, şu taraftan (tarafın hangisi olduğuna işaret yoktur)».* Zeccac *«Teraib göğsün sağ tarafındaki dört kaburgadır»* der.

Mamer bin Ebi Habibe el-Medeni *«Teraib kalbin usaresidir».* Yani kalbin sıkıştırılması veya çalışması neticesinde çıkan sırasıdır. İşte çocuk ondan gelir.

Arapça'da teraib göğüs kemiği demektir.

Tefsirde şu varid olmuştur: *«Erkeğin suyundan, sulbünden çıkan çocuğun kemiği ve damarları, kadının teraibinden çıkan sudan da çocuğun eti ve kanı teşekkül eder»* (A'meş.)

Bazıları *«Erkeğin menisi dimağından iniyor, sonra yumurtalıklarında toplanıyor» demiştir.* Bu görüş *«sulb ile teraib arasından çıkar»* ayetiyle çatışmamaktadır. Çünkü meni dimağdan inerse sulb ile teraib arasından geçiyor demektir. Katade, *«Erkeğin bel kemiğinden, kadının da göğüs kemiğinden çıkıyor»* demiştir. Hasan Basri'ye göre ayetin mânâsı, kişinin belinden ve teraibinden, kadının da belinden ve teraibinden çıkıyor demektir. Biz biliyoruz ki meni bedenin bütün parçalarından gelir. Onun için kişi genellikle anne ve babasına benzer. Bu da meninin çıkışından ötürü bütün cesedin yıkanmasının hikmetidir.

Cinsi ilişkide bulunan birçok insan sırtında, belinde ağrılar olduğunu bilir. Bu ağrının orada bulunan meninin çıkışından meydana geldiği muhakkaktır.

Abduh, tefsirinde şöyle diyor: *«Sulb'ten maksat erkektir. Teraib'den maksat da kadındır. Yani o dafık suyun insanın yaratılışının mebdei olması için erkek ve kadından çıkması şarttır ve Cenab-ı Hak'kın insanı yaratmış olduğu merkeze dökülmesi şarttır ki bu da kadının rahmidir.»*

Mücahid ve Dahhak sekizinci ayetin tefsirinde şunu söylüyorlar: *«Allah insanı tekrar su haline getirmeye, daha önce su gibi olduğu hâle getirmeye kâdirdir».*

Yine Dahhak'tan gelen bir rivayet şöyledir: *«Cenab-ı Hak insanı yaşlılıktan gençliğe, gençlikten de yaşlılığa götürmeye kâdirdir.»* (Mehdevi). Maverdi ve Salebi, *«İhtiyarlıktan çocukluk devresine çocukluk devresinden de nutfeye dönüştürmeye kadirdir demektir»* demişlerdir. İbn Zeyd *«O, suyu hapsetmeye, çıkmamasını sağlamaya kâdirdir»* der.

İbn Abbas, Katade, Hasan ve İkrime de *«İnsanı ölümden sonra döndürmeye, diriltmeye kadirdir demektir»* demişlerdir. Bu, Taberi ve Salebi'nin de tefsiridir. En kuvvetli tefsir de budur. Çünkü Cenab-ı Hak bunun arkasından, *«Yevme Tubla es-Serairu»* cümlesini getiriyor. Bu cümle gizlilerin ortaya dökülüp yakalanacağı gün demektir. Bu da ölümden sonra dirilmek suretiyle olur.

Dokuzuncu ayetin başındaki *«Yevme»* bir zarftır. Onu mensup kılan *«Kadirûn»* kelimesidir. *«Tubla»*da imtihan edilir demektir. Rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *«Allah kulunu dört şey üzerinde emin kılmıştır: Namaz, oruç, zekât, cünüblükten yıkanmak».* İşte bunlar Allah tarafından Kıyamet Günü'nde denenecek, imtihan edilecek gizlilerdir. (Mehdevi).

İbn Ömer, Allah Rasûlü'nün şöyle söylediğini kaydediyor: *«Üç şey vardır, onları koruyan Allah'ın gerçek velisidir. Onlara ihanet eden de Allah'ın gerçek düşmanıdır: Namaz, oruç, cünüplükten yıkanmak»* (Salebi).

Maverdi, Zeyd bin Eslem'den şöyle rivayet ediyor:

Rasûl-ü Ekrem: *«Emanet üç şeydir: Namaz, oruç, cünüplükten yıkanmak. Allah Ademoğlunu namaz üzerinde emin kılmıştır. İs-*

terse ben kıldım diyebilir, halbuki kılmamıştır. Allah Ademoğlunu oruç üzerinde emin kılmıştır. Ben oruç tuttum, diyebilir, fakat tutmamıştır. Allah Ademoğlunu cenabet üzerinde emin kıldı. Dilerse ben yıkandım diyebilir. Halbuki yıkanmamıştır. İsterseniz dokuzuncu ayeti okuyun» buyurdu.

İbn Ömer, *«Cenab-ı Hak Kıyamet Günü'nde her gizli sırrı ortaya çıkaracaktır. İnsanların yüzlerinde ziynet veya çirkinlik olacaktır. Allah her şeyi bilendir».* Fakat müminlerin müminliklerinin alâmetleri ortaya çıkar. Yani onların bilgisine vesile olan alâmetler.

«Kuvvet» kelimesinden maksat aşiret, *«nasır»* kelimesinden maksat da, anlaşmalı dost olduğunu söylüyorlar. (Sufyanı Sevri).

*«Rec'ı»*den maksat yağmurdur. Yani yağmur sahibi olan göğe yemin ederim! Her sene yağmurdan sonra yağmuru geri getirir. Ehli lugat, *«rec' yağmurdur»* demişlerdir. Halil, *«Rec', yağmurun ta kendisidir»* der. Ayrıca rec'i yaz bitkileridir. Bazıları *«Gök Rec'i sahibidir, yani yarar sahibidir»* demişlerdir. Abdurrahman bin Zeyd, *«Güneş, ay ve yıldızlar semada dönüş yaparlar, bir nahiyede görünürler, bir nahiyede de batarlar»* diyor. Bazıları *«Reci'den maksat melektir»* demiştir. Yani melekler sahibi olan göğe yemin ederim. Çünkü melekler kulların amellerini zaman zaman göklere götürürler.

«Sad' sahibi olan arza da yemin ederim»; yani yarılıp da bitkisi, ağacı çıkan, meyvesi çıkan yere, Zira sad' yarmak demektir. O yer küresini yarar ve yer de o yarmayı kabul eder. Bitki çıkarır. Yaratıcı Cenab-ı Hak *«Bitki sahibi olan yere yemin ederim»* demiştir.

Mücahid'e göre *«Sad» yollar demektir. Yani yol sahibi olan yer küresine yemin ederim. Yahut da tarla sahibi olan yere yemin*

ederim. Yahut da ölüleri içinde kapsayan yere yemin ederim!» demektir.

Sema'ya ve yer'e yemin ederim ki kesinlikle bu fasl bir sözdür. Yani Kur'an hak ile bâtıl arasında fasl, ayırma getiren bir kelâmdır

El-Haris, Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyor. Rasûlullah'tan dinledim, şöyle diyordu: *«Kur'an bir kitabtır, onda sizden öncekilerin haberi ve sizden sonra gelenlerin hükmü vardır. Fasldır, hezl (mânâsız) değildir».*

Mütekebbirlerden onu terkedenin belini Allah kıracaktır. O var iken başka yollarda hidayet arayanları Allah dalâlete götürecektir.

O hezl değildir. Yani Kur'an bâtıl ve oyun değildir. Hezl, ciddiyetin tersidir, bâtıl ve oyun demektir.

«Kesinlikle onlar, yani Allah'ın düşmanları, Kur'an'dan istifade etmek istemeyenler, Hz. Muhammed ve ashabına tuzak kurmaktadırlar. Ben de onların yaptıklarının cezası olarak onlara tuzak kurdum.» Bazı müfessirler, *«Allah'ın onlara kurduğu tuzak, Bedir Günü'nde başlarına gelen ölüm ve esaretiir»* demiştir. Bazıları *«Cenab-ı Hak'kın tuzağı, onların bilmediği noktada onları aldatmasına racidir»* demişlerdir. (Bu, Bakara Suresi'nde geçmişti. *«Allah onlarla istihza eder»* cümlesinin tefsirine bakın!)

17. ayette Cenab-ı Hak, Peygamberine *«Kâfirlere mühlet ver»* diyor. Yani Allah'tan onlara hemen ceza vermesini isteme. Cenab-ı Hak'kın onların emirlerini tedbir etmesine razı ol. Bu ayet daha sonra kılıç ayetiyle neshedildi. Zira orada Cenab-ı Hak *«Müşrikleri nerede bulursanız öldürün»* buyurmuştur.

«Mehhil» nasıl onların cezalandırılmasında acele etme mânâsını ifade ediyorsa *«Emhil»* de aynı mânâyı ifade eder. Dolayısıyla *«Mehl»*in bedeli, tekidi olur. Fakat daha fazla tekid ifade etsin diye biri mücerred, biri de mezid fiilden getirilmiştir.

«Ruveyden» kelimesi az demektir. Yani onlara azıcık mühlet ver. Burada şiddetli bir tehdid vardır. Cenab-ı Hak bu tehdidle onlara isabet edecek olanın yakın olduğunu ifade ediyor. İsterse bu dünya hayatında olsun, isterse ölümden sonra olsun. Aynı zamanda bu ayette Rasulullah için de bir söz, bir va'd vardır. Hatta hakka davet eden herkes için bir söz vardır. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, amelin mustahak olduğu mükâfatı almak suretiyle muvaffak olacaktır. Ona karşı çıkanlar da zarar edeceklerdir.

TARIK SURESİ'NİN SONU

A'LÂ SÛRESİ

Sûre: 87

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 19 ayettir.

Bu sure aynı zamanda *«Sebbih Suresi»* diye de isimlendirilir. Cumhur'a göre Mekkî'dir. İbn Dureys, bazı kaynaklardan, bu surenin Medenî olduğunu rivayet ediyor. Bu surede bayram namazı, fıtır zekâtı zikredilmektedir. Bunlar Medine'de meşrû kılınmışlardır. Celaleddin Suyuti bu görüşü Buhari, İbn Sa'd ve İbn Ebi Şeybe'nin Berra bin Azib'ten rivayet ettikleri hadise dayandırmaktadır. Berra der ki: Rasulullah'ın ashabından bize ilk gelen Mus'ab bin Umeyr ve İbn Ümmi Mektum'dur. Bunların ikisi bize Kur'an okuturlardı. Sonra Ammar geldi, Bilal geldi, Sa'd geldi. Sonra Ömer ibn Hattab yirmi kişiyle beraber geldi. Sonra Rasûlullah geldi. Medinelilerin Rasûlullah'tan ötürü sevinç duydukları gibi bir sevinç duyduklarını hiçbir zaman görmedim. Baktım ki kızlar ve çocuklar birbirlerine *«Allah'ın Rasûlü geldi»* diyorlardı. Rasûl-ü Ekrem A'la Suresi ile, onun benzeri bir sure okuduktan sonra Medine'ye vardılar.

Bayram namazı ve fıtr zekâtının zikredilmesi hususu kesinlikle teslim edilecek bir durum değildir. Şayet teslim edip, böyle bir şey vardır desek bile, bu o surenin Medenî olduğuna delâlet etmez. Sure ittifakla 19 ayettir. Kelimeleri 72, harfleri 291'dir. Allah Rasûlü bu sureyi çok severdi. İmam Ahmed, Bezzar ve İbn Merduveyh, H.z Ali'den şöyle rivayet ediyorlar: *«Hz. Peygamber bu sureyi çok severdi»*. Ebu Ubeyde'nin Ebu Temim'den rivayet ettiği bir hadiste Rasûl-ü Ekrem buna tesbihlerin en üstünü ismini vermişti.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ۙ﴿١﴾ الَّذِيْ خَلَقَ فَسَوّٰى ۙ﴿٢﴾ وَالَّذِيْ قَدَّرَ فَهَدٰى ۙ﴿٣﴾
وَالَّذِيْ اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ۙ﴿٤﴾ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى ؕ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰى ۙ﴿٦﴾
اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ؕ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ۚ﴿٨﴾
فَذَكِّرْ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ؕ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى ۙ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ۙ﴿١١﴾
الَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ۚ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ؕ﴿١٣﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ۙ﴿١٤﴾
وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ؕ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۖ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ
خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ؕ﴿١٧﴾ اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ۙ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى ﴿١٩﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Rasûlüm!) Rabbinin yüce ismini tesbih et.

2 — O (Rab) ki yaratmış, çeki-düzen vermiştir.

3 — O ki ölçmüş, hedefini göstermiştir.

4 — O ki yemyeşil otu (yerden) bitirmiştir.

5 — Derken onu kupkuru bir duruma sokmuştur.

6 — (Ey Rasûlüm!) Sana okutturacağız. Sen de unutmayacaksın.

7 — Ancak Allah'ın dilediğini (unutursun). Çünkü Allah açığı da gizlenmiş olanı da bilir.

8 — Seni kolay olana muvaffak kılacağız.

9 — Öyle ise eğer öğüt fayda verirse artık öğüt ver.

10 — (Allah'tan) korkan öğüt alır.
11 — Şekavet (bedbahtlık) ehli olan öğütten kaçınır.
12 — O şekavet ehli ki en büyük (korkunç) ateşi boylar.
13 — Sonra o ateşte, ne ölür ne de dirilir.
14 — Temizlenen felaha kavuşmuştur.
15 — Ve Rabbinin ismini anıp da namaz kılan,
16 — Hayır! Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz.
17 — Oysa ahiret daha süreklidir.
18 — Muhakkak ki bu önceki sahifelerde de vardır.
19 — İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde...

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-19) *«(Ey Rasûlüm!) Rabbinin yüce ismini...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Rabbinin ismini tesbih et» ifadesinden maksat, onun isimlerini onun şanına uygun olmayan şeylerden tenzih et, demektir. Okuyucu bu ayeti okuduğu zaman onun için müstehab olan *«Subhane Rabbiye'l-alâ»* demesidir.

İbn Abbas ve Süddi'ye göre, bu ayetin mânâsı en yüce olan Rabbini tazim et demektir. *«İsim» kelimesi sebbih ile Rabbi arasında* zaid olarak kullanılmıştır. Burada asıl müsemmanın tesbihi/tazimi kastedilmiştir.

Bazıları bu ayetin mânâsının, *«Rabbini kötülükten tenzih et»* demek olduğunu söylemiştir. Mülhidlerin Allah hakkındaki sözlerinden O'nu tenzih et! Taberi, *«Rabbinin ismini tenzih et, yani Rabbinden başka o ismi kimseye verme»* demiştir.

İbn Ömer ve Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ediliyor: *«Biz, Ey*

Allah'ın Rasulü, secdelerimizde neyi okuyalım?» diye sorduk. Allah el-Âla Suresi'ni indirdi. Rasulullah da bize secdede «Subhane Rabiye'l-Âla» dememizi emretti.»

İmam Ahmed ve Ebu Davud, Ukbe bin Amr el-Cüheni'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Sebbihismerabbike*» ayeti nazil olduğunda Rasûl-ü Ekrem bize onu rükuunuzda söyleyin dedi. «*Sebbihismerabbikelâla*» indiğinde onu da secdenizde söyleyin, buyurdu.

İbn Ebi Şeybe ve İbn'ul-Enbari (El-Mesahif'te) Hz. Ali'den şöyle rivayet ediyorlar: «*Sebbihismerabbikelâla'yı okuduğu zaman namazda idi. Subhanerabbiyelala dedi*».

Hz. *Ali'ye «Sen namazda fazlalık mı yapıyorsun.»* diye söylenince o; «*Hayır, ben ancak bize emredilen bir şeyi söyledim*» dedi.

Hasan Basri, «*Sebbih emri burada namaz kıl demektir*» diyor. Yani en yüce olan Rabbin için namaz kıl. Bazıları «*Allah'ın isimleriyle namazı kıl demektir*» demşilerdir. Yoksa müşriklerin ıslık çalmaları, el çırpmaları şeklinde kılma. İbn Abbas; «*Kureyşliler Kâbe'yi çıplak ziyaret ederler, el çırpar, ıslık çalarlardı ve bu onların zannında bir nevi ibadet idi*» der.

«*Heda*»nın mânâsı irşad etti demektir. Mücahid, «*Şekavet ve saadeti takdir etti demektir*» der. Onu hem rüşde hem de sapıklığa irşad etti. İnsanı saadet ve şekavete hidayet etti.

Müfessirlerden bazıları «*Eğer onlar insan ise bunları gıdalarına, rızıklarına, maişetlerine hidayet etti demektir. Eğer vahşi hayvanlar ise onları otlarına hidayet etti, demektir*» demişlerdir.

İbn Abbas, Süddi, Mukatil ve Kelbi, «*Heda*» *fiili hakkında «Hakkını eğitti, erkeğin kadına nasıl varacağını öğretti demektir»*

demişlerdir. Nitekim Cenab-ı Hak Taha Suresi'nde *«Her şeye yaradılışı vermiştir, sonra hidayet etmiştir»* diyor.

Ata, *«Her yürüyen canlı için ona elverişli olanı kılmıştır. Ve onu hidayet etmiş demektir»* der.

Bazıları da *«Her canlıya elverişli durumları takdir etti ve onları elverişli duruma hidayet etti»* demiştir. Ondan nasıl yararlanılacağını da öğretti.

Rivayet edildiğine göre, yılan bin sene yaşadıktan sonra iki gözü kör olur. Allah ona gözünü raziyanç ağacının yaprağına sürmesini ilham eder. O da sürdüğü zaman gözü görmeye başlar. Bazan gözleri kör olduğunda o ağaç ile kendisi arasında binlerce millik mesafe olsa da kör olmasına rağmen, gözünü sürmek için ağaca kadar gider ve sürer. Bazı bostanlarda raziyanç ağacına hücum eder ve yanlış yapmaksızın ona yetişir, gözlerini ona sürdükten sonra, Allah'ın izniyle görür hale gelir.

Süddi bu ayetle ilgili olarak *«Ceninin ana rahminde dokuz ay (veya daha az veya daha çok) durmasını takdir buyurdu, sonra onu rahimden çıkmaya hidayet etti demektir»* diyor.

Ferra *«Takdir buyurdu, hidayet etti veya saptırdı demektir»* der. Fakat saptırdı mânâsını ifade eden tabir ayetin metninde yoktur. Onun tersi olan Heda'yı zikrettikten sonra o da kastedilmektedir. Tıpkı Nahl Suresi'nin 81. ayetinde *«Size, sizi sıcaktan koruyan elbiseler kıldı»* buyurulması gibi. Bu demektir ki aynı elbiseler soğuktan da insanı koruyorlar. Yani soğuğun tersi olan sıcak zikredildikten sonra soğuk da anlaşılır. Burada saptırmanın zıddı olan hidayet zikredilmekle bu da anlaşılmıştır. (*)

(*) Ferra, fazlalık olacağı için, «Heda» fiili ile iktifa edilerek «Edalle» nin zikrine gerek duyulmadığını söylemiştir. (Ferra, Meani'il-Kur'an, III/256)

«Heda» imana çağırmak mânâsına da olabilir. Tıpkı Şura Suresi'nin 52. ayetinde *«Kesinlikle sen doğru yola hidayet ediyorsun, yani çağırıyorsun»* denildiği gibi. Cenab-ı Hak hepsini imana davet etmiştir.

Bazıları da *«Heda'nın mânâsı fiilleriyle onları tevhide muttalt kılmaktır. Alim ve kâdir olmaktır»* demişlerdir.

*«Mer'a»*dan maksat bitkilerdir ve yeşil otlardır. *«Ğusa»* selin kenarlara attığı çer çöp demektir. Katade *«Ğusa» kuru şey demektir»* der. Baklagiller ve otlar kuruyup, parçalanınca onlara ğusa tabiri kullanılır. Suyun kenarlarında bulunan çaputlara da ğusa denilir.

«Ehva» ise siyah demektir. Yani bitki çok yeşil olduğundan dolayı siyaha çalar! Sıhah-ı Cevherî'de bildirildiğine göre ehva'nın kökü olan *«havve»* gıdanın esmerliği demektir. Erkeğin vasfı olarak ahva, dişinin vasfı olarak havva gelir. Mânâsı yeşilliğine siyah ve sarı katılmış bir renktedir, demek oluyor.

Hülasa olarak ayetin mânâsı, sanki o yeşilliğinden siyaha çalıyor. Yani, Cenab-ı Hak mer'ayı yeşil olarak çıkardı ve onu kuru kıldı.

Ehva kelimesi ğusa kelimesinin sıfatı olması mümkündür. Bu takdirde ayetin mânâsı, o yeşillikten sonra kurudu demek olur.

Ebu Ubeyde, *«Cenab-ı Hak onu yandığından, eskimesinden ötürü siyah kıldı»* diyor. Zira yeşil bir şey kuruduğu zaman siyahlaşır.

Altıncı ayet Cenab-ı Hak'tan Hz. Muhammed'e büyük bir müjdedir. Cebrail getirdiği vahyi sana okuyacaktır. Sen ümmi olduğun halde, yazmaz ve okumaz olduğun halde, onu hıfzedeceksin ve

unutmayacaksın! Yani ey Muhammed, sana Kur'an'ı okutacağız, öğreteceğiz ve sen onu unutmayacaksın, hıfzedeceksin!

İbn Ebi Nuceyh, Mücahid'den şöyle rivayet eder: *«Rasûl-ü Ekrem unutmamak için durmadan Kur'an'ı tekrarlardı. Böylece Cenab-ı Hak, seni bu sıkıntıdan kurtardım, buyurdu».*

Mücahid ve Kelbi; *«Cebrail vahyi getirdiği zaman, ayetin sonunu getirir getirmez Rasûlullah ile ayetin başını konuşurdu ki Rasûlullah unutmasın. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu»* demiştir. Yani bu ayet nazil olduktan sonra artık hiçbir şey unutmayacaksın, biz seni bu sıkıntıdan kurtardık demektir. İstisnanın buradaki yeri, Ferra'nın dediğine göre *«Ancak Allah'ın dilediğini unutacaksın. Yani o herhangi bir şeyi unutmanı istemez»* şeklindedir. Tıpkı *«Mutlu kılınanlar ise cennettedirler. Gökler ve yer durdukça onlar orada sürekli kalacaklardır. Ancak Rabbin dilerse başka»* (Hud: 108) (Yani Rabbin bunu dilemez) ayeti gibidir.

Ebu Salih'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Rasûl-ü Ekrem bu ayetin inişinden sonra hiçbir şey unutmadı. Ancak Allah'ın dilediği müstesna.

Said, Katade'den şöyle rivayet ediyor: *«Rasûl-ü Ekrem, Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere, hiçbir şey unutmadı»* diyor. Bir rivayette Hz. Peygamber namazda bir ayeti atladı. Ubeyd bu ayetin neshedildiğini zannetti. Hz. Peygamber'den sordu; O da *«Ben unutmuşum»* dedi.

Bazılarına göre *«Tensa fiili isyan kökünden gelir. Ancak Allah'ın sana unutturmasını istediği müstesna»* demektir. Sonra *«bu nesh mânâsınadır»* denildi. Yani Cenab-ı Hak'kın neshedilmesini istediği müstesnadır. Zaten istisna neshin bir çeşididir. Bazıları da *«Nisyan burada terketmek mânâsınadır»* demiştir. Yani Allah bu ayetle amel etmeyi terketmekten seni korumuştur. Ancak Allah'ın

neshettiği şeyleri terketmen müstesnadır. İşte bu amel de bir nesihtir, birincisi de kıraatta nesihtir.

*«Cehr»*den maksat söz ve amelin aleni işleneni ve söylenenidir. *«Ma Yehfa»*dan maksat sırf gizli olan demektir. İbn Abbas, *«Ma Yehfa»dan maksat, senin kalbinde ve nefsinde olandır»* demiştir. Muhammed bin Hatim; *«Sadakanın açıkta verilenini de Cenab-ı Hak bilir, gizli verileni de, demektir»* der. Bazıları *«Cehr'den maksat Kur'an'dan göğsünde hıfzettiğindir. «Ma Yehfa»dan maksat ta senin göğsünden neshedilen kısımdır»* demişlerdir.

*«El-Yusra»*dan maksat kolay olan yol, yani hayr amelidir. İbn Abbas, *«Hayrı işlemek hususunda sana kolaylık vereceğiz»* demek olduğunu söylemiştir.

İbn Mesud, *«Yusra'dan maksat cennettir»* demiştir. Bazıları, *«Seni kolay olan şeriata muvaffak kılacağız demektir»* der. Kolay olan şeriattan maksat ta, kolay ve berrak olan İslâm şeriatıdır. (Dahhak).

Bazılarına göre ayetin mânâsı şudur: Vahyi sana kolaylaştıracağız ki sen onu hıfzedesin ve onunla amel edesin.

Dokuzuncu ayetteki *«Zikra»*dan maksat öğüt ve mevizedir. Yani ey Muhammed, eğer öğüt feyda verirse, Kur'an'la kavmine öğüt ver.

Yunus, Hasan Basri'den şöyle rivayet ediyor: *«Zikra»* mümin için öğüt, kâfir için aleyhinde hükümdür.

İbn Abbas ayeti *«Zikr dostlarıma fayda verir, düşmanlarıma fayda vermez»* şeklinde yorumluyor. Gürcani, *«Fayda vermese dahi hatırlatmak, va'zetmek vacibtir»* diyor. Bazıları *«Bu belli kişiler hakkındadır»* demiştir. Bazılarına göre *«in»* edatı *«ma»* mânâsına

dır. Yani öğüt fayda verdiği sürece öğüt ver! Çünkü öğüt daima, her halûkârda faydalıdır. (İbn Şecere).

*«Men Yehşa»*dan maksat Allah'tan korkan kişi demektir. Yani Allah'tan korkan kimse vaz'u nasihata kulak verir ve yararlanır.

Ebu Salih, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Onuncu ayet İbn Ümmi Mektum hakkında nazil olmuştur».*

Bazan da ümid sahibi öğütten faydalanır, ancak Allah'ın kahrından korkan daha mükemel istifade eder! Çünkü Cenab-ı Hak meseleyi ümide değil korkuya bağlamıştır.

Bazıları *«Ey Muhammed! Her ne kadar öğüt saadece Allah'tan korkana fayda veriyorsa da yine de sen öğüdünü genelleştir. Hiç değilse senin için insanları tevhide davet etme sevabı hasıl olur»* demişlerdir. (Kuşeyri)

11. ayette gelen *«El-Eşka»*dan maksat Allah'ın ilminde şaki olan kimsedir. Bazıları *«Bu, Velid bin Muğire, Utbe bin Rebia hakkında nazil olmuştur» der.* Yani öğütten uzaklaşan, şaki olan Velid bin Muğire ve Utbe bin Rebia'dır. Veya Allah'ın ilminde şaki olarak geçen kimsedir.

En büyük ateş'ten maksat ateşin en alt tabakalarıdır. Hasan Basri, *«En büyük ateşten maksat cehennem ateşi, en küçük ateş ise dünya ateşidir»* demiştir. (Bunu Yahya bin Sellam da söylemiştir).

İnsan ateşe girdikten sonra azaptan kurtulsun, müsterih olsun diye ölmez, yararlı hayatla da dirilmez. Yani ölüm ile hayat arasındaki bir dirilikle devam eder.

Ebu Said el Hudri'den gelen bir hadiste *«Müminlerden tevhid ehli cehenneme girdiklerinde yanar ve ölürler ve onlar hakkında şefaat edilinceye kadar dirilmezler».* Hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Bazıları *«Şekavet ehlinin şekavet bakımından değişik mertebeleri vardır. Bu tehdid en Şaki olan içindir»* demişlerdir.

«Felaha ermekten maksat, cenette ebedî kalmaktır. Yani iman ve şirkten tertemiz olan cennette ebedî kalacaktır.» (Bunu İbn Abbas, Ata ve İkrime söylemiştir).

Hasan ve Rebi, *«Kimin ameli tertemiz olursa, o felaka kavuşmuştur. Yani cennette ebedi kalacaktır»* demişlerdir.

Mamer, Katade'den şöyle naklediyor: *«Kim salih bir amel ile tertemiz kalırsa o felaha kavuşur».*

Ebu'l-Aliye, *«Bu ayet fıtır sadakası hakkında nazil olmuştur. Tezekka'dan maksat fıtır zekatını vermektir»* diyor.

İbn Sirin, 14 ve 15. ayetlerin tefsirinde şöyle der: *«Zekâtı eda ettikten sonra çıkarak mescidde Allah'a secde etmek suretiyle namaz kılan bir kimse felaha kavuşmuştur».*

İkrime, *«Ben önce zekâtımı vereyim, sonra namazımı kılayım»* diyor. Burada bahis konusu olan budur ve o felaha kavuşmuştur.

Ebu Said el-Hudri, İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyor: *«14. ayet fıtır sadakası, 15. ayet de bayram namazı hakkında gelmiştir».* Ebu'l-Aliye de böyle söylemiştir. Ve diyor ki: *«Medine halkı fıtır sadakasından daha üstün bir sadaka görmüyordu. Bir de halka su içirmekten daha üstün bir sadaka görmüyorlardı».*

Kesir bin Abdullah, babasından, O da dedesinden, O da Rasû-

lullah'tan bu ayet hususunda şunu rivayet ediyor: *«Tezekki eden felaha kavuşmuştur. Yani fıtır sadakası veren felaha kavuşmuştur. Bayram namazını kılan felaha kavuşmuştur».*

İbn Abbas ve Dahhak, *«Namaza giderken yolda Allah'ı zikreden ve bayram namazını kılan felaha kavuşmuştur demektir»* demişlerdir.

Bazıları *«Ayetten maksat bütün malların zekâtıdır»* Nuhas ve Ata böyle söylemişlerdir.

İbn Cüreyc der ki: Ben Ata'ya, ayetin mânâsı, kim fıtır sadakasını verirse o felaha kavuşmuştur demek midir?, diye sordum. O da, bu bütün sadakaları kapsamaktadır, dedi.

Bazıları da *«Bütün amellerin zekâtıdır, sadece malların zekâtı değildir»* demiştir. Çünkü amelinde riya ve kusurdan tertemiz kılınan felaha kavuşmuştur.

Cabir bin Abdullah'ın rivayet ettiğine göre Rasûl-ü Ekrem bu ayeti okuduğunda *«Kim 'Lailaheilllallah» der, putları atar ve benim de Allah'ın peygamberi olduğuma şahitlik ederse o felaha kavuşmuştur»* demiştir.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre *«Tezekka»nın* mânâsı *«Lailaheillallah»* demektir.

Ata'dan gelen bir rivayete göre bu ayet Osman b. Affan hakkında nazil oldu: Medine'de hurma bahçesine sahip bir münafık vardı. Bu hurmalardan bir kısmı ensardan bir kişinin evinin üstüne dal budak salmıştı. Rüzgâr estiği zaman o dallardan hurmalar ensardan olan sahabenin evine düşerdi. O da aile efradıyla bu hurmaları yerdi. Bu yüzden münafıkla atıştılar. Ensarî gelip Rasûlullah'a onu şikâyet etti. Peygamber onun münafık olduğunu bilmi-

yordu. Ona haber saldı, geldi. Ona dedi ki: *«Senin kardeşin (Ensarî) diyor ki, senin hurmaların onun evine düşüyormuş, O da aile efradıyla bunları yiyormuş. İster misin bu hurma yerine sana cennette bir hurma ağacı verilsin?»*

Münafık: *«Ben halihazırda bir şeyi borç bir şeyle değiştirmem, bunu yapmam»* dedi. Ravilerin zikrettiğine göre mecliste bulunan Hz. Osman onun hurmasının yerine bir hurma bahçesi verdi. İşte bu ayet bunun üzerine Hz. Osman hakkında nazil oldu. Münafık hakkında da *«Bahtsız olan da ondan kaçınır»* ayeti nazil oldu.

Dahhak, *«Bu ayet Hz. Ebubekir Sıddık hakkında nazil olmuştur»* diyor.

Bazı müfessirler *«Rabbinin ismini zikret» ifadesinden maksat namazın başında getirilen tekbirdir»* diyorlar. Çünkü namaz ancak tekbir getirmek suretiyle başlar. Tekbirin namazın başında getirilmesinin farz olduğunu söyleyenler bu ayetle istidlal etmişlerdir. Bu tekbir namazdan değildir. Çünkü namaz onun üzerine atfolunmuştur. Eğer namazdan olsaydı *«Fesalla»* emrinin başındaki atıf harfi olmazdı. *«İnfitah tekbiri sadece Allahu Ekber'le değil» Allah'ın bütün isimleriyle caizdir.»* diyen kimse bu ayeti delil alabilir. Bu mesele fakihler arasında ihtilaflıdır. Bazıları *«Burada Rabbin isminden maksat bayram tekbirleridir»* derken, bazıları da *«Rabbinin ismini zikret, ifadesinden maksat, namaza başladığı zamanda kalp ile Allah'ı zikretmek, O'nun ikabından korkmak, sevabını ummaktır»* demiştir. Bazıları da «Her surenin başında *«Bismillahirrahmanirrahim» ile başlamak demektir»* demişlerdir. İbn Abbas, *«Bu farz olan namazda bahis konusudur»* der. Bazıları *«Dua demektir, yani dünya ve ahiret ihtiyaçlarından ötürü Allah'a yalvarmaktır»* derler. Bazıları *«Bu zekâtı verdikten sonra nafile namaz kılmak demektir»* demiştir. Böylece anlaşılıyor ki zekâtı vermeyen bir kimsenin namazı bahis konusu değildir.

Cenab-ı Hak 16. ve 17. ayetlerde dünyanın fani, ahiretin baki olduğunu, bakinin faniden daha hayırlı olduğunu, buna rağmen insanların faniyi bakiye tercih ettiklerini ifade buyuruyor.

Arfece der ki: Biz İbn Mesud'un yanında bulunuyorduk. Bu ayeti okudu. *«Niçin dünyayı ahirete tercih ettiğimizin nedenini biliyor musunuz?»* dedi. Biz *«hayır bilmiyoruz»* dedik. Cevap olarak şöyle dedi: *«Çünkü dünyanın yiyecek ve içecekleri, lezzetleri, güzelliği hazırdır. Ahiret ise gaibtir ve bizden gizlidir. Biz hazır olanı seçtik ve geleceği bıraktık».*

Bazıları, eğer burada kâfirler kastediliyorsa o zaman ayetin mânâsı şu olur: Onlar dünyayı ahirete tercih ederler; çünkü ahiretin mevcudiyetine imanları yoktur. Eğer müslümanlar kastedilirse, müslümanlar dünyanın çokluğunu ahirette hasıl olacak sevaba tercih ederler. Halbuki sevab daha hayırlı ve daha bakidir, derler.

18. ayetin başındaki *«Haza»* ismi işareti *«Tezekki eden, felaha kavuşmuştur»* cümlesinden başlayıp buraya kadar gelen cümlelere racidir. Yani dört ayetteki hükümlere racidir. Bu dört ayetteki mezmumları, mânâları, hükümleri daha önceki sahifelerde vardı. Yani Kur'an'dan önce diğer peygamberlere gelen sahifelerde, tezekki edenin nefsini temizleyenin felaha kavuşacağı bildirilmiştir. Namaz kılan felaha kavuşacaktır. Dünyayı tercih etmenin, neticeleri, ahiretin daha hayırlı ve baki olduğunu ifade eden hükümler önceki sahifelerde vardır.

*«İlk sahifeler»*den maksat, Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın sahifeleridir. Yani bu hükümler hem Hz. İbrahim'in hem de Hz. Musa'nın sahifelerinde yazılıdır. Bazı müfessirlere göre bu hükümler bütün peygamberlerin sahifelerinde yazılıdır, Hz. Musa'nın ve Hz. İbrahim'in sahifeleri de buna dahildir! Çünkü bu dört ayette zik-

redilen hükümde herhangi bir şeriat, değişik bir netice getirmez. Aksine bütün şeriatlar bu hükümler üzerinde müttefiktirler.

Ebu Zer Gifari'den şöyle rivayet ediliyor: Mescid'e girdim. *«Rasûl-ü Ekrem mescidin tahiyyesi vardır»* dedi. Ben de *«onun tahiyyesi nedir ya Rasûlullah?»* dedim. *«İki rekât namaz kılacaksın»* buyurdular. Ben *«İbrahim ve Musa'nın sahifelerinden herhangi bir şey senin üzerine nazil olmuş mudur, ey Allah'ın Rasulü?»* dedim. Bunu üzerine: Ey Ebu Zer. *«Tezekki eden felaha kavuşmuştur, Rabbinin ismini zikreden ve namaz kılan felaha kavuşmuştur. Siz dünya hayatını ahirete tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret daha bakidir»* ayetlerini okudu. *«İşte bu ayetler ilk sahifelerde bulunuyorlar, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde»* dedi.

Ben: *«Ey Allah'ın Rasûlü! Musa'nın sahifelerinden maksat nedir?»* diye sordum. Rasûl-ü Ekrem dedi ki: *«Hepsi ibret idi. Hayret ediyorum, mutlak olarak ölüme inanan bir insan nasıl bu dünyada sevinir? Kesinlikle ateşe inanan bir insan nasıl güler? Hayret ediyorum, dünya ve onun değişikliklerine, ehlini bazan alçaltmasına bazan da yükseltmesine şahid olan bir kimse nasıl mutmain olur Hayret ediyorum, kadere kesinlikle inanan bir insan nasıl durmadan didiniyor, koşuyor, yoruluyor? Hayret ediyorum, hesaba kesinlikle inanan bir insan nasıl amel ediyor?..»* İbn Esir *«Cami'ul-Usul»* adlı kitabında bunu zikretmiş ve hadis hakkında hiçbir söz söylenmemiştir.

İbn Abbas der ki: Rasûl-ü Ekrem vitir namazında *«Sebbihis merabbikel'âla»* Suresini okurdu. Diğer rekatlarda da kâfirun ve ihlas surelerini okuyordu. (Tirmizi, Nesei)

Abdulaziz bin Cüreyc der ki: *«Biz Hz. Aişe'den sorduk: «Rasûl-ü Ekrem vitir namazında hangi sureleri okuyordu?»* buyurdular: *«Birinci rekâtta sebbihismerabbikel'âla, ikinci rekâtta kâfi-*

run, üçüncüsünde ihlas ve Muavvizeteyn surelerini okurdu». (Ebu Davud, Tirmizi, ve Neseî. Tirmizi, Hasen-Garib olduğunu söylemiştir. Allah hakikati daha iyi bilir). (1)

MÜHİM BİR MESELE

Hasan Basri önceki sahifelerden maksadın Allah'ın bütün kitapları olduğunu söylemiştir. 18. ayetin başındaki ismi işaret olan *«Haza»* kelimesinin ahiretin daha baki, daha hayırlı olduğu hükmüne raci olduğunu ilave etmiştir.

İkrime İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Haza kelimesi bu sureye işaret eder».* Yani bu surenin muhtevası Allah'ın daha önce gelen sahifelerinde de vardır.

Dahhak, *«Haza kelimesi Kur'an'a racidir. Çünkü Kur'an daha önce gelen sahifelerde muhteva bakımından mevcut'ur»* demiştir.

A'LÂ SURESİ'NİN SONU

(1) Hazin, Lübab'ut-Tevil, Cilt: 4, Sh: 376-377

GAŞİYE SÛRESİ

Sûre: 88

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ۝١ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ
۝٣ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ۝٥ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ
اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ۝٦ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِيْ مِنْ جُوْعٍ ۝٧ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨
لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩ فِيْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيْهَا لَاغِيَةً ۝١١
فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢ فِيْهَا سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌ ۝١٣ وَّاَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌ ۝١٤
وَّنَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌ ۝١٥ وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوْثَةٌ ۝١٦ اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ
خُلِقَتْ ۝١٧ وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝١٨ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ
۝١٩ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝٢٠ فَذَكِّرْ اِنَّمَآ اَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝٢١ لَسْتَ عَلَيْهِمْ
بِمُصَيْطِرٍ ۝٢٢ اِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ ۝٢٣ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْاَكْبَرَ
۝٢٤ اِنَّ اِلَيْنَآ اِيَابَهُمْ ۝٢٥ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ۝٢٦

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — (Ey Peygamber!) Ğaşiye'nin (felaketi her yanı sarıcı olan Kıyamet'in) haberi sana geldi mi?

2 — O gün (bazı) yüzler vardır ki zillet içinde aşağılanmıştır.

3 — Çalışmış ve yorulmuştur.

4 — Kızgın bir ateşi boylarlar.

5 — Kaynar bir pınardan içirilirler.

6 — Onlar için Deriğ (zehirli ve öldürücü) dikeninden başka bir yiyecek yoktur.

7 — O ne semirtir ne de açlığı giderir.

8 — Birtakım yüzler de o gün nimete ermişlerdir.

9 — (Dünyadaki) çalışmasından ötürü hoşnuddurlar.

10 — Onlar yüksek bir cennettedirler.

11 — Onlar orada boş bir söz işitmezler.

12 — Orada akan bir pınar vardır.

13 — Orada yüksek tahtlar,

14 — Konulmuş kaplar,

15 — Dizilmiş yastıklar

16 — Ve serilmiş yaygılar vardır.

17 — Acaba o inkârcılar deveye dahi bakmazlar mı nasıl yaratılmıştır?

18 — Göğe bakmazlar mı ki nasıl yükseltilmiştir?

19 — Dağlara bakmazlar mı ki nasıl dikilmiştir?

20 — Ve yere bakmazlar mı ki nasıl döşenip yayılmıştır?

21 — (Ey Rasûlüm) hatırlat! Çünkü sen ancak bir hatırlatıcısın.

22 — Sen onların üzerlerine bir zorlayıcı değilsin.

23/24 — Ancak kim yüzçevirip küfre kayarsa işte Allah onu en büyük azaba uğratacaktır.

25 — Kuşkusuz ki onların dönüşleri ancak bizedir.

26 — Sonra onları hesaba çekmek, elbette bize aittir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

1-11) *«(Ey Peygamber!) Ğaşiye'nin...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Bu sure bütün görüşlere göre Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 26 ayet, 92 kelime, 381 harften ibarettir.

Kutrub'un ifadesine göre, birinci ayetin başındaki *«Hel»* edatı İnsan Suresi'nin başındaki *«Hel»* gibi *«Kad»* mânâsı ifade eder. Yani, Ey Muhammed! Kesinlikle sana ğaşiye, Kıyamet'in haberi gelmiştir.Kıyamet'e *«Ğaşiye»* denilmesi onun dehşetleriyle bütün insanları kaplayacak oluşundandır. Said bin Cübeyr ve Muhammed bin Kâb, *«Ğaşiye'den maksat ateştir. Kâfirlerin yüzünü kapatır»* demişlerdir. Bunu aynı zamanda Ebu Salih de söylemiştir. İbn Abbas'tan da bu rivayet ediliyor. Delili de İbrahim Suresi'nin 50. ayetidir: *«Ateş onların yüzlerini kaplar»*.

Bazı müfessirler *«İkinci ayetteki «O Gün» tabirinden maksat Kıyamet Günü'dür»* demişlerdir. *«Haşiatun»* kelimesi Süfyan'ın tefsirine göre azapla zelil olmuşlardı mânâsınadır. Küçülmüşler ve tirtir titremektedirler. Bu yüzlerden maksat, o yüzleri taşıyanlardır. Yani zelil olan yüz değil, bu yüzün sahipleridir. Katade ve İbn Zeyd ayeti, *«Ateşte zelildirler»* şeklinde mânâlandırmışlardır. Maksat bütün kâfirlerin yüzleridir. (Yahya bin Sellam).

Bazıları *«Yahudi ve hıristiyanların yüzleri kastedilmektedir»* der. (İbn Abbas).

«Çalışır ve yorulur» tabirleri dünya hayatındadır. Çünkü ahiret çalışma yeri değildir. Ayetin mânâsı: Bazı yüzler, (yüz sahipleri) çalışırlar, dünyada yorgun düşerler. Ahirette de zelildirler, demek oluyor. İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediliyor: *«Bunlar dünyada*

Allah'a isyan etmek hususunda, küfür üzerinde nefislerini çalıştırıp yorgun hale düşenler; putlara tapanlardır. Kitap ehli ve ruhbanları gibi. Allah onlardan ancak halis ve katıksız olan ameli kabul eder».

Said, Katade'den şöyle rivayet eder: *«Çalışır, yorgundur, tabirinden maksat, dünyada Allah'ın taatine tenezzül etmemiş, Allah onu çalıştırmış ve ateşte yorgun düşürmüştür demektir».* Çünkü orada ağır zincirlerle kelepçelenmiş, boyunlarına ağır bukağılar geçirilmiştir. Arasat meydanında çırılçıplak, yalınayak dururlar. Hem de ellibin senelik zaman kadar uzun olan bir günde.

Hasan ve Said bin Cübeyr, *«Allah için dünyada amel etmemiş ve onun için yorulmamıştır. Allah da onu cehennemde çalıştırır ve yorgun düşürür»* demişlerdir.

Said bin Cübeyr ve Zeyd bin Eslem: *«Çalışır, yorulurlar»dan maksat kilise sahibi rahiplerdir»* diyor. Bunu İbn Abbas da söylemiştir. Hasan Basri'den gelen bir rivayet şöyledir: Hz. Ömer Şam'a geldiğinde ona ihtiyar ve üzeri kirli bir rahip geldi. Sırtında siyah bir elbise vardı. Hz. Ömer onu gördüğü zaman ağladı. O, Hz. Ömer'e: *«Ey müminlerin emiri, seni ağlatan nedir?»* diye sordu. Hz. Ömer: *«Bu miskin kişi elde etmediği bir işi talep ediyor. Bir ümidi vardır, fakat yanılmıştır»* dedi.

Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre bu ayetlerde bahis konusu edilen Harura ehlidir; yani haricilerdir. O hariciler ki Rasûl-ü Ekrem onlardan bahsederken *«Sizin namazınız onların namazına nisbet edilirse çok hafif kalırsınız. Onların namazı daha mükemmeldir. Ve orucunuz onların orucuna nisbet edilirse kendinizi hakir görürsünüz. Amelleriniz onların amelleriyle beraber olursa amelerinizi hakir görürsünüz. Fakat onlar ok yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar»* demiştir.

«Hamiye» harareti şiddetli demektir. Yani yakılmıştır, uzun bir zaman kızarmıştır. Bu kelime için dört yorum ileri sürülmüştür:

1 — Bu kelimeden maksat cehennem ateşi daima kızgındır. Dünya ateşi gibi sönüp kızgınlığı gitmez.

2 — Kızgınlıktan maksat, mahzurlar işlenildiğinden dolayı kızdırılmıştır. Mücrimleri rüsvay etmek için kızdırılmıştır. Nitekim Rasûl-ü Ekrem, *«Her padişahın bir korusu vardır. Kesinlikle Allah'ın korusu haram ettiği noktalardır. Kim korunun etrafında otlarsa neredeyse koruya düşer»* buyurmuştur.

3 — O kendisiyle temas edecek güçten nefsini korur. Tıpkı arslanın inini koruması gibi.

4 — O öfke ve gazabdan ötürü hararetlenmiştir. İntikamının şiddetiyle alabildiğince ısınmıştır. Yoksa burada bir cürmün hararetlenmesi bahis konusu değildir. *«Falan adam hararetlendi, yani intikam alacağı anda öfkelendi»*. Cenab-ı Hak bunu Mülk Suresi'nin 8. ayetinde *«Neredeyse öfkesinden parçalanacaktır»* şeklinde ifade buyurmuştur.

«Âniyet» kelimesi harareti son noktaya yükselmiş demektir. Yani onlara hararetin doruk noktasına çıkmış bir çeşmeden su içirilir. (İbn Abbas, Hasan, Mücahid.)

İbn Zeyd; *«Aniyetin kelimesi hazırdır mânâsını ifade eder»* demişse de bu tefsir pek beğenilmemiştir.

Tefsirlerde şu ibare yer almaktadır: Ani olan çeşmeden maksat, hararetin son noktasına varan çeşmedir. Eğer o çeşmeden bir damla dünya dağlarının üzerine düşse o dağlar erir.

«Deriğ», İkrime ve Mücahid'e göre, dikenli bir bitkidir. Yere

yapışır bir özelliktedir. Kureyş lehçesinde ona yaş olduğu zaman Şıbrık denilir. Kuruduktan sonraki ismi Deriğ'dir. Herhangi bir canlı herhangi bir hayvan ona yaklaşmaz ve yemez. Öldürücü bir zehirdir. Yemeklerin en habisi ve en şeriridir.

Dahhak, İbn Abbas'tan şunu rivayet ediyor: *«Deriğ denize atılan bir şeydir. Hayvanların gıdalarındandır. İnsanlar onu yemez. Veya onu yedikleri zaman beslenmezler. Yiyen de kilo almaz, semizlenmez ve zayıflığı sebebiyle ölür».*

Hasan Basri ve bir cemaattan gelen rivayete göre deriğ Zakkûm ağacıdır. İbn Cübeyr *«Ateşte bir taştır»*, bazıları da *«Cehennemde bir vadidir»* demişlerdir. Yani onlar için ancak o vadide yiyecek vardır. Muhtemel ki o vadi de cehennemliklerin irinlerinin akıp toplandığı bir yerdir. Buna *«Gislîn»* denilir.

Hülasa azabın çeşitleri vardır. Azaba düçar olan cemaatler vardır. Kimisinin yiyeceği zakkum, kimisinin gislin, kimisininki de Deriğ'dir.

BİR LATİFE

Günümüzde (hicri 1408, miladi 1988) bir doktor tarafından zakkum, şimdiye kadar tedavisi mümkün olmayan kansere ilaç olarak ortaya atılmıştır. Fakat tıb dünyası bu fikre karşı çıkmaktadır. Karşı çıkmakla beraber yine de tereddüd içindedirler. Bu ayetler üzerinde yaptığımız tetkikat ve tahkikattan anlaşılıyor ki zakkum, şişmanlığı, beslenmeyi ve kilo almayı önler. Bundan esinlenerek zakkumun kanser gibi habis bir hastalık için tedavi çaresi olma ihtimalini çok yakın görüyoruz. Allah hakikati daha iyi bilir.

İbn Keysan, *«Deriğ bir taamdır. Onlar onu yememek için, bit-*

mesi için durmadan Allah'a yakarırlar, ondan kurtulmak için sızlanırlar dururlar. Bu sebeple de ona deriğ denilmiştir» der.

Deriğ, yiyeni semirtmez ve açlığını gidermez. Müfessirler diyor ki: Bu ayet nazil olduğu zaman müşrikler, *«Bizim develerimiz deriğ yemek suretiyle semirirler»* demiştir. Cenab-ı Hak bunun üzerine bu ayeti indirerek onları yalanlamıştır. Çünkü deve deriği yaşsa yer, kuruduktan sonra ise yemez.

«Naimetun», nimet sahibi demektir. Yani o gün bazı yüzler (yüz sahipleri) nimet sahibidirler. Bu yüzler de müminlerin yüzleridir. İşlerinin neticesini, salih amellerini görünce nimet sahibi olurlar. Bu da dünyadaki çalışmadan ötürüdür. Ahirette de bu çalışmadan dolayı kendilerine cennet verilince razı olurlar.

«Yüzler» burada nefislerden kinayedir. Yani yüz sahipleri demektir. Cennetin yüce olması, göklerin üstünde olmasından ileri geliyor. Veya bundan maksat kıymeti âli olan yüce nimetlerdir. Çünkü Cennet'te nefislerin iştahı neyi çekerse Allah onu verir, gözler neden lezzet alırsa Cenab-ı Hak onu halkeder. Onlar cennette ebedidirler.

«Lağiye» kelimesi düşük, çirkin söz demektir. Yani cennette bu tür sözler işitilmez. Lağiye altı şekilde yorumlanmıştır:

1 — Yalan, buhtan. Allah'ı inkâr etmek için kullanılan sözler. (İbn Abbas), 2 — Günah (Katade), 3 — Küfürleşme (Mücahid), 4 — Masiyet (Hasan), 5 — Yalan yere yemin ve, 6 — Cennet ehlinin konuşmalarında mânâsız bir kelime bulunmaz. Cennette yalan yere yemin eden bulunmadığı gibi yalan da dinlenmez. (Ferra) «Cennette ne doğru ne de yalan yemin işitilmez» (Kelbî) Cennet ehli ancak hikmetle konuşurlar. Daimi nimetten dolayı Allah'a hamdederler (Ferra). Ferra'nın bu son görüşü birincisinden daha güzeldir. Çünkü daha kapsamlıdır.

(12-26) *«Orada akan bir pınar vardır...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

«Orada akan çeşme vardır», yani suyu akar ve bitmez. Cenab-ı Hak onu akmakla vasıflandırmıştır. Bu da mübalağaya delâlet eder. *«Aynun»* kelimesindeki tenvin tazim içindir. Yani orada büyük çeşme vardır! Zemahşeri ise tenvinin teksir için olduğunu söyler. Yani orada çok çeşme vardır.

«Orada yüksek tahtlar vardır», yüksekliklerinin yer ile gök arası kadar olduğunu söyleyen rivayetler vardır. Veya kıymetleri Allah katında yüksek olan tahtlardır bunlar. Bu tahtların böyle kurulması Allah'ın dostunun, cennette kendisine verilen nimetlere bakmasını sağlamak içindir.

«Orada konulan ibrikler ve bardaklar vardır». İbrik kulpu ve burnu olanlara, bardaklar ise kulp ve burnu olmayan testi gibi kaplara denir.

«Nemarık» kelimesinin tekili *«Numrak»*tır.

«Mesfufetun» kelimesi yanyana dizilmiş demektir. Ebu Ubeyde'ye göre *«Zerabbiyyun»* kelimesi yaygılar, sergiler demektir! İbn Abbas *«Zerabî kelimesi, ince olan halılardır»* diyor. Tekili Zurbiye'dir Kelbi ve Ferra, *«Mebsuse»* kelimesinin yayılmış anlamına

geldiğini söylemiştir. Katade *«Bir kısmı diğerinin üzerine yayılmıştır demektir»* der. Bazıları da *«Mebsuse çok anlamındadır»* demiştir. (Ferra). Bazıları da *«Meclislerde ayrı ayrı konulmuş demektir»* der. (El-Kurtubi).

Allah dünya ve ahiret ehlinin durumlarını zikrettiğinde kâfirler bundan hayret ettiler. *«Yalandır»* dediler. İnkâr ettiler. Cenab-ı Hak böylece kudretini onlara hatırlatmak ve her şeye kâdir olduğunu tesbit etmek ve gözlerinin önüne sermek için *«Bakmıyorlar mı develere, nasıl yaradıldı?»* ayetini indirdi. Önce devenin yaratılmasından başlamıştır. Çünkü Araplar arasında cinsi en çok olan hayvan develerdir. Araplar fili görmemişlerdir. Cenab-ı Hak onların dikkatini büyük mahlûkatından birisine çekerek o koca hayvanı, kendisinden daha küçük olan başka yaratıkları nasıl itaatkâr kıldığını, onu nasıl oturtup da ona yükleri yükledikten sonra yüklerin altından kalktığını, tevhidinin ve büyük kudretinin numunesi olarak dikkatlerinin önüne serdi. Bazı düşünürler deveden ve onun garip yaradılışından bahsetmiştir. Halbuki bu düşünür, deve bulunmayan bir memlekette doğup büyümüştür. Düşündükten sonra şöyle dedi: Neredeyse onlar uzun boyludurlar. Onlar karanın gemileri olmak istenildiğinde susuzluğa güçleri/tahammülleri vardır. Hatta onlar on güne kadar susuz idare edebilirler. Diğer hayvanların yemedikleri de dahil yerde biten her şeyi yerler.

Bazıları *«Deve mânâsına gelen «İbil» kelimesi burada büyük bulutlar demektir»* der. (El Muberred). Sa'lebi, *«İbil'in bulut demek olduğunu söylemişlerdir. Fakat ibil'in bu mânâya geldiğini imamların hiçbirinin kitaplarında görmedim»* diyor.

Esmai'nin (künyesi Ebu Said, ismi Abdulmelik bin Kureyb' dir.) zikrettiğine göre Ebu Amr, *«İbil kelimesi hafif şeddesiz okunursa o zaman su ve yağmur yüklenen bulut anlamına gelir»* demiştir. Eğer ibil'den deve kastediliyorsa Cenab-ı Hak'kın onu zik-

retmesinin nedeni şudur: O diğer hayvanların hepsinden daha yararlıdır. Çünkü hayvanlar dört çeşittir: Sütleri içilen, binilen, etleri yenen ve yükletilen. (İbil (deve) ise bu dört vasfı da taşır. Allah'ın nimeti, deve ile daha bahir bir şekilde gözler önüne serilir!

Hasan Basri der ki: «*Fil hayret bakımından daha büyüktür. Niçin Cenab-ı Hak fili değil de deveyi zikretmiştir?*» denirse, cevap olarak deriz ki: «*Araplar fili pek görmemişlerdi. Sonra fil domuzdur, eti yenilmez ve sırtına yük yüklenilmez, sütü içilmez*».

Yerin, nasıl yayıldığını görmezler mi? Yani yer, üzerinde yaşanılacak şekilde yayılmış, tesviye edilmiştir. Dağlarla sallanmaktan korunmuştur. Çünkü yeryüzündeki insanların menfaati bunu icab ettirir. Bu söz yerin hakiki kürreye yakın bir kürreviyet oluşuna ters düşmemektedir. Çünkü yer büyük bir cürümdür. Onun bize göre yayılması kürevi olmasına ters düşmemektedir.

Yani insanlar dikkat etmezler mi ki dağlar, tepeler, denizler, ovalar nasıl meydana gelmiş? Nasıl bir satıh oluşmuş ki insanlar onun üzerine yaşıyorlar, sefer yapıyorlar? O yer kürresi oluncaya kadar ne gibi değişmelere uğramıştır? Neler yıkılmış, neler yapılmış? Ne yaratıklar meydana gelmiştir? Neler tasfiye edilmiş ve ne işler cereyan etmiştir? Bugün ne hâle gelmiştir? Yarın neler olması ihtimal dahilindedir? Hülasa nasıl ve ne gibi bir âlemde bulunuyorlar? Ne olmuştur, ne olacaktır? Bütün bunlara ibret gözüyle bakıp da yaradanın ibret sahibi olduğunu, haşr ceza ve mükâfatın hak olduğunu, çalışmasından razı olmak için hak yolunda çalışmanın lüzumunu düşünmezler mi? (1)

21. ve 22. ayetler Rasûlullah'ın vazifesini tayin eden ayetlerdir. Yani ey Muhammed! Onlara vaz-u nasihat et. Uyar, korkut. Sen

(1) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, ilgili ayetin tefsiri.

ancak bir öğüt vericisin. Onları öldürmekle mükellef kılınmış değilsin. Bu ayetler daha sonra kılıç ayetiyle neshedilmişlerdir. Kıraat alimlerinden bazıları *«Musaytır»* kelimesini sad'la bazıları da sin'le okumuşlardır. İkisinin mânâsı da aynıdır. Cevheri, sahihinde *«Bu kelimenin mânâsı bir şeyi gözetlemek, ahvalini araştırmak, amelini yazmak için ona musallat kılmak demektir»* diyor. *«Ancak vaz-u nasihattan yüz çeviren ve kâfir olan müstesnadır»*. Bu, münkatı olan bir istisnadır.

«Allah ona en büyük azapla azap edecektir». En büyük azap cehennemin daimi azabıdır. Cenab-ı Hak bunun için *«en büyük»* tabirini kullanmıştır; çünkü onlar dünyada aç kalarak kıtlıkla ve ölümle de azaba düçar olmuşlardır. Bu tevilin delili İbn Mesud'un *«Ancak vaz-u nasihattan yüz çeviren ve küfre kayan müstesnadır. Kesinlikle Allan onu azaba düçar edecektir»* sözüdür. Yani İbn Mesud'un kıraatinde *«Kesinlikle Allah onu azaba düçar edecektir»* mânâsını ifade eden *«Feinnehu yuazzibullahu»* ekiyle anlaşılır. (*) Yani sen ancak vaz-u nasihattan sırt çevirenle, kâfir olanla cihat etmek suretiyle, ona musallat kılındın. Allah senin ona vereceğin azaptan sonra, en büyük azabı ona verecektir. Bu takdirde ayette nesh bahis konusu değildir. Rivayete göre Hz. Ali'ye dininden dönen bir kişi getirildi. Hz. Ali üç gün ona *«tevbe et, dinine dön»* dedi. Fakat o İslâm'a dönmedi. Hz. Ali de onun boynunu vurdurdu. Ve *«ancak sırt çevirip vaazdan yüz çeviren ve kâfir olan»* ayetini okudu.

İbn Abbas ve Katade *«İlla»* yerine *«Elâ»* şeklinde okumuştur. Yani iyi bil ki kim vaz-u nasihattan yüz çevirir, kâfir olursa Allah ona büyük azapla azabedecektir.

«Kesinlikle ölümden sonra onların dönüşleri bizim yanımızadır» ayeti Cenab-ı Hak'kın onları en büyük azapla azaplandırmasının nedenidir.

(*) İbn Mesud'un, **«Feyuazzibuhu»** yerine **«Feinnehu Yuazzibuhu'llahu»** şeklinde okuduğu bildirilmektedir. İbarenin **«inne»** ile okunması ise ifadeyi güçlenmektedir. (Bkz. İbn Ebi Davud), Kitab'ul-Mesahif, (Neşreden: Arthur Jeffery), Leiden, 1937).

«Sonra onların hesabını görmek de bize düşer», yani mahşerde onların hesabını görmek bize düşer, başkasının vazifesi değildir.

Ayetin başındaki *«Sümme»* kelimesi rütbe içindir, zaman için değildir. Çünkü evvela dönüş oluyor, sonra hesap oluyor. Hesabla dönüşün zamanı bir olabilir. Çünkü zaman tertibi onların dönüşüyle hesapları arasındadır. Yoksa onların Allah'a dönüş yapıp da hesabı Allah'a vermeleri arasında değildir. Çünkü bunların ikisi daimi (devam eden) bir emirdir.

İki cümlenin başında da İnne getirilmiş ve haber mübtedadan önce zikredilmiştir. Azamet sigası kullanıldı. İkinci cümle birinci cümle üzerine sümme ile atfedildi. Bütün bunlar, hesabın şiddetteki mertebesinin dönüşten çok daha korkunç olduğu mânâsını ifade etmek içindir. Ayet şiilerden birçok kimsenin aleyhinde bir reddiyedir. Çünkü onların iddialarına göre mahlûkatın hesabı Hz. Ali'ye aittir. Onların işin böyle olmasına dair naklettikleri rivayetler Hz. Ali ve ehli beytine atfetmiş oldukları temelsiz haberlerdir. Mesela Hz. Ali *«Cennet ve cehennemin taksimcisi benim. Eğer bu ümmetten insanlar 2 gruba ayrılırsa bir grubu benim yanımdadır. Onlar hidayet üzeredirler. Bir grup da dalâlet üzeredir. Benimle beraber olan kısım cennettedir, öbür kısımsa cehennemdedir...»* demiştir. Umulur ki onlar, Hz. Ali, Allah'ın emriyle mahlûkatın hesabını görecektir demek istiyorlar. Nitekim onlardan bazıları, melekler Allah'ın emriyle mahlûkatın hesabını göreceklerdir, demişlerdir. Fakat Hz. Ali'nin Allah'ın izniyle hesap görmesi ayetteki haşre ters düşmüyor; ne var ki sabit olmamıştır. Acaba bütün nebiler, rasuller ve mukarreb melekler arasında hesap görmenin Hz. Ali'ye mahsus olmasının nedeni nedir? Bu mesele böyle değildir demek Hz. Ali'yi tenkid etmek demek değildir (hâşâ). Hz. Ali'nin şerefli olduğuna, Kıyamet Günü'nde Hz. Peygamber ile İbrahim arasında cennete girmesi kâfidir. Nitekim bir hadiste böyle gelmiştir.

ĞAŞİYE SURESİNİN SONU

FECİR SÛRESİ

Sûre: 89

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾
هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ
الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ
جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ
طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

MEÂL

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 — Andolsun fecre.
2 — Andolsun (Zilhicce'nin ilk) on gecesine.
3 — Andolsun çifte ve tek'e.
4 — Andolsun akıp gittiği zaman geceye,
5 — Bunlarda akıl sahibi olan için bir yemin değeri vardır değil mi?
6 — (Ey Rasûlüm!) Görmedin mi ki Rabbin ne yaptı Âd kavmine?
7 — Direk sahibi İrem (halkı) na!
8 — O İrem ki bir benzeri şehirlerde yaratılmamıştı.
9 — Vadilerde kayaları oyup mesken yapan Semud kavmine.
10 — Kazıklar sahibi Firavn'a.
11 — Onlar ki memleketlerde tuğyan çıkardılar.
12 — Memlekette fesadatı çoğalttılar.

13 — Bundan ötürü de Rabbin onların üzerlerine bir azap kamçısı yağdırdı.
14 — Çünkü Rabbin her an gözetlemektedir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(1-14) *«Andolsun fecre, Andolsun...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

Mekke Dönemi'nde nazil olmuştur. 30 ayettir.

Bu sure cumhur'un kavline göre Mekki'dir. Ali bin Ebi Talha, *«Medenî'dir»* diyor. Hicaz sayımına göre ayetleri 32, Küfe ve Şam'a göre 30, Basra sayımına göre 29'dur. Kelimeleri 139, harfleri 597'dir.

*«Fecr»*den maksat, gece karanlığının gündüzden ayrılmasıdır ve her günün fecri kastedilmektedir. (Hz. Ali, İbn Zübeyr, İbn Abbas) İbn Abbas'ın diğer bir görüşüne göre fecr bütün gün demektir. Bütün güne fecr denilmesi fecrin o günün başlangıç noktası oluşundandır. Yani bütüne bir parçasının ismi verilmiştir.

İbn Muhaysın, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: *«Fecir'den maksat Muharrem Günü'nün fecridir»*. Katade de böyle söylemiştir. Katade'nin diğer bir rivayetine göre fecirden maksat sabah namazıdır. İbn Cerir'in —Ata'dan rivayet ettiğine göre— fecir'den maksat kurban bayramının fecridir. Çünkü Cenab-ı Hak, bayramdan önceki her gün için bir gece kılmıştır. Ancak kurban kesilen bayram gününün bundan önce gecesi yoktur. Bundan sonra da gecesi yoktur. Zira Arefe gününün iki gecesi vardır. Arefe

gününden önceki gece, Arefe'den sonraki gece. Kim Arefe'yi takip eden gecede fecre kadar hacca yetişirse o, hacca yetişmiş sayılır. Bu, Mücahid ve İkrime'nin görüşüdür.

Muhammed bin Kab'ul-Kurezi, *«Fecr, Zilhicce'nin on gününün en sonuncu gününün fecridir»* demiştir. Dahhak, *«Zilhicce'nin fecridir»* der. Çünkü Cenab-ı Hak günleri onunla beraber kılmıştır. Süddî ve Kelbî *«On gün»* hakkında *«Zilhicce'nin on günüdür»* diyor. İbn Abbas ve Mesruk. *«Hz. Musa kıssasında zikredilen on gecedir»* demişlerdir. Bu on gün bütün senenin günlerinden daha üstündürler. Cabirin rivayetine göre Rasûl-ü Ekrem şöyle buyurdu: *«Bu on geceden maksat, Kurban bayramının on gecesidir».* Binaenaleyh bu görüşe göre bunlar on gecedir. Zira bayram gününün gecesi de buna dahildir.

İbn Abbas'tan gelen başka rivayete göre *«On gün Ramazanın son on günüdür».* Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: *«Muharrem'in ilk on günü kastedlimektedir. O günler ki aşure günü onları ona tamamlar.»*

Çift ve tek hakkında ihtilaf edilmiştir. Merfu olarak İmran bin Asım Rasûlullah'tan şöyle rivayet ediyor: *«Çift ve tekten maksat namazdır. Çünkü onun çift ve tek olanı vardır. Sabah ve akşam, öğle ve akşam gibi.»*

Cabir bin Abdullah, Rasûl-ü Ekrem'den şöyle rivayet ediyor: *«Fecr sabah namazıdır. On gece kurbanın on gecesidir. Tek gece arefe günüdür, çift kurban günüdür».* Bu görüş İbn Abbas ve İkrime'nin de görüşüdür. Nuhas da bunu tercih etmiştir. Cabir'in rivayet ettiği hadis İmran bin Asım'ın hadisinden daha kuvvetlidir. Binaenaleyh Arefe günü tektir, çünkü o, dokuzuncu gündür. Bayram günü çifttir, çünkü o ayın onuncu günüdür.

Mücahid ve İbn Abbas *«Çift'ten maksat Cenab-ı Hak'ın yarat-*

masıdır. Çünkü Allah, sizi çiftler olarak yarattım diyor. Tek'ten maksat da Cenab-ı Hak'tır» demiştir. Mücahid'e *«Sen bu hadisi bir kimseden mi rivayet ediyorsun?»* diye sorulduğunda, O: *«Evet, Ebu Said el-Hudri'den, O da Rasûlullah'tan rivayet etmiştir»* dedi.

Bunun benzerini Muhammed bin Sirin, Mesruk, Ebu Salih ve Katade *«Şefi'den maksat yaratmaktır. Zira Cenab-ı Hak, «Her şeyden çift olarak yarattık» (Zariyat: 39) buyurdu.»* şeklinde ifade ettiler.

Küfür, iman, şekavet, saadet, hidayet, dalâlet, nur, zulmet, gece, gündüz, hararet, soğukluk, güneş, ay, yaz-kış, gök-yer, cin-insan, bunlar hep çifttir. Tek de Cenab-ı Hak'tır. O, *«De ki: O sorduğunuz Allah bir ve Samed olan Allah'tır»* buyuruyor.

Rasûl-ü Ekrem, *«Allah için 99 isim vardır. Allah teki sever»* buyurmuştur.

İbn Abbas, «Çift'ten maksat sabah namazı, tekten maksat ta akşam namazıdır» demiştir. Rebi bin Enes ve Ebu'l-Aliye *«Çift ve tekin ikisi de akşam namazıdır. Çünkü orada çift de tek de vardır»* diyor. İbn Zübeyr, *«Çift Mina'nın iki günüdür, onbirinci ve onikinci gün. Ve onüçüncü gün de tektir. Cenab-ı Hak: Kim iki günde acele ederse (taş atarsa) mesul değildir. Kim geri (üçüncü güne) kalırsa yine herhangi bir günahı yoktur. (Bakara 203) buyurmuştur»* dedi.

Dahhak, *«Çift'ten maksat Zilhicce'nin on günüdür. Tekten maksat da Mina'nın üç günüdür»* demiştir. Bazıları *«Tek ve çift'ten maksat Adem ve Havva'dır. Çünkü Adem tekti, hanımıyla çift oldu»* demiştir.

Bazıları *«Çift'ten maksat cennetin dereceleridir. Onlar sekiz-*

dir. Tekten maksat da cehennem derekeleridir. Onlar yedidir» demişlerdir. (Hüseyin bin Fadl). Sanki Cenab-ı Hak cennet ve cehenneme yemin etmektedir. Bazıları *«Çift Safa ile Merve, tek de Kâbedir»* demşilerdir. Mukatil bin Hayyan *«Çift, günler ve gecelerdir, tek de kendisinden sonra gecesi olmayan gündür; yani Kıyamet Günü'dür»* demiştir. Hasan *«Çift ve tek'ten maksat bütün sayılardır. Çünkü sayılar ya çift ya da tektir. Allah bu sayılara yemin etmektedir»* diyor. Bazıları *«Çift Mekke ve Medine mescidleridir ki bunlar Haremeyn'dir. Tek de Mescid-i Aksa'dır»* der.

Çift ile tek hakkında daha pek çok görüşler vardır. Hakikati Allah bilir. Bu görüşlerin tamamı da muhtemeldir.

«Yürüdüğü zaman geceye yemin olsun» sözünden maksat, içinde insanların yürüdüğü gece demektir. Bu tıpkı uyur gece, oruçlu gündüz denilmekle içinde uyunulan gecenin içinde oruç tutulan gündüzün kastedilmesi gibidir. Müfessirlerin çoğu, *«Yesri»*nin mânâsının seyretti, gitti, demek olduğunu söylemiştir. Katade, Ebu'l-Aliye, *«Geldi, yöneldi demektir»* derler.

İkrime, Kelbi, Mücahid ve Muhammed bin Kâb, *«Bu geceden maksat Müzdelife gecesidir. Çünkü orada insanlar Allah'ın taati için bir araya gelirler»* demiştir. Bazıları da *«Kadir gecesidir. Çünkü rahmet orada yürümektedir»* der: Bazıları *«Bütün geceler kastedilmiştir»* derler. Kurtubi, *«En açık söz bu son tefsirdir»* demiştir.

Bütün bu isimler (fecr, veleyaliaşr, şefi, vetr, leyl) mecrurdur ve kendileriyle yemin edilmiştir, cevapları da mahzuftur. O mahzuf cevab, *«Kesinlikle onlar azaba düçar olacaklardır»* sözüdür. Bu mahzuf cevaba bu surenin 6. ayetinden 12. ayetine kadar olan bölüm delâlet etmektedir.

İbn'ul-Enbari, *«Kasemin cevabı, kesinlikle senin Rabbin gö-*

zetleme yerindedir, cümlesidir. Yani 14. ayettir» demiştir. Mukatil'e göre, 5. ayetin başındaki *«Hel», «inne»* yerindedir. Ayetin takdiri şudur: *«Kesinlikle orada her akıl sahibi için bir yemin vardır»*. Böyle olunca kasem cevabının yerine gelmiş oluyor. O cevab 14. ayettir. Veya hazfedilmiştir. *«Hicr»* kelimesinden maksat akıldır. Yani akıl sahibi için kesinlikle burada bir yemin vardır!

Bazıları *«Hicr, setr, perde mânâsındadır»* derken, bazıları *«Hilim mânâsınadır»* demiştir. Bazıları da *«Meni mânâsına gelir»* demiştir.

«Ad», Ad bin İs bin İrem bin Sam bin Nuh'tur. Hud peygamberin kavmidirler. Onlara babalarının ismi verilmiştir. Onların ilk gelenlerine *«İlk Ad»*, son gelenlerine de *«Son Ad»* denilir. İmareddin bin Kesir der ki:*«Kur'an'da hangi ayet olursa olsun, «Ad» haberi geldi mi ondan maksat birinci Ad'dır. Ancak Ahkaf Suresi'nde böyle değildir. Onlara aynı zamanda İrem ismi verilmektedir. İrem esasında dedelerinin ismidir, bu isim onlara sonradan verilmiştir.»*

İrem kelimesi Ad'ın atfı beyanıdır ve Ad'dan maksadın birinci ad olduğunu ilan etmektedir. İrem, Ad'ın bedeli de olabilir. Gayri-musariftir; çünkü alemiyet ve tenis vardır. Kabile ismi olduğu için müennestir.

«İmad sahibidir» kelimesi İrem'in sıfatı olur. Yani uzun boyludurlar. Boyları direklere benzetilmiştir. Bu, İbn Abbas ve Mücahid'den rivayet edilmiştir. Meşhur olan şudur ki, onların bir kişisi oniki zira boyundaydı. Bazan daha uzun idiler. El-Kevaşi tefsirinde onların uzunluğunun dörtyüz zira olduğunu söylemiştir. Onlardan biri büyük bir kayayı kaldırır, bir kabilenin üzerine atabilirdi. Onlar da helâk olurlardı. Katade ve İbn Abbas (Ata rivayetinde) *«Zat'il-imad'dan»* maksat çadırlar ve onların altındaki direklerdir,

demişlerdir. Çünkü bunlar yaz döneminde seyyar idiler. Bitkiler kuruduktan sonra esas evlerine dönerlerdi. Birçok müfessirin ifadesine göre bunlar bedevi idiler, direk ve çadır ehli idiler. Sefere çıkarken, konarken oralarda barınırlardı. Bazıları bundan maksadın yücelik ve sebat sahibi uzun ömürlü demek olduğunu söylemişlerdir. Bütün bu manalar ariyet yoluyladır. Cenab-ı Hak *«O Ad ki benzerleri memleketlerde yaradılmamıştır»* demekle onların durumlarının çok büyük olduğunu, çok kuvvetli bulunduklarını, dünya beldelerinde onlar gibisi olmadığını ifade buyuruyor. Kevaşi' tefsirinde ne kadar uzun oldukları daha önce zikredildi. Fakat Kevaşi'nin nakline itiraz edilmiştir. İbn'ul Arabi, *«Bu söz bâtıldır. Çünkü sahihde «Allah Adem'i altmış zira boyunda yaratmıştır» denilmektedir. O yaradılış Adem'den başlayarak eksilir, ta şu ana kadar«* diyor. Dikkat edilirse Kevaşi'nin nakline göre Katade, onlardan bir kişinin uzunluğunun 12 zira olduğunu iddia etmektedir.

Ebu Ubeyde *«Zat'il-İmad'dan maksat uzunluk sahibi idiler demektir»* diyor. Katade *«Kavimlerinin önderleri mânâsına olduğunu»* söylemiştir. Bazılarına göre onlar, yüksek binalara sahiptiler ve binalarını direkler üzerine yaparlardı. Zira onlar o direği diker, o direkler üzerinde saray ve köşkler yaparlardı!

İbn Zeyd, *«Zat'il-İmad'dan maksat, direkler ve muhkemleştirilmiş binalar demektir»* der. Dahhak *«Kuvvet ve şiddet sahibi idiler»* demiştir. Avf, Halid el-Zub'i'den rivayet ediyor: *«İmad sahibi İrem'den maksat Dimeşktir»*. Yani Suriye'nin başkenti Şam'dır.

Muhammed bin Kab'ul-Kurezi, *«Mısır'daki İskenderiye'dir»* diyor. Rivayete göre Ad'ın iki oğlu vardı. Birisi Şeddad, öbürü Şedid'di. Dünyaya sahip oldular, zulmettiler. Sonra Şedid öldü, kraliyet tamamen Şeddad'a geçti.

İş tamamen Şeddad'a kaldı. Dünyaya hakim oldu. Dünyadaki bütün krallar ona baş eğdi. Cennetin zikrini işitti ve *«Onun ben-*

zerini bina etmem gerekir» dedi. Böylece Ad'ın arazi ve sahralarında üçyüz sene içinde bir bahçe yaptırdı: İrem. İrem büyük bir şehirdi. Sarayları altın ve gümüşten, direkleri ise zebercet ve yakuttandı. Orada ağaçların ve akan nehirlerin her çeşidi vardı. İrem bahçelerini tamam ettikten sonra memleketin ahalisi ile beraber oraya gitti. Bir gün bir gece mesafede iken Cenab-ı Hak semadan bir sayha gönderdi ve hepsi helâk oldu.

Abdullah bin Kilabe'den rivayet ediliyor: Devesi kaybolmuştu. Onu arıyordu. Bu esnada İrem'e tesadüf etti. Getirebildiği kadar mücevherat alarak getirdi. Bu mesele Muaviye'nin kulağına gitti. Onu huzuruna çağırdı. O da meseleyi olduğu gibi hikâye etti. Muaviye, Kâb'a gönderip sordu: Kâb, o görülen şehir direkler sahibi İrem'dir. Oraya müslümanlardan senin zamanında biri girecektir. İnsanı kırmızıdır, beyaza çalar. Kısa boyludur. Kaşlarının üzerinde bir ben vardır. Topuğunun üzerinde de bir ben vardır. Devesini aramaya çıkacaktır, dedikten sonra sağa baktı, Ebu Kilabe'yi gördü ve *«Allah'a yemin ederim, o bu kişidir»* dedi.

9. ayette bahsedilen Semud, Hz. Salih'in kavmidir. *«Câbû«* fiili kestiler demektir. Tefsir alimleri dağları ilk yontup, bina yapanın Semud kavmi olduğunu söylemişlerdir. Medayin'de 1700 kasaba vardı ve hepsi de kayalıkları oyarak yapmışlardı. Evlerden, konaklardan bir milyon yediyüz bin (1.700.000) adet yaptılar, hepsi de taştandı. Cenab-ı Hak Hicr Suresi'nde (ayet: 83) *«Dağlarda güvenilir evler yapıyorlardı»* buyurmuştur. Onlar güçlü olduklarından dolayı kocaman kayalıkları çıkarıyorlar, dağları deliyorlar, kendilerine ev yapıyorlardı.

El-Vadi'den maksat Vad'il-Kura'dır. Bunu Muhammed bin İshak söyledi. Ebu'l-Esad, Ebi Nedre'den rivayet ediyor: Rasulullah Tebuk Gazvesi'nde Semud vadisine geldi. Rasûl-ü Ekrem bir ata binmişti. Ashabına *«Süratle yürüyün. Kesinlikle siz lânetlenmiş bir vâdide bulunuyorsunuz»* dedi. Bazılarına göre El-Vadi, dağların arası demektir. Onlar dağlardan inip ev yapıyorlardı.

*«Kazıklar sahibi»*nden maksat askerler, ordular sahibi demektir. O ordular ki onlarla mülkünü takviye ederdi. (İbn Abbas). Ba-

zıları *«Firavun insanları kazığa vurmak suretiyle azap ederdi»* demiştir. İnsanlar öünceye kadar kazıklarda bağlı kalırlardı. Hanımı Asiye ile kızı Maşite'yi de bu şekilde öldürmüştü.

11. ayetteki «Ellezine» (ism-i mevsul) Ad, Semud ve Firavun demektir. Tuğyan etmek temerrud etmektir. Asi olmak, haddi zulümde tecavüz etmektir.

«Onlar orada fesadı (eziyet ve zulmü) çoğalttılar».

«Sevt» kelimesi ay demektir. İşte zulümlerinden dolayı Rabbin onların üzerine azabı sevten döktü. Bazılarına göre sevt, azabın şiddetlisi demektir. Ferra, *«Sevt, Araplar tarafından azabın her çeşidi için kullanılan bir kelimedir»* diyor. Bazılarına göre sevt'in mânâsı onların etine ve kanına karışan azap demektir. Katade *«Allah neyi azap olarak verirse o azabın sevti sayılır»* demiştir.

«Kesinlikle Rabbin her insanın haberini murakabe etmektedir. Onu ona göre cezalandırır». (Hasan, İkrime).

Bazıları *«Kulların yolu üzerindedir. Hiç kimse ona uğramadan geçemez»* mânâsına geldiğini söylemişlerdir. *«Mersed»* ve *«mirsad»* kelimeleri yol demektir.

Dahhak, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: Cehennem üzerinde yedi köprü vardır. Birinci köprünün yanında insanlar imandan sorulur. Eğer imanı tam olarak getirirse, ikinci köprüye geçer. Orada namaz sorulur. Eğer onu getirirse üçüncüye geçer. Orada Ramazan orucu sorulur. Eğer varsa beşinciye geçer. Orada hac ve umre sorulur. Eğer onlar varsa altıncıya geçilir. Orada silayi rahim sorulur. Eğer o varsa yedinciye geçilir. Sonra zulümlerden sorulur. Bir tellâl çağırılır: *«Kimin zulmen alınmış bir hakkı varsa gelsin»* denilir. Böylece halkın hakları ondan alınır. Ve onun da hakları halktan alınır.

Sevri, *«Mirsad'dan maksat cehennemdir. Cehennemin üzerinde üç köprü vardır. Birisinde rahim, birisinde emanet, birisinde de red vardır»* diyor. Yani Rabbin oraya varmasından maksat hikmeti, iradesi ve emrinin varmasıdır.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ
رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ
رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ
الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾
كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِيءَ
يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ
يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا
يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ
رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

MEÂL

15 — İnsana gelince, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunur, bol nimet ve zenginlik verirse «Rabbim bana ikram etti» der.

16 — Fakat onu imtihan edip rızkını daraltırsa «Rabbim bana ihanet etti» der.

17 — Hayır, hayır! Siz yetime iyilik etmezsiniz.

18 — Siz yoksulu doyurmak hususunda birbirinizi teşvik dahi etmezsiniz.

19 — Ve siz helal-haram ayırmadan yer-yutarsınız.

20 — Malı da bir yığma tutkusuyla, hırsla seviyorsunuz.

21 — Hayır, hayır! Yer parça parça yıkılıp darmadağın olduğu.

22 — Rabbinin emri geldiği, melekler de saf saf indikleri zaman,
23 — O gün cehennem de getirilmiştir. İnsan o gün yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var?
24 — «Ah!» diyecek; «keşke hayatım için önceden birşeyler yapıp buraya yollasaydım».
25 — O gün Allah'ın azab ettiği gibi hiç kimse azab etmez.
26 — O gün O'nun vuracağı bağı hiç kimse vuramaz.
27 — Ey mutmain olan nefs!
28 — Hoşnut etmiş ve hoşnud edilmiş olarak Rabbine dön!
29 — Benim iyi kullarımın arasına gir.
30 — Benim cennetime gir.

DİRAYET VE RİVAYET TEFSİRİ

(15-30) *«İnsana gelince, Rabbi...»*

Bu Ayetlerin Tefsiri

15. ayetin başındaki insandan maksat kâfirdir. İbn Abbas, burada Utbe bin Rebia, Ebu Huzeyfe bin Muğire, bazıları da Umeyye bin Halef'in kastedildiğini söyler. İbtila'dan maksat imtihan etmektir. Ona ikram etmek mal ile, nimet vermek de genişlikle olur.

O sevinir, hamdetmez. Allah onu fakirlikle imtihan ederse rızkını daraltırsa o zaman Allah bana zillet verdi diyerek yakınır. İşte bu kâfirin sıfatıdır. Çünkü haşre imanı yoktur. Onun katında ikram veya zillet dünyadaki malın çokluğuna ve azlığına göredir. Mümine gelince, ikram onun katında Allah'ın ona taatiyle, tevfikiyle ikram etmesidir. Onlar da ahirete götürürler. Eğer Allah geniş dünya verirse Allah'a hamdederler.

Kurtubi diyor ki: *«Benim kanaatime göre, iki ayet (14. ve 15. ayet) her kâfirin ve müslümanların çoğunun da sıfatıdır. Zanneder ki Allah'ın ona vermesi kendi kerametindendir veya Allah katındaki faziletinden dolayıdır. Çoğu kez cehaletinden ötürü «Eğer ben buna mustahak olmasaydım Allah bana vermezdi» der. Eğer rızkı azalırsa zanneder ki bu Allah'ın onu zelil saymasından ileri geliyor.»*

17. ayetin başındaki *«kella»* kelimesi red mânâsınadır. Yani durum zannedildiği gibi değildir. Zenginlik fazilet, fakirlik de zillet için değildir. Fakirlik ve zenginlik Allah'ın takdiri ve kazasıyladır.

17. ayet onların daha önce işlediklerini haber vermektedir: Yetimin mirasını vermiyorlardı. Ehline, aile efradına kendilerine gelen miskine, yetime vermelerini emretmiyor, buna teşvik etmiyorlardı. Yetimin mirasını şiddetli bir yiyişle yiyorlardı. (Süddi).

Bazıları *«Ölünün hayatta iken zulüm ile topladıklarını yerlerdi»* diyor. Ve bunun da zulümden geldiğini biliyorlardı. Böylece yemek hususunda helâl ve haram bir araya getiriliyordu.

«Cemmen» kelimesi çok demektir. Yani onlar malı çok severler. Helalini de haramını da (ayırdetmeden) severler.

21. ayetin başındaki *«kella»* red harfidir. Yani durum böyle değildir. Onların dünyaya sarılması kesinlikle yanlıştır. Çünkü bunu yapan bir insan pişman olur. Hem de yerin sarsıldığı bir günde. Pişmanlık da o gün artık fayda vermez.

«Dukket» fiili sarsıldı, kırıldı, vuruldu demektir. Hareket etti mânâsına da gelir. Peşpeşe hareketler yaptı. Müberred, *«dukket yapıştı, yüksekliği gitti demektir»* diyor. *«Dekken dekken»* kelimeleri bir defadan sonra ikinci bir defa demektir. Yani sarsıldı, bir

kısmı diğerini kırdı. Böylece her şey kırıldı. Bazıları *«Onun dağları sarsıldı ve tepeleri sarsıldı, eşit hale geldiler demektir»* demişlerdir. Bazıları *«Yayılmakta yerin dağı, ovası hepsi birleşti, eşit bir hale geldi. Evleri, sarayları, dağları, binaları hepsi gitti»* anlamına geldiğini söylemiştir.

«Rabbin gelmesi», yani emri ve hükmü geldi. (Hasan Basri).

Bazıları *«Rab büyük mucizelerle onlara geldi demektir»* derler. Tıpkı Bakara Suresi'nin 210. ayetindeki gibi! Bazılarına göre ayetlerin gelmesi Allah'ın gelmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Bu ifade tarzı ayetlerin şanını yüceltmek içindir.

Bazıları, *«Rabbin geldi»* ifadesinden maksat o gün artık şüpheler ortadan kalkar, bilinenler zaruri bir hale gelir. Nitekim şüphesiz bir şey geldiğinde şüpheli şeyler, şek ve şüpheden zail olurlar, demişlerdir.

Bazı alimler de Allah'ın gelmesi kudretinin zahir olması demektir, demişlerdir.

Allah bir mekândan diğer bir mekâna tahavvul ile nitelendirilemez. Tahavvul ve intikal Allah için nasıl bahis konusu olabilir? Halbuki Allah'ın mekânı ve zamanı yoktur. Onun üzerine ne bir vakit ne de bir zaman geçmez. Çünkü bir şeyin üzerinde vaktin geçmesi vakitlerin fevtedilmesi demektir. Onlardan bir şeyi fevteden aciz olur. Melekler de saflar halinde gelir. O gün cehennem getirilir. İbn Mesud ve Mukatil, *«Cehennem yetmişbin gem ile çekilir, mahşere getirilir. Her gem yetmişbin meleğin elindedir. Cehennemin öfkesi ve nârâsı vardır. Arşın sol tarafında durdurulur»* diyorlar. Sahihi Müslim'de Abdullah bin Mesud Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: *«Cehennem o gün getirilir, yetmişbin gemi vardır. Her gemle beraber onu çeken yetminbin melek vardır.»*

ONBEŞİNCİ CİLDİN SONU

Hadid Suresi'nin 19-24. ayetlerinin meali ... 7
Hadid Suresi'nin 25-29. ayetlerinin meali ... 14
Demirin indirilmesi ... 15
Terazinin indirilmesi ... 17
Hadid Suresi'nin sonu ... 20
MÜCADELE SURESİ ... 21
Mücadele Suresi'nin 1-6. ayetlerinin meali ... 23
Zıharın Hükmü ... 26
Mücadele Süresi'nin 7-11. ayetlerinin meali ... 31
Gizli konuşmak ne zaman yasaktır? ... 34
Mücadele Suresi'nin 12-21. ayetlerinin meali ... 38
Mücadele Suresi'nin 22. ayetinin meali ... 43
Mücadele Suresi'nin sonu ... 45
HAŞR SURESİ ... 47
Giriş ... 48
Beni Nadr'ın başına gelenler ... 48
Haşr Suresi'nin 1-3. ayetlerinin meali ... 51
Allah'ın gelmesinden maksat nedir? ... 52
Haşr Suresi'nin 4-9. ayetlerinin meali ... 56
Peygamber'in getirdiğini alınız ... 61
Haşr Suresi'nin 10-16. ayetlerinin meali ... 67
Ashab-ı Kirama dua etmek ... 68
Haşr Suresi'nin 17-24. ayetlerinin meali ... 72
Haşr Suresi'nin sonu ... 76
MÜMTAHİNE SURESİ ... 77
GİRİŞ ... 78
Mümtahine Suresi'nin 1-5. ayetlerinin meali ... 80
Hatib bin Ebi Belteâ'nın mektubu ... 81
Mümtahine Suresi'nin 6-11. ayetlerinin meali ... 86
Kadınların imtihanı ... 89
Hicret eden bir kimsenin müşrik karısıyla ilgisi ... 90
Mümtahine Suresi'nin 12-13. ayetlerinin meali ... 92

Rasûlullah'la yapılan biat ... 95
Mümtahine Suresi'nin sonu ... 96
SAFF SURESİ ... 97
Saff Suresi'nin 1-5. ayetlerinin meali ... 98
Saff Suresi'nin 6-14. ayetlerinin meali ... 101
Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdelemesi ... 102
Allah'ın yardımcıları ... 106
Saff Suresi'nin sonu ... 107
CUMA SURESİ ... 109
Cuma Suresi'nin 1-8. ayetlerinin meali ... 111
Cuma Suresi'nin 9-11. ayetlerinin meali ... 115
Cuma namazının ilk kılınması ... 117
Cuma namazını kim kıldırdı? ... 120
Rasûlullah'ın ilk kıldırdığı cuma ... 122
Cuma Suresi'nin sonu ... 123
MÜNAFİKÛN SURESİ ... 125
Münafikûn Suresi'nin 1-4. ayetlerinin meali ... 126
Münafikûn Süresi'nin 5-11. ayetlerinin meali ... 131
Münafıkın tarifi ... 133
Münafikûn Suresi'nin sonu ... 134
TEĞABÛN SÜRESİ ... 135
Teğâbûn Suresi'nin 1-9. ayetlerinin meali ... 137
Teğabûn Suresi'nin 10-18. ayetlerinin meali ... 143
Mümine hangi aile efradı düşmandır? ... 144
Allah'a borç vermenin mânâsı ... 146
Teğabûn Suresi'nin sonu ... 147
TALAK SURESİ ... 149
Talak Suresi'nin 1-5 ayetlerinin meali ... 151
Üç talak ne zaman bir talak mânâsında idi? ... 155
İddet ... 157
Talak Suresinin 6-12. ayetlerinin meali ... 162
Talak Suresi'nin sonu ... 166

TAHRİM SURESİ ... 167
Tahrim Suresi'nin 1-7. ayetlerinin meali ... 169
Peygamber nefsine neyi haram kıldı? ... 170
Helâl ve haram kılmak Allah'a aittir ... 173
Hz. Peygamber sırrını hangi hanımına söyledi ... 175
Yardımlaşan iki hanım kimlerdir? ... 176
Tahrim Suresi'nin 8-12. ayetlerinin meali ... 180
Kocalarına ihanet eden iki hanım ... 183
Hz. Meryem'e zina isnad eden kâfirdir ... 184
MÜLK SURESİ ... 187
Mülk Suresi'nin 1-12. ayetlerinin meali ... 189
Ölüm ve Hayat mahlûk mudurlar? ... 191
Yıldızların yaratılma nedeni ... 192
Mülk Suresi'nin 13-26. ayetlerinin meali ... 196
Gökte olmanın mânâsı ... 198
Başını eğip yürüyenden maksat kimdir? ... 200
Mülk Suresi'nin 27-30. ayetlerinin meâli ... 202
Mülk Suresi'nin sonu ... 204
KALEM SURESİ ... 205
Kalem Suresi'nin 1-4. ayetlerinin meali ... 206
Nun kelimesinin mânâsı ... 208
Peygamber'in ahlâkı ... 210
Kalem Suresi kimin hakkında nazil oldu? ... 212
Kalem Suresi'nin 16-42. ayetlerinin meali ... 217
Bostan ehlinin denenmesi ... 219
Kalem Suresi'nin 43-52. ayetlerinin meali ... 226
Nazar var mı? ... 230
Kalem Suresi'nin sonu ... 232
HÂKKA SURESİ ... 233
Hakka Suresi'nin 1-8. ayetlerinin meali ... 234
Kocakarı soğukları ... 236
Hakka Suresi'nin 9-34. ayetlerinin meali ... 240

Sûr'a ilk üfürüş ... 241
Arş'ı yüklenen melekler ... 242
Geçmiş günler ... 245
Hakka Suresi'nin 35-52. ayetlerinin meali ... 247
Hakka Suresi'nin sonu ... 251
MEÂRİC SURESİ ... 253
Mearic Süresi'nin 1-10.ayetlerinin meali ... 254
Ellibin senelik gün ... 257
Meâric Suresi'nin 11-39. ayetlerinin meali ... 262
Cehennem kimi çağırır ... 264
Din Günü'nden maksat nedir? ... 266
Mearic Suresi'nin 40-44. ayetlerinin meali ... 269
Meâric Suresi'nin sonu ... 271
NÛH SURESİ ... 273
Nuh Suiesi'nin 1-10. ayetlerinin meali ... 276
Nuh Suresi'nin 11-28. ayetlerinin meali ... 281
Yaratmak safhaları ... 283
Nuh Suresi'nin sonu ... 286
CİN SURESİ ... 287
Cin Suresi'nin 1-13. ayetlerinin meali ... 289
Rasulullah'ı dinleyen cinlerin adedi ... 291
Cinler cennete girer mi? ... 295
Cinlere Sığınma ... 297
Cin Suresi'nin 14-28. ayetlerinin meali ... 303
Cinlerin azap görmeleri ... 304
Mescid ne içindir? ... 306
Dua ibadettir ... 308
Gaybı ancak Allah bilir ... 310
Cin Suresi'nin sonu ... 312
MÜZZEMMİL SURESİ ... 313
Müzzemmil Suresi'nin 1-19. ayetlerinin meali ... 315
Gecenin naşiesi ... 323
Kur'an'ın lâfızları değiştirilir mi? ... 324

Ruhbanlık İslâmda var mıdır? ... 327
Korkunç gün Kıyamet'tir ... 330
Müzzemmil Suresi'nin 20. ayetinin meali ... 332
Kur'andan kolay olandan maksat ... 334
Müzzemmil Suresi'nin sonu ... 337
MÜDDESSİR SURESİ ... 339
Giriş ... 340
İlk inen süre ... 340
Müddessir Suresi'nin 1-17. ayetlerinin meali ... 343
Tekbirden maksat nedir? ... 344
Elbisenin temiz tutulmasından maksat ... 345
Sadaka başa kakılmamalı ... 347
Övülen mal ... 349
Ayetlere karşı çıkmak ... 350
Müddessir Suresi'nin 18-47. ayetlerinin meali ... 353
Ondokuz meselesi ... 357
Allah'ın orduları ... 360
Müddessir Suresi'nin 48-56. ayetlerinin meali ... 362
Arslandan kaçan merkeplere benzetilen kimlerdir? ... 363
Müddessir Suresi'nin sonu ... 364
KIYAMET SURESİ ... 365
Kıyamet Suresi'nin 1-19. ayetlerinin meali ... 366
Nefsi levvame ... 369
Parmak izleri ... 370
Ay tutulması ... 372
Recm etmek ... 374
Kur'an Allah'ın himayesindedir ... 374
Kıyamet Suresi'nin 20-40. ayetlerinin meali ... 376
En şerefli Cennetlik kimdir? ... 378
Rasûlullah ile Ebu Cehl'in münakaşası ... 382
Kıyamet Suresi'nin sonu ... 383

İNSAN SURESİ ... 385
İnsan Suresi'nin 1-15 ayetlerinin meali ... 386
İnsandan maksat Hz. Adem midir? ... 387
İnsanın yaradılışı ve denenmesi ... 389
İnsan Suresi'nin 6-25. ayetlerinin meali ... 393
İnsan Suresi'nin 26-31. ayetlerinin meali ... 404
İnsan Suresi'nin sonu ... 408
MÜRSELAT SURESİ ... 409
Mürselat Suresi'nin 1-19. ayetlerinin meali ... 411
Mürselat Suresi'nin 20-50. ayetlerinin meali ... 420
Mürselat Suresi'nin sonu ... 426
NEBE' SURESİ ... 427
Nebe' Suresi'nin 1-30. ayetlerinin meali ... 430
Nebe' Suresi'nin 31-40. ayetlerinin meali ... 442
Mühim olan bazı noktalar ... 447
Nebe' Suresi'nin sonu ... 451
NAZİAT SURESİ ... 453
Naziat Suresi'nin 1-14. ayetlerinin meali ... 455
Naziat Suresi'nin 15-46. ayetlerinin meali ... 464
Naziat Suresinin sonu ... 469
ABESE SURESİ ... 471
Abese Suresi'nin 1-33. ayetlerinin meali ... 473
Abese Suresi'nin 34-42. ayetlerinin meali ... 486
Abese Suresinin sonu ... 491
TEKVİR SURESİ ... 493
Tekvir Suresi'nin 1-20. ayetlerinin meali ... 494
Tekvir Suresi'nin 21-29. âyetlerinin meali ... 510
Tekvir Suresi'nin sonu ... 514
İNFİTAR SURESİ ... 515
İnfitar Suresi'nin 1-19. ayetlerinin meali ... 516
İnfitar Suresi'nin sonu ... 523
MUTAFFİFİN SURESİ ... 525

Mutaffifin Suresi'nin 1-26. ayetlerinin meali ... 527
Giriş ... 528
Mutaffifin Suresi'nin 27-36. ayetlerinin meali ... 540
Mutaffifin Suresi'nin sonu ... 543
İNŞİKAK SURESİ ... 545
İnşikak Suresinin 1-13. ayetlerinin meali ... 546
İnşikak Suresi'nin 14-25. ayetlerinin meali ... 552
BURUÇ SURESİ ... 561
Buruç Suresi'nin 1-11. ayetlerinin meali ... 562
Ashab-ı Uhdud ... 567
Ashab-ı Uhdud kimlerdir? ... 570
Buruc Suresi'nin 12-22. ayetlerinin meali ... 572
Buruc Suresi'nin sonu ... 576
TARIK SURESİ ... 577
Tarık Suresi'nin 1-17. ayetlerinin meali ... 579
Tarık Suresinin sonu ... 588
A'LÂ SURESİ ... 589
A'lâ Suresi'nin 1-19. ayetlerinin meali ... 591
Mühim bir mesele ... 604
A'lâ Süresi'nin sonu ... 604
ĞAŞİYE SURESİ ... 605
Ğaşiye Suresi'nin 1-26. ayetlerinin meâli ... 607
Bir latife ... 611
Ğaşiye Suresi'nin sonu ... 618
FECR SURESİ ... 619
Fecr Suresi'nin 1-14. ayetlerinin meâli ... 620
Fecr Suresi'nin 15-30 ayetlerinin meali ... 630